ಧಾತು ರತ್ನಾವಳಿ.

ಧಾತು ರತ್ನಾವಳಿ.

శ్రీః

లక్ష్మీశో విజయతేతమామ్.

గీర్వాణ భాషాధ్యేతౄణా మత్యన్తోపకారాయ
శ్రీమత్సమీరసమయ సిద్ధసముత్తీర్ణ పరిగిపురీసన్ని
హితగరణి వైయాకరణతిమ్మణ్ణాచార్యస్య పుత్రేణ
గరణి-వైయాకరణకృష్ణాచార్యేణ విరచితా

ధాతురత్నావళి

బ్రహ్మశ్రీ బెంగుళూరు సిద్ధాన్తి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిణా
సమ్యక్పరిష్కృతా
చన్ననగర్యా మాదిసరస్వతీ నిలయ ముద్రా యన్త్రే
బ్ర॥ శ్రీ॥ వావిళ్ళ - రామస్వామిశాస్త్రిణా
బ్ర॥ శ్రీ॥ సిద్ధాన్తి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిణా
బ్ర॥ శ్రీ॥ గరణి- వైయాకరణ కృష్ణాచార్యేణచ
ముద్రాపితా ప్రకటీకృతా చ

విజయతే తరామ్.

MADRAS.

1886.

ఏతద్గ్రన్థమూల్యమ్ రూ 2 - 2 - 0

పాణినిః.

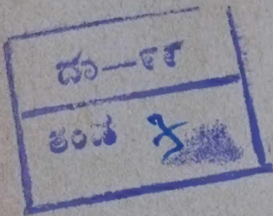

కాత్యాయనః.

పతఞ్జలిః.

వాక్యకారం వరరుచిం భాష్యకారం పతఞ్జలిమ్॥
పాణినిం సూత్రకారఞ్చ ప్రణతోఽస్మి మునిత్రయమ్॥
ఓం నమస్స పాణిని కాత్యాయన పతఞ్జలిభ్యో
మునిభ్యో మహాద్భ్యశ్చ గురుభ్యః.

To

THE REV. WILLIAM MILLER M. A., LL.D., C. I. E.,

Principal, Madras Christian College,

THIS WORK

IS INSCRIBED

As a token

OF

Admiration and Gratitude.

BY

THE AUTHOR.

PREFACE.

Language is the medium employed by men to express their thoughts, and Grammar, like a fence round a garden, keeps this language within bounds, and guards it from encroachments.

Most languages have a tendency to assume different dialectic forms which sometimes vary in so many essentials as to make it difficult to see how they could have a common origin. Grammar has also to shift its ground along with each such variation, so as to adapt itself to new circumstances. Of the Dravidian dialects, Canarese seems to have undergone the most change, and is consequently the most corrupted form of the original language.-

Sanskrit, which is the mother of all the languages, is now and has been always pure and unmixed with any foreign elements, though it supplies words to every other language in a greater or less degree.

Of this language there are many Grammars, *e.g.*, those written by *Indra* and others in ancient times and by *Panini* in more modern times. The rules of *Panini* are in harmony with the Sanskrit of the Vedas, the Sastras and the Puranas. *Katyayana* and *Patanjali* are both learned and lucid. But the works of these three *R*ishês and their commentaries are so voluminous that nothing short of 10 to 15 years of close study will suffice for one who wishes to master their works.

As for the Siddhânta Kaumudi and other works of a similar description, they are mere epitomes of the aforementioned treatises. They will prove useful to those only who are already advanced in Sanskrit study, and even then will require four or five years of close application. Recent compilations like the Dhâ*t*uRûpâdar*s*a, &c., essay

to make Sanskrit Grammar clear, but omit many important points, and abound in glaring errors. (Vide Sanskrit Preface.)

Therefore, with a view to facilitate the task of the Sanskrit student and also to enable him to acquire in the shortest time possible a clear and correct knowledge of this great language, I, at the request of many learned gentlemen, wrote some years back a Sanskrit Grammar under the title of "Sabda Ratnavali" which mainly dealt with "Sandhi" (euphony), Subanta *S*abda (inflexion of nouns), Avyayâs (indeclinables), Samasa (compound), K*rid*anta (verbal nouns), Thaddhitänta (derived nouns), Karakas (Case-affixes)and Dhâturûpa (verbal forms). Towards the part latter of the above book, I expressed the hope of being able to bring out another book, devoted exclusively to the treatment of Verbs, and the present work is the natural outcome of the resolution I then made. In this book, though I have not given the different forms of all the Sanskrit verbs, I have given as many, with rules and examples, as it is desirable for modern students to know. And another feature of the book is that all the Sanskrit verbs have been arranged alphabetically, and also the kind and form of each verb has been given together with some five or six words of other parts of speech derived from that particular verbal root.

This book forms only the first volume of my designed work. The second volume, which is far larger than the present one, is also taken up with the treatment of verbs and to give the reader an idea of what that work is like. I have appended at the end of this volume a few pages where I have taken up the verb (కృ) **Kri** (to do) and have shown him the method in which the rest of the verbs will also be treated.

This sample part can also be had separately bound. The second part is also ready for the press, but I very much regret my inability to get the book printed, and hope that lovers of Sanskrit literature will enable me to accomplish my desire by subscribing for the book. Though I am fully aware of my inability to undertake a work of this nature, I have ventured to do so by a rather rash inward prompting which is natural to men in my position, being also encouraged by the knowledge which the three holy sages above spoken of have been the means of imparting to me. And I have been emboldened to publish this book in the hope that my learned critics will treat with indulgence any shortcomings in this book.

No pains have been spared to revise the Text. And if there are still any inaccuracies in the book which have escaped notice, I shall be very thankful to be informed of them so that I might rectify them in a second Edition.

I much regret that I have not been able to get this book printed in Dêvanâgari characters. But I have great hopes that I shall be enabled to attain my wish by the help of persons who are learned and in affluent circumstances. In this connection I express the hope that promoters of learning will enable me by subscription to bring out the second volume also, printed in Nâgari characters.

In conclusion, I take this opportunity of tendering my hearty thanks to M. R. Ry. Siddhânti Subrahmanya Sastri who encouraged me to write this book and has given me much help to get it through the press.

G. V. K.

4th February 1886.
MADRAS CHRISTIAN COLLEGE.

OPINIONS.

Mylapur, 14*th February* 1886.

I have the pleasure to certify that the "Dhaturatnavali," a treatise on Sanskrit verbs, written by G. Krishnacharyar, contains much useful information and will be a very valuable guide to students learning Sanskrit privately and in Colleges and Schools. There are similar works printed in other Presidencies in the Devanagari characters, but the work under notice contains more information than any one single work I have seen. I am sure that this compilation will be a very useful book for reference and study to Sanskrit students.

M. SESHAGIRI SASTRI, M. A,
Asst. Professor, Presidency College.

I have seen the "*Dhatur atnavali*" written and published by Mr. G. V. *Krishnacharyar*. It is a well known fact that the study of Sanskrit Verbs is the most difficult part of the study of Sanskrit Grammar ; and any attempt to facilitate such study will be a move in the proper direction. The book in question is a great aid in this direction. Every learner of the Sanskrit language will find it convenient to master all the rules relating to the conjugation of Sanskrit verbs, and the construction of the various formations evolved from the Verb-roots from a study of this book instead of wasting his time and energy in mastering the complicated rules of ancient treatises on the subject. The author deserves every encouragement from the public.

T. SOOBBA ROW, B. A., B. L.,
High Court Vakil.

Madras, 21*st Feb.* 1886.

Having glanced over Mr. G. V. *Krishnacharyar's* "*Dhaturatnavali,*" and conversed with those who examined it, I have reason to believe that the work would be of very great use to Sanskrit students in helping them to master the difficult rules of the conjugation of verbs more easily and more rapidly than any work now extant. I wish the learned author every success.

P. SREENIVASA ROW,

Small Cause Court Judge.

Madras, 21*st Feb.* 1886.

I am afraid that I am not competent to express a decided opinion on the treatise on Sanscrit verbs, written by *G. Krishna Charyar*—from what little I know of Sanscrit, I can say that the work will be of much use to those who wish to study Sanscrit.

DEWAN BAHADUR R.RAGOONATH ROW,

21*st Feb.* 1886. *Dy. Collector of Madras.*

Madras Christian College,

Madras, 22*nd February* 1886.

The first thing that must strike anybody that goes over the book is the immense labour it has cost the author. He has evidently made it as complete as one could wish. A great deal of useful information about a vast number of Sanskrit verbs is given in a convenient form that is sure to be highly useful to students of all classes. As a book of reference it will be found invaluable.

S. RUNGIAH CHETTI, B. A.,

Asst. Prefessor.

MADRAS, 23rd *Feb.* 1886.

I have looked over the First Part of the "Dhaturatnavali" written by M. R. Ry. G. V. Krishna charyar, and have satisfied myself that it is a carefully compiled book, very useful to Sanskrit students, whose weakness generally is a deficiency in the knowledge of the conjugation of Sanskrit verbs. I have recommended the book to my pupils, and I trust they will be glad to obtain such a useful safe guide through the intricacies of the conjugation of Sanskrit verbs.

GUSTAV OPPERT, PH. D.,
Professor of Sanskrit,
Presidency College, MADRAS

ERRATA.

పు॥	పం॥	అశుద్ధమ్.	శుద్ధమ్.
౯	౨౩	దైవాది	క్ర్యాది.
,,	౨౫	ఆలింగనే.	ఆలిఙ్గనే.
౧౧౧	౧	ష్యతాం.	ష్యమాణానాం.
౧౧౪	౧	ప్రద్యోదితః.	ప్రద్యోతితః.
౧౭౩	౧౪	అగుత.	అగుప్సిత్.
,,	౨౬	నిద్ధార్థే.	నిద్దార్థే.
౨౩౦	౨	చనయోః	చలనయోః.

కృధాతురత్నే.

౧	౧౯	తచ్ఛ	తత్ర
౧౬	౧౮	ప్రాప	ప్రాప్త

పశ్యన్తుచరమం పత్రమపి. తత్రాప్యలబ్ధా అపశబ్దా యైర్మహాశయైర్లక్ష్యన్తే తే మా మనుకమ్పయా బోధయన్త్వితి ముహుర్ముహురభ్యర్థయే సతః పురుషాన్ ॥ గ. వై. కృ॥ సన్తతం శ్రీరస్తు.

CONTENTS.

Miscellaneouse Chapter.

Roots Marked with Mute Vowels.

ధాతురత్నావళ్యావిషయానుక్రమణికా.

ధాతురత్నావళ్యా భూమికేయమ్.

మనీషిమానసపుణ్డరీకేషు స్వైరం విహరమాణా సంస్కృతభాషామరాళీ న్యాయవ్యాకరణాభ్యాం వామదక్షిణాభ్యాం పక్షాభ్యామఞ్చితశ్రీః సంశ్రితాన్ సరస్వతీకాన్తయతీతి సుసిద్ధోఽయముదన్తః. గభీరతయా దుర్విగాహో దూరపారశ్శబ్దానుశాసనవారిరాశిరస్యా జనీనః- స్వాయమన్యదేవ విద్యాస్థానమ్. తేనచ వ్యావహారికప్రయోగగుణదోషజ్ఞానమపి విలమ్బితాగమం సమజని యేన భాషణలేఖనయోర్విరళీభావః- పక్షాతిభారోఽపి పక్షిణాముత్పతనవైరీ- తదర్థమనాదృతప్రక్రియాదిగౌరవం సుప్తిఙన్తానాం పరినిష్పన్నరూపవిశేషవ్యవసాయకం కిమపి నిబన్ధనమిష్యతే. సేయమేషణా విద్యాపయోదాయినీధాతురూపాదర్శాదిగ్రన్థైరపి విషయీభవద్భిరాపూర్యేత యది పునస్తే ప్రమాణాని స్యుః తత్రైవచ విచకిత్సా మతిమతాం మతిమనేకాన్తయతి. తథాహి.— విద్యాపయోదాయిన్యామ్.— “జఘసిథ జఘసథుః జఘస జఘసివ జఘసిమః (లోపః కుతో నః?) మర్దానే, అమరిష్యతః (కథం తఙ్?) అదిక్షేతామ్-అదిక్షేథామ్-అదిక్షే - (క్సస్యాచీతిలోపః కుతో నః?) అభాన్థామ్- అభాన్ధమ్-అభాన్ధ (కథం భష్భావః?) యఙ్లుకి- బోభావ బోభువతుః, బోభూవతుః-అబోభావీత్, అబోభవీత్ - బుభూషతే- బోభూతే-శబ్దికః-రిరంసతి-ఉదహారిష్యతే-వ్యుత్పత్సూనామ్,, ఇత్యాదయ అపభ్రంశాగ్రపరశ్శతం దృశ్యన్తే॥ ధాతురూపాదర్శే.— “క్రమ్యతీత్యాదిసార్వధాతుకస్థలే సర్వత్రదీర్ఘాభావః-అమదత్, అమాదీత్, ఇత్యాదిపుషాదిగణీయానామఙ్ వైకల్పికః. అశ్లైక్షీత్ ఇతి అనాలిఙ్గనే-(కథం సిచ్?) అబాన్త్సీత్ అబాన్త్సుః-బిబన్త్సతి-(భష్భావః కుతో నః?) కృశ్ - కరతీత్యాదిభ్వాదౌ - అపాణినీయమేతదితి చ వాచస్పత్యే-మృజాధాతోః-అమ్రాంక్షీత్-మమ్రిష్ఠ-మ్రష్టా-మ్రక్ష్యతి ఇతి సర్వత్ర అమాగమః (కథమ్?) క్వచిత్ అనిట్కానాం వేట్కత్వం- క్వచిత్ప్రవ వ్యత్యాసః - నిత్యవిధీనాం వైకల్పికత్వం- పాక్షికాణాం నిత్య

త్వ మేవమాదయో దోషాః పరస్సహస్రం పరిగణ్యన్తే హి,, ఇత్థ మే
వతత్కృత శబ్దస్తోమమహానిధౌ వాచస్పత్యాఖ్య బృహదభిధానేచ॥
ధాతురూపకోశే. మద్ - దివాదిః. మాద్యతి- లుఙి- అమాదీత్,అమ
దీత్. మృగ-దివాదిః- మృగ్యతీత్యాది॥ కిఞ్చ- ధాతుమఞ్జరీ ధాతుప్ర
కాశాదిషు తు అపశబ్దా అనిర్వచనీయా ఏవ,, ఏవమాదీ నపభ్రంశా
నన్వీక్షయన్ కో నామ మునిత్రయదర్శితగతౌ వ్యాకరణత్రిపథగా
యా మవగాఢః సుధియామిహావతారం ననివారయిష్యతి, నకశ్చి ద
మృతమపిగరళమిశ్రం పిపాసతో జానన్న నిషేవతి. యద్యావ దీదృశా
నాం శబ్దానాం తైరేవ గ్రన్థకారై రపాణినీయత్వ ప్రశ్రవణం తద
పి వ్యాకరణాన్తరానుసరణ శరణతా మావిష్కుర్వదపి దవీయఏవ
ప్రమాణ పదవ్యాః. ఆభాష్యకార మకటాక్షితానా మపి శబ్దానాం
యది కశ్చిద్వ్యాకర్తా ప్రమాణీభవతి ప్రయోక్తార స్సర్వ ఏవ తర్హి
ప్రయోగాణా మనుశాసితార స్స్యుః- ముధా తదానీం శబ్దశాస్త్రప
రిశ్రమ ఇతి కృత మతి విస్తరేణ.

హూణభాషా కోవిదైస్తు సీమన్తితమర్యాదా విశేషాణి పా
ణినీయా నుసారీణి చ సన్త్యేవ సంస్కృత శబ్దశిక్షణాని. తాని చా
నాకలిత హూణభాషాణాం నఫలాయ కల్పేరన్, భాషాన్తరేణభా
షాస్వరూప పరిశీలనమపి శనైరుత్పాదయదాన మవద్యమేవ వ్యాకర
ణీయాయా భాషాయాః॥ ఇత్యాది విమృశ్య సన్ధివిధానానిసుబన్తరూ
పాణి అవ్యయ సమాస తద్ధితాన్తాదీనిచ సఙ్గృహ్యశబ్దరత్నావళిః ప్ర
థమమేవ మయా వ్యరచి. తత్రైవచాన్తత స్తిఙన్తరూపమపి స్తోకమద
ర్శి. తదవసానే కృతాం ప్రతిజ్ఞా మనుసృత్య సమ్ప్రతి పృథగియం
ధాతురత్నావళీ నిరమాయి. నేయం కార్త్స్న్యేన తిఙన్తరూపాణివ్య
నక్తి. అపితు దిగ్దర్శనేన చరితార్థతామశ్నుతే. తస్మాద్ధాతురత్నావ
ళ్యాగపూర్వా ర్థమాత్రమిదమ్. అస్త్యన్యదుత్తరార్థమస్యాః యేనాశే
ష విశేష వివేచనమకారి. తన్ముద్రణాత్తు సంస్కృతభాషారసికానాం

ద్రవిణోపకార ముదీక్షమాణా విళమ్బతే. భాషావ్యాకృతే రపా
జ్ఞ దుష్కరతామ్ ఆత్మనశ్చస్తోకప్రచతాం పరికలయన్నపి మాదృశో
బాలిశభావసహజేనోత్కణ్ఠా విశేషేణ ప్రచోదితో మునిత్రయకృపా
బలమవష్టభ్నం స్తాదృశేపికర్మణి ప్రవర్తతే, సన్తస్తుపృథుకభాషితవది
హాపి ప్రసాదమన్థరమాశయం న్యసిష్యన్తఇతి విశ్వసన్ ప్రాజ్ఞతమా
నామాదరణంశరణంవృణానశ్చ రచనామేనాం ప్రథయితుమపిప్రక్రమే.

సహజక్షమాభూషణా గరీయాంసః. సహజాక్షమాభీషణాః క్షోదీయాంసః. అవ్యవస్థాదుస్థా శ్చేతరే. ఇత్యేవమనుచిన్తయన్ ఫలానుపలమ్భేన క్షమాభ్యర్థనా ద్విరమామి. (గ॥ వై॥ కృ॥)

యోగుణస్స జనాభ్యాశే దోషోఽసౌదుర్జనాన్తికే॥
యదమ్బు మౌక్తికం శుక్తౌ తద్దూష్యం పఙ్కదూషితే॥
అనాయి ప్రచయం సేయం వేదశాస్త్రాదివేదినామ్॥
సిద్ధాన్తి సుబ్రహ్మణ్యార్య విదుషాం ప్రేరణా బలాత్।

సుధియా మాశయాః.

ఇహఖలు శ్రీమద్భిః గరణి వైయాకరణ కృష్ణాచార్యైః“నామాన్యాఖ్యాతజాని” ఇతి భగవద్యాస్కోక్త్యా “నామచధాతుజమాహనిరుక్తే వ్యాకరణే శకటస్య చ తోకమ్” ఇతిభగవ దాచార్యభాష్యకారవచనేన చ సకలశబ్దమూలభూతత్వేపి దుర్జ్ఞేయప్రక్రియామణ్డితతయా ధాతుస్వరూపస్య, తద్విజ్ఞానాయ లఘూపకరణాభావాచ్చ, విశ్రామ్యన్తి విజ్ఞేయేష్వంశే విదగ్ధా అపీతివిచార్య తత్రచ సత్స్వచమహత్సు శబ్దసిద్ధాన్త కౌముదీప్రభృతిషు గ్రన్థేషు తేషాం వ్యుత్పన్న జనాధికారికతాం తథాప్యల్పీయసాకాలేన అతిలఘునోపాయేనచ అధిగన్తు మశక్యతాం ఞ్చాకలయ్య సకలవ్యుత్పిత్సు జనోపకారాయ సిద్ధాన్తకౌముద్యా ద్యర్థ సజ్జహపరోఽయంగ్రన్థో వ్యరచి. తదస్య చాధ్యయనమక్లేశేన కాత్స్న్యేన ధాతురూపస్వరూపపరిజ్ఞా

నోపయోగీతి ఆలోచ్యా ముహూద్యన్తం గ్రన్థ మారచయత్యనుమోద నమాశ్రి తకుమ్భఘోణః.— రా॥ శ్రీనివాసశాస్త్రీ.

కిఞ్చ.

ధాతురత్నావళీ సేయం బాలానాం నతథా ముదే॥
హృదయేచేత్సుమనసాం యుక్తముచ్చైగిపదం భవేత్॥ ౧॥
కథంరత్నావళీం వత్సః కామయేత న మఞ్జులామ్॥
కథం న తన్నిబన్ధోపి హర్షోత్కర్షాయ కల్పతే॥ ౨॥
అచ్యుతవక్తవ్యాంశా విద్యభిముఖసర్వలక్ష్యాఢ్యా॥
సర్వజ్ఞ శిరోలాల్యా జయతాచ్ఛ్రీధాతు రత్నాళీ॥ ౩॥
ధాతు రత్నావళీ మేతాం కృతచారు పరిష్క్రియామ్॥
కౌమ్భఘోణిరయం శాస్త్రీ శ్రీనివాసో ఽనుమోదతే॥ ౪॥

బ్రహ్మశ్రీ వైయాకరణ కృష్ణాచార్య విరచితా ధాతురత్నావలీమయా వ్యలోకి. సేయం సూత్రార్థానువాదేన విశేషాన్విదధానా లాదేశభేద నిబన్ధనాన్ ధాతూనాం రూపభేదానపి దర్శయన్తీ సంస్కృతాధ్యయనవ్యసనినాం బాలానాం ధాత్రీదేశీయేతి సిషాధయిషాంనసంసయితు ముత్సహతే మే రసనా. యద్యపి ధాతు రత్నావళ్యాం కాత్స్న్యేన ధాతూనాంరూపాణి నాలేఖిషత. దిగేవతు కేవలం తత్ర తత్ర నిరదేశి. అథాపి సేడనిడాద్యనేకవిధవికల్పసముద్భూతానాంధాతురూపస్వరూపాణాంలక్షణతోనిరూపణం, లక్షణానాంచ లక్ష్యేషు సఙ్గమనం, పదవ్యవస్థాపనం, సనాదిషు విశేషాః, సర్వేషాం ధాతూనా మనుక్రమణికాచ ప్రాచీనవ్యాకరణపద్ధతి మనుల్లఙ్ఘ్య సంస్కృతభాషయైవవివిక్తమశిక్షిషతేతి విమృశతీ మన్మనీషా గ్రన్థాన్తరై రచరితార్థమపి బాలేభ్యగఫలవిశేష ముపకర్తు మగ్ర్యాత్యయంగ్రన్థఇతి నిశ్శఙ్క మాతిష్ఠతే॥ ॥ ఏతద్గ్రన్థావలోకేన సముదీర్ణ కుతూహలః॥ శ్రీనివాసార్య సుకవి రలేఖి దాశయం నిజమ్॥

తి. ఈ. శతావధాని శ్రీనివాసాచార్యః.

శ్రీయైనమః.

కృష్ణార్యవిరచితాయాం రత్నావళ్యాం హి ధాతురూపాణామ్॥
కతిచన భాగాన్ద్రష్ట్వా బహుమానాద్వచ్మ్య థ స్త్రనీము క్తిమ్॥౧॥
ధాతూనామిహకర్తరి కర్మణిణిచ్సన్యఙాదిషు చ కృత్సు॥
రూపాణ్యాఖ్యాయ స్తేప్రాయో విధిపూర్వకం సునిర్ణీతమ్॥౨॥
తస్మాదస్మిన్గ్రన్థే విశిష్య సన్తుష్యవచ్మి పరితృభ్యః॥
ఆదరమత్రప్రకురుత బుభుత్స వో ద్రాక్చిర న్తనీంభాషామ్॥౩॥
మద్రాస్ప్రెశిడెన్సీకాలేజ్పణ్డితముఖ్యోహమాద్యభాషాయామ్॥
నరసింహార్యోఽచకథం తిరుమఙ్గలభూర్నడాదు రుపనామా॥౪॥
తి ॥ న ॥ నరసింహాచార్యః.

ఇయంధాతు రత్నావళీ మయా వ్యలోకి. ఏతస్యా నిర్మాతా గరణి కృష్ణసూరిర్నామవిపశ్చిదపశ్చిమః నిజధీమన్దరేణ దురవగాహం పాణినీయవ్యాకరణ పారావారం గాహఙ్గాహ మాలోడ్య ఈదృ ఙ్నిబన్ధనా ద్భావా త్సంస్కృతభాషా ధ్యయనా త్పరాజయమానా నాం బాలానాం సుఖప్రవృత్తిహేతుం తామిమాం రత్నావళీ మగ్ర థ్నాత్. సేయంహి అనుషఙ్గాధ్యాహారాదిభిః పరిక్లిష్టాని సూత్రా ణి వినైవ లలితైర్గద్యపదైః స్సూత్రార్థాన్పరం వివృణ్వతీ తథాతాన్లక్ష్యే షు యోజయన్తీ దుర్బోధానిరూపాణి దర్శయన్తీ పదవ్యవస్థా దిషు తథా తథా విశకలితానర్థా నేకత్ర సఙ్గృహ్ణతీచసతీ బాలానాం పరంప్రహర్ష మాదధీతేతిమన్యే. తదియం న కేవలంమమ సర్వేషాం సహృదయానాం మనః ప్రహర్ష యేదితి ప్రత్యేమి.

ధాతు రత్నావళీ సేయం రచితా కృష్ణసూరిణా॥
జేజీయతాం చిరం విద్వద్గోష్ఠీషు శుభదర్శనా ॥
తి ॥ కుప్పనయ్యంగార్.

శ్రీః

శ్రీమత్పూజ్యచరణ వ్యాసకృష్ణాచార్య కృతాశీష స్సముల్లసన్తు.

ఆయుష్మాన్ సుఖీభవ.

కర్ణాటకేషు క్షితిపతిమణి శ్చామరాజస్సమిద్ధే
తస్యాస్థానే స్థిత బుధ జనః ప్రాప్యవృత్తిం ప్రపన్నః।
సోఽహం దృష్ట్వా ప్రముదితమతి ర్ధాతురత్నావళీంత
త్కర్తారం ప్రత్యమరవచసా కించిదేవం బ్రవీమి॥

ఆయువత్స భవత్ప్రేషితేయం ధాతురత్నావళీ మయావ్యలోకి. ఇయం కృతిః ప్రవీరవైయాకరణజనైకాపేక్షణీయైస్తైస్తై రధికవిషయై ర్వినాకృతాపి సులభమార్గేణ కౌముదీ కార్యకారితయా క్షమాతలే సకలజనోపకారక్షమేతి ప్రతిభాతి. అనయాకేల గరణీపుర కృష్ణాచార్యఇతి భవన్నామధేయమివ బాలానాంబుద్ధికౌశలమపి ప్రకాశితం భవేత్. అహో పండితపామరాది సకలజనాపేక్షణీయామిమాం భవదీయాం కృతిమాలోక్య మదంతేవాసిన స్సర్వేపి తే తే పారాశరి ఫణిపతివచః పారగామినోప్యేవమేవ సుఖబోధినస్తాం స్తాన్ప్రబంధా న్నిర్మాయ భవానివ లోకోపకారకారిణో భూయాసురితి భూయోభూయో భగవంతమనుసందధ్మహే॥ *

ఏషా సంస్కృతరూపా సుధాతు రత్నావళీ నామ్నా
బాలక కంఠాభరణం భూత్వాతాన్భువనభూషణీకురుతే॥ ౧ ॥
కించైషా భువివిదుషాం శ్లాఘాపదవీ ముపేత్యాదౌ
గుణినాం హృదయారూఢా తానివసర్వాన్ప్రకాశయేదర్థాన్॥ ౨॥
సన్త్యన్యాని నిబన్ధనాని శతశః సారజ్ఞ సన్దానితా
న్యేషాపండితపుఙ్గవైర్బుధజనైశ్చాభ్యర్థనీయాభవేత్॥
నవ్యోత్పాదిత ధూమయంత్ర శకటీ ద్రాగర్థసంసిద్ధయే
జఙ్ఘాలై ర్భువిపఙ్గుభిశ్చ కుతుకాన్నాపేక్ష్యతే కిం జనైః॥ 3॥

కృతినాంవ్యాకృతావేషా కృతి రత్యుపకారిణీ॥
ధాతు రత్నావళి బుద్ధ్యా యా తు సమ్యగ్వినిర్మితా॥౧॥
యథాసా విదుషాం హృద్యా తథా బాలావళేరపి
అత్యంతముపకారేణ నిత్యమానందదా భవేత్॥౨॥

ఇయంతు భవతాంబుద్ధేః కియంతం వాదిశచ్ఛ్రమమ్
యావదానంద కృన్మైద్య తావద్వాశ్శ్రమదాథవా॥౩॥
ఏవమేవోత్తరార్థంచ యావద్బుద్ధిబలోదయమ్
పరిష్కృత్యావధానేన త్వరితం ముద్ర్యతామితి॥౪॥
అన్వమోదిమహీశూర చామరాజేంద్ర మీయుషా
ధర్మాధికారిశ్రీచక్రవర్త్యయ్యంగార్యధీమతా ॥ ౫ ॥

ధాతురత్నావళీయోగా ద్ధాతుసూత్రావళి శ్శ్రియమ్
ఇతిపాణినిరాగామి మతిమార్గసూత్రమాత్రకృత్॥౧॥
అనయాసుదృశాంసద్య స్తనయాచ్ఛావహశ్రియా
బాలానామపి చాగామి కాలానాదరపూర్వకమ్॥౨॥
అయోగాదంతరాసూత్ర చయో నైవేతి హృద్యతామ్
ఏషాతు సుదృశాం చూడా భూషాస్యాదంతరాపితమ్॥౩॥
ధాతు రత్నావళీయోక్తా స్సాతుసూత్రాళియోజనా
కీదృక్శ్రమప్రదాక్రేతు ర్వ్యేతస్యా అపి తత్క్రియత్॥౪॥
ఏతానచకథం శ్లోకాన్ జాతానంద భరస్స్వయమ్
కేతాండ పట్ట్యభిజ్ఞో గీతాచార్యాభిధాధరః॥౫॥
చక్రవర్తి మహీశూర చక్రవర్తి శిఖామణేః
మహాప్రభోః పాఠశాలా మిహాధ్యాస్య చిరాదహమ్॥ ౬॥
నిత్యమధ్వరమీమాంసా కృత్యధ్యాపనకర్మణా
అధిక్రియాఖ్యానిత్యేవం సుధియోఽద్యవిదంతుమామ్॥౭॥
ధాతురత్నావళీమహ్యాం సాతుసంప్రేష్యతాంద్రుతమ్
అవశ్యముత్తరార్థంచ భవద్భిః ప్రేష్యతాంతథా॥౮॥
ఇదమేవహి తస్యాపి మదంగీకారలేఖనమ్
యదాపేక్ష్యేత తర్మూల్యం తదాతత్ప్రేషయిష్యతే॥ ౯॥

౪-౩-౨౬
మైసూరు

కే, గీతాచార్యః

శ్రీః

శ్రీమత్సమీర సమయ నిర్ధారణ బద్ధాదరాన్
గరణి వైయాకరణ కృష్ణాచార్యాన్.

నమస్కరోమి ॥ ధ ॥ కాశీశేషరామశాస్త్రీ - అత్రాహ మాపార్థివ ఫాల్గునిక ప్రథమదళ నవమి సంజాతకుశలీ - యూష్మాకీణమపి కుశలమనుపదం పత్రికాముఖేన ప్రేషణీయమిత్యభ్యర్థయే.

ఏతర్హి ప్రేషితాచ భవద్భిర్మహ్యం ధాతురత్నావళీ సారయమేత్య మామకసవిధం మోదయతిస్మ - పాఠప్రవచనాదినాఽఽలస్యేనచ తదీక్షణాఽపర్యాప్తావకాశేనమయా తత్రతత్రైవ వ్యలోకి- అథాఽప్యాఽన్తమనర్ఘమేవేతి ప్రత్యేమి - ఇదానీంతనవ్యుత్పిత్సూనామమునాయూయ ముపచరీకృథ - అవిలంబితమిత్థమేవ ద్వితీయదళస్యాపికర్తారో భవంతస్త్వరయంతాం - ముద్రయిష్యంతోఽపియూయం నైవముపేక్షధ్వంతదానీమపి స్ఖాలిత్యాదీని . స్వతస్స మధిగతసకలార్థానాం కిమస్త్యావేదనీయం-ఇతినమస్క్రియాః. ✻

శ్రీః

స్వాభిప్రాయ ప్రఖ్యాపన పత్రికా.

మహతా యత్నేన కాలేనచ దురవగాహమపి శబ్దశాస్త్రాంబుధిం అధ్యయనప్రవచనాభ్యాం పక్షాభ్యామివ వ్యాసంగమందరేణాంతః ప్రవిశ్య గాహంగాహమాలోడ్య విచింత్యచ నిఖిలసూత్రార్థ సందర్భం హూణభాషాసాజాత్యేన గీర్వాణభాషాధ్యయన కుతుకానామర్భకానాముపకారాయ గురుశుశ్రూషాధ్యయనప్రవచనాభ్యాం సంప్రాప్త సంస్కృతవాణీ విలాసాలంకృతైః, దిగంగనా కుచతటీ దుకూలాయితకీర్తిమద్భిః, గరణికృష్ణాచార్యైః అధునైవ వినిర్మితాం ధాతురత్నావళీ మహామపి మహనీయగణమధ్యవర్తి మనీషిజనాఇవాహమహమికయావాలోకయమ్. తత్రానేకవిధవికల్పసంభూతానాం ధాతూనాం కేషాంచిత్స్వరూపప్రదర్శనేన, అన్యేషాం దిఙ్మాత్ర ప్రదర్శనేన, కేషాంచిల్లక్షణనిరూపణేన, విశిష్య లక్ష్యేషు లక్షణానాం సమ్యగ్యోజనేన, ధాతూనా మనుక్రమస్య సమ్యక్కౢప్త్యైవనచ, తామనర్ఘరత్నావళిమివమన్యే-ధాతుస్వరూపపరిజ్ఞానసమ్పాదక శబ్దసిద్ధాన్తకౌముద్యాద్యనేక పృథులతరగ్రన్థసన్దర్భసత్త్వేపి తేషాం బహుతర దుఃఖప్రతిపత్తిహేతుతయా సామాన్యతః సంస్కృతభాషాధ్యేతౄణాం ధాతుస్వరూప విజ్ఞాననిదాన లఘూపకరణాభావేన గీర్వాణభాషాధ్యయనభీరూణాం, కేషాఞ్చిద్బాలి

శానాం, తద్భాషాప్రవృత్తి హాయినిమిషతోఽ లఙ్కారాన్తగ్రన్థపరిచయవతా మప్యస్యైషా, మస్మాభిః ప్రయుజ్యమాన వాక్సన్దర్భశ్శబ్దశాస్త్రశిక్షితో న వేతి బుద్ధ్యా హ్రియా చ సభాసు మూకభావమాపన్నానాం, మితః పరం వా ప్రచారోపకారిణీ భూత్వా, సమస్తశస్సర్వత్రాజ్ఞప్రాజ్ఞభేదమనాశ్రిత్య మనీషిజనమనః పుణ్డరీకచణ్డకిరణోపమిత విశాననమణ్డనమణ్డితా విజయతామిత్యభిలషామి, ప్రార్థయామి చ నిరన్తరం నిరంతరాయసార్వదేశిక గ్రన్థప్రచారప్రదాన పూర్వకతయా గ్రన్థకర్తృమనోరథ సిద్ధింసమ్పాదయత్వితి సకలవిద్యేశానం, సర్వభూతేశం, బ్రహ్మణోఽధిపం, సదాశివం, పరమశివమ్. అనేన చ గ్రన్థభరేణ గీర్వాణభాషాధ్యయన ప్రవర్తమానో విద్యార్థిజనోఽపి శిక్షితవాగ్విలాసో భూయాదితి చ.

వ్యయసంవత్సర
చైత్రకృష్ణద్వాదశీ. } శ్రీమన్మహీశూరపురవరాధీశమహారాజదత్త
మహావిద్వన్నామా — వాసుదేవశాస్త్రీ

శ్రీరస్తు.

అయంకిల ధాతురత్నావళీ నామా గ్రన్థస్తత్రభవతా వైయాకరణశిరోమణినా శ్రీ॥ గరణి కృష్ణాచార్యేణ జనోపచికీర్షయా విరచితః సర్వేభ్యోఽపి ధాతుభ్యః సమ్పద్యమానాని తిఙ్ కృత్ సన్ యఙ్ యఙ్లుగన్తాదీని రూపాణి పరస్మైపదాత్మనేపద సేట్కానిట్కత్వాది భేదజ్ఞాపన పురస్సరం సమ్యక్ ప్రదర్శయన్ అఖిలైరపి చిరాయ కాఙ్క్ష్యమాణః సర్వోత్తరః ప్రథతే.

గ్రంథకర్తురయం పరిశ్రమః స్వయమామహాభాష్యాన్తమధీతవ్యాకరణశాస్త్రానప్యుపకరోతి కిముతేతరాన్ - యతోఽస్మిన్వ్యాకరణశాస్త్రమహాపయల్గ పయోనిధి నిర్మథనోద్ధృతాని నవనీతానీవ తత్తద్రూపాణి సౌలభ్యేన సర్వేషామప్యనుభవానుకూలాన్యక్రియన్త- కిఞ్చ సఙ్క్షిప్తస్య తత్తచ్ఛాస్త్రాణి ఆలోచ్య కార్యవిశేషా సతిప్రయాసేననిష్పాదయన్తోఽపి శబ్దరూపాణి వైయాకరణాః ఆత్మబుద్ధి ప్రత్యాయనాయ అవశ్యమిదమాద్రియన్తే- అస్యైతు పైతృకంధనమివానాయాసలబ్ధమిదమత్యాదరేణానుభుఞ్జతే.

తస్మాదిదం పుస్తకం స్వకీయైరేవ గుణజ్ఞైరఖిలానప్యనసూయా నామోదయతీతి నిస్సంశయం నిశ్చినుమహే - వయమప్యస్మత్పాఠశాలా విద్యార్థినో యథాశక్తీతరానప్యేతదమృతా స్వాదనాయ హితైషితయా ప్రచోదయన్తః ప్రాప్స్యామః స్వమనోరథమ్- *

వ్యయసం॥ వైశాఖ
బ॥ ప్రథమా } పెరిస్వామి తిరుమలాచార్యర్,
మైసూరు సద్విద్యాశాలాధ్యక్షః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

ధాతురత్నావళ్యామ్ - పూర్వార్ధే
ప్రథమావళిః ప్రారభ్యతే.

అపాఙ్గసరణా ద్యస్య భువనాని చకాసతి।
విద్యాయ తేచ మూర్ధ్నోఽపి తం వన్దే పురుషం పరమ్॥
ధాతురత్నావళీనామ్నా తన్యతే పితు రాజ్ఞయా।
కృష్ణేన బాలబోధాయ ధాతూనాం రూపపద్ధతిః॥

లోకేసుబన్తానాం తిఙన్తానాంచ పదానాం ధాతుమూలకత్వాత్తత్రాదౌ భాషావ్యుత్పిత్సుభిః ధాతుప్రకృతి ప్రత్యయ స్వరూప [illegible]న్తర కార్యఞ్చావశ్యమవగన్తవ్యమ్. అతోఽనాయాసేన ధా[illegible]జ్ఞానార్థం సర్వత్రోపయుజ్యమానాః కేచన సామాన్య విధయః [illegible]ర్శ్యన్తే. పశ్చాద్ధాతురూపాణిచ (పు॥౧౮. పశ్య)॥ తథాహి. —

క్రియావాచినో భ్వాదయో ధాతవః. తే దశవిధాః. (కర్తరిప్రయోగే)

భ్వాద్యదాదీ జుహోత్యాదిర్దివాదిస్స్వాదిరిత్యపి।
తుదాదిశ్చ రుధాదిశ్చ తనక్ర్యాదిచురాదయః॥

౧. —ఏభ్యః పరతః క్రమేణ శబాదయో వికరణ ప్రత్యయాస్స్యుః కర్త్రర్థే సార్వధాతుకే (౧౯) పరే. (ణిచ్తు అనైమిత్తికః) యథా భ్వాదిభ్యః పరతః శప్, అదాదిభ్యశ్శపోలుక్, జుహోత్యాదిభ్యశ్శపః శ్లుః, దివాదిభ్యః శ్యన్, స్వాదిభ్యః శ్నుః, తుదాదిభ్యః శః, రుధాదిభ్యః శ్నమ్, తనాదిభ్య ఉః, క్ర్యాదిభ్యః శ్నా, చురాభ్యో ణిచ్ తతశ్శప్, ఇతి॥

పునస్తే ధాతవో ద్వివిధాః అకర్మకాః, సకర్మకాశ్చ.

వృద్ధిక్షయభయజీవితమరణం, లజ్జాసత్తాస్థితిజాగరణమ్।
(కాటిల్యౌత్సుక్యభ్రమయత్నగ్లానిజరాసామర్థ్యక్షరణమ్॥)

(శాన్తిధ్వనిమజ్జనవైకల్యజృమ్భణదమ్భనరోదనహాసనమ్)

(౧.)శయనక్రీడారుచిదీప్త్యర్థం, ధాతుగణన్తమకర్మకమాహుః
※ఏతచ్ఛ్లోకోక్తభిన్నార్థకాధాతవః ప్రాయేణసకర్మకాః. §

౨.—తత్ర సకర్మకేభ్యో ధాతుభ్యః పరతః కర్మణి,కర్తరిచ,అకర్మకేభ్యోభావే, కర్తరిచ; లడాదయోభవన్తి. తేతుదశవిధాః.— లట్,లిట్, లుట్, లృట్, లేట్,లోట్,లఙ్,లిఙ్, లుఙ్,లృఙ్చేతి.

తత్ర॥శ్లో॥ లడ్వర్తమానే లేడ్వేదే భూతేలుఙ్ లఙ్ లిటస్తథా।
విధ్యాశిషోస్తు లిఙ్లోటౌ లృఙ్ లృట్లుట్చభవిష్యతి॥

॥ అయం భావః- కాలోద్వివిధః అద్యతనోఽనద్యతనశ్చేతి। అద్యతనోనామ అతీతాయారాత్రేః పశ్చార్ధేన ఆగామిన్యారాత్రేః పూర్వార్ధేనచ సహితోదివసః - తద్భిన్నోఽనద్యతన ఇత్యుచ్యతే. తత్రాద్యస్త్రివిధః భూతభవిష్యద్వర్తమాన భేదాత్. ద్వితీయోఽపిద్వివిధః భూతో భవిష్యంశ్చ - తత్ర॥

౩.—వర్తమానత్వేవివక్షితేధాతోః పరతః లట్స్యాత్.

౪.—భూతత్వమాత్రేవివక్షితేధాతోః పరతః లుఙ్స్యాత్.

౫.—భవిష్యత్త్వమాత్రేవివక్షితేధాతోఃపరతఃలృట్స్యాత్.

(౧,) సత్తా = విద్యమానతా । స్థితిః=గతినివృత్తిః, మర్యాదా, స్థానఞ్చ। భ్రమః=భ్రమణమ్। క్షరణమ్=స్రవణమ్। మజ్జనమ్ = స్నానమ్,శుద్ధిః। రుచిః= స్పృహా, ఆసక్తిః । దీప్తిః=కాన్తిః॥

※ధాతోరర్థాన్తరేవృత్తేః, ధాత్వర్థేనోపసఙ్గ్రహాత్। ప్రసిద్ధే,రవివక్షాతః కర్మణోఽకర్మికాక్రియా॥ క్రమేణోదాహరణాని-నదీవహతి= స్యన్దత ఇత్యర్థః। సజీవతి= ప్రాణాన్ధారయతి। మేఘోవర్షతి(జలమ్)। హితాన్నయస్సం శృణుతే స కిమ్ప్రభుః॥ ॥అస్తీత్యాదౌ ఫలసమానాధికరణ వ్యాపారార్థకత్వేనాకర్మకత్వమ్. "ఆత్మానమాత్మనాబిభ్రదస్తీతివ్యపదిశ్యతే॥అన్తర్భావాచ్చతేనాసాకర్మణానసకర్మక" ఇతివాక్యపదీయేప్యుక్తమ్॥ §ఫలవ్యాపారయోరేకనిష్ఠతాయామకర్మకః। ధాతుస్తయోర్ధర్మిభేదేసకర్మకఉదాహృతః॥ఇతివైయాకరణభూషణసారే-సకర్మకాకర్మకవ్యవస్థా ప్రతిపాదితా॥ ※భావోనామధాత్వర్థః॥స్వతన్త్రః కర్తా॥౧-౪-౫౪॥ కర్తురీప్సితతమఙ్కర్మ॥౧-౪-౪౯॥

౬.—హేతుహేతుమద్భావాద్యధికార్థవివక్షాయాంభవిష్యతిలృఙ్.

౭.—అనద్యతనే భూతత్వేన వివక్షితే ధాతోః పరతః లఙ్ స్యాత్.

౮.—భూతానద్యతన పరోక్షత్వ వివక్షాయాం లిట్ స్యాత్.

౯.—అనద్యతన భవిష్యతివివక్షితేధాతోః పరతః లుట్ స్యాత్.

౧౦.—విధినిమన్త్రణామన్త్రణాధ్యేషణసమ్ప్రశ్నప్రార్థనాశీరాదిష్వర్థేషు లిఙ్లోటౌస్తః.

౧౧.—ఏషాందశలకారాణాం (స్థానే) తిఙాదేశో భవతి. తిఙ్ప్రత్యాహారేణబోధ్యః. (శబ్దరత్నావళౌ సఞ్జ్ఞాప్రకరణంద్రష్టవ్యమ్)

ప్రథమః పురుషః-	తిప్-తస్-ఝి	ఇదంతిబాదినవకంపరస్మైపదసఞ్జ్ఞకం భవతి.
మధ్యమః ,,	సిప్- థస్-థ	
ఉత్తమః ,,	మిప్-వస్-మస్	
ప్రథమః ,,	త - ఆతామ్-ఝ	ఇదంతాది నవక మాత్మనే పదసఞ్జ్ఞకంభవతి-అస్యైవప్రత్యాహారేణ తఙ్ ఇతి చ నామ.
మధ్యమః ,,	థాస్-ఆథామ్-ధ్వమ్	
ఉత్తమః ,,	ఇట్-వహి-మహిఙ్.	

౧౨.—ఉపదేశే * (ఆద్యోచ్చారణే) యోఙిత్, (ఙానుబన్ధః) అనుదాత్తేచ్చ, తదన్తాద్ధాతోః పరస్య లస్యస్థానే ఆత్మనే పదం భవతి - యథా - సూఙ్ - సూతే, ఏధ - ఏధతే, లోకృ - లోకతే

౧౩.—యోఞిత్, స్వరితేచ్చ, తదన్తాద్ధాతోః పరస్యలస్యస్థానే క్రియాఫలే కర్తృగామినిసతి ఆత్మనేపదంస్యాత్. శ్రిఞ్ - శ్రయతే ధనాయరాజానం దేవదత్తః, యజ్ - యజమానోయజతే.

౧౪.—క్రియాఫలే పరగామినిసతి ఞితః, స్వరితేతశ్చ; ఆత్మనేపదనిమిత్తరహితాద్ధాతోశ్చ; పరస్యలస్య పరస్మైపదం భవతి-యథా-శ్రయతి మేరుంరవిః, ఋత్విజోయజన్తి, భూ - భవతి, ఖాదృ- ఖాదతి, గద - గదతీత్యాది.

---

* ధాతుసూత్రగణోణాది వాక్యలిఙ్గానుశాసనమ్।
ఆగమప్రత్యయాదేశా ఉపదేశాః ప్రకీర్తితాః॥

౧౫.—పరస్మైపదే ఆత్మనేపదేచత్రయస్త్రికాః క్రమాత్ ప్రథమ, మ ధ్యమో, త్తమ,సఞ్జ్ఞాః స్యుః. తత్రైకైకస్మిఙ్త్రికేక్రమాదేకవ చన,ద్వివచన,బహువచన, సఞ్జ్ఞాశ్చజ్ఞేయాః.

౧౬.—తిఙుక్తేకర్తరి, కర్మణిచ, అస్మదిప్రయుజ్యమానేఽప్రయుజ్య మానేఽపి ఉత్తమపురుషఏవ ప్రయోక్తవ్యః . రక్షామ్యహమ్ పుత్రమ్ పు త్రౌపుత్రాన్వా.రక్ష్యేఽహంగురుణా త్వయామయావా. ఏవముత్తరత్ర

౧౭.—తిఙుక్తేకర్తరి , కర్మణిచ యుష్మదిప్రయుజ్యమానేఽప్రయు జ్యమానేచమధ్యమపురుషస్స్యాత్.త్వంరక్షసి-రక్ష్యసేత్వంగురుణా.

౧౮.—అస్మద్యుష్మద్భిన్నేతిఙుక్తే కర్తరి, కర్మణిచ, (మధ్యమోత్త మయోరవిషయే) ప్రథమపురుషస్స్యాత్ . సరక్షతిత్వాంమాంవా- గు రుణారక్ష్యతేసః॥ భావేతు-తేనత్వయామయావాభూయతే.

౧౯.—తిఙః, (౧౧) ధాత్వధికారోక్తాశ్శితశ్చ, (శానుబన్ధకాః) ప్ర త్యయాస్సార్వధాతుకసఞ్జ్ఞాః స్యుః.

౨౦.—తిఙ్శిద్భిన్నాః ప్రత్యయాః, ధాత్వధికారోక్తాః * సనాదయః లిడాశీర్లిఙాదేశతఙౌచ ఆర్ధధాతుక సఞ్జ్ఞాస్స్యుః.

ఇత్థఞ్చ దశలకారేషు లిడాశీర్లిఙ్భిన్న లకారస్థానికాదేశాస్సర్వేపి సార్వధాతుకాః - తత్ర లట్, లోట్ ,లఙ్, విధిలిఙ్ స్థానికాదేశేషు పరతః శబాదివికరణ ప్రత్యయాభవన్తి. లుట్, లృట్, లుఙ్, లృఙ్షు శబాదీన్బాధిత్వా క్రమేణ తాస్ , స్య, సిచ్ ,స్యాః, ఆర్ధధాతుకాభ వన్తి. ఆర్ధధాతుకస్థలే (౩౮)ఇడాగమాదయశ్చజ్ఞేయాః।భూ- సత్తా యామిత్యస్మాద్ధాతోః పరతః (౧౪)పరస్మైపద (౧౫- ౧౮) ప్రథమ పురుషైకవచన వివక్షాయాం భూ+తి ఇతిస్థితే (౧) శపికృతేశకార పకారయోరిత్సఞ్జ్ఞాలోపాభ్యాంనివృత్తౌ (భూ+అ+తి)ఇతిస్థితే.

౨౧.—సార్వధాతుకార్ధ ధాతుకయోః పరయోః ఇగన్తస్యాఙ్గస్య

* సన్, క్యచ్, కామ్యచ్,క్యఙ్ , క్యషోఽ,ధాఽచారక్విబ్,ణిఙ్ , యఙౌత థా॥ యగా, య, ఈయఙ్,ణిజ్చేతి, ద్వాదశామీసనాదయః ॥ ఏషుధాతోర్వి హితా ఆర్ధధాతుకాస్స్యుః॥

లఘూ*పధాఙ్గస్య, పుగన్తాఙ్గస్య చ (ఇకః) గుణస్స్యాత్ ॥ అనేన భూ ఇత్యస్య సార్వధాతుక పరత్వాదూకారస్య ఓకార రూపే గుణే కృతే (భో + అ) ఇత్యత్ర అవాదేశే చ (శబ్దర॥ ౯-) "భవ" ఇతి ప్రకృతిస్సర్వత్ర సార్వధాతుకస్థలే తుల్యా భవతి. తతః తి-తః- అన్తీత్యాది వక్ష్యమాణ పరస్మైపద ప్రత్యయ రూపాణాం మేళనే భవతి - భవతః- భవన్తీత్యాది రూపాణి సిధ్యన్తి.

౨౨.—లఙ్, లుఙ్, లృఙ్క్షు పరేషు హలాదిధాతూనామాదౌ అకారాగమస్స్యాత్. అభవత్, అభూత్, అభవిష్యదిత్యాది.

౨౩.—లఙ్, లుఙ్, లృఙ్క్షు పరేషు అజాదీనాం ధాతూనామాదౌ ఆకారాగమః, వృద్ధిశ్చ, భవతి। అర్చ్-ఆర్చత్, ఆర్చీత్, ఆర్చిష్యత్; ఇష్-ఐచ్ఛత్, ఐషీత్, ఐషిష్యత్; ఊహ- ఔహత, ఔహిష్ట, ఔహిష్యత; ఇత్యాదయః.

౨౪.—ధాతోర్మాఙ్యోగే లుఙేవ భవతి. తత్ర ప్రోక్త రేమాఙ్యు† ఉపపదే లఙ్చ భవతి. తస్మింశ్చ సః పూర్వోక్తౌ (౨౨-౨౩) అడాగమౌ ద్వావపి న స్తః, వృద్ధిశ్చ (౬౨-౬౫) న భవతి. యథా - మాస్మ భవత్, మా భవాన్ భూత్, మా భవానర్చీత్ - మా భవానేధిష్ట, మా భవానైషీత్ ఇత్యాది

౨౫.—లిటి§, చఙి, శ్లౌ, సని యఙి, యఙ్లుకి చ (పరే) హలాదేర్ధాతోః ప్రథమస్యైకాచః ద్విత్వం భవతి, అజాదేర్ధాతోస్తు ద్వితీయైకాజ్ఝటితసముదాయస్య "భూ ధాతోర్లిటి లుఙి చ అచి పరే వుగాగమో భవతి" ఇత్యుక్తత్వేన భూవ్ + అ ఇతి స్థితే - హలాదిత్వాత్ ప్రథమైకాజ్ఝటితసముదాయస్య ద్విత్వే భూవ్ + భూవ్ + అ ఇతి జాతే- తత్ర పూర్వభాగస్యాభ్యాససంజ్ఞాయాం సత్యామ్. (ఖాద్ + ఖాద్ + అ)

౨౬.—అభ్యాసస్య ఆదిర్హల్ శిష్యతే; శర్పూర్వాశ్చేత్ ఖయశ్శిష్యన్తే అన్యే హలో లుప్యన్తే. ఇతి హలోపే భూ + భూవ్ + అ (ఖా + ఖాద్ + అ; స్పర్ధ్ + స్పర్ధ్ = ప + స్పర్ధ్ = పస్పర్ధే)

---

* అన్త్యవర్ణాత్ పూర్వో వర్ణః ఉపధాసంజ్ఞః స్యాత్.

† మాస్త్విత్యాది నిషేధార్థకో మాశబ్ద ఇతి బోధ్యః.

§ లిట్ స్థానికతిబాదీనాం నవానాం క్రమాత్ ణల్-అతుస్-ఉస్-థల్-అథుస్-అ-ణల్-వ-మ-ఏ తే ఆదేశాస్స్యుః। తత్ర ప్రథమే ఉత్తమే చ ణలి అ, ఇతి శిష్యతే- ఉపధాయా వృద్ధిశ్చ జ్ఞేయా (సూ॥ ౬౪.)

౨౭.—అభ్యాసస్యాచో హ్రస్వస్స్యాత్ . ఇత్యనేనభు + భూవ్ + అ,ఖ + ఖాద్ + అ ఇతిస్థితే.

౨౮.—అభ్యాసేవిద్యమాన ఝుశాంస్థానే జశః , ఖయాంస్థానే చరశ్చ స్స్యాః.అనేన బు + భూవ్ + అ ఇతిజాతే "భవతేరః" ఇతి ఉకారస్య అకారే=బభూవేతి సిధ్యతి। క + ఖాద్ + అ ఇతిస్థితే

౨౯.—అభ్యాసకవర్గహకారయోశ్చవర్గాదేశస్స్యాత్.చ + ఖాద్ + అ=చఖాద.హు-జుహావ.హృ-జహారేత్యాది. ఎధాదీనాన్తు.—

౩౦.— ఇజాదికాగురుమన్తశ్చ యేధాతవస్తేభ్యఃపరతః లిటిపరేఆ మ్ప్రత్యయోభవతి, ఋచ్ఛధాతోస్తున.లిటశ్చ లుక్ భవతి- తాదృశామ్ప్రత్యయాన్తాత్ కృ, భూ,అస్,ఏతేధాతవః లిట్పరకాస్సన్తః (పర్యాయేణ)అనుప్రయుజ్యన్తే.ఉదాహరణాని - ఇన్ద్ - ఇన్దాఞ్చకార.ఇన్దామ్బభూవ.ఇన్దామాస-ఏవమ్ ఈఖ్-ఈఖాఞ్చక్రే - ఉఖ్- ఉఖాఞ్చకార.ఊహ్.ఊహాఞ్చక్రే ఏధ్-ఏధాఞ్చక్రే-ఓఖ్-ఓఖాఞ్చకార ఇత్యాది। ఋచ్ఛతేస్తు ఆనర్చ్ఛ.

౩౧—అనేకాచోఽభ్యో ధాతుభ్యః- కాస్- దయ్- అయ్- ఆస్- ఏభ్యశ్చఆమ్పూర్వకాఃకృ,భూ-అస్- ఏతేఽనుప్రయుజ్యన్తేలిటిపరే దరిద్రా=దరిద్రాఞ్చకార- కాసాఞ్చక్రే- దయాఞ్చక్రే ఇత్యాది.

౩౨.—ఉష్, విద్, జాగృ, భీ, హ్రీ, భృ, హు , ఏభ్యః వికల్పేన ఆమ్పూర్వకాఃకృ,భూ,అస్,ఏతేఽనుప్రయుజ్యన్తే.భీ-హ్రీ-భృ-హు ఏషామ్ ఆమిపరే ద్విత్వాది తద్గణకార్యఞ్చభవతి . ఉదాహరణన్త్వత్తరత్ర సూత్రాన్తేనసహావగన్తవ్యః-

౩౩.— అనుప్రయుక్తకృభ్వస్ధాతుషు మధ్యేకృధాతుర్యద్ధాతు ప్రకృతికామన్తాదనుప్రయుజ్యతే తత్పదమేవ లభతే- భూ,అస్,ధాతుభ్యాన్తుపరస్మైపదమేవ-(కర్తరి)యథా-ఇన్దాఞ్చకార - ఏధాఞ్చక్రేఇతి-కృధాతోరుభయపదమపి-భూ, అస్ ధాతోస్తు ఏధామ్బ

భూవ, ఏధామాస ఇత్యేవ నత్వాత్మనేపదమ్. కిఞ్చ ఏధాఞ్చకార, ఏధామ్బభూవే, ఏధామాసే, ఇన్ధాఞ్చక్రే ఇత్యాది విపరీతం నేతిభావః. కర్మణితుసర్వేభ్యోపితఙేవభవత్యతే.

౩౪.—(౭౮-౭౯) సూత్రోక్తవైరూప్యసమ్పాదకలిణ్నిమిత్తాదేశాదిశూన్యః యోధాతుః తదవయవభూతస్య అసంయుక్తహల్మధ్యస్థస్య హ్రస్వాకారస్య ఏకారస్స్యాత్ - అభ్యాసలోపశ్చకితిలిటి సేటిథలిచ. (ఇడ్విశిష్టలిణ్మధ్యమైకవచనేపరే) యథా - పేఠతుః, పేఠుః - పేఠిథ - పేఠథుః- పేఠ- పేఠివ- పేఠిమ. ఏవమేవ పేచతుః, శేకతుః, చేమతుః, రేసతుః ఇత్యాది. సూత్రోక్తపదానాంప్రయోజనన్తు.—కన- చకనతుః అత్ర కకారస్య (౭౯) చకారేసతి వైరూప్యసమ్పాదకలిణ్నిమిత్తాదేశాదిత్వాన్నైత్వమభ్యాసలోపశ్చ. మన్థ్ - మమన్థతుః ఇత్యాదిష్వసంయుక్తహల్మధ్యస్థత్వాభావాన్న. దాశ్ - దదాశతుః ఇత్యాదిషు హ్రస్వాకారాభావాన్న. దివ్, లుప్,—దిదివతుః, లులుపతుః. ఇత్యాదావకారస్యైవాభావాదేత్వాభ్యాసలోపౌనేత్యాద్యూహ్యమ్-కిఞ్చ.

౩౫.—తౄ, ఫల్, భజ్, త్రప్, ఏషాంహింసార్థకరాధధాతోశ్చ, అకారస్యైత్వమ్, అభ్యాసలోపశ్చ, నిత్యంభవతికితిలిటి, సేటిథలి, చ. తేరతుః తేరుః తేరిథ- ఫేలతుః-భేజతురిత్యాది.

౩౬.—జౄ, భ్రమ్-త్రస్, ఫణ్, రాజ్, భ్రాజ్, భ్రాశ్, భ్లాశ్, స్యమ్ స్వన్, (దమ్భ్, శ్రన్థ్,)ఏషాంవా(వికల్పేన)ఏత్వాభ్యాసలోపౌ స్తః

---

§ తిప్, సిప్, మిప్, భిన్నానాంలిట్ప్రత్యయానామ్ అసంయోగాత్పరాణామేవకిత్సంజ్ఞా జ్ఞేయా॥ కిఞ్చ। శ్రన్థిగ్రన్థిదమ్భిస్వఞ్జీనాంలిటఃకిత్త్వంవా। బుధుపథేభ్యోలిటఃకిత్త్వంగుణాత్పూర్వవిప్రతిషేధేన। ఆశీర్లిఙోయాసుటఃకిత్త్వమ్। ఇకస్సమీపాద్ధలఃపరౌ, ఋవర్ణాత్పరౌచ; ఝలాదీ; లిఙ్, తఙ్పరసిచ్చ; ఇత్యేతౌ కితౌ స్తః॥ ఙిత్త్వవిషయేపిచ్చఙిన్నఙిచ్చపిన్నేతిభాష్యాత్ సామాన్యతః పకారేత్సంజ్ఞకభిన్నాః సార్వధాతుకప్రత్యయాస్సర్వేపి ఙితః (ఙకారేత్సంజ్ఞకాః) విశేషతఃలిఙఃపరస్మైపదానాంయాసుడాగమస్యఙిత్త్వంబోధ్యమ్. తేన(సూ॥ ౭౧-౬౭) క్ఙితిచప్రత్యయేపరేగుణవృద్ధీనస్తఇత్యాదిచప్రయోజనమూహ్యమ్.

పూర్వవిషయే.జజరతుః జేరతుః, బభ్రమతుః భ్రేమతురిత్యాదీన్యుదాహరణాన్యుపరిష్టాత్ప్రదర్శయిష్యన్తే.

౩౭.—శస్, దద్, అనయోః, వకారాదీనాన్ధాతూనాం, గుణశబ్దేన క్రియమాణోయోఽకారస్తస్యచ; ఏత్వాభ్యాసలోపౌ నభవతః. యథా.—శశసతుః, దదదే, వవమతుః- వవనతుః, శశరతుః. శౄ ఇత్యస్య గుణేన(౨౧) శర్ ఇతిజాతే (౨౫) ద్విత్వే(౨౬-౨౮). .అభ్యాసకార్యే చసతి శశర్ ఇత్యస్య (౩౪) ఏత్వేప్రాప్తే అనేన న్యషేధి, ఏవం పౄదౄ ఇత్యాదిష్వ ప్యూహ్యమ్.

౩౮.—వలాద్యార్ధ ధాతుకస్య ఆద్యవయవ ఇడాగమస్స్యాత్.తత్ర టకారోనివర్తతే- బభూవ్+థ=బభూవ్+ఇథ=బభూవిథ-ఇతి

౩౯.—ఉపదేశేఅనుదాత్తాఏకాచశ్చయేధాతవః తేభ్యఃపరస్యవలాద్యార్ధధాతుకస్య ఇడాగమోనస్యాత్. పచ్-పక్తా. హు-హోతా,కృ - కర్తా. ఇత్యాది. అనుదాత్తాస్తు.—(అనిట్కారికాః.)

ఊదౄదన్తైర్యౌతి రు క్ష్ణు శీఙ్ స్నుణు క్షు శ్వి డీఙ్ శ్రిభిః।
వృఙ్ వృఞ్ భ్యాఞ్చవినైకాచోఽజన్తేషునిహతాః స్మృతాః॥౧॥
శక్ఌపచ్ ముచిరిచ్ వచ్ విచ్, సిచ్ ప్రచ్ఛ త్యజ్నిజిర్భజిః।
భఞ్జ్ భుజ్ భ్రస్జ్ మస్జియజ్ యుజ్ రుజ్,రఞ్జ్ విజిర్ స్వఞ్జిసఞ్జ్ సృజః॥౨॥
అద్ క్షుద్ ఖిద్ఛిత్తుది నుదః, పద్య భిద్విద్యతి ర్వినద్।
శద్ సదీస్విద్యతిస్స్కన్ది, హదీక్రుధ్ క్షుధి బుధ్యతీ॥౩॥
బన్ధిర్యుధిరుధీరాధి, వ్యధ్ శుధస్సాధి శుధ్యతీ।
మన్యహన్నాప్ క్షిప్ ఛుపితప్, తిపస్తృప్యతి దృప్యతీ॥౪॥
లిప్ లుప్ వప్ శప్ స్వప్ సృపియభ్, రభ్ లభ్ గమ్ నమ్ యమోరమిః
క్రుశిర్దంశిదిశీదృశ్ మృశ్, రిశ్ రుశ్ లిశ్ విశ్ స్పృశఃకృషిః॥౫॥
త్విష్ తుష్ ద్విష్ దుష్ పుష్యపిష్ విష్, శిష్ శుష్ శ్లిష్యత యోఘసిః।
వసతిర్దహ దిహిదుహి, నహమిహరుహ లిహ్వహి స్తథా॥౬॥

అనుదాత్తా హలన్తేషు ధాతవో ద్వ్యధికం శతమ్। *
తుదాదౌ మతభేదేన స్థితౌ యౌ చ చురాదిషు॥౭॥
తృప్ దృపీ తౌ వారయితుం శ్యనా నిర్దేశ ఆదృతః ॥ కిఞ్చ॥
స్విద్య పద్యౌ సిధ్య బుధ్యౌ మన్య పుష్య శ్లిషః, శ్యనా॥౮॥
వసిశ్శపా, లుకా యౌతి, ర్నిర్దిష్టోఽన్య నివృత్తయే। ‡
నిజిర్ విజిర్ శక్ఌ ఇతి సానుబన్ధా అమీ తథా॥౯॥
విన్దతి శ్చాన్ద్రదౌర్గ్యాదే రిష్టో భాష్యేపి దృశ్యతే।
వ్యాఘ్రభూత్యాదయస్త్వేనం నేహ పేఠురితి స్థితమ్॥౧౦॥
రఞ్జి మస్జీ అది పదీ తుద్ క్షుద్ శుషి పుషీ శిషిః।
భాష్యానుక్తా నవేహోక్తా వ్యాఘ్రభూత్యాదిసమ్మతేః॥౧౧॥

అత్రేదమవధేయమ్. (ఇడాగమప్రకరణమ్.)

౪౦.—ఊకారాన్తా, ఋకారాన్తాశ్చ యే ధాతవః యు, రు, క్ష్ణు, శీఙ్, ష్ణు, ణు, క్షు, శ్వి, డీఙ్, శ్రిఞ్, వృఙ్, వృఞ్, శక్ఌ పజి త్యాదిశ్లోకోపాత్తభిన్నా హలన్తా ధాతవశ్చ, ఏభ్యః పరస్య వలా

---

* "కచచ్ఛజాదధనపాః భమశాషసహాః క్రమాత్। కచకాణణటాః ఖణ్డో గఘఙ్ఞాప్తఖజాః స్మృతాః" ఇతి॥ పూర్వార్ధోపాత్తా యే చతుర్దశ వర్ణాః తదన్తా ధాతవః॥ ఉత్తరార్ధోక్తాః కాదిక్రమేణ యే వర్ణాస్తత్తత్సఙ్ఖ్యకా ఇతి బోధ్యమ్. యథా.— కాన్తః - కః - ఏకః, చాన్తాః - చః - షట్, ఛాన్తః - కః - ఏకః, జాన్తాః - ణః - పఞ్చదశ. ఇత్థం యోజితా ద్వ్యధికం శతం ధాతవో భవన్తి.

‡ నిర్దిష్టోఽన్యనివృత్తయే.—ఇత్యత్ర నివర్తనీయాస్తు.—ఞిష్విదా స్నేహనమోచనయోః, బదస్థైర్యే, షిధ గత్యామ్, షిధూ శాస్త్రే మాఙ్గల్యే చ, బుధిర్ బోధనే, ఇతి భ్వాదికాః పఞ్చ। మను అవబోధనే, తానాదికః। పుష పుష్టౌ భ్వాదికః, దైవాదికశ్చ। వస ఆచ్ఛాదనే ఆదాదికః, ఏతే అనుదాత్తత్వరాహిత్యాత్సేటః॥ సఙ్గ్రాహ్యాస్తు.— ఞిష్విదా గాత్రప్రక్షరణే, పద గతౌ, షిధ సంరాద్ధౌ, బుధ అవగమనే, మన జ్ఞానే, పుష పుష్టౌ, శ్లిష ఆలిఙ్గనే, ఏతే సప్త దైవాదికాః। వస నివాసే భ్వాదికః ఏత ఏవ అనిటః। యుఞ్ బన్ధనే అనుదాత్తః క్ర్యాదికోఽయమనిట్. (౩౯) యు మిశ్రణామిశ్రణయోః అయమాదాదికః సేట్ । విన్దతిరిత్యత్ర విద్ఌ లాభే ఇత్యస్యైవ గ్రహణమ్.

ద్యార్ధ ధాతుకస్య నిత్యమిడాగమః స్యాత్. ఉ॥ లూ-లవితా, తౄ - తరితా, యు - యవితా, ఇత్యాదయః.

౪౧.—ఏతద్భిన్నా జన్తానాం, శక్ౢపజిత్యాది శ్లోకోపాత్త హలన్త ధాతూనాఞ్చ, అనుదాత్తత్వాత్ (౩౯) తేభ్యగ్ పరస్య వలా ద్యార్ధధాతుకస్య నేట్. లిటితు (౪౪) విశేష ఉచ్యతే. హు- హోతా, స్తు - స్తోతా, శక్ౢ - శక్తః, ముచ్-ముక్త ఇత్యాది.

౪౨.—ఊకారేత్సంజ్ఞకాః (షిధూ, క్షమూ ఇత్యాదయః) స్వృ, సూ, ధూ, రధ్, నశ్, తృప్, ద్రుహ్, ముహ్, ష్ణుహ్, ష్ణిహ్, కుష్, (నిర్పూర్వకః) ఏభ్యగ్ పరస్య వలాద్యార్ధధాతుకస్య విభాషా (వికల్పేన) ఇడాగమస్స్యాత్. అత్రాపిలిటితు విశేషః-స్వృ-సూ- ధూ- ఏభ్యగ్ పరస్య లిటః- (వ-మ-సే-ధ్వే-వహే-మహే) నిత్యమిట్. అన్యత్ర వేడితివివేకః. సేద్ధా - సేధితా, క్షన్తా - క్షమితా; సస్వరివ, సుషువిషే, దుధువిథ; స్వర్తా, స్వరితా, ఇత్యాది.

౪౩.—కృ, సృ, భృ, వృ, స్తు, ద్రు, స్రు, శ్రు, ఏభ్యగ్ పరస్య లిటః ఇణ్ణస్యాత్.

౪౪.—ఉపదేశే (౩. పు॥ టిప్పణ్యామ్.) అజన్తః, అకారవాన్వా, యోధాతుస్తాసౌ (లుటి ౪ల) నిత్యానిట్ తతగ్ పరస్య థలః (లిణ్మధ్యమైకవచనస్య) ఇణ్ణస్యాత్.

౪౫.—ఋకారాన్త ధాతోగ్ పరస్య చ లిణ్మధ్యమైకవచనస్య ఇణ్ణ॥ పూర్వేణైవ (౩౯-౪౧) ఇణ్నిషేధే ప్రాప్తేపి "సిద్ధేసత్యారభ్యమాణోవిధి ర్నియమాయ భవతీ" త్యుక్తత్వా దేతత్త్రిసూత్ర్యా అయమత్ర నియమసఙ్గ్రహః.

అజన్తో,ఽకారవాన్వా, య స్తాస్యనిట్ థలివేడయమ్।
ఋదన్త ఈదృఙ్నిత్యానిట్, క్రాద్యన్యోలిటిసేడ్భవేత్॥

అయం భావః.—అజన్తాయేధాతవః, యేచాకారవన్తస్తే (థలి) లిణ్మధ్యమైక వచనే వికల్పేన ఇడాగమం ప్రాప్నువన్తి లుడాదౌ తునప్రాప్నువన్తి॥

ఋకారాన్తేషు వృధాతుం విహాయ సర్వేభ్యోపి ఋకారాన్తేభ్యగి పరస్య ఇణ్నస్యాత్. వ, మా, దిషుక్రాదిభిన్నానామిడ్భవతి.

కృ, సృ, భృ వృ, స్తు, ద్రు, స్రు, శ్రు, భిన్నాస్సర్వేపిధాతవః అనుదాత్తై కాచ్కాది (౩౯) నిషేధవిషయా, అపి(లిటి)థ, వ, మ, సే, ధ్వే, వహే, మహే, ఏషు నిత్యంసేటాకాభవన్తి. క్రాద్యష్టానాన్తు సర్వత్ర (౪౬-౪౭ సూత్రోక్తస్థలంవిహాయ) సేట్. తత్రాపి వృధాతోస్తు థలివవరిభేతి విశేషః.

౪౬.—అద్, ఋ, వ్యేఞ్, ఏభ్యగిపరస్య థల్ప్రత్యయస్య నిత్యమిడాగమస్స్యాత్. యథా - ఆదిథ, ఆరిథ, వివ్యయిథ.

౪౭.—ఋకారాన్తేభ్యః, హన్, పరస్మైపదీ గమ్, ఆభ్యాశ్చపరస్య (౪౯) 'స్య' ప్రత్యయస్య నిత్యమిట్ స్యాత్. ఉ॥ కృ - కరిష్యతి, హన్-హనిష్యతి, గమ్- గమిష్యతి.

౪౮.—లుటిపరే ధాతోర్గి పరతః (౧) శబాదీన్బాధిత్వా (౨౦) 'తాసి *' ఇతి ప్రత్యయస్స్యాత్. యథా.— భూ+ఇ+ తాస్=ఇత్యత్ర (౩౮ - ౨౧ శ॥ ర॥ ౫) ఇడాగమే, గుణే, అవాదేశేచకృతే భవితా, లవితా ఇత్యాది సిధ్యతి.

౪౯.—లృటి, లృఙిచ, పరే ధాతోర్గి పరతః (౧-౨౦) శబాద్యపవాదత్వేన 'స్య' ఇతి ప్రత్యయస్స్యాత్. యథా.— భూ+ఇ+స్య+తి=ఇత్యత్ర (౩౮-౨౧-౭౯) ఇటి, గుణే, అవాదేశే, షత్వే చకృతే భవిష్యతి, అభవిష్యత్ (౨౨) ఇత్యాది రూపాణిసిధ్యన్తి.

౫౦.—లిఙి పరస్మైపదస్య యాసుట్, § ఆత్మనే పదస్య సీ యుట్,

---

* తాసిప్రత్యయే ఇకారోలుప్యతే. లుట్ప్రథమపురుషస్య (తిప్-తస్-ఝి.) క్రమాత్ ఆ, రౌ, రః. ఏతే ఆదేశాభవన్తి. ఏతేషుపరతః, సకారాది ప్రత్యయే పరేచ, తాస్ప్రత్యయ సకారస్య లోపోభవతి.

§ యాసుట్, సీయుట్, సుట్, ఏషువిద్యమానోకార టకారా ఇత్సంజ్ఞా లోపాభ్యాంనివర్తేతే. యాస్, ఈయ్, స్, ఇత్యవశిష్యతే.

ఏతావాగమౌ స్తః; తత్రాపి శేషేణ (లిజి) లిఙాదేశతకార, థకారయోః సుడాగమశ్చ భవతి. తత్రాపి విధిలిఙి హ్రస్వాకారాన్తాత్పరస్య యాసుట్ సమ్బన్ధినః 'యాస్' ఇత్యస్యస్థానే 'ఇయ్' ఇత్యాదేశో భవతి, ఇయాదేశయకారస్య వల్ ప్రత్యాహార ఘటితవర్ణేషు పరతః లోపశ్చ భవతి.— విధి లిఙి (సార్వధాతుకే ౧౯) యాసుడాగమ సుడాగమ సీయుడాగమ సమ్బన్ధినః సకారా లుప్యన్తే. ఆశీర్లిఙితు న. తత్రాప్యాత్మనేపదే స్ఫుటతరం శ్రూయన్తే నతు లోపం ప్రాప్నువన్తి. (౨౦) ఆశీర్లిఙః ఆర్ధధాతుకత్వాత్ (౧) శబాది వికరణ ప్రత్యయా న భవన్తి.

ఇత్థఞ్చ విధిలిఙః ఆశీర్లిఙశ్చ ప్రక్రియాభేదాత్ రూపభేదో వర్తత ఇతి కృత్వా సర్వత్ర ఇమాని విధిలిఙ్రూపాణి, ఏతాని ఆశీర్లిఙ్రూపాణీతి రూపద్వయఞ్చ ప్రదర్శయిష్యామః. యథా.— విధిలిఙి భూ+అ+యాస్ (ఇయ్) +స్+త్= (౨౧-౫౦) గుణే, అవాదేశే, సలోపేచ భవేత్, * భవేతామ్ భవేయుః. ఏధ్+అ+సీయ్+స్+త= గుణసలోపయోస్సతోః ఏధేత, ఏధేయాతామ్, ఏధేరన్. ※ ఆశీర్లిఙి భూ + యాస్+స్+ త్=భూయాత్, భూయాస్తామ్, భూయాసుః. ఏధ్+ఇ+ సీయ్+స్+త= (౩౮-౪౯-౫౦)ఇటి, షత్వే, యలోపసలోపయో, శ్చసతోః ఏధిషీష్ట, ఏధిషీయాస్తామ్, ఏధిషీరన్. ఇత్యాదీన్యుదాహరణాన్యూహనీయాని సుకుమారమతిభిః.

ధాతోర్లుఙిపరే శపోఽపవాదత్వేన సిచ్, క్వచిత్క్సః, క్వచిచ్చఙ్, క్వచిదఙ్, క్వచిచ్చిణ్, క్వచిత్సిచోలుక్, ఇతి ప్రకృతిభేదేన ప్రత్యయరూపాణిచ షోఢా జాయన్తే తాని వివిచ్యవక్ష్యామః తథాహి.—

---

* పరస్మైపదేషు ఙిల్లకారస్థానికేకారస్యలోపోభవతి. తత్రలిఙ్ప్రథమపురుషబహువచనస్య (ఝి) 'ఉస్' ఇత్యాదేశః,

※ ఆత్మనేపదే లిఙి (ఝ) ఇత్యస్య 'రన్' ఇత్యాదేశశ్చ. ఇత్యాదీని ప్రత్యయరూపాణిచ (పరినిష్ఠితాని) తత్రతత్రప్రదర్శయిష్యామః.

౫౧.—లుఙిపరే ధాతోః పరతః సిచ్‌ప్రత్యయస్స్యాత్ సకారఅవశిష్యతే. కృ (౬౨-౬౮-౭౯) అకార్షీత్-అకార్ష్టామ్, అకార్షుః.

౫౨.—ఇగుపధా శ్శలన్తా అనిట్కాశ్చ యే ధాతవస్తేభ్యః క్సప్రత్యయస్స్యాత్ లుఙి. ఉ॥ దుహ్—అధుక్షత్. (౪౧ - ౭౧ - ౭౭) ద్విష్ - అద్విక్షత్.

౫౩.—దృశిర్ ధాతోర్న క్సః ; శ్లిషధాతో రాలిఙ్గనార్థే ఏవక్సః లుఙిపరే. నాన్యత్ర. అదర్శత్, అద్రాక్షీత్; అశ్లిక్షత్కన్యాం దేవదత్తః. ఆలిఙ్గనభిన్నార్థేతు (౫౬) అఙ్-సమాశ్లిషజ్జతుకాష్ఠమ్.

౫౪.—స్పృశ్,మృశ్,కృష్,తృప్,దృప్,ఏభ్యః వికల్పేనసిచ్,పక్షేక్సః, ఉదాహరణానితుతత్తత్ప్రకరణేసూత్రసఙ్ఖ్యయాసాకంవక్ష్యామః.

౫౫.—ణ్యన్తాత్, (౯౧) శ్రి, ద్రు, స్రు, కమ్, ఏభ్యశ్చఙ్ స్యాన్నిత్యమ్. ధేట్, శ్వి, అనయోర్విభాషయాచఙ్ స్యాత్. (౨౫) ద్విత్వాది; అచూచురదిత్యాది. చఙి అకారోఽవశిష్యతే.

౫౬.—ఌదిత్, దివాదిస్థపుషాదిః, ద్యుతాదిః, సృ, శాస్, ఋ,అసు, వచ్, ఖ్యా, లిప్, సిచ్, హ్వేఞ్, ఏభ్యఃపరస్మైపదేషుపరేషునిత్యమఙ్‌స్యాత్ - గమ్ఌ - అగమత్, పుష్ - అపుషత్ - ఇత్యాది.

౫౭.—ఇరిత్, జ్రూ, స్తమ్భు, మ్రుచ్, మ్లుచ్, గ్రుచ్, గ్లుచ్, గ్లుఞ్చు, శ్వి, ఏభ్యోవా అఙ్‌స్యాత్పరస్మైపదేపరే. పక్షేసిచ్ - ఉ॥ చ్యుతిర్ - అచ్యుతత్-అచ్యోతీత్, అచ్యోతిష్టామ్. (౭౨-౬౭)

౫౮.—లిప్ - సిచ్ - హ్వేఞ్ ఏభ్యఃపరస్మైపదేపరేనిత్యమఙ్ (౫౬) తఙిపరేవాఅఙ్, పక్షేసిచ్- అలిపత్, అలిపత- అలిప్త. (౭౬-౭౪)

౫౯.—గా, పా-పానే, స్థా, ఘా, దా, దాఞ్, దాణ్, దో, ధాఞ్, ఏభ్యస్సిచోలుక్‌స్యాత్ పరస్మైపదేపరే. అగాత్ - అపాత్.

౬౦.—ఘ్రా, ధేట్, శో, ఛో, షో, ఏభ్యఃపరస్యసిచః విభాషాలుక్ స్యాత్ పరస్మైపదేపరే. అఘ్రాత్ - అఘ్రాసీత్.

౬౧.—త, థాన్, అనయోర్గ పరతః తనాదిభ్యగ్ని పరస్యసిచోలుగ్వా స్యాత్. అతత - అతనిష్ట

లు జి వృ ద్ధి వి ధిః.

౬౨.—పరస్మైపదపరకసిచ్ప్రత్యయేపరతః ఇగన్తస్యాఙ్గస్యనిత్యంవృద్ధిఃస్యాత్. జి, అజైషీత్. క్షి - అక్షైషీత్.

౬౩.—వద్, వ్రజ్, హలన్తాఙ్గం, ఏషామచస్థానేనిత్యంవృద్ధిఃస్యాత్ అనిడాదౌసిచిపరస్మైపదేషు. ఇడాదౌసిచితువద్వ్రజ్భిన్నహలన్తానాంన॥ఉ॥అవాదీత్, అవ్రాజీత్, పచ్ - అపాక్షీత్ - దహ్-అధాక్షీత్, అత్ - మాభవానతీత్(౨౪)ఇత్యాది.

౬౪.—హ్రస్వాకారసమీపవర్తినౌ యౌ రేఫ, లకారౌ, తదన్తోయో ధాతుస్తదన్తస్యాఙ్గస్యాతో నిత్యంవృద్ధిస్స్యాత్ పరస్మైపద పరే ఇడాదావపిసిచి. ఫల- అఫాలీత్ క్షర - అక్షారీత్. ఇత్యాది.

౬౫.—హలాదేర్ధాతోర్లఘుభూతాకారస్యవృద్ధిః(ఆకారః)వాస్యాత్ ఇడాదౌసిచిపరస్మైపదేషు. ఊర్ణుఞ్ధాతోరపివా. ఖద్ - అఖాదీత్ - అఖదీత్. గద్-అగాదీత్ - అగదీత్ ఇత్యాది. ఔర్ణావీత్-ఔర్ణవీత్.

౬౬.—హకారాన్త, మకారాన్త, యకారాన్తానాం, ఏకారేత్సంజ్ఞకానాం, క్షణ- శ్వస, జాగృ, శ్వి, ఏషాఞ్చవృద్ధిర్ని పూర్వోక్తాన స్యాత్ ఇడాదౌసిచిపరస్మైపదేషు - క్ర॥ ఉ॥ అగ్రహీత్, అవమీత్, అహయీత్, కటే - అకటీత్, అక్షణీత్, అశ్వసీత్, అజాగరీత్, అశ్వయీత్, ఏవమేవ లక్ష్యేషూహ్యమ్.

బాలానాం లుజిషోఢాప్రదర్శిత విధ్యవధారణాయాదౌ గణాదిక్రమమనాదృత్య పరినిష్ఠిత ప్రత్యయ రూపాణి తదుదాహరణానిచ సూత్రసఙ్ఖ్యయాసాకముదాహ్రియన్తే. తథాహి.—

లుఙి పరస్మైపద రూపాణి షట్.

౬౭.—ఈత్ - ఇష్టామ్-ఇషుః	అవాదీత్-అవాదిష్టామ్ - అవాదిషుః.
ఈః - ఇష్టమ్ - ఇష్ట	అవాదీః - అవాదిష్టమ్ - అవాదిష్ట.
ఇషమ్-ఇష్వ - ఇష్మ	అవాదిషమ్- అవాదిష్వ - అవాదిష్మ.

ఏవం సేట్కా ధాతవో జ్ఞేయాః (౪౦-౬౨. ౬౫-౬౬.)

౬౮.—సీత్ - స్తామ్ - సుః	అనైషీత్ - అనైష్టామ్ - అనైషుః.
సీః - స్తమ్ - స్త	అనైషీః - అనైష్టమ్ - అనైష్ట.
సమ్ - స్వ - స్మ	అనైషమ్ - అనైష్వ - అనైష్మ.

ఏవం (౩౯-౪౧-౫౧) విధ్యుక్తాఅనిట్కా-ధాతవః.

౬౯.—సీత్- సిష్టామ్- సిషుః	అగ్లాసీత్ - అగ్లాసిష్టామ్- అగ్లాసిషుః.
సీః - సిష్టమ్ - సిష్ట	అగ్లాసీః - అగ్లాసిష్టమ్ - అగ్లాసిష్ట.
సిషమ్-సిష్వ - సిష్మ	అగ్లాసిషమ్-అగ్లాసిష్వ - అగ్లాసిష్మ.

ఏవమాకారాన్త, ఏ, ఓ, ఐ, కారాన్తానాం(౮౫)ధాతూనాం ;

యమ్, నమ్, అనయోశ్చరూపాణి జ్ఞేయాని.

౭౦.—త్-తామ్-ఉ(ః)స్	అదాత్ - అదాతామ్. అదుః.
స్(ః)-తమ్- త	అదాః - అదాతమ్. అదాత.
అమ్ - వ - మ	అదామ్- అదావ. అదామ.

ఏవం (౫౯ - ౬౦) విధ్యుక్తానాంధాతూనాంరూపాణి.

౭౧.—క్షత్-క్షతామ్-క్షన్	అద్విక్షత్- అద్విక్షతామ్- అద్విక్షన్.
క్షః - క్షతమ్ - క్షత	అద్విక్షః. అద్విక్షతమ్. అద్విక్షత.
క్షమ్- క్షావ-క్షామ	అద్విక్షమ్- అద్విక్షావ. అద్విక్షామ.

ఏవం (౫౨- ౫౩ - ౫౪) సూత్రోక్తానామనిట్కానాంరూపాణి.

౭౨.—త్ - తామ్ - అన్	అగమత్ - అగమతామ్- అగమన్.
స్ (ః) తమ్ - త	అగమః - అగమతమ్ - అగమత.
అమ్ - వ - మ	అగమమ్ - అగమావ - అగమామ.

ఏవమచూచురత్. (౫౫-౫౬-౫౭-౫౮) సూత్రోక్తానాం రూపాణి.

లుజి ఆత్మనేపదరూపాణి పఞ్చ.

౨౩. ఇష్ట-ఇషాతామ్-ఇషత | అస్పన్దిష్ట-అస్పన్దిషాతామ్-అస్పన్దిషత.
ఇష్ఠాః-ఇషాథామ్-ఇఢ్వమ్ | అస్పన్దిష్ఠాః-అస్పన్దిషాథాం-అస్పన్దిఢ్వం
ఇషి-ఇష్వహి-ఇష్మహి | అస్పన్దిషి- అస్పన్దిష్వహి- అస్పన్దిష్మహి.

ఏవమాత్మనేపదిషు సేట్కానాం ధాతూనాం రూపాణి.

౨౪.—స్త - సాతామ్- సత | అరంస్త - అరంసాతామ్-అరంసత.
స్థాః-సాథామ్- ధ్వమ్ | అరంస్థాః-అరంసాథామ్-అరఙ్ధ్వమ్.
సి - స్వహి - స్మహి | అరంసి - అరంస్వహి - అరంస్మహి.

ఏవం (౩౯-౪౧) అనిట్కానాంరూపాణి.

౨౫.—త - షాతామ్ - షత | అభృత - అభృషాతామ్- అభృషత
థాః-షాథామ్-ఢ్వమ్ | అభృథాః-అభృషాథామ్-అభృఢ్వమ్
షి - ష్వహి - ష్మహి | అభృషి - అభృష్వహి - అభృష్మహి

ఏవం (౪౧) ఇ, ఉ, ఋ, కారాన్తానామాత్మనేపదిషురూపాణి.

౨౬. త - ఇతామ్- అన్త | అచీకమత-అచీకమేతామ్- అచీకమన్త.
థాః- ఇథామ్-ధ్వమ్ | అచీకమథాః-అచీకమేథామ్-అచీకమధ్వమ్
ఇ - వహి - మహి | అచీకమే- అచీకమావహి- అచీకమామహి

ఏవం (౫౫) ణ్యన్తానాం ధాతూనాం రూపాణి.

౨౭.—క్షత-క్షాతామ్-క్షన్త | అదిక్షత- అదిక్షాతామ్ - అదిక్షన్త.
క్షథాః-క్షాథామ్-క్షధ్వమ్ | అదిక్షథాః-అదిక్షాథామ్-అదిక్షధ్వమ్
క్షి - క్షావహి- క్షామహి | అదిక్షి - అదిక్షావహి - అదిక్షామహి

ఏవం (౫౨-౫౩-౫౪) విధ్యుక్తానామనిట్కానాంరూపాణి.

షోపదేశప్రకరణమ్.

౨౮. ధాతోరాదిభూతషకారస్య సకారాదేశస్స్యాత్. షోపదేశాస్తు.

సేక్సృస్సృప్సృజస్తృస్త్యాస్త్యైదన్త్యాజన్తసాదయః।
ఏకాచష్షోపదేశాః ష్వష్కస్వద్స్విద్స్వఞ్జ్స్వపిస్మిజః॥

అయమాశయః.—దన్త్యవర్ణాన్తసాదయః- అజ్వర్ణాన్తసాదయశ్చైకాచ; స్సేకాదిభిన్నాః, ష్వష్కాదయశ్చ, ఉపదేశావస్థాయాంషకారవన్త ఇతిబోధ్యమ్. అస్యఫలన్తు.

౪౯.—ఇణ్ ప్రత్యాహారఘటితవర్ణేభ్యః, (ఇ ఉ ఋ ఌ ఏ ఓ ఐ ఔ హ య వ ర ల) కవర్గాచ్చపరస్య; ఆదేశావయవస్య, ప్రత్యయావయవస్యచ సకారస్య షకారాదేశోభవతి. ఉ॥ భవి+స్య= (౪౯) భవిష్యతి. షిధ (౭౮) సిధ, ని+సిధ= నిషేధతి నిషిషేధ. (౨౧) జి+సిచ్= (౩౧-౬౮) అజైషీత్. శక్ + స్య=శక్ష్యతి.

ణోపదేశప్రకరణమ్.

౫౦.—ధాతోరాదిభూత ణకారస్య నకారాదేశోభవతి.

"ణోపదేశాస్త్వనర్ద్దాటి నాథ్ నాధ్ నన్ద నక్క నౄన్నృతః" ఇత్యుక్తత్వేన నర్దాద్యష్టభ్యోభిన్నాః నకారాదికాధాతవస్సర్వేపి ఉపదేశావస్థాయాం ణకారవన్త ఇతిజ్ఞేయమ్. అస్యప్రయోజనన్తు.

౫౧.—(ఉపసర్గస్థ) రేఫ,షకారాభ్యాం,పరస్య(ణోపదేశధాతు)నకారస్య ణకారాదేశస్స్యాత్. (ప్రాదీనాంగతిసంజ్ఞాఉపసర్గసంజ్ఞాచ ప్రాగేవశబ్దరత్నావళౌ (౭౨ పు॥) ప్రదర్శితా) 'తాదృశాగ్గ ప్రాదయః ధాతోగ్గ ప్రాగేవ ప్రయోక్తవ్యా' ఇత్యుక్తత్వాత్ప్ర పూర్వకణదధాతోః (౫౦-౫౧) నకారాదేశే ణత్వేచ ప్రణదతి ననాద. ఏవం ణిద్ (౫౨) నిన్ద్ - నిన్దతి, ప్రణిన్దతీత్యాది.

౫౨.—ఇదితాం (ఇకారేత్సంజ్ఞకానాం) ధాతూనాం నుమాగమః అన్త్యాదచగ్గ పరస్స్యాత్ భవతి. నకార అవశిష్యతే. ఉ॥ వది-వద్-వన్ద్, ఏవం స్పది-స్పన్ద్, ణిది-నిన్ద్=వన్దతె, స్పన్దతే, నిన్దతీత్యాది.

౫౩.—అకారాదికాస్సంయుక్తాన్తా యే ధాతవస్తేషామభ్యాసాకారాత్పరస్య, అశూధాతోశ్చ,నుడాగమః అభ్యాసస్య ఆదేరకారస్య ఆకారశ్చ, (నకార అవశిష్యతే) అర్చ్- ఆనర్చ. అఞ్చ్-ఆనఞ్చ.ఆనశే-ఋచ్ఛధాతోరపి తథాభూతత్వాదానర్చ్ఛ ఇత్యాది.

౫౪.—అకారోపధ ధాతుషు సర్వత్ర ఉపధాభూతాకారస్య ఆకారస్స్యాత్ (ఞితిణితి) లిట్ప్రథమ పురుషైక వచనేపరే. లిడుత్తమైకవచనేతు వా ఆకారః. ఉ॥ జగాద-జగదతుః-జగదుః. జగాద, జగద-జగదివ- జగదిమ. ఏవం నదబదాదీనాం రూపాణి.

ఇత్థం సామాన్యాకారేణ సూత్రార్థానవబుధ్య వక్ష్యమాణ ధాతురూపేషు సజ్జనయ్య అనుక్త ధాతూనాం రూపాణ్యప్యూహనీయాని సుకుమారమతిభిః విశేష విశిష్టరూపాణి తూత్తరత్ర ప్రదర్శ్యన్తే ఏవ తథా విశేష విధయశ్చ.

ప్రథమ చతుర్థ షష్ఠ దశమ గణేషు; లట్, లోట్, లఙ్, విధిలిఙ్షుచ; సామాన్యతో రూపతౌల్యం వర్తత ఇతి ఆదౌ తేషాంనిర్దేశః క్రియతే. ద్వితీయ తృతీయ పఞ్చమ సప్తమాష్టమ నవమ గణేషు; లిట్, లుట్, లృట్, ఆశీర్లిఙ్, లుఙ్, లృఙ్షుచ, పరస్పరంరూపభేదో వర్తత ఇతి తదనన్తరంతేషాం కథనమితి వివేక్తవ్యమ్. భవ, దీవ్య, ఇత్యాది శప్, శ్యనాద్యన్త ప్రకృతేః తి, తః, అన్తి, త్యాది పరినిష్ఠిత ప్రత్యయానాం యోజనేన భవతి, దీవ్యతి భవతః దీవ్యతః - బహువచనేపరే (అన్తి, అన్తు, అన్) అపదాన్తాకారత్వాద్దీర్ఘంబాధిత్వా పరరూపేకృతే భవన్తి దీవ్యన్తి - ఉత్తమపురుషే (మి-వ-మ) పరే పూర్వస్య అకారస్య ఆకారేకృతే భవామి దీవ్యామీత్యాది రూపాణి జాయన్తే యథా.——

భూ- సత్తాయామ్- ఉదాత్తః- పరస్మైపదీ- సేట్- అకర్మకః. (౪౦)

సార్వధాతుక రూపాణి.

ఏ. ద్వి. బ.	లటి - (౩-౧౧)		
ప్ర. తి -తః-అన్తి	స-భవతి-	తౌ-భవతః-	తే-భవన్తి
మ. సి -థః- థ	త్వం-భవసి-	యువాం-భవథః-	యూయం-భవథ
ఉ. మి-వః-మః	అహం-భవామి-	ఆవాం-భవావః-	వయం-భవామః

లోటి - (౧౦)

తు, తాత్- తామ్-అన్తు	భవతు, భవతాత్-	భవతామ్-	భవన్తు
§ హి, తాత్- తమ్- త	భవ, భవతాత్-	భవతమ్-	భవత
ఆని- ఆవ- ఆమ	భవాని-	భవావ-	భవాను

§ "హి" ఇత్యేతదవర్ణాన్తా, దువర్ణాన్తాచ్చ పరశ్చేల్లుప్యతే. ఝలన్తాద్ధాతోః, హుధాతోశ్చ పరస్యహీత్యస్య 'ధి' ఇత్యాదేశః స్యాత్. యథా- భవ-శృణు, కురు- రున్ధి, భిన్ధి- జుహుధీత్యాది.

లఙ్ (౭-౨౨)

త్-	తామ్-	అన్	అభవత్-	అభవతామ్-	అభవన్
స్ (ః)	తమ్-	త	అభవః	అభవతమ్-	అభవత
అమ్-	వ-	మ	అభవమ్-	అభవావ	అభవామ

విధి లిఙ్ (౧౦-౫౦)

ఇత్-	ఇతామ్-	ఇయుః	భవేత్-	భవేతామ్-	భవేయుః
ఇః-	ఇతమ్-	ఇత	భవేః-	భవేతమ్-	భవేత
ఇయమ్-	ఇవ-	ఇమ	భవేయమ్-	భవేవ-	భవేమ

లిటి (౮-౨౫——౨౭) (ఆర్ధధాతుకరూపాణి.)

అ-	అతుః-	ఉః	బభూవ-	బభూవతుః-	బభూవుః
థ-	అథుః-	అ	బభూవిథ-	బభూవథుః-	బభూవ
అ-	వ-	మ	బభూవ-	బభూవివ	బభూవిమ

లుటి (౯-౪౮)

తా-	తారౌ-	తారః	భవితా-	భవితారౌ-	భవితారః
తాసి-	తాస్థః-	తాస్థ	భవితాసి-	భవితాస్థః-	భవితాస్థ
తాస్మి-	తాస్వః-	తాస్మః	భవితాస్మి-	భవితాస్వః-	భవితాస్మ

లృటి (౫-౪౯-౭౯)

స్యతి-	స్యతః-	స్యన్తి	భవిష్యతి-	భవిష్యతః	భవిష్యన్తి
స్యసి-	స్యథః-	స్యథ	భవిష్యసి-	భవిష్యథః-	భవిష్యథ
స్యామి-	స్యావః-	స్యామః	భవిష్యామి	భవిష్యావః-	భవిష్యామః

ఆశీర్లిఙ్ (౧౦-౫౦)

యాత్-	యాస్తామ్-	యాసుః	భూయాత్-	భూయాస్తామ్-	భూయాసుః
యాః-	యాస్తమ్-	యాస్త	భూయాః-	భూయాస్తమ్-	భూయాస్త
యాసమ్-	యాస్వ-	యాస్మ	భూయాసమ్-	భూయాస్వ-	భూయాస్మ

లుఙ్ (౪-౨౨-౫౯-౭౨)

త్-	తామ్-	అన్	అభూత్-	అభూతామ్-	అభూవన్
స్ (ః)	తమ్-	త	అభూః-	అభూతమ్	అభూత
అమ్-	వ-	మ	అభూవమ్	అభూవ	అభూమ

లృజి (౬-౨౨)

స్యత్- స్యతామ్- స్యన్) అభవిష్యత్-అభవిష్యతామ్-అభవిష్యన్
స్యః- స్యతమ్ స్యత } అభవిష్యః- అభవిష్యతమ్- అభవిష్యత
స్యమ్- స్యావ- స్యామ) అభవిష్యమ్-అభవిష్యావ- అభవిష్యామ

ఏవ మూకారాన్తానాం ధాతూనాం రూపాణి బోధ్యాని. భ్వాదౌ పరస్మైపది ధాతుషు తత్ర తత్ర వక్ష్యమాణ విశేష రూపాణి వినా అన్యత్సర్వం భూధాతువద్బోద్ధవ్యమ్.

షిధ-గతౌ సకర్మకః సేట్ (౨౧-౪౮-౪౯)సిధ్-సేధ్+అ+తి=

లటి (సార్వధాతుక రూపాణి.) లోటి

సేధతి- సేధతః- సేధన్తి) సేధతు-(తాత్) సేధతాం-సేధన్తు
సేధసి- సేధథః- సేధథ } సేధ(తాత్) సేధతమ్- సేధత
సేధామి-సేధావః-సేధామః) సేధాని సేధావ- సేధామ

లఙి (౨౨) విధిలిఙి (౩౦)

అసేధత్- అసేధతామ్-అసేధన్) సేధేత్- సేధేతామ్-సేధేయుః
అసేధః- అసేధతమ్- అసేధత } సేధేః- సేధేతమ్- సేధేత
అసేధమ్- అసేధావ- అసేధామ) సేధేయమ్-సేధేవ- సేధేమ

లిటి.(౨౫-౪౯) (ఆర్ధధాతుకరూపాణి.) లుటి. (౪౮)

సిషేధ- సిషిధతుః- సిషిధుః) సేధితా- సేధితారౌ- సేధితారః
సిషేధిథ- సిషిధథుః- సిషిధ } సేధితాసి- సేధితాస్థః- సేధితాస్థ
సిషేధ- సిషిధివ- సిషిధిమ) సేధితాస్మి-సేధితాస్వః-సేధితాస్మః

లృటి (౪౯) సేధిష్యతి- సేధిష్యతః- సేధిష్యన్తి
సేధిష్యసి- సేధిష్యథః- సేధిష్యథ
సేధిష్యామి- సేధిష్యావః- సేధిష్యామః

ఆశీర్లిఙి (౩౦) సిధ్యాత్- సిధ్యాస్తాం- సిధ్యాసుః
సిధ్యాః- సిధ్యాస్తమ్ సిధ్యాస్త
సిధ్యాసమ్- సిధ్యాస్వ- సిధ్యాస్మ

లుఙ్ (౨౨-౬౭) అసేధీత్- అసేధిష్టామ్- అసేధిషుః
అసేధీః- అసేధిష్టమ్- అసేధిష్ట
అసేధిషమ్- అసేధిష్వ- అసేధిష్మ

లృఙ్(౨౨-౪౯-౭౯) అసేధిష్యత్- అసేధిష్యతామ్- అసేధిష్యన్
అసేధిష్యః- అసేధిష్యతమ్- అసేధిష్యత
అసేధిష్యమ్- అసేధిష్యావ- అసేధిష్యామ

ఏవం చిత్ కిట్ ఇఖ్ ఇత్యాదీనామికారోపధానాం రూపాణి.

పుష-పుష్టౌ. సక॥ సేట్. (౨౧) పుష్-పోష్+అ+తి=

లటి (సార్వధాతుకరూపాణి) లోటి (౧౦)

పోషతి- పోషతః- పోషన్తి | పోషతు(తాత్) పోషతామ్-పోషన్తు
పోషసి- పోషథః- పోషథ | పోష(తాత్) పోషతమ్- పోషత
పోషామి-పోషావః-పోషామః | పోషాణి(౮౧) పోషావ- పోషామ

లఙ్ (౨౨) విధిలిఙ్ (౫౦)

అపోషత్-అపోషతామ్-అపోషన్ | పోషేత్- పోషేతామ్-పోషేయుః
అపోషః- అపోషతమ్- అపోషత | పోషేః- పోషేతమ్- పోషేత
అపోషమ్-అపోషావ- అపోషామ | పోషేయమ్-పోషేవ- పోషేమ

లిటి (ఆర్ధధాతుకరూపాణి.) లుటి

పుపోష-పుపుషతుః-పుపుషుః | పోషితా- పోషితారౌ- పోషితారః
పుపోషిథ-పుపుషథుః-పుపుష | పోషితాసి- పోషితాస్థః- పోషితాస్థ
పుపోష- పుపుషివ- పుపుషిమ | పోషితాస్మి-పోషితాస్వః-పోషితాస్మః

లృటి (౪౯) పోషిష్యతి- పోషిష్యతః- పోషిష్యన్తి
పోషిష్యసి- పోషిష్యథః- పోషిష్యథ
పోషిష్యామి- పోషిష్యావః- పోషిష్యామః

ఆశీర్లిఙ్(౫౦) పుష్యాత్- పుష్యాస్తామ్- పుష్యాసుః
పుష్యాః- పుష్యాస్తమ్- పుష్యాస్త
పుష్యాసమ్- పుష్యాస్వ- పుష్యాస్మ

లుఙ్ (౨౨-౬౭) అపోషీత్- అపోషిష్టామ్- అపోషిషుః
అపోషీః- అపోషిష్టమ్- అపోషిష్ట
అపోషిషమ్- అపోషిష్వ- అపోషిష్మ

లృఙ్ (౪౯) అపోషిష్యత్- అపోషిష్యతామ్- అపోషిష్యన్
అపోషిష్యః- అపోషిష్యతమ్- అపోషిష్యత
అపోషిష్యమ్- అపోషిష్యావ- అపోషిష్యామ

ఏవం కుచ కుజ క్రుశ రుహ బుధ ఇత్యాదీనాముకారోపధానాం ధాతూనాం రూపాణి జ్ఞేయాని.

వృషు-సేచనే. అకర్మకః. సేట్ (౨౧) వృషు-వర్ష్+అ+తి=

లటి (సార్వధాతుకరూపాణి) లోటి

వర్షతి- వర్షతః- వర్షన్తి } వర్షతు (తాత్) వర్షతామ్- వర్షన్తు
వర్షసి- వర్షథః- వర్షథ } వర్ష (తాత్) వర్షతమ్- వర్షత
వర్షామి- వర్షావః- వర్షామః } వర్షాణి (౮౧) వర్షావ- వర్షామ

లఙ్ (౨౨) విధిలిఙ్ (౫౦)

అవర్షత్-అవర్షతామ్-అవర్షన్ } వర్షేత్- వర్షేతాం- వర్షేయుః
అవర్షః- అవర్షతమ్- అవర్షత } వర్షేః వర్షేతం- వర్షేత
అవర్షం-అవర్షావ- అవర్షామ } వర్షేయమ్ వర్షేవ వర్షేమ

లిటి (ఆర్ధధాతుకరూపాణి) లుటి.

వవర్ష వవృషతుః వవృషుః } వర్షితా వర్షితారౌ వర్షితారః
వవర్షిథ-వవృషథుః వవృష } వర్షితాసి వర్షితాస్థః వర్షితాస్థ
వవర్ష వవృషివ వవృషిమ } వర్షితాస్మి వర్షితాస్వః-వర్షితాస్మః

లృటి (౪౯) వర్షిష్యతి వర్షిష్యతః వర్షిష్యన్తి
వర్షిష్యసి వర్షిష్యథః వర్షిష్యథ
వర్షిష్యామి వర్షిష్యావః వర్షిష్యామః

ఆశీర్లిఙ్ (౫౦) వృష్యాత్ వృష్యాస్తామ్ వృష్యాసుః
వృష్యాః వృష్యాస్తమ్ వృష్యాస్త
వృష్యాసమ్ వృష్యాస్వ వృష్యాస్మ

లుఙ్ (౫౧-౬౭)	అవర్షీత్	అవర్షిష్టామ్	అవర్షిషుః
	అవర్షీః	అవర్షిష్టమ్	అవర్షిష్ట
	అవర్షిషమ్	అవర్షిష్వ	అవర్షిష్మ
లృఙ్ (౪౯-౭౯)	అవర్షిష్యత్	అవర్షిష్యతామ్	అవర్షిష్యన్
	అవర్షిష్యః	అవర్షిష్యతమ్	అవర్షిష్యత
	అవర్షిష్యమ్	అవర్షిష్యావ	అవర్షిష్యామ

ఏవం ఘృష్ హృష్ మృష్ ఇత్యాదీనామ్ ఋకారోపధానాం ధాతూనాం రూపాణి బోధ్యాని.

షిధూ - శాస్త్రే మాఙ్గల్యేచ. శాసనే సక॥ మాఙ్గల్యే అక ॥ వేట్. (౨౧. ౪౨. ౭౦. ౭౯) సిధ్+సేధ్+అ+తి= సేధతి. సేధతు. అసేధత్. సేధేత్. (లిటి) సిషేధిథ, సిషేద్ధ. సిషిధివ, సిషిధ్వ. సిషిధిమ, సిషిధ్మ। సేద్ధా సేద్ధారౌ సేద్ధారః. సేధితా సేధితారౌ సేధితారః। (లృటి) సేత్స్యతి సేత్స్యతః సేత్స్యన్తి. సేత్స్యసి సేత్స్యథః సేత్స్యథ. సేత్స్యామి సేత్స్యావః సేత్స్యామః. సేధిష్యతి। (ఆశీర్లిఙి) సిధ్యాత్। (లుఙి) అసైత్సీత్ అసైద్ధామ్ అసైత్సుః అసైత్సీః అసైద్ధమ్ అసైద్ధ అసైత్సమ్ అసైత్స్వ అసైత్స్మ. అసేధీత్, అసేధిష్టామ్। (లృఙి) అసేత్స్యత్ అసేత్స్యతామ్ అసేత్స్యన్. అసేధిష్యత్. ఏవం క్షమూ కృపూ గుపూ ఇత్యాదీనామూకారేత్సంజ్ఞకానాం ధాతూనాం రూపాణి.

చ్యుతిర్-క్షరణే. అక॥ సేట్. ఇరిత్. (౫౯-౬౭-౭౭) చ్యోతతి। (లుఙి) అచ్యుతత్ అచ్యుతతామ్ అచ్యుతన్. అచ్యోతీత్ అచ్యోతిష్టామ్. అచ్యోతిషుః. శేషంపూర్వవత్ ఏవం శ్చ్యుతిర్, తుహిర్, ఇత్యాదయః ఇరిత్సంజ్ఞకా ధాతవో జ్ఞేయాః.

ఖద-స్థైర్యేహింసాయాంభక్షణేచ. స్థైర్యే అక॥ సేట్. ఖదతి-ఖదతు-అఖదత్-ఖదేత్। చఖాద (౮౪) చఖదతుః చఖదుః-చఖదిథ-చఖదథుః- చఖద చఖాద, చఖద- చఖదివ. చఖదిమ । ఖదితా - ఖది

ష్యతి - ఖద్యాత్ - అఖాదీత్, (౬౫) అఖదీత్ - అఖదిష్యత్. ఏవం గద నద పఠ బద భణాదయః.

అర్ద - గతౌ యాచనేచ. సక ॥ సేట్. (౭౩) అర్ద్+అ+తి= అర్దతి। అర్దతు। ఆర్దత్। అర్దేత్। ఆనర్ద- ఆనర్దతుః- ఆనర్దుః। అర్దితా। అర్దిష్యతి। అర్ద్యాత్। ఆర్దీత్। ఆర్దిష్యత్। ఏవం అర్చ- అర్జ- అట్ట-అడ్డ అర్హ- అర్ఘ- ఇత్యాదయః (౮౩) సంయుక్తాన్తా ధాతవః.

(టు)నది-సమృద్ధౌ-అక॥ సేట్. (౮౨) నద్-నన్ద్+అ+తి=నన్దతి।నన్దతు। అనన్దత్। నన్దేత్। ననన్ద। నన్దితా। నన్దిష్యతి। నన్ద్యాత్। అనన్దీత్।అనన్దిష్యత్। ఏవం నిది ఇగి ఇదిక్రదీత్యాదికా శ్చేత్సంజ్ఞకాధాతవః.

ఉఖ, ఉఖి- గతౌ- సక॥ సేట్. (౨౧-౨౩) ఉఖ్-ఓఖ్+అ+తి= ఓఖతి। ఉవోఖ ఊఖతుః ఊఖుః- ఉవోఖిథ- ఊఖథుః- ఊఖ - ఉవోఖ- ఊఖివ- ఊఖిమ। ఓఖితా। ఓఖిష్యతి। ఉఖ్యాత్। ఔఖీత్। ఔఖిష్యత్। ఏవముకారాదీనాం రూపాణి- ఉఖిధాతోస్తు. (౮౨) ఉఙ్ఖతి।ఉఙ్ఖాఞ్చకార(౩౦)ఉఙ్ఖితా।ఔఙ్ఖీత్ శేషంనదివత్ ఏవమిజాదికేదితామ్.

అజ - గతిక్షేపణయోః. సక ॥ సేట్ (౨౩-౬౨) వలాద్యార్ధధాతుకస్థలే (వా) వీ ఇత్యాదేశః. అజతి। అజతు।ఆజత్।అజేత్।లిటి-వివాయ- వివ్యతుః- వివ్యుః- వివయిథ, వివేథ, ఆజిథ- వివ్యథుః - వివ్య- వివాయ, వివయ- వివ్యివ, ఆజివ- వివ్యిమ, ఆజిమ। లుటి-అజితా, వేతా। లృటి- అజిష్యతి, వేష్యతి। వీయాత్ । అవైషీత్ (౬౮) ఆజీత్ (౬౭)। అవేష్యత్, ఆజిష్యత్.

క్షి- క్షయే- అక ॥ అనిట్. (౨౧-౩౯-౪౧-౪౪-౫౧-౬౨-౬౮) క్షి-క్షయ్+అ+తి=క్షయతి। క్షయతు। అక్షయత్। క్షయేత్ । చిక్షాయ చిక్షియతుః- చిక్షియుః- చిక్షయిథ, చిక్షేథ- చిక్షియథుః-చిక్షియ చిక్షాయ, చిక్షయ- చిక్షియివ- చిక్షియిమ। క్షేతా। క్షేష్యతి। క్షీయాత్। అక్షైషీత్। అక్షైష్టామ్। అక్షేష్యత్। ఏవమికారాన్తా ధాతవః జి క్రజి- ఇత్యాదయః. జిధాతోర్విశేష ఉచ్యతే.

జి - జయే. అక॥ అనిట్. (౨౧-౪౧-౬౨-౬౮) జయతి। లిటి-జిగాయ జిగ్యతుః జిగ్యుః జిగయిథ, జిగేథ- జిగ్యథుః జిగ్య జిగాయ, జిగయ- జిగ్యివ జిగ్యిమ శేషం క్షిధాతువత్.

ఇ, ఈ-గతౌ. సక॥ అనిట్. అయతి। ఇయాయ ఈయతుః ఈయుః ఇయయిథ, ఇయేథ ఈయథుః ఈయ ఇయాయ, ఇయయ. ఈయివ-మ। ఏతా। ఐషీత్। ఐష్యత్। శేషంక్షివత్. ఈధాతోస్తు లిటి (౩౦) అయాఞ్చకార-బభూవ-ఆస।ఇయానేవవిశేషః.

వ్రజ, వ్రజ-గతౌ. సక॥ సేట్. వజతి। వవాజ వవజతుః (౩౭) వవజిథ। అవాజీత్ (౬౫-౬౭) అవజీత్। వ్రజధాతోస్తు (౬౩) లుఙి అవ్రాజీదిత్యేవ విశేషః శేషం ఖదవత్.

శంసు-స్తుతౌ. సక॥ సేట్. శంసతి। శశంస- శశంసిథ। శంసితా। శంసిష్యతి। (ఆశీర్లిఙినలోపః) శస్యాత్ శస్యాస్తామ్। అశంసీత్। ఏవం మన్థ్-మథ్యాత్, తుమ్ప్- తుప్యాత్ కుఞ్చ- క్రుఞ్చ- వఞ్చ- చఞ్చ- దంశ-తృమ్ఫ. ఇత్యాదీనాం నకారోపధానాం హలన్తానా మనిదితాం ధాతూనాం రూపాణి.

దంశ-దశనే. సక॥ అనిట్. (శపినకారస్య లోపః) - దశతి। దశతు। అదశత్। దశేత్। దదంశ దదంశిథ, దదంష్ఠ। దంష్టా। దఙ్క్ష్యతి। దశ్యాత్। అదాఙ్క్షీత్ అదాంష్టామ్ అదాఙ్క్షుః। అదఙ్క్ష్యత్। ఏవం రఞ్జ సఞ్జ స్వఞ్జ ధాతూనాం రూపాణి. గణాదిభేదస్తు వక్ష్యమాణానుక్రమణికయాబోధ్యః.

అఞ్చు-గతిపూజనయోః. సక॥ సేట్. అఞ్చతి। (౮౩) ఆనఞ్చ ఆనఞ్చిథ। ఆశీర్లిఙి అచ్యాత్, పూజార్థే నకారలోపాభావేన అఞ్చ్యాత్। ఆఞ్చీత్। శేషం శంసువత్.

మ్రుచు, మ్లుచు - గతౌ. సక॥ సేట్. మ్రోచతి- మ్లోచతి। లుఙి (౫౭) అమ్రుచత్, అమ్రోచీత్; అమ్లుచత్, అమ్లోచీత్. శేషంపుషవత్. ఏవం గ్రుచు గ్లుచు గ్లుఞ్చుధాతవః.

ఆచ్ఛి - ఆయామే. సక॥ సేట్. ఆఞ్ఛతి। ఆఞ్ఛ-ఆఞ్ఛతుః. మతాన్తరే ఆనాఞ్ఛ ఆనాఞ్ఛతుః। శేష మర్దవత్.

స్యము, స్వన, ధ్వన- శబ్దే। అక ॥ సేట్. స్యమతి। (౩౬) సస్యామ సస్యమతుః, స్యేమతుః- సస్యమిథ, స్యేమిథ।స్యమితా।స్యమిష్యతి। స్యమ్యాత్। (౬౬) అస్యమీత్. ఏవం స్వనధాతుః అస్వానీత్, (౬౫) అస్వనీత్ । ధ్వన ధాతోస్తు దధ్వాన దధ్వనతుః దధ్వనుః దధ్వనిథ ఇతివిశేషః. శేషం ఖదవత్.

స్కన్దిర్-గతిశోషణయోః। సక॥ అనిట్. స్కన్దతి। చస్కన్ద-చస్కన్దిథ, చస్కన్థ - చస్కన్దివ। స్కన్తా। స్కన్త్స్యతి। స్కద్యాత్। అస్కదత్ (౫౭) అస్కాన్త్సీత్ అస్కాన్తామ్ అస్కాన్త్సుః। అస్కన్త్స్యత్.

ణమ-ప్రహ్వత్వేశబ్దే।సక॥అనిట్. (౮౦)నమతి।నమతు।అనమత్।నమేత్ ననామ నేమతుః నేముః నేమిథ, ననన్థ-నేమివ । నన్తా । నంస్యతి। నమ్యాత్।అనంసీత్ అనంసిష్టామ్(౬౯)అనంస్యత్. ప్రణమతి(౮౧)

దహ- భస్మీకరణే। సక॥ అనిట్. దహతి। దదాహ దేహతుః దేహిథ, దదగ్ధ-దేహివ-మ। దగ్ధా దగ్ధారౌ దగ్ధారః।ధక్ష్యతి।దహ్యాత్। అధాక్షీత్-అదాగ్ధామ్ అధాక్షుః అధాక్షీః అదాగ్ధమ్ అదాగ్ధ అధాక్షమ్ అధాక్ష్వ అధాక్ష్మ। అధక్ష్యత్.

మిహ-సేచనే. సక॥ అనిట్. మేహతీత్యాది షిధవత్।మిమేహ-మిమేహిథ। మేఢా మేఢారౌ మేఢారః। మేక్ష్యతి। మిహ్యాత్। అమిక్షత్ (౫౨) అమేక్ష్యత్ ఏవంరుహ లిహ ధాతూజ్ఞేయౌ.

షణ-సంభక్తౌ. సక॥ సేట్. (౩౪-౬౫-౬౭-౭౮-౭౯) సన్+అ+తి= సనతి।ససాన సేనతుః సేనుః సేనిథ సేనథుః సేన ససాన, ససన-సేనివ సేనిమ । సనితా । సనిష్యతి । సాయాత్ సాయాస్తామ్ సాయాసుః, సన్యాత్ సన్యాస్తామ్ సన్యాసుః। అసానీత్, అసనీత్। అసనిష్యత్। ఏవం ఖన జన ధాత్వోరపి ఆశీర్లిఙిరూపద్వయమ్.

చము-అదనే. సక॥ సేట్. ఆఙ్పూర్వశ్చేద్దీర్ఘః శితి ప్రత్యయే.(౩౪-౬౬)

చమతి- విచమతి- ఆచామతి। చచామ-చేమతుః-చేముః। ఆచమితా। ఆచమిష్యతి। ఆచమ్యాత్। ఆచమీత్। ఆచమిష్యత్.

క్రము-పాదవిక్షేపే. అక॥ సేట్. (౬౬) సార్వధాతుకస్థలే (వా) శ్యన్, దీర్ఘశ్చ. ఆర్ధ ధాతుకస్థలే శ్యన్ దీర్ఘశ్చనభవతి. క్రామ్యతి, క్రామతి। క్రామ్యతు, క్రామతు। అక్రామ్యత్, అక్రామత్। క్రామ్యేత్, క్రామేత్। చక్రామ। క్రమితా। క్రమిష్యతి। క్రమ్యాత్।అక్రమీత్। అక్రమిష్యత్. ఏవం భ్రాశ, భ్లాశ, భ్రము, క్లము, త్రసీ, త్రుట, లష. ఏషాంవా శ్యన్భవతి. అతః భ్వాదివదేకం దివాదివచ్చైకం రూపం జ్ఞేయమ్. త్రుటధాతు స్తుదాదావపఠ్యతే. తస్య పక్షే తుదధాతువద్రూపమ్.

భ్రము-చలనే. అక॥ సేట్. భ్రమ్యతి, భ్రమతి। బభ్రామ- బభ్రమతుః, భ్రేమతుః-బభ్రముః, భ్రేముః- బభ్రమిథ, భ్రేమిథ- బభ్రమథుః, భ్రేమథుః-బభ్రమ, భ్రేమ-బభ్రామ, బభ్రమ- బభ్రమివ- మ.భ్రేమివ-మ। శేషం క్రమువత్. వికల్పేన శ్యన్. దీర్ఘస్తు భ్వాదేర్నేతిజ్ఞేయమ్.

ష్ఠివు-నిరసనే। సక॥ సేట్. శితిదీర్ఘః. ష్ఠీవతి। ష్ఠీవతు। అష్ఠీవత్।ష్ఠీవేత్। టిష్ఠేవ టిష్ఠివతుః టిష్ఠివుః, తిష్ఠేవ తిష్ఠివతు రితిచ రూపద్వయమ్। ష్ఠేవితా। ష్ఠేవిష్యతి। ష్ఠీవ్యాత్। అష్ఠేవీత్। అష్ఠేవిష్యత్.

(ఞి)ఫలా- విశరణే. సక॥ సేట్. (౩౪-౬౪) ఫలతి। పఫాల- ఫేలతుః ఫేలుః। ఫలితా। అఫాలీత్. శేషం ఖదవత్. ఏవ మదుపధానాం లాన్తానాం శ్వల, జ్వల, స్థల, గళ ఇత్యాదీనాం రూపాణి.

శ్రు - శ్రవణే. సక॥ అనిట్. (౨౯-౪౩-౬౨-౬౮) సార్వధాతుకేశ్నుప్రత్యయః 'శృ' ఇత్యాదేశశ్చ. శృ+ను+తి= శ్నుప్రత్యయస్య (తిపి, సిపి, మిపి) (౨౧) గుణః ఋవర్ణాత్పరత్వాన్నస్య ణత్వమ్.

(సార్వధాతుక రూపాణి.)

లటి—శృణోతి	శృణుతః	శృణ్వన్తి
శృణోషి	శృణుథః	శృణుథ
శృణోమి	{ శృణువః శృణ్వః	{ శృణుమః శృణ్మః

లోటి—శృణోతు } శృణుతాత్ } శృణుతామ్ శృణ్వన్తు
శృణు, (తాత్) శృణుతమ్ శృణుత
శృణవాని శృణవావ శృణవామ

లజి—అశృణోత్ అశృణుతామ్ అశృణ్వన్
అశృణోః అశృణుతమ్ అశృణుత
అశృణవమ్ అశృణువ(ణ్వ) అశృణుమ(ణ్మ)

విధిలిజి—శృణుయాత్ శృణుయాతామ్ శృణుయుః
శృణుయాః శృణుయాతమ్ శృణుయాత
శృణుయామ్ శృణుయావ శృణుయామ

లిటి (౪౩) (ఆర్ధధాతుకరూపాణి.) లుటి

శుశ్రావ శుశ్రువతుః శుశ్రువుః } శ్రోతా శ్రోతారౌ శ్రోతారః
శుశ్రోథ శుశ్రువథుః శుశ్రువ } లృటి.
శుశ్రావ శుశ్రువ శుశ్రుమ } శ్రోష్యతి శ్రోష్యతః శ్రోష్యన్తి

ఆశీర్లిజి-శ్రూయాత్-శ్రూయాస్తామ్-శ్రూయాసుః. లుజి అశ్రౌషీత్-అశ్రౌష్టామ్-అశ్రౌషుః. లృజి- అశ్రోష్యత్.

ధివి=ప్రీణనే. అక॥ సేట్. (౮-౨)ధిన్వ్-వలోపః,ఉప్రత్యయశ్చ.తనువత్

లటి (సార్వధాతుకరూపాణి) లోటి

ధినోతి ధినుతః ధిన్వన్తి } ధినోతు- ధినుతాత్ } ధినుతామ్-ధిన్వన్తు
ధినోషి ధినుథః ధినుథ }
ధినోమి.ధిన్వః,ధినువః.ధిన్మః,ధినుమః } ధిను,ధినుతాత్,ధినుతమ్-ధినుత
ధినవాని- ధినవావ- ధినవామ

లజి

అధినోత్ అధినుతామ్ అధిన్వన్ }
అధినోః అధినుతమ్ అధినుత }
అధినవమ్ { అధినువ అధిన్వ } { అధినుమ అధిన్మ }

విధిలిజి
ధినుయాత్, ధినుయాతామ్, ధినుయుః।

(ఆర్ధ ధాతుకరూపాణి.)

లిటి—దిధిన్వ దిధిన్వతుః, దిధిన్వుః। ధిన్వితా। ధిన్విష్యతి, ఆశీర్లిజి. ధిన్వ్యాత్, ధిన్వ్యాస్తామ్, ధిన్వ్యాసుః, । అధిన్వీత్, అధిన్విష్టామ్, అధిన్విషుః। అధిన్విష్యత్. ఏవం కృవిధాతుః కృణోతికృణుతఇత్యాది.

గుపూ- రక్షణే- సక॥ వేట్. (౩౧-౪౨-౬౩-౬౭-౬౮) గుప్-గోప్+ఆయ+ తి= గోపాయతీత్యాది సర్వం వక్ష్యమాణ చురధాతువత్. గోపాయతి । గోపాయతు। అగోపాయత్। గోపాయేత్. లిటి-గోపాయాఞ్చకార, గోపాయామ్బభూవ, గోపాయామాస; జుగోప- జుగుపతుః - జుగుపుః - జుగోపిథ, జుగోప్థ - జుగుపథుః- జుగుప - జుగోప - జుగుపివ, జుగుప్వ- జుగుపిమ, జుగుప్మ। లుటి-గోపాయితా, గోపితా, గోప్తా । ల్రుటి - గోపాయిష్యతి, గోపిష్యతి, గోప్స్యతి. ఆశీర్లిజి - గోపాయ్యాత్, గోప్యాత్। లుజి-అగోపాయీత్, అగోపీత్, అగౌప్సీత్- అగౌప్తామ్ - అగౌప్సుః- అగౌప్సీః- అగౌప్తమ్- అగౌప్త- అగౌప్సమ్- అగౌప్స్వ-అగౌప్స్మ. ల్రుజి - అగోపాయిష్యత్, అగోపిష్యత్, అగోప్స్యత్. ఏవమూదిత్కార్యంవినా (౪౨) ధూప, విచ్ఛ, పణ, పన, ఏతే తుల్యాః.

అక్షూ- వ్యాప్తౌ. సక॥ వేట్. (౪౨-౬౩-౬౭-౬౮)

అక్ష్ణోతి	అక్ష్ణుతః	అక్ష్ణువన్తి	ఏవమేవ సార్వధాతుకేసర్వత్ర
అక్షతి	అక్షతః	అక్షన్తి	వాశ్నుప్రత్యయః(రూపద్వయమ్)
అక్ష్ణోషి	అక్ష్ణుథః	అక్ష్ణుథ	లోటి—అక్ష్ణోతు. అక్షతు.
అక్షసి	అక్షథః	అక్షథ	లజి— ఆక్ష్ణోత్. ఆక్షత్.
అక్ష్ణోమి	అక్ష్ణువః	అక్ష్ణుమః	
అక్షామి	అక్షావః	అక్షామః	విధిలిజి—అక్ష్ణుయాత్, అక్షేత్.

లిటి—ఆనక్ష-ఆనక్షతుః-ఆనక్షుః			లుటి
ఆనక్షిథ / ఆనష్ఠ	ఆనక్షథుః	ఆనక్ష	అక్షితా, అక్షితారౌ, అక్షితారః
			అష్టా, అష్టారౌ, అష్టారః
ఆనక్ష	ఆనక్షివ / ఆనక్ష్వ	ఆనక్షిమ / ఆనక్ష్మ	ల్రుటి
			అక్షిష్యతి; అక్ష్యతి, అక్ష్యతః.

ఆశీర్లిఙి—అక్ష్యాత్, అక్ష్యాస్తామ్, అక్ష్యాసుః. లుఙి—ఆక్షీత్, ఆక్షిష్టామ్, ఆక్షిషుః;ఆక్షీత్,ఆష్టామ్,ఆక్షుః. లృఙి—ఆక్షిష్యత్,ఆక్ష్యత్.

తక్షూ- తనూకరణే. సక॥ వేట్. (౮-౨) తక్ష్ణోతి, తక్షతీత్యాద్యక్షూవత్। లిటి తతక్ష తతక్షతుః తతక్షుః తతక్షిథ, తతష్ఠ। లుఙి- అతక్షీత్ అతక్షిష్టామ్ అతక్షిషుః, అతాక్షీత్ అతాష్టామ్ అతాక్షుః।

రుష - హింసాయామ్. సక॥ సేట్. తకారాదావార్ధధాతుకే విభాషా ఇడాగమః. రోషతీత్యాదిపుషవత్। లుటి- రోషితా రోషితారౌ రోషితారః, రోష్టా రోష్టారౌ రోష్టారః ఇతిరూపద్వయమ్। ఏవం రిష లుభ ఇష సహ ధాతూనాంతాద్యార్ధధాతుకే వా ఇట్.

పత్ ౮-గతౌ. సక॥ సేట్. పతతి। పతతు। అపతత్। పతేత్। పపాత (౩౮) పేతతుః పేతుః పేతిథ పేతివ పేతిమ । పతితా। పతిష్యతి। పత్యాత్। అపప్తత్ అపప్తతామ్ అపప్తన్। అపతిష్యత్॥

౮౫.— ఉపదేశావస్థాయా మేకారాన్తా, ఓకారాన్తా, ఐకారాన్తాశ్చ ధాతవః శిద్భిన్నప్రత్యయేపరతః (ఆర్ధధాతుకస్థలే) ఆకారాన్తాభవన్తి। తాదృశాకారాన్తేషు దాప్ దైప్ భిన్నదారూపాణాం, ధా రూపాణాం, ధాతూనాం మా, స్థా, గై, పానార్థకపా, ఓహాక్, షో, ఏషాఞ్చ ఆకారస్య ఏకారాదేశోనిత్యం భవతి ఆర్ధధాతుకే కితిలిఙి(ఆశీర్లిఙి);ఏతద్భిన్నానాంసంయుక్తాదికానాం ధ్యై గ్లై ధ్మా మ్నా ఇత్యాదీనామాకారాన్తానాం వికల్పేన ఏకార ఇతిబోధ్యమ్. యథా.— దే- దాతా, దో- దాతా, ధ్యై- ధ్యాతా।ఆశీర్లిఙి-దేయాత్, ధేయాత్, మేయాదిత్యాద్యేకంరూపమ్; ధ్యాయాత్, ధ్యేయాత్. గ్లాయాత్ గ్లేయాదిత్యాది సంయుక్తాదిస్థలేరూపద్వయ మితిజ్ఞేయమ్. దాప్, దైప్, అనయోస్తు ఆశీర్లిఙి దాయాత్ ఇత్యేవ. లుఙి (౫౯) సిజ్లుక్చన (౬౯) అదాసీత్ అదాసిష్టామ్ అదాసిషుః॥

ధేట్-పానే. సక॥ అనిట్. టకారోలుప్యతే. ధే+అ+తి= (శ॥౨॥౫) అయాదేశే. ధయతి ధయతః ధయన్తి। ధయతు। అధయత్। ధయేత్। లిటి (౮౫) ఆత్వే (౨౫—౨౭) ద్విత్వాదికార్యేసతి దధౌ దధతుః దధుః. దధిథ, దధాథ- దధథుః- దధ-దధౌ-దధివ-దధిమ। ధాతా। ధాస్యతి। ధేయాత్। లుఙి (౫౫-౬౦-౬౭-౭౦-౭౨) త్రైరూప్యమ్. అదధత్- అదధతామ్ - అదధన్, అధాత్- అధాతామ్- అధుః, అధాసీత్- అధాసిష్టామ్- అధాసిషుః। అధాస్యత్। ఏవం దేఙ్, వేఞ్ ఇత్యాద్యేకారాన్తానాం రూపాణి. ఓకారాన్తాస్తు దివాదౌ ప్రదర్శ్యన్తే. ఔకారాన్తా ధాతవో మృగ్యాః.

ధ్యై - చిన్తాయామ్. సక ॥ అనిట్. ధ్యై+అ+తి= ఆయాదేశే ధ్యాయతి ధ్యాయతః ధ్యాయన్తి। ధ్యాయతు। అధ్యాయత్। ధ్యాయేత్ (౮౫) దధ్యౌ। ధ్యాతా। ధ్యాస్యతి। ధ్యాయాత్ ధ్యాయాస్తామ్, ధ్యేయాత్ ధ్యేయాస్తామ్। (౬౯) అధ్యాసీత్ అధ్యాసిష్టామ్। అధ్యాస్యత్। శేషం ధేడ్వత్. ఏవమైకారాన్తానాం మ్లై గ్లై త్రై శ్రై ఇత్యాదీనాం రూపాణి.

కై, గై-శబ్దే. సక॥అనిట్. కాయతి। చకౌ। కాయాత్। అకాసీత్॥ గాయతి। జగౌ జగతుః జగుః। గేయాత్ (౮౫) అగాసీత్ శేషం ధ్యైవత్.

పా - పానే. సక॥ అనిట్ (౪౧-౫౯-౭౦) సార్వధాతుకస్థలే పా, ఘ్రా, ధ్మా, స్థా, మ్నా, దాణ్, దృశ్, ఋ, సృ, శద్, సద్; ఏషాంస్థానే క్రమేణ పిబ, జిఘ్ర, ధమ, తిష్ఠ, మన, యచ్ఛ, పశ్య, ఋచ్ఛ, ధౌ, శీయ, సీద, ఏతే ఏకాదశ ఆదేశాభవన్తి। పా+అ+తి=పిబాదేశే పరరూపేచసతి పిబతి- పిబతః- పిబన్తి। పిబతు। అపిబత్। పిబేత్। పపౌ పపతుః పపుః। పాతా। పాస్యతి। పేయాత్ (౮౫) అపాత్ (౫౯) అపాస్యత్. శేషం ధేడ్వత్.

ఘ్రా-గన్ధోపాదానే. సక॥ అనిట్. (౮౫) జిఘ్రతి। జిఘ్రతు। అజిఘ్రత్। జిఘ్రేత్। జఘ్రౌ। ఘ్రాతా। ఘ్రాస్యతి। ఘ్రాయాత్, ఘ్రేయాత్। అఘ్రాత్, (౬౦-౬౯-౭౦) అఘ్రాసీత్। శేషం ధేడ్వత్.

ధ్మా- శబ్దాగ్నిసంయోగయోః. సక॥అనిట్. ధమతి। ధమతు।అధమత్। ధమేత్। దధ్మౌ। ధ్మాతా ఇత్యాది ధ్యైవత్.

స్థా-గతినివృత్తౌ. అక॥ అనిట్ (౭౮-౭౯) తిష్ఠతి। తిష్ఠతు। అతిష్ఠత్। తిష్ఠేత్। తస్థౌ। స్థాతా। స్థాస్యతి। స్థేయాత్ (౮౫)। అస్థాత్ (౫౯)అస్థాస్యత్. ఉపసర్గపూర్వశ్చేత్ షత్వమ్. అధిష్ఠాతా ఇత్యాది.

మ్నా-అభ్యాసే. సక॥ అనిట్. మనతి। మనతు। అమనత్। మనేత్। (౮౫) మమ్నౌ। మ్నాయాత్, మ్నేయాత్। అమ్నాసీత్। అమ్నాస్యత్। శేషం ధ్యైవత్.

దాణ్ - దానే. సక॥ అనిట్. యచ్ఛతి। యచ్ఛతు। అయచ్ఛత్। యచ్ఛేత్. దదౌ (౮౫) ఇత్యాది పావత్ (౫౯-౭౦)

దృశిర్- ప్రేక్షణే (౫౩-౫౭-౬౮-౭౨) ఇరిత్. సక॥ అనిట్. పశ్యతి। పశ్యతు। అపశ్యత్। పశ్యేత్। దదర్శ దదృశతుః దదృశుః దదర్శిథ, దద్రష్ఠ- దదృశివ। ద్రష్టా- ద్రష్టారౌ। ద్రక్ష్యతి। దృశ్యాత్- దృశ్యాస్తామ్। అదర్శత్ - అదర్శతామ్ - అదర్శన్, అద్రాక్షీత్ - అద్రాష్టామ్ అద్రాక్షుః। అద్రక్ష్యత్.

ఋ-గతిప్రాపణయోః. సక॥ అనిట్. ఋచ్ఛతి। ఋచ్ఛతు। ఆర్ఛత్। ఋచ్ఛేత్। ఆర ఆరతుః ఆరుః ఆరిథ (౪౬) ఆరివ।అర్తా।అరిష్యతి। (౪౭)। అర్యాత్ అర్యాస్తామ్। ఆర్షీత్ (౫౧) ఆర్ష్టామ్। ఆరిష్యత్.

సృ- గతౌ. సక॥ అనిట్. శీఘ్రగమనార్థే ధౌ ఆదేశః అక॥ ధౌ+అ+తి= ధావతి। ధావతు। అధావత్। ధావేత్। ససార సస్రతుః సస్రుః ససర్థ(౪౩-౪౫) సస్రృవ-మ।సర్తా।సరిష్యతి (౪౭)స్రియాత్। అసార్షీత్। అసరిష్యత్।గతౌతు సరతీత్యాది. ఏవమ్ ఋకారాన్తానాం ధాతూనాం రూపాణి జ్ఞేయాని.

శద్ఌ-శాతనే. సక॥ అనిట్. శప్ప్రత్యయే (సార్వధాతుకే) ఆత్మనేపదమ్. ఆర్ధధాతుకే పరస్మైపదమ్. శీయతే।శీయతామ్। అశీయత। శీయేత. ఏధధాతువత్।శశాద (౩౪) శేదతుః శేదిథ, శశత్థ శేదివ। శత్తా। శత్స్యతి। శద్యాత్।అశదత్। అశత్స్యత్। (౪౧-౫౬-౭౨)

షద్ ॠ - విశరణగత్యవసాదనేషు. సక ॥ అనిట్ (౪౧ - ౫౬ - ౭౨)
సీదతి। సీదతు। అసీదత్। సీదేత్। ససాద (౩౪) సేదతుః। శేషం
శద్ ॠవత్. (౭౮-౭౯) నిషీదతి. న్యషీదత్.

ఘస్ ॠ - అదనే. సక॥ అనిట్. అయంలిటి ఆశీర్లిజి కర్మణిచనప్రయు
జ్యతే। ఘసతి। ఘసతు। అఘసత్। ఘసేత్। ఘస్తా। ఘత్స్యతి।
అఘసత్ (౫౬)। అఘత్స్యత్.

ఉష - దాహే. సక॥ సేట్. (౨౧-౩౨) ఓషతి। ఓషతు। ఔషత్।
ఓషేత్। ఉవోష ఊషతుః ఊషుః ఉవోషిథ, ఓషాఞ్చకార-బభూ
వ- ఆస। శేషం పుషవత్.

హసే - హసనే. అక॥ సేట్. హసతి। జహాస। హసితా। హసిష్యతి।
హస్యాత్। అహసీత్ (౬౬)। ఏవమేకారేత్సంజ్ఞకానాంరూపాణి.

౮౬.—ధాతో రుపధాభూతయోః హల్పరక రేఫ, వకారయోర్ల్గ పర
తః పూర్వస్య ఇకారస్య ఈకారః, ఉకారస్య ఊకారశ్చస్యాత్॥
హలిపరే రేఫాన్తస్య, వాన్తస్యచ, ధాతోః ఉపధాభూతస్య
ఇకారస్య, ఈకారః; ఉకారస్య, ఊకారశ్చస్యాత్. ఉ॥ కృ్రాన్త
ధాతోరిత్వేకీర్త్ ఇత్యస్య ఈకారేకీర్తయతి, ఉర్వ - ఊర్వతి। తుర-
తుతూర్తః, దివ్ - దీవ్యతి. ఇత్యాది.

ముర్ఛా - మోహసముచ్ఛ్రాయయోః. అక॥ సేట్. హల్పరక రేఫపర
త్వాదుకారస్య ఊకారః। మూర్ఛతి। ముమూర్ఛ। మూర్ఛితా। మూ
ర్ఛిష్యతి। మూర్ఛ్యాత్। అమూర్ఛీత్. ఏవం స్ఫుర్ఛా ముర్వీ పుర్వ
ఉర్వీ తుర్వీ గుర్వీ ఇత్యాదీనాంరూపాణి.

దు - గతౌ. సక॥ అనిట్ (౨౧) దు+అ+తి=దవతి। దవతు। అదవత్।
దవేత్। దుదావ దుదువతుః దుదవిథ, దుదోథ. దుదువివ। దోతా।
దోష్యతి। దూయాత్। అదౌషీత్। అదోష్యత్।ఏవముకారాన్తానాం
ధాతూనాం రూపాణిజ్ఞేయాని.

ద్రు, స్రు, గతౌ. సక॥ అనిట్ (૪૩-૫૫-૭౨) ద్రవతి। స్రవతి॥ లిటి-
దుద్రోథ దుద్రువ। సుస్రోథ సుస్రువ॥ లుఙి - అదుద్రువత్। అసు
స్రువత్॥ శేషం దు ధాతువత్.

షు - ప్రసవైశ్వర్యయోః. సక॥ అనిట్. (૭౮-౭౯) సవతి। సుషావ
సుషువతుః సుషవిథ, సుషోథ. సుషువివ। లుఙి (౬౨) అసావీత్
అసావిష్టామ్, (౬૭) మతాన్తరే- అసౌషీత్ అసౌష్టామ్ (౬౮)
అసౌషుః। శేషం దువత్.

హృ - సంవరణే. సక॥ అనిట్. (૪౧-૪૫-૪૭-૫౧-౬౮) హరతి।
హరతు। అహరత్। హరేత్। జహార జహ్రతుః జహర్థ జహ్రివ।
హర్తా। హరిష్యతి। హ్రియాత్। అహార్షీత్। అహరిష్యత్। ఏవం
గృ ఘృ ఇత్యాదీనామ్ ఋదన్తానాం రూపాణి.

స్మృ - చిన్తాయామ్. సక॥ అనిట్ (૪౧-૪૫-૪૭-૫౧-౬౮) స్మరతి।
లిటి- సస్మార సస్మరతుః సస్మరుః సస్మర్థ సస్మరథుః సస్మర సస్మ
రివ। ఆశీర్లిఙి - స్మర్యాత్। ఇతివిశేషః శేషంహృవత్। ఏవంహ్వృ
ఇత్యాదిసంయోగాదికానామ్ ఋకారాన్తానాంరూపాణి.

స్వృ- శబ్దోపతాపయోః. సక॥ వేట్ (૪౨) స్వరతి। లిటి- సస్వరిథ,
సస్వర్థ. సస్వరివ-మ.। స్వర్తా, స్వరితా। స్వరిష్యతి।(૪૭)। లుఙి-
అస్వారీత్ (౬૭) అస్వారిష్టామ్, అస్వార్షీత్ (౬౮) అస్వార్ష్టామ్
ఇయానేవవిశేషః శేషం స్మృవత్.

సృప్ ఌ-గతౌ. సక॥ అనిట్ (౨౧-౫౬) సర్పతీత్యాది వృషువత్। లిటి-
ససర్ప సస్పృపతుః ససర్పిథ। స్రప్తా, సర్ప్తా।స్రప్స్యతి, సర్ప్స్యతి
సృప్యాత్। అసృపత్। ఏవం కృష్ తృప్ దృప్ ఇత్యాద్యనుదాత్తా
నామృదుపధానాం ధాతూనాం రూపాణిజ్ఞాతవ్యాని.

కృష- విలేఖనే. సక॥ అనిట్. కర్షతి। చకర్ష।క్రష్టా, కర్ష్టా। క్రక్ష్యతి,
కర్క్ష్యతి। కృష్యాత్। లుఙి - (૫૮-౬౮-૭౧) అక్రాక్షీత్ అక్రా
ష్టామ్ అక్రాక్షుః, అకార్క్షీత్ అకార్ష్టామ్ అకార్క్షుః; అకృ

క్షత్ అకృక్షతామ్ అకృక్షన్. ఏవం స్పృశ్, మృశ్, తృప్, దృ
పాం లుఙి త్రైరూప్యమ్. తృప్ దృపోర్దివాదావిశేష ఉచ్యతే.
గమ్ఌ-గతౌ. సక॥ అనిట్ (౨౧-౫౬) గచ్ఛతి। గచ్ఛతు। అగచ్ఛత్।
గచ్ఛేత్। జగామ జగ్మతుః జగ్ముః జగమిథ, జగన్థ. జగ్మివ - మ।
గన్తా। గమిష్యతి (౪౭) గమ్యాత్। అగమత్। అగమిష్యత్.
తౄ-ప్లవనతరణయోః. సక॥ సేట్ (౩౫-౪౦) తరతి। తరతు। అత
రత్। తరేత్। తతార తేరతుః తేరుః తేరిథ తేరివ - మ। తరితా,
తరీతా। తరిష్యతి, తరీష్యతి। తీర్యాత్। అతారీత్ (౬౭)। అత
రిష్యత్, అతరీష్యత్॥ ఏవమౄదన్తానాం రూపాణి.
వస-నివాసే. అక॥ అనిట్ (౪౧-౮౯) వసతి। వసతు। అవసత్। వ
సేత్। ఉవాస ఊషతుః ఊషుః ఉవసిథ, ఉవస్థ. ఊషివ-మ। వస్తా।
వత్స్యతి।ఉష్యాత్।అవాత్సీత్ అవాత్తామ్ అవాత్సుః। అవత్స్యత్.
వద-వ్యక్తాయాంవాచి. సక॥ సేట్. వదతి। (౮౯) ఉవాద ఊదతుః
ఉవదిథ। వదితా। వదిష్యతి। ఉద్యాత్। అవాదీత్ (౬౩-౬౭) అవ
దిష్యత్. శేషం వసవత్.
(టుఓ)శ్వి-గతివృద్ధ్యోః. సక॥అక॥సేట్ (౪౦-౫౫-౫౭-౬౬-౬౭-౭౨)
శ్వయతి। శ్వయతు। అశ్వయత్। శ్వయేత్। లిటి రూపద్వయమ్-
(౮౯) శుశావ శుశువతుః శుశవిథ శుశువివ-మ, శిశ్వాయ శిశ్వి
యతుః శిశ్వయిథ శిశ్వియివ। శ్వయితా। శ్వయిష్యతి। శూయాత్।
లుఙి రూపత్రయమ్-అశ్వత్ (౫౭) అశ్వతామ్, అశిశ్వియత్ (౫౫)
అశిశ్వియతామ్,అశ్వయీత్ (౬౬) అశ్వయిష్టామ్।అశ్వయిష్యత్॥
ఇత్థం పరస్మైపదిషు విశేషరూపాణి బుద్ధ్వా అనుక్తానాం ధాతూ
నాం రూపాణిచ పూర్వోక్త విధ్యనుసారేణ బోధ్యాని.

ఇతిభ్వాదౌ పరస్మైపదినః.

అథాత్మనేపదినః.

ఏధ-వృద్ధౌ. అనుదాత్తేత్ (౧౨) ఆత్మనేపదీ. అక॥ సేట్, ఏధ్+అ+త (౧-౧౧) అత్ర లట్ లిట్ లుట్ లృట్ స్థానిక తఙ్ప్రత్యయానాం 'టేః' * ఏకారాదేశః, తత్రమధ్యమపురుషైకవచన 'థాస్,' ప్రత్యయస్యస్థానే 'సే' ఇత్యాదేశశ్చస్యాత్; తత్రాపి లిటి ప్రథమపురుషైకవచన బహువచనయోః 'త, 'ఝ' అనయోః స్థానే క్రమాత్ 'ఏ, 'ఇరే' ఇత్యేతావాదేశౌ స్తః. ఇత్యనేన ఏత్వే ఏధతే ఇతిసిధ్యతి. ఏధ్+అ+ఆతామ్ ఇత్యత్ర ''హ్రస్వాకారాత్పరస్య ఆతామ్, ఆథామ్, ప్రత్యయసమ్బన్ధినః ఆద్యాకారస్యస్థానే ఇకారాదేశస్స్యాత్'' ఇత్యనేన ఇత్వేగుణే టేః ఏత్వేచకృతే ఏధ + ఇతే=ఏధేతే. ఏధ + ఝ ఇత్యత్ర '' 'ఝ' స్య స్థానేసర్వత్ర తఙి 'అత' ఇత్యాదేశః, హ్రస్వాకారాత్పరశ్చేత్ అన్తాదేశః'' ఇత్యనేన ఝస్య అకార పరత్వాత్ అన్తాదేశే ఏత్వే అపదాన్తాకారత్వాత్సవర్ణదీర్ఘం బాధిత్వా పరరూపేచకృతే ఏధ+అన్తే=ఏధన్తే. ఏధ+వహే ఇత్యత్ర *'' (లట్ లోట్ లఙ్ లృట్ లృఙ్షు) వహే, మహే, అనయోర్గ పరతః అకారస్య ఆకారో భపతి'' ఇత్యనేన దీర్ఘే ఏత్వేచకృతే ఏధావహే ఏధామహే ఇత్యాదిరూపాణి సిధ్యన్తి. ఇత్థమాత్మనేపదిషు వక్ష్యమాణ పరినిష్ఠిత ప్రత్యయ రూపాణి యోజనీయానీతి దిఙ్మాత్రమిహప్రక్రియా ప్రకారః ప్రాదర్శి.

సార్వధాతుక రూపాణి.

లటి ప్రత్యయరూపాణి.			లటి ధాతురూపాణి.			
తే	ఇతే	అన్తే	ఏధతే	ఏధేతే	ఏధన్తే	ప్ర॥
సే	ఇథే	ధ్వే	ఏధసే	ఏధేథే	ఏధధ్వే	మ॥
ఏ	ఆవహే	ఆమహే	ఏధే	ఏధావహే	ఏధామహే	ఉ॥

---

* టేః=టిర్నామ క్వచిదన్త్యాజ్వర్ణః, క్వచిద్వ్యఞ్జన (హల్) పరకాన్త్యాజ్వర్ణశ్చ. తస్యస్థానే. యథా- 'త' ఇత్యత్రతకారోత్తరః అకారః, 'ఆతామ్' ఇత్యత్ర ఆమ్, ధ్వమిత్యత్ర అమ్, వహీత్యత్ర ఇకారః ఇత్యాదయష్టిసంజ్ఞకా ఇతిబోధ్యమ్.

లోటి (౧౦)

తామ్ ఇతామ్ అన్తామ్	ఏధతామ్ ఏధేతామ్ ఏధన్తామ్
స్వ ఇథామ్ ధ్వమ్	ఏధస్వ ఏధేథామ్ ఏధధ్వమ్
ఐ ఆవహై ఆమహై	ఏధై ఏధావహై ఏధామహై

లజి (౭-౨౩.)

త ఇతామ్ అన్త	ఐధత ఐధేతామ్ ఐధన్త
థాః ఇథామ్ ధ్వమ్	ఐధథాః ఐధేథామ్ ఐధధ్వమ్
ఇ ఆవహి ఆమహి	ఐధే ఐధావహి ఐధామహి

విధిలిజి (౧౦-౫౦.)

ఈత ఈయాతామ్ ఈరన్	ఏధేత ఏధేయాతామ్ ఏధేరన్
ఈథాః ఈయాథామ్ ఈధ్వమ్	ఏధేథాః ఏధేయాథామ్ ఏధేధ్వమ్
ఈయ ఈవహి ఈమహి	ఏధేయ ఏధేవహి ఏధేమహి

లిటి. (౮-౨౫-౩౦-౩౩-౪౩) (ఆర్ధధాతుకరూపాణి.)

ఏ ఆతే ఇరే	ఏధాఞ్చక్రే ఏధాఞ్చక్రాతే ఏధాఞ్చక్రిరే
సే ఆథే ధ్వే, ఢ్వే	ఏధాఞ్చకృషే ఏధాఞ్చక్రాథే ఏధాఞ్చకృఢ్వే
ఏ వహే మహే	ఏధాఞ్చక్రే-ఏధాఞ్చకృవహే-ఏధాఞ్చకృమహే

ఏధామ్బభూవ ఏధామ్బభూవతుః ఏధామ్బభూవుః, ఏధామాస ఏధామాసతుః ఏధామాసురిత్యాది రూపద్వయమపి పరస్మైపదివత్.

లుటి (౯-౪౮.)

తా తారౌ తారః	ఏధితా ఏధితారౌ ఏధితారః
తాసే తాసాథే తాధ్వే	ఏధితాసే ఏధితాసాథే ఏధితాధ్వే
తాహే-తాస్వహే-తాస్మహే	ఏధితాహే ఏధితాస్వహే-ఏధితాస్మహే

లృటి (౫-౪౯-౭౯.)

స్యతే-స్యేతే స్యన్తే	ఏధిష్యతే ఏధిష్యేతే ఏధిష్యన్తే
స్యసే-స్యేథే స్యధ్వే-	ఏధిష్యసే ఏధిష్యేథే ఏధిష్యధ్వే
స్యే-స్యావహే-స్యామహే	ఏధిష్యే ఏధిష్యావహే ఏధిష్యామహే

ఆశీర్లిఙి (౧౦-౫౦-౭౯)

సీష్ట సీయాస్తామ్-సీరన్	ఎధిషీష్ట ఎధిషీయాస్తామ్-ఎధిషీరన్
సీష్ఠాః-సీయాస్థామ్-సీధ్వమ్	ఎధిషీష్ఠాః-ఎధిషీయాస్థామ్-ఎధిషీధ్వమ్
సీయ సీవహి సీమహి	ఎధిషీయ ఎధిషీవహి ఎధిషీమహి

లుఙి (౪-౨౩-౫౧-౭౩) ఐధిష్ట-ఐధిషాతామ్- ఐధిషత-ఐధిష్ఠాః-ఐధిషాథామ్-ఐధిఢ్వమ్, (ధ్వమ్) ఐధిషి-ఐధిష్వహి-ఐధిష్మహి.

లృఙి(౬-౪౯-౭౩-౭౯-)

స్యత స్యేతామ్-స్యన్త	ఐధిష్యత ఐధిష్యేతామ్-ఐధిష్యన్త
స్యథాః-స్యేథామ్-స్యధ్వమ్	ఐధిష్యథాః-ఐధిష్యేథామ్-ఐధిష్యధ్వం
స్యే స్యావహి-స్యామహి	ఐధిష్యే ఐధిష్యావహి-ఐధిష్యామహి

ఏవమ్ ఏజృ ఈజ ఊహ ఇత్యాదీనా (౩౦) మిజాదీనాంరూపాణి. భ్వాదౌ ఆత్మనేపదిషు తత్ర తత్ర వక్ష్యమాణ విశేషరూపాణి వినా అన్యత్సర్వ మేధధాతువ దూహనీయమ్.

విథృ- వేథృ-యాచనే. సక॥ సేట్.(౨౧)వేథతే వేథేతే వేథన్తే। వేథతామ్।అవేథత।వేథేత।వివిథే వివిథాతే-వివిథిరే-వివిథిషే వివిథాథే వివిథిధ్వే. వివిథే వివిథివహే వివిథిమహే। వేథితా। వేథిష్యతే।వేథిషీష్ట। అవేథిష్ట। అవేథిష్యత । ఏవంతిక్రృ టిక్రృఇత్యాదీనామికారోపధానాంధాతూనాంరూపాణి. వేథృధాతోస్తు లిటివివేథే వివేథాతే వివేథిరే— వివేథిమహే. ఇయానేవవిశేషః. శేషమేధవత్.

ముద- హర్షే. అక ॥ సేట్(౨౧)మోదతే । మోదతామ్ । అమోదత। మోదేత । ముముదే ముముదాతే ముముదిరే ముముదిషే । మోదితా।మోదిష్యతే। మోదిషీష్ట। అమోదిష్ట। అమోదిష్యత। శేషమేధవత్.ఏవంస్తుభ కుక రుచ ఇత్యాదీనాముకారోపధానాం ధాతూనాంరూపాణిజ్ఞేయాని.

వృక- ఆదానే. సక- సేట్ (౨౧) వర్కతే। వర్కతామ్। అవర్కత; వర్కేత। వవృకే వవృకాతే వవృకిరే వవృకిషే— వవృకివహే।

వర్కితా। వర్కిష్యతే। వర్కిషీష్ట। అవర్కిష్ట। అవర్కిష్యత। ఏవ మృకారోపధానాం భృజ్ వృత్ వృధ్ ఇత్యాదీనాం రూపాణి.

ఋజ- గతిస్థానార్జనోపార్జనేషు. సక॥ సేట్. (౨౧) అర్జతే । లిటి-(౮౩) ఆనృజే ఆనృజాతే ఆనృజిరే ఆనృజిషే। అర్జితా। లుఙి-ఆర్జిష్ట। ఆర్జిష్యత। శేషమేధవత్.

గాఙ్-గతౌ. సక॥ అనిట్. గాతే గాతే గాతే-గాసే గాథే గాధ్వే-గై గావహే గామహే। గాతామ్ గాతామ్ గాతామ్- గాస్వ గాథామ్ గాధ్వమ్-గై గావహై గామహై। అగాత అగాతామ్ అగాత-అగాథాః అగాథామ్ అగాధ్వమ్-అగె అగావహి అగామహి। గేత గేయాతామ్ గేరన్। జగే జగాతే జగిరే జగిషే। గాతాసే। గాస్యతే గాస్యేతే।గాసీష్ట గాసీయాస్తామ్ గాసీరన్।అగాస్త (౨౪) అగాసాతామ్। అగాస్యత। ఏవ (౮౫) మాకారాన్తానాం ధాతూనాం రూపాణి జ్ఞేయాని.

శకి - శఙ్కాయామ్. సక॥ సేట్. (౮౨) శఙ్కతే। శఙ్కతామ్। అశఙ్కత। శఙ్కేత। శశఙ్కే। శఙ్కితా। శఙ్కిష్యతే। శఙ్కిషీష్ట। అశఙ్కిష్ట। అశఙ్కిష్యత। ఏవం శిఘి పడి పచి ఖడి వది స్పది ఇత్యాదీనామికారేత్సంజ్ఞకానాం రూపాణి.

స్మిఙ్-ఈషద్ధసనే. అక॥ అనిట్. (౧౨-౨౧-౨౮-౨౯) స్మయతే।స్మయతామ్। అస్మయత। స్మయేత। సిష్మియే సిష్మియాతే సిష్మియిరే సిష్మియిషే సిష్మియిఢ్వే (ధ్వే)। స్మేతా। స్మేష్యతే। స్మేషీష్ట। అస్మేష్ట (౨౪-౨౫) అస్మేష్యత। ఏవమికారాన్తానాం రూపాణి.

డీఙ్ - విహాయసాగతౌ. అక॥ సేట్. (౪౦) డయతే।డయతామ్। అడయత। డయేత। డిడ్యే డిడ్యాతే డిడ్యిరే డిడ్యిషే। డయితా। డయిష్యతే। డయిషీష్ట। అడయిష్ట (౨౩) అడయిష్యత. ఏవ మీకారాన్తానాం రూపాణి,

చ్యుఙ్ - గతౌ. సక॥ అనిట్. చ్యవతే। చ్యవతామ్। అచ్యవత। చ్యవేత।

చుచ్యువే చుచ్యువిషే। చ్యోతా । చ్యోష్యతే। చ్యోషీష్ట। అచ్యోష్ట। అచ్యోష్యత। ఏవముకారాన్తానాం రూపాణి.

పూఙ్-పవనే. సక॥ సేట్. (౪౦) పవతే। పవతామ్।అపవత।పవేత। పుపువే పుపువిషే। పవితా। పవిష్యతే। పవిషీష్ట। అపవిష్ట। అపవిష్యత। ఏవమూకారాన్తానాం రూపాణి.

ధృఙ్-అవధ్వంసనే. అక॥ అనిట్. ధరతే। ధరతామ్। అధరత। ధరేత। దధ్రే దధ్రిషే। ధర్తా। ధరిష్యతే। ధృషీష్ట ధృషీయాస్తామ్। అధృత అధృషాతామ్ (౭౫) అధరిష్యత।ఏవమృకారాన్తానాం రూపాణి.

మేఙ్-ప్రణిదానే. సక॥ అనిట్. మయతే। మయతామ్। అమయత। మయేత। (౮౫) మమే మమిషే। మాతా। మాస్యతే। మాసీష్ట। అమాస్త (౭౪) అమాస్యత. ఏవమేకారాన్తానాంరూపాణి.

దేఙ్-రక్షణే. సక॥ అనిట్. దయతే। లిటి- దిగ్యే దిగ్యాతే దిగ్యిరే దిగ్యిషే। (౮౫) లుఙి ఆకారస్య ఇకారః (౭౫) అదిత అదిషాతామ్ అదిషత అదిథాః ఇత్యాది. ఏవమేవ సమవాదిపూర్వకస్థాధాతోః తఙిసతి లుఙి సమస్థితేతిరూపమ్. శేషం మేఙ్వత్.

త్రైఙ్-పాలనే. సక॥ అనిట్. త్రాయతే। త్రాయతామ్। అత్రాయత। త్రాయేత। తత్రే తత్రిషే। త్రాతాసే।త్రాస్యతే। త్రాసీష్ట। అత్రాస్త (౭౪) అత్రాస్యత। ఏవ మైకారాన్తానాంరూపాణి.

స్పర్ధ-సఙ్ఘర్షే. అక॥ సేట్ (౨౬) స్పర్ధతే। స్పర్ధతామ్। అస్పర్ధత। స్పర్ధేత। పస్పర్ధే పస్పర్ధిషే। స్పర్ధితా। స్పర్ధిష్యతే।స్పర్ధిషీష్ట। (౭౩) అస్పర్ధిష్ట। ఏవం హలన్తాస్సేటాకా-ధాతవః.

రమ-క్రీడాయామ్. అక॥ అనిట్. రమతే। రమతామ్। అరమత। రమేత। రేమే (౩౪) రేమిషే। రన్తా। రంస్యతే। రంసీష్ట। అరంస్త (౭౪) ఏవమనిటాకా- హలన్తా ధాతవః.

దద-దానే. సక॥సేట్.దదతే।(౩౭)దదదే దదదిషే।దదితా. స్పర్ధవత్.

దధ-ధారణే. సక॥సేట్. దధతే। (౩౪) దేధే దేధాతే దేధిరే దేధిషే దధితా. ఇత్యాది శేషం స్పర్ధవత్.

కుర్ద- క్రీడాయామ్. అక॥ సేట్. (౮౬) కూర్దతే। కూర్దతామ్। అకూర్దత। కూర్దేత। చుకూర్దే। కూర్దితా। కూర్దిష్యతే। కూర్దిషీష్ట। అకూర్దిష్ట। అకూర్దిష్యత । ఏవం ఖుర్ద గుర్ద ఉర్ద ఇత్యాదయః హల్పరక రేఫాన్తా ధాతవః.ఉర్దధాతోస్తు ఊర్దాఞ్చక్రే (౨౩- ౩౪)ఔర్దత.

తిపృ-క్షరణే. అక॥ అనిట్. ఋదిత్. తేపతే తేపేతే తేపన్తే ఇత్యాది విథృవత్. తితిపే తితిపిషే। తేప్తా । తేప్స్యతే । తిప్సీష్ట తిప్సీయాస్తామ్ తిప్సీరన్। అతిప్త అతిప్సాతామ్ అతిప్సత అతిప్థాః (౭౪)।

జభ,జృభి-గాత్రవినామే.అక॥ సేట్. (జభధాతోరచిపరేనుమాగమః) జమ్భతే। జమ్భితా మిత్యాది శకివత్, జృభి ధాతోర్నుమాగమే (౮-౨) జృమ్భతే అజృమ్భిష్ట ఇతిచ.

షహ-మర్షణే. సక॥ సేట్. (౭౮)సహతే। సేహే (౩౪) సేహాతే। సహితా, సోఢా సోఢారౌ సోఢారః-తాద్యార్థధాతుకేవా ఇట్. (పు॥ ౩౦) శేషం స్పర్ధవత్.

కము- కాన్తౌ. సక॥ సేట్. అస్మాణ్ణిఙ్ సార్వధాతుకే నిత్యమ్. ఆర్ధధాతుకేవిభాషా. కమ్+ఇ (౪౮)=కామి+అ+తే= (౨౧) కామయతే కామయేతే కామయన్తే। కామయతామ్। అకామయత। కామయేత। (౩౧) కామయాఞ్చక్రే (౩౩) బభూవ-ఆస; చకమే చకమాతే చకమిరే చకమిషే॥ కామయితా, కమితా । కామయిష్యతే, కమిష్యతే।కామయిషీష్ట, కమిషీష్ట। అచీకమత (౭౬),అచకమత। అకామయిష్యత, అకమిష్యత.

అయ-గతౌ, సక॥. సేట్. అయతే। (౩౧) అయాఞ్చక్రే-బభూవ-ఆస। (౩౩)అయితా। అయిష్యతే।అయిషీష్ట అయిషీఢ్వమ్ అయిషీధ్వమ్। ఆయిష్ట (౭౩) ఆయిఢ్వమ్, ఆయిధ్వమ్। ఆయిష్యత। ఏవందయ ధాతుః.అయధాతౌ పరతః ఉపసర్గస్థ రేఫస్యలత్వమ్. యథా-ప్ర, పరా, నిర్, దుర్ ; ప్లాయతే, పలాయతే, నిలయతే, దులయతే.

రభ-రాభస్యే. అక॥ అనిట్. ప్రాయేణాఙ్పూర్వః. ఆరభతే। ఆరేభే

ఆరేభిషే। ఆరబ్ధా। ఆరప్స్యతే। రప్సీష్ట। (౭౪) ఆరబ్ధ ఆరప్సాతామ్ ఆరప్సత। ఆరప్స్యత। ఏవం లభధాతుః.

ష్వఞ్జ-పరిష్వఙ్గే. సక॥అనిట్. (౭౮) స్వజతే।సస్వజే సస్వఞ్జె సస్వజిషే సస్వఞ్జిషే। స్వఙ్క్తా। స్వఙ్క్ష్యతే। స్వఙ్క్షీష్ట। అస్వఙ్క్త అస్వఙ్క్షాతామ్ (౭౯) ప్రత్యష్వఙ్క్త పర్యష్వఙ్క్త, పర్యస్వఙ్క్త। ఇతివిశేషః శేషం దంశవత్.

త్రపూష్-లజ్జాయామ్. అక॥ వేట్. త్రపతే। త్రేపే (౩౫) త్రేపాతే త్రేపిరే- (౪౨) త్రేపిషే, త్రేప్సే। త్రపితా, త్రప్తా। త్రపిష్యతే, త్రప్స్యతే। త్రపిషీష్ట,త్రప్సీష్ట। అత్రపిష్ట (౭౩) అత్రపిషాతామ్,(౪౭) అత్రప్త అత్రప్సాతామ్। అత్రపిష్యత, అత్రప్స్యత.

క్షమూష్-సహనే. సక॥ వేట్. క్షమతే। చక్షమే (౪౨) చక్షమిషే, చక్షంసే- చక్షమాథే చక్షమిధ్వే, చక్షన్ధ్వే-చక్షమే చక్షమివహే, చక్షణ్వహే చక్షమిమహే,చక్షణ్మహే। క్షమితా, క్షన్తా। క్షమిష్యతే, క్షంస్యతే। క్షమిషీష్ట, క్షంసీష్ట। అక్షమిష్ట (౭౩-౭౪) అక్షంస్త। అక్షమిష్యత, అక్షంస్యత.

గృహూ-గ్రహణే. సక॥ వేట్ (౪౨) గర్హతే। జగృహే జగృహాతే జగృహిరే- జగృహిషే, జఘృక్షే-జగృహాథే జగృహిధ్వే, (ఢ్వే) జఘృఢ్వే- జగృహివహే, జగృహ్వహే। గర్హితా, గర్ఢా। గర్హిష్యతే, ఘర్క్ష్యతే। గర్హిషీష్ట, ఘృక్షీష్ట। అగర్హిష్ట, అఘృక్షత(౭౭) అగర్హిష్యత, అఘర్క్ష్యత। ఏవం గాహూ గుహూ ఇత్యాదీనామూదితాం హాన్తానాం రూపాణిజ్ఞేయాని.

ప్యాయీ-వృద్ధౌ. అక॥సేట్. ప్యాయతే। పిప్యే పిప్యాతే పిప్యిరే పిప్యిషే। ప్యాయితా। ప్యాయిష్యతే। ప్యాయిషీష్ట।అప్యాయి, అప్యాయిష్ట అప్యాయిషాతామ్ అప్యాయిషత। అప్యాయిష్యత.

తాయృ-సన్తానపాలనయోః, సక॥ సేట్.తాయతే। తతాయే।అతాయి, అతాయిష్ట- ఇత్యాది. శేషం ప్యాయీవత్.

౮౭.—ద్యుత శ్వితా ఞిమిదా ఞిష్విదా ఞిక్ష్విదా రుచ ఘుట రుట లుట లుఠ శుభ క్షుభ నభ తుభ స్రంసు ధ్వంసు భ్రంసు భ్రంశు స్రమ్భు వృతు వృధు శృధు స్యన్దూ కృపూ ఏభ్యోఽగ్ని పరస్య లుఙః వి భాషా పరస్మైపదంభవతి. పరస్మైపదపక్షే (౫౬-౭౨) అఙ్.ఆత్మ నేపదపక్షే (౫౧-౭౩) సిచ్ ఇతిజ్ఞేయమ్॥ ॥ తత్ర వృతాదిభ్యః స్యప్రత్యయే (౪౯) సనిచపరేపి వా పరస్మైపదంభవతి; పరస్మైపద పక్షే స్యసనో రిడాగమశ్చ నభవతి. తత్రాపి కృపూ ధాతోస్తాసి ప్రత్యయేపి వా పరస్మైపదమ్, ఇడభావశ్చ- వక్ష్యమాణ లక్ష్యేషు క్రమాదీక్షణీయమ్ ప్రేక్షావద్భిః.

ద్యుత-దీప్తౌ. అక॥ సేట్. ద్యోతతే। ద్యోతతామ్। అద్యోతత । ద్యోతేత। దిద్యుతె దిద్యుతాతె దిద్యుతిరె- దిద్యుతిషే। ద్యోతితా। ద్యోతిష్యతె । ద్యోతిషీష్ట। అద్యుతత్ అద్యుతతామ్ అద్యుతన్, అద్యోతిష్ట అద్యోతిషాతామ్ అద్యోతిషత। అద్యోతిష్యత. ఏవం శ్వితాదీనామ్ అశ్వితత్, అశ్వేతిష్టేత్యాది లుఙి రూపద్వయం బోధ్యమ్.

స్రంసు - అవస్రంసనే. అక ॥ సేట్. స్రంసతే । సస్రంసే। స్రంసితా। (అఙినలోపః) అస్రసత్ అస్రసతామ్ అస్రసన్,అస్రంసిష్ట అస్రంసిషాతామ్ అస్రంసిషత।ఏవమేవ ధ్వంసు భ్రంసు భ్రంశు స్రమ్భు ధాతూనాం రూపాణిజ్ఞేయాని.

వృతు - వర్తనే. అక॥ సేట్. వర్తతే। వర్తతామ్। అవర్తత। వర్తేత। వవృతే । వర్తితా । వర్తిష్యతే, వర్త్స్యతి (౮౭) వర్త్స్యతః వర్త్స్యన్తి। వర్తిషీష్ట।అవృతత్,అవర్తిష్ట।అవర్తిష్యత, అవర్త్స్యత్. ఏవం వృధు శృధు ధాతూజ్ఞేయౌ. శేషంవృకవత్.

స్యన్దూ - ప్రస్రవణే. అక ॥ వేట్. స్యన్దతే। సస్యన్దే (౪౨) సస్యన్దిషే, సస్యన్త్సే సస్యన్దాథే సస్యన్దిధ్వే, సస్యన్ధ్వే - సస్యన్దివహే, సస్యన్ద్వహే। స్యన్దితా, స్యన్తా।స్యన్దిష్యతే, స్యన్త్స్యతే; స్యన్త్స్యతి।

స్యన్దిషీష్ట, స్యఙ్త్సీష్ట।అస్యన్దిష్ట, (౭౩) అస్యన్త అస్యఙ్త్సాతామ్ అస్యఙ్త్సత;అస్యదత్(౭౨-౮౭) అస్యన్దిష్యత,అస్యఙ్త్స్యత-త్.

కృపూ - సామర్థ్యే. అక॥ వేట్. (౪౨-౮౭) కృపూధాతోర్రేఫస్యల కారః ఋకారస్య ఌకారశ్చయథాసమ్భవంభవతి. కల్పతే। కల్ప తామ్। అకల్పత। కల్పేత। చక్లృపే చక్లృపాతే చక్లృపిరే చక్లృ పిషే, చక్లృప్సే।కల్పితాసే, కల్ప్తాసే; కల్ప్తాసి కల్ప్తాస్థః।కల్పి ష్యతే, కల్ప్స్యతే;కల్ప్స్యతి। కల్పిషీష్ట, క్లృప్సీష్ట। అకల్పిష్ట(౭౩) అక్లృప్త (౭౪) అక్లృప్సాతామ్;అక్లృపత్(౭౨) అక్లృపతామ్। అకల్పిష్యత, అకల్ప్స్యత; అకల్ప్స్యత్.

౮౮.——ఘటాదయః ఫణాన్తా మిత్సంజ్ఞకాః. తేషాంణిచి సర్వత్రహ్ర స్వః చిణ్ణములోర్దీర్ఘవికల్పశ్చ. ఉ॥ ఘటయతి- అజీఘటత్। అఘటి, అఘాటి। ఘటఙ్ఘటమ్. ఘాటఙ్ఘాటమిత్యాది.

ఘట- చేష్టాయామ్. అక॥ సేట్. ఘటతే। జఘటే। ఘటితా। అఘటిష్ట.

వ్యథ- భయసఞ్చలనయోః. అక॥ సేట్. వ్యథతే। వివ్యథే వివ్యథాతే వివ్యథిరే- వివ్యథిషే- వివ్యథిధ్వే- వ్యథితా।అవ్యథిష్ట। శేషమేధవత్.

గుప- గోపనే, తిజ-నిశానే, మాన- పూజాయామ్, బధ- బన్ధనే. ఏతే చత్వారఃక్రమాత్ నిన్దాయామ్, క్షమాయామ్, జిజ్ఞాసాయామ్, చిత్తవికారేర్థే నిత్యంసన్నన్తాభవన్తి. గోపనాద్యర్థేతు గోపయ తీత్యాదివక్ష్యమాణ చురవద్రూపాణిలభన్తే. సనిసతిద్విత్వే అభ్యా సకార్యేచకృతే (౨౫-౨౭) గుప్+గుప్+స+తే=జుగుప్సతే జుగు ప్సేతే జుగుప్సన్తే। జుగుప్సతామ్। అజుగుప్సత। జుగుప్సేత (౩౧)। జుగుప్సాఞ్చక్రే (౩౩) బభూవ, ఆస। జుగుప్సితా। జుగుప్సిష్యతే। జుగుప్సిషీష్ట। అజుగుప్సిష్ట। అజుగుప్సిష్యత। తిజ్ - తితిక్షతే, మాన్- మీమాంసతే, బధ్ - బీభత్సతే. తితిక్షాఞ్చక్రే, మీమాంసాఞ్చక్రే, బీభత్సాఞ్చక్రే- ఇత్యాదిసర్వంగుపవత్. ఏవమేవదాన - ఖండనే ఇత్యస్మాత్ ఆర్జవేర్థే, శాన- తేజనే ఇత్యస్మాత్ తీక్ష్ణీకరణేర్థే, శిత

ధాతోః వ్యాధిప్రతీకారే నిగ్రహే అపనయనే నాశనే సంశయేర్థే చసన్ భవతి. క్ర॥ఉ॥దీదాంసతి-తే, శీశాంసతి-తే, ఇతిపదద్వయమపి. కితధాతోః చికిత్సతి- చికిత్సాఞ్చకారేతి పరస్మైపదమేవ. సంశయార్థేప్రాయేణవిపూర్వః విచికిత్సాతుసంశయ ఇత్యభిధానాత్. ఇత్థమాత్మనేపదిషు విశేషరూపాణి విజ్ఞాయ అనుక్తరూపాణిచ పూర్వోక్తశాస్త్రానుసారేణప్రదర్శితసాధారణధాతువదూహ్యాని.

ఇత్యాత్మనే పదినః.

అథోభయపదినః.

ణీఞ్- ప్రాపణే - ద్వికర్మకః. అనిట్ (౮౦-౧౩) ఞిత్ - ఉభయపదీ- పరస్మైపదపక్షేభూధాతువద్రూపాణిఆత్మనేపదపక్షేఏధధాతువద్రూపాణీతి విజ్ఞేయమ్. నీ+అ+తి= (౨౧)గుణే అయాదేశేచసతి. నయతి నయతః నయన్తి- నయతే నయేతే నయన్తే। నయతు, నయతాత్ నయతాం నయన్తు- నయతాం నయేతాం నయన్తామ్। అనయత్ అనయతామ్ అనయన్- అనయత అనయేతామ్ అనయన్త। నయేత్ నయేతామ్ నయేయుః-నయేత నయేయాతామ్ నయేరన్। నినాయ నిన్యతుః నిన్యుః నినయిథ, నినేథ నిన్యివ - నిన్యే నిన్యాతే నిన్యిరే నిన్యిషే। నేతాసి - నేతాసే। నేష్యతి నేష్యతః నేష్యన్తి- నేష్యతే నేష్యేతే నేష్యన్తే। నీయాత్ నీయాస్తాం నీయాసుః-నేషీష్ట నేషీయాస్తాం నేషీరన్। అనైషీత్ (౬౮) అనేష్ట (౭౫) అనేషాతామ్ అనేషత। అనేష్యత్ - అనేష్యత। ఏవ ముభయపదిషువక్ష్యమాణవిశేషరూపాణి వినా అన్యత్సర్వంనీధాతువద్బోధ్యమ్.

(టు) యాచృ - యాచ్ఞాయామ్. స్వరితేత్ (౧౩) ద్వికర్మకః. సేట్. యాచతి- యాచతే। యాచతు- యాచతామ్। అయాచత్ - అయాచత। యాచేత్- యాచేత। యయాచ - యయాచే। యాచితాసి-

యాచితాసే। యాచిష్యతి- యాచిష్యతే। యాచ్యాత్ - యాచిషీష్ట। అయాచీత్-అయాచిష్ట।అయాచిష్యత్-త। ఏవంహలన్తాః.

ఖను- అవదారణే. సక॥ సేట్.ఖనతి-ఖనతే। చఖాన చఖ్నతుః చఖ్నుః చఖనిథ- చఖ్నే చఖ్నిషే। ఖనితాసి- సే। ఖనిష్యతి- తే। ఖాయాత్, ఖన్యాత్ - ఖనిషీష్ట । అఖానీత్ (౬౫) అఖనీత్- అఖనిష్ట.

బుధిర్ - బోధనే. సక ॥ సేట్. బోధతి- బోధతే । బుబోధ- బుబుధే। బోధితాసి- సే। బోధిష్యతి- తే। బుధ్యాత్- బోధిషీష్ట । అబుధత్, (౫౭) అబోధీత్- అబోధిష్ట। అబోధిష్యత్- త.

లష- కాన్తౌ- అక ॥ సేట్. సార్వధాతుకే భ్రముమవత్. లష్యతి, లషతి- లష్యతే, లషతే। లలాష లేషతుః- లేషే। లషితాసి- సే। లషిష్యతి- తే। లష్యాత్- లషిషీష్ట।అలాషీత్,అలషీత్-అలషిష్ట।అలషిష్యత్-త.

గుహూ - సంవరణే. సక ॥ వేట్ (గుణనిమిత్తకాజాదిప్రత్యయే పరే గుహధాతోరుకారస్య ఊకారః) గూహతి- తే। గూహతు- తామ్। అగూహత్- త । గూహేత్- త । జుగూహ జుగూహిథ, జుగోఢ జుగుహివ, జుగుహ్వ - జుగుహే జుగుహిషే, జుఘుక్షే జుగుహిఢ్వే (ధ్వే), జుఘూఢ్వే జుగుహివహే, జుగుహ్వహే। గూహితాసి- సే, గోఢాసి- సే। గూహిష్యతి- తే, ఘోక్ష్యతి- తే। గుహ్యాత్- గూహిషీష్ట, ఘుక్షీష్ట। అగూహీత్, అఘుక్షత్(౫౨)- అగూఢ, అఘుక్షతఅఘుక్షాతామ్ అఘుక్షత-అగూఢాః,అఘుక్షథాఃఅఘుక్షాథామ్ అఘుక్షధ్వమ్, అఘూఢ్వమ్-అఘుక్షి అఘుక్షావహి, అగుహ్వహి అఘుక్షామహి- అగూహిష్ట (౭౩)। అగూహిష్యత్ - త। అఘోక్ష్యత్- త। శేషంనీవత్.

శ్రిఞ్-సేవాయామ్. సక॥ సేట్ (౪౦) శ్రయతి- శ్రయతే। శిశ్రాయ శిశ్రియతుః శిశ్రయిథ-శిశ్రియే శిశ్రియిషే। శ్రయితాసి-సే। శ్రయిష్యతి-తే । శ్రీయాత్ -శ్రయిషీష్ట । అశిశ్రియత్ - త (౫౫-౭౭) శేషం నీధాతువత్.

హృఞ్-హరణే. సక॥ అనిట్. హరతి- హరతే। జహార జహ్రతుః జహ్రుః జహర్థ జహ్రివ-మ, జహ్రే జహ్రిషే। హర్తా సి - సే। హరిష్యతి-తే (౪౭)। హ్రియాత్-హృషీష్ట। అహార్షీత్ (౬౮)- అహృత (౭౫)। అహరిష్యత్-త।ఏవం ధృఞ్ భృఞ్ఇత్యాదీనామ్ ఋదన్తానాంధాతూనాంరూపాణిజ్ఞేయాని.

భృఞ్-భరణే. సక॥ అనిట్. భరతి-భరతే। బభార బభర్థ (౪౩) బభృవ- బభ్రే బభృషే। శేషంహృవత్.

భజ-సేవాయామ్. సక॥ అనిట్. భజతి-భజతే। భజతు- తామ్। అభజత్-త। భజేత్-త। బభాజ భేజతుః (౩౫) భేజిథ, బభక్థ. భేజివ-భేజే భేజిషే। భక్తాసి- సే। భక్ష్యతి- తే। భజ్యాత్- భక్షీష్ట। అభాక్షీత్ (౬౮) అభాక్తామ్ అభాక్షుః-అభక్త అభక్షాతామ్ అభక్షత (౭౪)। అభక్ష్యత్-త। ఏవం పచ్ శప్ ఇత్యాద్యనిటఃబోధ్యాః.

రఞ్జ-రాగే. సక॥ అనిట్. (శపినలోపః) రజతి-రజతే। రజతు- తామ్। అరజత్- త। రజేత్- త। రరఞ్జ - రరఞ్జిథ, రరఙ్క్థ- రరఞ్జే రరఞ్జిషే। రఙ్క్తాసి- సే। రఙ్క్ష్యతి- తే । రజ్యాత్- రఙ్క్షీష్ట। అరాఙ్క్షీత్- అరఙ్క్త। అరఙ్క్ష్యత్- త.

త్విష- దీప్తౌ. అక॥ అనిట్. త్వేషతి- తే। తిత్వేష-తిత్విషే। త్వేష్టాసి-సే। త్వేక్ష్యతి-తే। త్విష్యాత్- త్విక్షీష్ట । అత్విక్షత్- త । శేషంభజవత్.

యజ- దేవపూజాసఙ్గతి కరణదానేషు. సక॥ అనిట్- యజతి- యజతే.

౮౯.— యజిర్వపిర్వహిశ్చైవ వసిర్వేఞ్వ్యేఞ్ ఇత్యపి।
హ్వేఞ్వదిశ్వయతిశ్చేతి యజాద్యాస్సుర్ఇమేనవ॥

యజాదీనాం ; వచ్ స్వప్ గ్రహ జ్యా వేఞ్ వ్యధ్ వశ్ వ్యచ్ వ్రశ్చ్ ప్రచ్ఛ్ భ్రస్జ్, ఏషాఞ్చ అభ్యాసస్య సమ్ప్రసారణంస్యాత్ లిటి (సమ్ప్రసారణంనామ=య, వ, రా, ణాం స్థానేక్రమాత్ ఇ,ఉ,ఋ, ఇత్యాదేశః) అత్రాయంవిశేషః॥ ॥ యజాదీనాం వచ్, స్వపోశ్చ, కితి ప్రత్యయేపరే సమ్ప్రసారణమ్; గ్రహాదీనాం కితి ఙితిచప్రత్యయే

పరే సమ్ప్రసారణఇశ్చ లక్ష్యేషూహ్యామ్. ఉ॥ ఇయాజ ఈజతుః ఈజుః ఇయజిథ, ఇయష్ఠ- ఈజథుః ఈజ - ఇయాజ, ఇయజ ఈజివ ఈజిమ; ఈజే ఈజాతే ఈజిరే-ఈజిషే। యష్టాసి, సే।యక్ష్యతి, తే। ఇజ్యాత్- యక్షీష్ట। అయాక్షీత్ అయాష్టామ్ అయాక్షుః+అయష్ట అయక్షాతామ్ అయక్షత। అయక్ష్యత్-త। ఏవం వపాదయః.విశేషస్తూచ్యతే.

(డు)వప్ - బీజసంతానే. సక॥ అనిట్. వపతి-తే। ఉవాప- ఊపతుః ఊపుః- ఉవపిథ, ఉవప్థ ఊపివ- ఊపే ఊపిషే। వప్తాసి, సే । వప్స్యతి, తే। ఉప్యాత్ వప్సీష్ట।అవాప్సీత్ అవప్త శేషంయజవత్.

వహ - ప్రాపణే. సక॥ అనిట్. వహతి, తే। ఉవాహ ఉవహిథ, ఉవోఢ ఊహివ ఊహే ఊహిషే । వోఢాసి, సే। వక్ష్యతి, తే । ఉహ్యాత్ - వక్షీష్ట। అవాక్షీత్ అవోఢామ్ అవాక్షుః - అవాక్షీః అవోఢమ్ అవోఢ - అవాక్షమ్ అవాక్ష్వ అవాక్ష్మ, అవోఢ అవక్షాతామ్ అవక్షత - అవోఢాః అవక్షాథామ్ అవోఢ్వమ్ అవక్షి అవక్ష్వహి అవక్ష్మహి అవక్ష్యత్, త.

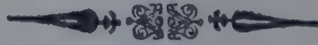
వేఞ్- తన్తుసన్తానే. సక॥అనిట్. వయతి వయతే। లిటి వా వయాదేశః ఉవాయ ఊయతుః, ఊవతుః ఊయుః, ఊవుః ఉవయిథ - ఊయే ఊయాతె ఊయిరే ఊయిషె, వవౌ వవతుః వవుః వవిథ,వవాథ, ఊవే ఊవాతె ఊవిరే ఊవిషె, వవే వవాతె వవిరే, వవిషే। వాతాసి, సే। వాస్యతి, తే । ఊయాత్- వాసీష్ట । అవాసీత్ (౬౯) అవాస్త (౭౪) అవాస్యత్, త.

వ్యేఞ్- సంవరణే. సక॥ అనిట్- వ్యయతి, తే। వివ్యాయ వివ్యతుః వివ్యుః- వివ్యయిథ - వివ్యే వివ్యిషే ॥ వ్యాతాసి - సే । వీయాత్ వ్యాసీష్ట। అవ్యాసీత్ (౬౯), అవ్యాస్త (౭౪).

హ్వేఞ్- స్పర్ధాయాంశబ్దేచ. సక ॥ అక॥ అనిట్- హ్వయతి- తే। జుహావ జుహువతుః జుహువుః - జుహవిథ, జుహోథ జుహువివ-

జుహువే జుహువిషే। హ్వాతాసి- సే। హ్వాస్యతి-తే। హూయాత్- హ్వాసీష్ట।అహ్వత్-అహ్వ తామ్ (౭౨) అహ్వన్,అహ్వత అహ్వే తామ్ అహ్వన్త;అహ్వాస్త అహ్వాసాతామ్(౭౪)। అహ్వాస్యత్-త॥

ఇ తి భ్వా ద యః.

అ థ ది వా ద యః.

దివు-క్రీడా విజిగీషా వ్యవహార ద్యుతి స్తుతి మోద మద స్వప్న కాన్తి గతిషు. అక॥ సక॥ సేట్- పరస్మైపదీ. (౧) దివాదిభ్యః శ్యన్ ‹య, ఇత్యవశిష్యతే. (౭౫॥టి॥)జిత్వాద్గుణాభావః.(౮౬)ఉపధాదీర్ఘః. దివ్+య= సార్వధాతుకస్థలే సర్వత్ర ‹దీవ్య, ఇతి జాయతే.

లటి. సార్వధాతుకరూపాణి. లోటి.

ఏ.	ద్వి.	బ.	ఏ.	ద్వి.	బ.
దీవ్యతి	దీవ్యతః	దీవ్యన్తి	దీవ్యతు(తాత్)	దీవ్యతామ్-	దీవ్యన్తు.
దీవ్యసి	దీవ్యథః	దీవ్యథ	దీవ్య(తాత్)	దీవ్యతమ్	దీవ్యత.
దీవ్యామి	దీవ్యావః-	దీవ్యామః	దీవ్యాని	దీవ్యావ	దీవ్యామ.

లఙి. విధిలిఙి.

అదీవ్యత్-	అదీవ్యతామ్-	అదీవ్యన్	దీవ్యేత్	దీవ్యేతాం-	దీవ్యేయుః
అదీవ్యః	అదీవ్యతమ్	అదీవ్యత	దీవ్యేః	దీవ్యేతమ్-	దీవ్యేత
అదీవ్యమ్-	అదీవ్యావ	అదీవ్యామ	దీవ్యేయం-	దీవ్యేవ	దీవ్యేమ

లిటి. ఆర్ధధాతుకరూపాణి. లుటి.

దిదేవ	దిదివతుః	దిదివుః	దేవితా	దేవితారౌ	దేవితారః
దిదేవిథ	దిదివథుః	దిదివ		లృటి.	
దిదేవ	దిదివివ	దిదివిమ	దేవిష్యతి	దేవిష్యతః	దేవిష్యన్తి

ఆశీర్లిఙి-దీవ్యాత్ దీవ్యాస్తామ్ దీవ్యాసుః. లుఙి (౮౭) అదేవీత్ అదేవిష్టామ్ అదేవిషుః. లృఙి- అదేవిష్యత్. శేషంభూవత్-ఏవం షివు ష్ఠివు ఇత్యాదీనాంరూపాణి. దివాదావక్ష్యమాణ విశేషరూపాణివినా అన్యత్సర్వం దివుధాతు వదూహ్యామ్.

త్రసీ- ఉద్వేగే. అక ॥ సేట్. (౨౭పు॥) త్రస్యతి, త్రసతి । త్రస్యతు, త్రసతు। అత్రస్యత్, అత్రసత్। త్రస్యేత్, త్రసేత్। తత్రాస(౩౬) తత్రసతుః, త్రేసతుః తత్రసుః, త్రేసుః-తత్రసిథ, త్రేసిథ। త్రసితా త్రసిష్యతి। త్రస్యాత్। అత్రాసీత్, అత్రసీత్ (౬౫-౬౭)

నృతీ-గాత్రవిక్షేపే. అక॥ సేట్. (లృటిలృఙిచ వా ఇడాగమః) నృత్యతి। నృత్యతు। అనృత్యత్। నృత్యేత్। ననర్త-ననృతతుః। నర్తితా। నర్తిష్యతి, నర్త్స్యతి।నృత్యాత్। అనర్తీత్।అనర్తిష్యత్, అనర్త్స్యత్.

జౄష్-వయోహానౌ. అక॥ సేట్. ఋూకారస్య ఇత్వేరపరే(జిర్+య) (౮౬) జీర్యతి జీర్యతః జీర్యన్తి। జీర్యతు। అజీర్యత్। జీర్యేత్। జజార (౩౬) జజరతుః, జేరతుః జజరుః, జేరుః- జజరిథ, జేరిథ। జరితా, జరీతా। జరిష్యతి, జరీష్యతి। జీర్యాత్। (౫౭) అజరత్, అజారీత్। అజరిష్యత్, అజరీష్యత్. ఏవంఝృష్ ధాతురపి. లిటి-జఝరతుః లుఙి- అఝారీదిత్యేవవిశేషః.

శో- తనూకరణే. సక ॥ అనిట్ - శ్యన్ప్రత్యయేపరే ఓకారస్యలోపః (౮౫) అన్యత్ర ఆకారః. శ్+ య+ తి=శ్యతి శ్యతః శ్యన్తిః శ్యతు। అశ్యత్। శ్యేత్। శశౌ శశతుః శశుః శశిథ, శశాథ శశివ। శాతా। శాస్యతి। శాయాత్ । (౬౦) అశాత్, అశాసీత్ (౬౯-౭౦) అశాస్యత్. ఏవంఛో, షో, దో, ఏషాం ఛ్యతి, స్యతి; ద్యతి, ఇత్యాదీని జ్ఞేయాని. దోఇత్యస్యతు (౮౫) దేయాత్ । అదాత్. ఇతివిశేషః.

రాధ- వృద్ధౌ- అక ॥ అనిట్. రాధ్యతి । రరాధ రరాధతుః రరాధిథ। రాద్ధా। రాత్స్యతి। రాధ్యాత్ । అరాత్సీత్ (౬౮) అరాత్స్యత్. ఏవంస్విద్, శుధ్, క్షుధ్, సిధ్, క్రుధ్, ఇత్యాద్యనిటః.

వ్యధ-తాడనే. సక॥అనిట్. శ్యనః (౭పు॥టి॥) ఙిత్వాత్(౮౯) సమ్ప్రసారణమ్. విధ్యతి విధ్యతః విధ్యన్తి। విధ్యతు । అవిధ్యత్। విధ్యేత్। వివ్యాధ వివిధతుః వివ్యధు, వివ్యధిథ వివిధివ । వ్యద్ధా । వ్యత్స్యతి। విధ్యాత్। అవ్యాత్సీత్ అవ్యాత్తామ్ అవ్యాత్సుః। అవ్యత్స్యత్.

పుష-పుష్టౌ. సక॥అనిట్. పుష్యతి। పుపోష పుపోషిథ।పోష్టా।పోక్ష్యతి।
పుష్యాత్।(౫౬) అపుషత్।అపోక్ష్యత్।ఏవంతుషదుషశుషాదయః.

శ్లిష- ఆలిఙ్గనే. సక॥అనిట్. శ్లిష్యతి।శిశ్లేష। శ్లేష్టా।శ్లేక్ష్యతి। శ్లిష్యాత్।
(౫౩) అశ్లిక్షత్, అనాలిఙ్గనే అశ్లిషత్।అశ్లేక్ష్యత్.

రధ- హింసాసంరాధ్యోః. సక॥ వేట్. (౪౨) రధ్యతి। రరన్ధ రరన్ధతుః-
రరన్ధిథ, రరద్ధ రరన్ధివ, రేధ్వ। రధితా, రద్ధా।రధిష్యతి, రత్స్యతి।ర
ధ్యాత్ (౫౬) అరధత్। అరధిష్యత్, అరత్స్యత్.

ణశ - అదర్శనే. అక ॥ వేట్. (౪౨) నశ్యతి । ననాశ నేశతుః (౩౪)
నేశుః నేశిథ, ననంష్ఠ నేశివ, నేశ్వ నేశిమ, నేశ్మ।నశితా, నంష్టా।
నశిష్యతి, నఙ్క్ష్యతి। నశ్యాత్ । అనశత్ (౫౬) అనఙ్క్ష్యత్.

తృప - ప్రీణనే. సక ॥ వేట్. తృప్యతి । తతర్ప తతృపతుః తతర్పిథ;
తతర్ప్థ, తత్రప్థ - తతృపివ, తతృప్వ। తర్పితా; తర్ప్తా, త్రప్తా।
తర్పిష్యతి; తర్ప్స్యతి, త్రప్స్యతి । తృప్యాత్ । (౫౪-౫౬) అత
ర్పీత్; (౬౯) అతార్ప్సీత్, (౬౦) అత్రాప్సీత్; అతృపత్ (౭౨)।
అతర్పిష్యత్, అతర్ప్స్యత్, అత్రప్స్యత్. ఏవందృపధాతుః.

ద్రుహ-జిఘాంసాయామ్. అక॥ వేట్. ద్రుహ్యతి। దుద్రోహ దుద్రుహ
తుః దుద్రోహిథ; దుద్రోగ్ధ, దుద్రోఢ దుద్రుహివ,దుద్రుహ్వ।ద్రో
హితా; ద్రోగ్ధా,ద్రోఢా।ద్రోహిష్యతి, ధ్రోక్ష్యతి।ద్రుహ్యాత్।అద్రు
హత్।అద్రోహిష్యత్,అధ్రోక్ష్యత్। ఏవంముహ్, స్నిహ్,స్నుహః.

శము-ఉపశమే. అక॥ సేట్ (శ్యనిప రేదీర్ఘః) శామ్యతి।శామ్యతు।అశా
మ్యత్। శామ్యేత్ । శశామ శేమతుః శేమిథ। శమితా। శమిష్యతి।
శమ్యాత్। అశమత్। ఏవం తము, దము, శ్రము, మదీ,ఏతేతుల్యాః,

భ్రము-అనవస్థానే. అక॥ సేట్. భ్రామ్యతి, భ్రమతీతి సార్వధాతుకే
రూపద్వయమ్. లుఙి అభ్రమత్ (౫౬-౭౨) శేషం భౌవాదికవత్.
(పు॥౨౭) ఏవం క్లము ధాతుర్బోధ్యః.

క్షమూ-సహనే. సక॥ వేట్. క్షామ్యతీత్యాదిశమువత్। చక్షామ చక్ష

మతుః (౮౨) చక్షుమిథ, చక్షుస్థ చక్షుమివ, చక్షుణ్వ చక్షుమిమ చక్షుణ్మ। క్షమితా, క్షన్తా। క్షమిష్యతి, క్షంస్యతి। క్షమ్యాత్। అక్షమత్। అక్షమిష్యత్, అక్షంస్యత్.

అసు-క్షేపణే. సక॥సేట్. అస్యతి। ఆస। అసితా। అసిష్యతి। అస్యాత్। ఆస్థత్ ఆస్థతామ్ ఆస్థన్-ఆస్థః ఆస్థతమ్ ఆస్థత-ఆస్థమ్ ఆస్థావ-మ.

యసు-ప్రయత్నే. అక॥సేట్. సంయస్యతి, సంయసతీతివాశ్యన్. పక్షే శప్. సమ్భిన్న ప్రాద్యుపసర్గ పూర్వశ్చేత్ శ్యనేవ - ప్రయస్యతి- అనుయస్యతి - నిర్యస్యతి। యయాస యేసతుః యేసిథ । యసితా। యస్యాత్ । అయసత్ । అయసిష్యత్.

లుభ-గార్ధ్న్యే. సక॥సేట్. లుభ్యతి। లులోభ। లోభితా, లోబ్ధా।లోభిష్యతి । లుభ్యాత్ । అలుభత్ । అలోభిష్యత్. ఏవం రుష రిష ధాతూజ్ఞేయా. (పు॥౩౦)

ఇతిదివాదౌ పరస్మైపదినః.

దీపీ-దీప్తౌ. అక॥ సేట్. ఆత్మనేపదీ. దీప్+య+తే=దీప్యతే దీప్యేతే దీప్యన్తే. ఇత్యాది సర్వమ్ ఏధవత్ (పు॥ ౩౬) ద్రష్టవ్యమ్। దీప్యతామ్। అదీప్యత। దీప్యేత। దిదీపే దిదీపాతే దిదీపిరే దిదీపిషే దిదీపాథే దిదీపిధ్వే దిదీపే దిదీపివహే- మహే। దీపితాసే। దీపిష్యతే। దీపిషీష్ట। అదీపి, అదీపిష్ట అదీపిషాతామ్ అదీపిషత- అదీపిష్ఠాః అదీపిషాథామ్ అదీపిఢ్వమ్ (ధ్వమ్) అదీపిషి అదీపిష్వహి అదీపిష్మహి। అదీపిష్యత। ఏవముత్తరత్ర. [దీపీవత్.

పూరీ-ఆప్యాయనే. సక॥సేట్. పూర్యతే। అపూరి, అపూరిష్టేత్యాది

షూఙ్-ప్రాణిప్రసవే. సక॥వేట్. జిత్ (౧౨-౮౨-౭౮-౭౯)సూ+య+తే=సూయతే సూయేతే సూయన్తే। సూయతామ్। అసూయత। సూయేత। సుషువే సుషువాతే సుషువిరే సుషువిషే సుషువివహే। సవితాసే, సోతాసే।సవిష్యతే, సోష్యతే।సవిషీష్ట, సోషీష్ట। అసవిష్ట (౭౩) అసోష్ట ౭౫। అసవిష్యత, అసోష్యత.

దూఙ్-పరితాపే. అక॥ సేట్. (౪౦) దూయతే।దూయతామ్। అదూయత। దూయేత। ఆర్ధధాతుకే పూఙ్వత్ (పు॥౪౦) ద్రష్టవ్యమ్.

డీఙ్-విహాయసాగతౌ. సేట్ (౪౦) డీయతే। డీయతామ్ । అడీయత। డీయేత। శేషం (పు॥౪౦) భౌవాదికడీఙ్వత్.

దీఙ్-క్షయే. అక॥ అనిట్. దీయతే॥ దిదీయే దిదీయాతే దిదీయిరే దిదీయిషే। (లుఙాదౌ ఆత్వమ్.) దాతాసే। దాస్యతే। దాసీష్ట। అదాస్త। అదాస్యత. ఏవం డుమిఞ్ మీఞ్ ధాత్వోర్లుఙాదౌ ఆత్వమ్.

ధీఙ్-ఆధారే, సక॥ అనిట్. ధీయతే। దిధ్యే దిధ్యిషె। ధేతా। ధేష్యతే। ధేషీష్ట।అధేష్ట। అధేష్యత. ఏవం రీఙ్ మీఙ్ పీఙ్ ఇత్యాదీకారాన్తాః.

లీఙ్-శ్లేషణే. అక॥అనిట్. లీయతే।లిల్యే।(లుఙాదౌవా ఆత్వమ్.)లేతా, లాతా। లేష్యతే, లాస్యతే। లేషీష్ట, లాసీష్ట। (౭౫-౭౮) అలేష్ట, అలాస్త। అలేష్యత, అలాస్యత.

ప్రీఙ్- ప్రీతౌ. సక॥ అనిట్. ప్రీయతే । పిప్రియే పిప్రియాతే పిప్రియిరే పిప్రియిషే। శేషం ధీఙ్వత్.

ఈఙ్-గతౌ. సక॥ అనిట్. ఈయతే। అయాఞ్చక్రే- అయామ్బభూవ- అయామాస।ఏతా।ఏష్యతే।ఏషీష్ట। ఐష్ట।ఐష్యత.

మాఙ్-మానే. సక॥ అనిట్. మాయతే। (పు॥౪౦) శేషంమేఙ్వత్.

జనీ-ప్రాదుర్భావే. అక ॥ సేట్. సార్వధాతుకే ‘జా, ఇత్యాదేశః. జాయతే-జాయేతే-జాయన్తే। జాయతామ్। అజాయత। జాయేత। జజ్ఞే- జజ్ఞాతే-జజ్ఞిరే- జజ్ఞిషే। జనితాసే। జనిష్యతే। జనిషీష్ట। అజనిష్ట, అజని- అజనిషాతామ్- అజనిషత- అజనిష్ఠాః-అజనిషాథామ్ అజనిఢ్వమ్ (ధ్వమ్)అజనిషి- అజనిష్వహి అజనిష్మహి। అజనిష్యత.

పద-గతౌ. సక॥అనిట్. పద్యతే। పద్యతామ్। అపద్యత। పద్యేత। పేదే పేదాతే పేదిరే పేదిషే। పత్తా। పత్స్యతే। పత్సీష్ట। అపాది, అపత్సాతామ్- అపత్సత- అపత్థాః- అపత్సాథామ్- అపద్ధ్వమ్- అపత్సి- అపత్స్వహి అపత్స్మహి। అపత్స్యత.

విద-సత్తాయామ్. అక॥ అనిట్. విద్యతే। వివిదే । వేత్తా । వేత్స్యతే। విత్సీష్ట । అవిత్త అవిత్సాతామ్- అవిత్సత - అవిద్ధాః। అవేత్స్యత। ఏవంయుధ్ లిశ్ యుజ్-ఖిద్ ఏతేతుల్యాః. అయమదాదౌ రుధాదౌ తుదాదౌచపఠ్యతే-సత్తాయాం విద్యతే,జ్ఞానేవేత్తి, విన్తేవిచారణే,। విన్దతే విన్దతి ప్రాప్తౌ, శ్యన్, లుక్, శ్నమ్, శే, ష్విదంక్రమాత్.

బుధ-అవగమనే. సక॥ అనిట్. బుధ్యతే।బుబుధే।బోద్ధాసే।భోత్స్యతే। భుత్సీష్ట।అబోధి,అబుద్ధ-అభుత్సాతామ్- అభుత్సత-అబుద్ధాః-అభుత్సాథామ్- అభుద్ధ్వమ్- అభుత్సి-అభుత్స్వహి। అభోత్స్యత.

మన-జ్ఞానే. సక ॥ అనిట్. మన్యతే। మేనే- మేనాతే- మేనిరే- మేనిషే। మన్తా। మంస్యతే। మంసీష్ట। అమంస్త-అమంసాతామ్। అమంస్యత.

సృజ-విసర్గే. అక ॥ అనిట్. సృజ్యతే। ససృజే- ససృజిషే। స్రష్టా। స్రక్ష్యతే। సృక్షీష్ట। అసృష్ట అసృక్షాతామ్।అస్రక్ష్యత.

(అనో)రుధ-కామే. సక॥అనిట్. ప్రాయేణఅనుపూర్వః-అనురుధ్యతే। అనురురుధే। అనురోద్ధా। అన్వరుద్ధ। అన్వరోత్స్యత.

ఇతిదివాదౌ ఆత్మనేపదినః.

మృష-తితిక్షాయామ్. సక॥ సేట్. ఉభయపదీ. మృష్యతి మృష్యతః మృష్యన్తి- మృష్యతే మృష్యేతే మృష్యన్తే। మృష్యతు- మృష్యతామ్। అమృష్యత్-అమృష్యత।మృష్యేత్-త। మమర్ష-మమృషే।మర్షితాసి-సే।మృష్యాత్,మర్షిషీష్ట।అమర్షీత్-అమర్షిష్ట। అమర్షిష్యత్- త.

(ఈ)శుచిర్-పూతీభావే. అక॥ సేట్. శుచ్యతి-తే। శుశోచ - శుశుచే। శోచితాసి-సే। శుచ్యాత్- శోచిషీష్ట। అశుచత్ (౫౭), అశోచీత్; అశోచిష్ట। అశోచిష్యత్- త.

ణహ-బన్ధనే. సక॥ అనిట్. (౮౦) నహ్యతి-తే। ననాహ నేహతుః నేహిథ, ననద్ధ నేహివ-మ; నేహే నేహిషే।నద్ధాసి-సే।నత్స్యతి-తే। నహ్యాత్- నత్సీష్ట।అనాత్సీత్- అనద్ధ।అనత్స్యత్-త। శేషంమృషవత్.

రఞ్జ-రాగే. సక॥ అనిట్.(శ్యనినలోపః) రజ్యతి-తే।రజ్యతు-తామ్। అర జ్యత్- త। రజ్యేత్-త॥ శేషం (పు॥౪౭) భ్వాదికవత్.
శప-ఆక్రోశే. సక॥అనిట్. శప్యతి-తే। శశాప శేపతుః శేపిథ, శశప్థ- శేపే శేపిషే। శప్తాసి- సే। శప్స్యతి-తే। శప్యాత్. శప్సీష్ట। అశా ప్సీత్-అశప్త. ఏవం శక,తప,ధాతూ జ్ఞేయా. తపధాతురైశ్వర్యార్థే వికల్పేన తజ్ శ్యనౌలభతే. అన్యదాపరస్మైపదీ-శబ్వికరణ ఇతి కేచి దాహుః. తన్మతే తప్యతే, తపతీతివిశేషః॥*॥ఇత్యుభయపదినః.

ఇ తి ది వా ద యః.

తుద - వ్యథనే. సక ॥ అనిట్. ఉభయపదీ. తుదాదిభ్యః శః. శస్య (౭.పు॥టి॥) జిత్వాద్గుణోనభవతి. తుదాదౌ ప్రాయశః గుణంవినా భ్వాదివదేవ రూపాణిజాయన్తే. తుద్+ అ+ తి= తుదతి తుదతః తుదన్తి. తుదసి-తుదామి, తుదతే తుదేతే తుదన్తే. తుదసే-తుదే। తుదతు- తుద- తుదాని, తుదతామ్ - తుదస్వ- తుదై। అతుదత్- అతుదః- అతుదమ్, అతుదత-అతుదథాః- అతుదే।తుదేత్-తుదేః- తుదేయమ్, తుదేత - తుదేథాః - తుదేయ। తుతోద తుతుదతుః- తుతోదిథ; తుతుదే తుతుదాతే- తుతుదిషే। తోత్తాసి- తోత్తాసే। తోత్స్యతి- తే। తుద్యాత్- తుత్సీష్ట। అతౌత్సీత్ అతౌత్తామ్ అతౌత్సుః, అతుత్త అతుత్సాతామ్ అతుత్సత। అతోత్స్యత్- త.
దిశ- అతిసర్జనే. సక॥ అనిట్. దిశతి- తే। దిదేశ- దిదిశే। దేష్టాసి- సే। దేక్ష్యతి- తే। దిశ్యాత్- దిక్షీష్ట। అదిక్షత్ - త (౭౧-౭౭) అదే క్ష్యత్- త। శేషంతుదవత్.
భ్రస్జ- పాకే- సక. అనిట్. (౮౯) భృజ్జతి- తే। భృజ్జత్ - తామ్।అభృ జ్జత్- త। భృజ్జేత్-త। బభర్జ, బభ్రజ్జ బభర్జతుః, బభ్రజ్జతుః బభ ర్జిథ, బభ్రజ్జిథ; బభర్ష్ఠ, బభ్రష్ఠ బభర్జివ, బభ్రజ్జివ - బభర్జే,

బభ్రజ్జే బభర్జిషే, బభ్రజ్జిషే। భ్రష్టాసి-సే, భర్ష్టాసి-సే। భ్రక్ష్యతి-తే, భర్క్ష్యతి-తే। భృజ్యాత్; భర్క్షీష్ట, భ్రక్షీష్ట। అభార్క్షీత్, అభ్రాక్షీత్- అభర్ష్ట, అభ్రష్ట। అభ్రక్ష్యత్- త; అభర్క్ష్యత్ - త.

కృష-విలేఖనే. సక॥ అనిట్. కృషతి- తే। కృష్యాత్ - కృక్షీష్ట। అక్రాక్షీత్, అకార్క్షీత్, అకృక్షత్-అకృష్ట అకృక్షాతామ్ (౭౮) శేషం భ్వాదిస్థకృషవత్ (పు॥౩౮)

ముచ్ ౡ-మోక్షణే. సక ॥ అనిట్. (ముచ్, లుప్, విద్, లిప్, సిచ్, కృత్, ఖిద్, పిశ్. ఏషాం శేపరేనుమాగమః) ముఞ్చతి-తే। ముఞ్చతు- తామ్। అముఞ్చత్ - త। ముఞ్చేత్ - త। ముమోచ - ముమోచిథ-ముముచే ముముచిషే। మోక్తాసి- సే। మోక్ష్యతి- తే। ముచ్యాత్- ముక్షీష్ట। అముచత్- అముక్త। అమోక్ష్యత్-త। ఏవంలుమ్పతి-తే. విన్దతి- తే. లిమ్పతి- తే. సిఞ్చతి - తే. కృన్తతి. ఖిన్దతి. పింశతీత్యాదీని ముచ్ ధాతువద్జ్ఞేయాని॥ —*ఇత్యుభయపదినః*—

ఋచ- స్తుతౌ. సక ॥ సేట్. పరస్మైపదీ. ఋచతి ఋచతః ఋచన్తి। ఋచతు- ఋచ- ఋచాని। ఆర్చత్ । ఋచేత్। ఆనర్చ - ఆనర్చిథ। అర్చితా। అర్చిష్యతి। ఋచ్యాత్। ఆర్చీత్। ఆర్చిష్యత్.

(ఓ) వ్రశ్చూ- ఛేదనే. సక ॥ వేట్. (ర్గ) వృశ్చతి వృశ్చతఃవృశ్చన్తి। వృశ్చతు। అవృశ్చత్ । వృశ్చేత్ । వవ్రశ్చ వవ్రశ్చిథ, వవ్రష్ఠ వవ్రశ్చివ,వవ్రశ్చ్వ। వ్రశ్చితా, వ్రష్టా।వ్రశ్చిష్యతి, వ్రక్ష్యతి।వృశ్చ్యాత్। అవ్రశ్చీత్, అవ్రాక్షీత్। అవ్రశ్చిష్యత్, అవ్రక్ష్యత్.

వ్యచ- వ్యాజీకరణే. అక॥ సేట్. (ర్గ) విచతి। విచతు। అవిచత్। విచేత్।వివ్యాచ వివిచతుః। వ్యచితా। వ్యచిష్యతి। విచ్యాత్।అవ్యాచీత్, అవ్యచీత్। అవ్యచిష్యత్.

తృప-తృమ్ఫ-తృప్తౌ. సక॥ సేట్. తృపతి- తతర్ప- తర్పితా- తృప్యాత్ అతర్పీత్- అతర్పిష్యత్; తృమ్ఫతి-తతృమ్ఫ- తృమ్ఫితా- తృఫ్యాత్ అతృమ్ఫీత్- ఏవం తుమ్పాదయః.

౯౦.—కుటాదిభ్యః పరే ఞిత్ ణిద్ భిన్నాః ప్రత్యయాఃఙితస్స్యుః. ఙిత్త్వాద్గుణవృద్ధీ నస్తః. ఉ॥ కుటితా- కుటితుమ్, స్ఫుటితా- స్ఫుటితుమిత్యాదయః కుజ్ ధాత్వన్తాబోధ్యాః.

కుట-కౌటిల్యే. అక॥ సేట్. కుటతి। చుకోట-చుకుటిథ। కుటితా। కుటిష్యతి।కుట్యాత్।అకుటీత్।అకుటిష్యత్. ఏవంకుచ,గుజ,డిపాదయః.

త్రుట-చ్ఛేదనే. సక॥ సేట్. త్రుట్యతి, త్రుటతి। త్రుట్యతు, త్రుటతు। అత్రుట్యత్, అత్రుటత్। త్రుట్యేత్, త్రుటేత్। తుత్రోట-తుత్రుటిథేత్యాది కుటధాతువత్.

ధూ-విధూననే. సక॥ సేట్. ధువతి। ధువతు। అధువత్। ధువేత్। దుధావ। ధువితా। ధువిష్యతి। ధూయాత్ । అధువీత్ । అధువిష్యత్. ఏవం నూ గు ధ్రు ఇత్యాదయః.

ధి-ధారణే. సక॥అనిట్. ధియతి ధియతః ధియన్తి। ధియతు। అధియత్। ధియేత్। దిధాయ-దిధ్యతుః। ధేతా। ధేష్యతి। ధీయాత్।అధైషీత్। అధేష్యత్. ఏవ మికారాన్తాః రి, క్షి, పి, ఇత్యాదయః.

షూ-ప్రేరణే. సక॥ సేట్. సువతి (౭౮-౭౯) విషువతి। సుషావ। సవితా। సవిష్యతి। సూయాత్। అసావీత్. శేషం ధూవత్.

కౄ-విక్షేపే. సక॥ సేట్. (ఋూకారాన్తానాంధాతూనామికారః) కిరతి కిరతః కిరన్తి।కిరతు।అకిరత్।కిరేత్।చకార చకరతుః।కరితా, కరీతా। కరిష్యతి, కరీష్యతి। కీర్యాత్। అకారీత్। అకరి (రీ) ష్యత్.

గౄ-నిగరణే.సక॥సేట్. (అచిపరేవా లత్వమ్) గిరతి, గిలతి। జగార, జగాల।గరితా, గరీతా; గలితా, గలీతా।గీర్యాత్ శేషంకౄవత్.

ప్రచ్ఛ-జ్ఞీప్సాయామ్. సక॥ అనిట్. (౮౯) పృచ్ఛతి। పృచ్ఛతు। అపృచ్ఛత్। పృచ్ఛేత్। పప్రచ్ఛ - పప్రచ్ఛిథ, పప్రష్ఠ। ప్రష్టా। ప్రక్ష్యతి। పృచ్ఛ్యాత్। అప్రాక్షీత్ అప్రాష్టామ్ అప్రాక్షుః । అప్రక్ష్యత్.

సృజ-విసర్గే. సక॥ అనిట్. సృజతి । ససర్జ ససృజతుః ససర్జిథ, సస్రష్ఠ ససృజివ। స్రష్టా। స్రక్ష్యతి। సృజ్యాత్। అస్రాక్షీత్। అస్రక్ష్యత్.

(టు) మస్జో-శుద్ధౌ. అక॥ అనిట్. మజ్జతి మజ్జతః మజ్జన్తి।మజ్జతు। అమజ్జత్। మజ్జేత్। మమజ్జ మమజ్జిథ, మమఙ్క్థ। మఙ్క్తా । మఙ్క్ష్యతి। మజ్జ్యాత్।అమాఙ్క్షీత్ అమాఙ్క్తామ్ అమాఙ్క్షుః।అమఙ్క్ష్యత్.

స్పృశ-సంస్పర్శనే. సక॥ అనిట్. స్పృశతి। పస్పర్శ- పస్పర్శిథ-పస్పృశివ । స్ప్రష్టా, స్పర్ష్టా । స్ప్రక్ష్యతి, స్పర్క్ష్యతి । స్పృశ్యాత్। అస్ప్రాక్షీత్, అస్పార్క్షీత్; అస్పృక్షత్. ఏవం మృశ ధాతుః.

కృతీ-ఛేదనే. సక॥ సేట్. కృన్తతీతిముచ్ఛివత్।చకర్త। కర్తితా। కర్తిష్యతి, కర్త్స్యతి। కృత్యాత్।అకర్తీత్।అకర్తిష్యత్, అకర్త్స్యత్। ఏవం చృతీధాతోరార్ధధాతుకరూపాణి. * ఇతిపరస్మైపదినః. *

(ఓ) విజీ-భయచలనయోః. అక॥ సక॥ సేట్. ఆత్మనేపదీ. (ఇడాగమస్థలే నగుణః) ప్రాయేణాయముత్పూర్వః. ఉద్విజతే।ఉద్విజతామ్। ఉదవిజత। ఉద్విజేత। ఉద్వివిజే। ఉద్విజితాసే। ఉద్విజిష్యతే। ఉద్విజిషీష్ట। ఉదవిజిష్ట। ఉదవిజిష్యత। శేషమేధవత్.

(ఓ) లస్జీ-వ్రీడాయామ్. అక॥ సేట్. లజ్జతే। లజ్జతామ్।అలజ్జత। లజ్జేత। లలజ్జే। లజ్జితాసే। లజ్జిష్యతే। అలజ్జిష్ట। శేషమేధవత్.

కుఙ్-శబ్దే. అక॥ అనిట్. కుటాదిః ౯౦॥ కువతే చుకువే। కుతా। కుష్యతే। కుషీష్ట । అకుత (౭౫) । అకుష్యత। కూఙ్ధాతుస్సేట్. కువితా। కువిష్యతే। కువిషీష్ట। అకువిష్టేతివిశేషః.

ధృఙ్-అవస్థానే. సక॥ అనిట్. ధ్రియతే। ధ్రియతామ్। అధ్రియత। ధ్రియేత। దధ్రే- దధ్రిషే। ధర్తా। ధరిష్యతే। ధృషీష్ట। అధృత (౭౫) । అధరిష్యత.ఏవంపృఙ్,దృఙ్,మృఙ్।మృఙ్ధాతోర్లిటిలుటిలృటిలృఙిచ పరస్మైపదమన్యత్రాత్మనేపదమితిజ్ఞేయమ్. మమార- మమర్థ-మమ్రివ। మర్తాసి। మరిష్యతి। అమరిష్యత్. ఇతివిశేషః శేషంధృఙ్వత్.

ఇ తి తు దా ద యః.

అథ చురాదయః.

చుర-స్తేయే. సక॥ సేట్. ఉభయపదీ. చురాదిభ్యః స్వార్థేణిచ్. ‘ఇ, ఇత్యవశిష్యతే. చుర్+ఇ=గుణేచోరి ఇత్యస్య (౯-౨) ధాతుత్వాల్లడాదయః. చోరి+అ+తి= గుణాయాదేశయోఃకృతయోః చోరయతి చోరయతః చోరయన్తి, చోరయతే చోరయేతే చోరయన్తే। చోరయతు, చోరయతాత్ చోరయతామ్ చోరయన్తు- చోరయ- చోరయాని ; చోరయతామ్ చోరయేతామ్ చోరయన్తామ్, చోరయస్వ- చోరయై। అచోరయత్, అచోరయత। చోరయేత్, చోరయేత। చోరయాఞ్చకార, చోరయాఞ్చక్రే, చోరయామ్బభూవ, చోరయామాస। చోరయితాసి- సే; చోరయిష్యతి- తే। చోర్యాత్, చోరయిషీష్ట। అచూచురత్ (౭-౨) అచూచురతామ్ అచూచురన్, అచూచురత (౭౬) అచూచురేతామ్ అచూచురన్త। అచోరయిష్యత్ - త। ఏవం చురాదౌ ణిజన్తప్రకరణేచ రూపాణ్యూహ్యాని. లుఙాదౌ తత్ర తత్ర విశేష ఉచ్యతే.

చితి-స్మృత్యామ్. చిన్తయతి- తే। చిన్తయామాస। చిన్తయితా। అచిచిన్తత్ - త। శేషం చురవత్. ఇకారేత్సంజ్ఞకధాతుషుణిచో వైకల్పికత్వ జ్ఞాపనాత్ చిన్తతి - చిన్త్యాత్- అచిన్తీత్. ఇతిభ్వాదివద్రూపాణిజాయన్తే. చురాదయస్సర్వేపి పాక్షికణిచ ఇతి కేచిత్. తన్మతే చోరతీత్యాది. [మడి ఛదీత్యాదయః.

ఖడి-భేదనే. ఖణ్డయతి- తే।అచఖణ్డత్ -త।పక్షే-ఖణ్డతి-అఖణ్డీత్ ।ఏవం పడి

పీడ-అవగాహనే. పీడయతి- తే। అపీపిడత్ -త, అపిపీడత్ -త.

ప్రథ-ప్రఖ్యానే. ప్రాథయతి- తే। అపప్రథత్ -త। శేషంచురవత్.

పృథ-ప్రక్షేపే. పర్థయతి- తే। అపపర్థత్ - త, అపీపృథత్ - త। ఏవమ్ ఋకారోపధానాం ధాతూనాం రూపాణి.

జ్ఞప-జ్ఞానే జ్ఞాపనేచ. జ్ఞపయతి- తే। అజిజ్ఞపత్ -త। ఏవం యమ - యమయతి, చహ (ప) - చహ (ప) యతి, రహ । రహయతి, బల। బలయతి. అయీయమత్, అచీచహదిత్యాది.

చిఞ్-చయనే. చపయతి-తే, చయయతి-తే। అచీచపత్-త, అచీచయత్-త। ణిజభావపక్షే-చయతి-చయతే ఇత్యాది.

కౄత-సంశబ్దనే. (౮౬) కీర్తయతి-తే। కీర్తయాఞ్చకార-చక్రే। అచికీర్తత్-త, అచీకృతత్-త। ఏవమృాకారోపధా ధాతవః.

ధూఞ్-కమ్పనే (ణిచినుగాగమః) ధూనయతి।ధూనయాఞ్చకార। అదుధూనత్। పక్షేధావయతి, ధవతి- ధవతే. అయంస్వాదౌక్ర్యాదౌ తుదాదౌచపఠ్యతే.ఉక్తఞ్చ కవిరహస్యే—ధూనోతిచమ్పకవనాని ధునోత్యశోకం, చూతం ధునాతి, ధువతి స్ఫుటితాతిముక్తమ్॥ వాయుర్విధూనయతి ధావయతీహ రేణూన్యత్కానసే ధవతి చన్దనమఞ్జరీశ్చ॥ ఏవం ప్రీఞ్- ప్రీణయతి-తే। అపిప్రీణత్-త; ప్రాయయతి, ప్రయతి,ప్రయతే ఇత్యాది. ✻ ఇత్యుభయపదినః. ✻

కథ-వాక్యప్రబన్ధే. పరస్మైపదీ. అదన్తః. కథయతి।కథయామాస। అచకథత్। ఏవం వర రహ స్తన గద రచాదయ అదన్తాధాతవః.

గణ-సఙ్ఖ్యానే. గణయతి। అజీగణత్, అజగణత్. ఇతివిశేషః.

సూచ-పైశున్యే.సూచయతి।అసుసూచత్(అషోపదేశత్వాన్నషత్వమ్)

నివాస-ఆచ్ఛాదనే. నివాసయతి। అనినివాసత్.

ఊన-పరిహాణే. ఊనయతి। ఔననత్। మాభవానూననత్ (౨౪- ౨౫)

స్తైన-చౌర్యే. స్తైనయతి। అతిస్తేనత్ (౨౬ - ౨౭)

యుజ - సంయమనే. యుజధాతుమారభ్య ధృషధాతు పర్యన్తం విద్యమానా ధాతవః విభాషితణిచః. తేన-యోజయతి, యోజతి। యోజయామాస,యుయోజ।అయూయుజత్, అయాక్షీత్।ఇత్యాది రూపాణిజ్ఞేయాని. ఏవం వృచ అర్చ సహాదయః.

—✻ ఇతి పరస్మైపదినః. ✻—

చిత-సఞ్చేతనే. ఆత్మనేపదీ. చేతయతే। చేతయాఞ్చక్రే-ఆస-బభూవ। చేతయిష్యతే। అచిచేతత.

దామ్మృ-దానే. దామయతే। అదదామత. ఏవమ్ ఋదితః.

దశి-దంశనే. దంశయతే। అదదంశత। ఇదిత్వాత్పక్షే దంశతీత్యాది.
గౄ - విజ్ఞానే. గారయతే। గారయాఞ్చక్రే। అజీగరత.
విద - చేతనాఖ్యాన నివాసనేషు। వేదయతే। అవీవిదత. (పు॥ ౫౮)
భూ- ప్రాప్తౌ. ఆధృషీయః. భావయతే। అబీభవత। భవతే- ణిచ్ సన్నియోగే నైవాత్మనేపదం నాన్యత్రేత్యేకే - తన్మతేభవతీత్యేవ.
పద-గతౌ. అదన్తః. పదయతే। అపపదత॥ ఏవమ్ అర్థ- అర్థయతే। ఆర్తథత॥సత్ర-సత్రయతే।అససత్రత.ఏవం శూర వీర గర్వాదయః.

ఇ తి చు రా ద యః.

ఇతి ప్రథమావళిస్సమాప్తా.

అద-భక్షణే. సక॥ అనిట్. పరస్మైపదీ. (౧) అదాదిభ్యః పరస్య శపోలుక్ (అదర్శనమ్) భూధాతావివ (పు॥ ౧౮) ప్రత్యయాస్సంయోజ్యాః-విశేషస్తూచ్యతే.

లటి. (సార్వధాతుకరూపాణి.) లోటి

ప్ర॥ అత్తి	అత్తః	అదన్తి	అత్తు,అత్తాత్	అత్తామ్	అదన్తు
మ॥ అత్సి	అత్థః	అత్థ	అద్ధి, అత్తాత్	అత్తమ్	అత్త
ఉ॥ అద్మి	అద్వః	అద్మః	అదాని	అదావ	అదామ

లఙి (౨౩) విధిలిఙి (౫౦)

ఆదత్	ఆత్తామ్	ఆదన్	అద్యాత్	అద్యాతామ్	అద్యుః
ఆదః	ఆత్తమ్	ఆత్త	అద్యాః	అద్యాతమ్	అద్యాత
ఆదమ్	ఆద్వ	ఆద్మ	అద్యామ్	అద్యావ	అద్యామ

లిటి. (ఆర్ధధాతుకరూపాణి) లిటి రూపాన్తరమ్.

జఘాస	జక్షతుః	జక్షుః	ఆద	ఆదతుః	ఆదుః
జఘసిథ	జక్షథుః	జక్ష	ఆదిథ(ర్థ)	ఆదథుః	ఆద
జఘాస	జక్షివ	జక్షిమ	ఆద	ఆదివ	ఆదిమ

లుటి.	లృటి.
అత్తా అత్తారౌ అత్తారః	అత్స్యతి అత్స్యతః అత్స్యన్తి
అత్తాసి అత్తాస్థః అత్తాస్థ	ఆశీర్లిఙి.
అత్తాస్మి అత్తాస్వః అత్తాస్మః	అద్యాత్ అద్యాస్తామ్ అద్యాసుః

లుఙి-అఘసత్ అఘసతామ్ అఘసన్. (౭౨) లృఙి-అత్స్యత్.

హన - హింసాగత్యోః. సక॥ అనిట్. హన్తి హతః ఘ్నన్తి-హంసి హథః హథ - హన్మి హన్వః హన్మః। హన్తు, హతాత్ హతామ్ ఘ్నన్తు-జహి, హతాత్ హతం హత-హనాని హనావ హనామ। అహన్ అహతామ్ అఘ్నన్-అహన్ అహతమ్ అహత- అహనమ్ అహన్వ అహన్మ। హన్యాత్ హన్యాతామ్ హన్యుః। జఘాన జఘ్నతుః జఘ్నుః జఘనిథ, జఘన్థ జఘ్నథుః జఘ్న-జఘాన, జఘన జఘ్నివ-మ। హన్తా హన్తారౌ హన్తారః హన్తాసి। హనిష్యతి (౪౭) హనిష్యతః హనిష్యన్తి। (ఆశీర్లిఙిలుఙిచవధాదేశః.) వధ్యాత్ వధ్యాస్తామ్ వధ్యాసుః। అవధీత్ అవధిష్టామ్ (౬౭) అవధిషుః। అహనిష్యత్. శేషమ్ అదధాతువత్.

ణు- స్తుతౌ. సక॥ సేట్. (౪౦-౮౦) నౌతి నుతః నువన్తి- నౌషి నుథః నుథ- నౌమి నువః నుమః। నౌతు, నుతాత్ నుతాం నువన్తు-నుహి, నుతాత్ నుతం నుత- నవాని నవావ నవామ। అనౌత్ అనుతామ్ అనువన్ - అనౌః అనుతమ్ అనుత - అనవమ్ అనువ అనుమ। నుయాత్ నుయాతామ్ నుయుః। నునావ నునువతుః నునువుః నునవిథ। నవితా। నవిష్యతి। నూయాత్ నూయాస్తాం నూయాసుః। అనావీత్ అనావిష్టామ్ అనావిషుః। అనవిష్యత్. ఏవంయు, క్ను, క్ష్ణు, ష్ణు, రు, తు, స్తు, ధాతవః.రుతుస్తూనాంవిశేషస్ప్రదర్శ్యతే.

రు- శబ్దే. అక॥సేట్. రౌతి రుతః రువన్తీత్యాదిసర్వంనువత్. విశేషస్తు రవీతి రువీతః రువన్తి-రవీషి రువీథః రువీథ-రవీమి రువీవః రువీమః। రవీతు, రువీతాత్ రువీతాం రువన్తు- రువీహి, రువీతాత్ రువీతం

రువీత। అరవీత్ అరువీతామ్ అరువన్ - అరవీః అరువీతమ్ అరు వీత- అరవమ్ అరువీవ- మ। రువీయాత్ రువీయాతామ్ రువీయుః శేషంనువత్-ఏవం తు, స్తు ధాత్వో ర్నువత్ రువచ్చరూపాణ్యూ హ్యాని. అనయోరనిట్క-త్వాత్ (౪౧) తోతా- తోష్యతి, స్తోతా- స్తోష్యతి। ఇత్యాదివిశేషశ్చబోధ్యః.

ఇణ్- గతౌ- సక॥ అనిట్. ఏతి ఇతః యన్తి- ఏషి ఇథః ఇథ-ఏమి ఇవః ఇమః। ఏతు, ఇతాత్ ఇతామ్ యన్తు- ఇహి, ఇతాత్ ఇతమ్ ఇత- అయాని అయావ అయామ।ఐత్ ఐతామ్ ఆయన్- ఐః ఐతమ్ ఐత- ఆయమ్ ఐవ ఐమ। ఇయాత్ ఇయాతామ్ ఇయుః- ఇయాః ఇయా తమ్ ఇయాత - ఇయామ్ ఇయావ- మ । ఇయాయ ఈయతుః ఈ యుః- ఇయయిథ, ఇయేథ ఈయథుః ఈయ- ఇయాయ, ఇయయ ఈయివ- మ। ఏతా- ఏతాసి- ఏతాస్మి। ఏష్యతి ఏష్యతః ఏష్యన్తి। ఈయాత్ ఈయాస్తామ్ ఈయాసుః । లుఙి - (౫౯-౭౦) అగాత్- అగాతామ్ అగుః। ఐష్యత్। ఏవమ్ ఇక్ ధాతుః.

వీ- గత్యాదిషు. అనిట్. వేతి వీతః వియన్తి- వేషి- వేమి । వేతు-వీహి వయాని। అవేత్ అవీతామ్ అవియన్, (అవ్యన్) అవేః-అవేయమ్। వీయాత్ ।వివాయ।అవైషీత్। శేషమిణ్వత్ ఏవమీ ధాతురపి (పు॥-౭౫)

యా- ప్రాపణే. అనిట్. యాతి యాతః యాన్తి - యాసి - యామి। యాతు, యాతాత్ యాతామ్ యాన్తు- యాహి - అయాని। అ యాత్ అయాతామ్ అయుః, అయాన్- అయాః- అయామ్। యా యాత్। అర్ధధాతుకే (పు॥౩౧) కైవత్. యయౌ। యాతా। యా స్యతి। యాయాత్ యాయాస్తామ్। అయాసీత్ (౬౯) అయాస్యత్. ఏవంవా, భా, లా, రా, పా, స్నా ఇత్యాదయఆకారాన్తాః.

వచ-పరిభాషణే. అనిట్. వక్తి వక్తః (అయమన్తాదేశస్థలే నప్రయుజ్య తే.అస్యబహువచనప్రయోగో నేతి కేచిత్) వక్తు-వగ్ధి-వచాని।అవక్- అవచమ్। వచ్యాత్ (౮౯) ఉవాచ। వక్తా। వక్ష్యతి। ఉచ్యాత్। అవోచత్ । అవక్ష్యత్.

విద- జ్ఞానే. సక॥ సేట్॥ (లటి,లోటి,లిటిచరూపద్వయమ్) లటి- వేద విదతుః విదుః- వేత్థ విదథుః విద - వేద విద్వవిద్మ; వేత్తి విత్తః విదన్తి- వేత్సి విత్థః విత్థ-వేద్మి విద్వః విద్మః। లోటి - విదాఙ్కరోతు, విదాఙ్కురుతాత్ విదాఙ్కురుతామ్ విదాఙ్కుర్వన్తు- విదాఙ్కురు, తాత్ విదాఙ్కురుతం విదాఙ్కురుత - విదాఙ్కరవాణి విదాఙ్కరవావ-మ; వేత్తు, విత్తాత్ విత్తాం విదన్తు- విద్ధి, విత్తాత్ విత్తం విత్త- వేదాని వేదావ వేదామ। లఙి- అవేత్ అవిత్తామ్ అవిదుః- అవేః, అవేత్ అవిత్తమ్ అవిత్త - అవేదమ్ అవిద్వ- ద్మ। విద్యాత్ విద్యాతామ్। లిటి- వివేద వివిదతుః వివేదిథ; (౩-౨-౩౩) విదాఞ్చకార- బభూవ- ఆస। వేదితా। వేదిష్యతి।విద్యాత్ విద్యాస్తామ్। అవేదీత్ (౬౭) అవేదిష్యత్.

అస-భువి. అక॥ సేట్. (ఆర్ధధాతుకే ‹భూ› ఇత్యాదేశః) అస్తి స్తః సన్తి- అసి స్థః స్థ- అస్మి స్వః స్మః। అస్తు, స్తాత్ స్తామ్ సన్తు- ఏధి, స్తాత్ స్తమ్ స్త- అసాని అసావ- మ। ఆసీత్ ఆస్తామ్ ఆసన్-ఆసీః ఆస్తమ్ ఆస్త- ఆసమ్ ఆస్వ ఆస్మ। స్యాత్ స్యాతామ్ స్యుః- స్యాః స్యాతమ్ స్యాత- స్యామ్ స్యావ స్యామ। (పు॥౧౯) బభూవ। భవితా। భవిష్యతి। భూయాత్।అభూత్।అభవిష్యత్.

మృజూ- శుద్ధౌ - సక॥ వేట్. (హలాదౌశితివృద్ధిఃకిఙ్జిత్యజాదౌవా) మార్ష్టి మృష్టః మృజన్తి, మార్జన్తి- మార్క్షి మృష్ఠః మృష్ఠ - మార్జ్మి మృజ్వః మృజ్మః। మార్ష్టు- మృడ్ఢి- మార్జాని। అమార్ట్ అమృష్టామ్ అమార్జన్-అమార్ట్-అమార్జమ్। మృజ్యాత్ మృజ్యాతామ్।మమార్జ మమృజతుః, మమార్జతుః-మమార్జిథ,మమార్ష్ఠ।మార్జితా, మార్ష్టా। మార్జిష్యతి, మార్క్ష్యతి। మృజ్యాత్ మృజ్యాస్తామ్। అమార్జీత్, (౬౭-౬౮) అమార్క్షీత్। అమార్జిష్యత్, అమార్క్ష్యత్.

రుదిర్ - అశ్రువిమోచనే. అక॥ సేట్. (రుద్, స్వప్, శ్వస్, అన్, జక్ష్. ఏభ్యః పరవలాదిసార్వధాతుకస్యాపి ఇడాగమః) రోదితి

రుదితః రుదన్తి- రోదిషి రుదిథః రుదిథ - రోదిమి రుదివః రుదిమః।
రోదితు, రుదితాత్- రుదితామ్ రుదన్తు- రుదిహి, రుదితాత్- రో
దాని రోదావ- మ। అరోదీత్, అరోదత్ అరుదితామ్ అరుదన్-
అరోదీః, అరోదః అరుదితమ్ అరుదిత- అరోదమ్ అరుదివ - మ।
రుద్యాత్ రుద్యాతామ్। రురోద రురుదతుః- రురోదిథ।రోదితా।
రోదిష్యతి। రుద్యాత్ రుద్యాస్తామ్। అరుదత్ (౫౭), అరోదీత్।
అరోదిష్యత్. ఏవం స్వపాదయః.

(ఞి) ష్వప్ - శయే. అక॥ అనిట్. (౭౦-౭౯-౮౯) స్వపితి । స్వపితు।
అస్వపీత్, అస్వపత్। స్వప్యాత్। సుష్వాప సుషుపతుః-సుష్వపిథ,
సుష్వప్థ- సుషుపివ-మ। స్వప్తా। స్వప్స్యతి। సుప్యాత్।అస్వాప్సీత్।
అస్వప్స్యత్. శేషం రుదిర్వత్.

శ్వస- ప్రాణనే. సేట్. శ్వసితి। శశ్వాస। శ్వసితా।అశ్వసీత్ (౬౬).

అన- ప్రాణనే.అనితి-ప్రాణితి। ఆనీత్,ఆనత్।ఆన।అనితా।ఆనీత్(౬౭).

జక్ష-భక్షహసనయోః. సేట్. జక్షితి. జక్షితః జక్షతి।జక్షితు-జక్షిహి।
అజక్షీత్, అజక్షత్ అజక్షితామ్ అజక్షుః। జక్ష్యాత్। జక్షితా।
అజక్షీత్।అజక్షిష్యత్. శేషంరుద్వత్.

జాగృ- నిద్రాక్షయే. అక॥ సేట్. జాగర్తి జాగృతః జాగ్రతి- జాగర్షి
జాగృథః జాగృథ- జాగర్మి జాగృవః- మః । జాగర్తు- జాగృహి-
జాగరాణి। అజాగః అజాగృతామ్ అజాగరుః- అజాగః- అజాగ
రమ్। జాగృయాత్। (౩-౨-౩౩) జాగరాఞ్చకార, బభూవ, ఆస;
జజాగార జజాగరతుః । జాగరితా । జాగరిష్యతి । జాగర్యాత్।
(౬౬-౬౭) అజాగరీత్। అజాగరిష్యత్.

దరిద్రా- దుర్గతౌ. అక॥సేట్. దరిద్రాతి దరిద్రితః దరిద్రతి-దరిద్రాసి-
మి।దరిద్రాతు, దరిద్రితాత్దరిద్రిహి-దరిద్రాణి।అదరిద్రాత్ అదరి
ద్రితామ్ అదరిద్రుః। దరిద్రియాత్। (౩౧) దరిద్రాఞ్చకార, మతా

త్తరే- దదరిద్రౌ దదరిద్రతుః। దరిద్రితా। దరిద్రిష్యతి। దరిద్ర్యాత్। అదరిద్రీత్, (౯౭-౯౮) అదరిద్రాసీత్। అదరిద్రిష్యత్.

చకాసృ- దీప్తౌ. అక॥ సేట్. చకాస్తి చకాస్తః చకాసతి - చకాస్సి- చకాస్మి। చకాస్తు - చకాద్ధి, చకాధి. చకాసాని। అచకాత్ (ద్) అచకాస్తామ్ అచకాసుః- అచకాః, అచకాత్। చకాస్యాత్। చకాసాఞ్చకార (౩౧)। చకాసితా। చకాసిష్యతి। అచకాసీత్.

శాసు- అనుశిష్టౌ. సక॥ సేట్. శాస్తి శిష్టః శాసతి- శాస్సి శిష్ఠః శిష్ఠ- శాస్మి శిష్వః శిష్మః। శాస్తు, శిష్టాత్ శిష్టాం శాసతు - శాధి- శాసాని। అశాత్ అశిష్టామ్ అశాసుః - అశాః, అశాత్ - అశాసమ్। శిష్యాత్। శశాస శశాసతుః। శాసితా। శాసిష్యతి। అశిషత్ ౫౬। అశాసిష్యత్॥ * ఇతిపరస్మైపదినః. *

ఆస-ఉపవేశనే. అక॥ సేట్. * ఆత్మనేపదీ. ఆస్తే ఆసాతే ఆసతే- ఆస్సె ఆసాథే ఆధ్వే- ఆసే ఆస్వహే ఆస్మహే। ఆస్తామ్- ఆస్స్వ ఆసాథామ్ ఆధ్వమ్ - ఆసై। ఆస్త। ఆసీత ఆసీయాతామ్। ఆసాఞ్చక్రే (౩౧)। ఆసితా। ఆసిష్యతే। ఆసిషీష్ట। ఆసిష్ట। ఆసిష్యత. ఏవంవసాదయః. ణిజధాతోః- నిక్తే-నిక్షే- నిఙ్క్తే-ఇత్యాది.

శీఙ్-స్వప్నే. అక॥ సేట్. (సర్వత్రగుణః) శేతే శయాతే శేరతే- శేషే శయాథే శేధ్వే- శయే శేవహే శేమహే। శేతాం శయాతాం శేరతాం శేష్వ-శయై। అశేత- అశేథాః- అశయి। శయీత- శయీథాః- శయీయ। శిశ్యే। శయితా। శయిష్యతే। శయిషీష్ట। అశయిష్ట। అశయిష్యత.

---

* లటి-తే ఆతే అతే-సే ఆథే ధ్వే-ఏ వహే మహే। లోటి- తామ్ ఆతామ్ అతామ్- స్వ ఆథామ్ ధ్వమ్-ఐ ఆవహై ఆమహై।లఙి-త ఆతామ్ అత-థాః ఆథామ్ ధ్వమ్-ఇ వహి మహి। విధిలిఙాదౌ (పు॥౩౭) ధ్యాదౌ ఏధ ధాతా వివప్రత్యయాస్సంయోజ్యాః. ఏవమేవ అదాదౌ, జుహోత్యాదౌ, స్వాదౌ, రుధాదౌ, తనాదౌ, క్ర్యాదౌ చ ఆత్మనేపదిషు ప్రత్యయరూపాణి యోజనీయాని.

ఈడ-స్తుతౌ. సక॥ సేట్. ఈట్టే ఈడాతే ఈడతే - ఈడిషే ఈడాథే ఈడిఢ్వే-ఈడే ఈడ్వహే ఈడ్మహే। ఈట్టామ్ - ఈడిష్వ- ఈడై। ఐట్ట-ఐడ్ఢ్వమ్। ఈడీత। ఈడాఞ్చక్రే। ఈడితా।ఈడిష్యతే।ఈడిషీష్ట। ఐడిష్ట। ఐడిష్యత. ఏవమీశ్=ఈష్టే- ఈశిషే- ఈశిఢ్వేఇత్యాది.

షూఙ్-ప్రాణిగర్భవిమోచనే. సక ॥ వేట్. సూతే సువాతే సువతే. సూషే-సువే। సూతామ్-సూష్వ- సువై। అసూత। సువీత।సుషువే। సవితా, సోతా। ఇత్యాది శేషం దైవాదికషూఙ్వత్. (పు॥౫౨)

ఇఙ్-అధ్యయనే. సక॥ అనిట్. నిత్యమధిపూర్వః. అధీతే అధీయాతే అధీయతే- అధీషే అధీయాథే అధీఢ్వే-అధీయే అధీవహే- మహే। అధీతామ్- అధీష్వ-అధ్యయై। అధ్యైత అధ్యైయాతామ్ అధ్యైయత - అధ్యైథాః- అధ్యైయి । అధీయీత అధీయీయాతామ్ అధీయీరన్- అధీయీయ। అధిజగే అధిజగాతే అధిజగిరే- అధిజగిషే। అధ్యేతా। అధ్యేష్యతే। అధ్యేషీష్ట। అధ్యైష్ట, అధ్యగీష్ట(౭౫) అధ్యగీష్యత, అధ్యైష్యత.

చక్షిఙ్-వ్యక్తాయాంవాచి. సక ॥ సేట్. (ఆర్ధధాతుకేఖ్యాఞాదేశః. లిటివా। భాష్యకారమతేఖ్శాదేశః) చష్టే చక్షాతే చక్షతే- చక్షే చక్షాథే చడ్ఢ్వే- చక్షే చక్ష్వహే చక్ష్మహే। చష్టామ్-చక్ష్వ-చక్షై। అచష్ట। చక్షీత। చఖ్యౌ, చఖ్యే; చచక్షే। ఖ్యాతాసి- సే। ఖ్యాస్యతి- తే। ఖ్యాయాత్, ఖ్యేయాత్; ఖ్యాసీష్ట। అఖ్యత్, అఖ్యత; అక్శాసీత్, అక్శాస్త. వర్జనార్థేసమచక్షిష్ట। అఖ్యాస్యత్-త। భాష్యకారమతేక్శాతేత్యాదిజ్ఞేయమ్. * ఇత్యాత్మనేపదినః. *

ద్విష- అప్రీతౌ. సక॥అనిట్. స్వరితేత్. ఉభయపదీ. ద్వేష్టి ద్విష్టః ద్విషన్తి- ద్వేక్షి - ద్వేష్మి; ద్విష్టే ద్విషాతే ద్విషతే - ద్విక్షే - ద్విషే। ద్వేష్టు, ద్విష్టాత్ ద్విష్టామ్ ద్విషన్తు- ద్విడ్ఢి- ద్వేషాణి; ద్విష్టామ్- ద్విక్ష్వ- ద్వేషై।అద్వేట్ అద్విష్టామ్ అద్విషుః, అద్విషన్-అద్వేట్ అద్వేషమ్; అద్విష్ట-అద్విష్ఠాః- అద్విషి। ద్విష్యాత్ ద్విష్యాతామ్;

ద్విషీత ద్విషీయాతామ్। దిద్వేష; దిద్విషే। ద్వేష్టాసి-సే।ద్వేక్ష్యతి-తే। ద్విష్యాత్ ద్విష్యాస్తామ్; ద్విక్షీష్ట ద్విక్షీయాస్తామ్। అద్విక్షత్-త (౭౧-౭౭)। అద్వేక్ష్యత్-త.

దుహ-ప్రపూరణే. ద్విక॥ అనిట్. దోగ్ధి దుగ్ధః దుహన్తి-ధోక్షి-దోహ్మి దుహ్వః; దుగ్ధే దుహాతే దుహతే- ధుక్షే- ధుగ్ధ్వే- దుహే। దోగ్ధు, దుగ్ధాత్ దుగ్ధాం దుహన్తు-దుగ్ధి-దోహాని; దుగ్ధాం-ధుక్ష్వ-దోహై। అధోక్ అదుగ్ధామ్ అదుహన్- అధోక్- అదోహమ్; అదుగ్ధ- అధుగ్ధాః- అధుగ్ధ్వమ్- అదుహి। దుహ్యాత్; దుహీత। దుదోహ; దుదుహే। దోగ్ధాసి, సే। ధోక్ష్యతి, తే। దుహ్యాత్, ధుక్షీష్ట। అధుక్షత్ (౭౧); అదుగ్ధ, అధుక్షత అధుక్షాతామ్ అధుక్షన్త - అదుగ్ధాః, అధుక్షథాః అధుక్షాథామ్ అధుక్షధ్వమ్, అధుగ్ధ్వమ్-అధుక్షి అధుక్షావహి, అదుహ్వహి అధుక్షామహి।అధోక్ష్యత్-త. ఏవం దిహ్.

లిహ-ఆస్వాదనే. సక॥అనిట్. లేఢి లీఢః లిహన్తి-లేక్షి లీఢః లీఢ-లేహ్మి లిహ్వః లిహ్మః; లీఢే లిహాతే లిహతే - లీక్షే లిహాథే లీఢ్వే. లిహే లిహ్వహే లిహ్మహే। లేఢు- లీఢి- లేహాని; లీఢామ్- లిక్ష్వ-లేహై। అలేట్; అలీఢ। లిహ్యాత్, లిహీత। లిలేహ; లిలిహే। లేఢాసి-సే। లేక్ష్యతి_తే। లిహ్యాత్, లిక్షీష్ట। అలిక్షత్ (౭౧); అలీఢ, అలిక్షత అలిక్షాతామ్ అలిక్షన్త. అలీఢాః, అలిక్షథాః- అలిక్షాథామ్ అలీఢ్వమ్, అలిక్షధ్వమ్- అలిక్షి అలిక్షావహి, అలిహ్వహి అలిక్షామహి।అలేక్ష్యత్-త। శేషందుహవత్.

ఊర్ణుఞ్-ఆచ్ఛాదనే. సక॥ సేట్. (ఇడాది ప్రత్యయస్థలేవాగుణః హలాదౌపితి ప్రత్యయేవావృద్ధిశ్చ.) ఊర్ణోతి, ఊర్ణౌతి-ఊర్ణుతః ఊర్ణువన్తి. ఊర్ణోషి, ఊర్ణౌషి-ఊర్ణోమి, ఊర్ణౌమి; ఊర్ణుతే ఊర్ణువాతే ఊర్ణువతే। ఊర్ణౌతు, ఊర్ణోతు, ఊర్ణుతాత్- ఊర్ణుహి- ఊర్ణవాని; ఊర్ణుతామ్- ఊర్ణవై। ఔర్ణోత్_ ఔర్ణుత। ఊర్ణుయాత్- ఊర్ణువీత। ఊర్ణునావ-ఊర్ణునువిథ, ఊర్ణునవిథ; ఊర్ణునువే- ఊర్ణునువిషే, ఊర్ణ

నవిషే। ఊర్ణవితాసి-సే, ఊర్ణువితాసి-సే। ఊర్ణవిష్యతి-తే, ఊర్ణువిష్యతి-తే। ఊర్ణుయాత్- ఊర్ణవిషీష్ట, ఊర్ణువిషీష్ట। ఔర్ణావీత్, ఔర్ణవీత్, ఔర్ణువీత్; ఔర్ణవిష్ట, ఔర్ణువిష్ట। ఔర్ణవిష్యత్ - త, ఔర్ణువిష్యత్ - త.

బ్రూఞ్-వ్యక్తాయాంవాచి. ద్విక॥ సేట్. (ఆర్ధధాతుకే వచాదేశః) బ్రవీతి, ఆహ- బ్రూతః, ఆహతుః- బ్రువన్తి, ఆహుః-బ్రవీషి,ఆత్థ- బ్రూథః, ఆహథుః- బ్రూథ- బ్రవీమి- బ్రూవః- మః; బ్రూతే బ్రువాతే బ్రువతే- బ్రూషే- బ్రూధ్వే- బ్రువే-బ్రూవహే। బ్రవీతు, బ్రూతాత్ బ్రూతాం బ్రువన్తు- బ్రూహి- బ్రవాణి; బ్రూతాం- బ్రూష్వ- బ్రవై। అబ్రవీత్ అబ్రూతామ్ అబ్రువన్; అబ్రూత। బ్రూయాత్-బ్రువీత। ఉవాచ (౮౯) ఊచతుః, ఊచే। వక్తాసి-సే। వక్ష్యతి-తే। ఉచ్యాత్- వక్షీష్ట। అవోచత్-త। అవక్ష్యత్-త.

ఇ త్యా దా ద యః.

అథ జుహో త్యాదయః.

హు- దానాదనయోః. సక ॥ అనిట్. పర ॥ జుహోత్యాదిభ్యః శపః శ్లుః (అదర్శనమ్) (౧-౨౫) శ్లౌసతి ద్విత్వమభ్యాస కార్యఞ్చేహ్యమ్. జుహోతి జుహుతః జుహ్వతి § జుహోషి జుహుథః జుహుథ- జుహోమి జుహువః- మః। జుహోతు, జుహుతాత్ జుహుతామ్ జుహ్వతు- జుహుధి, జుహుతాత్ జుహుతమ్ జుహుత. జుహవాని జుహవావ - మ । అజుహోత్ అజుహుతామ్ అజుహవుః - అజుహోః- అజుహవమ్। జుహుయాత్ జుహుయాతామ్। జహవాఞ్చకార- బభూవ-ఆస, (౩-౨) జుహావ। హోతా। హోష్యతి। హూయాత్ హూయాస్తామ్। అహౌషీత్ అహౌష్టామ్। అహోష్యత్.

---

§ జుహోత్యాదౌ సర్వత్ర ఝుస్య 'అత్, ఇత్యాదేశోబోధ్యః. జితి (లఙాదౌ) ఉస్ ఇత్యాదేశః ఉసిపరతో గుణాదయశ్చ.

(ఞి) భీ- భయే. అక ॥ అనిట్. బిభేతి బిభితః, బిభీతః బిభ్యతి - బిభేషి బిభిథః, బిభీథః బిభిథ, బిభీథ- బిభేమి బిభివః, బిభీవః, మః। బిభేతు బిభితాత్, బిభీతాత్- బిభిహి, బిభీహి- బిభయాని। అబిభేత్-అబిభితామ్, అబిభీతామ్- అబిభయుః । బిభియాత్, బిభీయాత్ । బిభయాఞ్చకార, బిభాయ బిభ్యతుః-బిభయిథ, బిభేథ- బిభ్యివ। భేతా। భేష్యతి। భీయాత్। అభైషీత్। అభేష్యత్.

హ్రీ- లజ్జాయామ్. అక ॥ అనిట్. జిహ్రేతి జిహ్రీతః జిహ్రియతి - జిహ్రేషి- జిహ్రేమి। జిహ్రేతు, జిహ్రీతాత్-జిహ్రీహి-జిహ్రయాని అజిహ్రేత్ । జిహ్రీయాత్ । జిహ్రయాఞ్చకార, జిహ్రాయ । హ్రేతా। అహ్రైషీత్- శేషంహువత్.

పౄ - పాలనపూరణయోః. సక ॥ సేట్. పిపర్తి పిపూర్తః పిపురతి- పిపర్షి- పిపర్మి। పిపర్తు, పిపూర్తాత్ - పిపూర్హి- పిపరాణి। అపిపః అపిపూర్తామ్ అపిపరుః। పిపూర్యాత్।పపార పప్రతుః, పపరతుః పప్రుః, పపరుః। పరితా, పరీతా। పరిష్యతి, పరీష్యతి। పూర్యాత్ అపారీత్। అపరిష్యత్- అపరీష్యత్.

పృ- పాలనే. ఇతి హ్రస్వాన్త ఇతికేచిత్ తత్పక్షేతు అనిట్. పిపర్తి- పిపృతః- పిప్రతి। పిపర్తు, పిపృతాత్ పిపృహి।అపిపః-అపిపృతామ్। పిపృయాత్। పపార- పపర్థ। పర్తా। పరిష్యతి। ప్రియాత్ । అపార్షీత్। అపరిష్యత్। శేషంపౄవత్.

ఓహాక్- త్యాగే. సక॥అనిట్. (హలాదికిఙ్జిత్సార్వధాతుకేవా ఇకారః పక్షేఈకారః) జహాతి- జహీతః,జహితః జహతి-జహాసి జహిథః, జహీథః జహిథ, జహీథ - జహామి - జహివః, జహీవః - మః। జహాతు, జహితాత్, జహీతాత్- జహాహి, జహిహి, జహీహి- జహాని। అజహాత్- అజహితామ్, అజహీతామ్- అజహుః। జహ్యాత్। జహౌ- జహతుః (౮౫) జహిథ, జహాథ। హాతా। హాస్యతి। హేయాత్। అహాసీత్। అహాస్యత్.

ఋ- గతౌ. సక ॥ అనిట్. ఇయర్తి ఇయృతః- ఇ్రయతి-ఇయర్షి- ఇయృథః ఇయృథ- ఇయర్మి- ఇయృవః-మః। ఇయర్తు ఇయృతామ్ ఇ్రయతు- ఇయృహి - ఇయరాణి । ఐయః - ఐయృతామ్ ఐయరుః।ఇయృయాత్। ఆర। అర్తా। అరిష్యతీత్యాదిభౌవాదిక ఋధాతువత్.

మాఙ్- మానేశబ్దేచ సక॥ అక ॥ ఆత్మనేపదీ. మిమీతే మిమాతే మిమతే- మిమీషే మిమాథే మిమీధ్వే - మిమే మిమీవహే- మహే।మిమీతామ్- మిమీష్వ- మిమై। అమిమీత। మిమీత। మమే - మమిషే। మాతాసే। మాస్యతే। మాసీష్ట। అమాస్త। అమాస్యత.

ఓహాఙ్ - గతౌ। జిహీతే జిహాతే జిహతె ఇత్యాది సర్వంమాఙ్వత్.

డుభృఞ్-ధారణపోషణయోః. సక॥ అనిట్. ఉభయపదీ. బిభర్తి- బిభృతః బిభ్రతి; బిభృతే బిభ్రాతే బిభ్రతే। బిభర్తు- బిభృహి- బిభరాణి; బిభృతామ్- బిభృష్వ- బిభరై। అబిభః అబిభృతామ్ అబిభరుః, అబిభృత। బిభృయాత్; బిభ్రీత।బభార; బభ్రే। భర్తాసి-సే। భరిష్యతి-తే। భ్రియాత్; భృషీష్ట। అభార్షీత్; అభృత.

డుదాఞ్-దానే. సక॥అనిట్. దదాతి దత్తః దదతి- దదాసి దత్థః దత్థ- దదామి దద్వః దద్మః; దత్తే దదాతే దదతే-దత్సే దదాథే దద్ధ్వే- దదే దద్వహే దద్మహే।దదాతు, దత్తాత్ దత్తామ్ దదతు-దేహి- దదాని; దత్తామ్- దత్స్వ- దదై। అదదాత్ అదత్తామ్ అదదుః; అదత్త। దద్యాత్; దదీత। దదౌ (౮౫) దదే। దాతాసి-సే। దాస్యతి-తే।దేయాత్; దాసీష్ట। అదాత్ (౭౦); అదిత అదిషాతామ్ (౭౫) అదిషత। అదాస్యత్.

డుధాఞ్-ధారణపోషణయోః. సక॥ అనిట్. దధాతి ధత్తః దధతి దధాసి ధత్థః ధత్థ-దధామి; ధత్తే-ధత్సే-ధద్ధ్వే।దధాతు; ధత్తామ్। అదధాత్; అధత్త। దధ్యాత్, దధీత।దధౌ;దధే। శేషందాఞ్వత్.

ణిజిర్-శౌచపోషణయోః. సక॥ అనిట్. (౮౦) నేనేక్తి నేనిక్తః నేనిజతి- నేనేక్షి నేనిక్థః నేనిక్థ - నేనేజ్మి నేనిజ్వః నేనిజ్మః; నేనిక్తే

నేనిజాతే నేనిజతే-నేనిక్షే నేనిజాథే నేనిగ్ధ్వే। నేనేక్తు-నేనిగ్ధి-నేని జాని; నేనిక్తామ్-నేనిక్ష్వ-నేనిజై। అనేనేక్-అనేనిక్త। నేనిజ్యాత్-నేనిజీత। నినేజ-నినిజే। నెక్తాసి-సే। నేక్ష్యతి-తే। నిజ్యాత్; నిక్షీష్ట। అనిజత్, అనైక్షీత్; అనిక్త అనిక్షాతామ్ అనిక్షత, అనేక్ష్యత్-త। ఏవం విజిర్, విష్ఌధాత్వోః వేవేక్తి-వేవిక్తే, వేవేష్టి-వేవిష్టే. ఇత్యాదిరూపాణిబోధ్యాని. ॥*॥ఇతిజుహోత్యాదయః. ॥ * ॥

అథ స్వాదయః.

షుఞ్-అభిషవే. సక॥ అనిట్. (౭౮) ఞిత్ - ఉభయపదీ. ౧ స్వాదిభ్యః శ్నుః. ను ఇత్యవశిష్యతే. తస్యతిపి, సిపి, మిపి, గుణః (పు॥౨౭) శృణోతివత్ - సు+ను+తి=సునోతి సునుతః సున్వన్తి- సునోషి- సునోమి సున్వః, సునువః- మః; సునుతే సున్వాతే సున్వతే- సునుషే- సున్వే సునువహే, సున్వహే-మహే। సునోతు, సునుతాత్-సును, సునుతాత్- సునవాని; సునుతామ్- సునుష్వ- సునవై। అసునోత్; అసునుత। సునుయాత్; సున్వీత సున్వీయాతామ్ సున్వీరన్। సుషావ సుషువతుః; సుషువే- సుషువిషే। సోతాసి- సే। సోష్యతి- తే। సూయాత్; సోషీష్ట।అసావీత్ (౬౭), అసోష్ట(౭౫)। అసోష్యత్-త। ఏవంస్వాదౌ వక్ష్యమాణవిశేషరూపాణి వినాసర్వంషుఞ్వత్.

చిఞ్- చయనే. సక॥ అనిట్. చినోతి- చినుతే। చినోతు- చినుతామ్। అచినోత్- అచినుత। చినుయాత్ - చిన్వీత। చికాయ చిక్యతుః, చిచాయ చిచ్యతుః; చిక్యే, చిచ్యే।చేతాసి- సే।చీయాత్; చేషీష్ట। అచైషీత్; అచేష్ట। శేషంషుఞ్వత్.

స్తృఞ్- ఆచ్ఛాదనే. సక॥ అనిట్. స్తృణోతి-స్తృణుతే। తస్తార-తస్తరే। స్తర్తాసి-సే। స్తరిష్యతి-తే। స్తర్యాత్; స్తరిషీష్ట, స్తృషీష్ట।అస్తార్షీత్; అస్తరిష్ట,అస్తృత (౭౫) అస్తరిష్యత్-త. శేషం షుఞ్వత్.

కృఞ్-హింసాయామ్. అనిట్.కృణోతి-కృణుతే।చకార-చకర్థ-చకృవ; చక్రే।కర్తాసి-సే। కరిష్యతి-తే।క్రియాత్-కృషీష్ట। అకార్షీత్-అకృత.

వృఞ్-వరణే. సేట్. వృణోతి-వృణుతే। వవార-వవరిథ-వవృవ; వవ్రే వవృషే। వరితా, వరీతా। వరిష్యతి-తే, వరీష్యతి - తే। వ్రియాత్; వరిషీష్ట, వృషీష్ట। అవారీత్; అవరిష్ట, అవరీష్ట, అవృత.

(డు) మిఞ్-ప్రక్షేపణే. సక॥ అనిట్. మినోతి; మినుతే। మమౌ మమతుః-మమిథ, మమాథ; మిమ్యే। మాతా। మాస్యతి-తే। మీయాత్; మాసీష్ట। అమాసీత్; అమాస్త। (పు॥౫౩)అమాస్యత్-త.

ధుఞ్-కమ్పనే. అనిట్. ధునోతి- ధునుతే। అధౌషీత్-అధోష్ట। (౪౨) దీర్ఘాన్త పక్షే వేట్-ధూనోతి-ధూనుతే।దుధావ-దుధవిథ, దుధోథ-దుధువివ; దుధువే- దుధువిషే। ధవితా, ధోతా। అధావీత్; అధవిష్ట,అధోష్ట।అధవిష్యత్-త; అధోష్యత్-త. *ఇత్యుభయపదినః.*

హి-గతౌ వృద్ధౌ-చ. సక॥ అక॥ అనిట్. పరస్మైపదీ. ప్రాదిపూర్వశ్చే ణ్ణత్వమ్. ప్రహిణోతి ప్రహిణుతః ప్రహిణ్వన్తి। ప్రహిణోతు।ప్రాహిణోత్। ప్రహిణుయాత్। జిఘాయ జిఘ్యతుః। హేతా। హేష్యతి। హీయాత్। అహైషీత్। అహేష్యత్.

ఆప్ౢ-వ్యాప్తౌ. సక॥అనిట్. ఆప్నోతి ఆప్నుతః ఆప్నువన్తి- ఆప్నోషి-ఆప్నోమి। ఆప్నోతు- ఆప్నుహి - ఆప్నవాని। ఆప్నోత్ - ఆప్నోః-ఆప్నవమ్।ఆప్నుయాత్। ఆప ఆపతుః। ఆప్తా। ఆప్స్యతి।ఆప్యాత్। ఆపత్ ఆపతామ్ ఆపన్। ఆప్స్యత్. ఏవం శక్ౢధాతోరూపాణి.

రాధ-సంసిద్ధౌ. సక॥ అనిట్. రాధ్నోతి। రాధ్నోతు। అరాధ్నోత్। రాధ్నుయాత్। రరాధ రేధతుః (౩౫)। రాద్ధా। రాత్స్యతి। రాధ్యాత్। అరాత్సీత్। అరాత్స్యత్। ఏవం సాధధాతుః.

(ఞి) ధృషా - ప్రాగల్భ్యే. అక॥ సేట్. ధృష్ణోతి। దధర్ష। ధర్షితా। ధర్షిష్యతి।ధృష్యాత్। అధర్షీత్। అధర్షిష్యత్. శేషమాప్ౢవత్.

దమ్భు-దమ్భనే. అక॥ సేట్. దభ్నోతి। దదమ్భ దేభతుః, దదమ్భతుః

(మతాన్తరే దేభ దేభతుః దేభురిత్యాది)। దమ్భితా। దభ్యాత్। అదమ్భీత్। అదమ్భిష్యత్. శేషమాశ్ఌవత్.*ఇతిపరస్మైపదినః.*

అశూ-వ్యాప్తౌ సఙ్ఘాతేచ. సక ॥ వేట్. ఆత్మనేపదీ. అశ్నుతే అశ్నువాతే అశ్నువతే- అశ్నుషే - అశ్నువే। అశ్నుతామ్ - అశ్నుష్వ- అశ్నవై। ఆశ్నుత। అశ్నువీత। ఆనశే ఆనశాతే ఆనశిరే-ఆనశిషే, ఆనక్షే। అశితా, అష్టా । అశిష్యతే, అక్ష్యతే । అశిషీష్ట, అక్షీష్ట। ఆశిష్ట, ఆష్ట (౭౩ - ౭౮) ఆశిషాతామ్, ఆక్షాతామ్ - ఆశిషత, ఆక్షత।ఆశిష్యత, ఆక్ష్యత. * ఇత్యాత్మనేపదినః. *

ఇ తి స్వా ద యః.

అ థ రు ధా ద యః.

రుధిర్-ఆవరణే. సక॥ అనిట్. ఇరిత్ (౫౭) స్వరితేత్ (౧౩) ఉభయపదీ. రుధాదిభ్యః శ్నమ్. న ఇత్యవశిష్యతే. మిత్త్వా దన్త్యాదచ గ్గ పరోభవతి. రుధ్+తి, రునధ్+తి. ఝషగ్గ పరయోః త థయోః ధకారాదేశః. శ్నమ్ సమ్బన్ధినః నకారస్య రేఫాత్పరత్వాణ్ణత్వమ్= రుణద్ధి. రున్ధ ఇత్యాదౌ క్ఙిత్సార్వధాతుకే శ్నమః అకారస్య లోపః. (౧౮-౩౭-౬౬) పార్శ్వేషు ప్రదర్శితప్రకారేణప్రత్యయ రూపాణి యోజయిత్వా అవాన్తరకార్యాణి చోహనీయాని॥ రుణద్ధి రున్ధః రున్ధన్తి- రుణత్సి రున్ధః రున్ధ- రుణధ్మి రున్ధ్వః రున్ధ్మః; రున్ధే రున్ధాతే రున్ధతే- రున్త్సే రున్ధాథే రున్ధ్వే- రున్ధే రున్ధ్వహే రున్ధ్మహే। రుణద్ధు, రున్ధాత్ రున్ధాం రున్ధన్తు-రున్ధి, రున్ధాత్ రున్ధం రున్ధ- రుణధాని రుణధావ రుణధామ; రున్ధాం రున్ధాతాం రున్ధతామ్- రున్త్స్వ రున్ధాథాం రున్ధ్వమ్- రుణధై రుణధావహై రుణధామహై। అరుణత్ అరున్ధామ్ అరున్ధన్ - అరుణః, అరుణత్ అరున్ధమ్ అరున్ధ - అరుణధమ్ అరున్ధ్వ అరున్ధ్మ; అరున్ధ అరున్ధాతామ్ అరు

న్ధత- అరున్ధాః అరున్ధాథామ్ అరున్ధ్వమ్-అరున్ధి అరున్ధ్వహి అరున్ధ్మహి। రున్ధ్యాత్ రున్ధ్యాతామ్ రున్ధ్యుః-రున్ధ్యాః-రున్ధ్యామ్; రున్ధీత రున్ధీయాతామ్ రున్ధీరన్- రున్ధీథాః- రున్ధీయ । రురోధ రురుధతుః- రురోధిథ; రురుధే రురుధాతే రురుధిరే- రురుధిషే। రోద్ధాసి-సే। రోత్స్యతి-తే। రుధ్యాత్; రుత్సీష్ట। అరుధత్, (౭౨) అరౌత్సీత్ అరౌత్తామ్ అరౌత్సుః (౬౮); అరుద్ధ అరుత్సాతామ్ అరుత్సత (౭౪)। అరోత్స్యత్ - త.

భిదిర్- విదారణే- అనిట్. భినత్తి భిన్తః భిన్దన్తి- భినత్సి భిన్థః భిన్థ- భినద్మి భిన్ద్వః భిన్ద్మః; భిన్తే భిన్దాతే భిన్దతే। భినత్తు - భిన్ధి - భినదాని; భిన్తామ్- భిన్త్స్వ- భినదై। అభినత్- అభినః- అభినదమ్; అభిన్త- అభిన్థాః- అభిన్ది। భిన్ద్యాత్; భిన్దీత । బిభేద; బిభిదే । భేత్తాసి - సే। భేత్స్యతి- తే। భిద్యాత్; భిత్సీష్ట। అభిదత్, అభైత్సీత్; అభిత్త। శేషంరుధ్వత్. ఏవంఛిదిర్, రిచిర్, విచిర్, క్షుదిర్, ధాతవః.

యుజిర్-యోగే. యునక్తి యుఙ్క్తః యుఞ్జన్తి- యునక్షి - యునజ్మి; యుఙ్క్తే- యుఞ్జాతే యుఞ్జతే- యుఙ్క్షే- యుఞ్జే। యునక్తు-యుఙ్క్తామ్। అయునక్-అయుఙ్క్త।యుఞ్జ్యాత్- యుఞ్జీత।యుయోజ-యుయుజే। యోక్తా। యోక్ష్యతి- తే। యుజ్యాత్-యుక్షీష్ట। అయుజత్, అయౌక్షీత్; అయుక్త- శేషంరుధ్వత్.

ఛృదిర్- ఛృణత్తి- ఛృన్తే। చఛర్ద; చఛృదే- చఛృదిషే, చఛృత్సే । ఛర్దితాసి- సే। ఛర్దిష్యతి- తే; ఛర్త్స్యతి- తే। అఛర్దిష్యత్ - త; అఛర్త్స్యత్-త. శేషంరుధ్వత్-ఏవంతృదిర్ధాతోరూపాణిబోధ్యాని.

పిష్ ౡ- సఞ్చూర్ణనే. సక॥ అనిట్. పరస్మైపదీ. పినష్టి పింష్టః పింషన్తి- పినక్షి పింష్ఠః పింష్ఠ - పినష్మి పింష్వః పింష్మః । పినష్టు, పింష్టాత్- పిణ్ఢి-పినషాణి। అపినట్ అపింష్టామ్ అపింషన్-అపినట్- అపినషమ్। పింష్యాత్। పిపేష। పేష్టా। పేక్ష్యతి।పిష్యాత్। అపిషత్ ౫౬-౭౨। అపేక్ష్యత్-ఏవంశిష్ ౡధాతోరూపాణి.

భుజ- పాలనాభ్యవహారయోః. అనిట్. పాలనార్థే పరస్మైపదీ. భక్ష ణార్థేత్వాత్మనేపదీతి పదవ్యవస్థాయాంవివిచ్యతే. భునక్తి-భుఙ్క్తే- ఇత్యాదిసర్వంయుజిర్వత్॥ కృతీ - కృణత్తి కృన్తః కృన్తన్తీత్యాది రుధ్వత్. ఆర్ధధాతుకే (పు॥౫౮) తౌదాదికవద్ద్రష్టవ్యమ్.

తృహ- హిసి- హింసాయామ్. సక॥ సేట్. తృణేఢి తృణ్ఢః తృంహన్తి- తృణేక్షి తృణ్ఢః తృణ్ఢ - తృణేహ్మి తృంహ్వః తృంహ్మః। తృణేఢు, తృణ్ఢాత్- తృణ్ఢి- తృణహాని। అతృణెట్-అతృణహమ్। తృంహ్యాత్। తతర్హ। తర్హితా। తర్హిష్యతి।తృహ్యాత్। అతర్హీత్ ।అతర్హిష్యత్॥ హిసధాతోః హినస్తి హింస్తః హింసన్తి। జిహింసేత్యాది.(౮౨)

అఞ్జూ - వ్యక్తిమ్రక్షణకాన్తి గతిషు. సక॥ వేట్. అనక్తి అఙ్క్తః అఞ్జన్తి- అనక్షి అఙ్థః అఙ్థ- అనజ్మి అఞ్జ్వః అఞ్జ్మః।అనక్తు,అఙ్క్తాత్- అఙ్గ్ధి-అనజాని।ఆనక్ ఆఙ్క్తామ్ ఆఞ్జన్- ఆనక్-ఆనజమ్।అఞ్జ్యాత్ అఞ్జ్యాతామ్ । ఆనఞ్జ ఆనఞ్జిథ, ఆనఙ్థ। అఞ్జితా, అఙ్క్తా । అఞ్జి ష్యతి, అఙ్క్ష్యతి। అజ్యాత్। ఆఞ్జీత్ । ఆఞ్జిష్యత్, ఆఙ్క్ష్యత్ - ఏవం తఞ్చూ ధాతుః. లుఙి- అతఞ్చీత్, అతాఙ్క్షీత్-ఇతివిశేషః.

(ఞి) ఇన్ధీ- దీప్తౌ- అక॥ సేట్. ఆత్మనేపదీ. ఇన్ధే ఇన్ధాతే ఇన్ధతే- ఇన్త్సే- ఇన్ధే। ఇన్ధామ్- ఇన్త్స్వ- ఇనధై। ఐన్ధ - ఐన్ధాః- ఐన్ధి। ఇన్ధీత। ఇన్ధాఞ్చక్రే। ఇన్ధితా। ఇన్ధిష్యతే। ఇన్ధిషీష్ట। ఐన్ధిష్ట। ఐన్ధిష్యత.

విద-విచారణే. విన్తే। విన్తామ్। అవిన్త। విన్దీత। వివిదే। వేత్తా (పు॥౫౪) ఏవం ఖిదధాతోరూపాణిబోధ్యాని॥ *ఇత్యాత్మనేపదినః.*

ఇ తి రు ధా ద యః.

అ థ త నా ద యః.

తను-విస్తారే. సక॥అనిట్. ఉభయపదీ. తనాదిభ్య ఉః. తన్+ఉ+తి= తనోతీత్యాది ధినోతివత్ (పు॥౭౮)॥తనోతి తనుతః తన్వన్తి-తనో షి- తనోమి తనువః, తన్వః తనుమః, తన్మః;తనుతే తన్వాతే తన్వ

తే - తనుషే తన్వాథే తనుధ్వే - తన్వే తనువహే, తన్వహే తను మహే, తన్మహే। తనోతు, తనుతాత్ తనుతామ్ తన్వన్తు- తను, తనుతాత్- తనవాని; తనుతామ్ తన్వాతామ్ తన్వతామ్-తనుష్వ- తనవై। అతనోత్; అతనుత- అతన్వి। తనుయాత్ తనుయాతామ్, తనుయుః;తన్వీత తన్వీయాతామ్ తన్వీరన్। తతాన తేనతుః తేనుః- తేనిథ; తేనే తేనాతే తేనిరే- తేనిషే। తనితాసి- సే। తనిష్యతి-తే। తన్యాత్ తన్యాస్తామ్; తనిషీష్ట తనిషీయాస్తామ్। అతానీత్, అత నీత్ (౬౫-౬౭);అతత, అతనిష్ట (౬౧) అతనిషాతామ్ అతనిషత- అతథాః, అతనిష్ఠాః అతనిషాథామ్ అతనిఢ్వమ్ (ధ్వమ్)-అతనిషి అతనిష్వహి అతనిష్మహి। అతనిష్యత్ - త। ఏవంసను క్షణు క్షిణు ఇత్యాదయః॥ సనధాతో రాశీర్లిఙి సాయాత్, సన్యాత్ ఇతిరూప ద్వయమ్- లుఙి అసాత, అసనిష్ట- అసాథాః, అసనిష్ఠాః. ఇతివిశే షః॥ క్షణు- అక్షణీత్. (౬౬)।క్షిణు - (వా ఉపధాగుణః ఉప్రత్య యస్థలే.) క్షిణోతి, క్షేణోతి; క్షిణుతే క్షేణుతే। క్షేణితాసి - సే। అక్షేణీత్; అక్షిత, అక్షేణిష్ట॥ ఏవమ్ ఋణు- అర్ణోతి, ఋణోతి; అర్ణుతే, ఋణుతే। ఆనర్ణ, ఆనృణే। అర్ణితాసి- సే। ఆర్ణీత్;ఆర్త, ఆర్ణిష్ట - ఆర్థాః, ఆర్ణిష్ఠాః. శేషం తనువత్. ఏవంతృణ్,ఘృణ్.

(డు) కృఞ్ - కరణే. సక॥ అనిట్. కరోతి కురుతః కుర్వన్తి- కరోషి కురుథః కురుథ- కరోమి కుర్వః కుర్మః;కురుతే కుర్వాతే కుర్వతే- కురుషే కుర్వాథే కురుధ్వే- కుర్వే కుర్వహే కుర్మహే। కరోతు, కురుతాత్ (పు॥ ౬౮)- కురు, కురుతాత్ - కరవాణి; కురుతామ్- కురుష్వ- కరవై। అకరోత్ అకురుతామ్ అకుర్వన్- అకరోః- అక రవమ్; అకురుత- అకురుథాః- అకుర్వి। కుర్యాత్ కుర్యాతామ్ కుర్యుః- కుర్యాః - కుర్యామ్; కుర్వీత - కుర్వీయాతామ్ కుర్వీరన్- కుర్వీథాః- కుర్వీయ। చకార-చక్రతుః చక్రుః- చకర్థ-చకృవ;చక్రే- చకృషే। కర్తాసి- సే। కరిష్యతి- తే। క్రియాత్ క్రియాస్తామ్ క్రియా

సుః- క్రియాః- క్రియాసమ్; కృషీష్ట కృషీయాస్తామ్ కృషీరన్- కృషీష్ఠాః- కృషీయ। అకార్షీత్; (౫౧) అకృత. (౭౫)।అకరిష్యత్-త.

మను- అవబోధనే. సక॥ సేట్. ఆత్మనేపదీ. మనుతే మన్వాతే మన్వతే- మనుషే- మన్వే। మనుతాం- మనుష్వ- మనవై। అమనుత। మన్వీత। మేనే మేనాతే మేనిరే- మేనిషే।మనితా। మనిష్యతే। మనిషీష్ట। అమనిష్ట, అమత- అమనిష్ఠాః, అమథాః- అమనిషి। అమనిష్యత.

ఇ తి త నా ద యః.

అథ క్ర్యాదయః.

(ఉ) క్రీఞ్- ద్రవ్యవినిమయే. సక॥ అనిట్. ఞిత్- ఉభయపదీ. క్ర్యాదిభ్యః శ్నా।నా ఇత్యవశిష్యతే.రషాభ్యాం పరశ్చేణ్ణత్వంప్రాప్నోతి. హలాదికిజ్జి త్సార్వధాతుకే శ్నాప్రత్యయాకారస్య-ఈకారః, అజాదౌతు లోపః. క్రీ+నా+తి=క్రీణాతి క్రీణీతః క్రీణన్తి - క్రీణాసి క్రీణీథః క్రీణీథ - క్రీణామి క్రీణీవః క్రీణీమః; క్రీణీతే క్రీణాతే క్రీణతే- క్రీణీషే క్రీణాథే క్రీణీధ్వే- క్రీణే క్రీణీవహే క్రీణీమహే । క్రీణాతు, క్రీణీతాత్ క్రీణీతామ్ క్రీణన్తు- క్రీణీహి, క్రీణీతాత్ క్రీణీతమ్ క్రీణీత క్రీణాని క్రీణావ క్రీణామ; క్రీణీతామ్ క్రీణాతామ్ క్రీణతామ్ క్రీణీష్వ- క్రీణాథామ్ క్రీణీధ్వమ్- క్రీణై క్రీణావహై క్రీణామహై। అక్రీణాత్ అక్రీణీతామ్ అక్రీణన్- అక్రీణాః అక్రీణీతమ్ అక్రీణీత- అక్రీణామ్ అక్రీణీవ- మ; అక్రీణీత అక్రీణాతామ్ అక్రీణత - అక్రీణీథాః అక్రీణాథామ్ అక్రీణీధ్వమ్-అక్రీణి అక్రీణీవహి- మహి। క్రీణీయాత్ క్రీణీయాతామ్ క్రీణీయుః- క్రీణీయాః- క్రీణీయామ్; క్రీణీత క్రీణీయాతామ్ క్రీణీరన్-క్రీణీథాః-క్రీణీయ।చిక్రాయ చిక్రియతుః చిక్రియుః- చిక్రయిథ, చిక్రేథ- చిక్రియివ - మ; చిక్రియే చిక్రియాతే చిక్రియిరే- చిక్రియిషే। క్రేతాసి-సే। క్రేష్యతి-తే। క్రీయాత్ క్రీయాస్తాం; క్రేషీష్ట క్రేషీయాస్తామ్। అక్రైషీత్ (౬౮);అక్రేష్ట (౭౫)। అక్రేష్యత్-త। ఏవంప్రీఞ్ శ్రీఞాదయః. [త్- (పు॥౭౩).

మీఞ్-హింసాయామ్.ప్రమీణాతి;ప్రమీణీతే।ఆర్ధధాతుకేస్వాదిష్ఠమిఞ్వ

స్కుఞ్-ఆప్రవణే- అనిట్.స్కునాతి; స్కునీతే (వా శ్నుః) స్కునోతి; స్కునుతే- ఇత్థం షుఞ్వత్ క్రీవచ్చ రూపాణి జ్ఞేయాని. ఏవం స్తన్భు స్తున్భు, స్కన్భు, స్కున్భు ధాతవః సౌత్రాః॥ ఏషాంలోణ్మధ్యమైక వచనే- స్తభాన, స్తభ్నుహి- స్తుభాన, స్తుభ్నుహి- స్కభాన, స్కభ్నుహి- స్కుభాన, స్కుభ్నుహి. స్తన్భు- లుఙి (౫౭) అస్తభత్, అస్తమ్భీత్. ఇత్యాది-శేషంక్రీఞ్వత్.

పూఞ్ - పవనే. సక ॥ సేట్. (ప్వాదీనాం శితిపరే= సార్వధాతుకే హ్రస్వః.) పునాతి పునీతః పునన్తి; పునీతే పునాతే పునతే ఇత్యాదిక్రీఞ్వత్. పుపావ; పుపువే। పవితాసి-సే। పవిష్యతి-తే। పూయాత్; పవిషీష్ట।అపావీత్; అపవిష్ట. ఏవంలూఞ్, స్తౄఞ్, కౄఞ్-ధాతవః.

వౄఞ్- వరణే. సక॥ సేట్. వృణాతి; వృణీతే। వవార; వవరే। వరితాసి- సే। వరీతాసి- సే। వరిష్యతి- తే। వరీష్యతి- తే। వూర్యాత్; వరిషీష్ట, వూర్షీష్ట। అవారీత్; అవరిష్ట,అవరీష్ట,అవూర్ష్ట (౭౩-౭౫)

ధూఞ్-కమ్పనే. ధునాతి; ధునీతే। (ఫు॥౭౩)స్వాదిస్థ ధూఞ్వత్.

గ్రహ-ఉపాదానే. సక॥ సేట్. (౮౯ సమ్ప్రసారణేన రేఫస్య ఋకారః) గృహ్ణాతి గృహ్ణీతః గృహ్ణన్తి; గృహ్ణీతే।గృహ్ణాతు,గృహ్ణీతాత్-గృహాణ, గృహ్ణీతాత్-గృహ్ణాని; గృహ్ణీతామ్- గృహ్ణీష్వ- గృహ్ణై। అగృహ్ణాత్; అగృహ్ణీత। గృహ్ణీయాత్; గృహ్ణీత। జగ్రాహ జగృహతుః- జగ్రహిథ; జగృహే జగృహిషే। గ్రహీతాసి-సే। గ్రహీష్యతి-తే। గృహ్యాత్; గ్రహీషీష్ట। అగ్రహీత్ అగ్రహీష్టామ్; అగ్రహీష్ట। అగ్రహీష్యత్-త. * ఇత్యుభయపదినః. *

శౄ-హింసాయామ్. సక॥ సేట్. పరస్మైపదీ.(హ్రస్వఃప్వాదిత్వాత్) శృణాతి శృణీతః శృణన్తి। శృణాతు - శృణీహి। అశృణాత్। శృణీయాత్। శశార శశ్రతుః, శశరతుః (౩౭) శశ్రుః శశరుః- శశ్రివ, శశరివ। శరితా, శరీతా। శరిష్యతి, శరీష్యతి। శీర్యాత్। అశారీత్ అశారిష్టామ్। అశరిష్యత్, అశరీష్యత్. ఏవ మౄకారాన్తాః.

జ్యా-వయోహానౌ. అక॥ అనిట్. (౯౯ సమ్ప్రసారణేన యకారస్య ఇకారః) జినాతి జినీతః జినన్తి।జినాతు, జినీతాత్-జినీహి-జినాని। అజినాత్। జినీయాత్। జిజ్యౌ జిజ్యతుః। జ్యాతా। జ్యాస్యతి। జీయాత్। అజ్యాసీత్। అజ్యాస్యత్.

లీ-శ్లేషణే. లినాతి। (ఆర్ధధాతుకే వా ఆత్వమ్ పు॥ ౫౩) లలౌ, లిలాయ। లాతా, లేతా। లాస్యతి, లేష్యతి। లాయాత్, లీయాత్। అలాసీత్, అలైషీత్।అలాస్యత్, అలేష్యత్.

జ్ఞా-అవబోధనే. సక॥ అనిట్. జానాతి జానీతః జానన్తి- జానాసి-జానామి। జానాతు, జానీతాత్- జానీహి-జానాని। అజానాత్-అజానాః- అజానామ్। జానీయాత్। జజ్ఞౌ। జ్ఞాతా।జ్ఞాస్యతి। జ్ఞాయాత్, ౮౫ జ్ఞేయాత్। అజ్ఞాసీత్ (౬౯)। అజ్ఞాస్యత్.

బన్ధ-బన్ధనే. సక॥అనిట్. (శ్నా ప్రత్యయస్య (పు॥౭) జిత్వాన్నలోపః) బధ్నాతి బధ్నీతఃబధ్నన్తి।బధ్నాతు,బధ్నీతాత్-బధాన-బధ్నాని। అబధ్నాత్। బధ్నీయాత్। బబన్ధ- బబన్ధిథ, బబన్థ - బబన్ధివ। బన్ధా। భన్త్స్యతి। బధ్యాత్। అభాన్త్సీత్ అబాన్ధామ్ అభాన్త్సుః- అభాన్త్సీః అబాన్ధమ్ అబాన్ధ- అభాన్త్సమ్ అభాన్త్స్వ అభాన్త్స్మ। అభన్త్స్యత్। ఏవంశ్రన్థ మన్థ కున్థాదయః. శ్రన్థధాతోః శ్రేథతుః శ్రేథుః- శ్రేథేతి కేషాఞ్చిన్మతమితి విశేషః.

కుష- నిష్కర్షే. కుష్ణాతి। చుకోష। కోషితా(౪౨)నిష్కోషితా,నిష్కోష్టా। నిరకోషీత్, నిరకుక్షత్। నిరకోషిష్యత్, నిరకోక్ష్యత్.

వృఙ్-సమ్భక్తౌ.సక॥ సేట్. ఙిత్.ఆత్మనేపదీ।వృణీతే వృణాతేవృణతే। వృణీతామ్। అవృణీత। వృణీత। వవ్రే - వవృషే। వరితా, వరీతా। వరిష్యతే, వరీష్యతే। వరిషీష్ట, వృషీష్ట।అవరిష్ట, అవరీష్ట, అవృత। అవరిష్యత, అవరీష్యత.

ఇతి క్ర్యాదయః.

ఇతి ద్వితీయావళిస్సమాప్తా.

అథ హేతుమణ్ణిజన్తప్రకరణమ్.

౯౧.—ప్రయోజకవ్యాపారే ప్రేరణాదౌ § వాచ్యే ధాతోర్ణిచ్ స్యాత్.

౯౨.— ణిచ్, సన్, యఙ్, (యఙ్లుక్) క్యచ్, కామ్యచ్, క్యఙ్, క్యష్, ఆచారక్విప్, ఆయ, ఈయఙ్, ణిఙ్, యక్, ఏతదన్తానాం శబ్దానాం ధాతుసంజ్ఞా స్యాత్. తస్మాల్లడాదయః (౨-౧౧) భవన్తి ప్రేరయతీత్యర్థే భూధాతోర్ణిచి, భూ+ఇ (పు ॥ ౫౯).

౯౩.— అజన్తాఙ్గస్య, అకారోపధధాతుషు ఉపధాభూతాకారస్య చ వృద్ధిస్స్యాత్ ణితి ఞితి చ ప్రత్యయే పరే. ఇత్యనేన ఊకారస్య ఔకారే ఆవాదేశే చ=భావి, ఇత్యస్య ధాతుత్వాల్లడాదౌ, తిపి, శపి, గుణాయాదేశయోశ్చ సతోః భావయతి, కృ+ణిచ్ = కారయతి, వచ్+ణిచ్=వాచయతీత్యాది రూపాణి సిధ్యన్తి. ఏవముత్తరత్రాపి.

౯౪.— ణిజన్తే సర్వత్ర క్రియాఫలే కర్తృగామిని సతి ఆత్మనేపదమ్, పరగామినితు పరస్మైపదం, స్యాత్. తేన కులాలో ఘటం కరోతి. తం ప్రేరయతీత్యర్థే కారయతి, కారయతే, ఇత్యుభయపదమపి సిధ్యతి.

౯౫.— ఋకారోపధధాతుషు ఉపధాభూత ఋవర్ణస్య స్థానే ఋకారో వా భవతి (౫౫) చఙ్పరే ణౌ పరతః. అనేన గుణవృద్ధీ వికల్పేన స్త ఇతి భావః. దృశ్-అదీదృశత్, అదదర్శత్. మృజ్-అమీమృజత్, అమమార్జత్. ఇత్యాదయ ఋకారోపధ పట్టికాయాం సన్దృశ్యన్తే.

౯౬.— లఘి చఙ్పరకణౌ పరతః యదఙ్గం తస్యోపధాయాః హ్రస్వః, లఘు పరకాభ్యాసాకారస్య ఇత్వం దీర్ఘశ్చ స్యాత్; ఋదితాముపధాయాః, అగ్లోపినః, శాస్ ధాతోశ్చ న భవతి. ఉ॥ వహ్ - వాహయతి- అవీవహత్; కాశృ-కాశయతి- అచకాశత్- ఖాదృ- అచఖా

---

§ ఆదిపదేన అధ్యేషణానుమత్యుపదేశానాం సఙ్గ్రహః. ప్రేరణమ్= ప్రేషణమ్- భృత్యాదేర్నికృష్టస్య ప్రవర్తనా. అధ్యేషణమ్= సమానస్యాధికస్య వా ఋత్విగాచార్యాదేః ప్రార్థనా. అనుమతిః= రాజాదేః సమ్మతిః. ఉపదేశః=అనుశాసనం, శిష్యాదీనాం ప్రవర్తకవాక్యమిత్యేతత్ సర్వమపి శేషం ప్రకరణాదినావగమ్యః,

దత్. ఇత్యాదయ ఋదిత్పట్టికాయాం ద్రష్టవ్యాః, కథ- కథయతి- అచకథత్ ఇత్యాదయశ్చురాదావదన్తాఅగ్లోపినః. శాస్-అశశాసత్

౯౭.— ణౌ పరతః ఆకారాన్తానాం ధాతూనాం; ఋ, హ్రీ, వ్లీ, రీ, క్నూయ్, క్ష్మాయ్, ఏషాఞ్చ పుగాగమస్స్యాత్. పకారశ్శిష్యతే. దా - దాపయతి, అదీదపదిత్యాది ॥ అస్మిణ్ణిజన్త ప్రకరణేరూపాణిసర్వాణ్యపి సామాన్యతః (పు॥ ౫౯) చుర ధాతువద్ జ్ఞేయాని. లడాదౌ విశేషరూపాణితు అకారాదిక్రమేణో దాహ్రియన్తే.

అఞ్జ్. అఞ్జయతి-ఆఞ్జిజత్

అట్. ఆటయతి-ఆటిటత్ *

అద్. ఆదయతి-ఆదిదత్

అర్చ్. అర్చయతి-ఆర్చిచత్

అశ్. ఆశయతి-ఆశిశత్

ఆప్. ఆపయతి-ఆపిపత్

ఇక్. అధిగమయతి-అజీగమత్ ※

ఇణ్. గమయతి-అజీగమత్

ఇఙ్. అధ్యాపయతి-అధ్యాపిపత్ అధ్యజీగపత్. [ఐర్షిష్యత్

ఈర్ష్య ఈర్ష్యయతి- ఐర్షియత్,

ఉన్ద్. ఉన్దయతి-ఔన్దిదత్

ఉబ్జ్. ఉబ్జయతి-ఔబ్జిజత్

ఋ. అర్పయతి-ఆర్పిపత్

ఏధ్. ఏధయతి-ఐదిధత్-మాభవానిదిధత్, ప్రైదిధత్ (౨౪-౯౬)

కణ్. కాణయతి-అచీకణత్, అచకాణత్

కౄ. కారయతి- అచీకరత్

క్నూయ్. క్నోపయతిఅచుక్నుపత్

క్రీ. క్రాపయతి-అచిక్రపత్

క్ష్మాయ్. క్ష్మాపయతి-అచిక్ష్మపత్

గుహ్. గూహయతి-అజూగుహత్

ఘుట్. ఘుటయతి-అజీఘుటత్ (౮౮)

ఘ్రా. ఘ్రాపయతి - అజిఘ్రిపత్, అజిఘ్రపత్

చకాస్. చకాసయతి- అచచకాసత్, అచీచకాసత్

చిఞ్. (పు॥ ౬౦- ౭౨) చాపయతి, చాయయతి, అన్యచ్చురాదివత్

చేష్ట్. చేష్టయతి- అచిచేష్టత్, అచచేష్టత్

చ్యు. చ్యావయతి; అచిచ్యవత్, అచుచ్యవత్

ఛో. ఛాయయతి అచిచ్ఛయత్

జభ్. జమ్భయతి; అజజమ్భత్

---

* ణిజన్తేసర్వత్ర ఆటయతి-ఆటయతే ఆటిటత్-త. ఇత్థముభయపదమప్యూహ్యమ్.

※ ఇక్, ఇణ్ ధాత్వోఃబోధనార్థేగమ్యాదేశోన. అధ్యాయయతి, ప్రత్యాయయతి. లుఙి. అధ్యాయయత్, ప్రత్యాయయత్ ఇతి.

జాగృ. జాగరయతి; అజజాగరత్
జి. జాపయతి-అజీజిపత్
జీవ్. అజిజీవత్, అజీజివత్
తౄ. తారయతి- అతీతరత్
త్వర్(౮౮)త్వరయతి-అతత్వరత్
దరిద్రా. దరిద్రయతి-అదదరిద్రత్
దా. దాపయతి- అదీదపత్
దీప్. అదిదీపత్, అదీదిపత్
దుష్. దూషయతి- అప్రియార్థేతు దోషయతి, దూషయతి వాచిత్తం కామః-అదూదుషత్.
దౄ. దారయతి - అదదరత్ దృణన్తం ప్రేరయతి= దరయతి (౮౮) చిణి-అదారి, అదరి
ద్యుత్. ద్యోతయతి- అదిద్యుతత్
ద్రు. ద్రావయతి - అదుద్రవత్, అదిద్రవత్
ధా. ధాపయతి- అదీధపత్
పాపానే. పాయయతి-అపీప్యత్
పారక్షణే. పాలయతి-అపీపలత్
పీడ్. అపిపీడత్, అపీపిడత్
పూ. పావయతి- అపీపవత్
పౄ. పారయతి- అపీపరత్
ప్రథ్. ప్రథయతి అపప్రథత్ (౮౮)
ప్రు. ప్రావయతి - అపిప్రవత్, అపుప్రవత్ [వత్
ప్లు. ప్లావయతి-అపిప్లవత్, అపుప్ల
భణ్. భాణయతి - అబీభణత్, అబభాణత్
భాష్. అబీభషత్, అబభాషత్
భాస్. అబీభసత్, అబభాసత్
భీ- ప్రయోజకాద్భయశ్చేత్ భీషయతే, అన్యత్ర భాపయతే
భూ. భావయతి- అబీభవత్
భ్రస్జ్. భ్రజ్జయతి, భర్జయతి- అబభర్జత్. త
భ్రాజ్. అబిభ్రజత్, అబభ్రాజత్
మీల్. అమీమిలత్, అమిమీలత్
మూ. మావయతి- అమీమవత్
మృ. మారయతి- అమీమరత్
మ్రద్. మ్రదయతి - అమమ్రదత్
యు. యావయతి- అయీయవత్
రఞ్జ్. రఞ్జయతి పక్షిణః, మృగయార్థేతు- రజయతిమృగాన్
రణ్. రాణయతి-(౮౮) రణయతి అరీరణత్, అరరాణత్
రధ్. రన్ధయతి - అరరన్ధత్
రభ్. రమ్భయతి, అరరమ్భత్
రీ. రేపయతి - అరీరిపత్
రు. రావయతి- అరీరవత్
రుహ్. రోపయతి, రోహయతి
లభ్. లమ్భయతి - అలలమ్భత్
లీ. స్నేహద్రవేఽర్థే లీనయతి, లాలయతి, లాయయతి, లాపయతి వాఘృతమ్. అన్యత్ర లోహం విలాపయతి, విలాయయతీతి,
లుప్. లోపయతి - అలూలుపత్, అలులోపత్
లూ. లావయతి- అలీలవత్
వా. గత్యాదౌ - వాపయతి

వీ. గర్భగ్రహణార్థే- వాపయతి, వాయయతివా గాగ్గిపురోవాతః
వేఞ్. వాయయతి - అవీవయత్
వేష్ట్. వేష్టయతి - అవవేష్టత్-అవివేష్టత్ [వాపయతి
వై.కమ్పనార్థే-వాజయతి,అన్యత్ర
వ్యేఞ్. వ్యాయయతి అవివ్యయత్
వ్లీ. వ్లేపయతి- అవివ్లిపత్
శద్. శాతయతిశరమ్ - గతౌతుగా శ్శాదయతి గోవిన్దః
శాస్. శాసయతి-అశశాసత్
శో. శాయయతి- అశీశయత్
శ్రణ్. శ్రాణయతి- అశిశ్రణత్-అశశ్రాణత్. [శ్రవత్
శ్రు.శ్రావయతి- అశిశ్రవత్, అశు
శ్వి.శ్వాయయతి-అశూశవత్-అశిశ్వయత్ (౫౫)
సిధ్. ఐహలౌకికేర్థే సాధయత్యన్నంవటుః- పారలౌకికేర్థే సేధయతి తాపసం తపః
సో. సాయయతి-అసీషయత్
స్తన్భ్. స్తమ్భయతి-అతస్తమ్భత్
స్తృ. స్తారయతి-అతస్తరత్
స్థా. స్థాపయతి- అతిష్ఠిపత్
స్ఫాయ్.స్ఫావయతి-అపస్ఫవత్
స్ఫుర్. స్ఫారయతి, స్ఫోరయతి-అపుస్ఫురత్ - అపుస్ఫరత్
స్మి. ప్రయోజకాద్విస్మయేద్యోత్యే విస్మాపయతే- అన్యత్ర విస్మాయయతి-అసిష్మప(య)త
స్మృ. స్మారయతి- అసస్మరత్
స్రు. స్రావయతి - అసిస్రవత్, అసుస్రవత్
స్వప్. స్వాపయతి-అసూషుపత్
స్పశ్. స్పాశయతి- అపస్పశత్
హన్. ఘాతయతి- అజీఘతత్
హి.హాయయతి- అజీహయత్
హు.హావయతి- అజూహవత్
హ్వృ. అజీహరత్, అజిహ్వరత్
హ్రీ. హ్రేపయతి-అజిహ్రిపత్
హ్వే. హ్వాయయతి- అజుహావత్, అజూహవత్
అవశిష్టాని సామాన్యవిధి ప్రకారేణ జ్ఞేయాని-అధికన్తూత్తరార్థే ద్రష్టవ్యమ్.

ఇతి హేతుమణ్ణిజన్తప్రకరణమ్.

అథసన్నన్తప్రకరణమ్.

౯౮.— ఇష్ధాతోర్గకర్మభూతాత్ ఇష్ధాతునాసహైకకర్తృకాద్ధాతోః ఇచ్ఛార్థే సన్ ప్రత్యయోవాస్యాత్; * సనిసతి ద్విత్వే అభ్యాసాకారస్య ఇత్వఞ్చ. 'స, ఇత్యవశిష్యతే. (౯౨) ధాతుత్వా

* సనః వైకల్పికత్వాత్పక్షేవాక్యమపివ్యవహ్రియతే. శిష్యగపఠితుమిచ్ఛతీత్యాది.

(౨-౧౧) ల్లిడాదౌ (౨౫) ద్విత్వాదికార్యే సన ఆర్ధధాతుకత్వా (౨౦-౩౮) దిడాగమే చ సతి శిష్యః పఠితుమిచ్ఛతీత్యర్థే- పఠ్ + స, పపఠ్ + స, పిపఠ్ + ఇ + స, షత్వే చ (౭౯) కృతే = పిపఠిషతి.

౯౯.— సన పూర్వోయోధాతుస్తేనతుల్యం సన్నన్తాదపి యథాసమ్భవం పరస్మైపదాత్మనేపదే భవతః. యథా- భూ- బుభూషతి- ఏధ్-ఏదిధిషతే. ణీఞ్-నినీషతి, నినీషతే. ఏవంప్రకారేణజ్ఞేయమ్.

భవితుమిచ్ఛతీత్యర్థేభూ+స, బు+భూ+స+తి. షత్వమ్. (ఇడ్భ్రౌన)=బుభూషతి 🙟 బుభూషతః బుభూషన్తి. బుభూషసి-బుభూషామి।బుభూషతు- బుభూష- బుభూషాణి। అబుభూషత్। బుభూషేత్। బుభూషాఞ్చకార, బభూవ, ఆస। బుభూషితా। బుభూషిష్యతి। బుభూష్యాత్। అబుభూషీత్-౬౭ అబుభూషిష్యత్. ఏవం పరస్మైపదినస్సర్వేజ్ఞేయాః.ఏధితుమిచ్ఛతి=ఏదిధిషతే ఇత్యాది గుప్ వత్ (పు॥౪౪) ద్రష్టవ్యమాత్మనేపదిషు ॥ విశేషరూపాణ్యకారాదిక్రమేణ కథ్యన్తే.

అజ్ఞ్-అఙ్జితుమిచ్ఛతి-అఞ్జిజిషతి
అద్-అత్తుమిచ్ఛతి 🙟 జిఘత్సతి
అన్-అనితుమ్-ప్రాణిణిషతి.
అశ్-అశితుమ్-అశిశిషతే.
ఆప్-ఆప్తుమ్-ఈప్సతి
ఇక్ } ఏతుం(జిగమిష) అధిజిగమి
ఇణ్ } షతి. బోధనార్థేప్రతీషిషతి.
ఇఙ్-అధ్యేతుమ్-అధిజిగాంసతే.
ఇష్-ఏషితుమ్-ఏషిషిషతి.
ఈక్ష్-ఈక్షితుమ్-ఈచిక్షిషతే.
ఈర్ష్య-ఈర్ష్యియిషతి-ఈర్ష్యిషిషతి

ఊర్ణు-ఊర్ణునూషతి, ఊర్ణునువిషతి, ఊర్ణునవిషతి-తే. (పు॥౬౮)
ఋ- అర్తుమ్- అరిరిషతి. [షతి.
ఋధ్-అర్ధితుమ్-ఈర్త్సతి, అర్దిధి
కృత్ కర్తితుంచికర్తిషతి, చికృత్సతి
కృ- కర్తుమ్-చికీర్షతి-తే
కృప్-కల్పితుమ్-చికల్పిషతే-చిక్లృప్సతే, చిక్లృప్సతి
కౄ-కరితుమ్-చికరిషతి
క్రమ్-క్రమితుమ్-చిక్రమిషతి, ఉపచిక్రంసతే.

🙟 పరస్మైపదిషు పు॥౧౮. ఉక్తప్రకారేణ, ఆత్మనేపదిషు పు॥౩౬. ప్రదర్శిత విధయా చ ప్రత్యయాస్సంయోజ్యాః. ఏవంయఙ్లన్తాదావపి.

🙟 సర్వత్ర ఇచ్ఛతీత్యధ్యాహర్తవ్యమ్ క్వచిత్తుమున్నన్తశ్చ.

క్రీ-క్రేతుమ్-చిక్రీషతి. [సతే.
గమ్-గన్తుమ్- జిగమిషతి, సఙ్గిగం
గౄ-జిగరిషతి, జిగలిషతి.
గుహ్-గూహితుమ్-జుఘుక్షతి-తే
గ్రహ్-గృహీతుమ్-జిఘృక్షతి.
చి-చేతుమ్-చికీషతి,చిచీషతి-తే.
జి-జేతుమ్- జిగీషతి.
జ్ఞప } జ్ఞీప్సతి, జిజ్ఞపయిషతి.
జ్ఞాపి } జిజ్ఞాపయిషతి-తే.
జ్ఞా-జ్ఞాతుమ్-జిజ్ఞాసతే.
ణు-నవితుమ్-నునూషతి.
తన్-తనితుమ్-తితనిషతి; తితంసతి,
తితాంసతి-తే.
తృంహ్-తితృక్షతి, తితృంహిషతి.
తౄ-తితరి(రీ)షతి, తితీర్షతి.
త్యజ్-త్యక్తుమ్-తిత్యక్షతి.
దమ్భ్-ధిప్సతి, ధీప్సతి, దిదమ్భిషతి
దరిద్రా-దిదరిద్రిషతి, దిదరిద్రాసతి
డుదాఞ్-దాతుమ్-దిత్సతి,దిత్సతే.
దాణ్, దో,, దిత్సతి.
దాప్, దైప్,, దిదాసతి.
దివ్-దేవితుం దిదేవిషతి,దిద్యూషతి
దిశ్-దేష్టుమ్- దిదిక్షతి-తే.
దీఙ్-దాతుమ్ దిదీషతే.
దుహ్-దోగ్ధుమ్-దుధుక్షతి-తే.
దృఙ్-దర్తుమ్-ఆదిదరిషతే పు॥౫౮
దృశ్-ద్రష్టుమ్-దిదృక్షతే.
దేఙ్-దాతుమ్-దిత్సతే.
ద్యుత్-దిద్యుతిషతే-దిద్యోతిషతే.
ధా, ధే-ధాతుమ్- ధిత్సతి-(తే)
ధృఙ్-ధర్తుమ్-దిధరిషతే ※
ధ్వృ-ధ్వర్తుమ్-దుధ్వూర్షతి.
నశ్-నినశిషతి, నినఙ్క్షతి.
నృత్-నినర్తిషతి, నినృత్సతి.
పచ్-పక్తుమ్-పిపక్షతి-తే.
పత్-పతితుం-పిపతిషతి, పిత్సతి.
పద్-పత్తుమ్-పిత్సతే.
పూఙ్-పవితుమ్-పిపవిషతే-ణ్యన్త
స్య-పిపావయిషతి-తే.
ప్రచ్ఛ్-ప్రష్టుమ్-పిపృచ్ఛిషతి
భిద్-భేత్తుమ్-బిభిత్సతి-తే.
భీ-భేతుమ్ బిభీషతి.
భుజ్-భోక్తుమ్-బుభుక్షతి-తే
భూ-ణౌ-బిభావయిషతి-తే.
భృ-బుభూర్షతి, బిభరిషతి.
భ్రస్జ్-భ్రష్టుమ్-బిభ్రజ్జిషతి, బిభర్జిష
తి, బిభ్రక్షతి, బిభర్క్షతి(తే)
మస్జ్-మఙ్క్తుమ్-మిమఙ్క్షతి.
మా-మాతుమ్-మిత్సతి (తే) ఏవం
మిఙ్, మీఙ్, మేఙ్ ధాతవః.
ముచ్-మోక్తుమ్- మోక్షతే, ముము
క్షతే వా వత్సస్స్వయమ్.సక
ర్మకస్యతు- ముముక్షతి వత్సమ్
ముష్-మోషితుమ్-ముముషిషతి.
మృ-మర్తుమ్- ముమూర్షతి.
మృజ్-మిమృక్షతి,మిమార్జిషతి.

※ భౌవాదికయోర్ధృఙ్ధృఞోః ఉత్పూర్వకయోః ఉద్దిధీర్షతే-తి-ఉద్దిధీర్షురిత్యాది.

యజ్-యష్టుమ్-యియక్షతి-తే.
యు-యువితుమ్-యియవిషతి, యు యూషతి. ణౌ-యియావయిషతి
రభ్-రబ్ధుమ్-రిప్సతే.
రమ్-రన్తుమ్-రిరంసతే.
రాధ్- రాద్ధుమ్ - రిత్సతీతిహింసా యామ్. అన్యత్ర ఆరిరాత్సతి.
రు-రవితుంరురూషతి.ఏవముదన్తాః
రుచ్-రురుచిషతే, రురోచిషతే. ఏ వముకారోపధకహలాదిరలన్తాః
రుద్-రోదితుమ్-రురుదిషతి.
లభ్-లబ్ధుమ్-లిప్సతె.
లిఖ్-లేఖితుమ్-లిలిఖిషతి,లిలేఖిషతి ఏవమిదుపధక హలాదిరలన్తాః
లూ-లవితుమ్-లులూషతి-తే.
వచ్-వక్తుమ్-వివక్షతి-తే.
విద్- వేదితుమ్- వివిదిషతి.
వృ-వువూర్షతి-వివరిషతి,వివరీషతి-తే. ఏవమ్బాకారాన్తోపి
వృత్-వివర్తిషతే, వివృత్సతి.
వృధ్-వివర్ధిషతే, వివృత్సతి.
శక్-శక్తుమ్-శిక్షతి-తే.
శృధ్-శిశర్ధిషతే, శిశృత్సతి.
శ్రి-శిశ్రయిషతి, శిశ్రీషతి.
శ్రు-శ్రోతుమ్ - శుశ్రూషతే. ణౌ శిశ్రావయిషతి,శుశ్రావయిషతి
శ్వి-ణౌ- శిశ్వాయయిషతి, శుశావ యిషతి-తే.
సన్-సిసనిషతి, సిషాసతి.
సహ్- సోఢుమ్. సిసహిషతే. ణౌ సిసాహయిషతి-తే.
సాధ్-సాద్ధుమ్-సిసాత్సతి.
సిచ్-సేక్తుమ్-సిసిక్షతి-పరిషిషిక్షతి.
సిధ్-సేద్ధుంసిషిత్సతి, సేధితుంసిషే ధయిషతి. ణౌ.సిషాధయిషతి.
సివ్-సుస్యూషతి, సిసేవిషతి.
స్తు-స్తోతుమ్-తుష్టూషతి.
స్థా-స్థాతుమ్-తిష్ఠాసతి.
స్ఫుర్-ణౌ-పుస్ఫారయిషతి-తే.
స్మి-స్మేతుమ్-సిస్మయిషతే.
స్యన్ద్- సిస్యన్త్సతి; సిస్యన్దిషతే, సిస్యన్త్సతే.
స్రు- స్రోతుమ్ - సుస్రూషతి. ణౌ. సిస్రావయిషతి,సుస్రావయిషతి
స్వప్-స్వప్తుమ్-సుషుప్సతి. ణౌ.సు ష్వాపయిషతి- తే.
స్వృ-సుస్వూర్షతి, సిస్వరిషతి.
హన్-హన్తుమ్-జిఘాంసతి.
హా-హాతుమ్-జిహాసతి.
హి-హేతుమ్ జిఘీషతి.
హృ-హర్తుమ్-జిహీర్షతి-తే. [తే.
హ్వేఞ్- హ్వాతుమ్- జుహూషతి-ణౌ-జుహావయిషతి-తే.

ఇచ్ఛా సన్నన్తాత్సన్న. స్వార్థ సన్నన్తాత్సన్భవత్యేవ (ప్ర॥౪౪) చికిత్సితు మిచ్ఛతీత్యర్థే చికిత్సిషతి. ఏవం జుగుప్సిషతే, మీమాంసిషత ఇత్యాది. అనుక్త ముత్తరార్ధేవ క్ష్యామ ఇత్యలంవిస్తరేణ.

ఇతి సన్నన్తప్రకరణమ్.

అథయఙన్తప్రకరణమ్.

౧౦౦.—హలాదిరేకాచ్క-శ్చయోధాతుస్తస్మాద్యఙ్ప్రత్యయస్స్యాత్ పౌనఃపున్యే, అతిశయేచద్యోత్యే. 'య, ఇత్యేవ శిష్యతే. యఙః (౯-౨) ధాతుత్వాల్లడాదయః-ఙిత్త్వాదాత్మనేపదమ్.(౨-౧౧-౧౨౨౫) భూ+య+తే ద్విత్వాదికార్యేసతి బు+భూ+య+తే.

౧౦౧.—యఙి, యఙ్లుకిచ అభ్యాసస్య ఇకః గుణస్స్యాత్ పునఃపునరతిశయేనవా భవతీత్యర్థే= బోభూయతే (పు॥౩౬-౩౭) బోభూయేతే బోభూయన్తే। బోభూయతామ్। అబోభూయత। బోభూయేత। బోభూయాఞ్చక్రే, బభూవ; ఆస। బోభూయితాసే। బోభూయిష్యతే। బోభూయిషీష్ట।అబోభూయిష్ట।అబోభూయిష్యత.

౧౦౨.—సూచ, సూత్ర, మూత్ర, అట, ఋ, అశూ, ఊర్ణు, ఏభ్యోపి యఙ్ స్యాత్; 'య, ఇత్యేతద్ధలఃపరశ్చేదార్ధధాతుకే లుప్యతే. క్ర॥ఉ॥సోసూచ్యతే।సోసూచ్యతామ్। అసోసూచ్యత।సోసూచ్యేత। సోసూచాఞ్చక్రే। సోసూచితా। సోసూచిష్యతే। సోసూచిషీష్ట। అసోసూచిష్ట। అసోసూచిష్యత। ఏవం హలన్తేషు సర్వత్ర ఆర్ధధాతుకేయలోపోద్రష్టవ్యః॥ సోసూత్ర్యతే, మోమూత్ర్యతే, అటాట్యతే, అరార్యతే, అశాశ్యతే, ఊర్ణోనూయతే.

౧౦౩.— గత్యర్థకేభ్యోధాతుభ్యః యఙ్ భవతిచేత్కౌటిల్యేర్థ ఏవనతుపౌనఃపున్యాతిశయయోః. కుటిలంవ్రజతీత్యర్థే=వావ్రజ్యతే।

౧౦౪.— లుప, సద, చర, జప, జభ, దహ, దశ, గౄ, ఏభ్యోయఙ్స్యాచ్చేద్ధాత్వర్థగర్హాయామేవనతుక్రియాసమభిహారే- గర్హితం లుమ్పతి=లోలుప్యతే-గర్హితంసీదతి=సాసద్యతే- ఇత్యాది.

౧౦౫.— ఋకారవతాం ధాతూనామభ్యాసస్య రీగాగమస్స్యాత్ యఙి, యఙ్లుకిచ; అనునాసికాన్తానామదన్తాభ్యాసస్యనుగాగమః; వఞ్చ్, స్రంస్, ధ్వంస్, భ్రంస్, కస్, పత్, పద్, స్కన్ద్, ఏషామభ్యాసస్యనీగాగమ ఇతిబోధ్యమ్,నృత్- నరీనృత్యతే; రమ్- రంరమ్యతే; వనీవఞ్చ్యత ఇత్యాదివిశేషాశ్చాకారాదిక్రమేణబోధ్యాః.

కస్-చనీకస్యతే
కు-కోకూయతే, చోకూయతే.
కృ-చేక్రీయతే
కృప్-చలీక్లృప్యతే
గమ్-జఙ్గమ్యతే
గా-జేగీయతే
గ్లా-జేగిల్యతే
గ్రహ్-జరీగృహ్యతే
ఘుష్-జోఘుష్యతే
ఘ్రా-జేఘ్రీయతే
చర్-చఞ్చూర్యతే
చి-చేకీయతే
ఛిద్-చెచ్ఛిద్యతే
జన్-జాజాయతే
జఞ్జన్యతే
జప్-జఞ్జప్యతే
జభ్-జఞ్జభ్యతే
ఢౌక్-డోఢౌక్యతే
తన్-తన్తన్యతే
తృప్-తరీతృప్యతే
దహ్-దన్దహ్యతే
దా-దేదీయతే
దివ్-దేదీవ్యతే
దిశ్-దేదిశ్యతే
దుహ్-దోదుహ్యతే
దృప్-దరీదృప్యతే
దృశ్-దరీదృశ్యతే
ధా-దేధీయతే
ధ్మా-దేధ్మీయతే
ధ్వంస్-దనీధ్వస్యతే
నమ్-నంనమ్యతే
నశ్-నానశ్యతే
నీ-నేనీయతే
ను-నోనూయతే
నృత్-నరీనృత్యతే
పచ్-పాపచ్యతే
పత్-పనీపత్యతే
పద్-పనీపద్యతే
పశ్-పమ్పశ్యతే
పా-పేపీయతే
ప్యాయ్-పేపీయతే
ప్రచ్ఛ్-పరీపృచ్ఛ్యతే
ఫల్-పమ్ఫుల్యతే
బుధ్-బోబుధ్యతే
భఞ్జ్-బమ్భజ్యతే
భామ్-బాభామ్యతే
భిద్-బేభిద్యతే
భ్రంస్-బనీభ్రస్యతే
భ్రమ్-బమ్భ్రమ్యతే
మా-మేమీయతే
యమ్-యంయమ్యతే, యయ్యమ్యతే
రుచ్-పౌనఃపున్యే-రోరుచ్యతే
లుప్-లోలుప్యతే
వఞ్చ్-వనీవచ్యతే
వశ్-వావశ్యతే
వృత్-వరీవృత్యతే
వ్యేఞ్-వేవీయతే
శీ-శాశయ్యతే
శుభ్-పౌనఃపున్యే-శోశుభ్యతే
శ్వి-శోశూయతే
శేశ్వీయతే
సిచ్-సేసిచ్యతే
సివ్-సేషీవ్యతే
స్కన్ద్-చనీస్కద్యతే
స్తు-తోష్టూయతే
స్థా-తేష్ఠీయతే
స్పర్ధ్-పాస్పర్ధ్యతే
స్మృ-సాస్మర్యతే
స్యమ్-సేసిమ్యతే
స్రంస్-సనీస్రస్యతే
స్వప్-సోషుప్యతే
హన్ - హింసాయాం జేఘ్నీయతే; గతౌ తు-జఙ్ఘన్యతే
హా-జేహీయతే
అధికమన్యత్తరార్ధే విజ్ఞేయమ్.
ఇతి యఙ్లన్తప్రకరణమ్.

౧౦౬.—— యఙోబహుళంలుక్ స్యాత్. ఆత్మనేపదనిమిత్తా ద్ధావాత్పర స్మైపదమేవ - హలాది పిత్సార్వధాతుకస్థలే వికల్పేన ఈడాగమః- పక్షేగుణః - ద్విత్వాదికం సర్వమపియఙన్తవదూహనీయమ్.

పునఃపునరతిశయేనవాభవతి=బోభవీతి, బోభోతి బోభూతః బోభువతి-బోభవీషి బోభోషి బోభూథః బోభూథ. బోభవీమి, బోభోమి-బోభూవః- మః। బోభవీతు, బోభోతు బోభూతామ్ బోభువతు-బోభూహి, బోభూతాత్- బోభవాని। అబోభవీత్, అబోభోత్- అబోభూతామ్ అబోభవుః అబోభవీః, అబోభోః- అబోభవమ్। బోభూయాత్ బోభూయాతామ్।బోభవాఞ్చకార, బభూవ, ఆస।బోభవితా। బోభవిష్యతి। బోభూయాత్ బోభూయాస్తామ్। అబోభూవీత్, అబోభోత్ అబోభూతామ్ అబోభూవుః - అబోభూవీః- అబోభూవమ్।అబోభవిష్యత్. ఏవ మూకారాన్తాలూ, పూ ఇత్యాదయః.

స్పర్ధ్- పునఃపునరతిశయేనవా స్పర్ధతే=పాస్పర్ధీతి, పాస్పర్ద్ధి పాస్పర్ద్ధః పాస్పర్ధతి.పాస్పర్ధీషి,పాస్పర్త్సి పాస్పర్ద్ధః పాస్పర్ద్ధ- పాస్పర్ధీమి, పాస్పర్ధ్మి పాస్పర్ధ్వః పాస్పర్ధ్మః। పాస్పర్ధీతు, పాస్పర్ధు పాస్పర్ధి- పాస్పర్ధాని। అపాస్పర్త్ (ర్ద్), అపాస్పాః। పాస్పర్ధ్యాత్। పాస్పర్ధాఞ్చకార। పాస్పర్ధితా। పాస్పర్ధిష్యతి। పాస్పర్ధ్యాస్తామ్। అపాస్పర్ధీత్। అపాస్పర్ధిష్యత్। ఏవంహలన్తాఏకాచ అకారవన్తః.

విద్-వేవిదీతి, వేవేత్తి వేవిత్తః వేవిదతి।వేవేదితా।అవేవేదీత్.

ముద్-మోముదీతి,మోమోత్తిమోముత్తఃమోముదతి. ఏవముదుపధాః.

౧౦౭.—— యఙ్లుకిసతి-ఋకారోపధానామ్, ఋకారాన్తానాఞ్చధాతూనా మభ్యాసస్య రుక్, రిక్, రీక్, ఏతే ఆగమాఃపర్యాయేణ స్యుః. సర్వత్రరూపత్రయమ్. పితిహలాదౌవా ఈడాగమేసతి రూపషట్కమిచ్ఛలక్ష్యేషూహ్యామ్. యథా.——

వృత్- వర్వృతీతి, వరివృతీతి, వరీవృతీతి; వర్వర్తి, వరివర్తి, వరీవర్తి- వర్వృత్తః, వరివృత్తః, వరీవృత్తః- వర్వృతతి, వరివృతతి, వరీవ

తతి. వర్వృతీషి- వర్వృథః౩- వర్వృతీమి- వర్వర్తాఞ్చకార౩ వర్వర్తితా౩।వర్వర్తిష్యతి౩।అవర్వర్తీత్ ౩। ఏవంవృధ్నృతాదయః.
కృ- చర్కరీతి, చరికరీతి, చరీకరీతి, చర్కర్తి, చరికర్తి, చరీకర్తి- చర్కృతః, చరికృతః, చరీకృతః - చర్క్రతి, చరిక్రతి, చరీక్రతి. చర్కరీషి- చర్కృథః౩- చర్కరీమి। ఏవమృదన్తా ఏకాచః.
తౄ- తాతర్తి, తాతరీతి తాతీర్తః తాతిరతి- తాతర్షి, తాతరీషి।తాతర్తు- తాతరీతు తాతీర్హి-తాతరాణి। అతాతరీత్, అతాతః-అతాతీర్తామ్ అతాతరుః। తాతీర్యాత్। లుఙి- అతాతారీత్ । అతాతరి(రీ)ష్యత్. ఏవం కౄ దౄ ఇత్యాదయః.
హన్- జఙ్ఘనీతి, జఙ్ఘన్తి జఙ్ఘతః జఙ్ఘ్నతి-జఙ్ఘనీషి, జఙ్ఘంసి। జఙ్ఘనీతు జఙ్ఘన్తు- జఙ్ఘహి। అజఙ్ఘనీత్, అజఙ్ఘన్ । జఙ్ఘన్యాత్। జఙ్ఘనితా। వధ్యాత్। అవధీత్।అజఙ్ఘనిష్యత్. [కాన్తాః.
గమ్-జఙ్గమీతి, జఙ్గన్తి జఙ్గతః జఙ్గ్మతి।జఙ్గమితా।అజఙ్గమీత్।ఏవమనునాసి
వఞ్చ్-వనీవఞ్చీతి,వనీవఙ్క్తి-వనీవక్తఃవనీవచతిఏవంస్రంసాదయః౧౦౫
గ్రహ్-జాగ్రహీతి,జాగ్రాఢి జాగృఢఃజాగృహతి-జాగ్రహీషి,జాఘ్రక్షి.
ప్రచ్ఛ్- పాప్రచ్ఛీతి, పాప్రష్టి పాప్రష్టః పాప్రచ్ఛతి. (౮౯) పృచ్ఛతీతి శ్తిపానిర్దిష్టత్వాత్సమ్ప్రసారణంన ‘‘శ్తిపా,శపా,నుబన్ధేన,నిర్దిష్టం యద్గణేనచ।యత్రైకాజ్గ్రహణఞ్చైవ, పఞ్చైతానినయఙ్లుకీత్యుక్తత్వాత్.యద్యపీత్థంజ్ఞాతవ్యావిషయాబహవోవిద్యన్తే. తథాపితాన్ గ్రన్థగౌరవభియాత్ర సంక్షిప్య సప్రపఞ్చముత్తరార్ధేప్రదర్శయిష్యామఇత్యలంపల్లవితేన. —*ఇతి యఙ్లుగన్తప్రకరణమ్.*—

అథనామధాతుప్రకరణమ్.

౧౧౮.—ఇష్ధాతౌ కర్మభూతాత్ ఏషితృ సమ్బన్ధినః (ఆత్మనః)సుబన్తాత్ ఇచ్ఛాయామర్థేక్యచ్, కామ్యచ్ ప్రత్యయౌవాస్తః. సుపఃలుక్. ‘‘య, కామ్య,, ఇతిశిష్యతే.క్యచిపరతః అకారస్య ఈకారః క్యజన్తస్య కామ్యజన్తస్యచ(౯౨)ధాతుత్వాల్లడాదయః (౨-౧౧)పుత్రీ

మాత్మన ఇచ్ఛతీత్యర్థే-పుత్రీయతి, పుత్రకామ్యతీతిసిధ్యతి। పుత్రీయతి పుత్రీయతః పుత్రీయన్తి। పుత్రీయతు। అపుత్రీయత్। పుత్రీయేత్। పుత్రీయాఞ్చకార, ఆస, బభూవ। పుత్రీయితా। పుత్రీయిష్యతి। పుత్రీయ్యాత్। అపుత్రీయీత్। అపుత్రీయిష్యత్। ఏవం సుబ్ధాతుషు సర్వత్రజ్ఞేయమ్, విశేషస్తూచ్యతే.

రాజానమాత్మన ఇచ్ఛతి=రాజీయతి। సమిధమ్-సమిధ్యతి-సమిధితా, సమిధ్యితా ఇతి హలన్తనామధాతుషు ఆర్ధధాతుకే (వా) యలోపే రూపద్వయమితి బోధ్యమ్॥ బుభుక్షాయాం సత్యామశనమాత్మనఇచ్ఛతి=అశనాయతి- అన్యత్ర అశనీయతి।ఏవముదకంపాతుమిచ్ఛతి=ఉదన్యతి, స్నాతుమిచ్ఛేత్ ఉదకీయతి। యశ్చధనేసత్యపి పునర్ధనమిచ్ఛతి=ధనాయతి, దరిద్రస్సన్ ధనమిచ్ఛతి చేత్తత్ర ధనీయతి॥ గౌర్మైథునార్థం వృషమిచ్ఛతి=వృషస్యతి. ఏవ మశ్వస్యతిబడబా॥ క్షీరముత్కటమిచ్ఛతి బాలః= క్షీరస్యతి. ఏవం లవణస్యతి ఉష్ట్రః॥ఉత్కటేచ్ఛాయాం సుగసుగాగమౌభవతః - దధిస్యతి,దధ్యస్యతి; మధుస్యతి,మధ్వస్యతీత్యాది॥ ఆచారార్థే ఉపమానవాచకాత్ క్యచ్- పుత్రమివాచరతిచ్ఛాత్రమ్=పుత్రీయతి. విష్ణుమివాచరతి ద్విజమ్-విష్ణూయతి. కుట్యాంప్రాసాదే ఇవాచరతి భిక్షుః=ప్రాసాదీయతి. కుటీయతి చ ప్రాసాదే.

౧౦౯.—ఉపమానవాచకాత్సుబన్తాదాచారార్థేక్యఙ్ వాస్యాత్. సాన్తస్యలోపశ్చ.ఙిత్త్వాదాత్మనేపదమ్(౯౨)కృష్ణ ఇవాచరతి=కృష్ణాయతే, విద్వానివ= విద్వాయతే, విద్వస్యతే. ఏవం యశాయతే, యశస్యతే ఇత్యాది. ఓజస్, అప్సరస్,అనయోః ఓజస్వీవాచరతి=ఓజాయతే, అప్సరాయతే ఇత్యేవ ॥ గుర్వీవ=గురూయతే. (పుంవద్భావః) సపత్నీవ=సపత్నాయతే, సపత్నీయతే, సపతీయతే. యువతిరివ=యువాయతే. కుమారీవ=కుమారాయతే.హరిణీవ=హరితాయతే॥ అభూతతద్భావేపి క్యఙ్ భవత్యర్థే-అపణ్డితఃపణ్డితోభవతి=పణ్డితాయతే. ఏవంభృశాయతే-సుమనాయతఇత్యాది॥

కష్టాయక్రమతే=కష్టాయతేపాపం కర్తుముత్సహత ఇత్యర్థః ఏవం పాపం చికీర్షతీత్యర్థే= సత్రాయతే, కక్షాయతే, కృచ్ఛ్రాయతే, గహనాయత ఇతి ॥ రోమన్థం వర్తయతి= రోమన్థాయతే ॥ తపశ్చరతి=తపస్యతి॥ బాష్పముద్వమతి=బాష్పాయతే. ఏవమూష్మాయతే, ఫేనాయతే॥శబ్దంకరోతి=శబ్దాయతే. ఏవంవైర,కలహ,అభ్ర,కణ్వ,మేఘాఃబోధ్యాః॥సుఖంవేదయతే=సుఖాయతే ఏవందుఃఖ,కృచ్ఛ్ర,కరుణ, కృపణాదీని॥ నమఃకరోతి=నమస్యతి। ఏవం వరివస్యతి గురూన్=శుశ్రూషతయిత్యర్థః. చిత్రీయతే=విస్మయతే.

౧౧౦.——లోహితాదిభ్యశ్శబ్దేభ్యః భవత్యర్థే క్యష్స్యాత్. అభూతతద్భావవిషయే. అలోహితో లోహితోభవతి= లోహితాయతి-తే।లోహినీయతి-తే. ఏవంహరితాదయః.లోహితాదిరాకృతిగణః.

౧౧౧.——ప్రాతిపదికేభ్యః క్విబ్వా స్యాదాచారాద్యర్థే కృష్ణ ఇవాచరతి=కృష్ణతి। కవిరివ=కవయతి। శ్రీరివ=శ్రయతి। భూరివ=భవతి-బభూవ। పితేవ=పితరతి । రాజేవ=రాజానతి । రమేవ=రమాతి। అఇవాచరతి=అతి । ద్రురివాచరతి=ద్రవతి ॥ అవగల్భక్లీబహోడానాం-అవగల్భతె, క్లీబతే, హోడతే ఇతి తఙ్.

ణిచ్ప్రత్యయః స్వార్థే ప్రేరణాదౌచ ప్రాగేవోక్తః (పు॥ ౫౯. సూ॥౯౧) ఇదానీమర్థవిశేషేణిచ్ ప్రదర్శ్యతే.

౧౧౨.——తత్కరోతి,తదాచష్టే,ఇత్యర్థేప్రాతిపదికాణ్ణిచ్స్యాత్.ణిచిసతి ప్రాతి పదికస్య పుంవద్భావ,రభావ,టిలోప,(విన్, మతుప్,) ప్రత్యయలోప, యణాదిలోప,ప్ర,స్థ,స్ఫ,ద్వా దేశాదయస్స్యుః.

క్ర॥ ఉ॥ ఏనీమాచష్టే= ఏతయతి, దృఢమ్= ద్రఢయతి,ఏవంకృశ,మృదు, భృశ, పరిబృఢాదయః। పటుమ్=పటయతి, స్రగ్విణమ్= స్రజయతి- పయస్వినీం=పయసయతి- శ్రీమతీంశ్రీమన్తంవా=శ్రాయయతి. గోమన్తమ్=గవయతి,స్థూలం=స్థవయతి-దూరం=దవయతి,ప్రియమ్=ప్రాప (య) యతి. స్థిరమ్= స్థాపయతి. స్ఫిరం= స్ఫాపయతి, ఉ

రుం= వరయతి (వారయతి)। బహులం=బంహయతి। గురుం= గర యతి।వృద్ధమ్=వర్షయతి, జ్యాపయతి। తృప్రం= త్రపయతి। దీర్ఘమ్= ద్రాఘయతి।బృన్దారకం=బృన్దయతి।బహూన్=భావయతి (బహయతి) యువానమ్= యవయతి - కనయతి। అన్తికమ్= నేదయతి। బాఢమ్= సాధయతి।కంసవధమాచష్టే=కంసంఘాతయతి। అశ్వేనాతిక్రామతి= అశ్వయతి, ఏవంహస్తినాతిక్రామతి= హస్తయతి। అసినాహన్తి= అ సయతి॥ ముణ్డాదిభ్యస్త కరోత్యాద్యర్థేణిచ్. ముణ్డంకరోతి=ముణ్డయతి మాణవకమ్; ఏవంమిశ్రయత్యన్నమ్, శ్లక్ష్ణయతివస్త్రమ్, లవణయతి, వ్యఞ్జనమ్। (వ్రతశబ్దాత్- భోజనే,తన్నివృత్తౌవా) పయోవ్రతయతి= అశ్నాతీత్యర్థః. శూద్రాన్నంవ్రతయతి= వర్జయతీత్యర్థః । వస్త్రమా చ్ఛాదయతి=సంవస్త్రయతి । హలింగృహ్ణాతి= హలయతి,ఏవంకలిం= కలయతి, కృతం=కృతయతి। తూస్తానివిహన్తి=వితూస్తయతి- పాపం నాశయతీత్యర్థః॥ సత్యంకరోత్యాచష్టేవా= సత్యాపయతి, ఏవమర్థా పయతి, వేదాపయతి । పాశంవిముఞ్చతి= విపాశయతి । రూపంపశ్య తి= రూపయతి। వీణయా ఉపగాయతి= ఉపవీణయతి। తూలేనానుకు ష్ణాతి= అనుతూలయతి తృణాగ్రం తూలేనానుఘట్టయతీత్యర్థః। శ్లోకై రుపస్తౌతి= ఉపశ్లోకయతి। సేనయా అభియాతి= అభిషేణయతి । లో మాన్యనుమార్ష్టి=అనులోమయతి । త్వచంగృహ్ణాతి= త్వచయతి । వర్మ ణాసన్నహ్యతి= సంవర్మయతి । వర్ణంగృహ్ణాతి= వర్ణయతి । చూర్ణైరవ ధ్వంసయతి = అవచూర్ణయతి। త్వాం,మాం,వాఆచష్టే = త్వా(ప) దయతి, మా (ప) దయతి, ద్విత్వ బహుత్వయోస్తు యుష్మయతి, అస్మ యతీత్యేవ। త్వామాత్మన ఇచ్ఛతీత్యర్థేక్యచ్=త్వద్యతి, మాం=మద్యతి; యుష్మాన్, అస్మాన్=యుష్మద్యతి, అస్మద్యతి। త్వమివాచరతీత్యర్థేక్య ఙ్=త్వద్యతే, అహమ్=మద్యతే, బహుత్వే- యుష్మద్యతే, అస్మద్యతే। ఇదమివాచరతి= ఇదామతి, ఏవంసఇవ=తతతి। పన్థాః=పథీనతి।శ్వా నమాచష్టే= శావయతి, (శునయతి)। ఏవ విద్వాంసం = విద్వయతి,

(విదాపయతి,విదయతీతికేచిత్)। ఉదఞ్చం=ఉదీచయతి, తిర్యఞ్చం=తిరాయయతి,సమ్యఞ్చం=సమీచయతి. ఏవంప్రతీచయతి సధ్రాయయతి.

౧౧౩.—గుప్, ధూప్,విచ్ఛ్,పణ్,పన్, ఏభ్యఆయప్రత్యయస్స్యాత్. స్వార్థే. ఋతధాతోరీయఙ్చ. ఆర్ధధాతుకేవా. ధాతుత్వాల్లడాదయః(౧-౧౧-౨౧-౯౨) గోపాయతీత్యాదీన్యుదాహరణానిప్రాగేవ (పు॥౭౯) ప్రదర్శితాని. ఋత్ - ఋతీయతే। ఋతీయాఞ్చక్రే, ఆనర్త। ఋతీయితా, అర్తితా। ఋతీయిషీష్ట, ఋత్యాత్। ఆర్తీయిష్ట, ఆర్తీత్। ఆర్తీయిష్యత, ఆర్తిష్యత్- ఇతి.

౧౧౪.— పుచ్ఛ, భాణ్డ, చీవరేభ్యోణిఙ్ స్యాత్.(౯౨)పుచ్ఛశబ్దాదుదసనే,వ్యసనే,పర్యసనేచార్థే = ఉత్పుచ్ఛయతే,విపుచ్ఛయతే, పరిపుచ్ఛయతే ఇతి। రూపాణితు (పు॥౪౧) కమ్ధాతువత్. ఏవంభాణ్డాని సమాచినోతి = సమ్భాణ్డయతే। చీవరాణ్యార్జయతి, పరిధత్తేవా = సఞ్చీవరయతే భిక్షురిత్యాదివిశేషాబోధ్యాః.

—* ఇతి నామధాతుప్రకరణమ్. *—

౧౧౫.—కణ్డ్వాది గణపఠితేభ్యోయక్ ప్రత్యయస్స్యాత్ (౯౨)।య, ఇతిశిష్యతే కిత్త్వాన్నగుణః. కణ్డూఞ్-గాత్రవికర్షణే. కణ్డూయతి-తే। ఇత్యాది చురవత్. సుఖ, దుఃఖ తత్క్రియాయామ్. సుఖ్యతి, దుఃఖ్యతి=సుఖం దుఃఖఞ్చానుభవతీత్యర్థః।సపర-పూజాయామ్- సపర్యతి। మహీఙ్-పూజాయామ్- మహీయతే- ఏవం హృణీఙ్। తిరస్-అన్తర్ధౌ- తిరస్యతి। ఏవమురస్ పయసాదయోగ్రాహ్యాః అయమాకృతిగణః॥　　　ఇ తి క ణ్డ్వా ద య ః.

౧౧౬.—సకర్మకేభ్యఃకర్మణి, అకర్మకేభ్యోభావేలడాదయ ఇతి(౨) ప్రాగేవోక్తమ్. తత్రభావకర్మవాచిని సార్వధాతుకే పరతః ధాతోర్యక్ ప్రత్యయస్స్యాత్. భావకర్మణో రాత్మనేపదమేవ.నతుపరస్మైపదమ్. తత్రాపిభావే ప్రథమపురుషః ఏకవచనమేవ నద్వివచనాది. కర్మణితు యథాపూర్వం సర్వపురుషవచనానీతిబోధ్యమ్.

ఉ॥ భావే-భూయతే. కర్మణి-అనుభూయతే అనుభూయేతే అనుభూయన్తే- అనుభూయసే- అనుభూయే। అనుభూయతామ్।అన్వభూయత। అనుభూయేత। అనుబభూవే.

౧౧౭.— భావే, కర్మణిచ, అజన్తానాం ధాతూనాం, హన్, గ్రహ్, దృశ్,ఏషాఞ్చ తాస్,స్య, సీయుట్, సిచ్ (లుటి, లృటి, ఆశీర్లిఙి, లుఙి, లృఙి) ప్రత్యయేషు పరేషు (చిణ్వద్భావః) అజ్గస్యవాగుణవృద్ధీ, తాసాదీనాంవలాదిప్రత్యయానా మిడాగమశ్చస్యాత్. లుఙి ప్రథమ పురుషైకవచనస్య‘త, ఇత్యస్య సర్వత్రలోపః ధాతోశ్చిణ్ చనిత్యం భవతి. చిణిపరతః ఆదన్తానాం యుగాగమశ్చ.యథా.—

అనుభావితా, అనుభవితా । అనుభావిష్యతే, అనుభవిష్యతే। అనుభావిషీష్ట, అనుభవిషీష్ట।అన్వభావి అన్వభావిషాతామ్, అన్వభవిషాతామ్ అన్వభావిషత, అన్వభవిషత-అన్వభావిష్ఠాః,అన్వ భవిష్ఠాః-అన్వభావిషి, అన్వభవిషి । అన్వభావిష్యత, అన్వభవిష్యత.ఏవం భావకర్మప్రక్రియాయాం సర్వత్ర దశగణీయానాన్ధాతూనామపి ఏధధాతావివ (పు॥౩౬-౩౭) ప్రత్యయాస్సంయోజ్యాః॥ దివ్-దీవ్యతే-లుఙి-అదేవి। తుద్-తుద్యతే- అతోది। చుర్-చుర్యతే-అచోరి। అద్- అద్యతే. అఘాసి। హు-హూయతే- అహావి। సు- సూయతే-అసావి। రుధ్-రుధ్యతే- అరోధి। తన్- తన్యతే, తాయతే- అతాని. ఏవంజన, సన, ఖనామ్। క్రీఞ్-క్రీయతే- అక్రాయి ॥ ణిజన్తాత్కర్మణి - భావ్యతే । భావయాఞ్చక్రే, భావమాస్బభూవే, భావయామాసే। భావయితా, భావితా । భావయిష్యతే, భావిష్యతె । భావయిషీష్ట, భావిషీష్ట । అభావి అభావయిషాతామ్,అభావిషాతామిత్యాది। ఏవం దివ్-దేవ్యతె,తుద్-తోద్యతె, చుర్- చోర్యతే ఇత్యాది॥ సన్నన్తాత్కర్మణి- బుభూష్యతే। బుభూషాఞ్చక్రే। బుభూషితా। బుభూషిష్యతే బుభూషిషీష్ట। అబుభూషి ॥ యఙన్తాద్భావే.— బోభూయ్యతే, యఙ్లుగన్తాత్తు బోభూయతే। బోభవాఞ్చక్రే । బోభావితా, బోభవితా ఇత్యాదివిశేషాగ్ర ప్రకరణానుసారేణజ్ఞేయాః.

గా- గాయతే। జగే। గాయితా, గాతా। గాయిష్యతే, గాస్యతే। గాయిషీష్ట, గాసీష్ట। అగాయి అగాయిషాతామ్, అగాసాతామ్ అగాయిషత, అగాసత- అగాయిష్ఠాః,అగాస్థాః-అగాయిషి,అగాసి। అగాయిష్యత, అగాస్యత. ఏవం వా, గ్లా, ధ్మా, భా ఇత్యాదీనామాకారాన్తానాంరూపాణి ॥ విశేషస్తు- ధా, ధేటోః- ధీయతే। దా, దో, దే - దీయతే। దాప్, దైపోః - దాయతే। మా- మీయతే। స్థా - స్థీయతే। గై- గీయతే। పా- పానే- పీయతే; పా - రక్షణే, పై= అనయోః పాయతే। ఓహాక్- హీయతే; ఓహాఙ్- హాయతే। సో- సీయతే। వ్యే- (౮౯) వీయతే। వే- ఊయతే। జ్యా- జీయతే. లుఙి-అధాయి అధాయిషాతామ్, అధిషాతామ్ అధాయిషత, అధిషత - అధాయిష్ఠాః, అధిథాః- ఏవందా, దే, దో, స్థా, నాంరూపాణి॥ నీ- నీయతే। నాయితా, నేతా। అనాయి అనాయిషాతామ్, అనేషాతామ్ అనాయిషత,అనేషత- అనాయిష్ఠాః, అనేష్ఠాః - అనాయిషి, అనేషి । ఏవమజన్తానాం రూపాణి ॥ స్తు- స్తూయతే । అస్తావి అస్తావిషాతామ్, అస్తోషాతామ్ అస్తావిషత, అస్తోషత - అస్తావిష్ఠాః, అస్తోష్ఠాః - అస్తావిషి, అస్తోషి॥ ఏవముకారాన్తాః ॥ కృ- క్రియతే। కారితా, కర్తా । అకారి. ఏవమృదన్తాః। స్మృ- స్మర్యతే- అస్మారి। ఋ- అర్యతే। స్తృ - స్తర్యతే। స్తౄ- స్తీర్యతే। వౄ- వూర్యతే। హ్వే- (౮౯) హూయతే। యజ్- ఇజ్యతే- అయాజి ఏవం వచ్-ఉచ్యతే। స్వప్- సుప్యతే।వప్-ఉప్యతే।వస్-ఉష్యతే। వహ్- ఉహ్యతే। వద్- ఉద్యతే। శ్వి- శూయతే। గ్రహ్- గృహ్యతే అగ్రాహి (౧౧౭) అగ్రాహిషాతామ్, అగ్రహీషాతామ్ । వ్యధ్ - విధ్యతే। వశ్- ఉశ్యతే। వ్యచ్- విచ్యతే। వ్రశ్చ్- వృశ్చ్యతే। ప్రచ్ఛ్- పృచ్ఛ్యతే। భ్రస్జ్- భృజ్జ్యతే ॥ వది- వన్ద్యతే అవన్ది. ఏవమిదితః ॥ బన్ధ్- బధ్యతే - అబన్ధి। స్రంస్ - స్రస్యతే - అస్రంసి, ఏవంనకారోపధాః॥ శాస్- శిష్యతే॥ హన్- హన్యతే- (౧౧౭) హన్తా, ఘానితా । హనిష్యతే, ఘానిష్యతే। వధీషీష్ట, ఘానిషీష్ట। అఘాని, అఘానిషాతామ్, అహ

సాతామ్; అవధి అవధిషాతామ్॥ జాగృ- జాగర్యతే- అజాగారి॥దిశ్-దిశ్యతే- అదేశి అదిక్షాతామ్ అదిక్షన్త- అదిక్షథాః- అదిక్షి- ఏవమనిటః ఇగుపధాః ౫౨॥ పచ్- పచ్యతే-అపాచి అపక్షాతామ్ అపక్షత-అపక్థాః అపక్షి. ఏవమనిట్కా-హలన్తాః (౮౧)॥ దృశ్- దృశ్యతే- అదర్శి- అదర్శిషాతామ్,అదృక్షాతామ్ అదర్శిషత,అదృక్షత- అదర్శిష్ఠాః, అదృష్ఠాః-అదర్శిషి, అదృక్షి (౧౧౬)॥ ఘటాదీనాం(౮౮) ణ్యన్తానాం ఘట్యతే। ఘటితా, ఘాటితా। ఘటిష్యతే, ఘాటిష్యతే। అఘాటి, అఘటి- అఘాటిషాతామ్, అఘటిషాతామిత్యాది ఘనాన్తంజ్ఞేయమ్॥శమ్-శమ్యతే- అశమి। జన్- జన్యతే - అజని । ఏవం దమ్యతే - అదమీత్యాది నాన్తా మాన్తాశ్చ। విశేషస్తు-గమ్- గమ్యతే- అగామి- అగంస్థాః, అగథాః- అగంసి, అగసి। కమ్- కమ్యతే-అకామి- అకామయిష్ఠాః, అకామిష్ఠాః, అకమిష్ఠాః। చమ్-ఆచమ్యతే-ఆచామి।వమ్- వమ్యతే-అవామి. ఏవంనమ్, రమ్,యమ్,మనః॥భఞ్జ్-భజ్యతే-అభాజి, అభఞ్జి।లభ్-లభ్యతే- అలాభి, అలమ్భి । రధ్-రధ్యతె-అరన్ధి. ఏవంరభ్,జభ్॥ తప్ - తప్యతే- (అతాపి) అనుతాపార్థే- అన్వతప్తపాపేన అభ్యాహతఇత్యర్థః.

అథ యే ద్వికర్మకాస్తేభ్యో లడాదయః కిం ముఖ్యేకర్మణి ఉత గౌణే కింవోభయోరితి సన్దేహే వ్యవస్థా మాహ.

౧౧౮.— గౌణేకర్మణిదుహ్యాదేః, ప్రధానే నీహృ కృష్వహామ్,
బుద్ధిభక్షార్థయోశ్శబ్ద కర్మణాఞ్చ నిజేచ్ఛయా,
ప్రయోజ్యకర్మణ్యన్యేషాం ణ్యన్తానాం,లాదయోమతాఇతి.

దుహ్- యాచ్ పచ్ దణ్డ్ రుధ్ ప్రచ్ఛ్ చి బ్రూ శాస్ జి మన్థ్ ముష్- ఏభ్యోగౌణెకర్మణిలాదయః = దశలకారాః కృత్యక్త ఖలర్థాః స్యుః। నీ, హృ, కృష్, వహ్, ఏభ్యోముఖ్యేకర్మణి।బుద్ధ్యర్థక భక్షార్థక, శబ్దకర్మకేభ్యో, గౌణేవా ముఖ్యేవాకర్మణి। అన్యేషామ్ = గత్యర్థాకర్మకాణాం హృ కృ అనయోశ్చప్రయోజ్యకర్మణి=అణ్యన్తావస్థాయాం కర్తుర్ణాకర్మసంజ్ఞాయస్య తత్ప్రయోజ్యంకర్మ-తస్మిన్లాదయస్సమ్మతా

ఇతిభావః॥ క్ర॥ఉ॥ గౌణే-గాం దోగ్ధి పయోగోపః. పయోఽత్రముఖ్యం కర్మ కర్తురీప్సితతమత్వాత్. గౌస్తు పయసోనిమిత్తతామాత్రేణోపాత్తత్వాద్గౌణంకర్మ- అతః గౌర్దుహ్యతే పయోగోపేన. ఏవముత్తరత్రాపి. బలిర్యాచ్యతేవసుధాం వామనేనేత్యాది।ముఖ్యే-గ్రామమజాం నయతి గోపః, హరతి, కర్షతి, వహతివా. అత్రాజాయాః కర్తురీప్సితతమత్వాన్ముఖ్యత్వం. గ్రామస్య త్వజాశ్రయత్వాద్గౌణత్వమ్. అతః అజాగ్రామం నీయతే,హ్రియతే,కృష్యతే,ఉహ్యతే వా॥ఉభయోః.— బుధ్-బోధ్యతేమాణవకంధర్మః- మాణవకోధర్మమితివా;భోజ్యతే సీతయారామమోదనః ఓదనంరామఇతివా,పాఠ్యతేగురుణారామో వేదం వేదోరామమితివా. —* ఇతిభావకర్మప్రకరణమ్. *—

—* అథకర్మకర్తృప్రకరణమ్. *—

౧౧౯.— యదా పదార్థేషు సౌకర్యాతిశయం ద్యోతయితుం కర్తృవ్యాపారో నవివక్ష్యతే తదా కారకాన్తరాణ్యపి కర్తృసంజ్ఞాంలభన్తే స్వవ్యాపారే స్వతన్త్రత్వాత్. తేన అసినాచ్ఛినత్తి,కాష్ఠైః స్థాల్యామోదనం పచతీత్యాదౌ కరణాదీనాం సౌకర్యాత్కర్తృత్వవివక్షాయాం కర్తరిలకారే - సాధ్వసిశ్ఛినత్తి, కాష్ఠానిపచన్తి, స్థాలీ పచతీత్యాదిసిధ్యతి. తేషాం ‖ భావేలకారేసతి కర్మవద్భావాత్కర్మణి యథారూపాణి తథైవకర్మకర్తర్యపీతిజ్ఞేయమ్.

పచ్యతే ఓదనః, భిద్యతేకాష్ఠమ్-అపాచి అపక్షాతామిత్యాది. కర్మకర్తరి సకర్మకాణాం కర్మవద్భావోన. అజా గ్రామం నయతి। గౌర్గిపయో దుగ్ధే. అదోహి, అదుగ్ధ, అధుక్షత ఇత్యాది ॥ సృజ్యతేస్రజంభక్తః=శ్రద్ధయా నిష్పాదయతీత్యర్థః। రుధ్యతేవ్రజేగౌః స్వయమేవ- అవారుద్ధగౌః। తప్యతే తపస్తాపసః=అర్జయతి. అతప్త। ప్రస్నుతే-ప్రాస్నావిష్ట।నమతేదణ్డః-అనంస్త।కారయతే-అచీకరత్.ఏవంణ్యన్తాః.

‖ సౌకర్యాతిశయద్యోతనాయ కర్మణః కర్తృత్వవివక్షాయాం భిద్ ఛిద్ ప్రభృతయస్సకర్మకా అకర్మకాభవన్తి. యేద్వికర్మకా దుహ్యాదయస్తే సకర్మకా ఇతిబోధ్యమ్

కుష్, రఞ్ అనయోర్గి కర్మకర్తరి శ్యనేవ నయక్చిణౌ - కుష్యతి - తే, రజ్యతి- తే. కర్మకర్తరి అజన్తేభ్యో ధాతుభ్యశ్చిణ్ వాస్యాల్లుఙ్ప్రథమ పురుషైకవచనేపరే. అకారి, అకృత. అస్తావి, అస్తోష్ట ఇత్యాదయః.

ఇతికర్మకర్తృప్రకరణమ్.

దశలకారాణామర్థాః ప్రాగేవ (పు॥౨-౩) సామాన్యతస్ప్రదర్శితాః. అత్రతు కేచన విశేషార్థాస్సఙ్గ్రహేణకథ్యన్తే. తథాహి.—

౧౨౦.—స్మృతిబోధకపదైర్యోగేలఙర్థే ధాతోః లృట్స్యాత్. స్మరసి కృష్ణ గోకులేవత్స్యామః=అవసామేత్యర్థః ఏవం చేతసే బుధ్యసే ఇత్యాదియోగేపి. యచ్ఛబ్దయోగేతున - అభిజానాసి కృష్ణయద్వనే అభుఞ్జ్మహి.

ఆసన్నకాలే ప్రశ్నేలఙ్లిటౌప్రయోక్తవ్యౌ అగచ్ఛత్కిమ్.జగామకిమ్॥ 'స్మ,యోగేలిడర్థే లట్స్యాత్. యజతిస్మ యుధిష్ఠిరః=ఇయాజేత్యర్థః॥ యావత్,పురా, అభ్యాంయోగే భవిష్యదర్థే లట్. యావత్, పురావా భుఙ్క్తే=భోక్ష్యతయిత్యర్థః॥పురాశబ్దయోగేలఙర్థేలుఙ్లిటౌ స్తః.వసన్తీహ పురాచ్ఛాత్రాః, అవాత్సుః, అవసన్, ఊషుర్వా ॥ లోడర్థలక్షణే భవిష్యతి లడ్వాస్యాత్-కృష్ణశ్చేద్భుఙ్క్తే- (భోక్తా, భోక్ష్యతే) త్వంగాశ్చారయ॥వర్తమానసమీపేభూతే భవిష్యతిచలడ్వా-కదాఆగతోసి? అయమాగచ్ఛామి,అగమమ్;కదాగమిష్యసి?ఏషగచ్ఛామిగమిష్యామివా॥ భవిష్యతికాలే ఆశంసాయాం గమ్యమానాయాం భూతవద్వర్తమానవచ్చ ప్రత్యయాస్స్యుః. దేవశ్చేదవర్షీత్, వర్షతి, వర్షిష్యతివా,వయం భూమాధాన్యమవాప్స్మ, వపామః, వప్స్యామో వా॥ అపి, జాతు, అభ్యాంయోగే నిన్దాయాం కాలత్రయేపి లట్స్యాత్; కథంశబ్దే ఉపపదేలిఙ్చ.అపిజాయాం త్యజసి? జాల్మ జాతు గణికామాధత్సే; కథం ధర్మంత్యజేస్త్యజసివా? గర్హితమేతత్॥ జాతు, యదా, యత్ర, యత్, యది, ఏభిర్యోగే కాలత్రయేపి లిఙ్స్యాదసమ్భావనా మర్షయోరర్థ

యోః. జాతుయద్యదాయదివా త్వాదృశోహరిం నిన్దేత్, యచ్చ యత్ర
వా త్వమేవం కుర్యాః నశ్రద్దధే నమర్షయామి। ఆశ్చర్యం యదిసోఽధీ
యీత॥ యత్, యత్ర ఆభ్యాం యోగే నిన్దాయామాశ్చర్యే వా లిఙ్- య
చ్చయత్రవా త్వం శూద్రం యాజయేః అన్యాయ్య మాశ్చర్యమిచ్చతత్;
అన్యత్ర- ఆశ్చర్యమన్ధో నామ కృష్ణం ద్రక్ష్యతి ॥ ధాత్వర్థయోః కార్యకా
రణభావే ద్యోత్యే లిఙ్లృటౌ స్తః- కృష్ణం నమేచ్చే త్సుఖం యాయాత్,
నంస్యతిచే ద్యాస్యతివా ॥ ఇచ్ఛార్థేషూపపదేషు ఏకకర్తృకేషు లిఙ్.
భుఞ్జీయేతీచ్ఛతి, విద్యాంలభేయేత్యభికాఙ్క్షామీత్యాది॥ ధాత్వర్థానాం
సమ్బన్ధే సతి యస్మిన్కాలే ప్రత్యయా ఉక్తాస్తతోన్యత్రాపి భవేయుః-
వసన్దదర్శ=ఉషిత్వాదదర్శేత్యర్థః. పశ్యన్యయౌ=దృష్ట్వాయయౌ.
నివేదయిష్యతో మనోనవివ్యథే=నివేదనం కృతవత ఇత్యాద్యూహ్యమ్॥
కిఞ్చ॥ పౌనఃపున్యే, భృశార్థేచ ద్యోత్యే కాలసామాన్యే లోట్స్యాత్.
అనేకక్రియాసముచ్చయేతువా. తస్యలోటః సర్వపురుషవచనవిషయేపి
పరస్మైపదిభ్యః కర్తరి 'హి' 'త', ఇత్యాదేశః, ఆత్మనేపదిభ్యః భావక
ర్మకర్తృషు 'స్వ' 'ధ్వమ్', ఇతిచ. తధ్వమోర్విషయే హిస్వౌచవా స్తః.
తాదృశలోట్ప్రకృతిభూతధాతో రనుప్రయోగస్స్యాత్. సముచ్చ
యే త్వేకార్థానామపి. అనుప్రయుక్తాద్ధాతోస్తుసర్వపురుషవచనాని.
ఉ॥ యాహి యాహీతి * యాతి, అయాసీత్, యాస్యతివా. యాత యా
తేతి యూయంయాథ; అధీష్వాధీష్వే § త్యధీతే, అధీధ్వ మధీధ్వమితి
యూయమధీధ్వే। భావకర్మణోస్తు. భూయస్వభూయస్వేతి భూయతే,
పచ్యస్వపచ్యస్వేతి పచ్యతే ఇత్యాది। సముచ్చయేతు- సక్తూన్పిబ ధా
నాః ఖాదేత్యభ్యవహరతి, అన్నం భుఙ్క్ష్వ దాధికమాస్వాదయస్వే
త్యభ్యవహరతే, పిబత అస్వాదయతే త్యభ్యవహరథ, భుఙ్ధ్వమాస్వా

---

* హి, త, ఏతదన్తస్య పునఃపునరతిశయేన వా యానమర్థః.

§ స్వ, ధ్వమ్———,,———,,———అధ్యయనమర్థః. లడన్తస్యతు ఏకకర్తృకం వర్తమానం యానం అధ్యయనఞ్చార్థః॥ పౌనఃపున్యేద్విత్వం సముచ్చయేతునభవతి.

దయధ్వ మిత్యభ్యవహరధ్వే. పక్షే- సక్తూన్‌పిబతి ధానాగ్గ ఖాదతి, అ న్నంభుఙ్క్తే-దాధికమాస్వాదతే ఇతి॥ ఏతదనుసారేణైవ మాఘకృతౌ ప్రథమసర్గే శ్లో॥ ౫౧॥ ‘‘పురీమవస్కన్దలునీహినన్దనం ముషాణరత్నాని హరామరాఙ్గనాః। విగృహ్యచక్రేనముచిద్విషాబలీ యఇత్థమస్వాస్థ్య మహర్దివం దివ,, ఇతి॥అత్రలోడన్తానామవస్కన్దనలవనాదిరూపార్థః చక్రే ఇతి లిడన్తస్యతుతదేకకర్తృకా భూతానద్యతనపరోక్షా అస్వా స్థ్య క్రియేత్యర్థశ్చలభ్యతే.తంవిహాయ అవస్కన్ద లునీహి ముషాణే త్యాదికం లోణ్మధ్యమైకవచన మితివ్యాఖ్యానం; తేషాం పునఃపునశ్చ స్కన్ద,పునఃపునః లులావ, ముమోషే త్యాద్యర్థఇతి వ్యాఖ్యానఞ్చ భ్ర మమూలకమేవేతి భట్టోజి దీక్షితైరేవ స్పష్టీకృతమ్- అస్మిన్ ప్రకరణే జిజ్ఞాసుజనతోషాయ మయాపి తదుదాహృత వాక్యాన్యే వోద్ధృత్య స మగ్రాహిషతేతిశివమ్. ❋ ఇతిలకారార్థప్రకరణమ్. ❋

అథపదవ్యవస్థాప్రారభ్యతే.

ధాతూనామర్థ నిర్దేశ ఉపలక్షణమ్. ఏతచ్చ సత్తాద్యర్థ నిర్దేశం కృతవతాం భీమసేనాచార్యాణామపి సమ్మతమేవ-యాగాత్ స్వర్గోభ వతీత్యాదౌస్వర్గ ఉత్పద్యతయిత్యర్థ గ్రహణాత్. ఏవఞ్చ ఉపసర్గం వి నాపి ఉత్పత్త్యర్థ ప్రతీతేః ఉద్భవతీత్యాదౌ ప్రయుజ్యమానో ప్యుపస ర్గోద్యోతకఏవ నతువాచక ఇతిభావః. అతః ప్రాద్యుపసర్గా ధాతూ నామర్థ విశేషాన్ ద్యోతయన్తి- భూధాతోస్సత్తార్థకత్వేపి ప్రభవతి, పరాభవతి, సమ్భవతి, అనుభవతి, ఉద్భవతి, పరిభవతీత్యాదౌ ప్రాది యోగేన సామర్థ్య,తిరస్కారా ద్యర్థావగమాత్. తథాచోక్తమ్.—

‘‘నిపాతాశ్చాదయోజ్ఞేయాప్రాదయస్తూపసర్గకాః। ద్యోతకత్వాత్క్రి యాయోగే లోకాదవగతాఇమే; ఉపసర్గేణ ధాత్వర్థో బలాదన్యత్రనీ యతే। ప్రహారాహారసంహార విహారపరిహారవత్,, ఇతి. తథైవామ రసింహేనాప్యభాణి. ‘‘స్యాదాభాషణ మాలాపః ప్రలాపోనర్థకంవ చః। అనులాపోముహుర్భాషా విలాపఃపరిదేవనమ్॥ విప్రలాపోవిరో

ధోక్తిస్సల్లాపోభాషణంమిథః । సుప్రలాపస్సువచన మపలాపస్తు నిహ్నవః,, ఇతిచ॥ ధాతూపసర్గయోస్సంహితాచనిత్యా - తదుక్తమ్ ‘‘సంహితైకపదేనిత్యా నిత్యాధాతూపసర్గయోః। నిత్యాసమాసేవాక్యేతు సావివక్షామపేక్షతే,, ఇతి. అతఏవ ప్రణిగదతి ప్రాణితీత్యాదౌసమాసపదత్వాణ్ణత్వంసిధ్యతి॥ఇత్యాద్యర్థవిశేషో ప్రక్రియావిశేషశ్చగ్రన్థగౌరవభియాత్రదిఙ్మాత్రముదాహృత్యోత్తరార్ధేప్రతిధాతుప్రపఞ్చ్యతే.

౧.౨౧.— ధాతూనా ముపసర్గయోగే అర్థవిశేషేచ పదానిభిద్యన్తేకర్తరివాచ్యే. అతః అస్యధాతోరస్మిన్నర్థే ఏతదుప సర్గయోగే, ఇదం పదం భవతీతివ్యవస్థా కర్తవ్యేతి దృష్టిసౌకర్యాయాకారాదిక్రమేణ పదవ్యవస్థా ప్రదర్శ్యతే. తథాహి.— [వ్యమ్.

ధాతుః. ఉపసర్గయోగః. అర్థః. పదమ్. ఉదాహరణమితి క్రమేణద్రష్ట

అద్-ణ్యన్తాదస్మాత్క్రియాఫలే కర్తృగామిని ఆత్మనేపదమ్, పరగామిని పరస్మైపదమ్- ఆదయతే-తి। అదధాతుభిన్న భక్షణార్థకకమ్పనార్థక ణ్యన్తానాం పరస్మైపదమేవ - ఆశయతి, నిగారయతి, కమ్పయతి, చలయతీత్యేవమాదయః. [తీత్యేవ.

అసు-ఉపసర్గాత్పరశ్చేదుభయపదీ. బన్ధంనిరస్యతి-తే. కేవలస్యతు-అస్య

ఇఙ్-ణ్యన్తాదస్మాత్పరస్మైపదమేవ. అధ్యాపయతివటునాగురుర్వేదమ్.

ఊహ్-సోపసర్గశ్చేదుభయపదీ. సమూహతి-తే (యాదౌక్ఙితి హ్రస్వః సముహ్యాత్) । ‘అనుక్తమప్యూహతి పణ్డితోజనః, ఇత్యాదౌ అనుదాత్తేత్త్వనిమిత్తస్యాత్మనేపదస్యానిత్యత్వాన్నదోషఇతిబోధ్యమ్.

ఋ-సమ్+ఋ. తఙ్. సమృచ్ఛతే. జౌహోత్యాదికస్యసమియర్తే.

ఋచ్ఛ్- సమ్పూర్వాదాత్మనేపదమ్. సమృచ్ఛతే. సమార్చ్ఛిష్ట.

కృఞ్-అను, పరా, భ్యాంయోగేకర్తృగేపిఫలే పరస్మైపదమేవ. అనుకరోతి, పరాకరోతి॥సూచన, భర్త్సన, సేవన, సాహసిక్య, గుణాధాన, ప్రకథన, వినియోగా, ర్థేషుతఙ్. క్ర॥ఉ॥ఉత్కురుతే= సూచయతి,

ఉదాకురుతే=భర్త్సయతి, హరిముపకురుతే=సేవతే, పరదారాన్ప్రకురుతే=తేషుసహసాప్రవర్తతే,ఉపస్కురుతే=గుణమాధత్తే, గాథాః ప్రకురుతే=ప్రకథయతి, శతంప్రకురుతే=ధర్మార్థం వినియుఙ్క్తే- ఇతి॥అధి+కృ. క్షమా, భిభవయోః, స్తఙ్. శత్రుమధి కురుతే=క్షమతే, అభిభవతీతివా॥ వి+శబ్దకర్మకాత్కృఞః, కర్మరహితాదపిచ తఙ్. స్వరాన్వికురుతే = ఉచ్చారయతి, ఛాత్రావికుర్వతే=వికారంలభన్తే॥ మిథ్యోపపదాణ్ణ్యన్తాత్కృఞః అభ్యాసార్థే తఙ్, పదంమిథ్యాకారయతే=స్వరాదిదుష్ట మసకృదుచ్చారయతి.

కౄ-అప+కౄ. హర్ష, జీవికా, కులాయకరణేషు తఙ్ సుడాగమశ్చ స్యాత్. అపస్కిరతే. అన్యత్ర-అపకిరతి.

క్రమ్-అనుపసర్గాత్క్రమ్ ధాతోర్నిత్యం తఙ్ అప్రతిబన్ధే,ఉత్సాహే, వృద్ధౌచ,ద్యోత్యే. క్రమతే. అన్యత్ర వా తఙ్. క్రామతి- తే॥ ఉప, పరా, ఆభ్యాంపరశ్చే దుక్తార్థేష్వేవ. ఉపక్రమతే, పరాక్రమతే. నేహ. సఙ్క్రామతి॥ ఆ+జ్యోతిరుదయేతఙ్, రవిరాక్రమతే=ఉదయతె. అన్యత్రన-ఆక్రామతిధూమోహర్మ్యతలాన్నభః॥ప్ర,ఉప+ప్రారమ్భే; వి+సమ్యక్పాదవిక్షేపే౽ర్థేతఙ్. ప్రక్రమతే ఉపక్రమతే వా పదంశిష్యః; సాధువిక్రమతేవాజీ రణే. [క్రీణీతే.

క్రీ-పరి,వి,అవ+అకర్తృగేపిక్రియాఫలేతఙ్. పరిక్రీణీతే,విక్రీణీతే, అవ

క్రీడ్-అను,పరి,ఆ+ఏభ్యోగే తఙ్. అనుక్రీడతే, పరిక్రీడతే-ఇత్యాది॥ సమ్పూర్వాత్ అకూజనే ఏవతఙ్. కూజనేతు సఙ్క్రీడతిచక్రమ్.

క్షిప్-అభి,ప్రతి,అతి+ఏభిర్యోగేపరస్మైపదమ్. అభిక్షిపతీత్యాది.

క్ష్ణు-సమ్పూర్వాత్తఙ్. సఙ్క్ష్ణుతే శస్త్రం శూరః. [సమగంస్త.

గమ్-సమ్+ అకర్మకాత్తఙ్. సఙ్గచ్ఛతే। సఙ్గసీష్ట, సఙ్గంసీష్ట। సమగత,

గృధ్-అస్మాణ్ణ్యన్తాత్ప్రతారణే తఙ్. శిశుం గర్ధయతే మాతా.

గౄ-అవ+అవగిరతే। సమ్+ప్రతిజ్ఞాయామేవ.వాచంనిత్యంసఙ్గిరతే.

జన-ణ్యన్తాత్కర్తృగేపి ఫలేపరస్మైపదమ్. జనయతిసుఖమ్.

జి-వి+పరా+ఆభ్యాంయోగేతఙ్- విజయతే, పరాజయతే.

జ్ఞా- అప+నిహ్నవేతఙ్- శతమపజానీతే॥ అకర్మకాదపి- సర్పిషోజానీతే=సర్పిషాఉపాయేనప్రవర్తతె॥ సమ్, ప్రతి+అనాధ్యానే-తఙ్. సఞ్జానీతె, ప్రతిజానీతె॥అనుభిన్నోప సర్గాత్సన్నన్తాచ్చతఙ్-ధర్మం జిజ్ఞాసతె- అను+జ్ఞా=పుత్రమనుజిజ్ఞాసతి.

తప్- ఉత్, వి+అకర్మకా, త్సాఽఙ్గకర్మకాచ్చతఙ్. (స్వయమ్) ఉత్తపతె,వితపతెనాపాణిమ్-అన్యత్రన-సువర్ణముత్తపతి=సన్తాపయతి.

దమ్-ణ్యన్తాదకర్తృగేపిఫలేతఙ్-దమయతెయతిః. [వ్యాదదాతి.

దాఙ్- ఆ+తఙ్. విద్యామాదత్తే=గృహ్ణాతి. ముఖవికసనేతున.ముఖం

దాణ్- సమ్+తృతీయాన్తేనయోగేతఙ్. దాస్యాసంయచ్ఛతెకాముకః. భార్యామైసంయచ్ఛతి- అత్రన.

దృశ్- సమ్+తఙ్. సమ్పశ్యతే. సన్నన్తాదపి. దిదృక్షతే.

ద్రు- ణ్యన్తాత్కర్తృగేపిఫలే పరస్మైపదమ్. ద్రావయతి=విలాపయతి.

ధేట్- ణ్యన్తాదకర్తృగేపిఫలేతఙ్. ధాపయతే శిశుంమాతా.

నశ్- ణ్యన్తాత్కర్తృగేపిఫలే పరస్మైపదమ్. నాశయతి దుఃఖమ్.

నాథ్-ఆశిష్యర్థే ఏవ తఙ్. సర్పిషోనాథతే=సర్పిర్మేస్యాదిత్యాశాస్తే.

నీ- సమ్మాననే, ఉత్క్షేపణే, ఉపనయనే, జ్ఞానే, భృతౌ, ఋణాదినిర్యాతనే, వ్యయేచార్థేతఙ్. క్ర॥ఉ॥ శాస్త్రేనయతే, దణ్డమున్నయతే,మాణవకముపనయతే, తత్త్వంనయతే=నిశ్చినోతి,కర్మకరానుపనయతే=భృతిదానేన స్వసమీపంప్రాపయతి,కరం (ధనం) వినయతే, శతం వినయతే విప్రేభ్యః=వినియుఙ్క్తే॥కర్తృస్థే అశరీరే కర్మణి చ తఙ్.క్రోధంవినయతే=అపగమయతి.

ను- ఆ+అనేనయోగేతఙ్. ఆనుతేశివమ్.

నృత్- ణ్యన్తాదకర్తృగేపిక్రియాఫలేతఙ్. నర్తయతేనటః.

పా- ణ్యన్తాదకర్తృగామిని క్రియాఫలేపితఙ్. పాయయతే అన్నమ్.

ప్రచ్ఛ్- ఆ, సమ్+ఆభ్యాంయోగేతఙ్. ఆపృచ్ఛతే, సమ్పృచ్ఛతే.

ప్రు- ణ్యన్తాత్కర్తృగేపిఫలే పరస్మైపదమ్. ప్రావయతి=ప్రాపయతి.
బుధ్-ణ్యన్తాత్ క్రియాఫలేఆత్మగామిన్యపిపరస్మైపదమ్.బోధయతి రవిర్గి
భీ- ణ్యన్తాద్ధేతు భయేర్థేతఙ్- భీషయతే, భాపయతే [పద్మం.
భుజ్-పాలనార్థే పరస్మైపదం.మహీంభునక్తి-భోజనేతుఓదనంభుఙ్క్తే
ముహ్- పరి+ణ్యన్తా దాత్మనేపదమ్. పరిమోహయతే.
మృష్- పరి+ పరస్మైపదమ్. పరిమృష్యతి- భావాదికస్య-పరిమర్షతి.
యమ్-ఆ,సమ్,ఉత్ +అగ్రన్థేర్థేతఙ్.ఆయచ్ఛతే,సంయచ్ఛతేఉద్యచ్ఛతే.
యుజ్-ప్ర,ఉప,ఉత్,ని,వి,అవ,అను,ఆ,సు,అభి,ప్రతి+ ఏభిర్యోగేతఙ్.
ప్రయుఙ్క్తే,ఉపయుఙ్క్తే-ఇత్యాది. యజ్ఞపాత్రేతున-పాత్రాణిప్ర
యుధ్- ణ్యన్తాత్పరస్మైపదం.యోధయతికాష్ఠానిపరశునా. [యునక్తి.
రమ్- వి, ఆ, పరి,ఉప.ఏభిర్యోగేపరస్మైపదమ్.విరమతి,ఆరమతీత్యాది.
రుచ్- ణ్యన్తా దకర్తృగేపిఫలేతఙ్. రోచయతే.
లీ- ణ్యన్తా త్పూజాభి భవయోర్గి ప్రలమ్భనేచార్థేతఙ్. క్ర॥ఉ॥ జటాభి
ర్లాపయతే=పూజామధిగచ్ఛతి, శ్యేనోవర్తికాముల్లాపయతే=అభి
భవతి,బాలముల్లాపయతే=వఞ్చయతే ఇత్యర్థః.
వఞ్చ్- ణ్యన్తాత్ప్రతారణేర్థేతఙ్. బాలంవఞ్చయతేమాతా.
వద్- అప+కర్తృగేఫలేతఙ్. న్యాసమపవదతే॥ణ్యన్తాచ్చ-వాదయతే॥
భాసనే, ఉపసాన్త్వనే, జ్ఞానే, యత్నే,విమతౌ,ప్రార్థనాయామ్;
స్ఫుటోచ్చారణేచార్థేతఙ్. క్ర॥ ఉ॥ సభాయాంవదతే, భార్యాముప
వదతే,శాస్త్రేవదతే,కృతౌవదతే, క్షేత్రేవివదన్తే, గురుంశిష్య ఉప
వదతే; విప్రాస్సమ్ప్రవదన్తే. నేహ- పక్షిణస్సమ్ప్రవదన్తి॥ అను+
అకర్మకాత్ వ్యక్తవాగ్విషయేతఙ్. అనువదతే కఠగ్గ కలాపస్య.
నేహ- ఉక్తమనువదతి. అనువదతివీణా॥ వ్యక్తవాగ్విషయే విరుద్ధో
క్తిరూపేతఙ్వా. వైద్యావిప్రవదన్తే, విప్రవదన్తివా.
వస్- ణ్యన్తాదకర్తృగేపి ఫలేతఙ్. వాసయతే.
వహ్- ప్ర+అనేనయోగే పరస్మైపదమేవ. ప్రవహతి హిమవతోగఙ్గా.

విద్- సమ్+యోగేతఙ్. సంవిత్తే సంవిదాతే సంవిద్రతే,సంవిదతే ఇతి.
విశ్ - ని+అనేనయోగే ఆత్మనేపదమ్. నివిశతేరామః.
శప్- శపథేఽర్థే అకర్తృగేపిఫలేతఙ్. కృష్ణాయశపతే.
శిక్ష్- జిజ్ఞాసాయాం తఙ్. ధనుషిశిక్షతేరామః.
శ్రు- సమ్+అకర్మకాత్తఙ్- సంశృణుతే. సన్నన్తాత్-శుశ్రూషతే.
స్థా-సమ్, అవ,ప్ర, వి+ఏభిర్యోగేతఙ్-సన్తిష్ఠతే,అవతిష్ఠత యిత్యాది.
ఆ+ప్రతిజ్ఞాయామ్, ఉత్+అనుత్థానే, తఙ్. నిత్యమాతిష్ఠతే=నిత్యత్వేనప్రతిజానీతే, ముక్తావుత్తిష్ఠతే=ననివర్తతే; ఉత్థానేతు - పీఠాదుత్తిష్ఠతి॥ ఉప+మన్త్రేణస్తుతౌ, దేవపూజనే, సఙ్గమనే, మిత్రకరణే, మార్గేచార్థేనిత్యంతఙ్; లిప్సాయాంవా. క్ర॥ ఉ॥ ఐన్ద్ర్యాగార్హపత్యముపతిష్ఠతే, ఆదిత్యముపతిష్ఠతే,గఙ్గాయమునాముపతిష్ఠతే, పథికానుపతిష్ఠతే, అయంపన్థాగ్రి కాశీముపతిష్ఠతే; భిక్షుకఃప్రభుముపతిష్ఠతే- తి॥ అకర్మకాదపి- భోజనకాలే ఉపతిష్ఠతే= సన్నిహితోభవతి॥ జ్ఞాపనే, నిర్ణయార్థమాశ్రయేచ- గోపీకృష్ణాయతిష్ఠతి=ఆశయంప్రకాశయతి, సంశయ్యాకర్ణాదిషుతిష్ఠతేయః=కర్ణాదీన్నిర్ణేతృత్వేనాశ్రయతి.
స్మి-ణ్యన్తాద్ధేతుభయేర్థేతఙ్. విస్మాపయతే.
స్మృ - అస్మాత్సన్నన్తాత్తఙ్. సుస్మూర్షతే.
స్రు- అస్మాణ్ణ్యన్తాత్పరస్మైపదమ్. జలంస్రావయతి.
స్వృ- సమ్+అనేనయోగే తఙ్. సంస్వరతే.
హన్ § ఆ+అకర్మకాత్స్వాఙ్గకర్మకాత్తఙ్ భుజమాహతే. నేహ-పరస్య

---

§ గతి హింసార్థక భిన్నాయే ధాతవస్తేభ్యః క్రియావినిమయే ద్యోత్యే కర్తరితఙ్ స్యాత్. వి+అతి+లూ= వ్యతిలునీతే= అన్యస్యయోగ్యం లవనం కరోతీత్యర్థః, వ్యతిలునన్తి= ఇతరేతరస్య, పరస్పరస్యా, న్యోన్యస్యవా, యోగ్యం లవనం కుర్వన్తి. వి+అతి+అస్+తే=వ్యతిస్తే వ్యతిసాతే వ్యతిసతే-వ్యతిసే వ్యతిసాథే వ్యతిధ్వే-వ్యతిహే ఇత్యాది॥ గతిహింసార్థకానాన్తు న.వ్యతిగచ్ఛన్తి, వ్యతిఘ్నన్తీత్యాది। ఏవం హసాదీనామపి. వ్యతిహసన్తి. వ్యతిజల్పన్తీత్యాదయః. హృధాతోస్తు - సమ్ప్రహరన్తే రాజానః.

శిర ఆహ న్తి. లుజి-అవధిష్ట అవధిషాతాం, అహత అహసాతామ్.
హృ- అను+ప్రకారతాచ్ఛీల్యేతఙ్. పైతృకమశ్వా అనుహరన్తే మాతృ కంగావః=పితుర్మాతుశ్చప్రకారం సతతంపరిశీలయన్తీత్యర్థః.
హ్వే-ని,సమ్,ఉప, వి+ఏభ్యోగేతఙ్. నిహ్వాయతే, సంహ్వాయతయి త్యాది॥ఆ+స్పర్ధాయాంతఙ్. కృష్ణశ్చాణూరమాహ్వాయతే. నేహ- పుత్రమాహ్వాయతి. ✽ సమాప్తాపదవ్యవస్థా. ✽

కృదన్తప్రకరణమ్.

౧౨౨.— ధాతోర్విహితా స్తిఙ్ భిన్నాగి ప్రత్యయాగి కృత్సంజ్ఞకా స్స్యుః. తే కృత్యాః, శుద్ధకృతః,ఉణాదికృత,ఇతిత్రివిధాః. తత్రకృ త్యాః.—తవ్య, అనీయర్, యత్, క్యప్, ణ్యత్, ఇత్యేతే భావక ర్మణో రేవస్యుః॥శుద్ధకృతః.—ణ్వుల్, ల్యుట్, తృచ్, క్విప్, శతృ, శానచ్, క్తః, క్తవతుః, క్తిన్,ఘఞ్,తుమున్,క్త్వా (ల్యప్), ణముల్, ఇత్యాదయః ధాతుసామాన్యా ద్యథాయథం కర్తృకర్మ భావేషు విధీయన్తే;ల్యుః,ణినిః,అచ్,కః, ణః,డః,ఖశ్(చ్),ఇష్ణుచ్,ఘినుణ్, వున్,ఉకఞ్,షాకన్,ఆలుచ్,ఉః,ష్ట్రన్, ఇత్రః,అవ్, క్త్రిమప్, అ థుచ్, కిః, అఙ్,కారః,క్వసు రిత్యాదయః, ఉణాదికృతశ్చ ధాతు విశేషా ద్యథాతథం కర్త్రాదిషు విధీయన్తే।తత్ర (సత్) శతృశాన చావ ర్తమానే భవిష్యతిచ స్తః- క్త, క్తవతూః(నిష్ఠా) భూతే. తత్రా పి క్తః భావకర్మణోరేవ, క్తవతుస్తుక ర్తరీతిబోధ్యమ్.

(౩౮-౪౨) పూర్వోక్తప్రకారేణ వలాదిప్రత్యయస్థలే ఇడాగ మతన్నిషేధాదయః, అకితిగుణః, ఞితిణితివృద్ధిః, (౭౮—౮౧)శిత్ప్రి త్యయస్థలే శబాదిగణకార్యఞ్చేత్య మీవిశేషాః తత్తద్రూపై రేవోన్నే యాః. గ్రన్థగౌరవభియాత్రదిఙ్మాత్రం కతిపయ సాధారణ రూపాణ్యు దాహృత్యతతగకానిచి ద్విశేషరూపాణ్యపిప్రదర్శ్యన్తే. తథాహి.—

కృత్యాః.— తవ్య- భూ- భవితవ్యం త్వయా. ఇతిభావే ఏకవ

చనం క్లీబత్వఞ్చ జ్ఞేయంసర్వత్ర. ఏధ్- ఏధితవ్యం. పుష్ - పోషితవ్యం త్వయాకులం,పోషితవ్యావధూః, పోషితవ్యోవిప్రః. ఏవముత్తరత్రాపి. హృష్- హర్షితవ్యం. పచ్- పక్తవ్యం. భిద్-భేత్తవ్యం. ముచ్- మోక్తవ్యం, తుష్-తోష్టవ్యం. దుహ్- దోగ్ధవ్యం. దృశ్- ద్రష్టవ్యం. లిహ్-లేఢవ్యం. వహ్- వోఢవ్యం. సహ్- సహితవ్యం, సోఢవ్యమ్. క్షమ్-క్షమితవ్యం, క్షన్తవ్యం. స్తు-స్తోతవ్యం. నీ-నేతవ్యం. దా- దాతవ్యమిత్యాది॥ అనీయర్.—భవనీయమ్. ఏధనీయమ్. ఏవం పోషణీయ హర్షణీయ పచనీయ మోచనీయ భేదనీయ స్తవనీయ నయనీయాదయః॥ యత్.—జి-జేతుంయోగ్యం జెయం. చి - చేయం, (ఆదన్తానామేకారశ్చ) దా-దేయం. గా-గేయం. స్థా-స్థేయం. విశేషస్తు-గద్యం-మద్యం చర్యం-యమ్యం- తక్యం- శస్యం- చత్యం- యత్యం- జన్యం. హన్-వధ్యః. శప్యం-లభ్యం, ఆలమ్భ్యాగౌః, ఉపలమ్భ్యస్సాధుః (ఉపలబ్ధుంశక్య ఉపలభ్యః) . శక్యం. సహ్యం. అవద్యం-పాపం. పణ్యా- గౌః. శతేనవర్యా కన్యా. వహత్యనేనేతివహ్యం శకటం. ఋ-అర్యః=స్వామీ వైశ్యోవా॥ క్యప్.— * యఇతిశిష్యతే: వద్ భూ హన్ ఏభ్యోభావే క్యప్ సుబన్తోపపదే. బ్రహ్మవద్యం, బ్రహ్మోద్యం. బ్రహ్మభూయం, బ్రహ్మహత్యా। ఇ,స్తు,శాస్,వృ,దృ,జుష్, ఏభ్యశ్చక్యప్-ఇత్యః, స్తుత్యః,శిష్యః.వృత్యః, ఆదృత్యః, జుష్యః, ఏవం శస్యం, శంస్యమ్. దుహ్యమ్, దోహ్యమ్. అఞ్జ్-ఆజ్యమ్. భృత్యః. కృత్యమిత్యాది. ణ్యత్.— కృ-కార్యమ్. పచ్ పాక్యం. భుజ్-భక్ష్యార్థే భోజ్యమ్. అన్యత్రభోగ్యమ్. ఏవం వచ్-వాచ్యం. శబ్దాఖ్యాయాం వాక్యం. ప్రయోక్తుం శక్యః ప్రయోజ్యః, ఏవం నియోజ్యః. లావ్యం-భావ్యం పావ్యమిత్యాది. ॥ ॥ శుద్ధ కృత్సు.— ణ్వుల్-వకారశ్శిష్యతే. తస్య అకాదేశః. కృ-కారకః. వహ్-వాహకః. హన్-ఘాతకః. దా-దాయకః. రభ్ - రమ్భకః. ఏవం లమ్భకః. జమ్భ

---

* పకారేత్సంజ్ఞకకృత్ప్రత్యయేపరేహ్రస్వస్యతుగాగమః. ఇ+య=ఇత్యఃఏవం క్విప్, క్యపి-చ. హృ-హృత్-కృత్,ఆహృత్య ప్రకృత్య ఇత్యాది తత్తత్ప్రకరణేబోధ్యమ్.

కః. రక్షకః. జనకః. వధకః. శమకః. దమక ఇత్యాది॥ల్యుట్—యకా రశ్శిష్యతే తస్య అనాదేశః. శయనం. హసనం. కరణం. భరణం. అయనం.ప్రశ్చనః. గావః దుహ్యన్తేస్యామితిగోదోహనీస్థాలీ. రాజ్ఞా భుజ్యన్తే రాజభోజనాశ్శాలయ ఇత్యాదిచ॥తృచ్.—కృ-కర్తా.భర్తా-స్త్రియాం- కర్త్రీ. క్లీబే- కర్తృ. ఏవం సర్వత్ర. దాతా. పాతా. వహ్-వోఢా. సహ్- సహితా, సోఢా. క్షమితా, క్షన్తా. (౪౧-౪౨) పక్తా. లబ్ధా.రబ్ధా.హన్తా. కుటితా(౯౦)ఇత్యాది॥క్విప్(సర్వంలుప్యతే-పిత్త్వాత్తుగాగమః) కృత్. హృత్. ఛిత్ (ద్) త్విట్. రాట్. భాః. సమ్పత్. జగత్. ధీః. శ్రీః. ఇత్యాదయః॥ శతృ.—(అత్ ఇతిశిష్యతే, ౧౯ సార్వధాతుకత్వాత్ శబాదయః ఏవం శానచి) పచ్-పచత్- పచ౯ పచన్తౌ పచన్తః. ఏవం భవ౯. దీవ్య౯.తుద౯.చోరయ౯.అదన్,ద్విష౯, జుహ్వత్,దదత్, సున్వన్,రున్ధ౯,తన్వ౯,కృణ్వ౯, క్రీణన్నిత్యాది. ఏతచ్ఛబ్దరత్నావళౌ విశదీకృతమ్. మహా౯భవంశ్చభిద్యేతే ధీమాంశ్చమఘవాన్ భవాన్|త్రయస్తుల్యా అథమరుజ్జక్షుజ్జాగ్ర ద్దద ద్దధత్॥ దరిద్రచ్ఛతథాశాసచ్చకాసచ్చసమా ఇమే. ఏవం క్లీబేపి-సమానౌతుపచ ద్దీవ్యచ్ఛబ్దౌతుల్యాదదద్దధత్ । తుదద్యకృచ్ఛకృచ్ఛాపి భిన్నౌస్స్యరితి.తాన్తకా ఇతిచ. రూపభేదస్తు తత్రైవ ద్రష్టవ్యః॥శానచ్(మాన-ఆనఇతిచ)ఆత్మనేపదసంజ్ఞా. ఏధమానః,యజమానః,పవమానః,దీవ్యమానః,తుదమానః,చోరయమాణః,ద్విషాణః,శయానః,దదానః, సున్వానః, రున్ధానః, తన్వానః, క్రీణానః; ఏధిష్యమాణః వచ్-వక్ష్యమాణః. కరిష్యమాణః. ఏవం భోగం భుఞ్జానః. కవచం బిభ్రాణః. శత్రుం నిఘ్నానః. ఇత్యాది చైతత్ప్రకరణేజ్ఞేయమ్॥భూతే భావకర్మణోః క్తః, కర్తరి క్తవతుః.—స్నాతంమయా, స్తుతస్త్వయావిష్ణుః, స్నాతవా౯,స్తుతవా౯చైత్రః.

౧౨౩.—అ,ఈ,ఉ,ఊ,కారేత్సంజ్ఞకేభ్యః పరయోః క్త, క్తవతోః (నిష్ఠాయాః) ఇణ్ణస్యాత్. క్ర॥ ఉ॥ స్విదా- స్విన్నః- స్విన్నవా౯, కృతీ-కృత్తః కృత్తవా౯,గ్రసు-గ్రస్తః గ్రస్తవా౯, గుహూ-గూఢః-

గూఢవాన్, ఏవం సజ్జీర్ణప్రకరణోదాహరిష్యతాం రూపాణి.

౧౨౮.—ఓకారేత్సంజ్ఞకేభ్యః, దివాద్యన్తర్గణభూతస్వాదిభ్యః, క్ర్యాద్యన్తర్గణ భూతల్వాదిభ్యశ్చ, పరస్యక్త, క్తవతు, సమ్బన్ధితకారస్య నకారాదేశస్స్యాత్॥ కిఞ్చ. రేఫ దకారాభ్యాం పరస్యక్త, క్తవతు, సమ్బన్ధి తకారస్యః పూర్వస్య దకారస్యచ నకారాదేశః।ఆకారాన్తేషుయణ్వతః సంయోగాదేర్ధాతోర్గ పరస్యక్త క్తవతుసమ్బన్ధి తకారస్య నకారాదేశశ్చస్యాత్. క్ర॥ ఉ॥ భుజో- భుగ్నః, సూ- సూనః, లూ- లూనః॥ శౄ- శీర్ణః, భిద్- భిన్నః. ఏవం స్తీర్ణః, స్తీర్ణవాన్; ఛిన్నః, ఛిన్నవాన్। స్త్యా-స్త్యానః. ద్రాణః, ద్రాణవాన్. గ్లానః గ్లానవానిత్యాదిసామాన్యాకారేణజ్ఞేయమ్॥ విశేషస్తూచ్యతే. కర్తరి క్షి-క్షీణః క్షీణవాన్-భావకర్మణోస్తు క్షితో మయాకామః- ఏవమ్.

శ్రి- శ్రితః, శ్రితవాన్	శ్వి- శూనః	ప్రస్తీతః
స్తు- స్తుతః, స్తుతవాన్	వ్రీ- వ్రీణః	ఞి ఫలా- ఫుల్లః §
భూ- భూతః, భూతవాన్	స్కన్ద్- పరిస్కన్దః, విస్కన్నః	క్షీబృ- క్షీబః
		కృశ్- కృశః
క్షు-క్షుతః, క్షుతవాన్	స్తన్భ్- ప్రతిస్తబ్ధః, నిస్తబ్ధః	లాఘృ- ఉల్లాఘః
ఊర్ణు- ఊర్ణుతః		నుద్- నున్నః, నుత్తః
ను- నుతః	దివ్- ద్యూనః, ద్యూతమ్	విద్-విన్నః, విత్తః, విదితః ✻
వృ- వృతః		
పూ- పూనః, పూతమ్	వా-నిర్వాణః, నిర్వాతః	ఉన్ద్- ఉన్నః, ఉత్తః
సి-సినః, సితః		త్రై-త్రాణః, త్రాతః
శ్యై - శ్యానః, శీనః, శీతమ్	శుష్- శుష్కః	ఘ్రా-ఘ్రాణః-ఘ్రాతః
	పచ్- పక్వః	హ్రీ- హ్రీణః, హ్రీతః
అఞ్చు- సమక్నః, ఉదక్తమ్.	క్షై- క్షామః	ధ్యై- ధ్యాతః
	స్త్యై- ప్రస్తీమః,	ఖ్యా- ఖ్యాతః

§ ఉపసర్గాత్పరశ్చేత్ ప్రఫుల్తః ప్రక్షీబితః ప్రకృశితః ప్రోల్లాఘితః (ఉత్ఫుల్లసమ్ఫుల్లౌచ)

✻ వేత్తేస్తువిదితోనిష్ఠా, విద్యతేర్విన్న ఇష్యతే। విన్తేర్విన్నశ్చ విత్తశ్చ భోగేవిత్తశ్చవిన్దతేః॥

పౄ-పూర్తః పూర్ణః
ముర్ఛా- మూర్తః
మద్- మత్తః
భిద్- భిత్తంశకలం, భిన్నమన్యత్
ఋ- ఋణమ్
స్ఫాయ్-స్ఫీతః
కుష్- నిష్కుషితః
వస్- ఉషితః
క్షుధ్-క్షుధితః
అఞ్చ్- అఞ్చితః, గతౌ-అక్తః
లుభ్- లుభితః, గార్ధ్యేలుబ్ధః
క్లిశ్- క్లిశితః, క్లిష్టః
పూఙ్-పూతః, పవితః
పూఞ్- పూనాః=వినష్టాః
శీఙ్ - శయితః
స్విద్- ప్రస్వేదితః §

మిద్- ప్రమేదితః
క్ష్విద్- ప్రక్ష్వేదితః
ధృష్- ప్రధర్షితః
మృష్- మర్షితః
తన్- తతః- ❋
క్షణ్- క్షతః
క్షిణ్- క్షితః
ఋణ్- ఋతః
తృణ్- తృతః
ఘృణ్- ఘృతః
వన్- వతః
మన్- మతః
రమ్- రతః
నమ్- నతః
హన్- హతః
గమ్- గతః
యమ్- యతః
జన్- జాతః
సన్- సాతః
ఖన్- ఖాతః

పత్- పతితః
గుహూ-గూఢః ❁
గాహూ- గాఢః
కృపూ- క్లృప్తః
క్షుభ్- క్షుబ్ధః ¶
స్వన్- స్వాన్తమ్
ధ్వన్- ధ్వాన్తమ్
లగ్- లగ్నమ్
మ్లేచ్ఛ్- మ్లిష్టమ్
రేభ్- విరిబ్ధః
ఫణ్- ఫాణ్టః
వాహృ- వాఢమ్
ధృష్- ధృష్టః
శస్- విశస్తః
దృహ, దృహి } దృఢః = బలవాన్ స్థూలో వా - అన్యత్ర దృహితః, దృంహితః.
బృహ - (బృహి) పరిబృఢః=ప్రభుః

---

§ ఆదికర్మణినిష్ఠావక్తవ్యా. క్తగకర్తర్యపి। భావేఆదికర్మణిచ ఆదితోనిష్ఠాయా ఇడ్వాస్యాత్ - ప్రస్వేదితః, ప్రస్విన్న ఇత్యాది.

❋ తనాదీనామష్టానామ్, అనుదాత్తానాం రమాదీనాఞ్చాను నాసికలోపః, జన్, సన్, ఖనాం, దీర్ఘశ్చ కితి ప్రత్యయేపరే.

❁ పాక్షికేట్కాయే ధాతవః (౮౨ సూ॥) తేభ్యోనిష్ఠాయాంఇణ్న॥

¶ క్షుబ్ధ,స్వాన్త,ధ్వాన్త, లగ్న,మ్లిష్ట, విరిబ్ధ,ఫాణ్ట,బాఢాని, క్రమేణ మన్థ, మన,స్తమః, సక్తా,విస్పష్ట, స్వరా, నాయాస,భృశేషు,వాచ్యేషునిపాత్యన్తే. తతోఽన్యస్మిన్నర్థేక్షుభితం, స్వనితం, ధ్వనితం, లగితం, మ్లేచ్ఛితం, విరేభితం ఫణితం, వాహితమితి॥ ధృష్, శస్, అనయోరవినయార్థేధృష్టః, విశస్తః.వినయేతు ధర్షితః,విశసితః.

కష్-కష్టమ్= దుఃఖం తత్కారణఞ్చ- కషితమన్యత్
ఘుష్-ఘుష్టా= రజ్జుః, ఘుషితం=వాక్యమ్
అర్ద్-సమ్,ని,వి,అభి+ సమర్ణః.పక్షేఅర్దితః అభ్యర్ణం=నాతిదూరమాసన్నం వా. అభ్యర్దితమన్యత్
వృత్ - వృత్తంఛన్దః= అధీతమిత్యర్థః. అధ్యయనభిన్నార్థేవర్తితారజ్జుః
శ్రా, శ్రప్- శృతంక్షీరంహవిశ్చ. తతోన్యత్రశ్రాణం, శ్రపితమ్
శ్రు-శ్రవణే- శ్రుతం= శాస్త్రాది
దమ్- దాన్తః,దమితః
శమ్-శాన్తః, శమితః
పూర్ - పూర్ణః, పూరితః
దస్-దస్తః, దాసితః
స్పశ్-స్పష్టః,స్పశితః
ఛద్-ఛన్నః, ఛాదితః
జ్ఞప్-జ్ఞప్తః,జ్ఞపితః

రుష్-రుష్టః,రుషితః
అమ్-ఆన్తః,అమితః
త్వర్-తూర్ణః, త్వరితః
ఘుష్ - సఙ్ఘుష్టః, సఙ్ఘుషితః
స్వన్- ఆస్వాన్తః, ఆస్వనితః
హృష్- హృష్టం, హృషితం=లోమ
చి- అపచితః, అపచాయితః
ప్యాయ్-పీనం ముఖం. ప్యానః,పీనః స్వేదః సోపసర్గశ్చేత్ ప్రప్యాన ఇత్యేవ. తత్రాప్యాఙ్పూర్వశ్చేత్-ఆపీనమ్=ఊధః, ఆపీనోఽన్ధుశ్చ.
హ్లాద్-ప్రహ్లాన్నః
స్థా-స్థితః।దో-దితః
మా-మితః।సో-సితః
శో-శితః,శాతః
ఛో-ఛితః, ఛాతః
దాప్,దైప్-దాతః
ధా-హితం, నిహితమ్
దా,దో,దే,—దత్తః.
§ సోపసర్గశ్చేత్-

ప్రత్తః, అవత్తః, సూత్తం,నీత్తమ్
ధేట్-ధీతం। పా-పీతం
గై-గీతమ్। అద్-జగ్ధః
స్నా-నిష్ణాతః
గ్రహ్-గృహీతః
జ్యా-జీనః (౮౯)
వ్యధ్-విద్ధః।వశ్-ఉష్టః
వ్యచ్-విచితః
వ్రశ్చ్-వృక్ణః
ప్రచ్ఛ్-పృష్టః
భ్రస్జ్-భృష్టః
వచ్-ఉక్తః
స్వప్-సుప్తః
యజ్-ఇష్టః
వప్-ఉప్తః
వహ్- ఊఢః
వస్-ఉషితః
వద్-ఉదితః
వేఞ్-ఉతః
వ్యేఞ్-వీతః
హ్వేఞ్-హూతః
భ్రంశ్-భ్రష్టః
స్రంస్-స్రస్తః
ధ్వంస్-ధ్వస్తః
శాసు-శిష్టః
దరిద్రా-దరిద్రితః

---

§ "అవదత్తంవిదత్తఞ్చ ప్రదత్తఞ్చాదికర్మణి। సుదత్తమనుదత్తఞ్చ నిదత్తమితిచేష్యతే,, ఇతి॥

ధావ్-ధౌతః, ధావితః
ణిజన్తాత్ - ధావితః,
చోదితః. తోషితః.
దాపితః, స్థాపితః
సన్నన్తాత్ - బుభూషి

తః - చికీర్షితః,
ఘూంసితః, జుగుప్సితః
భావాదికర్మణోః
ఉదుపధేషువా *
గుణః - ప్రద్యుతితః,

జి ప్రద్యోదితః, ప్రముది
తం, ప్రమోదిత మి
త్యాదివిశేషాశ్చబో
ధ్యాః. ఏవమేవక్త
వతుప్రత్యయేపి.

స్త్రీలిఙ్గేభావాదౌ క్తిన్ (తి).—కృ-కృతిః, చితిః, శ్రూయతేఽనయేతిశ్రుతిః. ఏవమిష్టిః, స్తుతిః. (ఋూకారాన్తేభ్యఃల్వాదిభ్యశ్చపరస్య క్తినః నత్వమ్) కౄ-కీర్ణిః, గౄ-గిర్ణిః, లూనిః, ధూనిః, యూనిరిత్యాది। వేఞ్ ఊతిః, ఏవముపస్థితిప్రస్థితిసఙ్గీతిసమ్పీతిపత్తియూతిజూతిసాతిహేతికీర్తయశ్చ॥ భావాదౌఘఞ్.—భూ-భావః. పచ్-పాకః. భజ్-భాగః. రఞ్జ్-రాగః. హృ-హారః. నీ-నాయ ఇత్యాది॥ తుమున్-క్రియార్థాయాం క్రియాయాం, సమానకర్తృకేషూపపదేషుచ తుమున్స్యాత్. ద్రష్టుం యాతి, ఇచ్ఛతిభోక్తుమ్, ఏవం కర్తుం గదితుం దాతుం నేతుం తనితుమిత్యాది॥ సమానకర్తృకయోర్ధాత్వర్థయోర్మధ్యే పూర్వకాలే విద్యమానాద్ధాతోః భావేక్త్వాస్యాత్; తస్య అవ్యయ పూర్వపదే నఞ్ భిన్నేసమాసే ల్యబాదేశశ్చ. పౌనఃపున్యేద్యోత్యే తస్మిన్నేవార్థేణముల్, క్త్వాచభవతః. ఉ॥భుక్త్వావ్రజతి, సమ్భుజ్య, భోజమ్భోజం, భుక్త్వా భుక్త్వా గచ్ఛతీత్యాది శబ్దరత్నావళౌ అవ్యయప్రకరణే ద్రష్టవ్యమ్.

౧.౨౫.—ఉకారేత్సంజ్ఞకేభ్యఃపరస్యక్త్వా ప్రత్యయస్యవా ఇడాగమః; సేట్కానాం గుణశ్చ తత్రాప్యుదుపధేషువా। అనునాసికాన్తానామనునాసిక లోపః. మాన్తానిటాంవా, నాన్తానిటాంనిత్యం. ల్యపి హ్రస్వస్య తుగాగమః. శ్రిధాతోః, ఉగన్తాచ్చ, పరస్య క్త్వాప్రత్యయస్యనేడాగమ ఇత్యాదిచ జ్ఞేయమ్. యథా.—

---

* స్థైర్యగమనభోజనార్థే భ్యోధికరణే కర్త్రర్యాదౌ చ క్తః- ముకున్దస్యాసితమిదమిదం యాతంరమాపతేః। భుక్తమేతదనన్తస్యేత్యూచుర్గోప్యాదిదృక్షవః॥ఆసితో ముకున్దః, ఆసితంతేన. ఏవం రాజ్ఞాం మతో బుద్ధః పూజితః శీలిత ఇత్యాదిచజ్ఞేయమ్.

శము-శమిత్వా, శాన్త్వా.నిశమ్య. శమంశమం, శామంశామం।శమితుమ్.
దివు-దేవిత్వా,ద్యూత్వా.సన్దీవ్య. దేవఀదేవం. దేవితుమ్.ఏవముదితః.
గమ్-గత్వా.అవగమ్య (అవగత్య)-గమజ్గమం, గామజ్గామం.గన్తుమ్.
నమ్-నత్వా. ప్రణమ్య (ప్రణత్య)-నమంనమం, నామంనామం. నన్తుమ్.
హఀ-హత్వా.ప్రహత్య.ఘాతఙ్ఘాతమ్.హన్తుమ్. ఏవమనునాసికాన్తాః.

స్మృ-స్మృత్వా. విస్మృత్య. స్మారంస్మారం. స్మర్తుమ్।ధూ-ధూత్వా. ప్రధూయ. ధావన్ధావం. ధవితుమ్. ఏవముగితః।శ్రి-శ్రయిత్వా. ఆశ్రిత్య.శ్రాయంశ్రాయం. శ్రయితుమ్। శ్రు-శ్రుత్వా. సంశ్రుత్య. శ్రావంశ్రావం. శ్రోతుమ్। స్థా-స్థిత్వా- ప్రస్థాయ-స్థాతుమ్ ఏవముత్తరత్ర। సో-సిత్వా-ప్రసాయ।పా-పీత్వా-రక్షణార్థస్యపాత్వా.ప్రపాయ। ధా-హిత్వా-విధాయ।మా-మిత్వా-ప్రమాయ. మేజ్-ప్రమిత్య।హా-హిత్వా ప్రహాయ.ఓహాఙ్-హాత్వా।దో-దిత్వా-ప్రదాయ।దా-దత్త్వా-ప్రదాయ అద్-జగ్ధ్వా-ప్రజగ్ధ్య। మృజ్-మార్జిత్వా,మృష్ట్వా-సమ్మృజ్య। గుహూ-గూహిత్వా,గూఢ్వా.స్యన్ద్-స్యన్దిత్వా, స్యన్త్వా-నిష్యన్ద్య ఏవమూదితః మృడ్-మృడిత్వా।మృద్-మృదిత్వా।గుధ్-గుధిత్వా। కుష్-కుషిత్వా। క్లిశ్-క్లిశిత్వా,క్లిష్ట్వా। వద్-ఉదిత్వా-అనూద్య। వస్-ఉషిత్వా (వసిత్వా) ఉపోష్య।రుద్-రుదిత్వా ప్రరుద్య. ఏవంవిదిత్వా-ముషిత్వా-గృహీత్వా-సఙ్గృహ్య.సుప్త్వా-విషుప్య. పృష్ట్వా-సమ్పృచ్ఛ్య।వచ్-ఉక్త్వా-ప్రోచ్య। యజ్-ఇష్ట్వా-సమిజ్య।వప్-ఉప్త్వా-నిరుప్య।వహ్-ఊఢ్వా-ప్రోహ్య। సహ్-సోఢ్వా,సహిత్వా-ప్రసహ్య। లుభ్-లుభిత్వా, లోభిత్వా,లుబ్ధ్వా-ప్రలుభ్య.ఏవంరుషరిషధాతూజ్ఞేయా।లిఖ్-లిఖిత్వా, లేఖిత్వా-సంలిఖ్య.ఏవం ద్యుత ముద క్షుధాదయః। హ్వే-హూత్వా-ఆహూయ। వ్యధ్-విద్ధ్వా-ఆవిధ్య। వశ్-ఉష్ట్వా-సముశ్య। భ్రస్జ్-భృష్ట్వా-ప్రభృజ్య। శాస్-శిష్ట్వా-ఆశిష్య। వఞ్చ్-వచిత్వా, వఞ్చిత్వా ఏవం లుఞ్చ్. ఋత్-ఋతిత్వా, అర్తిత్వా। తృష్-తృషిత్వా,తర్షిత్వా. ఏవం మృష్, కృశ్। క్రమ్-క్రమిత్వా,క్రాన్త్వా,క్రన్త్వా ఉపక్రమ్య।పూ-పవిత్వా,పూత్వా।భఞ్జ్-భక్త్వా,

భజ్త్వా-క్త్వా ఏవం రఞ్జ్,మస్జ్। అఞ్జ్-అఙ్త్వా-క్త్వా, అక్త్వా-అఞ్జిత్వా। నశ్-నష్ట్వా,నంష్ట్వా,నశిత్వా।ఖన్-ఖాత్వా,ఖనిత్వా। సన్-సాత్వా,సనిత్వా। ప్రసన్య, ప్రసాయ। జన్-జనిత్వా- ప్రజన్య, ప్రజాయ। కృ-కృత్వా. ప్రకృత్య।కౄ-కరి(రీ)త్వా-ప్రకీర్య।తౄ-తీర్త్వా-ఉత్తార్య।జ్యా-జీత్వా-ప్రజ్యాయ। వేఞ్-ఉత్వా. సంవాయ। వ్యేఞ్-వీత్వా-ప్రవ్యాయ,పరివీయ,పరివ్యాయ।ఇ-ఇత్వా-ప్రేత్య-అధీత్య।గ్రన్థ్-గ్రథిత్వా,గ్రన్థిత్వా.ఏవంశ్రన్థ్, గుమ్ఫ ఇత్యాదయః థాన్తాఫాన్తానోపధాః। స్కన్ద్-స్కన్త్వా।ఆప్-ఆప్త్వా-ప్రాపయ్య, ప్రాప్య। లఘుపూర్వాణ్ణ్యన్తాత్- ప్రణమయ్య-విగణయ్యేత్యాది. అనుక్తముత్తరార్ధే విజ్ఞేయమ్॥

నన్ద్యాదేర్ల్యుః(అన)—నన్దనః జనార్దనః మధుసూదనః విభీషణః లవణ ఇత్యాది॥ గ్రహ్యాదేర్ణినిః-గ్రాహీ,స్థాయీ, విశయీ,మన్త్రీ,అపరాధీత్యాది॥ పచాదేరచ్-పచః, చరః,చోరః, దేవః,లోలుపః,చేక్రియ ఇత్యాది॥ ఆదన్తాత్, ఇగుపధేభ్యశ్చకః.—ప్రదః ప్రజ్ఞః బుధః కృశః క్షిపః లిఖ ఇత్యాది॥ జ్వలాదిభ్యః ణః.—జ్వాలః,జ్వలః, క్షారః, క్షర ఇత్యాది ॥ అన్తాదిషూపపదేషు గమేర్డః.—అన్తగః,సర్వత్రగః, పన్నం పతితం గచ్ఛతీతి పన్నగః, ఉరగః,దుర్గః, విహగస్తురగ ఇత్యాది ॥ ఖశ్, ఖచ్.— జనమ్ ఏజయతీతి జనమేజయః ఏవం స్తనన్ధయః, నాడిన్ధమః, ప్రియంవదః, వశంవదః, భుజఙ్గమః,భుజఙ్గః,విహఙ్గమః,విహఙ్గః,వాచంయమః, పురన్దరః, సర్వఙ్కషః, భగన్దరః, భయఙ్కరః, క్షేమఙ్కర ఇత్యాది॥ఖ్యున్-అనాఢ్యమాఢ్యం కుర్వన్త్యనేన ఆఢ్యఙ్కరణమ్ ఏవం సుభగఙ్కరణ స్థూలఙ్కరణాదయః॥ ఇష్ణుచ్.— అలఙ్కరోతీతి అలఙ్కరిష్ణుః, ఏవంవర్ధిష్ణుః, సహిష్ణుః, రోచిష్ణుః, చరిష్ణుః, అపత్రపిష్ణుః, వర్తిష్ణురిత్యాది॥ శమాదిభ్యో ఘినుణ్.—శమీ,దమీ,తమీ,క్రమీత్యాది॥ నిన్దాదిభ్యో వుఞ్ (అక).—నిన్దకః హింసక ఇత్యాది॥లషపతపదస్థాభూవృషహనకమగమశౄభ్యః ఉకఞ్.—లాషుకః, పాతుకః, పాదుక ఇత్యాది॥ జల్ప భిక్ష కుట్ట లుణ్ట వృ- ఏభ్యష్షాకన్-జల్పాకః,భిక్షాకః, కు

ట్టాకః,లుణ్టాకః,వరాకః॥స్పృహి గృహి పతి దయి నిద్రా తన్ద్రా శ్రద్ధా కృపిశీభ్య ఆలుచ్.—స్పృహయాలుః - కృపాలుశ్శయాలురిత్యన్తమ్॥ ఆశంస్,భిక్ష్;సన్నన్తాత్ ఉః.—ఆశంసుః, భిక్షుః; చికీర్షుః, జిజ్ఞాసురిత్యాది॥ ధేటో ధాఞశ్చ కర్మణి ష్ట్రన్;(ఇత్రః)—ధాత్రీ-ఏవం దాత్ర, నేత్ర, శస్త్ర; చరిత్ర పవిత్రాదయః ॥ ఋవర్ణాన్తా దువర్ణాన్తాచ్చ అప్.— కరః గరః శరః యవః లవః స్తవః భవ ఇత్యాది॥ భావే డ్వితః క్త్రిమప్-నిర్వృత్తేర్థే.—డుపచ్-పాకేన నిర్వృత్తం పక్త్రిమమ్. ఏవం డువప్- ఉప్త్రిమం కృత్రిమమిత్యాది ॥ ట్వితః అథుచ్.—టునది-నన్దథుః ఏవం వేపథుః శ్వయథురిత్యాది ॥ ఉపసర్గే కర్మణ్యుపపదే చ దా, ధా రూపేభ్యః కిః,—ఆదిః విధిః అన్తర్ధిః ఉపాధిః జలధిః ఉదధిరిత్యాది॥షిద్భ్యః;భిదాదిభ్యశ్చ అఙ్.—క్షమూష్-క్షమా,త్రపూష్-త్రపా; భిదా చ్ఛిదేత్యాది ॥ వర్ణాత్కారః-అకారః ఇకారః ఉకార ఇత్యాది॥క్వసుః. (ధాతోర్ద్విత్వంలిడ్వత్.) ఋ-ఆరివాన్.పచ్-పేచివాన్.పా-పపివాన్ స్థా- తస్థివాన్. ఘస్ - జక్షివాన్. భిద్ - బిభిద్వాన్. దా- దదివాన్. భూ-బభూవాన్. శ్రి-శిశ్రివాన్. వచ్-ఊచివాన్. గమ్-జగ్మివాన్,జగన్వాన్. హన్-జఘ్నివాన్, జఘన్వాన్. విద్- వివిద్వాన్, వివిదివాన్. విశ్- వివిశ్వాన్,వివిశివాన్. దృశ్- దదృశ్వాన్, దదృశివాన్.ఇణ్ - ఈయివాన్. వస్-ఊషివాన్. సద్- సేదివాన్. తౄ- తితీర్వాన్. అఞ్జ్- ఆజివానిత్యాదయః ॥ ॥ ఉణాదికృతస్తు, కృవాపాజిమిస్వదిసాధ్యశూభ్య * ఉణ్,ఇత్యారభ్య మఙ్గైరలజిత్యన్తం పఞ్చపఞ్చాశదుత్తరసప్తశతీపరిమిత సూత్రైః కర్త్రాద్యర్థేషు బహుళం ప్రయుజ్యన్తే. " సంజ్ఞాసు ధాతురూపాణి ప్రత్యయాశ్చ తతఃపరే। కార్యాద్విద్యాదనూ

---

* ఏభ్యోఽష్టభ్య ఉణ్ ప్రత్యయస్స్యాత్. క్ర॥ ఉ ॥ కరోతీతి కారుః=శిల్పీ. వాతీతి వాయుః. పాతీతి పాయుర్గుదమ్. జయతి రోగానితి జాయురౌషధం వైద్యశ్చ. మినోతి ప్రక్షిపతి దేహే ఊష్మాణమితి మాయుః పిత్తమ్. స్వాద్యత ఇతి స్వాదుః, సాధ్నోతి పరకార్యం సాధుః. అశ్నుత ఇతి ఆశు శీఘ్రమ్ ఆశుర్వ్రీహిశ్చ.

బన్ధమేతచ్ఛాస్త్రముణాదిషు,, ఇత్యుక్తత్వాత్తే-చిదవిహితా అప్యూహ్యాః. తాః గ్రన్థగౌరవభియాత్రోపేక్ష్యోకారాదిక్రమేణాన్యత్ర తదర్థంపృథక్కృతిరేవారభ్యత ఇతి శివమ్. * ఇతికృదన్తప్రకరణమ్. *

ధాతుపాఠః ప్రారభ్యతే.

ఓం నమః పాణినికాత్యాయనపతఞ్జలిభ్యో మునిభ్యో మహద్భ్యశ్చ గురుభ్యః ॥ భూసత్తాయాముదాత్తః పరస్మైభాషా। అథకత్థ్యన్తాష్టత్రింశదనుదాత్తేతః.—ఏధ-వృద్ధౌ। స్పర్ధ-సఙ్ఘర్షే। గాధృ-ప్రతిష్ఠాలిప్సయోర్గ్రన్థేచ। బాధృ-విలోడనే। నాథృ-నాధృ-యాచ్ఞోపతాపైశ్వర్యాశీఃషు। దధ-ధారణే। స్కుది-ఆప్రవణే। శ్విది-శ్వైత్యే। వది-అభివాదనస్తుత్యోః। భది-కల్యాణేసుఖేచ।మది-స్తుతిమోదమదస్వప్నకాన్తిగతిషు। స్పది-కిఞ్చిచ్చలనే। క్లిది-పరిదేవనే। ముద-హర్షే।దద-దానే। ష్వద-స్వర్ద-ఆస్వాదనే। ఉర్ద-మానేక్రీడాయాఞ్చ।కుర్ద-ఖుర్ద-గుర్ద-గుద-క్రీడాయామేవ। షూద-క్షరణే।హ్రాద-అవ్యక్తేశబ్దే।హ్లాదీ-సుఖేచ।స్వాద-ఆస్వాదనే। పర్ద-కుత్సితేశబ్దే। యతీ-ప్రయత్నే। యుతృ-జుతృ-భాసనే। విథృ వేథృ-యాచనే। శ్రథి-శైథిల్యే। గ్రథి-కౌటిల్యే।కత్థ-శ్లాఘాయామ్॥ ౩౬॥ అథాష్టత్రింశత్తవర్గీయాన్తాః పరస్మైపదినః.— అత-సాతత్యగమనే।చితీ-సంజ్ఞానే।చ్యుతిర్-ఆసేచనే।శ్చ్యుతిర్-శ్చుతిర్-క్షరణే।మన్థ-విలోడనే।కుథి-పుథి-లుథి-మథి-హింసాసఙ్క్లేశనయోః। షిధ-గత్యామ్। షిధూ-శాస్త్రేమాఙ్గల్యేచ । ఖాదృ-భక్షణే । ఖద-స్థైర్యేహింసాయాఞ్చ। బద-స్థైర్యే। గద-వ్యక్తాయాంవాచి। రద-విలేఖనే। ణద-అవ్యక్తేశబ్దే। అర్ద-గతౌయాచనేచ।నర్ద-గర్ద-శబ్దే। తర్ద-హింసాయామ్। కర్ద-కుత్సితేశబ్దే। ఖర్ద-దన్దశూకే।అతి-అది-బన్ధనే। ఇది-పరమైశ్వర్యే। బిది-అవయవే. (భిదీతిపాఠాన్తరమ్)। గడి-వదనైకదేశే। ణిది-కుత్సాయామ్। ట[illegible]-సమృద్ధౌ। చది-ఆహ్లాదనేదీప్తౌచ। త్రది-చేష్టాయామ్। కది-క్రదిక్ల[illegible]హ్వానే రోదనేచ। క్లిది-పరిదేవనే।శున్ధ-శుద్ధౌ॥ ౩౮॥ అథకవర్గీ

యాన్తా అనుదాత్తేతోద్విచత్వారింశత్.—శీకృ-సేచనే।(సీకృ ఇత్యేకే) లోకృ-దర్శనే। శ్లోకృ-సఙ్ఘాతే। ద్రేకృ-ధ్రేకృ-శబ్దోత్సాహయోః। రేకృ-శఙ్కాయామ్। సేకృ-స్రేకృ-స్రకి-శ్రకి-శ్లకి- గతౌ। శకి-శఙ్కాయామ్। అకి-లక్షణే। వకి-కౌటిల్యే। మకి-మణ్డనే।కక-లౌల్యే। కుక-వృక-ఆదానే। చక-తృప్తౌ ప్రతిఘాతేచ। కకి-వకి- శ్వకి-త్రకి- ఢౌకృ-త్రౌకృ-ష్వష్క-వస్క-మస్క-టికృ-టీకృ-తికృ-తీకృ-రఘి-లఘి-గత్యర్థాః(ష్వష్క-త్యేకే-తృతీయోదన్త్యాదిః) । లఘిర్భోజననివృత్తావపి। అఘి-వఘి-మఘి-గత్యాక్షేపే। (గతౌగత్యారమ్భే చేత్యన్యే- మఘి- కైతవేచ)। రాఘృ-లాఘృ-ద్రాఘృ-సామర్థ్యే- ద్రాఘృ-ఆయామేచ- (ధ్రాఘృ ఇత్యపి కేచిత్)। శ్లాఘృ-కత్థనే॥ ౪౨॥అథపరస్మైపదినః పఞ్చాశత్.—ఫక్క- నీచైర్గతౌ। తక్క- (తక)- హసనే।తకి-కృచ్ఛ్రజీవనే। బుక్క-భషణే। కఖ-హసనే। ఓఖృ- రాఖృ- లాఖృ-ద్రాఖృ-ధ్రాఖృ-శోషణాలమర్థయోః। శాఖృ-శ్లాఖృ- వ్యాప్తౌ।ఉఖ-ఉఖి- వఖ-వఖి- మఖ-మఖి- ణఖ-ణఖి- రఖ-రఖి-లఖ-లఖి- ఇఖ-ఇఖి-ఈఖి- వల్గ-రగి-లగి-అగి-వగి-మగి-తగి-త్వగి-శ్రగి-శ్వగి-శ్లగి- ఇగి-రిగి- లిగి-గత్యర్థాః। (ఇహఖాన్తేషురిఖ-త్రఖ-త్రఖి-శిఖి(రిఖి-లిఖి) ఇత్యపి చతురః కేచిత్పఠన్తి. త్వగి- కమ్పనేచ)। యుగి-జుగి- బుగి-వర్జనే। గఘ- హసనే।మఘి-మణ్డనే।శిఘి-ఆఘ్రాణే॥ ౫౦॥ అథచవర్గీయాన్తాస్త్రత్రానుదాత్తేత ఏకవింశతిః.—వర్చ-దీప్తౌ।షచ- సేవనే సేచనేచ। లోచృ-దర్శనే। శచ-వ్యక్తాయాంవాచి। శ్వచ- శ్వచి-గతౌ।కచ-బన్ధనే। కచి-కాచి-దీప్తిబన్ధనయోః।మచ-ముచి-కల్కనే। మచి-ధారణోచ్ఛ్రాయపూజనేషు। పచి-వ్యక్తీకరణే। ష్టుచ-ప్రసాదే। ఋజ-గతిస్థానార్జనోపార్జనేషు। ఋజి-భృజీ- భర్జనే । ఏజృ-భ్రేజృ- భ్రాజృ- దీప్తౌ। ఈజ-గతికుత్సనయోః॥ ౨౧॥అథద్విసప్తతిర్వ్యఞ్జ్యన్తాః పరస్మైపదినః.—శుచ-శోకే। కుచ-శబ్దేతారే।కుచ-క్రుఞ్చ-గతికౌటిల్యాల్పీభావయోః। లుఞ్చ-అపనయనే। అఞ్చు- గతిపూజనయోః। వఞ్చు-చఞ్చు- తఞ్చు-త్వఞ్చు-మ్రుఞ్చు-మ్లుఞ్చు- మ్రుచు- మ్లుచు- గత్యర్థాః। గ్రుచు-గ్లుచు-కుజు-ఖుజు-

స్తేయకరణే। గ్లుఞ్చు-షస్జ-గతౌ (సజ్జతిరాత్మనేపద్యపి)। గుజి-అవ్యక్తే శబ్దే। అర్చ-పూజాయామ్। మ్లేచ్ఛ-అవ్యక్తేశబ్దే। లఛ-లాఛి-లక్షణే। వాఛి-ఇచ్ఛాయామ్। ఆఛి-ఆయామే। హ్రీచ్ఛ-లజ్జాయామ్। హుర్ఛా-కౌటిల్యే। ముర్ఛా-మోహసముచ్ఛ్రాయయోః। స్ఫుర్ఛా-విస్మృతౌ। యుచ్ఛ-ప్రమాదే। ఉఛి-ఉఞ్ఛే। ఉఛీ- వివాసే। ధ్రజ- ధ్రజి- ధృజ- ధృజి- ధ్వజ- ధ్వజి-గతౌ। ధ్రిజచ। కూజ-అవ్యక్తేశబ్దే। అర్జ-షర్జ-అర్జనే। గర్జ-శబ్దే। తర్జ-భర్త్సనే। కర్జ-వ్యథనే। ఖర్జ-పూజనే। అజ-గతిక్షేపణయోః। తేజ- పాలనే। ఖజ-మన్థే(కజ-మదఇత్యేకే)। ఖజి-గతివైకల్యే। ఏజృ- కమ్పనే। టుఓస్ఫూర్జా-వజ్రనిర్ఘోషే। క్షి-క్షయే। క్షీజ-అవ్యక్తేశబ్దే। లజ-లజి-భర్త్సనే। లాజ-లాజి-భర్జనేచ। జజ-జజి-యుద్ధే। (తుజ)రుజ-హింసాయామ్। తుజి-పాలనే। గజ గజి-గృజ-గృజి-ముజ-ముజి-శబ్దార్థాః। గజ-మదనేచ। వజ-వ్రజ- గతౌ॥ ౭౨॥అథటవర్గీయాన్తాశ్శాడ్యన్తా అనుదాత్తేతష్షట్త్రింశత్.— అట్ట-అతిక్రమహింసయోః। వేష్ట-వేష్టనే। చేష్ట-చేష్టాయాం। గోష్ట-లోష్ట-సఙ్ఘాతే। ఘట్ట-చలనే। స్ఫుట-వికసనే। (స్ఫుడీత్యేకే)। అఠి(అటి)-గతౌ। వఠి-ఏకచర్యాయామ్। మఠి-కఠి-శోకే। ముఠి-పాలనే। హేఠ-విబాధాయాం। ఏఠచ। హిడి-గత్యనాదరయోః। హుడి-పిడి- సఙ్ఘాతే। కుడి- దాహే। వడి-విభాజనే-మడిచ। భడి-పరిభాషణే। ముడి-మార్జనే। తుడి-తోడనే। హుడి-వరణే। చడి-కోపే। శడి-రుజాయాంసఙ్ఘాతేచ। తడి-తాడనే। పడి-గతౌ। కడి-మదే। ఖడి-మన్థే। హేడృ-హోడృ-అనాదరే। బాడృ- ఆప్లావ్యే। ద్రాడృ-ధ్రాడృ-విశరణే। శాడృ-శ్లాఘాయామ్॥ ౩౬॥ అథ టవర్గీయాన్తసమాప్తేగ పరస్మైపదినస్త్రిసప్తతిః.—శౌటృ-గర్వే। యౌటృ-బన్ధనే। మ్లేటృ-మ్లేడృ-ఉన్మాదే (మ్రేటృ- మ్రేడృ- ఇత్యేకే)। కటే - వర్షావరణయోః। (చటే ఇత్యేకే) అట-పట-గతౌ। రట- పరిభాషణే। లట-బాల్యే। శట - రుజా విశరణగత్యవసాదనేషు। వట-వేష్టనే। కిట- ఖిట- త్రాసే। శిట- షిట-అనాదరే। జట-ఝట- సఙ్ఘాతే, భట-భృతౌ। తట- ఉచ్ఛ్రాయే। ఖట-కాఙ్క్షాయామ్। నట-నృత్తౌ। పిట-శబ్దసంఘాతయోః, హట-దీప్తౌ। షట-

అవయవే। లుట-విలోడనే। (డాన్తోయమిత్యన్యే) చిట-పరప్రేష్యే। విట-శబ్దే। బిట- ఆక్రోశే। (హిట,హిఠేత్యేకే) ఇట-కిట- కటీ- గతౌ। మడి-భూషాయామ్। కుడి-వైకల్యే। ముట-పిట-మర్దనే। చుడి-అల్పీభావే। ముడి-ఖణ్డనే (పుడిచేత్యేకే)। రుటి-లుటి-స్తేయే (రుడి- లుడీత్యేకే- రుఠి-లుఠీత్యపరే)। స్ఫుటిర్-విశరణే (ఇదిదితి కేచిత్)। పఠ-వ్యక్తాయాంవాచి। వఠస్థౌల్యే। మఠ-మదనివాసయోః। కఠ-కృచ్ఛ్రజీవనే। అఠ-గతౌ। రఠ- పరిభాషణే। హఠ-ప్లుతిశఠత్వయోః। రుఠ-లుఠ-ఉఠ-ఉపఘాతే। (ఊఠేత్యేకే) పిఠ- హింసాసఙ్క్లేశనయోః । శఠ- కైతవేచ । శుఠ - గతిప్రతిఘాతే। (శుఠితిస్వామీ-కుఠిచ)। లుఠి-ఆలస్యేప్రతిఘాతేచ। శుఠి- శోషణే। రుఠి-లుఠి-గతౌ। చుడ్డ-భావకరణే। అడ్డ-అభియోగే। కడ్డ- కార్కశ్యే। క్రీడృ-విహారే। తుడృ-తోడనే (తూడృ ఇత్యేకే)। హుడృ- హూడృ- హోడృ-గతౌ। రాడృ-అనాదరే। రోడృ- లోడృ-ఉన్మాదే। అడ- ఉద్యమే। లడ-విలాసే। కడ-మదే (కడీత్యేకే)। గడి- వదనైకదేశే ॥ ౭౩ ॥ అథపవర్గీయాన్తాఅనుదాత్తేతస్తోభత్యన్తాశ్చతుస్త్రింశత్.— తిపృ-తేపృ-ష్టిపృ-ష్టేపృ-క్షరణార్థాః। గ్లేపృ-దైన్యే। టువేపృ-కమ్పనే। కేపృ- గేపృ- గ్లేపృ-చ। మేపృ- రేపృ- లేపృ-గతౌ। త్రపూష్-లజ్జాయామ్। కపి-చలనే। రబి-లబి-అబి-శబ్దే। కబృ-వర్ణే। క్లీబృ-అధార్ష్ట్యే। క్షీబృ-మదే। శీభృ-కత్థనే। చీభృచ రేభృ-శబ్దే। అభి-రభి-క్వచిత్పఠ్యతే। లభిచ। ష్టభి-స్కభి-ప్రతిబన్ధే। జభ-జృభి-గాత్రవినామే। శల్భ-కత్థనే। వల్భ-భోజనే। గల్భ-ధార్ష్ట్యే। స్రమ్భు-శ్రమ్భు-ప్రమాదే। ష్టుభు-స్తమ్భే ॥ ౩౪ ॥ అథపరస్మైపదినఏకోనచత్వారింశత్,— గుపూ-రక్షణే। ధూప-సన్తాపే। జప-జల్ప-వ్యక్తాయాంవాచి (జప-మానసేచ) । చప-సాన్త్వనే। షప-సమవాయే। రప-లప-వ్యక్తాయాంవాచి। చుప-మన్దాయాంగతౌ । తుప-తుమ్ప-త్రుప-త్రుమ్ప-తుఫ-తుమ్ఫ-త్రుఫ-త్రుమ్ఫ-హింసార్థాః। పర్ప రఫ-రఫి అర్బ వర్బ లర్బ-బర్బ మర్బ-కర్బ-ఖర్బ-గర్బ శర్బ-షర్బ-చర్బ- గతౌ। కుబి- ఆచ్ఛాదనే। లుబి-తుబి-అర్దనే। చుబి- వక్త్రసంయోగే । షృభృ- షృంభు - హింసార్థౌ।

(షిభు-షిమ్భు-ఇత్యేకే)। శుభ-శుమ్భ-భాషణే॥ ౩౯॥ అథానునాసికా న్తాస్త్రకమ్యన్తా అనుదాత్తేతోదశ.— ఘిణి-ఘుణి- ఘృణి - గ్రహణే। ఘుణ-ఘూర్ణ-భ్రమణే। పణ- వ్యవహారేస్తుతౌచ। పనచ। భామ- క్రోధే। క్షమూష్-సహనే। కము-కాన్తౌ ॥ ౧౦ ॥ అథక్రమ్యన్తాస్త్రింశత్పరస్మై పదినః.— అణ-రణ-వణ భణ-మణ కణ-క్వణ-వ్రణ-భ్రణ ధ్వణ శబ్దార్థాః (ధణిరపికైశ్చిత్పఠ్యతే)। ఓణృ- అపనయనే। శోణృ - వర్ణగత్యోః। శ్రోణృ-శ్లోణృ-సఙ్ఘాతే। పైణృ - గతిప్రేరణశ్లేషణేషు। ప్రైణృచ । ధ్రణ-శబ్దే(బణేత్యన్యే) । కనీ- దీప్తికాన్తిగతిషు। ష్టన- వన- శబ్దే। వన- షణ-సమ్భక్తౌ। అమ-గత్యాదిషు। ద్రమ-హమ్మ- మీమృ- గతౌ। చము ఛము-జము-ఝము అదనే(జిమింకేచిత్పఠన్తి)।క్రము-పాదవిక్షేపే॥ ౩౦॥ అథ రేవత్యన్తా అనుదాత్తేతష్షట్త్రింశత్.— అయ-వయ- పయ-మయ-చయ-తయ-ణయ-రయ-లయ-షయ-గతౌ। దయ- దానగతిరక్షణహింసాదానేషు।ఊయీ-తన్తుసన్తానే।పూయీ-విశరణే దుర్గన్ధేచ।క్నూయీ శబ్దే ఉన్దనేచ । క్ష్మాయీ - విధూననే । స్ఫాయీ- ఓప్యాయీ- వృద్ధౌ। తాయృ- సన్తానపాలనయోః। శల-చలనసంవరణయోః।వల-వల్ల-సంవరణే సఞ్చలనేచ। మల-మల్ల ధారణే। బల భల్ల-పరిభాషణ హింసాదానేషు।కల- శబ్దసఙ్ఖ్యానయోః । కల్ల - అవ్యక్తేశబ్దే । (అశబ్దయితి స్వామీ)। తేవృ-దేవృ-దేవనే । షేవృ-గేవృ-గ్లేవృ-పేవృ-మేవృ-మ్లేవృ-సేవనే (కేవృ-ఖేవృ-క్లేవృ-శేవృ-ఇత్యేకే)। రేవృ-ప్లవగతౌ॥ ౩౬॥అథావత్యన్తాః పరస్మైపదినస్త్రినవతిః.— మవ్య - బన్ధనే। సూర్క్ష్య - ఈర్క్ష్య ఈర్ష్య - ఈర్ష్యార్థాః। హయ- గతౌ। శుచ్య- అభిషవే (చుచ్య-ఇత్యేకే)।హర్య-గతికాన్త్యోః।అల- భూషణపర్యాప్తివారణేషు।ఞిఫలా-విశరణే। మీల-శ్మీల-స్మీల-క్ష్మీల-నిమేషణే। పీల-ప్రతిష్టమ్భే।నీల-వర్ణే।శీల-సమాధౌ। కీల-బన్ధనే। కూల-ఆవరణే।శూల-రుజాయాం సఙ్ఘాతేచ। తూల-నిష్కర్షే। పూల-సఙ్ఘాతే।మూల-ప్రతిష్ఠాయామ్। ఫల- నిష్పత్తౌ। చుల్ల-భావకరణే।ఫుల్ల-వికసనే।చిల్ల-శైథిల్యే భావకరణేచ।తిల-గతౌ।

(తిల్లేత్యేకే)। వేలౢ-చేలౢ-కేలౢ-ఖేలౢ-క్ష్వేలౢ-వేల్ల-చలనే। పేలౢ-
ఫేలౢ-శేలౢ గతౌ (షేలౢ ఇత్యేకే)। స్ఖల-సఞ్చలనే। ఖల-సఞ్చయే।
గళ-అదనే। షల-గతౌ। దళ-విదారణే।శ్వల-శ్వల్ల-ఆశుగమనే।ఖోలౢ-
ఖోరౢ-గతిప్రతిఘాతే। ధోరౢ-గతిచాతుర్యే। త్సర-చ్ఛద్మ-గతౌ।క్మర-
హూర్ఛనే। అభ్ర-వభ్ర-మభ్ర-చర-గత్యర్థాః (చరతిర్భక్షణేపి)। ష్ఠివు-
నిరసనే। జి-జయే। జీవ-ప్రాణధారణే। పీవ-మీవ-తీవ-ణీవ-స్థౌల్యే।
క్షీవు-క్షేవు-నిరసనే।ఉర్వీ-తుర్వీ-థుర్వీ-దుర్వీ-ధుర్వీ-హింసార్థాః।గుర్వీ-
ఉద్యమనే। ముర్వీ-బన్ధనే। పుర్వ-పర్వ-మర్వ-పూరణే। చర్వ-అదనే।
భర్వ-హింసాయాం। కర్వ-ఖర్వ-గర్వ-దర్పే। అర్వ-శర్వ-షర్వ-హింసా
యామ్।ఇవి-వ్యాప్తౌ।పివి-మివి-ణివి-సేచనే(షివీత్యేకే-సేవనఇత్యన్యే)।
హివి-దివి-ధివి-జివి-ప్రీణనార్థాః। రివి-రవి-ధవి-గత్యర్థాః।కృవి-హిం
సాకరణయోశ్చ। మవ-బన్ధనే। అవ-రక్షణగతికాన్తిప్రీతితృప్త్యవగ
మప్రవేశశ్రవణస్వామ్యర్థయాచనక్రియేచ్ఛాదీప్త్యవాప్త్యాలిఙ్గనహిం
సాదానభాగవృద్ధిషు ॥ ౯౩ ॥ ధావు-గతిశుద్ధ్యోః-స్వరితేత్॥ ౧॥ అథో
ష్మాన్తా అనుదాత్తేతోద్విపఞ్చాశత్.—ధుక్ష-ధిక్ష-సన్దీపనక్లేశనజీ
వనేషు। వృక్ష-వరణే। శిక్ష-విద్యోపాదానే। భిక్ష-భిక్షాయాంలాభే-
లాభేచ। క్లేశ-అవ్యక్తాయాంవాచి (బాధనయితిదుర్గః)।దక్ష-వృద్ధౌ
శీఘ్రార్థేచ।దీక్ష-మౌణ్డ్యేజ్యోపనయననియమవ్రతాదేశేషు। ఈక్ష-దర్శ
నాఙ్కనయోః। ఈష-గతిహింసాదానేషు, భాష-వ్యక్తాయాంవాచి,
వర్ష-స్నేహనే, గేషృ-అన్విచ్ఛాయామ్ (గ్లేషృ-ఇత్యేకే)। యేషృ-
ప్రయత్నే। (పేషృచ)।జేషృ-ణేషృ-ఏషృ-ప్రేషృ-గతౌ, రేషృ-హేషృ-
హ్రేషృ-అవ్యక్తేశబ్దే-తత్రాద్యోవృకశబ్దే-తతోద్వావశ్వశబ్దే।కాసృ-
శబ్దకుత్సాయామ్। భాసృ-దీప్తౌ।ణాసృ-రాసృ-శబ్దే। ణస-కౌటిల్యే।
భ్యస-భయే। ఆఙశ్శసి-ఇచ్ఛాయామ్। గ్రసు-గ్లసు-అదనే।ఈహ-చేష్టా
యామ్। బహి-మహి-వృద్ధౌ। అహి-గతౌ।గర్హ-గల్హ-కుత్సాయామ్।
బర్హ-బల్హ-ప్రాధాన్యే। వర్హ-వల్హ-పరిభాషణహింసాచ్ఛాద

నేషు, ప్లిహ-గతౌ, వేహృ-జేహృ-బాహృ-ప్రయత్నే। ద్రాహృ-నిద్రా క్షయే (నిక్షేపఇత్యేకే) కాశృ-దీప్తౌ। ఊహ-వితర్కే। గాహూ-విలోడనే। గృహూ- గ్రహణే। గ్లహచ। ఘుషి-కాన్తికరణే॥ ౫౨॥ అథా ర్హాత్యన్తాః పరస్మైపదిన ఏకోననవతిః.— ఘుషిర్ - అవిశబ్దనే (శబ్దఇత్యన్యే)। అక్షూ వ్యాప్తౌ। తక్షూ-త్వక్షూ- తనూకరణే। ఉక్ష-సేచనే। రక్ష-పాలనే। ణిక్ష-చుమ్బనే। తృక్ష- ష్టృక్ష-ణక్ష-గతౌ, వక్ష-రోషే। మృక్ష-సఙ్ఘాతే (మ్రక్షేత్యేకే), తక్ష-త్వచనే। పక్ష-పరిగ్రహే। సూర్క్ష-ఆదరే, కాక్షి-వాక్షి-మాక్షి-కాఙ్క్షాయామ్। ద్రాక్షి-ధ్రాక్షి- ధ్వాక్షి-ఘోరవాశితేచ। చూష-పానే। తూష-తుష్టౌ। పూష-వృద్ధౌ। మూష- స్తేయే। లూష-రూష- భూషాయామ్। శూష-ప్రసవే। యూష- హింసాయాం, జూషచ। భూష- అలఙ్కారే। ఊష-రుజాయామ్। ఈష-ఉఞ్ఛే। కష-ఖష-శిష-జష-ఝష శష వష-మష-రుష-రిష హింసార్థాః। భష-భర్త్సనే। ఉష- దాహే। జిషు-విషు మిషు- సేచనే। పుష-పుష్టౌ। శ్రిషు-శ్లిషు-ప్రుషు- ప్లుషు-దాహే। పృషు-వృషు- మృషు- సేచనే। ఘృషు- సఙ్ఘర్షే। హృషు-అలీకే। తుస-హ్రస-హ్లస- రస- శబ్దే। లస- శ్లేషణక్రీడనయోః। ఘస్ ౯-అదనే। చర్చ-జర్జ-ఝర్ఝ- పరిభాషణ-హింసాతర్జనేషు। పిసృ-పేసృ-గతౌ, హసే- హసనే। ణిశ- సమాధౌ, మిశ- మశ - శబ్దేరోషణేచ। శవ- గతౌ। శశ - ప్లుతగతౌ। శసు - హింసాయామ్, శంసు-స్తుతౌ, చహ- పరికల్కనే। మహ- పూజాయామ్। రహ-త్యాగే। రహి గతౌ। దృహ- దృహి- బృహ- బృహి- వృద్ధౌ (బృహి- శబ్దేచ-బృహిర్ ఇత్యేకే)। తుహిర్- దుహిర్ - ఉహిర్- అర్దనే। అర్హ- పూజాయామ్॥ ౮౯॥ అథకృపూపర్యన్తా అనుదాత్తేతో ద్యుతాదయః పఞ్చవింశతిః.— ద్యుత- దీప్తౌ। శ్వితా- వర్ణే। ఞిమిదా- స్నేహనే। ఞిష్విదా - స్నేహనమోచనయోః। (ఞిక్ష్విదాచేత్యేకే)। రుచ- దీప్తావభిప్రీతౌచ। ఘుట-పరివర్తనే। రుట-లుట-లుఠ-ప్రతిఘాతే। శుభ-దీప్తౌ। క్షుభ-సఞ్చలనే। ణభ-తుభ-హింసాయామ్। స్రంసు-ధ్వంసు-భ్రంసు-అవస్రంసనే। ధ్వంసు-

గతౌచ (భ్రంశు భ్రశు ఇతికేచిత్పేఠుః) స్రమ్భు-విశ్వాసే। వృతు- వర్త
నే। వృధు-వృద్ధౌ। శృధు-శబ్దకుత్సాయామ్। స్యన్దూ-ప్రస్రవణే। కృపూ-
సామర్థ్యే॥ ఇతిద్యుతాదయః॥ ౨౫॥ అథఘటాదయః. త్వరత్యన్తాస్త్ర
యోదశానుదాత్తేతష్షితశ్చ.— ఘట-చేష్టాయామ్। వ్యథ-భయసఞ్చల
నయోః।ప్రథ-ప్రఖ్యానే।ప్రస-విస్తారే।మ్రద-మర్దనే।స్ఖద-స్ఖదనే।క్షజి-గతి
దానయోః।దక్ష-గతిహింసనయోః। క్రప- కృపాయాంగతౌ। కది-క్రది-
క్లది-వైక్లబ్యే (వైకల్యఇత్యేకే)। ఞిత్వరా-సమ్భ్రమే॥ ౧౩॥ అథఫణా
న్తాగ్పరస్మైపదిన స్సప్తషష్టిః.—జ్వర-రోగే। గడ- సేచనే। హేడ- వేష్ట
నే।వట-భట-పరిభాషణే। ణట-నృత్తౌ।ష్టక-ప్రతిఘాతే।చక-తృప్తౌ। కఖే-
హసనే।రగే-శఙ్కాయామ్।లగే-సఙ్గే।హ్రగే-హ్లగే-షగే-ష్టగే-సంవరణే
కగే-నోచ్యతే।అక-అగ-కుటిలాయాంగతౌ। కణ-రణ-గతౌ।చణ-శణ-శ్ర
ణ-దానే (శణ-చణ-గతావిత్యన్యే)। శ్రథ క్రథ-క్లథ-క్వథ హింసా
ర్థాః।చనచ-వనుచ-నోచ్యతే। జ్వల-దీప్తౌ।హ్వల-హ్మల-చలనే । స్మృ-ఆ
ధ్యానే।దౄ-భయే।నౄ-నయే।శ్రా-పాకే।మారణతోషణనిశామనేషు
జ్ఞా।కమ్పనే-చలిః।ఛదిర్-ఊర్జనే।జిహ్వోన్మథనే-లడిః।మదీ- హర్షగ్లేపన
యోః। ధ్వన-శబ్దే।దలి-వలి-స్ఖలి-రణి-ధ్వని-త్రపి-క్షపయశ్చేతిభోజః।స్వన
అవతంసనే।ఘటాదయోమితః।జనీ-జౄష్-క్నసు-రఞ్జోఽమన్తాశ్చ।జ్వల
హ్వల హ్మల నమామనుపసర్గాద్వా।గ్లా-స్నా-వను-వమాఞ్చ।నకమ్యమి
చమామ్।శమో-దర్శనే।యమోంపరివేషణే। స్ఖదిరవపరిభ్యాఞ్చ।ఫణ-గ
తౌ॥ఇతిఘటాదిః॥౬౭॥ రాజృ-దీప్తౌ-స్వరితేత్॥౧॥టుభ్రాజృ- టుభ్రాశృ-
టు భ్లాశృ-దీప్తౌ. అనుదాత్తేతః॥౩॥ అథస్యమాదయః క్షరత్యన్తాగ్పర
స్మైపదినష్ద్వింశతిః.— స్యము-స్వన-ధ్వన-శబ్దే।షమ- ష్టమ-అవైకల్యే।
జ్వల-దీప్తౌ। చల-కమ్పనే।జల-ఘాతనే। టల ట్వల- వైక్లబ్యే।ష్ఠల-స్థానే।
హల-విలేఖనే।ణల-గన్ధే। పల-గతౌ।బల-ప్రాణనే ధాన్యావరోధేచ। పు
ల-మహత్వే।కుల-సంస్త్యానే బన్ధుషుచ। శల-హుల-పత్ఌ-గతౌ।క్వథే-ని
ష్పాకే।పథే-గతౌ।మథే-విలోడనే। టువము-ఉద్గిరణే।భ్రము-చలనే।క్షర

సఞ్చలనే॥ ౨౬॥ అథ ద్వావనుదాత్తేతౌ—షహ-మర్షణే। రమ-క్రీడాయా
మ్॥ ౨॥ అథ కసన్తాః పరస్మైపదినస్సప్త—షద్ఌ-విశరణగత్యవసాదనే
షు। శద్ఌ-శాతనే। క్రుశ-ఆహ్వానే రోదనే చ। కుచ-సమ్పర్చనకౌటిల్యప్రతి
ష్టమ్భవిలేఖనేషు। బుధ-అవగమనే। రుహ-బీజజన్మని ప్రాదుర్భావే చ। కస-
గతౌ॥ ౮ ॥ జ్వలాదిర్గతః॥ అథాష్టత్రింశద్గుహూత్యన్తాః స్వరితేతః—హి
క్క-అవ్యక్తే శబ్దే। అఞ్చు-గతౌ యాచనే చ (అచ ఇత్యేకే- అచీత్యపరే)।
టుయాచృ-యాచ్ఞాయామ్। రేటృ-పరిభాషణే। చతే-చదే-యాచనే। ప్రో
థృ-పర్యాప్తౌ। మిదృ-మేదృ-మేధాహింసనయోః। (థాన్తావితి స్వామీ-
ధాన్తావితి న్యాసకారః)। మేధృ-సఙ్గమే చ। ణిదృ-ణేదృ-కుత్సాసన్నికర్ష
యోః। శృధు-మృధు-ఉన్దనే। బుధిర్-బోధనే। ఉబున్దిర్-నిశామనే। వేణృ-
గతిజ్ఞానచిన్తానిశామనవాదిత్రగ్రహణేషు-నాన్తోప్యయమ్। ఖను-అవదా
రణే। చీవృ-ఆదానసంవరణయోః। చాయృ-పూజానిశామనయోః। వ్యయ
గతౌ। దాశృ-దానే। భేషృ-భయే (గతావిత్యేకే)। భ్రేషృ-భ్లేషృ-గతౌ।
అస-గతిదీప్త్యాదానేషు। అయం షాన్తోపి। స్పశ- బాధనస్పర్శనయోః। లష
కాన్తౌ। చష-భక్షణే। ఛష-హింసాయామ్। ఝష-ఆదానసంవరణయోః।
భ్రక్ష-భ్లక్ష-అదనే (భక్ష ఇతి మైత్రేయః)। దాసృ-దానే। మాహృ-మానే।
గుహూ-సంవరణే॥ ౩౦॥ అథాజన్తా ఉభయపదినః—శ్రిఞ్-సేవాయా
మ్। భృఞ్-భరణే। హృఞ్-హరణే। ధృఞ్-ధారణే। ణీఞ్-ప్రాపణే॥ ౫ ॥
అథాజన్తాః పరస్మైపదినః—ధేట్-పానే। గ్లై-మ్లై-హర్షక్షయే। ద్యై-న్య
క్కరణే। ద్రై-స్వప్నే। ధ్రై-తృప్తౌ। ధ్యై-చిన్తాయామ్। రై-శబ్దే।
స్త్యై-ష్ట్యై-శబ్దసఙ్ఘాతయోః। ఖై-ఖేదనే। క్షై-జై-షై-క్షయే। కై-గై-శబ్దే।
శై-శ్రై-పాకే (స్రై చ)। పై-ఓవై-శోషణే। ష్టై-ష్ణై-వేష్టనే (శోభాయాఞ్చే
త్యేకే)। దైప్-శోధనే। పా-పానే। ఘ్రా-గన్ధోపాదానే। ధ్మా-శబ్దాగ్నిసం
యోగయోః। ష్ఠా-గతినివృత్తౌ। మ్నా-అభ్యాసే। దాణ్-దానే। హ్వృ-
కౌటిల్యే। స్వృ-శబ్దోపతాపయోః। స్మృ-చిన్తాయామ్। హ్వృ-సంవ

రణే।సృ-గతౌ। ఋ-గతిప్రాపణయోః। గృ-ఘృ-సేచనే।ధ్వృ-హూర్ఛనే।స్రు-గతౌ।షు-ప్రసవైశ్వర్యయోః। శ్రు-శ్రవణే। ధ్రు-స్థైర్యే। దు-ద్రు-గతౌ।జి-జ్రి-అభిభవే॥ ౪౬॥ అథడీఙన్తాజిత ఏకవింశతిః.— ష్మిఙ్-ఈషద్ధసనే।గుఙ్-అవ్యక్తేశబ్దే।గాఙ్-గతౌ।కుఙ్-ఘుఙ్ ఉఙ్-ఙుఙ్ శబ్దే।(గుఙ్-ఘుఙ్ ఇత్యేకే)। చ్యుఙ్-జ్యుఙ్-ప్రుఙ్-ప్లుఙ్-గతౌ (క్లుఙ్-ద్రుఙ్ ఇత్యేకే)। రుఙ్-గతిరేషణయోః। ధృఙ్-అవధ్వంసనే। మేఙ్- ప్రణిదానే। దేఙ్-రక్షణే।శ్యైఙ్-గతౌ।ప్యైఙ్-వృద్ధౌ।త్రైఙ్-పాలనే।పూఙ్-పవనే-మూఙ్-బన్ధనే।డీఙ్-విహాయసాగతౌ॥ ౨౧॥ తౄ-ప్లవనతరణయోః పరస్మైపదీ॥ ౧॥ అథాష్టావనుదాత్తేతః.—గుప-గోపనే।తిజ-నిశానే। మాన-పూజాయామ్।బధ-బన్ధనే।రభ-రాభస్యే।డులభష్-ప్రాప్తౌ। ష్వఞ్జ-పరిష్వఙ్గే।హద-పురీషోత్సర్గే॥ ౮॥ అథపరస్మైపదినష్షోడశ.—ఞిష్విదా-అవ్యక్తేశబ్దే।స్కన్దిర్-గతిశోషణయోః।యభ-మైథునే।ణమ-ప్రహ్వత్వేశబ్దే। గమ్ఌ-సృప్ఌ-గతౌ। యము-ఉపరమే।తప-సన్తాపే।త్యజ-హానౌ।షఞ్జ-సఙ్గే।దృశిర్-ప్రేక్షణే।దంశ-దశనే। కృష- విలేఖనే। దహ-భస్మీకరణే।మిహ-సేచనే।కిత-నివాసేరోగాపనయనేచ॥ ౧౬॥ ఇతోవహత్యన్తాస్స్వరితేత ఏకాదశ.— దాన-ఖణ్డనే।శాన-తేజనే। డుపచష్-పాకే।షచ-సమవాయే।భజ-సేవాయామ్।రఞ్జ-రాగే।శప-ఆక్రోశే। త్విష-దీప్తౌ॥అథయజాదిః (సూ॥౮౯)యజ-దేవపూజాసఙ్గతికరణదానేషు డువప్-బీజసన్తానే ఛేదనేచ। వహ-ప్రాపణే ॥ ౧౧ ॥ వస-నివాసే-పరస్మైపదీ॥ వేఞ్-తన్తుసన్తానే। వ్యేఞ్-సంవరణే। హ్వేఞ్-స్పర్ధాయాం శబ్దేచ॥ఞితస్త్రయః॥ ౩॥అథద్వౌ పరస్మైపదినౌ.—వద- వ్యక్తాయాంవాచి।టుఓశ్వి-గతివృద్ధ్యోః॥ ౨॥ యజాదిర్వృత్-భ్వాదిస్త్వాకృతిగణః- తేనచులుమ్పతీత్యాదిసఙ్గ్రహః॥ ఇతిశబ్వికరణాభ్వాదయః ॥ ॥ ఋతిస్సౌత్రః సఙ్గుప్సాకృపయోః ॥ ॥ అథద్వౌపరస్మైపదినౌ.— అద-భక్షణే। హన-హింసాగత్యోః॥ ౨॥ అథచత్వారస్స్వరితేతః.—ద్విష-అప్రీతౌ। దుహ-ప్రపూరణే। దిహ-ఉపచయే।లిహ-ఆస్వాదనే॥ ౪॥ చక్షిఙ్-వ్యక్తా

యాంవాచి॥౧॥ అథపృచ్యన్తాఅనుదాత్తేతస్త్రయోదశ.— ఈర-గతౌ కమ్పనేచ। ఈడ-స్తుతౌ। ఈశ-ఐశ్వర్యే। ఆస-ఉపవేశనే। ఆఙః శాసు-ఇచ్ఛాయామ్। వస-ఆచ్ఛాదనే। కసి-గతిశాసనయోః। (అయమనిదిదిత్యేకే, తాలవ్యాన్తఇత్యన్యే)। ణిసి-చుమ్బనే। ణిజి-శుద్ధౌ। శిజి-అవ్యక్తేశబ్దే। పిజి-వర్ణే (సమ్పర్చనావయవావ్యక్తశబ్దేష్విత్యేకే, పృజీత్యన్యే)। వృజీ- వర్జనే। (వృజి-ఇత్యన్యే)। పృచీసమ్పర్చనే॥౧౩॥ షూఙ్-ప్రాణిగర్భవిమోచనే। శీఙ్-స్వప్నే॥ జితౌద్వౌ ౨॥ అథపరస్మైపదినోదశ-షితస్త్రిః.—యు-మిశ్రణేఽమిశ్రణేచ। రు-శబ్దే। తు-స్నాత్రో గతివృద్ధిహింసాసు। ణు-స్తుతౌ। టుక్షు-శబ్దే। క్ష్ణు తేజనే। ష్ణు-ప్రస్రవణే। ఊర్ణుఞ్-ఆచ్ఛాదనే। ద్యు-అభిగమనే। షు-ప్రసవైశ్వర్యయోః। కు-శబ్దే। ష్టుఞ్-స్తుతౌ। బ్రూఞ్-వ్యక్తాయాంవాచి ॥ ౧౩ ॥ అథశాస్యన్తాద్వాత్రింశత్పరస్మైపదినః ఇఙ్త్వాత్మనేపదీ.—ఇణ్-గతౌ। ఇఙ్-అధ్యయనే। ఇక్-స్మరణే। వీ-గతివ్యాప్తిప్రజననకాన్త్యసనఖాదనేషు। ఈ-చోక్తార్థే। యా-ప్రాపణే। వా-గతిగన్ధనయోః। భా-దీప్తౌ। ష్ణా-శౌచే। శ్రా-పాకే। ద్రా-కుత్సాయాంగతౌ। ప్సా-భక్షణే। పా-రక్షణే। రా-దానే। లా-ఆదానే। (ద్వావపిదానఇతిచన్ద్రః) దాప్-లవనే। ఖ్యా-ప్రకథనే। ప్రా-పూరణే। మా-మానే। వచ-పరిభాషణే। విద-జ్ఞానే। అస-భువి। మృజూ-శుద్ధౌ। రుదిర్-అశ్రువిమోచనే। ఞిష్వప్-శయే। శ్వస-ప్రాణనే। అనచ। జక్ష-భక్షహసనయోః॥ రుదాదిర్గతః॥ జాగృ-నిద్రాక్షయే। దరిద్రా-దుర్గతౌ। చకాసృ-దీప్తౌ। శాసు-అనుశిష్టౌ॥౩౨॥ అథఛాన్దసాగపఞ్చ.—దీధీఙ్-దీప్తిదేవనయోః। వేవీఙ్-వేతినాతుల్యే। షస-సస్తిస్వప్నే (సంస్తఇత్యేకే)। వశ-కాన్తౌ॥౫॥ హ్నుఙ్-అపనయనే॥౧॥ చర్కరీతఞ్చ ॥ ✻ ॥ ఇతిలుగ్వికరణా అదాదయః ॥ ✻ ॥ అథజుహోత్యాదయః ॥ ॥ ఆద్యాశ్చత్వారగ్గపరస్మైపదినః.—హు - దానాదనయోః (ఆదానేచేత్యేకే, ప్రీణనఇతిభాష్యమ్)। ఞిభీ-భయే। హ్రీ-లజ్జాయామ్। పౄ- పాలనపూరణయోః (పృఇత్యన్యే) । డుభృఞ్ - ధారణపోషణయోః। మాఙ్-మానేశబ్దేచ। ఓహాఙ్-గతౌ। ఓహాక్-త్యాగే- పరస్మైపదీ।

డుదాఞ్-దానే।డుధాఞ్-ధారణపోషణయోః (దానేపీత్యేకే) ॥౧౦॥ అథత్రయస్స్వరితేతః.—ణిజిర్-శౌచపోషణయోః। విజిర్-పృథగ్భావే। విష్ఌ-వ్యాప్తౌ॥ ౩॥ అథాగణాన్తాః పరస్మైపదినశ్ఛాన్దసాశ్చైకాదశ. ఘృ-క్షరణదీప్త్యోః।హృ-ప్రసహ్యాకరణే। ఋ-సృ-గతౌ। భస-భర్త్సనదీప్త్యోః। కి-జ్ఞానే।తుర-త్వరణే।ధిష-శబ్దే। ధన-ధాన్యే।జన-జననే। గా-స్తుతౌ ॥ ౧౧ ॥ * ॥ ఇతిశ్లువికరణా జుహోత్యాదయః ॥ * ॥ అథదివాదయః॥ ॥అథఝ్యాషన్తాః పరస్మైపదినష్షడ్వింశతిః.—దివు-క్రీడావిజిగీషావ్యవహారద్యుతిస్తుతిమోదమదస్వప్నకాన్తిగతిషు। షివు-తన్తుసన్తానే।స్రివు-గతిశోషణయోః।ష్ఠివు-నిరసనే। ష్ణుసు-అదనే (ఆదానేచేత్యేకే)। ష్ణసు-నిరసనే। క్నసు-హ్వరణదీప్త్యోః। వ్యుష-దాహే। ప్లుషచ।నృతీ-గాత్రవిక్షేపే।త్రసీ-ఉద్వేగే।కుథ-పూతీభావే। పుథ- హింసాయామ్। గుధ-పరివేష్టనే।క్షిప-ప్రేరణే।పుష్ప-వికసనే। తిమ-తీమ-ష్టిమ-ష్టీమ- ఆర్ద్రీభావే। వ్రీడ-చోదనేలజ్జాయాఞ్చ। ఇష-గతౌ। షహ-షుహ-చక్యర్థే।జౄష్-ఝౄష్-వయోహానౌ ॥ ౨౬ ॥ స్వాదిరన్తర్గణః.— షూఙ్-ప్రాణిప్రసవే। దూఙ్-పరితాపే। దీఙ్-క్షయే। డీఙ్-విహాయసాగతౌ।ధీఙ్-ఆధారే।మీఙ్-హింసాయాం। రీఙ్-స్రవణే। లీఙ్-శ్లేషణే।వ్రీఙ్-వృణోత్యర్థే। పీఙ్-పానే।మాఙ్-మానే। ఈఙ్-గతౌ। ప్రీఙ్-ప్రీతౌ॥ స్వాదయఓదితః॥ ౧౩॥అథచత్వారఃపరస్మైపదినః.— శో-తనూకరణే।ఛో-ఛేదనే। షో-అన్తకర్మణి। దో- అవఖణ్డనే ॥ ౪ ॥ అథాత్మనేపదినః పఞ్చదశ.— జనీ-ప్రాదుర్భావే, దీపీ-దీప్తౌ । పూరీ-ఆప్యాయనే । తూరీ-గతిత్వరణహింసనయోః।ధూరీ-గూరీ-హింసాగత్యోః।ఘూరీ-జూరీ-హింసావయోహాన్యోః (ఘూరీత్యేకే) । శూరీ-హింసాస్తమ్భనయోః। చూరీ-దాహే। తప-ఐశ్వర్యేవా।(పతేతిపాఠాన్తరమ్)। వృతు-వరణె (వావృతు ఇత్యేకే) । క్లిశ-ఉపతాపే। కాశృ-దీప్తౌ। వాశృ-శబ్దే॥ ౧౫॥ అథపఞ్చస్వరితేతః.—మృష-తితిక్షాయామ్।ఈశుచిర్-పూతీభావే।ణహ-బన్ధనే।రఞ్జ-రాగే।శప-ఆక్రోశే॥ ౫ ॥ అథైకాదశానుదాత్తేతః.— పద-గతౌ।ఖిద-

దైన్యే।విద-సత్తాయామ్,బుధ అవగమనే। యుధ-సమ్ప్రహారే। అనోరుధ-కామే। అణ-ప్రాణనే (అనేత్యేకే)। మన-జ్ఞానే।యుజ- సమాధౌ। సృజ-విసర్గే।లిశ-అల్పీభావే॥ ౧౧ ॥ అథాగణాన్తాత్పరస్మైపదినోఽష్టషష్టిః.—రాధోఽకర్మకాద్వృద్ధావేవ। వ్యధ-తాడనే।అథపుషాదిః।పుష-పుష్టౌ।శుష-శోషణే।తుష-ప్రీతౌ।దుష-వైకృత్యే।శ్లిష-ఆలిఙ్గనే।శక-విభాషితోమర్షణే।ఞిష్విదా-గాత్రప్రక్షరణే।క్రుధ-క్రోధే। క్షుధ-బుభుక్షాయామ్।శుధ-శౌచే।షిధు-సంరాద్ధౌ।రధ(థ) హింసాసంరాద్ధ్యోః।ణశ-అదర్శనే। తృప-ప్రీణనే। దృప- హర్షమోహనయోః। ద్రుహ-జిఘాంసాయామ్।ముహ-వైచిత్త్యే।ష్ణుహ-ఉద్గిరణే।ష్ణిహ-ప్రీతౌ॥రధాదిర్గతః॥శము-ఉపశమే।తము-కాఙ్క్షాయామ్।దము-ఉపశమే।శ్రము-తపసిఖేదేచ।భ్రము-అనవస్థానే।క్షమూ-సహనే।క్లము-గ్లానౌ।మదీ-హర్షే॥శమాదిర్గతః।అసు-క్షేపణే।యసు-ప్రయత్నే।జసు-మోక్షణే। తసు-ఉపక్షయే।దసుచ।వసు-స్తమ్భే। వ్యుష-విభాగే (వుసీత్యేకే) ప్లుష-దాహే।బిస-ప్రేరణే।కుస-సంశ్లేషణే। బుస-ఉత్సర్గే।ముస-ఖణ్డనే। మసీ-పరిణామే। (సమీత్యేకే) । లుట-విలోడనే। ఉచ-సమవాయే। భృశు-భ్రంశు-అధఃపతనే। వృశ-వరణే।కృశ-తనూకరణే। ఞితృషా-పిపాసాయామ్।హృష-తుష్టౌ।రుష-రిష-హింసాయామ్।డిప-క్షేపే। కుప-క్రోధే। గుప-వ్యాకులత్వే।యుపు-రుపు-లుపు-విమోహనే।(ష్టూప-సముచ్ఛ్రాయే)।లుభ-గార్ధ్యే।క్షుభ-సఞ్చలనే।ణభ-తుభ-హింసాయామ్।క్లిదూ-ఆర్ద్రీభావే।ఞిమిదా-స్నేహనే।(ఞిక్ష్విదా)। ఞిష్విదా-స్నేహనమోచనయోః। ఋధు-వృద్ధౌ।గృధు-అభికాఙ్క్షాయామ్॥ ౭౮ ॥ వృత్॥పుషాదయో దివాదయశ్చవృత్తాః॥ ఇతిశ్యన్వికరణాః॥

॥అథస్వాదయః॥

॥షుఞ్-అభిషవే।షిఞ్-బన్ధనే। శిఞ్-నిశానే।డుమిఞ్-ప్రక్షేపణే।చిఞ్-చయనే।స్తృఞ్-ఆచ్ఛాదనే।కృఞ్-హింసాయాం।వృఞ్-వరణే।ధుఞ్-కమ్పనే।ధూఞిత్యపి॥౧౦॥అథాష్టౌ పరస్మైపదినః.— టుదు-ఉపతాపే। హి-గతౌవృద్ధౌచ।పృ-ప్రీతౌ। స్పృ-ప్రీతౌ (స్మృ ఇత్యేకే)। (పృణోత్యాదయస్త్రయశ్ఛాన్దసా ఇత్యా

హుః)ఆప్ ఌ_వ్యాప్తౌ। శక్ ఌ_శక్తౌ। రాధ-సాధ-సంసిద్ధౌ॥ ౮॥ ద్వావను దాత్తేతౌ.— అశూ-వ్యాప్తౌ। ష్టిఘ-ఆస్కన్దనే ॥ ౨ ॥ అథాగణాన్తాః పరస్మైపదినష్షోడశ.—తిక_తిగ-గతౌచ। షఘ_హింసాయామ్। ఞిధృషా-ప్రాగల్భ్యే। దమ్భు-దమ్భనే। ఋధు_వృద్ధౌ। (తృప_ప్రీణనఇత్యేకే)। అథా గణాన్తాశ్ఛాన్దసాః। అహ-వ్యాప్తౌ। దఘ-ఘాతనే పాలనేచ। చము-భక్షణే రిక్షి-చిరి- జిరి_ దాశృ- దృ- హింసాయామ్। క్షిణోతిర్భాషాయామపి। (ఋక్షీత్యేకే, రిక్షీత్యన్యే) ॥ ౧౬ ॥ ఇతి స్వాదయః శ్నువికరణాః॥

॥ అథతుదాదయశ్శవికరణాః ॥   ॥ ఇతష్షట్స్వరితేతః.— తుద-వ్యథనే। ణుద-ప్రేరణే। దిశ-అతిసర్జనే। భ్రస్జో- పాకే। క్షిప-ప్రేరణే। కృష-విలేఖనే ॥ ౬ ॥ ఋషీ - గతౌ. పరస్మైపదీ ॥ ౧ ॥ అథాత్మనేపదినశ్చత్వారః॥ జుషీ-ప్రీతిసేవనయోః । ఓ_విజీభయచలనయోః। ఓలజీ-ఓలస్జీ-వ్రీడాయామ్॥౪॥అథచతుశ్శతంపరస్మైపదినః.— ఓవ్రశ్చూ - చ్ఛేదనే। వ్యచ—వ్యాజీకరణే। ఉఛ్ఛి-ఉఞ్ఛే। ఉఛీ-వివాసే। ఋచ్ఛ-గతీన్ద్రియప్రళయమూర్తిభావేషు। మిచ్ఛ-ఉత్క్లేశే। జర్జ-చర్చ-ఝర్ఝ- పరిభాషణభర్త్సనయోః। త్వచ-సంవరణే। ఋచ స్తుతౌ। ఉబ్జ ఆర్జవే। ఉజ్ఝ-ఉత్సర్గే। లుభ-విమోహనే। రిఫ-కత్థనయుద్ధనిన్దాహింసాదానేషు (రిహేత్యేకే)। తృప-తృమ్ఫ-తృప్తౌ (ద్వితీయాన్తావిత్యేకే) । తుప-తుమ్ప-తుఫ-తుమ్ఫ-హింసార్థాః। దృప-దృమ్ఫ- ఉత్క్లేశే (ఉభౌద్వితీయాన్తావితి కేచిత్) । ఋఫ-ఋమ్ఫ-హింసాయామ్। గుఫ-గుమ్ఫ-గ్రన్థే। ఉభ_ఉమ్భ- పూరణే। శుభ_శుమ్భ-శోభార్థే। దృభీ_గ్రన్థే। చృతీ-హింసాగ్రన్థనయోః। విధ-విధానే। జుడ-గతౌ (జునేత్యేకే) । మృడ-సుఖనే। పృడచ। పృణ_ప్రీణనే। వృణ చ। మృణ-హింసాయామ్। తుణ-కౌటిల్యే। పుణ-కర్మణిశుభే। ముణ-ప్రతిజ్ఞానే। కుణ-శబ్దోపకరణయోః। శుక_గతౌ। ద్రుణ- హింసాగతికౌటిల్యేషు। ఘుణ-ఘూర్ణ- భ్రమణే। షుర-ఐశ్వర్యదీప్త్యోః। కుర-శబ్దే। ఖుర-చ్ఛేదనే। ముర-సంవేష్టనే। క్షుర-విలేఖనే। ఘుర- భీమార్థశబ్దయోః। పుర-అగ్రగమనే। వృహూ-ఉద్యమనే। బృహూఇత్యపి। తృహూ- స్తృహూ-

తృంహూ-హింసార్థాః। ఇషు-ఇచ్ఛాయామ్। మిష-స్పర్ధాయామ్ । కిల-శ్వైత్యక్రీడనయోః। తిల-స్నేహే।చిల-వసనే।చల-విలసనే। ఇల-స్వప్నక్షేపణయోః।విల-సంవరణే।బిల-చ్ఛేదనే।ణిల-గహనే।హిల-భావకరణే। శిల-షిల-ఉఞ్ఛే।మిల-ప్రశ్లేషణే।లిఖ-అక్షరవిన్యాసే॥ అథకుటాదిః॥ కుట-కౌటిల్యే।పుట-సంశ్లేషణే। కుచ-సఙ్కోచనే।గుజ-శబ్దే। గుడ-రక్షాయామ్। డిప-క్షేపే। ఛుర-చ్ఛేదనే। స్ఫుట-వికసనే। ముట-ఆక్షేపప్రమర్దనయోః। త్రుట-చ్ఛేదనే। తుట-కలహకర్మణి। చుట- ఛుట- ఛేదనే। జుడ-బన్ధనే। కుడ-మదే। లుట-లుఠ-సంశ్లేషణే । కృడ-ఘనత్వే । కుడ-బాల్యే । పుడ-ఉత్సర్గే।ఘుట-ప్రతిఘాతే। తుడ-తోడనే। థుడ - స్థుడ- సంవరణే (ఖుడ-ఛుడ- ఇత్యేకే)।స్ఫుర-స్ఫుల-సఞ్చలనే, స్ఫరఇత్యేకే)।స్ఫుడ-చుడ-వ్రుడ-సంవరణే (జుడ-బుడ-నిమజ్జనఇత్యేకే) ॥ ౧౦౪ ॥ గురీ-ఉద్యమనే। అనుదాత్తేత్ ॥ ౧ ॥ ఇతశ్చత్వారః పరస్మైపదినః.— ణూ-స్తవనే। ధూ-విధూననే।గు-పురీషోత్సర్గే।ధ్రు-గతిస్థైర్యయోః।ధ్రువఇతిపాఠాన్తరమ్॥ ౪॥ కుఙ్-శబ్దే (దీర్ఘాన్తోపి)। కూటాదయోవృత్తాః॥ పృఙ్-వ్యాయామే। మృఙ్-ప్రాణత్యాగే॥ ఏతేఙితః ॥ ౩ ॥ అథపరస్మైపదినస్సప్త.—రి-పి-గతౌ। ధి-ధారణే।క్షి-నివాసగత్యోః। షూ-ప్రేరణే।కౄ-విక్షేపే।గౄ-నిగరణే ॥ ౭ ॥ దృఙ్-ఆదరే। ధృఙ్-అవస్థానే ॥ ౨ ॥ అథపరస్మైపదినషోడశ.— ప్రచ్ఛ-జ్ఞీప్సాయామ్। వృత్- కిరాదిః। సృజ-విసర్గే। టుమస్జో-శుద్ధౌ రుజో-భఙ్గే। భుజో-కౌటిల్యే। ఛుప-స్పర్శే। రుశ-రిశ- హింసాయామ్। లిశ-గతౌ। స్పృశ-సంస్పర్శనే। విచ్ఛ-గతౌ। విశ-ప్రవేశనే। మృశ-ఆమర్శనే। ణుద-ప్రేరణే। షద్ఌ-విశరణగత్యవసాదనేషు।శద్ఌ-శాతనే ॥ ౧౬ ॥ అథషట్స్వరితేతః.— మిల-సఙ్గమే । ముచ్ఌ-మోక్షణే। లుప్ఌ-ఛేదనే। విద్ఌ-లాభే। లిప-ఉపదేహే । షిచ-క్షరణే॥౬॥ త్రయఃపరస్మైపదినః.—కృతీ-ఛేదనే।ఖిద-పరిఘాతే, పిశ- అవయవే। (అయందీపనాయామపి) ॥ ౩ ॥ వృత్ ॥ ముచాదయః ॥ తుదాదయశ్చ వృత్తాః॥ ఇతిశవికరణాః ॥ ॥ అథరుధాదయః శ్నమ్వికరణాః॥ ॥

ఆద్యానవస్వరితేత ఇరితశ్చ.— రుధిర్- ఆవరణే। భిదిర్- విదారణే। ఛిదిర్-ద్వైధీకరణే। రిచిర్-విరేచనే।విచిర్-పృథగ్భావే।క్షుదిర్-సమ్పేషణే। యుజిర్-యోగే। ఉఛృదిర్-దీప్తిదేవనయోః। ఉతృదిర్-హింసానాదరయోః ॥ ౯ ॥ కృతీ-వేష్టనే ఛేదనేచ-అయంపరస్మైపదీ॥ ౧ ॥ అథ త్రయఅనుదాత్తేతః.— ఞిఇన్ధీ-దీప్తౌ। ఖిద-దైన్యే। విద- విచారణే॥ ౩॥ అథపరస్మైపదినోద్వాదశ.—శిష్ఌ-శేషణే।పిష్ఌ-సఞ్చూర్ణనే।భఞ్జో-ఆమర్దనే। భుజ-పాలనాభ్యవహారయోః। తృహ-హిసి-హింసాయామ్। ఉన్దీ-క్లేదనే। అఞ్జూ-వ్యక్తిమ్రక్షణకాన్తిగతిషు। తఞ్చూ-సఙ్కోచనే।ఓవిజీ భయచలనయోః। వృజీ-వర్జనే। పృచీ-సమ్పర్కే ॥ ౧౨ ॥ వృత్॥ ఇతిరుధాదయః శ్నమ్వికరణాః॥ ॥అథతనాదయ ఉవికరణాః॥ ॥ఆద్యాస్సప్తస్వరితేత ఉదితః.—తను-విస్తారే। షణు-దానే। క్షణు- హింసాయామ్। క్షిణుచ। ఋణు-గతౌ। తృణు-అదనే।ఘృణు-దీప్తౌ॥ ౭ ॥ ద్వావనుదాత్తేతౌ.— వను-యాచనే (చాన్ద్రమతేపరస్మైపదీ)। మను- అవబోధనే ॥ ౨ ॥ డుకృఞ్-కరణే।ఞిత్ ॥ ౧ ॥ వృత్॥ ఇతితనాదయ ఉవికరణాః॥ ॥అథక్ర్యాదయః శ్నావికరణాః॥ ॥ఇతఃపఞ్చదశ ఞితః.— డుక్రీఞ్ - ద్రవ్యవినిమయే। ప్రీఞ్-తర్పణేకాన్తౌచ, శ్రీఞ్-పాకే, మీఞ్-హింసాయామ్, షిఞ్-బన్ధనే। స్కుఞ్-ఆప్రవణే।(అత్ర స్తన్భు, స్తున్భు, స్కన్భు, స్కున్భు, ఇతిచతురస్సౌత్రాన్ పఠన్తి)। యుఞ్-బన్ధనే। క్నూఞ్-శబ్దే। ద్రూఞ్- హింసాయామ్। అథప్వాదిః- పూఞ్-పవనే। లూఞ్- ఛేదనే। స్తౄఞ్ - ఆచ్ఛాదనే। కౄఞ్-హింసాయామ్। వౄఞ్-వరణే।ధూఞ్-కమ్పనే॥ ౧౫ ॥ అథబధ్నాత్యన్తాఃపరస్మైపదిన ఏకవింశతిః.— శౄ-హింసాయామ్। పౄ-పాలనపూరణయోః।వౄ-వరణే।భౄ-భర్త్సనే(భరణే)మౄ-హింసాయాం।దౄ విదారణే। జౄ-వయోహానౌ (ఝౄ ఇత్యేకే,ధౄఇత్యన్యే)। నౄ-నయే। కౄ-హింసాయామ్। ఋౄ-గతౌ। గౄ-శబ్దే। జ్యా- వయోహా

నా। రీ-గతిరేషణయోః। లీ-శ్లేషణే। వ్లీ-వరణే। ప్లీ-గతౌ। వృత్-ల్వాదయోవృత్తాః (ప్వాదయోపీత్యేకే)।వ్రీ-వరణే।భ్రీ-భయే (భరణఇత్యేకే) క్షీష్-హింసాయామ్। జ్ఞా-అవబోధనే। బన్ధ-బన్ధనే ॥ ౨౧॥వృజ్-సమ్భక్త్యౌ-జిత్ ॥ ౧ ॥ అథపరస్మైపదినోద్వావింశతిః.— శ్రన్థ-మోచనహర్షయోః। మన్థ-విలోడనే। శ్రన్థ-గ్రన్థ- సన్దర్భే। కున్థ-సంశ్లేషణే (కుథేతెదుర్గః,సక్లేశయిత్యేకే) మృద-క్షోదే। మృడ-సుఖేచ। గుధ-రోగే। కుష-నిష్కర్షే। క్షుభ-సఞ్చలనే।ణభ-తుభ-హింసాయామ్। క్లిశూ-విబాధనే। అశ-భోజనే। ఉధ్రస-ఉఞ్ఛే (ఉకారోధాత్వవయవఇత్యేకే)। ఇష-ఆభీక్ష్ణ్యే। విష-విప్రయోగే। ప్రుష-ప్లుష- స్నేహన సేవనపూరణేషు। పుష-పుష్టౌ। ముష-స్తేయే, ఖచ- భూతప్రాదుర్భావే (ఖవేత్యేకే)। హేఠచ (హిడేత్యన్యే)॥ ౨౨॥ గ్రహ-ఉపాదానే.స్వరితేత్॥౧॥వృత్॥ఇతిక్ర్యాదయః శ్నావికరణాః ॥ ॥ అథచురాదయో ణిజ్వికరణాః ॥ ॥

చుర-స్తేయే। చితి-స్మృత్యామ్।యన్త్రి-సఙ్కోచే। స్ఫుడి-పరిహాసే।(స్ఫుటీత్యేకే)। లక్ష-దర్శనాఙ్కనయోః। కుద్రి-అనృతభాషణే। లడ-ఉపసేవాయామ్। మిది-స్నేహనే। ఓలడి- ఉత్క్షేపణే (ఓకారఇదిత్యేకే,ఉకారాదిరిత్యన్యే)।జల అపవారణే (లజేత్యేకే)। పీడ-అవగాహనే। నట- అవస్పన్దనే।శ్రథ ప్రయత్నే (ప్రస్థానేచ)।బధ-సంయమనే (బన్ధేతిచాన్ద్రాః) పౄ-పూరణే। ఊర్జ-బలప్రాణనయోః। పక్ష-పరిగ్రహే। వర్ణ-చూర్ణ-ప్రేరణే(వర్ణ-వర్ణనే)। ప్రథ-ప్రఖ్యానే। పృథ-ప్రక్షేపే (పథేతికేచిత్) షమ్బ-సమ్బన్ధే। శమ్బచ- (సామ్బఇత్యేకే)। భక్ష-అదనే। కుట్ట-చ్ఛేదనభర్త్సనయోః (పూరణే),పుట్ట-చుట్ట అల్పీభావే। అట్ట-షట్ట-అనాదరే। లుణ్ఠ-స్తేయే। శఠ-శ్వఠ-అసంస్కారగత్యోః (శ్వఠిఇత్యేకే), తుజి-పిజి-హింసాబలాదాననికేతనేషు (తుజపిజేతికేచిత్,లజి లుజీత్యేకే)। పిస-గతౌ। షాన్త్వ-సామప్రయోగే। శ్వల్క- వల్క- పరిభాషణే। ష్ణిహ-స్నేహనే (స్ఫిటేత్యేకే)।స్మిట అనాదరే (ష్మిఙ్ ఇత్యేకే)। శ్లిష-శ్లేషణే। పథి- గతౌ। పిచ్ఛ-కుట్టనే। ఛది- సంవరణే, శ్రణ-దానే। తడ-ఆఘాతే।

ఖడ-ఖడి-కడి-భేదనే। కుడి-రక్షణే। గుడి-వేష్టనేచ (కుఠీత్యన్యే, గుఠీత్యపరే) ఖుడి-ఖణ్డనే।వడి-విభాజనే (వటీత్యేకే)।చడి-కోపే।మడి-భూషాయాంహర్షేచ। భడి-కల్యాణే। ఛర్ద-వమనే। పుస్త- బుస్త- ఆదరానాదరయోః। చుడ-సఞ్ఛోదనే। నక్క-ధక్క-నాశనే, చక్క-చుక్క- వ్యథనే। క్షల-శౌచకర్మణి। తల-ప్రతిష్ఠాయామ్। తుల-ఉన్మాదే। దుల- ఉత్క్షేపే। పుల-మహత్వే। చుల- సముచ్ఛ్రాయే। మూల- రోపణే। కల-విల-క్షేపే।బిల-భేదనే। తిల-స్నేహనే।చల-భృతౌ।పాల-రక్షణే। లూష-హింసాయామ్। శుల్బ-మానే। శూర్పచ। కుట-చ్ఛేదనే। ముట-సఞ్చూర్ణనే। పడి-పసి-నాశనే। వజ-మార్గసంస్కారగత్యోః। శుల్క- అతిసర్జనే। చపి-గతౌ। క్షపి-క్షాన్త్యా। క్షుజి-కృచ్ఛ్రజీవనే। శ్వర్త-గత్యామ్। శ్వభ్రచ, జ్ఞపమిచ్చ-అయంజ్ఞానేజ్ఞాపనేపి। యమచ-పరివేషణే, చహ-పరికల్కనే (చపఇత్యేకే)। రహ - త్యాగే। బల- ప్రాణనే,చిఞ్-చయనే। ఘట్ట- చలనే। ముస్త- సఙ్ఘాతే। ఖట్ట- సంవరణే। షట్ట- స్ఫిట్ట-చుబి- హింసాయామ్। పూల- సఙ్ఘాతే (పూర్ణేత్యేకే,పుణేత్యన్యే)।పుంస-అభివర్ధనే।టకి-బన్ధనే।ధూస-కాన్తికరణే (మూర్ధన్యాన్తఇత్యేకే, తాలవ్యాన్తఇత్యపరే)। కీట-వర్ణే। చూర్ణ- సఙ్కోచనే। పూజ- పూజనే। అర్క- స్తవనే (తపనఇత్యేకే) ।శుఠ-ఆలస్యే। శుఠి-శోషణే । జుడ-ప్రేరణే। గజ-మార్జ-శబ్దార్థౌ। మర్చచ। ఘృ-ప్రస్రవణే।పచి-విస్తారవచనే। తిజ-నిశానే । కృత-సంశబ్దనే। వర్ధ-చ్ఛేదనపూరణయోః। కుబి-ఆచ్ఛాదనే (కుభీత్యేకే)।లుబి-తుబి-అదర్శనే(అర్దనే)। హ్లప-వ్యక్తాయాంవాచి (హ్రపేత్యేకే,క్లపేత్యన్యే)। చుట-చ్ఛేదనే। ఇల-ప్రేరణే। మ్రక్ష మ్లేచ్ఛనే।మ్లేచ్ఛ-అవ్యక్తాయాం వాచి। బ్రూస బర్హ హింసాయామ్ । (కేచిదిహ-గర్జ-గర్ద-శబ్దే, గర్ధ-అభికాఙ్క్షాయామితిపఠన్తి)। గుర్ద- పూర్వనికేతనే।జసి-రక్షణే (మోక్షణే)। ఈడ-స్తుతౌ।జసు-హింసాయామ్। పిడి-సఙ్ఘాతే। రుష-రోషే (రుట-ఇత్యేకే) । డిప- క్షేపే। ష్టూప-సముచ్ఛ్రాయే॥౧౩౦॥ఆకుస్మాదాత్మనేపదినః.—చిత-సఞ్చేతనే। దామృ-దానే। దశి-దంశనే। దసి-దంశన దర్శనయోః (దసేత్యేకే)। డప-డిప-సఙ్ఘాతే।

తన్త్రి-కుటుమ్బధారణే। (కుటుమ్బేతిధాత్వన్తరమితిచాన్ద్రాః) మన్త్రి-గుప్తభాషణే। స్పశ-గ్రహణసంశ్లేషణయోః। తర్జ-భర్త్స-తర్జనే। వస్త-గన్ధ-అర్దనే।విష్క-హింసాయామ్(హిష్కేత్యేకే)। నిష్క-పరిమాణే। లల-ఈప్సాయామ్। కూణ-సఙ్కోచనే। తూణ-పూరణే। భ్రూణ-ఆశావిశఙ్కయోః।శఠ-శ్లాఘాయామ్।యక్ష-పూజాయామ్। స్యమ-వితర్కే। గూర-ఉద్యమనే (గూరీత్యేకే)। శమ-లక్ష-ఆలోచనే। కుత్స-అవక్షేపణే। త్రుట-చ్ఛేదనే। కుటచ। గల-స్రవణే। భల-ఆభణ్డనే। కూట-అప్రదానే। (అవసాదనే) కుట్ట-ప్రతాపనే। వఞ్చు-ప్రలమ్భనే। వృష-శక్తిబన్ధనే।మద-తృప్తియోగే। దివు- పరికూజనే। గృ-విజ్ఞానే। విద-వేద నాఖ్యాననివాసేషు।మన-స్తమ్భే।యు-జుగుప్సాయామ్।కుస్మ నామ్నోవా ॥ ౪౦ ॥ ఇత్యాకుస్మీయాః॥ చర్చ-అధ్యయనే।బుక్క-భషణే। శబ్ద- ఉపసర్గాదావిష్కారేచ। కణ-నిమీలనే। జభి- నాశనే।షూద- క్షరణే।జసు-తాడనే। పశ-బన్ధనే। అమ-రోగే। చట-స్ఫుట- భేదనే। ఘట- సఙ్ఘాతే ॥ హన్త్యర్థాశ్చ॥ దివు-మర్దనే। అర్జ- ప్రతియత్నే। ఘుషిర్- విశబ్దనే, ఆఙక్రన్ద-సాతత్యే, లస-శిల్పయోగే। తసి- భూష- అలఙ్కారే, ఘూష- అసనే। అర్హ-పూజాయామ్, జ్ఞా-నియోగే। భజ-విశ్రాణనే। శృధు-ప్రసహనే। యత-నికారోపస్కారయోః। రక-లగ-ఆస్వాదనే (రఘ-లఘ-ఇత్యేకే-రగేత్యన్యే)। అఞ్చు- విశేషణే। లిగి-చిత్రీకరణే। ముద- సంసర్గే। త్రస-ధారణే (గ్రహణఇత్యేకే-వారణఇత్యన్యే)। (ఉ) ధ్రస- ఉఞ్ఛే । ముచ-ప్రమోచనే మోదనేచ । వస-స్నేహచ్ఛేదాపహరణేషు । చర - సఞ్చయే।చ్యు-సహనే(చ్యుస-హసనేచేత్యేకే)।భువోఽవకల్కనే॥కృపేశ్చ॥ ఆస్వదస్సకర్మకాత్॥ గ్రస-గ్రహణే।పుష-ధారణే।దళ-విదారణే। పట-పుట-లుట-తుజి-మిజి-పిజి- లుజి-భజి-లఘి-లపి-త్రసి-పిసి-కుపి-దసి-కుశి-ఘట-ఘటి-బృహ- బర్హ- బల్హ-గుప- ధూప-విచ్ఛ- చీవ-పుథ- లోకృ-లోచృ-ణద-కుప-తర్క-వృతు- వృధు-భాషార్థాః। రుట-లజి- అజి-దశి-భృశి-రుశి- శీక-నట-పుటి- రుచి- జివి-రఘి- లఘి- అహి- రహి-మహి

లడి-తడి-నడచ। ఫ్రూరీ-ఆప్యాయనే। రుజ-హింసాయామ్। ష్వద-ఆస్వాదనే (స్వాదఇత్యేకే)॥ ౯౦ ॥ ఆధృషాద్వా। యుజ-పృచ-సంయమనే। అర్చ-పూజాయామ్। షహ-మర్షణే। ఈర-క్షేపే। లీ-ద్రవీకరణే। వృజీ-వర్జనే। వృఞ్-వరణే। జ్యా-వయోహానౌ, రిచ-వియోజనసమ్పర్చనయోః। శిష-అసర్వోపయోగే। తప-దాహే। తృప-తృప్తౌ (సన్దీపనే) ఛృదీ-సన్దీపనే। (చృప-ఛృప-తృప-దృప-సన్దీపనే)। దృభీ-భయే। దృభ-సన్దర్భే। శ్రథ-మోక్షణే (హింసాయామిత్యేకే)। మీ-గతౌ। గ్రన్థ-బన్ధనే। శీక-ఆమర్షణే, చీకచ। అర్ద-హింసాయామ్-స్వరితేత్। హిసి-హింసాయామ్। అర్హ-పూజాయామ్। ఆఙష్ద-పద్యర్థే। శున్ధ-శౌచకర్మణి। ఛద-అపవారణే-స్వరితేత్। జుష-పరితర్కణే పరితర్పణేచ - (పరికర్ణనే)। ధూఞ్-కమ్పనే। ప్రీఞ్-తర్పణే । శ్రన్థ-గ్రన్థ-సన్దర్భే । ఆప్ఌ-లమ్భనే-స్వరితేత్। తను-శ్రద్ధోపకరణయోః। ఉపసర్గాచ్చదైర్ఘ్యే (చనశ్రద్ధోపహననయోరిత్యేకే)। వద-సన్దేశవచనే (ఉభయపదీ)। వచ-పరిభాషణే। మాన-పూజాయామ్ । భూ-ప్రాప్తావాత్మనేపదీణిచ్సన్నియోగేనైవ। గర్హ-వినిన్దనే। మార్గ-అన్వేషణే। కఠి-శోకే- ఉత్పూర్వోయముత్కణ్ఠాయామ్। మృజూ-శౌచాలఙ్కారయోః। మృష-తితిక్షాయామ్-అయంస్వరితేత్। ధృష-ప్రసహనే ॥ ౪౫ ॥ ఇత్యాధృషీయాః ॥ అథాదన్తాః.—

కథ-వాక్యప్రబన్ధే। వర- ఈప్సాయామ్। గణ-సఙ్ఖ్యానే। శఠ-శ్వఠ-సమ్యగవభాషణే। పట-వట గ్రన్థే। రహ-త్యాగే। స్తన-గద-దేవ-శబ్దే। పత-గతౌ (వాఽదన్తః) ణిజన్తోవా। పష- అనుపసర్గాద్గతౌ। స్వర-ఆక్షేపే। రచ-ప్రతియత్నే। కల-గతౌసఙ్ఖ్యానేచ। చహ- పరికల్కనే। మహ-పూజాయామ్। సార-కృప-శ్రథ-దౌర్బల్యే। స్పృహ-ఈప్సాయామ్।భామ-క్రోధే। సూచ- పైశున్యే । ఖేట- భక్షణే (ఖేడేత్యేకే, ఖోటఇత్యన్యే)। క్షోట-క్షేపే। గోమ- ఉపలేపనే। కుమార- క్రీడాయామ్। శీల- ఉపధారణే। సామ-సాన్త్వప్రయోగే। వేల-కాలోపదేశే (కాలఇతిపృథగ్ధాతురిత్యేకే)। పల్పూల- లవనపవనయోః। వాత- సుఖసేవనయోః। గవేష-

మార్గణే। వాస-ఉపసేవాయామ్। నివాస-ఆచ్ఛాదనే। భాజ- పృథక్కర్మణి। సభాజ-ప్రీతిదర్శనయోః। ఊన-పరిహాణే। ధ్వన-శబ్దే। కూట-పరితాపే (పరిదాహే)। సఙ్కేత-గ్రామ- కుణ- గుణ- చామన్త్రణే।చాత్కూటోపి। కేత-నికేత- శ్రావణేనిమన్త్రణేచ। కూణ- సఙ్కోచనే। స్తేన-చౌర్యే ॥ ఆగర్వాదాత్మనేపదినః ॥ పద- గతౌ। గృహ- గ్రహణే। మృగ-అన్వేషణే। కుహ-విస్మాపనే। శూర- వీర- విక్రాన్తౌ। స్థూల-పరిబృంహణే। అర్థ-ఉపయాచ్ఞాయామ్। సత్ర- సన్తానక్రియాయామ్। గర్వ-మానే ॥ ౫౮ ॥ ఇత్యాగర్వీయాః ॥ సూత్ర-వేష్టనే।మూత్ర-ప్రస్రవణే। రూక్ష-పారుష్యే। పార-తీర-కర్మసమాప్తౌ।పుట-సంసర్గే। ధేక-దర్శనే। కత్ర-శైథిల్యే (కర్తేత్యేకే) ॥ ప్రాతిపదికాద్ధాత్వర్థే బహుళమిష్ఠవచ్చ॥ తత్కరోతితదాచష్టే॥ తేనాతిక్రామతి॥కర్తృకరణాద్ధాత్వర్థే॥ వష్క-దర్శనే।చిత్ర-చిత్రీకరణే (కదాచిద్దర్శనే)। అంస - సమాఘాతే। వట-విభాజనే। లజ- ప్రకాశనే (వటి- లజి- ఇత్యేకే) । మిశ్ర - సమ్పర్కే, సఙ్గ్రామ యుద్ధే,అనుదాత్తేతౌ। స్తోమ-శ్లాఘాయామ్।ఛిద్ర-కర్ణభేదనే। (కర్ణభేదనే, కర్ణేతిధాత్వన్తరమిత్యేకే) అన్ధ- దృష్ట్యుపఘాతే । దణ్డ-దణ్డనిపాతనే। అఙ్క-పదేలక్షణేచ। అఙ్గచ। సుఖ-దుఃఖ- తత్క్రియాయామ్। రస-ఆస్వాదనస్నేహనయోః । వ్యయ-విత్తసముత్సర్గే। రూప-రూపక్రియాయామ్। ఛేద-ద్వైధీకరణే (ఛద- అపవారణే)। లాభ-ప్రేరణే। వ్రణ-గాత్రవిచూర్ణనే। వర్ణ-వర్ణక్రియావిస్తారగుణవచనేషు॥ ౩౦॥ బహుళమేతన్నిదర్శనమ్॥ బాహుళకాదన్యేప్యదన్తధాతవో బోధ్యాః యథా.— వర్ణ - పర్ణ - హరితభావే। విష్క- దర్శనే। క్షప- ప్రేరణే। వస-నివా[illegible] తుత్థ-ఆవరణే॥ ఏవమాన్దోల,ప్రేఙ్ఖోల,విడమ్బ, అవధీరఇత్యాదయః॥ దశగణీపాఠో బహుళమిత్యన్యే । తేనాపఠితా అపిసౌత్రలౌకికవైదికాబోధ్యాః ॥ బహుళగ్రహణాన్నవగణీ పఠితేభ్యోపి క్వచిత్స్వార్థేణిజిత్యేకే-తేనరామోరాజ్యమచీకరదిత్యాదిసిద్ధమిత్యాహుః। చురాదిభ్య ఏవబహుళం ణిజిత్యపరే - సర్వేషమాగప్రాచాంగ్రన్థేష

స్థితాః॥ ణిజఙ్గాన్నిరసనే॥ శ్వేతాశ్వాశ్వతర గాలోడితాహ్వరకాణా మశ్వతరేతకలోపశ్చ-ఏభ్యోణిజ్, ణిజిత్యేకే॥ పుచ్ఛాదిషుధాత్వర్థఇత్యేవసిద్ధమ్॥ ౧౦ ॥ ఇతిణిజ్వికరణాశ్చురాదయః ॥ ॥ అథయగ్వికరణాగ్గకణ్డ్వాదయః.— కణ్డూఞ్-గాత్రవికర్షణే। మన్తు- అపరాధే (రోషఇత్యేకే-ఞిదితిచన్ద్రః)। వల్గు-పూజామాధుర్యయోః। అసు- అసూ- ఉపతాపే (ఞిదిత్యేకే)। లేట్ - లోట్ - ధార్త్యేపూర్వభావేస్వప్నేచ (దీప్తావిత్యేకే)। లేలా-దీప్తౌ। ఇరస్-ఇరజ్-ఇరఞ్-ఈర్ష్యాయాం।ఉషస్-ప్రభాతీభావే। వేద-ధౌర్త్యేస్వప్నేచ। మేధా- ఆశుగ్రహణే। కుషుభ-క్షేపే। మగధ-పరివేష్టనే (నీచదాస్యఇత్యన్యే) తన్తస్-పమ్పస్-దుఃఖే। సుఖ-దుగ్ఖ-తత్క్రియాయామ్।సపర-పూజాయామ్। అరర-ఆరాత్కర్మణి। భిషజ్-చికిత్సాయామ్। భిష్ణజ్-ఉపసేవాయామ్। ఇషుధ- శరధారణే। చరణ-వరణ-గతౌ। చురణ-చౌర్యే। తురణ-త్వరాయామ్।భురణ-ధారణపోషణయోః। గద్గద- వాక్స్ఖలనే। ఏలా- కేలా- ఖేలా- విలాసే। (ఇలేత్యన్యే)।లేఖా-స్ఖలనేచ (అదన్తఇత్యన్యే)। లిట- అల్పకుత్సనయోః। లాజ-జీవనే। హృణిఙ్-రోషణేలజ్జాయాఞ్చ । మహీఙ్-పూజాయామ్। రేఖా-శ్లాఘాసాదనయోః । ద్రవస్-పరితాపపరిచరణయోః । తిరస్-అన్తర్ధౌ। అగద-నీరోగత్వే। ఉరస్-బలార్థః। తరణ-గతౌ। పయస్-ప్రసృతౌ। సమ్భూయస్-ప్రభూతభావే। అమ్బర-సమ్బర- సంవరణే। సమర-యుద్ధే। లాట-గ్రహణే।వేలా-మర్యాదాయామ్। నమస్-పూజాయామ్॥ ఆకృతిగణోయమ్॥ తేన మృగ-అన్వేషణే, దువస్-సన్దీపనే, జనస్-పరితాపే పరిచర్యాయాఞ్చేత్యాదయోగ్రాహ్యాః ॥ ౫౫ ॥ ఇతికణ్డ్వాదయః॥ ధాతుసఙ్ఖ్యా॥ ౨౦౩౮ ॥ మతాన్తరే॥ ౨౩౫౦ ॥ సౌత్రాణాం వైదికానాఞ్చసఙ్గ్రహే॥౨౬౫౦॥వోపదేవమతే॥౧౭౫౮॥ సర్వేపిధాతవోధాత్వనుక్రమణికాయా మకారాదిక్రమేణసఙ్గృహ్యన్తఇతిశివమ్.

ఇతిధాతుపాఠస్సమాప్తః.

అథాకారాదిక్రమేణ ధాత్వర్థానాంవివరణమారభ్యతే.

అజ్ఞాన్నిస్సరణమ్=ష్ఠీవనమ్- ముఖే న శ్లేష్మాదేర్వమనమ్
అతిసర్జనమ్=దానమ్
అధార్ష్ట్యమ్=క్లీబతా, భీతిః
అన్తకర్మ=నాశనమ్
అన్విచ్ఛా=అన్వేషణమ్
అభిభవః=న్యూనీకరణం,న్యూనీభవనఞ్చ
అభివాదనమ్=ప్రణామః
అభిశబ్దార్థః=ఘణ్టాఘోషః
అభిషవః= అవయవానాం శిథిలీకరణం,సురాయాస్సన్ధానమ్, స్నానంవా
అవకల్కనమ్=మిశ్రీకరణమ్, చిన్తనంవా
అవసాదనమ్=పీడా,నాశనఞ్చ
అవస్పన్దనమ్=నాట్యమ్, కిఞ్చిచ్చలనంవా
అవిశబ్దనమ్=ప్రతిజ్ఞానమ్
అశబ్దః=తూష్ణీమ్భావః
అసనమ్=క్షేపణమ్
అసర్వోపయోగః=న్యూనతా
ఆదానమ్=గ్రహణమ్,స్వీకారః
ఆధ్మానమ్=దహనం,శబ్దనఞ్చ
ఆధ్యానమ్=ఉత్కణ్ఠాపూర్వకస్మరణమ్,చిన్తనంవా [ఇచ్ఛ
ఆప్రవణమ్=ఉత్ప్లవనం, ఉద్ధరణ
ఆప్లవనమ్=ఉత్ప్లుత్యగమనమ్
ఆభీక్ష్ణ్యమ్=పౌనఃపున్యమ్-అసకృద్భావః
ఆమర్శనమ్=స్పర్శః
ఆయామః=దైర్ఘ్యం,విస్తారశ్చ
ఆలాపః=సమ్భాషణమ్,కథనమ్
ఆసేచనమ్=ఆర్ద్రీకరణమ్
ఆస్కన్దనమ్=భీత్యా శబ్దకరణం, ఆక్రమణం,శోషణంవా
ఈర్ష్యా=పరోత్కర్షాసహిష్ణుతా
ఉఞ్ఛః=కణశ ఆదానమ్
ఉత్క్రోశః=ఉచ్చైశ్శబ్దకరణమ్
ఉత్క్లేశః=ఉత్కటక్లేశః,పీడా
ఉత్సాహః=వృద్ధిః,ఔద్ధత్యఞ్చ
ఉద్గిరణమ్=వమనమ్
ఉన్దనమ్=ఆర్ద్రీకరణమ్
ఉన్మథనమ్=విలోడ్యోత్థాపనం, హింసనంవా
ఉన్మాదః=చిత్తవిభ్రమః
ఉపక్షయః=నాశః
ఉపఘాతః=తాడనమ్
ఉపతాపః=రోగః
ఉపదేహః=వృద్ధిః
ఉపధారణమ్=అభ్యాసః
ఉపలేశః=ఉపలేపనమ్
ఏకచర్యా=రహసిస్థితిః, (అసహాయగమనమ్)
ఐశ్వర్యమ్=ప్రభుతా, అణిమాద్యష్టవిధవిభూతిభేదః

ఔత్సుక్యం=కాలాసహనరూపా ఇష్టప్రాప్తిః (ఉత్కణ్ఠా)
కత్థనమ్=నిస్సారంశ్లాఘనమ్
కరణం=క్రియానిష్పత్తౌసాక్షాదవ్యవధానేనసాధనమ్.కృధాత్వర్థః
కల్కనమ్=దమ్భః,శాఠ్యఞ్చ
కాన్తిః=ఇచ్ఛా,దీప్తిశ్చ
కామః=ఇచ్ఛా
కుత్సితమ్=నిన్దితమ్, కౌక్షుశ్శబ్దః, గుదరవోవా
కౌటిల్యమ్=శాఠ్యమ్, అపసరణమ్.
క్లేదనమ్=ఆర్ద్రీకరణమ్
క్షరణమ్=స్రవణమ్
క్షేపః=నిన్దా, విక్షేపః(అసనం)
ఖదనమ్=హింసా, స్థైర్యఞ్చ
గత్యాక్షేపః=వక్రగతిః,నిన్దావా
గాత్రప్రక్షరణమ్=స్వేదోద్గమః
గాత్రవినామం=జృమ్భాగ్రహణం
గార్ధ్యమ్=ఆకాఙ్క్షా
గ్రన్థః=గుమ్ఫనం,మాలాదిరచనా, సన్దర్భశ్చ
గ్లేపనమ్=దైన్యమ్, చాలనంవా
ఘనత్వమ్=సాన్ద్రతా
ఘాలనమ్=తీక్ష్ణీకరణం, తాడనఞ్చ
ఘోరవాశితమ్=మణ్డూకాదీనాం ఘోరశబ్దః
చక్యర్థః=తృప్తిః
ఛద్మగతిః=కపటగతిః
చయనమ్=రచనావిశేషః
జ్ఞీప్సా=జ్ఞాతుమిచ్ఛా
తనూకరణమ్=సూక్ష్మకరణమ్
తోదనమ్=హింసనం, దారణమ్
త్వచనమ్=సంవరణం, త్వచోగ్రహణం, పక్షపరిగ్రహోవా
దన్దశూకః=దశనం,దన్తైర్గకర్తనం
దశనమ్=దంష్ట్రావ్యాపారః
దేవనమ్=రోదనమ్
నికేతనమ్=నివాసః
నిమేషణమ్=సఙ్కోచః
నిశానమ్=తీక్ష్ణీకరణం
నిశామనమ్=జ్ఞాపనం, చాక్షుషజ్ఞానం, పరిచితదర్శనంవా
నిష్కర్షః=నిశ్చయః, ఇయత్తాపరిచ్ఛేదోవా
నిష్కోషణమ్=అన్తర్గతస్యబహిర్నిస్సారణమ్
నీచైర్గతిః=మన్దగమనమ్,అసద్వ్యవహారశ్చ
న్యక్కరణమ్=తిరస్కారః
పద్యర్థః=పదధాత్వర్థః-గమనమ్
పరప్రేష్యః=దాసవదాజ్ఞాకారీ
పరికల్కనమ్=దమ్భః,శాఠ్యఞ్చ
పరితర్కణమ్=ఊహః, హింసాచ
పరిదేవనమ్—విలాపః,రోదనఞ్చ
పరివేదనమ్= అనూఢాగ్రజకస్యవివాహః
పరిష్వఙ్గః=ఆలిఙ్గనమ్
పరిహాసః=సనిన్దోపాలమ్భః
పవనమ్=పవిత్రతా

పిచ్ఛమ్=పుచ్ఛవిశదీకరణమ్
పైశున్యమ్=పిశునతా(క్రౌర్యమ్)
పౌనఃపున్యమ్=శశ్వద్భావః
ప్రఖ్యానం=సమ్యక్కథనం, ప్రసిద్ధిః
ప్రజనమ్=గర్భగ్రహణమ్
ప్రణిదానమ్=వినిమయః,
ప్రత్యర్పణఞ్చ
ప్రతిబన్ధః=రోధనమ్
ప్రతిష్టమ్భః=నిరోధః
ప్రమాదః=అనవధానతా
ప్రసవః=అభ్యనుజ్ఞానమ్
ప్రసృతిః=పరిమాణవిశేషః
ప్రభూతభావః=బాహుళ్యమ్
ప్రహ్వత్వమ్=నమ్రతా- ప్రణామః
ప్రీణనమ్=తర్పణమ్-పరితోషః
ప్లవగతిః=ప్లుతగతిః [శ్చ
ప్లుతగతిః=అశ్వగతిభేదః,తిర్యగ్గతి
బీజసన్తానమ్=గర్భాధానమ్,
క్షేత్రేవికిరణమ్
బృంహితమ్=కరిగర్జితమ్
భర్జనమ్=జలంవినాతణ్డులాదే
స్సన్తాపవిశేషః
భర్త్సనమ్=తర్జనం, శ్వరవః
భషణమ్=శ్వరవః
భావకరణం=అభిప్రాయసూచనం
భూతప్రాదుర్భావః=అతిక్రాన్తో
మణ్డనమ్=అలఙ్కారః [త్పత్తిః
మదః=గర్వః
మర్షణమ్=దుఃఖసహనమ్
మార్జనమ్=శుద్ధిః,న్యగ్భావః
మోహనమ్=వైచిత్త్యం,గర్వః
మ్రక్షణమ్=సఙ్ఘాతః, లేపనమ్,
మ్లక్షణమ్=దుర్గన్ధః
మ్లేచ్ఛనమ్=అపశబ్దః
రాభస్యమ్=ఉపక్రమః,శైఘ్ర్యఞ్చ
రుజావిశరణమ్=రుగ్ణతా
రూపక్రియా=రూపకరణమ్,
దర్శనంవా
రేషణమ్=హింసా, వృకశబ్దః
లక్షణమ్=చిహ్నమ్
లోడనమ్=ప్రతిఘాతః
లౌల్యమ్=గర్వః, చాపలఞ్చ
వరణమ్=స్వీకారః
వర్ణః=రఞ్జనమ్
వర్ణక్రియా=స్తుతిః,రూపక్రియావా
విక్రాన్తిః=పరాక్రమః
వినామః=అఙ్గాకృష్టిః(ఆకర్షణమ్)
విలేఖనమ్=భేదనం,ఆకర్షణమ్
వివాసః=సమాప్తిః
విశరణమ్=అవయవానాంవిభాగః
(ద్వైధీకరణమ్)విస్తారః
విశ్రాణనమ్=దానమ్
వైకల్యమ్=వికలతా,అవివేకః
వైచిత్త్యమ్=అవివేకః
శక్తిబన్ధనమ్=ప్రజననసామర్థ్యమ్
శబ్దకుత్సా=నిన్దితశ్శబ్దః
శాతనమ్=కర్తనమ్
శాస్త్రమ్=శాసనమ్

శ్లాఘా=అవిద్యమానగుణసమ్బన్ధ జ్ఞాపనమ్
శ్లేషణమ్=దుర్గన్ధః, ఆలిఙ్గనఞ్చ
సఙ్ఖ్యానమ్=గణనా
సఙ్ఘర్షః=పరాభిభవేచ్ఛా
సఙ్ఘాతః=గ్రన్థః, సమూహః, తాడనఞ్చ
సఞ్చేతనమ్=స్మారణమ్
సత్తా=విద్యమానతా (స్థితిః)
సన్తానః=ప్రబన్ధః
సన్దర్భః=గుమ్ఫనమ్
సమ్పర్చనమ్=విలాపః
సమ్భక్తిః=విభాగః, భఞ్జనఞ్చ
సమవాయః=సమ్బన్ధః, సమ్యగవబోధో వా
సమాధిః=యోగాదినా చిత్తవృత్తినిరోధః
సముచ్ఛ్రాయః=ఉత్థాపనమ్
సంరాద్ధిః=నిష్పత్తిః
సంవరణమ్=సఙ్గోపనమ్
సంశబ్దనమ్=కీర్తనమ్
సంసిద్ధిః=పూర్ణతా
సుఖనమ్=హర్షః
స్ఖదనమ్=విద్రావణమ్
స్తేయమ్=చౌర్యమ్ (క్షేపణమ్)
స్పర్శనమ్=దానమ్, గ్రన్థనమ్
స్వప్నః=ఆలస్యమ్, శయనఞ్చ
హరణమ్=స్వీకారః, స్తేయమ్ నాశనమ్, ప్రాపణం వా
హర్షక్షయః=ధాతుక్షయః
హింసా=హననమ్ (ప్రాణవియోజకవ్యాపారః)
హూర్ఛనమ్=కౌటిల్యమ్, ధూర్తతా, వృకశబ్దశ్చ
హ్వరణమ్=కౌటిల్యమ్

ఇతి ధాత్వర్థవివరణమ్.

అథ సఙ్కీర్ణప్రకరణమ్.

అస్మిన్ సఙ్కీర్ణప్రకరణే శబాదివికరణానాం వక్ష్యమాణప్రకారేణ సంజ్ఞాబోధ్యాః-భ్వాదిః-౧। అదాదిః-౨। జుహోత్యాదిః-౩। దివాదిః-౪। స్వాదిః-౫। తుదాదిః-౬। రుధాదిః-౭। తనాదిః-౮। క్ర్యాదిః-౯। చురాదిః-౧౦॥

అథ ఆకారేత్సంజ్ఞకాః (సూ॥౧-౨౩॥)

క్ష్విడా-౧.	ధృషా-౫.	శ్వితా-౧.	స్విదా-౪.
క్ష్విదా-౧,౪	ఫలా-౧.	ష్విదా-౧.	హూర్ఛా-౧.
తృషా-౪.	మిదా-౧,౪	స్ఫూర్ఛా-౧.	(పు॥౧౧౦)
త్వరా-౧.	మూర్ఛా-౧.	స్ఫూర్జా-౧.	——

అథ ఇదితః—ఇకారేత్సంజ్ఞకాః (సూ-౮-౨.) (పు॥౧౭)

అకి-౧.
అగి-౧.
అఘి-౧.
అచి-౧.
అజి-౧౦.
అఠి-౧.
అతి-౧.
అది-౧.
అబి-౧.
అభి-౧.
అహి-౧,౧౦.
ఆఛి-౧.
ఇఖి-౧.
ఇగి-౧.
ఇది-౧.
ఇవి-౧.
ఈఖి-౧.
ఉఖి-౧.
ఉఛి-౧.
ఉచ్ఛి-౧.
ఉలడి-౧౦.
ఋజి-౧.
ఓలడి-౧౦.
కకి-౧.
కచి-౧.
కటి-౧.
కఠి-౧,౧౦.
కడి-౧,౧౦.
కది-౧.
కపి-౧.
కసి-౧.
కాచి-౧.
కాక్షి-౧.
కుఠి-౧,౧౦.
కుడి-౧,౧౦.
కుథి-౧.
కుద్రి-౧౦.
కుబి-౧,౧౦.
కుభి-౧౦.
కుశి-౧౦.
కుసి-౧౦.
కృవి-౧.
క్రది-౧.
క్లది-౧.
క్లిది-౧.
క్షుజి-౧.
క్షుపి-౧.
ఖజి-౧.
ఖడి-౧,౧౦.
ఖుడి-౧౦.
గుజి-౧.
గుఠి-౧౦.
గుడి-౧.
గృజి-౧.
గ్రథి-౧.
ఘటి-౧౦.
ఘిణి-౧.
ఘుణి-౧.
ఘుషి-౧.
ఘృణి-౧.
చడి-౧.
చది-౧.
చపి-౧౦.
చితి-౧౦.
చుటి-౧౦.
చుడి-౧.
చుబి-౧,౧౦.
ఛది-౧-౧౦.
ఛజి-౧౦.
జజి-౧.
జభి-౧;౧౦.
జసి-౧,౧౦.
జివి-౧.
జుగి-౧.
జృభి-౧.
టకి-౧,౧౦.
డబి-౧౦.
డిభి-౧౦.
తకి-౧.
తగి-౧.
తడి-౧.
తత్రి-౧౦.
తది-౧.
తసి-౧.
తుజి-౧.౧౦.
తుడి-౧.
తుది-౧.
తుబి-౧-౧౦.
త్రకి-౧.
త్రఖి-౧.
త్రగి-౧.
త్రది-౧.
త్రసి-౧.
త్రిఖి-౧.
త్వగి-౧.
దఘి-౧.
దభి-౧౦.
దశి-౧౦.
దసి-౧౦.
దివి-౧.
దృహి-౧.
ద్రాక్షి-౧.
ధవి-౧.
ధివి-౧.
ధృజి-౧.
ధ్రజి-౧.
ధ్రాక్షి-౧.
ధ్వజి-౧.
ధ్వాక్షి-౧.
నఖి-౧.
నది-౧.
నిజి-౨,
నిది-౧.
నివి-౧.
నిసి-౧.
పచి-౧.
పచి-౧౦.
పడి-౧.
పడి-౧౦.
పడి-౧౦.
పసి-౧౦.
పిజి-౨.
పిజి-౧౦.
పిడి-౧.
పిడి-౧౦.
పివి-౧.
పిసి-౧౦.
పుటి-౧౦.
పుడి-౧.
పుథి-౧.
పృజి-౨.
బిది-౧.
బృహి-౧.
బృహి-౧౦.
భజి-౧౦.
భడి-౧,౧౦.
భది-౧.
భిది-౧.
భృశి-౧౦.
మకి-౧.

మఖి-౧.	యత్రి-౧౦.	లగి-౧.	వడి-౧౦.	శ్వకి-౧.
మగి-౧.	యుగి-౧.	లఘి-౧,౧౦.	వది-౧.	శ్వచి-౧.
మఘి-౧.	రఖి-౧.	లజి-౧,౧౦.	వహి-౧.	శ్వఠి-౧౦.
మచి-౧.	రగి-౧.	లడి-౧౦.	వాఛి-౧.	శ్విది-౧.
మఠి-౧.	రఘి-౧.	లబి-౧.	వాక్షి-౧.	సస్తి-౨.
మడి-౧.	రఘి-౧౦.	లాఛి-౧.	వృగి-౧.	స్కభి-౧.
మడి-౧౦.	రఫి-౧.	లాజి-౧.	వృధి-౧౦.	స్తభి-౧.
మత్రి-౧.	రబి-౧.	లిగి-౧,౧౦.	వృజీ-౨.	స్కుది-౧.
మథి-౧.	రభి-౧.	లుజి-౧,౧౦.	శకి-౧.	స్పది-౧.
మది-౧.	రవి-౧.	లుటి-౧.	శడి-౧.	స్ఫుటి-౧.
మహి-౧౦.	రహి-౧.	లుఠి-౧.	శసి-౧.	స్ఫుటి-౧౦.
మహి-౧.	రహి-౧౦.	లుడి-౧.	శిఖి-౧.	స్ఫుడి-౧.
మాక్షి-౧.	రిగి-౧.	లుథి-౧.	శిఘి-౧.	స్ఫుడి-౧౦.
మిజి-౧,౧౦.	రివి-౧.	లుబి-౧,౧౦.	శిజి-౨.	స్రకి-౧.
మిది-౧,౧౦.	రుటి-౧.	వకి-౧.	శుఠి-౧,౧౦.	స్వకి-౧.
మివి-౧.	రుఠి-౧.	వఖి-౧.	శ్రకి-౧.	హిడి-౧.
ముచి-౧.	రుడి-౧.	వగి-౧.	శ్రగి-౧.	హివి-౧.
ముజి-౧.	రుశి-౧,౧౦.	వఘి-౧.	శ్రథి-౧.	హిసి-౭.
ముఠి-౧.	రుసి-౧.	వటి-౧౦.	శ్లకి-౧.	హిసి-౧-౧౦.
ముడి-౧.	లఖి-౧.	వఠి-౧.	శ్లగి-౧.	హుడి-౧.

ఏషామఙ్క, అఙ్గ, అఞ్చ, అన్త, అమ్బేత్యాదీని (పు॥ ౧౭) జ్ఞేయాని.

అథ ఈదితః—ఈకారేత్సంజ్ఞకాః (సూ-౧౨౩.)

ఇన్ధీ-౭.	కృతీ-౬.	చూరీ-౪.	త్రసీ-౧,౪.	నృతీ-౪.
ఉఛీ-౧.	కృతీ-౭.	చృతీ-౬.	ధుర్వీ-౧.	పూయీ-౧.
ఉన్దీ-౭.	క్నూయీ-౧.	ఛృదీ-౧౦.	దీపీ-౪.	పూరీ-౧౦.
ఉర్వీ-౧.	క్ష్మాయీ-౧.	జనీ-౪.	దుర్వీ-౧.	పూరీ-౧,౪.
ఊయీ-౧.	గురీ-౬.	జభీ-౧.	దృభీ-౬.	పృచీ-౨.
ఋషీ-౬.	గుర్వీ-౧.	జుషీ-౬.	దృభీ-౧-౧౦.	పృచీ-౭.
కటీ-౧.	గూరీ-౪.	తుర్వీ-౧.	ధురీ-౪.	ప్యాయీ-౧.
కనీ-౧.	చితీ-౧.	తురీ-౪.	ధుర్వీ-౧.	భృజీ-౧.

మదీ-౪.	లజీ-౬.	వృచీ-౭.	శుచీ-౪.	స్ఫాయీ-౧.
మసీ-౪.	లస్జీ-౬.	వృజీ-౨.	శురీ-౪.	హ్లాదీ-౧.
ముర్వీ-౧.	విజీ-౬.	వృజీ-౭.	శూరీ-౪.	(పు - ౧౧౦.)
యతీ-౧.	విజీ-౭.	వృజీ-౧,౧౦.	సమీ-౪.	—*—

అథఉదితః—ఉకారేత్సంజ్ఞకాః (సూ-౧౨౩,౧౨౫.)

అచు-౧	గ్లుఞ్చు-౧	దివు ౪	యసు-౪	శ్లిషు ౧
అఞ్చు-౧,౧౦	ఘృణు-౮	దివు-౧౦	యుపు ౪	షణు ౮
అసు-౪	ఘృషు-౧	ధావు ౧	రుపు-౪	షిధు-౪
ఋణు-౮	చఞ్చు-౧	ధ్రసు ౯,౧౦	లుపు-౪	షివు-౧
ఋధు-౪	చము-౧,౫	ధ్వంసు ౧	వఞ్చు ౧	ష్ఠివు-౧,౪
కము-౧,౫	ఛము-౧	పృషు ౧	వను ౧,౮	సిధు-౧
కుజు-౧	ఛృదు-౭	ప్రుషు ౧	వసు ౪	సిమ్భు-౧
క్నసు-౪	జము-౧	ప్లుషు ౧	వావృతు-౪	సృభు ౧
క్రము-౧	జసు ౪,౧౦	బసు ౪	విషు ౧	సృమ్భు ౧
క్లము ౪	జిము ౧	బహు-౧౦	వృతు ౧	స్కన్భు-౫,౯
క్షణు-౮	జిషు-౧	బున్ధు ౧	వృతు-౪,౧౦	స్కున్భు-౫,౯
క్షిణు-౮	ఝము-౧	భృశు ౪	వృధు ౧,౧౦	స్తుభు ౧
క్షివు-౧,౪	తఞ్చు ౧	భ్రంశు ౧,౪	వృషు ౧	స్తన్భు-౫,౯
క్షీవు-౧	తను-౮	భ్రంసు ౧	శము-౪	స్తున్భు-౫,౯
క్షేవు-౧	తను ౧,౧౦	భ్రము ౧,౪	శసు-౧	స్నసు ౪
ఖను-౧	తము-౪	మను-౮	శంసు-౧	స్నుసు-౪
ఖుజు-౧	తసు-౪	మిషు-౧	శాసు-౧	స్యము ౧
గృధు-౪	తృణు-౮	మృషు ౧	శాసు-౨	స్రంసు-౧
గ్రసు-౧	తృదు-౭	మ్రుచు ౧	శృధు-౧	స్రమ్భు-౧
గ్రుచు-౧	దమ్భు-౫	మ్రుఞ్చు-౧	శ్రమ్భు-౧	స్రివు-౪
గ్లసు-౧	దము ౪	మ్లుచు-౧	శ్రము-౧	హృషు-౧
గ్లుచు-౧	దసు-౪	మ్లుఞ్చు-౧	శ్రిషు ౧	(పు - ౧౧౦)

ఏషామచిత్వా, అక్త్వా, అక్తః, అక్తవానిత్యాదిరూపాణిబోధ్యాని.

అథఊదితః—ఊకారేత్సంజ్ఞకాః. (సూ-౪౨-౧౨౩.పు-౧౦,౧౧౦)

అక్షూ-౧.	క్లిశూ-౯.	గృహూ-౧.	తృంహూ-౬.	వృహూ-౬.
అఞ్జూ-౨.	క్షమూ-౧,౪.	తక్షూ-౧.	త్రపూ-౧.	వ్రశ్చూ-౬.
అశూ-౫.	గాహూ-౧.	తఞ్చూ-౭.	త్వక్షూ-౧.	షిధూ-౧.
కృపూ-౧.	గుపూ-౧.	తఞ్జూ-౭.	బృహూ-౬.	స్తృహూ-౬.
క్లిదూ-౪.	గుహూ-౧.	తృహూ-౬.	మృజూ-౨.	స్యన్దూ-౧.

అథఋదితః—ఋకారేత్సంజ్ఞకాః. (సూ-౯౬,పు-౮౧.)

ఏజృ-౧.	గాధృ-౧	తికృ-౧	ధ్రేకృ-౧	భేషృ-౧	మ్లేడృ-౧
ఏషృ-౧.	గేపృ-౧	తిపృ-౧	నాథృ-౧	భ్రాజృ ౧	మ్లేవృ-౧
ఓఖృ-౧.	గేవృ-౧	తీకృ-౧	నాధృ-౧	భ్రాశృ-౧	యాచృ-౧
ఓణృ-౧.	గేషృ-౧	తుడృ-౧	నాసృ-౧	భ్రేజృ-౧	యుతృ-౧
కబృ-౧.	గ్లేపృ-౧	తేపృ-౧	నిదృ-౧	భ్రేషృ-౧	యేషృ-౧
కాశృ-౧.	గ్లేవృ-౧	తేవృ-౧	నేదృ-౧	భ్లాశృ-౧	యాటృ-౧
,, ౪	గ్లేషృ-౧	తోడృ-౧	నేషృ-౧	భ్లేషృ-౧	రాఖృ-౧
కాసృ-౧,	చకాసృ-౨.	త్రౌకృ-౧	పిసృ-౧	మాతృ-౧	రాఘృ-౧
కేపృ-౧	చాయృ-౧	దాయృ-౧	పేలృ-౧	మాహృ-౧	రాజృ-౧
కేలృ-౧	చీభృ-౧	దాశృ-౧	పేవృ-౧	మిథృ-౧	రాసృ-౧
క్రీడృ-౧	చీయృ-౧	దాసృ-౧	పేషృ-౧	మిదృ-౧	రేకృ-౧
క్రేవృ-౧	చీవృ-౧	దేవృ-౧	పేసృ-౧	మిధృ-౧	రేజృ-౧
క్లీబృ-౧	చేలృ-౧	ద్రాఖృ-౧	పైణృ-౧	మీమృ-౧	రేటృ-౧
క్లీవృ-౧	జుతృ-౧	ద్రాఘృ-౧	ప్రేషృ-౧	మేథృ-౧	రేపృ-౧
క్షీబృ-౧	జేషృ-౧	ద్రాడృ-౧	ప్రోథృ-౧	మేదృ-౧	రేబృ-౧
క్ష్వేలృ-౧	జేహృ-౧	ద్రాహృ-౧	ఫేలృ-౧	మేధృ-౧	రేభృ-౧
ఖాదృ-౧	టికృ-౧	ద్రేకృ-౧	బాడృ-౧	మేపృ-౧	రేవృ-౧
ఖేలృ-౧	టీకృ-౧	ధోరృ-౧	బాధృ-౧	మేవృ-౧	రేషృ-౧
ఖేవృ-౧	డౌకృ-౧	ధ్రాఖృ-౧	బాహృ-౧	మ్రేటృ-౧	రోడృ-౧
ఖోరృ-౧	ఢౌకృ-౧	ధ్రాఘృ-౧	బేహృ-౧	మ్రేడృ-౧	రౌటృ-౧
ఖోలృ-౧	తాయృ-౧	ధ్రాడృ-౧	భాసృ-౧	మ్లేటృ-౧	రౌడృ-౧

లాఖృ-౧	వాశృ-౪	వేహృ-౧	శోణృ-౧	సేకృ-౧	హేషృ-౧
లాఘృ-౧	వాహృ-౧	శాఖృ ౧	శాటృ-౧	స్రేకృ-౧	హోడృ-౧
లేపృ-౧	విథృ-౧	శాడృ-౧	శ్రోణృ-౧	సేవృ-౧	హ్రేషృ-౧
లోకృ-౧,	వేణృ-౧	శాలృ-౧	శ్లాఖృ-౧	స్తిపృ-౧	ఏషాం ణిచి
లోకృ-౧౦	వేథృ-౧	శీకృ-౧	శ్లాఘృ-౧	స్తేపృ-౧	(పు - ౮౧)
లోచృ-౧	వేసృ-౧	శీభృ-౧	శ్లోకృ-౧	హుడృ-౧	ఐజిజత్,
లోచృ-౧౦	వేపృ-౧	శేలృ-౧	శ్లోణృ-౧	హూడృ-౧	అచకాసత్
లోడృ-౧	వేలృ-౧	శేవృ-౧	సీకృ-౧	హేడృ-౧	ఇత్యాదీని.

అథ ఌకారేత్సంజ్ఞకాః సూ॥౫౬ (పు॥౧౩)

ఆప్ఌ-౧।గమ్ఌ-౧।ఘస్ఌ-౧।పత్ఌ-౧। పిష్ఌ-౭। ముచ్ఌ-౬। లుప్ఌ-౬।విద్ఌ-౬।విష్ఌ-౩।శక్ఌ-౫,౪।శద్ఌ-౧,౬।శిష్ఌ-౭।షద్ఌ-౧,౬।సృప్ఌ-౧ ॥ ఇతి ఌదితః (౧౩) లుఙి-ఆపత్, అగమదిత్యాది.

అథ ఏకారేత్సంజ్ఞకాః సూ॥౬౬ (పు॥౧౪)

కఖే-౧।కగే-౧।కటే-౧।క్వథే-౧।చటే-౧।చతే-౧।చడే-౧।పథే-౧। మథే-౧।రగే-౧।లగే-౧।సగే-౧। స్తగే-౧। హసే-౧।హ్రసే-౧। హ్లగే-౧। ఏషాం లుఙి - అకఖీత్, అగగీత్, అకటీదిత్యాది.

అథ ఓకారేత్సంజ్ఞకాః సూ॥౧౨౪(పు॥౧౧౧)

ఓప్యాయీ-౧।భఞ్జో-౭। భుజో-౬।మస్జో-౬।రుజో-౬।ఓలజీ-౬। ఓలడి-౧౦।ఓలస్జీ-౬।ఓవిజీ-౬,౭।ఓవై-౧।ఓవ్రశ్చూ-౬।ఓశ్వి-౧। ఓహాక్-౩।ఓహాఙ్-౩॥ ఏషాంనిష్ఠానత్వే-పీనః, భగ్న, భుగ్నఇత్యాది.

ఆథ ఇరితః లుఙివా అఙ్ సూ॥౫౭ (పు॥౧౩)

ఉహిర్-౧।క్షుదిర్-౭।ఘుషిర్-౧।చ్యుతిర్-౧।ఛిదిర్-౭।ఛృదిర్-౭ ణిజిర్-౩।తుహిర్-౧। తృదిర్-౭। దుహిర్-౧। దృశిర్-౧। బుధిర్-౧। బున్దిర్-౧।బృహిర్-౧।భిదిర్-౭।యుజిర్-౭।రిచిర్-౭।రుదిర్-౨।రుధిర్-౭ విచిర్-౭।విజిర్-౩।శుచిర్-౪।శ్చుతిర్-౧।శ్చ్యుతిర్-౧।స్కన్దిర్-౧। స్ఫుటిర్-౧॥ఏషాంలుఙి- ఔహత్,ఔహీత్; అక్షుదత్, అక్షౌత్సీదిత్యాది.

అథట్వితః, డ్వితశ్చ. కృత్సు (పు-౧౧౨) ప్రదర్శితవిధయాజ్ఞేయాః.—టునది, టువేపృ, టుఓస్ఫూర్జా, టుభ్రాజృ, టుభ్రాశృ, టుభ్లాశృ, టువము, టుయాచృ, టుక్షు, టుదు, టుమస్జో, ఏషాం నన్దథుః, వేపథుః, స్ఫూర్జథురిత్యాది.

డులభష్, డుపచష్, డువప్, డుభృఞ్, డుదాఞ్, డుధాఞ్, డుమిఞ్, డుకృఞ్, డుక్రీఞ్, ఏషాంలబ్ధ్రిమమ్, పక్త్రిమ మిత్యాదయశ్చబోధ్యాః.

లిటి నుడాగమవన్తః (సూ॥౮౩. పు॥౧౨)

అంహ్-౧	అట్ట్-౧	అమ్బ్-౧	అర్వ్-౧	ఋత్-౧
అఙ్క్-౧	అడ్డ్-౧	అమ్భ్-౧	అర్హ్-౧	ఋధ్-౪
అక్ష్-౧	అణ్ట్-౧	అర్ఘ్-౧	అశ్-౫	ఋధ్-౫
అఙ్గ్-౧	అణ్డ్-౧	అర్చ్-౧	ఆఛ్-౧	ఋఫ్-౬
అఙ్ఘ్-౧	అన్త్-౧	అర్జ్-౧	ఋఛ్-౬	ఋష్-౬
అఞ్చ్-౧	అన్ద్-౧	అర్ద్-౧	ఋజ్ ౧	
అఞ్జ్-౧	అభ్ర్-౧	అర్బ్-౧	ఋణ్-౮	

ఏషాం లిటి ఆనంహే, ఆనఙ్కే, ఆనక్షుః, ఏవంరీత్యారూపాణి బోధ్యాని.

షోపదేశాణోపదేశాశ్చ ధాతవః వక్ష్యమాణ ధాత్వనుక్రమణికాయాం షాదిణాది ధాతుష్వేవ (౨౮—౮౧.సూ॥)ద్రష్టవ్యాః.

అథఋకారోపధాధాతవః. సూ॥౯౫ (పు॥౮౧)

కృడ-౬	గృధు-౪	ఛృదీ-౧౦	తృప-౬	దృభీ-౬	పృచ-౧
కృతీ-౬,౭	గృహూ-౧	ఛృప-౧౦	తృషా-౪	దృశిర్-౧	పృచ-౧౦
కృప-౧౦	ఘృణు-౮	జృభీ-౧	తృహ-౭	దృహ-౧	పృచీ-౭
కృపూ-౧	ఘృషు-౧	తృణు-౮	దృప ౧	ధృజ-౧	పృడ-౬
కృశ-౪	చృత-౧౦	తృదిర్-౭	దృప-౪,	ధృష-౧	పృణ-౬
కృష-౬	చృతీ-౬	తృప-౧,౪	,, ౧౦	ధృష-౧౦	పృథ-౧౦
కౄత-౧౦	చృప-౧౦	తృప-౫,౬	దృఫ-౬	ధృషా-౫	పృష-౧
గృజ-౧	ఛృదిర్-౭	,, ౧౦	దృభ-౧౦	నృతీ-౪	బృడ-౬

బృహ-౧౦ మృజ-౧, మృష-౧,౪ వృడ-౬ వృషు-౧ సృప-౧
భృజీ-౧ ,, ౧౦,౨, ,, ౧౦ వృణ-౬ ,, ౧౦ సృభ-౧
భృడ-౬ మృడ-౬,౯ వృక-౧ వృణు-౮ వృహ-౧ స్తృహ-౬
భృశ-౪, మృణ-౬ వృచీ-౭ వృతు-౧,౪ ,, ౧౦ స్పృశ-౬
,, ౧౦ మృద-౯ వృజ-౧ ,, ౧౦ శృధు-౧ స్పృహ-౧౦
మృగ-౧౦, మృధ-౧ ,, ౧౦ వృధు-౧ శృధు-౧౦ హృష-౪
,, ౪ మృశ-౬ వృజీ-౭,౨ వృధు-౧౦ సృజ-౪,౬ హృషు-౧

ఏషాం ణిజన్తాల్లుఙి-అచీకృడత్, అచకర్డత్; అచీకృతత్, అచకర్తత్; అచీకృపత్, అచకల్పదిత్యాది రూపాణి (౯౫ - సూత్రానుసారేణ) జ్ఞేయాని.

అనిట్కా-ధాతవః అజన్తా హలన్తాశ్చ (సూ॥౪౧. పు॥౧౦)

అద-౨	క్రుశ్-౧	గా-౩	జు-౧	దాఞ్-౩	దై)-౧
ఆప్-౫	క్లుఙ్-౧	గాఙ్-౧	జృ-౧	దాణ్-౧	ద్విష్-౨
ఇ-౧.	క్రు-౬	గు-౬	జై-౧	దిశ-౬	ధాఞ్-౩
ఇక్-౨	క్షి-౧	గుఙ్-౧	జ్ఞా-౯	దిహ-౨	ధి-౫
ఇఙ్-౨	క్షి-౫	గృ-౧	జ్యా-౯	దీఙ్-౪	ధి-౬
ఇణ్-౨	క్షి-౬,౯	గై-౧	జ్రి-౧	దు-౧,౫	ధీ-౪
ఈ-౧,౨	క్షిప్-౪,౬	గ్లై-౧	జ్రీ-౯	దుష్-౪	ధు-౫,౧,౬
ఉఙ్-౧	క్షీ-౧	ఘుఙ్-౧	జ్యు-౧	దుహ-౨	ధృ-౧,౬
ఋ-౧	క్షుదిర్-౭	ఘుఙ్-౧	తప-౪,౧	దృఙ్-౬	ధేట్-
ఋ-౩	క్షుధ్-౪	ఘృ-౩,౧	తు-౨	దృప-౪	ధ్మా-౧
ఋ-౫	క్షై-౧	ఘ్రా-౧	తుద-౬	దృశ్-౧	ధ్యై-౧
కి-౩	ఖిద్-౪	ఙుఙ్-౧	తృప-౪	దేఙ్-౧	ధ్రు-౬
కు-౨	,, ౬	చిఞ్-౫	త్రై)-౧	దై-౧	ధ్రై)-౧
కుఙ్-౧,౬	,, ౭	చిఞ్-౧	త్యజ-౧	దో-౪	ధ్వృ-౧
కృఞ్-౫,	ఖుఙ్-౧	చ్యుఙ్-౧	త్విష-౧	ద్యు-౨	నహ-౪
,, ౮.	ఖై-౧	ఛిద-౭	దంశ-౧	ద్యై-౧	నిజ్-౩
క్రీఞ్-౯	ఖ్యా-౨.	ఛుప్-౬	దహ-౧	ద్రా-౨	నీ-౧
క్రుధ్-౪	గమ్-౧	జి-౧	దా-౨	ద్రు-౧	నుద్-౬

పచ్-౧	భృ-౧,౩	రఞ్జ్-౧,౪	వహ-౧	శ్యై-౧	స్నా-౨
పద్-౪	భ్రస్జ్-౬	రభ-౧	వా-౨	శ్రా-౧,౨	స్ను-౨
పా-౧,౨	భ్రీ-౯	రమ-౧	విచ్-౭	శ్రీ-౯	స్పృ-౫
పి-౬	మన-౪	రా-౨	విజ్-౩	శ్రు-౧	స్పృశ్-౬
పిష్-౧	మస్జ్-౬	రాధ్-౪,౫	విద్-౬	శ్రై-౧	స్మి-౧
పిష్-౭	మా-౨,౩	రి-౫,౬	విశ్-౬	శ్లిష్-౪	స్మృ-౧
పీ-౪	,, ౪	రిచ్-౧,౭	విష్-౩,౯	సఞ్జ్-౧	స్రు-౧
పుష-౪	మిఞ్-౫	రిశ్-౭	వీ-౨	సద్-౧,౬	స్రై ౧
పృ-౩,	మిహ-౧	రీ-౪,౬	వేఞ్-౧	సాధ్-౫	స్వఞ్జ్-౧
,, ౫,౬	మీ-౪,౯	రుజ్-౬	వై ౧	సి-౫,౯	స్వప్-౨
పై-౧	ముచ్-౧,౬	రుధ్-౭	వ్యధ్-౪	సిచ్-౬	స్విద్-౪
ప్రచ్ఛ-౬	మృ-౬	రుశ్-౬	వ్యేఞ్-౧	సిధ్-౪	స్వృ-౧
ప్రీఞ్-౪,౯	మృశ-౬	రుహ-౧	వ్రి-౪	సు-౨,౫	హద్-౧
ప్రు-౧	మేజ్-౧	రై-౧	వ్రీ-౯	సృ-౧,౩	హా-౩
ప్లీ-౯	మ్నా-౧	లభ్-౧	వ్లీ-౯	సృజ్-౪,౬	హి-౫
ప్లు-౧	మ్లై-౧	లా-౨	శక్-౫	సృప్-౧	హు-౩
ప్సా-౨	యజ-౧	లిప్-౬	శద్-౧	స్తై-౧	హృ-౧,౩
బన్ధ-౯	యభ-౧	లిశ్-౪,౬	శప్-౧,౪	సో-౪	హ్ను-౨
బుధ్-౪	యమ-౧	లిహ-౨	శి-౫	స్కన్ద్-౧	హ్రీ-౩
బ్రూ-౨	యా-౨	లీ-౪,౯	శిష్-౭	స్తు-౨	హ్వృ-౧
భజ-౧	యుఞ్-౯	లుప్-౪,౬	శుధ్-౪	స్తృ-౧	హ్వే-౧
భఞ్జ్-౭	యుజ్-౪	వచ్-౧,౨	శుష్-౪	స్తృ-౯	ఏతపవ అని
భిద్-౭	,, ౭	వప్-౧	శై-౧	స్త్యై-౧	టాః
భుజ్-౬,౭	యుధ్-౪	వస్-౧	శో-౪	స్థా-౧	

అర్ధధాతుకే ఇడాగమంసప్రాప్నువన్తి.

అథ వేట్కాః=పాక్షికేట్కాః=వికల్పితేట్కాః (సూ ॥ ౪౨ పు॥౧౦) విభాషయా ఇడాగమవన్తః.

అక్షూ-౧.	గాహూ-౧.	తృహూ-౬.	నశ- ౪.	సూ - ౨.
అఞ్జూ-౭.	గుపూ-౧.	తృంహూ-౯.	బృహూ-౬	,, ౪.
అశూ- ౩.	గుహూ-౧.	త్రపూ-౧.	ముహ. ౪.	స్తృహూ-౬.
కృపూ-౪.	గృహూ-౧.	త్వక్షూ-౧.	మృజూ. ౨.	ష్ణిహ-౪.
క్లిదూ-౫.	తక్షూ-౧.	దృప-౪.	రధ - ౪.	ష్ణుహ-౪.
క్లిశూ-౬.	తఞ్చూ-౭.	ద్రుహ-౪.	వృహూ-౬.	స్యన్దూ-౧.
క్షమూ.౧.	తఞ్జూ-౭.	ధూ - ౫.	వ్రశ్చూ- ౬.	స్వౄ-౧.
,, ౪.	తృప-౪.	,, ౯.	సిధూ-౧.	ఏతఏవ వేట్కాః

అనిట్క వేట్క భిన్నాస్సర్వేపి ధాతవః నిత్య మిడాగమవన్త ఇతిబోధ్యమ్ ॥ గ్రన్థగౌరవభియాదిఙ్మాత్రమిత్థం ప్రదర్శితానాం ధాతూనాం తత్తత్ప్రకరణానుసారేణ తత్తత్ప్రక్రియాశ్చాను సన్ధేయా ఇతి శివమ్॥ ——*ఇతి సఙ్కీర్ణప్రకరణమ్.*——

ఫణిపతిభాషితపణ్డితపరిగిపురీ తిమ్మనార్యసత్పుత్రాత్॥
ఆసీత్కృష్ణాచార్యా దావళిరేషాహి ధాతురత్నానామ్॥
వ్యాకరణార్ణవమాలోడ్యాన్విష్యాహృత్యధాతురత్నాని॥
ఆవళి రారచితేయం భగవతి కృష్ణే సమర్ప్యతే భక్త్యా॥

ఇతి శ్రీధాతురత్నావళ్యామ్
పూర్వార్థే
తృతీయావళి స్సమాప్తా.

ధాత్వనుక్రమణికాగతసఙ్కేతార్థసూచనా.

సంజ్ఞా.	సజ్ఞాబోధ్యాః.	సూ.	సంజ్ఞా.	సజ్ఞాబోధ్యాః.	సూ.
భ్వా.	భ్వాదయః ...	౧	ణిచ్.	ణిజన్తరూపాణి	౯౧
అ.	అదాదయః ...	,,	సన్.	సన్నన్తరూపాణి	౯౮
జు.	జుహోత్యాదయః	,,	ఘ.	ఘటాదయః	౮౮
			పు.	పుషాదయః	౫౬
ది.	దివాదయః	,,	ద్యు.	ద్యుతాదయః	౫౬,౮౭
స్వా.	స్వాదయః ...	,,	య.	యజాదయః	౮౯
తు.	తుదాదయః	,,	కు.	కుటాదయః	౯౦
రు.	రుధాదయః	,,	ఆత్.	ఆకారేత్సంజ్ఞకాః ...	౧౨౩
త.	తనాదయః...	,,			
క్రా.	క్ర్యాదయః...	,,	ఇ.	ఇకారేత్సంజ్ఞకాః	౮౨
చు.	చురాదయః	,,	ఇర్.	ఇరిత్సంజ్ఞకాః	౫౭
వాచు.	వికల్పేనచురాదయః	,,	ఈ.	ఈకారేత్సంజ్ఞకాః ...	౧౨౩
అచు.	అదన్తచురాదయః	,,	ఉత్.	ఉకారేత్సంజ్ఞకాః	౧౨౩,౧౨౫
క.	కణ్డ్వాదయః	౧౧౫	ఊ.	ఊకారేత్సంజ్ఞకాః	౪౨,౧౨౩
సౌ.	సౌత్రాధాతవః				
వై.	వైదికాధాతవః		ఋ.	ఋకారేత్సంజ్ఞకాః	౯౬
ప.	పరస్మైపదీ	౧౪	ఌ.	ఌకారేత్సంజ్ఞకాః	౫౬
ఆ.	ఆత్మనేపదీ	౧౨	ఏ.	ఏకారేత్సంజ్ఞకాః,	
ఉ.	ఉభయపదీ	౧౩		యాన్తా, మాన్తా,	
స.	సకర్మకః	౨,౧౧౬		హాన్తాశ్చ, ...	౬౬
అక.	అకర్మకః	౨,౧౧౬	ఓ.	ఓకారేత్సంజ్ఞకాః	౧౨౪
ద్వి.	ద్వికర్మకః	౨,౧౧౮	సూ॥	సూత్రసఙ్ఖ్యా	
సే.	సేట్కాధాతవః	౪౦	పు॥	పుటసఙ్ఖ్యా.	
అని.	అనిట్కాధాతవః	౪౧	కృ॥	కృదన్తమ్.	
వే.	వికల్పేట్కాధాతవః	౪౨	కర్మ.	కర్మణిలకారః.	

అథ ధాత్వనుక్రమణికా ప్రారభ్యతే.

శ్రీకృష్ణం మనసా ధ్యాత్వా కృష్ణేనపితురాజ్ఞయా॥
అనుక్రమణికా ధాతురత్నానాం క్రియతే ఽధునా॥

అ.

అంశ-విభాజనే. అచు. ఉ. స. సే. అంశయతి-తే।ఆంశశత్-త।అంశః,
అంస-సమాఘాతే. అచు.ఉ.స.సే. అంసయతి-తే। ఆంససత్-త।అంసః
అంహ-భాసనే. చు. ఉ. స. సే. అంహయతి-తే।ఆఞ్జిహత్-త। అంహః
అంహ * గతౌ. భ్వా. ఆ. స. సే. అంహతే।ఆంహిష్ట।అంహః
అక-కుటిలగతౌ. భ్వా. ప. అక. సే. అకతి।ఆకీత్।ఘు-అకయతి-ఆకి
అకి-లక్షణే. ఇ. భ్వా. ఆ. స. సే. అఙ్కతే।ఆఙ్కిష్ట।అఙ్కః,అఙ్కనా
అకి-లక్షణే-చు. ఉ. ఇ. అఙ్కయతి।ఆఞ్చికత్।కర్మ-అఙ్క్యతే।అఙ్కితః
అక్షూ-వ్యాప్తౌసంహతౌచ. ఊ. భ్వా(ప॥-అని)అక్ష్ణోతి,అక్షతి।అక్షః
అగ-వక్రగతౌ. భ్వా. ప. అక. సే. అగతి।ఆగీత్।ఘు-అగయతి।అగితః
అగద-నీరోగత్వే. క. ప. అక. అగద్యతి రోగిణం వైద్యః. అగదః
అగి-గతౌ. ఇ. భ్వా. ప. స. సే. అఙ్గతి।ఆఙ్గీత్।అఙ్గమ్,అఙ్గనా
అఘ-పాపకరణే. అచు.ఉ. అక. సే. అఘయతి-తే।ఆజఘత్-త।అఘమ్
అఘి-గత్యాక్షేపే. ఇ. భ్వా. ఆ. స. సే. అఙ్ఘతే।ఆఙ్ఘిష్ట।అఙ్ఘ్రిః
అఙ్క-పదేలక్షణేచ. అచు. ఉ. స. సే. అఙ్కయతి। ఆఞ్చకత్। అఙ్కః
అఙ్గ-పదే,లక్షణేచ. అచు. ఉ. స. సే. అఙ్గయతి-తే।ఆఞ్జగత్-త।అఙ్గమ్
అచ-అవ్యక్తేశబ్దే. భ్వా. ఉ. స. సే. అచతి-తే।ఆచీత్, ఆచిష్ట।అచితః
అచి-గతౌ,యాచనేచ. భ్వా. ఉ. స. సే.ఇ. అఞ్చతి-తే।ఆఞ్చీత్,ఆఞ్చిష్ట
అచు-గతౌ,యాచనేచ.భ్వా.ఉ.స.సే.ఉత్.అచతి-తే।అక్తః,అక్తవాన్
అజ-గతిక్షేపణయోః. భ్వా.ప.స.సే.అజతి।వివాయ।అవైషీత్,ఆజీత్,

---

* అదన్తచురాదిష్వినా (ధాతుషు) సర్వత్ర అకారఉచ్చారణార్థ ఇతిజ్ఞేయమ్.

(పు॥ ౨౪) ణిచి-వాయయతి. అవీవయత్। సని-వివీషతి, అజిజిషతి।
కర్మణి-వీయతే- అవాయి। కృత్సు-అజితః, వీతః- అజా- అజిత్వా,
వీత్వా, సంవీయ- అజినమ్, అజిరమ్.

అజి-దీప్తౌ. ఇ. చు. ఉ. అక. సే. అఞ్జయతి-తే।ఆఞ్జిజత్।అఞ్జితః
అఞ్చు-విశేషణే.ఉత్.చు.ఉ.స.సే. అఞ్చయతి-తే।ఆఞ్చిచత్।అఞ్చితః
అఞ్చు-గతౌయాచనేచ.భ్వా. ఉ. స. సే. అఞ్చతి-తే।ఆఞ్చీత్,ఆఞ్చిష్ట।
కర్మ - అచ్యతే-ఆఞ్చి। ఉత్-అఞ్చిత్వా, అక్త్వా। అక్తః.

అఞ్చు-గతిపూజనయోః. ఉత్।భ్వా.ప.స.సే. అఞ్చతి।ఆనఞ్చ।ఆఞ్చీత్.
(పు॥౨౫) కర్మ-అచ్యతే,అఞ్చ్యతే।కృ-అఞ్చిత్వా, అక్త్వా।అక్తః.

అఞ్జూ-వ్యక్తిశ్లక్ష్ణకాన్తిగతిషు ఊ. రు. ప. స. వే. అనక్తి. (పు॥౭౬)
ఆఞ్జీత్. సని-అఞ్జిజిషతి।ణిచి-అఞ్జయతి।కర్మ-అజ్యతే-ఆఞ్జి। అఞ్జనమ్.

అట-గతౌ. భ్వా. ప. స. సే. అటతి।ఆటీత్। కర్మణి-అట్యతే। అటనమ్
అటి-గతౌ.ఇ. భ్వా. ఆ. స. సే. అణ్టతే।ఆణ్టిష్ట।ణిచి-అణ్టయతి-తే
అట్ట-అతిక్రమహింసయోః. భ్వా. ఆ.స.సే. అట్టతే।ఆనట్టే।ఆట్టిష్ట।అట్టః
అట్ట-అనాదరే. చు. ఉ. స. సే. అట్టయతి-తే।ఆట్టిటత్(ఆటిట్టత్)త।
అఠ-గతౌ. భ్వా-ప. స. సే. అఠతి।అఠిష్యతి।ఆఠీత్।అఠితః
అఠి-గతౌ. ఇ. భ్వా. ఆ. స. సే. అణ్ఠతే।ఆనణ్ఠే।ఆణ్ఠిష్ట।అణ్ఠితః
అడ-ఉద్యమే. భ్వా. ప. అక. సే. అడతి।అడిష్యతి।ఆడీత్।అడనమ్
అడ్డ-అభియోగే. భ్వా. ప. స. సే. అడ్డతి।ఆనడ్డ।ఆడ్డీత్।అడ్డః
అణ-శబ్దే. భ్వా. ప. అక. సే. అణతి।ఆణీత్।ణిచి-ఆణయతి।అణితః
అణ-ప్రాణనే. ది. ఆ. అక. సే. అణ్యతే।ఆణిష్ట।ప్రాణితః,అణ్యమానః
అత-సాతత్యగమనే. భ్వా-ప. స. సే. అతతి।ఆతీత్।ఆత్మా, అతి
అతి-బన్ధనే. ఇ. భ్వా. ప. స. సే. అన్తతి।ఆనన్త।ఆన్తీత్।అన్త్యమ్
అద-భక్షణే. అ. ప. స. అని. అత్తి(పు॥౬౧)అఘసత్।అత్తిః, అదనమ్
అది-బన్ధనే. ఇ. భ్వా-ప. స. సే. అన్దతి।ఆనన్ద।ఆన్దీత్।అన్దుకః

అన-ప్రాణనే. అ. ప. అక. సే. అనితి (పు॥౬౮) ఆనీత్।ప్రాణః
(అన) ప్రాణనే. ది. ఆ. అక. సే. అన్యతే।ఆనిష్ట।అనితా।అనః
అన్ధ-దృక్ఉపఘాతే. అచు. ఉ. స. సే. అన్ధయతి।ఆన్దధత్। అన్ధః
అబి-శబ్దే. ఇ. భ్వా. ఆ. స. సే. అమ్బతే।ఆనమ్బే।ఆమ్బిష్ట।అమ్బు
అభి-శబ్దే. ఇ. భ్వా. ఆ. స. సే. అమ్భతే।ఆనమ్భే।ఆమ్భిష్ట।అమ్భః
అభ్ర-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే. అభ్రతి।ఆనభ్ర।ఆభ్రీత్।అభ్రిః,అభ్రమ్
అమ-గతిశబ్దభక్తిషు. భ్వా-ప. స. సే. అమతి।ఆమీత్।అన్తః
అమ-రోగే. చు. ఉ. స. సే. పీడనే-అక, ఆమయతి।ఆమమత్-ఆమః
అమ్బ-గతౌ. భ్వా-ప. స. సే. అమ్బతి।ఆనమ్బ।ఆమ్బీత్।అమ్బా
అమ్బర-సంవరణే. క. స. అమ్బర్యతిమాతరంశిశుః।అమ్బరమ్
అయ-గతౌ.భ్వా.ఆ.స.సే.అయతే।అయాఞ్చక్రే।ఆయిష్ట।అయః (పు॥౬
అరర-ఆరాకర్మణి. క. స. అరర్యతిసూతః [సూ॥౩౧)
అర్క-స్తుతౌ,తాపేచ. చు. ఉ. స. సే. అర్కయతి।ఆర్చికత్।అర్కః
అర్ఘ-మూల్యే. భ్వా. ప. స. సే. అర్ఘతి। ఆనర్ఘ।ఆర్ఘీత్।అర్ఘః
అర్చ-పూజాయామ్. భ్వా- ప. స. సే. అర్చతి।ఆనర్చ।ఆర్చీత్।అర్చా
అర్చ-పూజనే.చు.ఉ.స.సే.అర్చయతి।ఆర్చిచత్-త।అర్చయామాస
అర్జ-అర్జనే. భ్వా. ప. స. సే. అర్జతి।ఆనర్జ।ఆర్జీత్।అర్జునః-ఆర్జితః
అర్జ-ప్రతియత్నే. చు. ఉ. స. సే. అర్జయతి।ఆర్జిజత్-త।ఉపార్జనమ్
అర్థ-యాచనే. అచు. ఆ. ద్వి. సే. అర్థయతే।ఆర్తథత।అర్థః, ప్రార్థనా
అర్ద-గతౌయాచనేచ.భ్వా.ప.స.సే.అర్దతి।ఆనర్ద।ఆర్దీత్।కర్మ-అర్ద్యతే-
అర్ద-హింసాయామ్.చు.ఉ.స.సే.అర్దయతి।ఆర్దిదత్-త।అర్దితః, అర్దనా
అర్బ-గతౌ. భ్వా. ప. స. సే. అర్బతి।ఆనర్బ।ఆర్బీత్।అర్బుదమ్
అర్వ-హింసాయామ్.భ్వా.ప.స.సే. అర్వతి।ఆనర్వ।ఆర్వీత్।అర్వణమ్
అర్హ-పూజాయాంయోగ్యత్వేచ.భ్వా.అర్హతి।ఆనర్హ।ఆర్హీత్।అర్హణా
అర్హ-పూజాయామ్.చు.ఉ.స.సే. అర్హయతి। ఆర్జిహత్-త।అర్హ్యతే।
అల-భూషణపర్యాప్తివారణేషు.భ్వా.ఉ.సే.అలతి।అలీత్, ఆలిష్ట।అలమ్

అవ-రక్షణగతికాన్తిప్రీతితృప్త్యవగమప్రవేశ శ్రవణస్వామ్యర్థ యాచన క్రియేచ్ఛాదీప్త్యవాప్త్యాలిఙ్గన హింసాదాన భాగవృద్ధిషు.భ్వా.ప. యథాయథంసక, అక. సే. అవతి।ఆవ।అవ్యాత్ । ఆవీత్।కర్మ-అవ్యతే-ఆవి।కృ-అవనిః-అవనమ్-ఊతిః-ఓమ్

అవధీర-అవజ్ఞాయామ్.అచు.ఉ.స.సే. అవధీరయతి-తే। ఆవవధీరత్-త

అశ-భోజనే.క్ర్యా.ప.స.సే.అశ్నాతి।ఆశీత్।కర్మ-అశ్యతే-ఆశి। అశనమ్

అశూ-వ్యాప్తౌసంహతౌచ. స్వా.ఆ.స.సే. అశ్నుతే। ఆనశే (పు॥౭౪) ఆశిష్ట,ఆష్ట। కర్మ-అశ్యతే-ఆశి।కృ-అశనిః

అష-గతిదీప్త్యాదానేషు.భ్వా.ఉ.స.సే.అషతి-తే।ఆషీత్,ఆషిష్ట। అషితః

అస-గతిదీప్త్యాదానేషు. భ్వా.ఉ.స.సే.అసతి-తే। ఆసీత్,ఆసిష్ట। అసిః

అస-భువి.అ.ప.అక-సే.అస్తి(పు॥౬౪)అభూత్।సత్,సత్యమ్ (తుమ్

అసు-క్షేపణే.ది.ప.స.సే. అస్యతి(పు॥౫౨)అస్తః,అసిత్వా,అస్త్వా.అసి

అసు,అసూఞ్-ఉపతాపే. క. అస్యతి,అసూయతి-తే। అసూయా।

అహ-వ్యాప్తౌ.స్వా (వై.) ప.స.సే.అహ్నోతి। ఆహీత్।అహితః

అహి-గతౌఇ. భ్వా. ఆ. స. సే. అంహతే । ఆంహిష్ట । అంహః

అహి-భాసనే. చు. ఉ. స. సే. అంహయతి-తే। ఆఞ్జిహత్-త

ఆఛి-ఆయామే.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.ఆఞ్ఛతి।ఆఞ్ఛ, ఆనాఞ్ఛ।ఆఞ్ఛీత్

ఆన్దోల-దోలనే.అచు.ఉ.స.సే.ఆన్దోలయతి।ఆన్దుదోలత్-త।ఆన్దోలనమ్

ఆప్ఌ-లమ్భనే.చు.ఉ.స.సే. ఆపయతి। ఆపిపత్-త। కర్మ-ఆప్యతే-ఆపి

ఆప్ఌ-వ్యాప్తౌ.ఌ.స్వా.ప.స.అని.ఆప్నోతి।ఆప (పు॥౭౩) ఆప్తః-ఆపః

ఆస-ఉపవేశనే. అ. ఆ. అక. సే. ఆస్తే (పు॥౬౬) ఆసిష్ట।ఆసనమ్

ఇ.

ఇ-గతౌ. భ్వా. ప. స. అని. అయతి। (పు॥౨౫) ఐషీత్।ఇతః।ఉదయఙ్

ఇక్-స్మరణే.అ.ప.స.అని.(పు౬౩)ఏతి ఇతః యన్తి।అధ్యగాత్(అధిపూ

ఇఖ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే. ఏఖతి। ఇయేఖ।ఐఖీత్।ఇఖితః [ర్వః)

ఇఖి-గతౌ.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.ఇఙ్ఖతి।ఇఙ్ఖాఞ్చకార।ఐఙ్ఖీత్।ప్రేఙ్ఖితః

ఇగి-గతౌ.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.ఇఙ్గతి।ఇఙ్గాఞ్చకార।ఐఙ్గీత్।ఇఙ్గితమ్
ఇఙ్-అధ్యయనే. అ. ఆ. స. అని.అధీతే (పు॥౬౭) అధ్యగీష్ట,అధ్యైష్ట।
ఇట-గతౌ. భ్వా. ప. స. సే. ఏటతి।ఇయేట।ఐటీత్ [అధ్యయనమ్
ఇణ్-గతౌ.అ.ప.స.అని.ఏతి (పు॥౬౩)అగాత్।కర్మ-ఈయతే-అగాయి
ఇత-గతౌ(వై.)భ్వా.ప.స.సే.ఏతతి।ఐతీత్।(క్వాచిత్కోఽయమ్)
ఇది-పరమైశ్వర్యే.ఇ.భ్వా.ప.అక.సే.ఇన్దతి।ఇన్దాఞ్చకార।ఐన్దీత్। ఇన్ద్రః
ఇన్ధీ-దీప్తౌ.ఈ.రు.ఆ.అక.సే (పు॥౭౬)ఇన్ధే।ఐన్ధిష్ట।కర్మ-ఇధ్యతే।ఇన్ధనమ్
ఇరజ్, ఇరష్, ఇరస్=ఈర్ష్యాయామ్. క. ఇరజ్యతీత్యాది
ఇల-స్వప్నక్షేపణయోః. తు. ప. అక. స. సే. ఇలతి। ఐలీత్।ఇలా
ఇల-ప్రేరణే. చు. ఉ. స. సే. ఏలయతి-తే। ఐలిలత్-త। ఏలా
ఇలా-విలాసే. క. ఇలాయతి
ఇవి-వ్యాప్తౌ. ఇ. భ్వా. ప. స. సే. ఇన్వతి। ఇన్వాఞ్చకార। ఐన్వీత్
ఇష-గతౌ. ది.ప.స.సే. ఇష్యతి।ఐషీత్।ప్రేషః ఇషితః } (పు॥౮౫)
ఇష-ఆభీక్ష్ణ్యే.క్ర్యా.ప.అక.సే.ఇష్ణాతి। ఐషీత్।ఏషణా } [ష్టః
ఇషు-ఇచ్ఛాయామ్.ఉత్.తు.ప.స.సే.ఇచ్ఛతి।ఐషీత్।ఏషిత్వా, ఇష్ట్వా-ఇ
ఈ-గతివ్యాప్తికాన్తిషు. అ.ప.స.అని.ఏతి।అయాఞ్చకార।ఐషీత్। ఈతిః
ఈఙ్-గతౌ. ది. ఆ. స. అని (పు౫౩) ఈయతే।అయాఞ్చక్రే।ఐష్ట।వి+
ఈతః=వీతః [ఈక్షణమ్
ఈక్ష-దర్శనే.భ్వా.ఆ.స.సే. ఈక్షతే। ఈక్షాఞ్చక్రే। ఐక్షిష్ట। ఈక్షితః,
ఈఖి-గతౌ.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.ఈఙ్ఖతి।ఐఙ్ఖీత్।ఈఙ్ఖాఞ్చకార
ఈజ-గతికుత్సనయోః.భ్వా.ఆ.స.సే. ఈజతే। ఈజాఞ్చక్రే।ఐజిష్ట।
ఈడ-స్తుతౌ.అ. ఆ. స. సే (పు॥౬౭) ఈట్టే।ఐడిష్ట।ఈడితః, ఈడా
ఈడ-స్తుతౌ.చు.ఉ.స.సే.ఈడయతి।ఐడిడత్-త।కర్మ-ఈడ్యతే-ఐడి।
ఈర-గతౌకమ్పనేచ.అ.ఆ.స.సే.ఈర్తే।ఈరాఞ్చక్రే।ఐరిష్ట।ఈరితః
ఈర-క్షేపే.గతౌచ.వాచు.ఉ.స.సే.ఈరయతి।ఈరయాఞ్చక్రే।ఐరిరత్-
త।పక్షే-ఈరతి,ఐరీత్,ఈరణా,ఈర్మ

ఈర్క్ష్య-ఈర్ష్యాయామ్. భ్వా. ప. అక. సే. ఈర్క్ష్యతి। ఐర్క్ష్యీత్।
ఈర్ష్య-ఈర్ష్యాయామ్.భ్వా.ప.అక.సే. ఈర్ష్యతి।ఐర్ష్యీత్। ఈర్ష్యా
ఈశ-ఐశ్వర్యే.అ.ఆ.స.సే.ఈష్టే।ఐశిష్ట(పు౬౭) ఈశః, ఈశితా. ఈశ్వ
ఈష-ఉఞ్ఛే. భ్వా. ప. స. సే. ఈషతి। ఈషాఞ్చకార।ఐషీత్। [రః
ఈష-గతిహింసాదానేషు. భ్వా.ఆ.ససే.ఈషతే। ఈషాఞ్చక్రే।ఐషిష్ట।
కర్మ-ఈష్యతే,ఐషి।ఈషా [ఈహా
ఈహ-చేష్టాయామ్. భ్వా.ఆ.అక.సే. ఈహతే,ఈహాఞ్చక్రే।ఐహిష్ట

ఉ.

ఉక్ష-సేచనే.భ్వా.ప.స.సే.ఉక్షతి।ఉక్షాఞ్చకార।ఔక్షీత్।ఉక్షా
ఉఖ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.ఓఖతి।ఉవోఖ।ఔఖీత్।ఉఖా,ఉఖ్యమ్
ఉఖి-గతౌ.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.ఉఙ్ఖతి।ఉఙ్ఖాఞ్చకార।ఔఙ్ఖీత్
ఉఙ్-శబ్దే. భ్వా. ఆ. అక. అని. అవతే। ఊవే। ఔష్ట।ఉత
ఉచ-సమవాయే.ది.ప.స.సే.ఉచ్యతి।ఉవోచ।ఔచత్।ఉచితః.పు.
ఉఛి-ఉఞ్ఛే.ఇ.భ్వా,తు.ప.స.సే.ఉఞ్ఛతి।ఉఞ్ఛాఞ్చకార।ఔఞ్ఛీత్।ఉఞ్ఛః
ఉఛీ-వివాసే.ఈ.భ్వా.తు.ప.స.సే.ఉచ్ఛతి।ఔచ్ఛీత్
ఉజ్ఝ-ఉత్సర్గే.తు.ప.స.సే.ఉజ్ఝతి।ఉజ్ఝాఞ్చకార।ఔజ్ఝీత్।ఉజ్ఝః
ఉఠ-ఉపఘాతే. భ్వా. ప. స. సే. ఓఠతి । ఉవోఠ । ఔఠీత్
ఉడ-సంహతౌ. సౌత్రః. ప. అక. సే. ఓడతి। ఔడీత్।ఓడనమ్
ఉదప్-ఆఘాతే.సౌ.ప.స.సే.ఉదపతి।ఔదపీత్
ఉద్గ-ఉత్సర్గే.తు.ప.స.సే.ఉద్గతి।ఔద్గీత్।సర్వ స్త్వచముద్గవాఙ్
ఉద్ధ్రస-ఉఞ్ఛే-క్ర్యా-ప-అక-సే-ఉద్ధ్రస్నాతి । ఔద్ధ్రసీత్
ఉద్ధ్రస-ఉఞ్ఛే.చు.స.సే.ఉద్ధ్రాసయతిశాలికణాఙ్భిక్షుః.ఔదిధ్రసత్
ఉన్దీ-క్లేదనే.రు.ప.అక.సే.ఉనత్తి।ఔన్దీత్।ఉన్దురుః,ఉన్నమ్।ఈ
ఉబ్జ-ఆర్జవే. తు. ప. అక. సే. ఉబ్జతి।ఉబ్జాఞ్చకార।ఔబ్జీత్। ఉబ్జితః
ఉభ-పూరణే.తు.ప.స.సే.ఉభతి।ఉవోభ।ఔభీత్
ఉమ్భ-పూరణే.తు.ప.స.సే.ఉమ్భతి।ఉమ్భాఞ్చకార।ఔమ్భీత్

ఉర-గతౌ. సా. ప. స. సే. ఓరతి। ఉవోర।ఔరీత్
ఉరస్-బలార్థే. క. ఉరస్యతి (పుట౫) ఉరః, ఔరసః [ష్ట
ఉర్ద-మానేక్రీడాయాఞ్చ.భ్వా.ఆ.స,అక.సే.ఊర్దతే।ఊర్దాఞ్చక్రే।ఔర్ది
ఉర్వహింసాయామ్-భ్వా.ప. స. సే. ఊర్వతి।ఊర్వాఞ్చకార।ఔర్వీత్
ఉల-దానే. సా. ప. స. సే. ఓలతి।ఔలీత్ [ఉష్టః
ఉష-దాహే.భ్వా.ప.స.సే.ఓషతి।ఉవోషఓషాఞ్చకార।ఔషీత్।ఉషా,
ఉషస్-ప్రభాతీభావే. క. ఉషస్యతి।ఉషస్-ఉషసీ
ఉహిర్-అర్దనే.ఇర్.భ్వా.ప.స.సే.ఓహతి।ఉవోహ।ఔహత్,ఔహీత్
ఊఠ-ఉపఘాతే. భ్వా. ప. స. సే. ఊఠతి।ఔఠీత్
ఊన-పరిహాణే. అదు. ఉ. స. సే. ఊనయతి-తే।ఔననత్-త।ఊనమ్
ఊయీ-తన్తుసన్తానే.భ్వా.ఆ.స.సే. ఊయతే।ఔయిష్ట।ఊతమ్।ఈ
ఊర్జ-బలప్రాణనయోః.చు.ఉ.స.సే ఊర్జయతి-తే।ఔర్జిజత్-త। (యుః
ఊర్ణుఞ్-ఆచ్ఛాదనే.అ.స.సే (పు౬౮) ఊర్ణౌతి, ఊర్ణోతి।ఊర్ణా,ఊర్ణా
ఊష-రుజాయామ్.భ్వా.ప.స.సే.ఊషతి।ఔషీత్।ఊషరః,ఊషణమ్
ఊహ-వితర్కే.భ్వా.ఆ.స.సే.ఊహతే। ఔహిష్ట।ఊహః,ఊహా

ఋ. [ఋతః

ఋ-గతిప్రాపణయోః.భ్వా.ప.స.అని. ఋచ్ఛతి।ఆర।ఆర్షీత్।(పు॥౩౨)
ఋ-గతౌ.జు.ప.స.అని.ఇయర్తి।ఆరత్।అరమ్-ఋతమ్ ఋణమ్
ఋక్షి-హింసాయామ్.స్వా.వై.ప.స.అని.ఋక్షిణోతి(ఋ-ఇతి కేచిత్-
తన్మతే ఋణోతి॥రిక్షీత్యేకే)
ఋచ-స్తుతౌ. తు. ప. స. సే. ఋచతి।ఆనర్చ। ఆర్చీత్।ఋక్, ఋక్థమ్
ఋచ్ఛ-గతీన్ద్రియప్రళయమూర్తిభావేషు. తు. ప. స, అక. ఋచ్ఛతి।
ఆనర్ఛ। ఆర్ఛీత్ [ష్ట।ఋజుః
ఋజ-గతిస్థానార్జనోపార్జనేషు.భ్వా.ఆ.స,అక.సే. అర్జతే।ఆనృజే।ఆర్జి
ఋజి-భర్జనే.ఇ.భ్వా.ఆ.స.సే.ఋఞ్జతే।ఋఞ్జాఞ్చక్రే।ఋజీషమ్
ఋణు-గతౌ.త.ఉ.స.సే.ఋణోతి, అర్ణోతి;ఋణుతే।ఆర్ణీత్; ఆర్ణిష్ట।
ఋత-జుగుప్సాకృపయోః.సౌ.ఆ.స.సే.ఋతీయతే (పు॥౮౫)

ఋధు-వృద్ధౌ.ది.ప.అక.సే.ఋధ్యతి।ఆనర్ధ।పు-ఆర్ధత్।ఋద్ధమ్ } ఉత్.
ఋధు-వృద్ధౌ.స్వా.ప.అక.సే.ఋధ్నోతి।ఆనర్ధ।ఆర్ధీత్।సమృద్ధిః }

ఋఫ-హింసాయామ్.తు.ప.స.సే.ఋఫతి।ఆనర్ఫ।ఆర్ఫీత్ [త్

ఋమ్ఫ-హింసాయామ్.తు.ప.స.సే.ఋమ్ఫతి।ఋమ్ఫాఞ్చకార। అర్మ్ఫ

ఋషీ-గతౌ.ఈ.తు.ప.స.సే.ఋషతి।ఆనర్ష।ఆర్షీత్।ఋషిః

ౠ-గతౌ.క్ర్యా.ప.స.సే.ఋణాతి।అరాఞ్చకార।అరి(రీ)తా।ఆరీత్

ఏ.

ఏజృ-దీప్తౌ. భ్వా. ఆ. అక. సే. ఏజతే।ఏజాఞ్చక్రే।ఐజిష్ట। ఏజమానః।
ఋ-ఏజయతి, ఐజిజత్ [జనమేజయః

ఏజృ-కమ్పనే. భ్వా. ప. స. సే. ఏజతి।ఏజాఞ్చకార।ఐజీత్।ఏజక్-ఋ.

ఏఠ-విబాధాయామ్.భ్వా.ఆ.స.సే. ఏఠతే।ఏఠాఞ్చక్రే।ఐఠిష్ట।ఏఠమానః

ఏధ-వృద్ధౌ.భ్వా.ఆ.అక.సే. ఏధతే।ఏధాఞ్చక్రే।ఐధిష్ట।ఏధమానః; ఏధి

ఏలా- విలాసే. క. ఏలాయతి॥ [తః (పు॥ ౩౭)

ఏషృ-గతౌ.భ్వా.ఆ.స.సే.ఏషతే।ఏషాఞ్చక్రే।ఐషిష్ట।ఏషణమ్-ఋ. ఏష
యతి, ఐషిషత్।ఏషమాణః.

ఓ.

ఓఖృ-శోషణాలమర్థయోః. భ్వా. ప. స. అక. సే.ఓఖతి।ఓఖాఞ్చకార।
ఔఖీత్।ఋ-ఓఖయతి-ఔచిఖత్-త।ఓఖక్

ఓజ-బలతేజసోః.అచు.ఉ.అక.సే.ఓజయతి-తే।ఔజజత్-త।ఓజః

ఓణృ-అపనయనే.భ్వా.ప.స.సే.ఓణతి।ఓణాఞ్చకార।ఔణీత్।ఋ-ఓణ
యతి-ఔణిణత్-త

ఓలడి-ఉత్క్షేపే.ఇ.చు.ఉ.స.సే.ఓలణ్డయతి-తే।ఔలలణ్డత్-త

క.

కక-లౌల్యే-భ్వా.ఆ.స.సే.కకతే।చకకే।అకకిష్ట।కకమానః-కకితః-కాకః

కకి-గతౌ.ఇ.భ్వా.ఆ.స.సే.కఙ్కతే।అకఙ్కిష్ట।కఙ్కః.కఙ్కితః

కక్ఖ-హసనే.భ్వా.ప.అక.సే.కక్ఖతి।అకక్ఖీత్।కక్ఖనమ్

కఖ-హసనే. భ్వా. ప. అక. సే.కఖతి।అకఖీత్,అకాఖీత్।ఏదితస్తుఅక
కగే-క్రియామాత్రే.భ్వా.ప.సే.కగతి।అకగీత్।ఏ-ఘ. [ఖీత్-ఘ
కచ-శబ్దే.భ్వా.ప.అక.సే.కచతి।అకాచీత్,అకచీత్।కచః
కచ-బన్ధనే.భ్వా.ఆ.స.సే.కచతే।అకచిష్ట।కచితః-వికచః
కచి-దీప్తిబన్ధనయోః.ఇ.భ్వా.ఆ.అక,స.సే.కఞ్చతే।అకఞ్చిష్ట।కఞ్చుకః
కజ-మదే.భ్వా.ప.అక.సే.కజతి।అకాజీత్,అకజీత్।కజితః
కజి-రోహే.ఇ.సౌత్రః.ప.సే.కఞ్జతి।అకఞ్జీత్।కఞ్జః
కట-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.కటతి।అకాటీత్,అకటీత్।కటిః
కటి-గతౌ.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.కణ్టతి।అకణ్టీత్।కణ్టకః
కటీ-గతౌ.ఈ.భ్వా.ప.స.సే.కటతి।అకాటీత్,అకటీత్।కట్టః
కటే-వర్షావరణయోః.భ్వా.ప.స.సే.కటతి।అకటీత్।ఏ. [కఠోరః
కఠ-కృచ్ఛ్రజీవనే. భ్వా. ప. అక. సే.కఠతి।అకాఠీత్,అకఠీత్।కఠినమ్-
కఠి-ఆధ్యానే.ఇ.భ్వా.ఆ.స.సే.ఉత్కణ్ఠతే।ఉదకణ్ఠిష్ట।ఉత్కణ్ఠా
కఠి-శోకే. వాచు. ఇ.ప. స.సే. కణ్ఠయతి-తే।అచకణ్ఠత్-త।పక్షే-కణ్ఠతి।
అకణ్ఠీత్।కణ్ఠః।కణ్ఠాలః [కడమ్బః
కడ-మదేభక్షణేచ. భ్వా. తు. ప. సే.కడతి।అకాడీత్,అకడీత్।కడకః,
కడి-హర్షే తుషాపకరణేచ.ఇ.భ్వా.ఆ.స.సే.కణ్డతే।అకణ్డిష్ట।కణ్డితః
కడి-భేదనే రక్షణేచ.చు.ఉ.స.సే.కణ్డయతి-తే।అచకణ్డత్-త।
కడ్డ-కార్కశ్యే.భ్వా.ప.అక.సే.కడ్డతి।అకడ్డీత్।కడ్డితః
కణ-గతౌ.భ్వా.ఘ.ప.స.సే.కణతి।అకాణీత్,అకణీత్॥ [ణః
కణ-నిమీలనే.చు.ఉ.అక.సే. కాణయతి-తే।అచీకణత్,అచకాణత్। కా
కణ్డూఞ్-గాత్రవిఘర్షణే.క.ఉ.కణ్డూయతి,కణ్డూయతే।కణ్డూః
కత్థ-శ్లాఘాయామ్.భ్వా.ఆ.స.సే.కత్థతే।అకత్థిష్ట।కత్థనమ్
కత్ర-శైథిల్యే.అచు.ఉ.అక.సే.కత్రయతి-తే।అచకత్రత్-త।
కథ-వాక్యప్రబన్ధే.అచు.ఉ.స.సే.కథయతి-తే।అచకథత్-త।కథకః
కద-వైక్లబ్యే.భ్వా.ఆ.అక.సే.ఘ.కదతే।అకదిష్ట।ఇదిత్త్వే-కన్దతే

కది-ఆహ్వానేరోదనేచ.ఇ.భ్వా.ప.స,అక.సే.కన్దతి।అకన్దీత్।కన్దితః
కన-దీప్తికాన్తిగతిషు.భ్వా.ప.అక,స.సే.కనతి। అకానీత్,అకనీత్। కని
కపి-చలనే.ఇ.భ్వా.ఆ.అక.సే.కమ్పతే।అకమ్పిష్ట।కమ్పనమ్॥ [తః
కబృ-వర్ణే.ఋ.భ్వా.ఆ.సే.కబతే।అకబిష్ట।ణిచి-కాబయతి।అచకాబత్
కము-కాన్తౌ.ఉత్.భ్వా.ఆ.స.సే.కామయతే (పు॥ ౪౧) కృ॥కాన్తః.
కమిత్వా,కాన్త్వా-కామయమానః
కమ్బ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.కమ్బతి।అకమ్బీత్।కమ్బలః॥ [రః
కర్క-హసనే.సౌత్రః.ప.అక.సే.కర్కతి.అకర్కీత్। కర్కటః, కర్క-
కర్జ-వ్యథనే.భ్వా.ప.స.సే.కర్జతి। అకర్జీత్। కృ॥కర్జితః
కర్ణ-భేదనే.అచు.ఉ.స. సే.కర్ణయతి-తే। అచకర్ణత్-త। ఆఙ్పూర్వశ్చే
చ్ఛ్రవణే-ఆకర్ణయతి-తే।కృ॥కర్ణః.ఆకర్ణనమ్
కర్త(కర్త్రి)-శైథిల్యే.అచు.ఉ.స.సే.కర్తయతి-తే।అచకర్తత్-త।
కర్ద-కుత్సితేశబ్దే.భ్వా.ప.అక.సే.కర్దతి।అకర్దీత్।కర్దః,కర్దమః
కర్బ,కర్వ-దర్పే.భ్వా.ప.అక.సే.కర్బతి,కర్వతి।అకర్బీత్।కర్వటః
కల-శబ్దసఙ్ఖ్యానయోః.భ్వా.ఆ.అక,స.సే.కలతే।అకలిష్ట।కలితః,కలః
కల-గతౌసఙ్ఖ్యానేచ.అచు.ఉ.స.సే.కలయతి-తే।అచకలత్-త।
కల-క్షేపే.(ప్రేరణే)చు.ఉ.స.సే.కాలయతి।అచీకలత్-త,కలనా.కలిః
కల్ల-అవ్యక్తేశబ్దే.భ్వా.ఆ.అక.సే.కల్లతె।అకల్లిష్ట।కల్లోలః
కవృ-వర్ణనే.భ్వా ఆ.స.సే.ఋ.కవతే।అకవిష్ట।కవిః-కావ్యమ్
కశ-గతిశాసనయోః.భ్వా.ప.స.సే.కశతి।అకాశీత్,అకశీత్।కశా
కశ-గతిశాసనయోః.అ.ప.స.సే.కష్టే-కశాతే-కశతే,కక్షే।అకశిష్ట
కష-హింసాయామ్. భ్వా.ప.స.సే.కషతి।అకాషీత్,అకషీత్।కషణః-క
కస-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.కసతి।అకాసీత్,అకసీత్।కసనమ్. [ష్టమ్
కస-గతిశాసనయోః.అ.ఆ.స.సే.కస్తే-కసాతే-కసతే।అకసిష్ట
కసి-గతిశాసనయోః.ఇ.అ.ఆ.స.సే.కంస్తే।అకంసిష్ట।కంసః [కాఙ్క్షా
కాక్షి-కాఙ్క్షాయామ్. ఇ.భ్వా. ప. స. సే. కాఙ్క్షతి। అకాఙ్క్షీత్।

కాచి- దీప్తిబన్ధనయోః. భ్వా. ఆ. అక,స. సే. కాఞ్చతే। అకాఞ్చిష్ట। కా
కాల-కాలోపదేశే। అచు-స. సే. కాలయతి- తే। అచకాలత్-త। [ఞ్చనమ్
కాశృ-దీప్తౌ.ఋ.భ్వా.ఆ.అక. సే.కాశతే। అకాశిష్ట। కాశః
కాశృ-దీప్తౌ.ఋ.ది.ఆ.అక. సే. కాశ్యతే। ణిచి-అచకాశత్-త।
కాసృ-దీప్తౌ.ఋ.ది.ఆ.అక. సే. కాస్యతే। అకాసిష్ట। ణిచి-అచకాసత్
కాసృ-శబ్దకుత్సాయామ్.ఋ.భ్వా.ఆ.అక. సే. కాసతే। అకాసిష్ట। కాసః
కి-జ్ఞానే.జు.ప.స.అని.చికేతి। కేతా। అకైషీత్। కితవః
కిట-త్రాసే.భ్వా.ప.అక. సే. కేటతి। అకేటీత్। కృ॥కిటిః
కిత-నివాసేరోగాపనయేసంశయేచ.భ్వా.ప.అక.స. సే.చికిత్సతి (౪౫)
కిల-శైత్యక్రీడనయోః.తు.ప.స,అక. సే.కిలతి। అకేలీత్। కిలతేహారిరిత్యపి
కిల-క్షేపే.చు.ప.స. సే. కేలయతి। అచికేలత్। కిల.కిలాసమ్
కిష్క-హింసాయామ్.చు.ఆ.స. సే.కిష్కయతే। అచికిష్కత। కిష్కః
కీట-వర్ణే.చు.ఉ.స. సే.కీటయతి- తే। అచీకిటత్-త। కీటః
కీల-బన్ధనే.భ్వా.ప.స. సే.కీలతి। కీలితా। అకేలీత్। కీలా-కీలకః
కు-శబ్దే.అ.ప.స.అనిట్.కౌతి। కోతా। అకౌషీత్। కుః
కుక-ఆదానే.భ్వా.ఆ.స. సే.కోకతే। అకోకిష్ట। కోకః
కుఙ్-శబ్దే.భ్వా.ఆ.స.అని.కవతే। కోతా। అకోష్ట। కువమ్
కుఙ్-శబ్దే.తు.కు.ఆ.స.అని.కువతే। కుతా। అకుత।
కుచ-శబ్దేతారే.భ్వా.ప.అక. సే.కోచతి। కోచితా। అకోచీత్
కుచ-సమ్పర్చనాదౌ.భ్వా.ప.స. సే. కోచతి। అకోచీత్। కుచః, సఙ్కోచః
కుచ-సఙ్కోచనే.కు.తు.ప.అక. సే.సఙ్కుచతి। కుచితా। అకుచీత్
కుజి-అవ్యక్తేశబ్దే.ఇ.భ్వా.ప.అక. సే.కుఞ్జతి। అకుఞ్జీత్। కుఞ్జః
కుజు-స్తేయకరణే.భ్వా.ఉత్.ప.స. సే.కోజతి। అకోజీత్। కోజనమ్
కుఙ్-శబ్దే.ఞిత్.క్రా.ఉ.స.అని.కునాతి, కునీతే। కోతా
కుట-కౌటిల్యే.తు.కు.ప.స. సే.కుటతి। కుటితా। అకుటీత్। కుటః-కుటిలః
కుటి-ప్రతాపనే.చు.ఆ.స. సే.కోటయతే। అచూకుటత। కోటః- కోటిః
కుటి-వైకల్యే.భ్వా.ఇ.ప.అక. సే.కుణ్టతి। అకుణ్టీత్। కుణ్టః॥
కుటుమ్బ-ధృతౌపరివారేచ.చు.ఆ. సే.కుటుమ్బయతే। అచుకుటుమ్బత

కుట్ట-ప్రతాపనే.చు.ఆ.స.సే.కుట్టయతే|అచుకుట్టత|కుట్టకః
కుట్ట-చ్ఛేదనభర్త్సనయోః.చు.ఉ.స.సే.కుట్టయతి-తే|కుట్టనీ
కుఠ-చ్ఛేదనే.సౌత్రః.ప.స.సే.కోఠతి|అకోఠీత్|కుఠారః
కుఠి-ఆలస్యేప్రతిఘాతేచ.భ్వా.ఇ.ప.అక.సే.కుణ్ఠతి|అకుణ్ఠీత్|కుణ్ఠితః
కుడ-బాల్యే.తు.కు.ప.అక.సే.కుడతి|కుడితా|అకుడీత్
కుడి-దాహే.భ్వా.ఆ.స.సే.ఇ.కుణ్డతే|అకుణ్డిష్ట|కుణ్డః
కుడి-వైకల్యే.భ్వా.ప.అక.సే.ఇ.కుణ్డతి|అకుణ్డీత్|కుణ్డలమ్
కుడి-రక్షణే.చు.ఉ.స.సే.ఇ.కుణ్డయతి-తే|అచుకుణ్డత్-త|కుణ్డికా
కుణ-శబ్దోపకరణయోః.తు.ప.స.సే.కుణతి|కోణితా|అకోణీత్|కోణః
కుణ-ఆమన్త్రణే.అచు.ఉ.స.సే.కుణయతి-తే|అచుకుణత్-త|కుణిః
కుత్స-అవక్షేపణే.చు.ఆ.స.సే.కుత్సయతే| అచుకుత్సత| కుత్సా,కుత్సి
కుథ-పూతీభావే.ది.ప.అక.సే.కుథ్యతి|అకోథీత్|కుథః,కుథా [తః
కుథి-హింసాసంక్లేశనయోః.భ్వా.ప.స.సే.ఇ.కున్థతి|అకున్థీత్|కున్థితః
కుద్రి-మిథ్యాభాషణే.చు.ఇ.ప.అక.సే.కుద్రయతి|అచుకుద్రత్|
కున్థ-సంక్లేషణే.క్ర్యా.ప.స.సే.కుథ్నాతి|కున్థితా|అకున్థీత్|కున్థన్
కుప-కోపే.ది.ప.అక.సే.పు.కుప్యతి|కోపితా|అకుపత్|కోపః [తః
కుప-ద్యుతౌ,భాషార్థే.చు.ఉ.అక.సే. కోపయతి|అచూకుపత్-త|కోపి
కుపి-ఆచ్ఛాదనే. వాచు. ఉ. స. సే. ఇ. కుమ్పయతి- తే|అచుకుమ్పత్-
త|పక్షే-కుమ్పతి-అకుమ్పీత్
కుబి-ఆచ్ఛాదనే.వాచు.ఉ.స.సే.ఇ.కుమ్బయతి-తే|పక్షే-కుమ్బతి|
కుభి-పిధానే.చు.ప.స.సే.ఇ.కుమ్భయతి|అచుకుమ్భత్| కుమ్భః
కుమార(ల)-క్రీడాయామ్.అచు.ఉ.అక. సే.కుమారయతి| అచుకుమార
కుర-శబ్దే.తు.ప.అక.సే.కురతి|అకోరీత్|కురఙ్గ-కురలః [త్-త
కుర్ద-క్రీడాయామ్.భ్వా.ఆ.అక.సే.కూర్దతే|అకూర్దిష్ట|కూర్దనమ్
కుల-సంస్త్యానేబన్ధుషుచ.భ్వా.ప.అక.సే.కోలతి|అకోలీత్|కులమ్
కుశ-శ్లేషే.ది.పు.ప.స.సే.కుశ్యతి|అకుశత్|కుశః,కుశలమ్

కుశి-శబ్దోపకరణయోః.ఇ.తు,చు.కుంశతి।కుంశయతి-తే (కుసీతి కేచిత్)
కుష-నిష్కర్షే.క్ర్యా.ప.సే.కుష్ణాతి।అకోషీత్।(పు॥౮౦)కుష్ఠమ్
కుషుభ-క్షేపే.క.కుషుభ్యతికన్డుకంవిలాసీ.కుషుభః
కుస-సంశ్లేషణే.ది.ప.స.సే.కుస్యతి।పు-అకుసత్।కుసుమమ్
కుస్మ-గన్ధదర్శనేచ.చు.ఆ.స.సే.కుస్మయతే।అచుకుస్మత।
కుహ-విస్మాపనే.అచు.ఆ.స.సే.కుహయతే।అచుకుహత।కుహకః
కూ-శబ్దే.క్రా.అక.ఉ.సే.ప్వాదిః.కునాతి।కునీతే।అకావీత్,అకవిష్ట
కూఙ్-ఆర్తస్వరే.తు.కు.ఆ.అక.సే.కువతే।అకువిష్ట
కూజ-అవ్యక్తేశబ్దే.భ్వా.ప.స.సే.కూజతి।అకూజీత్।కూజన్,కూజితః
కూట-అప్రదానే.చు.ఆ.స.సే.కూటయతే।కూటః
కూట-దాహే మన్త్రణేచ.అచు.ఉ.స.సే.కూటయతి-తే। అచుకూటత్।
కూడ-ఘనీభావేభక్షణేచ.తు.ప.సే.కూడతి।అకూడీత్।కూడన్
కూణ-సఙ్కోచే.చు.ఆ.అక.సే.కూణయతే।అచూకుణత।కూణిః
కూప-దౌర్బల్యే.అచు.ఉ.సే.కూపయతి తే।అచుకూపత్-త।కూపః
కూల-ఆవరణే.భ్వా.ప.స.సే.కూలతి।అకూలీత్।కూలమ్।కూలకః
కృఞ్-కరణే.త.ఉ.స.అని.కరోతి,కురుతే।అకార్షీత్,అకృత।ణిచి-కార
యతి.అచీకరత్।కర్మ-క్రియతే-అకారి।కృ॥కరణమ్,కృతిః।కుర్వన్
కృఞ్-హింసాయామ్.ఞిత్.స్వా.ఉ.స.అని.కృణోతి,కృణుతే।
కృడ-ఘనత్వే.తు.ప.అక.సే.కృడతి।అకర్డీత్।
కృతీ-ఛేదనే.ఈ.తు.ప.స.సే.కృన్తతి।అకర్తీత్।కృత్తిః,కృత్తమ్
కృతీ-వేష్టనే.రు.ప.స.సే.కృణత్తి।అకర్తీత్।కృత్తికా
కృప-దౌర్బల్యే.అచు.ఉ.అక.సే.కృపయతి-తే।కృపా. [క్లృప్తః
కృపూ-సామర్థ్యే.భ్వా.ఆ.అక.వే.ఊ.కల్పతే।అక్లృపత్-అకల్పిష్ట।క్లృ
కృవి-హింసాకరణయోశ్చ.ఇ.భ్వా.స.సే.కృణోతి(పు॥౭౯)
కృశ-తనూకరణే.ది.ప.స.సే.కృశ్యతి।పు-అకృశత్।కృశః
కృష-విలేఖనే.తు.ఉ.స.అని.కృషతి-తే।(పు॥౩౪-౫౬)కృషిః

కృష-విలేఖనే.భ్వా.ప.స.అని.కర్షతి। అక్రాక్షీత్,అకార్క్షీత్, అకృక్ష
కౄ-విక్షేపే.తు.ప.స.సే.కిరతి।అకారీత్।వికిరణమ్ [త్।కర్షకః
కౄ-విజ్ఞానే.చు.ఆ.స.సే.కారయతే।అచీకరత।వికిరః [రి(రీ)ష్ట,కిరిః.
కౄఞ్-హింసాయామ్.క్ర్యా.ఉ.స.సే.కృణాతి,కృణీతే।అకారీత్,అక
కౄత-సంశబ్దే.చు.ఉ.స.సే.కీర్తయతి-తే।అచికీర్తత్-త।కీర్తిః [తనమ్
కేత-శ్రావణేనిమన్త్రణే.అచు.ఉ.స.సే. కేతయతి-తే।అచికేతత్-త। కే
కేపృ-కమ్పనేగతౌచ.ఋ.భ్వా.ఆ.అక.సే.కేపతే।అకేపిష్ట। కేపః
కేలా-విలాసే.క.కేలాయతి విలాసీ కామాంత్। కేలా
కేలృ-చలనే.భ్వా.ప.స.సే.ఋ.కేలతి।అకేలీత్। కేలిః
కేవృ-సేవనే.ఋ.భ్వా.ఆ.స.సే.కేవతే।అకేవిష్ట। కేవలమ్. కేవికా
కై-శబ్దే.భ్వా.ప.అక.అని.కాయతి।అకాసీత్। కాయః
క్నథ- హింసాయామ్.వాచు.ఉ.పక్షేభ్వా.ప.స.సే.ఘు. క్నథయతి-తే।
అచిక్నథత్-త॥క్నథతి।అక్నాథీత్। క్నాథః (క్నస్తః
క్నసు- కౌటిల్యే. ది. ప. అక. సే.ఉత్.క్నస్యతి।అక్నాసీత్।క్నసనమ్।
క్నసు- దీప్తౌ. ఉత్. వాచు. ఉ. క్నసయతి-తే। అచిక్నసత్-త। పక్షే-
క్నసతీత్యాది [ష్ట।క్నూతిః
క్నూఞ్-శబ్దే.క్ర్యా.ఉ.స.సే. క్నూనాతి-క్నూనీతే।అక్నావీత్-అక్నవి
క్నూయీ-శబ్దేఉన్దనేచ.భ్వా.ఆ.ఈ.క్నూయతే। అక్నూయిష్ట।క్నూతః।
క్ష్మర-హూర్ఛనే.భ్వా.ప.అక.సే.క్ష్మరతి।అక్ష్మారీత్।క్ష్మరః [క్రథమ్
క్రథ- హింసాయామ్. భ్వా.ప.స.సే.క్రథతి।అక్ర (క్రా) థీత్।ఘు-క్రథం
క్రథ-ప్రతిహర్షే.చు.ఉ.స.సే.క్రాథయతి-తే।అచిక్రథత్-త।క్రథనమ్
క్రద-వైక్లబ్యే.భ్వా.ఆ.అక.సే.క్రదతే।అక్రదిష్ట।ఘు-క్రన్దతే
క్రది-ఆహ్వానేరోదనేచ.భ్వా.ప.స.సే.ఇ.క్రన్దతి।అక్రన్దీత్।క్రన్దనమ్
క్రన్ద-సాతత్యేశబ్దే. చు. ఉ. అక. ప్రాయేణాఙ్పూర్వః.ఆక్రన్దయతి-తే।
ఆచక్రన్దత్-త।ఆక్రన్దనమ్ [క్రపయతి।అచిక్రపత్
క్రప- కృపాయాంగతౌ. భ్వా. ఆ. అక. సే.ఘు.క్రపతే।అక్రపిష్ట।ణిచి-

క్రము-పాదవిక్షేపే.భ్వా.ప.స.సే.క్రామ్యతి,క్రామతి। అక్రమీత్। ఉత్
క్రస-శబ్దే.భ్వా.ప.స.సే.క్రసతి।క్రాసః,క్రసితః [క్రాన్తః,క్రమః.
క్రీఞ్-ద్రవ్యవినిమయే.క్ర్యా.ఉ.స.అని.క్రీణాతి,క్రీణీతే।విక్రీణనమ్,క్రేతా
క్రీడృ-విహారే.ఋ.భ్వా.ప.అక.సే.క్రీడతి।అక్రీడీత్।క్రీడా
క్రుఙ్-శబ్దే.తు.ఆ.స.అని.క్రువతే।అక్రవిష్ట।క్రుతః
క్రుఞ్చ-గతికౌటిల్యాల్పీభావయోః.భ్వా.ప.క్రుఞ్చతి।క్రౌఞ్చః
క్రుడ-నిమజ్జనే.తు.ఆ.అక.సే.క్రుడతే।అక్రోడిష్ట।క్రోడః
క్రుధ-కోపే.ది.ప.అక.అని.క్రుధ్యతి।పు-అక్రుధత్।క్రోధః
క్రుశ-ఆహ్వానేరోదనేచ.భ్వా.ప.స.అని.క్రోశతి।అక్రుక్షత్।ఆక్రోశః
క్లథ-హింసాయామ్.భ్వా.ప.సే.క్లథతి। ఘ-క్లథంక్లథమ్,క్లాథంక్లాథమ్
క్లద-వైక్లబ్యే.భ్వా.ఆ.అక.సే.క్లదతే।అక్లదిష్ట।ఘ-క్లదయతి-అచిక్లదత్
క్లది-ఆహ్వానేరోదనేచ.ఇ.భ్వా.ఘ.ఆ.స.సే.క్లన్దతే।అక్లన్దిష్ట
క్లప-వ్యక్తాయాంవాచి.అచు.ఉ.అక.సే.క్లపయతి।అచక్లపత్
క్లము-గ్లానౌ.ది.ప.అక.సే.ఉత్.క్లామ్యతి,క్లామతి।అక్లమత్.క్లాన్తః
క్లిది-పరిదేవనే.భ్వా.ఉ.అక.సే.ఇ.క్లిన్దతి-తే।అక్లిన్దీత్,అక్లిన్దిష్ట
క్లిదూ-ఆర్ద్రీభావే.ఊ.ది.ప.అక.వే.క్లిద్యతి।పు-అక్లిదత్।క్లిన్నమ్-క్లేదః
క్లిశు-ఉపతాపే.ఉత్.ది.ఆ.అక.సే.క్లిశ్యతే।అక్లేశిష్ట।క్లిష్టః,క్లేశః
క్లిశూ-విబాధనే.ఊ.క్ర్యా.ప.స.వే.క్లిశ్నాతి।అక్లేశీత్,అక్లిక్షత్।క్లేశితా
క్లీబృ-మదే.ఋ.భ్వా.ఆ.అక.సే.క్లీబతే।అక్లీబిష్ట।క్లీబః [క్లేష్టా
క్లుఙ్-గతౌ.భ్వా.ఆ.స.అని.క్లవతే।అక్లవిష్ట।విక్లవః
క్లేశ-వధే,అవ్యక్తాయాంవాచి.భ్వా.ఆ.స.సే.క్లేశతే।అక్లేశిష్ట।క్లేశితః
క్వణ-శబ్దే.భ్వా.ప.అక.సే.క్వణతి।అక్వణీత్,అక్వాణీత్।క్వణః,క్వాణః
క్వథే-నిష్పాకే-భ్వా.ప.స.సే.ఏ.క్వథతి।అక్వథీత్।క్వాథః.క్వథితః
క్వేల్లృ-గతౌ.ఋ.భ్వా.ప.స.సే.క్వేలతి।అక్వేలీత్।క్వేలితః
క్షజ-హింసాయామ్.భ్వా.ఆ.స.సే.క్షజతే।అక్షజిష్ట।ఘ-క్షజయతి
క్షజి-గతిదానయోః.భ్వా.ఆ.స.సే.ఇ.క్షఞ్జతే।అక్షఞ్జిష్ట।

క్షజి-కృచ్ఛ్రజీవనే.ఇ.చు.ఉ.అక.సే.క్షఞ్జయతి-తే।అచక్షఞ్జత్-త
క్షణు-హింసాయామ్.ఉత్.త.ఉ.స.సే.క్షణోతి,క్షణుతే।క్షణః
క్షద-భక్షణే.సౌత్రః.ఆ.స.సే.క్షదతే।(అక్షదిష్ట,అక్షత్త)
క్షప-ప్రేరణే.చు.ఉ.స.సే.క్షాపయతి-తే।అచిక్షపత్-త।క్షపణః
క్షప-క్షేపే.అచు.ఉ.స.సే.క్షపయతి-తే।అచక్షపత్।క్షపా
క్షపి-సహనే.ఇ.చు.ఉ.స.సే.క్షమ్పయతి-తే।అచక్షమ్పత్-త।
క్షమూ-సహనే.ఊ.ది.ప.స.వే.క్షామ్యతి।పు-అక్షమత్।క్షాన్తిః
క్షమూష్-సహనే.ఊ.భ్వా.ఆ.స.వే.క్షమతే।అక్షమిష్ట,అక్షంస్త।క్షమా
క్షర-సఞ్చలనే.భ్వా.ప.అక.సే.క్షరతి।అక్షారీత్।క్షరః
క్షల-శౌచే.చు.ఉ.స.సే.క్షాలయతి-తే।అచిక్షలత్-త।క్షాలితః
క్షల-చలనే.భ్వా.ప.స.సే.క్షలతి।అక్షాలీత్।క్షలితః
క్షి-క్షయే.భ్వా.ప.అక.అని.క్షయతి।అక్షైషీత్।క్షయః,క్షీణః
క్షి-హింసాయామ్.స్వా.ప.స.అని.క్షిణోతి।క్షితః-క్షేతా
క్షి-నివాసగత్యోః.తు.ప.అక.అని.క్షియతి।క్షేతా।క్షితిః
క్షి-హింసాయామ్.క్ర్యా.ప.స.అని.క్షిణాతి।అక్షైషీత్ [క్షిత,అక్షేణిష్ట
క్షిణు-హింసాయామ్.ఉత్.త.ఉ.స.సే.క్షిణోతి,క్షిణుతే। అక్షేణీత్-అ
క్షిప-ప్రేరణే.ది.ప.స.అని.క్షిప్యతి।క్షేప్తా।అక్షైప్సీత్।క్షేపణం,విక్షేపః
క్షిప-ప్రేరణే.తు.ఉ.స.అని.క్షిపతి-తే।అక్షైప్సీత్,అక్షిప్త।క్షేపకః
క్షివు-నిరసనే.ఉత్.భ్వా.ప.స.సే.క్షేవతి।అక్షేవీత్।క్షేవకః
క్షివు-నిరసనే.ది.ప.స.సే.ఉత్.క్షీవ్యతి।అక్షేవీత్।క్షేవితా
క్షీ-హింసాయామ్.భ్వా.ప.స.అని.క్షయతి।క్షేతా।అక్షైషీత్।క్షయః
క్షీజ-అవ్యక్తేశబ్దే.భ్వా.ప.అక.సే.క్షీజతి।అక్షీజీత్।క్షీజనమ్
క్షీబృ-మదే.ఋ.భ్వా.ఆ.అక.సే.క్షీబతే।అక్షీబిష్ట।క్షీబః,ప్రక్షీబితః
క్షీష్-హింసాయామ్.షిత్.క్ర్యా.ప.స.అని.క్షీణాతి।క్షేతా। అక్షైషీత్।
క్షు-శబ్దే.అ.ప.అక.సే.క్షౌతి।క్షవితా।అక్షావీత్।క్షుతః.క్షయథుః
క్షుదిర్-సమ్పేషణే.ఇర్.రు.ఉ.స.అని.క్షుణత్తి-క్షున్తే। అక్షుదత్,అక్షౌ
త్సీత్-అక్షుత్త।క్షోత్తా క్షోదః-క్షుణ్ణః [క్షుధితః
క్షుధ-బుభుక్షాయామ్.ది.ప.అని.క్షుధ్యతి।క్షోద్ధా।పు- అక్షుధత్।క్షుత్-

క్షుభ-సఞ్చలనే.భ్వా.ఆ.స.సే.క్షోభతే।క్షోభితా।అక్షోభిష్ట।క్షోభః
క్షుభ-సఞ్చలనే.ది.ప.స.సే.క్షుభ్యతి। పు-అక్షుభత్।క్షుబ్ధః-క్షుభ్యక్
క్షుభ-సఞ్చలనే.క్ర్యా.ప.స.సే.క్షుభ్నాతి।అక్షోభీత్।క్షోభణమ్
క్షుర-విలేఖనే.తు.ప.స.సే.క్షురతి।క్షోరితా।అక్షోరీత్।క్షురమ్
క్షేడ-భక్షణే.అదు.ఉ.స.సే.క్షేడయతి-తే।అచిక్షేడత్-త।
క్షేవు-నిరసనే.భ్వా.ప.స.సే.క్షేవతి।క్షేవితా।అక్షేవీత్।క్షేవనమ్
క్షై-క్షయే.భ్వా.ప.అక.అని.క్షాయతి।క్షాతా।అక్షాసీత్।క్షామః
క్షోట-క్షేపే.అచు.ఉ.స.సే.క్షోటయతి-తే।అచుక్షోటత్-త।క్షోటః
క్ష్ణు-తేజనే.అ.ప.స.సే.క్ష్ణౌతి।క్ష్ణవితా।అక్ష్ణావీత్।క్ష్ణవితః [తా
క్ష్మాయీ-విధూననే.ఈ.భ్వా.ఆ.స.సే.క్ష్మాయతే। అక్ష్మాయిష్ట।క్ష్మాయి
క్ష్మీల-నిమేషణే.భ్వా.ప.అక.సే.క్ష్మీలతి।అక్ష్మీలీత్।క్ష్మీలనమ్
క్ష్విడ-స్నేహే.భ్వా.ఆ.అక.సే.క్ష్వేడతే।అక్ష్వేడిష్ట।క్ష్వేడితః, క్ష్వేడః
(ఞి)క్ష్విదా- స్నేహనమోచనయోః. ఞిత్.ఆత్.భ్వా.ఆ.సే.క్ష్వేదతే।
అక్ష్విదత్-అక్ష్వేదిష్ట।క్ష్వేదః।ప్రక్ష్వేదితః(ది—క్ష్విద్యతీతి కేచిత్)
(ఞి)క్ష్విదా- అవ్యక్తేశబ్దే. ఞిత్.ఆత్.భ్వా.ప.క్ష్వేదతి।అక్ష్వేదీత్।క్ష్వి
క్ష్వేల్ఌ-గతౌ.ఌ.ప.స.సే.క్ష్వేలతి।అక్ష్వేలీత్।క్ష్వేలా [న్నః

ఖ.

ఖక్ఖ(క్ఖ)-హసనే.భ్వా.ప.అక.సే.ఖక్ఖతి।అకక్ఖీత్।ఖక్ఖనమ్
ఖచ-బన్ధనే.అచు.ఉ.స.సే.ఖచయతి-తే।అచఖచత్-త।ఖచితః
ఖచ-భూతప్రాదుర్భావే.క్ర్యా.ప.అక.సే.ఖచ్నాతి।అఖా(ఖ)చీత్
ఖజ-మన్థే.భ్వా.ప.స.సే.ఖజతి।అఖా(ఖ)జీత్।ఖజః, ఖాజః
ఖజి-గతివైక్లబ్యే.ఇ.భ్వా.ప.అక.సే.ఖఞ్జతి।అఖఞ్జీత్।ఖఞ్జః
ఖట-కాఙ్క్షాయామ్.భ్వా.ప.స.సే.ఖటతి।అఖా(ఖ)టీత్।ఖటీ, ఖట్వా
ఖట్ట-సంవరణే.చు.ఉ.స.సే.ఖట్టయతి-తే।అచఖట్టత్-త।ఖట్టికా
ఖడ-భేదే.చు.ఉ.స.సే.ఖాడయతి-తే।అచీఖడత్-త।ఖడః, ఖడ్గః
ఖడి-మన్థే.ఇ.భ్వా.ఆ.స.సే.ఖణ్డతే।అఖణ్డిష్ట।ఖణ్డితః, ఖణ్డః

ఖడి-భేదనే.ఇ.చు.ఉ.స.సే.ఖణ్డయతి-తే।అచఖణ్డత్-త।ఖణ్డనమ్
ఖద-స్థైర్యేహింసాయాఞ్చ.భ్వా.ప.స.సే.ఖదతి।అఖా(ఖ)దీత్।ఖదనమ్
ఖద-సంవరణే.చు.ఉ.స.సే.ఖాదయతి-తే।అచీఖదత్-త [ఖననమ్
ఖను-అవదారణే.ఉత్.భ్వా.ఉ.స.సే.ఖనతి-తే। అఖా(ఖ)నీత్, అఖనిష్ట।
ఖర్జ-పూజనేవ్యథనేచ.భ్వా.ప.స.సే.ఖర్జతి।అఖర్జీత్।ఖర్జనమ్
ఖర్ద-దన్దశూకే.భ్వా.ప.స.సే.ఖర్దతి।అఖర్దీత్।ఖర్దనమ్
ఖర్బ(ర్వ)-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.ఖర్బతి।అఖర్బీత్
ఖర్వ-దర్పే.భ్వా.ప.స.సే.ఖర్వతి।అఖర్వీత్।ఖర్వః,ఖర్వటః
ఖల-సఞ్చలనే.భ్వా.ప.స.సే.ఖలతి।అఖాలీత్।ఖలః
ఖవ-భూతప్రాదుర్భావే.క్ర్యా.ప.స.సే.ఖౌనాతి।అఖా(ఖ)వీత్
ఖష-హింసాయామ్.భ్వా.ప.స.సే.ఖషతి।అఖా(ఖ)షీత్
ఖాదృ-భక్షణే.ఋ.భ్వా.ప.స.సే.ఖాదతి।అఖాదీత్।ఖాదకః
ఖిట-త్రాసే.భ్వా.ప.అక.సే.ఖేటతి।అఖేటీత్।ఖేటకః,ఆఖేటః
ఖిద-దైన్యే.ది.ఆ.అక.అని.ఖిద్యతే।అఖిత్త।ఖిద్యన్,ఖిన్నః
ఖిద-పరిఘాతే.తు.ప.అక.అని.ఖిన్దతి।ఖేత్తా।అఖైత్సీత్।ఖిన్దన్
ఖిద-దైన్యే.రు.ఆ.అక.అని.ఖిన్తే-ఖిన్దాతే-ఖిన్దతే।అఖిత్త।ఖేదః
ఖిల-ఉఞ్ఛే.తు.ప.స.సే.ఖిలతి।ఖేలితా।అఖేలీత్।ఖిలమ్
ఖుఙ్-శబ్దే.ఙిత్.భ్వా.ఆ.అక.అని.ఖవతే।అఖోష్ట।ఖోతా
ఖుజు-స్తేయకరణే.భ్వా.ప.స.సే.ఉత్.ఖోజతి।అఖోజీత్।ఖోజకః
ఖుడ-సంవరణే.తు.ప.స.సే.ఖుడతి।అఖోడీత్।ఖోడః
ఖుడ-భేదనే.చు.ఉ.స.సే.ఖోడయతి-తే।అచుఖోడత్-త।
ఖుడి-ఖణ్డనే.ఇ.వాచు.ఉ.పక్షేభ్వా.ప.స.సే.ఖుణ్డయతి-తే।ఖుణ్డతి।
ఖుర-ఛేదనే.తు.ప.స.సే.ఖురతి।ఖోరితా।అఖోరీత్।ఖురః,ఖురలీ
ఖుర్ద-క్రీడాయామ్.భ్వా.ఆ.అక.సే.ఖూర్దతే।అఖూర్దిష్ట।ఖూర్దనమ్
ఖేట-(డ)భోజనే.అదు.ఉ.స.సే.ఖేటయతి-తే।అచిఖేటత్-త।ఖేటః
ఖేల-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.ఖేలతి।అఖేలీత్।ఖేలనమ్
ఖేవృ-సేవనే.ఋ.భ్వా.ఆ.స.సే.ఖేవతే।అఖేవిష్ట।ఖేవితః

ఖై -ఖేదనే.భ్వా.ప.స.అని.ఖాయతి।ఖాతా।అఖాసీత్।ఖాతః
ఖోట-(డ)క్షే పే.అచు.ఉ.స.సే.ఖోటయతి-తే।అచుఖోటత్-త।ఖోటః
ఖోటృ-గత్యాఘాతే.ఋ.భ్వా.ప.స.సే.ఖోటతి।అఖోటీత్।ఖోటకః
ఖోర్దృ-గతిప్రతిఘాతే.ఋ.భ్వా.ప.స.సే.ఖోరతి।అఖోరీత్।ఖోరః
ఖోల్ఱ గతివైకల్యే.ఋ.భ్వా.ప.స.సే.ఖోలతి।ణిచి-అచుఖోలత్।
ఖ్యా- ప్రకథనే. అ. ప. స. సే.ఖ్యాతి।ఖ్యాతు।అఖ్యాత్।ఖ్యాయాత్,ఖ్యేయాత్।అయంధాతురార్ధధాతుకే నప్రయుజ్యతే

గ.

గఘ్న-హసనే.భ్వా.ప.స.సే.గఘ్నతి।అగఘ్నీత్।గఘ్నమ్
గజ-మదేశబ్దేచభ్వా.ప.అక,స.సే.గజతి।అగా(గ)జీత్।గజః
గజి-శబ్దే.భ్వా.ప.స.సే.ఇ.గఞ్జతి।అగఞ్జీత్।గఞ్జః,గఞ్జా
గడ-సేచనే.భ్వా.ఘ.ప.స.సే.గడతి।అగాడీత్,అగడీత్।గడుః
గడి-వదనైకదేశే.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.గణ్డతి।అగణ్డీత్।గణ్డః [గణః
గణ- సఙ్ఖ్యానే. అచు. ఉ.స.సే.గణయతి-తే।అజీగణత్,అజగాణత్-త।
గద-వ్యక్తాయాంవాచి.భ్వా.ప.స.సే.గదతి।గదః,గదితః
గద-శబ్దే.అచు.ఉ.అక.సే.గదయతి-తే।అజగదత్-త।గదా
గద్గద-వాక్స్ఖలనే.కణ్డ్వాదిః।గద్గద్యతి।గద్గదః
గన్ధ-అర్దనే.చు.ఆ.స.సే.గన్ధయతే।అజగన్ధత।గన్ధః-గన్ధనమ్
గమ్ఌ-గతౌ.ఌ.భ్వా.ప.స.అని.గచ్ఛతి।గన్తా।గమిష్యతి।అగమత్।గతిః
గర్ఘ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.గర్ఘతి।అగర్ఘీత్।గర్ఘరః
గర్జ-శబ్దే.భ్వా.ప.అక.సే.గర్జతి।అగర్జీత్।గర్జనమ్-గర్జితః
గర్జ-ధ్వనౌ.చు.ఉ.అక.సే.గర్జయతి-తే।అజగర్జత్-త
గర్ద-శబ్దే.భ్వా.ప.అక.సే.గర్దతి।అగర్దీత్।గర్దనమ్,గర్దభః
గర్ద-శబ్దే.చు.ఉ.అక.సే.గర్దయతి-తే।అజగర్దత్-త।గర్దితః
గర్ధ-అభికాఙ్క్షాయామ్.చు.ఉ.గర్ధయతి-తే।అజగర్ధత్-త।గర్ధనమ్
గర్బ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.గర్బతి।అగర్బీత్
గర్వ-దర్పే.భ్వా.ప.అక.సే.గర్వతి।జగర్వ।అగర్వీత్।గర్వః-గర్వితః

గర్వ-మానే.అచు.ఆ.అక.సే.గర్వయతే।అజగర్వత।గర్వః
గర్హ-(ల్హ)కుత్సాయామ్.భ్వా.ఆ.స.సే.గర్హతే। అగర్హిష్ట।గర్హణమ్
గర్హ-నిన్దనే.వాచు.ఉ.పక్షేభ్వా.గర్హయతి-తే।అజగర్హత్-త॥గర్హితః
గల-భక్షణే.భ్వా.ప.స.సే.గలతి।అగాలీత్।గలః
గల-ప్రస్రవణే.చు.ఆ.అక.సే.గాలయతే।అజీగలత।గళితః
గల్భ-ధార్ష్ట్యే.భ్వా.ఆ.స.సే.గల్భతే।అగల్భిష్ట।ప్రగల్భః
గవేష-మార్గణే.అచు.ప.స.సే.గవేషయతి।అజగవేషత్।గవేషణా
గహ-గహనే.అచు.ఉ.స.సే.గహయతి-తే।అజగహత్-త।గహనమ్
గా-స్తుతౌ.జు.(వై.)ప.స.అని.జిగాతి।జగౌ।అగాసీత్
గాఙ్-గతౌ.ఙిత్.భ్వా.ఆ.స.అని.గాతే।జగే।అగాస్త।గాతా
గాత్ర-శైథిల్యే.అచు.ఆ.అక.సే.గాత్రయతే।అజగాత్రత।గాత్రమ్
గాధృ-ప్రతిష్ఠాలిప్సయోర్గ్రన్థేచ.ఋ.భ్వా.ఆ.అక.సే.గాధతే।అగాధిష్ట
గాహూ-విలోడనే.ఊ. భ్వా.ఆ. స.వే. గాహతే। అగాహిష్ట,అగాఢ
గు-పురీషోత్సర్గే.తు.ప.అక.అని.కు.గువతి।గుతా।అగుత (పు॥౪౨)
గుఙ్-అవ్యక్తేశబ్దే.ఙిత్.భ్వా.ఆ.అక.అని.గవతే।గోతా।అగోష్ట
గుజ-శబ్దే.తు.ప.స.సే.కు.గుజతి।గుజితా।అగుజీత్
గుజ-కూజనే.భ్వా.ప.అక.సే.గోజతి।గోజితా।అగోజీత్।గోజనమ్
గుజి-అవ్యక్తేశబ్దే.ఇ.భ్వా.ప.అక.సే.గుఞ్జతి।అగుఞ్జీత్।గుఞ్జా
గుఠి-వేష్టనే.ఇ.చు.ఉ.స.సే.గుణ్ఠయతి-తే।అజుగుణ్ఠత్-త।గుణ్ఠితః
గుడ-రక్షణే.తు.ప.స.సే.కు.గుడతి।గుడితా।అగుడీత్।గుడః
గుడి-వేష్టనే.ఇ.చు.ఉ.స.సే.గుణ్డయతి-తే।అజుగుణ్డత్-త।గుణ్డనమ్
గుణ-ఆమన్త్రణే.అచు.ఉ.స.సే.గుణయతి-తే।అజుగుణత్-త। గుణః
గుద-(ధ)క్రీడాయామ్.భ్వా.ఆ.అక.సే.గోదతే।అగోదిష్ట।గోదః
గుధ-రోషే.క్ర్యా.ప.అక.సే.గుధ్నాతి।గోధితా।అగోధీత్।గోధః
గుధ-పరివేష్టనే.ది.ప.స.సే.గుధ్యతి।గోధితా।అగోధీత్।గుధ్యన్ [౪౪]
గుప-గోపనేనిన్దనేచ.భ్వా.ఆ.స.సే.నిన్దార్థే-జుగుప్సతే।అజుగుప్సిష్ట(పు॥

గుప-వ్యాకులత్వే.ది.ప.స.సే.గుప్యతి। గోపితా।పు—అగుపత్।గోపితః
గుప-భాషార్థే.చు.ప.స.సే.గోపయతి।అజూగుపత్।గోపయన్
గుపూ-రక్షణే.ఊ.భ్వా.ప.స.వే.గోపాయతి।(పు॥౭౫)అగోపాయీత్
గుఫ-గ్రన్థే.తు.ప.సే.గుఫతి।అగోఫీత్ [అగోపీత్,అగౌప్సీత్।గుప్తః
గుమ్ఫ-గ్రన్థే.తు.ప.స.సే.గుమ్ఫతి।అగుమ్ఫీత్।గుమ్ఫనమ్.గుమ్ఫః
గురీ-ఉద్యమనే.తు.ఆ.అక.సే.కు.ఈ.గురతే।అగురిష్ట।గురితా
గుర్ద-క్రీడాయామ్.భ్వా.ఆ.అక.సే.గూర్దతే।అగూర్దిష్ట।గూర్దనమ్
గుర్ద-నికేతనేకుర్దనేచ.చు.ఉ.సే.గూర్దయతి-తే। అజుగూర్దత్-త।
గుర్వీ-ఉద్యమనే.భ్వా.ప.అక.సే.ఈ.గూర్వతి।అగూర్వీత్।గూర్ణః
గుహూ-సంవరణే.భ్వా.ఉ.స.వే.ఊ. గూహతి-తే। గోహితా,గోఢా
(పు॥౭౬)గూహిత్వా,గూఢ్వా.గూఢః-గుహ్యమ్
గూరీ-ఉద్యమనే.చు.ఆ.అక.సే.ఈ.గూరయతే।అజూగురత।గూర్ణః
గూరీ-హింసాగత్యోః.ఈ.ది.ఆ.స.సే.గూర్యతే।అగూరిష్ట।గూర్ణః
గృ-సేచనే.భ్వా.ప.అక.అని.గరతి।గరితా।అగార్షీత్।గరః,గరణమ్
గృజ-శబ్దే.భ్వా.ప.అక.సే.గర్జతి।అగర్జీత్। ణిచి-గర్జయతి। అజీగృజత్,
గృజి-శబ్దే.ఇ.భ్వా.ప.సే.గృఞ్జతి।అగృఞ్జీత్ [అజగర్జత్-గర్జనమ్
గృధు-అభికాఙ్క్షాయాం.ఉత్.ది.ప.స.సే.గృధ్యతి।పు-అగృధత్।గృధ్నుః
గృహ-గ్రహణే.అచు.ఆ.అక.సే.గృహయతే।అజగృహత।గృహమ్
గృహూ-గర్హణే.ఊ.భ్వా.ఆ.స.వే.గర్హతే।అగర్హిష్ట,అఘృక్షత। గర్హా
గౄ-నిగరణే.తు.ప.స.సే.గరతి,గిలతి।అగారీ(లీ)త్।గిలనమ్
గౄ-శబ్దే.క్ర్యా.ప.స.సే.గృణాతి।గరి(రీ)తా।అగారీత్।గృణన్
గౄ-విజ్ఞానే.చు.ఆ.స.సే.గారయతే।అజీగరత। గారయన్
గేపృ-చలనే.ఋ.భ్వా.ఆ.అక.సే.గేపతే।అగేపిష్ట।ణిచి-అజిగేపత్ [నమ్
గేవృ-సేవనే.ఋ.భ్వా.ఆ.స.సే.గేవతే।అగేవిష్ట।ణిచి- అజిగేవత్। గేవ
గేషృ-అన్విచ్ఛాయామ్.ఋ.భ్వా.ఆ.సే.గేషతే।అగేషిష్ట।అజిగేషత్
గై-శబ్దే.భ్వా.ప.స.సే.గాయతి।గాతా।అగాసీత్। గాయకః,గాయన్

గోమ-ఉపలేపనే.అచు.ఉ.స.సే.గోమయతి-తే।అజుగోమత్-త।గోమకః
గోష్ట-సఙ్ఘాతే.భ్వా.ఆ.అక.సే.గోష్టతే।అగోష్టిష్ట।గోష్టితా
గ్రథ-కౌటిల్యే.సన్దర్భే చ.భ్వా.ఆ.అక.సే.గ్రథతే।అగ్రథిష్ట।గ్రథనమ్
గ్రథి-కౌటిల్యే.ఇ.భ్వా.ఆ.అక.సే.గ్రన్థతే।గ్రన్థితా।అగ్రన్థిష్ట।గ్రన్థః
గ్రన్థ-సన్దర్భే.క్ర్యా.ప.స.సే.గ్రథ్నాతి।గ్రథ్యాత్।అగ్రన్థీత్ [గ్రన్థిః
గ్రన్థ-బన్ధనే.చాచు.ఉ.స.సే. గ్రన్థయతి-తే। అజగ్రన్థత్-త।పక్షే-గ్రన్థతి।
గ్రసు- అదనే. ఉత్. భ్వా. ఆ. స. సే. గ్రసతే। అగ్రసిష్ట। గ్రసిత్వా,
గ్రస్త్వా-గ్రస్తః [గ్రసతి।అగ్ర(గ్రా)సీత్।గ్రాసః
గ్రస- గ్రహణే.చాచు.ఉ.పక్షే.భ్వా.సే.గ్రాసయతి-తే। అజిగ్రసత్-త॥
గ్రహ- ఆదానే.చాచు.ఉ.పక్షేభ్వా.ప.స.సే. గ్రాహయతి- తే। అజిగ్ర
హత్-త।గ్రహతి।గ్రహః [హీష్ట।గృహీతః
గ్రహ-ఉపాదానే.క్ర్యా.ఉ.స.సే.గృహ్ణాతి,గృహ్ణీతే। అగ్రహీత్, అగ్ర
గ్రుచు-స్తేయకరణే.ఉత్.భ్వా.ప.స.సే.గ్రోచతి।అగ్రుచత్, అగ్రోచీత్
గ్లసు-అదనే.ఉత్.భ్వా.ఆ.స.సే.గ్లసతే।అగ్లసిష్ట।గ్లస్తః
గ్లహ-ఆదానే.చాచు.ఉ.స.సే.గ్లాహయతి-తే।పక్షేభ్వా.గ్లహతి।గ్లహః
గ్లుచు-స్తేయకరణే.ఉత్.భ్వా.ప.స.సే.గ్లోచతి।అగ్లుచత్,అగ్లోచీత్
గ్లుఞ్చు-గతౌ.ఉత్.భ్వా.ప.స.సే.గ్లుఞ్చతి।అగ్లుచత్,అగ్లుఞ్చీత్
గ్లేపృ-దైన్యే.ఋ.భ్వా.ఆ.స.సే.గ్లేపతే।అగ్లేపిష్ట।గ్లేపనమ్
గ్లేవృ-కమ్పనే.ఋ.భ్వా.ఆ.స.సే.గ్లేవతే।అగ్లేవిష్ట।గ్లేవితః
గ్లేషృ-అన్విచ్ఛాయామ్.ఋ.భ్వా.ప.స.సే.గ్లేషతే।అగ్లేషిష్ట
గ్లై-హర్షక్షయే.భ్వా.ప.అక.అని.గ్లాయతి।గ్లాతా।అగ్లాసీత్।గ్లానిః

ఘ.

ఘఘ(ఘ)-హసనే.భ్వా.ప.అక.సే.ఘఘతి।అఘఘీత్,అఘాఘీత్
ఘట-చేష్టాయామ్.భ్వా.ఆ.అక.సే.ఘ.ఘటతే।అఘటిష్ట।ణిచి-ఘటయతి
అజీఘటత్-త।కర్మ-ఘట్యతే-అఘా(ఘ)టి। ఘటఙ్ఘటమ్, ఘాటఙ్ఘాటమ్
ఘట-సఙ్ఘాతే.చు.ఉ.అక.సే.ఘాటయతి-తే।అజీఘటత్-త।ఘటా

ఘట- ద్యుతౌ భాషార్థేచ. వాచు.ఉ.పక్షే భ్వా.ప.ఘాటయతి-తే।ఘటతి-
అఘా(ఘ)టీత్।ఘటనమ్,ఘటః
ఘటి-భాషార్థే.ఇ.చు.ఉ.అక.సే.ఘణ్టయతి-తే।అజఘణ్టత్-త।ఘణ్టా
ఘట్ట-చలనే.భ్వా.ఆ.స.సే.ఘట్టతే।అఘట్టిష్ట।ఘట్టితః-ఘట్టః
ఘట్ట-చలనే.చు.ఉ.స.సే.ఘట్టయతి-తే।అజఘట్టత్-త-ఘట్టనమ్ [ణిష్ట
ఘణు-దీప్తౌ.ఉత్.త.ఉ.అక.సే.ఘణోతి,ఘణుతే। అఘా(ఘ)ణీత్, అఘ
ఘర్బ(ర్బ)-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.ఘర్బతి।ఘర్బతి [తన్మతేఘషతే
ఘషి- క్షరణే. ఇ.భ్వా.ఆ.అక.సే. ఘంషతే। అఘంషిష్ట। ఘషేతికేచిత్-
ఘస్ౣ-అదనే.ఌ.భ్వా.ప.స.అని.ఘసతి।అఘసత్।ఘస్తా.ఘాసః
ఘిణి-గ్రహణే.ఇ.భ్వా.ఆ.స.సే.ఘిణ్ణతే।అఘిణ్ణిష్ట।ఘిణ్ణనమ్
ఘుఙ్-శబ్దే.ఙిత్.భ్వా.ఆ.అక.అని.ఘువతే।ఘోతా।అఘోష్ట [ఘోటకః
ఘుట- పరివర్తనే. భ్వా. ఆ. స. సే. ఘోటతే। ఘోటితా।అఘోటిష్ట.
ఘుట-ప్రతిఘాతే.తు.కు.ప.స.సే.ఘుటతి।ఘుటితా।అఘుటీత్.ఘుటః
ఘుడ-వ్యాఘాతే.తు.కు.ప.స.సే.ఘుడతి।ఘుడితా।అఘుడీత్
ఘుణ-భ్రమణే.భ్వా.ఆ.అక.సే.ఘోణతే।అఘోణిష్ట।ఘోణా।ఘూడః
ఘుణ-భ్రమణే.తు.ప.అక.సే.ఘుణతి।ఘోణితా।అఘోణీత్।ఘుణః
ఘుణి-గ్రహణే.ఇ.భ్వా.ఆ.స.సే.ఘుణ్ణతే।అఘుణ్ణిష్ట [ఘోరః
ఘుర- భీమార్థశబ్దయోః. తు.ప.అక.సే.ఘురతి। ఘోరితా। అఘోరీత్
ఘుషి-కాన్తికరణే.ఇ.భ్వా.ఆ. స.సే. ఘుంషతే।అఘుంషిష్ట [ఘోషః
ఘుషిర్-అవిశబ్దనే.భ్వా.ప.స.సే.ఇర్.ఘోషతి। అఘుషత్, అఘోషీత్।
ఘుషిర్-విశబ్దనే.వాచు.ఉ.పక్షే భ్వా.ప.ఘోషయతి-తే।అజూఘుషత్-త
ఘూరీ- హింసావయోహాన్యోః. ఈ.ది.ఆ.సే.ఘూర్యతే।అఘూరిష్ట।ఘూ
ఘూర్ణ-భ్రమణే.భ్వా.ఆ.స.సే.ఘూర్ణతే।అఘూర్ణిష్ట।ఘూర్ణితః [ర్ణః
ఘూర్ణ-భ్రమణే.తు.ప.స.సే.ఘూర్ణతి।అఘూర్ణీత్।ఘూర్ణనమ్
ఘృ-క్షరణదీప్త్యోః.జు.వై.ప.అక.అని.జిఘర్తి।అఘార్షీత్।ఘృతమ్
ఘృ- సేచనే.భ్వా.ప.స.అని.ఘరతి।ఘర్తా।అఘార్షీత్।ఘర్మః

ఘృ-ప్రస్రవణే.చు.ఉ.స.సే.ఘారయతి-తే।అజీఘరత్-త।ఘారితః
ఘృణి-గ్రహణే.ఇ.భ్వా.ఆ.సే.ఘృణ్ణతే।అఘృణ్ణిష్ట।ఘృణ్ణితః (ఘృణిః
ఘృణు-దీప్తౌ.ఉత్.త.ఉ.అక.సే.ఘృణోతి,ఘర్ణోతి। ఘృణుతే,ఘర్ణుతే।
ఘృషు-సఙ్ఘర్షే.ఉత్.భ్వా.ప.స.సే.ఘర్షతి।అఘర్షీత్। ఘర్షణమ్,ఘృష్టిః
ఘోష-అసనే.చు.ప.స.సే.ఘోషయతి-తే।అజుఘోషత్-త।ఘోషితః
ఘ్రా-గన్ధోపాదానే.భ్వా.ప.స.అని. జిఘ్రతి।ఘ్రాతా।అఘ్రాత్,అఘ్రా
[సీత్।ఘ్రాణః

ఙ.

ఙుఙ్-శబ్దే.ఙిత్.భ్వా.ఆ.అక.అని.ఙవతే।ఙోతా।అఙవిష్ట।ఙవః

చ.

చక-తృప్తౌ.ప.అక.సే.చకతి।అచాకీత్,అచకీత్।ఘు-చకయతి।చకితః
చక-తృప్తౌప్రతిఘాతేచ.భ్వా.ఆ.అక,స.సే.చకతే।అచకిష్ట।చకోరః
చకాసృ-దీప్తౌ.ఋ.అ.ప.అక.సే.చకాస్తి। చకాసితా। అచకాసీత్।చ
చకి-భ్రాన్తౌ.ఇ.సౌత్రః.ప.అక.సే.చఙ్కతి। అచఙ్కీత్ [కాసితః
చక్క-వ్యథనే.చు.ఉ.స.సే.చక్కయతి-తే। అచచక్కత్-త।చక్కితః
చక్షిఙ్-వ్యక్తాయాంవాచి.ఇఙిత్.అ.ఆ.స.సే.చష్టే। పు॥౬౭ ఆచక్షాణః
చఘ-చపేటాదానే.(వై)స్వా.ప.స.సే.చఘ్నోతి।అచాఘీత్,అచఘీత్
చఞ్చు-గతౌ.ఉత్.భ్వా.ప.స.సే.చఞ్చతి।అచఞ్చీత్।చఞ్చా,చఞ్చుః
చట-భేదనే.చు.ఉ.స.సే.చాటయతి-తే।అచీచటత్-త।చటకః,చటుః
చటే-వర్షావరణయోః.ఏ.భ్వా.ప.స.సే. చటతి।అచటీత్॥చాటుః-చటు
చడి-కోపే.భ్వా.ఆ.అక.సే.ఇ.చణ్డతే।అచణ్డిష్ట।చణ్డః,చణ్డీ [లః
చడి-కోపే.చు.ఉ.అక.సే. చణ్డయతి-తే।అచచణ్డత్-త।చణ్డయజ్ఞ
చణ-దానే(గతౌ).భ్వా.ప.చణతి।అచ(చా)ణీత్॥ఘు.చణయతి।చణకః
చతే-యాచనే.భ్వా.ఉ.ద్వి.సే.ఏ. చతతి-తే।అచతీత్-అచతిష్ట।చతురః
చది-ఆహ్లాదనేదీప్తౌచ.ఇ.భ్వా.ప.అక.సే.చన్దతి। అచన్దీత్।చన్దనః,చన్ద్రః
చదే-యాచనే.భ్వా.ఉ.ద్వి.సే.ఏ. చదతి-తే। అచదీత్-అచదిష్ట।చదనమ్
చన-హింసాశబ్దయోః.భ్వా.ప.సే.చనతి।అచా(చ)నీత్।ఘు—చనయతి

చన-శ్రద్ధోపహననయోః.వాచు.ఉ.అక.సే.చానయతి-తే|అచీచనత్-త|
చప-సాన్త్వనే.భ్వా.ప.స.సే.చపతి|అచా(చ)పీత్॥చపేటః, చాపః
చప-పరికల్కనే.చు.ప.స.సే.ఘ—చపయతి|అచీచపత్॥చపలః
చపి-గతౌ.చు.ఉ.స.సే.ఇ.చమ్పయతి-తే|అచచమ్పత్-త॥చమ్పకః
చము-అదనే.ఉత్.భ్వా.ప.స.సే.చమతి,ఆచామతి|ఆచమీత్|ఆచమనమ్
చము-భక్షణే.వై.స్వా.ప.స.సే.ఉత్.చమ్నోతి|అచమీత్|చమసః;చమి
చమ్బ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.చమ్బతి|అచమ్బీత్ [త్వా,చాన్త్వా
చయ-గతౌ.భ్వా.ఆ.స.సే.చయతే|అచయిష్ట|చయమానః
చర-గతిభక్షణయోః.భ్వా.ప.స.సే.చరతి|అచారీత్|చరః,చారః,చరకః
చర-సంశయే.చు.ఉ.స.సే.చారయతి-తే|అచీచరత్-త॥విచారణా
చరణ-గతౌ.క.చరణ్యతి॥*॥చర్ఘ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.చర్ఘతి|అచర్ఘీత్
చర్చ-పరిభాషణహింసాతర్జనేషు.భ్వా.ప.చర్చతి|అచర్చీత్|చర్చితః
చర్చ-అధ్యయనే.చు.ఉ.స.సే.చర్చయతి-తే|అచచర్చత్-త|చర్చా
చర్వ-గతౌభక్షణేచ.వాచు.ఉ.స.సే.చర్వయతి-తే|పక్షే-చర్వతి|చర్వితః
చల-కమ్పనే.భ్వా.ప.స.సే.చలతి|అచాలీత్|ఘ—చలయతి|చలనమ్
చల-భృతౌ.చు.ఉ.స.సే.చాలయతి-తే|అచీచలత్-త|చాలనమ్
చల-విలసనే.తు.ప.అక.సే.చలతి|చలితా|అచాలీత్|చలః,చలితః
చష-భక్షణే.భ్వా.ఉ.స.సే.చషతి-తే|అచా(చ)షీత్-అచషిష్ట|చషకః
చష-హింసాయామ్.భ్వా.ప.స.సే.చషతి|చషితా॥చషః,చషాలః
చహ-పరికల్కనే.భ్వా.ప.స.సే.చహతి|అచహీత్|ఘ—చహయతి|
చహ-పరికల్కనే.అచు.ఉ.చహయతి-తే|అచచహత్,త [అచాయిష్ట
చాయృ-పూజానిశామనయోః.ఋ.భ్వా.ఉ.చాయతి-తే|అచాయీత్,
చిఞ్-చయనే.ఞిత్.స్వా.ఉ.ద్వి.అని.చినోతి-చినుతే|చయనమ్(పు॥౨-౨)
చిఞ్-చయనే.ఞిత్.వాచు.ఉ.ద్వి.అని.చపయతి,చయయతి-తే॥పక్షే-
చయతి-తే|అచైషీత్-అచేష్ట [చిక్కణమ్
చిక్క-పీడాయామ్. చు. ఉ. స. సే. చిక్కయతి-తే| అచిచిక్కత్-త|

చిట-పరప్రేష్యే.భ్వా.ప.స.సే.చేటతి।అచేటీత్॥చేటితా,చేటః-చేటకః
చిట-ప్రేష్యే.చు.ఉ.స.సే.చేటయతి-తే।అచీచిటత్-త॥చేటీ
చిత-సఞ్చేతనే.చు.ఆ.స.సే.చేతయతే।అచిచేతత॥చేతనః [చిన్తా
చితి-స్మృత్యామ్.ఇ.చు.ఉ.స.సే.చిన్తయతి-తే।అచిచిన్తత్-త॥చిన్తకః,
చితీ-సంజ్ఞానే.ఈ.భ్వా.ప.స.సే.చేతతి।చేతితా।అచేతీత్॥చిత్తమ్,చేతః
చిత్ర-చిత్రీకరణే.అచు.ఉ.స.సే.చిత్రయతి-తే।అచిచిత్రత్-త॥చిత్రమ్-
చిరి-హింసాయామ్.స్వా.ప.స.సే.చిరిణోతి।అచిరాయీత్
చిల-వసనే.తు.ప.స.సే.చిలతి।అచేలీత్॥చేలితా,చేలమ్ [చిల్లః
చిల్ల-శైథిల్యేభావకరణేచ.భ్వా.ప.అక.సే.చిల్లతి।అచిల్లీత్॥చిల్లితా,
చిహ్న-లక్షణే.అచు.ఉ.సే.చిహ్నయతి-తే।అచిచిహ్నత్-త॥చిహ్నమ్
చీక-మర్షణే.వాచు.ఉ.స.సే.చీకయతి-తే।పక్షేభ్వా.ప.చీకతి।అచీకీత్
చీభృ-కత్థనే.ఋ.భ్వా.ఆ.స.సే.చీభతే।అచీభిష్ట॥ణిచి-చీభయతి-అచిచీ
చీవ-భాషార్థే.చు.ప.స.సే.చీవయతి।అచిచీవత్।చీవయన్ [భత్
చీవృ-ఆదానసంవరణయోః.ఋ.భ్వా.ఉ.చీవతి-తే।అచీవీత్,అచీవిష్ట
చుక్క-వ్యథనే.చు.ఉ.స.సే.చుక్కయతి-తే।అచుచుక్కత్-త॥చుక్కితః
చుచ్య-అభిషవే.భ్వా.ప.స.సే.చుచ్యతి।అచుచ్యీత్।చుచ్యితా
చుట-ఛేదనే.చు.ఉ.స.సే.చోటయతి-తే।అచూచుటత్-త॥చోటయన్
చుట-ఛేదనే.తు.కు.ప.స.సే.చుటతి।చుటితా।అచుటీత్॥చుటః
చుట-అల్పీభావే.భ్వా.ప.అక.సే.చోటతి।చోటితా।అచోటీత్॥చోటః
చుటి-ఛేదనే.ఇ.చు.ఉ.స.సే.చుణ్టయతి-తే।అచుచుణ్టత్-త॥చుణ్టనమ్
చుటి-అల్పీభావే.ఇ.భ్వా.ప.అక.సే.చుణ్టతి।అచుణ్టీత్॥చుణ్టః
చుట్ట-అల్పీభావే.చు.ఉ.అక.సే.చుట్టయతి-తే।అచుచుట్టత్-త॥చుట్టః
చుడ-సంవరణే.తు.ప.స.సే.కు.చుడతి।చుడితా।అచుడీత్॥చుడః
చుడి-అల్పీభావే.ఇ.భ్వా.ప.అక.సే.చుణ్డతి।అచుణ్డీత్॥చుణ్డితః
చుడి-ఛేదనే.చు.ఉ.స.సే.చుణ్డయతి-తే।అచుచుణ్డత్-త
చుడ్డ-భావకరణే.భ్వా.ప.అక.సే.చుడ్డతి।అచుడ్డీత్।చుడ్డితా।చుడ్డః

(చుణ-)విభాగే.తు.(కు.)ప.స.సే.చుణతి।చుణితా।అచుణీత్।చుణః
చుద-సఞ్చోదనే.చు.ఉ.స.సే.చోదయతి-తే।అచూచుదత్-త।చోదయన్
చుప-మన్దాయాంగతౌ.భ్వా.ప.అక.సే.చోపతి।అచోపీత్॥చోపనమ్
చుబి-వక్త్రసంయోగే.ఇ.వాచు.ఉ.స.సే.చుమ్బయతి-తే।అచుచుమ్బత్-
త॥పక్షేభ్వా-చుమ్బతి।అచుమ్బీత్॥చుమ్బనమ్।చుమ్బితః [చోరః
చుర-స్తేయే.చు.ఉ.సే. చోరయతి-తే।అచూచురత్-త॥చోరతీతి కేచిత్॥
చురణ-చౌర్యే. క. చురణ్యతి [చోళీ, చులకః
చుల-సముచ్ఛ్రాయే.చు.ఉ.స.సే.చోలయతి-తే।అచూచులత్-త॥చోలః
చులుమ్ప-కర్తనే(లోపే)భ్వా.ప.స.సే.చులుమ్పతి।అచులుమ్పీత్
చుల్ల-భావకరణే.భ్వా.ప.అక.సే.చుల్లతి।అచుల్లీత్॥చుల్లః,చుల్లీ
చూణ-సఙ్కోచే.చు.ఉ.స.సే.చూణయతి-తే।అచుచూణత్-త॥చూణితః
చూరీ-దాహే.ఈ.ది.ఆ.స.సే.చూర్యతే।చూరితా।అచూరిష్ట॥చూర్ణః
చూర్ణ-పేషణేసఙ్కోచేచ.చు.ఉ.స.సే.చూర్ణయతి-తే।అచుచూర్ణత్-త॥
చూష-పానే.భ్వా.ప.స.సే.చూషతి।చూషితా।అచూషీత్॥చూషణమ్
చృత-సన్దీపనే.వాచు.ఉ.స.సే. చర్తయతి-తే।అచీచృతత్,అచచర్తత్॥
చృతీ-హింసాగ్రన్థనయోః.ఈ.తు.ప.సే. చృతతి।చర్తితా।అచర్తీత్॥చృ
చృప-సన్దీపనే.వాచు.ఉ.సే.చర్పయతి-తే।అచచర్పత్-త॥చర్పతి [త్తః
చేలృ-చలనే. ఋ.భ్వా.ప.స.సే. చేలతి।చేలితా।అచేలీత్॥అచిచేలత్-
చేల్ల-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.చేల్లతి।చేల్లితా।అచేల్లీత్॥చేల్లితః-చేల్లనమ్
చేష్ట-చేష్టాయామ్.భ్వా.ఆ.అక.సే.చేష్టతే।అచేష్టిష్ట॥చేష్టా [చ్యవత్
చ్యు-హసనసహనయోః. చు.ఉ.అని. చ్యావయతి-తే।అచుచ్యవత్,అచి
చ్యుఙ్-గతౌ.ఙిత్.భ్వా.ఆ.స.అని.చ్యవతే।చ్యోతా।అచ్యోష్ట॥చ్యుతిః
చ్యుతిర్-క్షరణే.ఇర్.భ్వా.ప.అక.సే.చ్యోతతి।అచ్యుతత్,అచ్యోతీత్॥
చ్యుస-హాసనే.చు.ఉ.స.సే. చ్యోసయతి-తే।అచుచ్యుసత్-త॥చ్యోసః

ఛ.

ఛద- అపవారణే. భ్వా.ఉ.సే.ఛదతి-తే।అచ్ఛదీత్,అచ్ఛాదీత్-అచ్ఛదిష్ట

ఛద-సంవృత్తౌ.అచు.ఉ.స.సే.ఛదయతి-తే|అచచ్ఛదత్-త|ఛదః,ఛదిః
ఛది-సంవరణే. ఇ.వాచు.ఉ.స.సే.ఛన్దయతి-తే| అచచ్ఛన్దత్-త|పక్షే
భ్వా.—ఛన్దతి-తే|అచ్ఛన్దీత్-అచ్ఛన్దిష్ట|ఛన్దః [ద్మ
ఛదిర్-ఊర్జనే.ఇర్.భ్వా.ప.అక.సే.ఘ. ఛదతి|అచ్ఛదత్,అచ్ఛాదీత్|ఛ
ఛపి-గతౌ. ఇ.వాచు.ఉ.సే.ఛమ్పయతి-తే|అచచ్ఛమ్పత్-త|పక్షే-ఛమ్పతి
ఛము-అదనే.ఉత్.భ్వా.ప.స.సే.ఛమతి|చమితా|అచ్ఛమీత్||ఛాన్తః
ఛర్ద-వమనే.చు.ఉ.స.సే.ఛర్దయతి-తే|అచచ్ఛర్దత్-త|ఛర్దిః,ఛర్దికా
ఛష-హింసాయామ్.భ్వా.ఉ.స.సే.ఛషతి-తే|అచ్ఛా(చ్ఛ)షీత్-అచ్ఛషిష్ట
ఛిదిర్-ద్వైధీకరణే.ఇర్.రు.ఉ.స.అని.ఛినత్తి-ఛిన్తే|ఛేత్తా|ఛేత్స్యతి-తే|
అచ్ఛిదత్,అచ్ఛైత్సీత్-అచ్ఛిత్త ఛిదా-ఛేదః-ఛిత్తిః
ఛిద్ర-భేదనే.అచు.ఉ.స.సే.ఛిద్రయతి-తే|అచిచ్ఛిద్రత్-త|ఛిద్రమ్
ఛుట-చ్ఛేదనే.తు.కు.ప.స.సే.ఛుటతి|ఛుటితా|అచ్ఛుటీత్||ఛుటః
ఛుట-చ్ఛేదనేసంహతౌచ.చు. ఉ.స.సే.ఛోటయతి-తే|అచుచ్ఛుటత్-త|
ఛుడ-సంవరణే.తు.కు.ప.స.సే.ఛుడతి|ఛుడితా|అచ్ఛుడీత్|ఛుడః
ఛుప-స్పర్శే.తు.ప.స.అని.ఛుపతి|ఛోప్తా|అచ్ఛౌప్సీత్||ఛుపః|ఛుప్తః
ఛుర-చ్ఛేదనే.తు.కు.ప.స.సే.ఛురతి|ఛురితా|అచ్ఛురీత్||ఛురః
(ఉ)ఛృదిర్-దీప్తిదేవనయోః. ఉత్. ఇర్.రు.ఉ. అక.సే.ఛృణత్తి-ఛృన్తే|
అఛృదత్,అఛర్దీత్-అఛర్దిష్ట||ణిచి ఛర్దయతి|అచీఛృదత్,అచచ్ఛర్దత్
ఛృదీ-సన్దీపనే.ఈ.వాచు.ఉ.సే.ఛర్దయతి-తే|పక్షేభ్వా-ఛర్దతి-అచ్ఛర్దీత్
ఛృప-సన్దీపనే. వాచు.ఉ.స.సే.ఛర్పయతి-తే|అచీఛృపత్,అచచ్ఛర్పత్-
ఛేద-ద్వైధీకరణే.అచు.ఉ.స.సే.ఛేదయతి-తే|అచిచ్ఛేదత్-త| [త
ఛో-ఛేదనే.ది.ప.స.అని.ఛ్యతి|ఛాతా|అచ్ఛాత్,అచ్ఛాసీత్|ఛాతః,ఛితః

జ.

జక్ష-భక్షహాసనయోః.అ.ప.స,అక.సే.జక్షితి|జక్షితా|అజక్షీత్|జక్షణ
జజ-యుద్ధే.భ్వా.ప.అక.సే.జజతి|జజితా|అజాజీత్,అజజీత్ [మ్
జజి-యుద్ధే.ఇ.భ్వా.ప.అక.సే.జఞ్జతి|అజఞ్జీత్||జఞ్జనమ్

జట-సఙ్ఘాతే.భ్వా.ప.అక.సే. జటతి।జటితా।అజాటీత్,అజటీత్।జటా
జన-జననే.జు.వై.ప.అక.సే. జజన్తి-జజాతః-జజ్ఞతి।అజానీత్,అజనీత్
జనీ-ప్రాదుర్భావే.ఈ.ది.ఆ. అక. సే.జాయతే।జనితా।అజని,అజనిష్ట।
ణిచ్-జనయతి-అజీజనత్॥కృ॥జాతమ్,జాతిః-జననమ్-జనిః
జప-మానసే,వ్యక్తాయాంవాచి.భ్వా.ప.స.సే.జపతి।జపితా।అజాపీత్,
అజపీత్।కర్మ-జప్యతే-అజాపి।కృ॥జపః-జప్తమ్-జపన్
జబి-(వి)ప్రకాశే.చు.ఇ.ఉ.అక.సే.జమ్బయతి-తే।(జంవయతి)జమ్బాలః
జభ-గాత్రవినామే.భ్వా.ఆ.సే.జమ్భతే।జమ్భితా।అజమ్భిష్ట।జమ్భః
జభి-నాశనే.ఇ.ఉ.స.సే.జమ్భయతి-తే।అజజమ్భత్-త॥జమ్భితః
జము-అదనే.ఉత్.భ్వా.ప.స.సే.జమతి।జమితా।ఏ—అజమీత్॥ జమనమ్
జర్చ(ర్జ) (ర్ఝ)-పరిభాషణహింసాతర్జనేషు.తు.ప.స.సే.జర్చతి।అజర్చీ
జర్త్స-భర్త్సనే.భ్వా.ప.స.సే.జర్త్సతి।అజర్త్సీత్॥జర్త్సనమ్ [త్
జల-అపవారణే.చు.ఉ.స.సే.జాలయతి-తే।అజీజలత్-త॥జలమ్
జల-ఘాతనే.భ్వా.ప.స.సే.జలతి।జలితా।అజాలీత్॥జాలమ్ [నమ్
జల్ప- వ్యక్తాయాంవాచి. భ్వా.ప.స.సే.జల్పతి।జల్పితా।అజల్పీత్॥జల్ప
జష-హింసాయామ్.భ్వా.ఉ.స.సే.జషతి-తే।అజా(జ)షీత్-అజషిష్ట
జసి-రక్షణే.ఇ.చు.ఉ.స.సే.జంసయతి-తే।అజజంసత్-త॥జంసితః
జసు-హింసాయామ్.ఉత్.చు.ఉ.స.సే.జాసయతి-తే।అజీజసత్-త
జసు-మోక్షణే.ఉత్.ది.ప.స.సే.జస్యతి।జసితా।పు-అజసత్।జస్తః
జాగృ- నిద్రాక్షయే.అ.ప.అక.సే.జాగర్తి।జాగరితా।అజాగరీత్।జాగ
జి-జయే.భ్వా.ప.అక.అని.జయతి।జేతా।అజైషీత్॥జయః [రూకః
జి-అభిభవే.భ్వా.ప.స.అని.జయతిశత్రూన్॥జితః,జిత్వా-జేయః
జిము-అదనే.ఉత్.భ్వా.ప.స.సే.జేమతి।జేమితా।అజేమీత్।జేమనమ్
జిరి-హింసాయామ్.స్వా.ప.స.సే.జిరిణోతి।అజిరాయీత్।జిరయితా
జివి(బి)-ప్రీణనే.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.జింవతి,జిమ్బతి।అజిమ్బీత్।జిమ్బితః
జిషు-సేచనే.ఉత్.భ్వా.ప.స.సే.జేషతి।జేషితా।అజేషీత్।జిష్టమ్

జుగి-వర్జనే.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.జుఙ్గతి।జుఙ్గితా।అజుఙ్గీత్।జుఙ్గనమ్
జుడ-ప్రేరణే.చు.ఉ.స.సే.జోడయతి-తే।అజూజుడత్-త।జోడః
జుడ-గతౌబన్ధనేచ.తు.ప.స.సే.జుడతి।కు-జుడితా।అజుడీత్॥జుడః
జుతృ-భాసనే.ఋ.భ్వా.ఆ.అక.సే.జోతతే।అజోతిష్ట॥జోతనమ్
జున-గతౌ.తు.ప.స.సే.జునతి।జోనితా।అజోనీత్।జునః
జుల-పేషణే.చు.ఉ.స.సే.జోలయతి-తే।అజూజులత్-త। [షమ్
జుష-పరితర్కణే.వా.చు.ఉ.స.సే.జోషయతి-తే॥పక్షేభ్వా-జోషతి।జో
జుషీ-ప్రీతిసేవనయోః.ఈ.తు.ఆ.అక,స.సే.జుషతే।అజోషిష్ట॥జోషా
జూరీ-హింసావయోహాన్యోః.ది.ఆ.సే.జూర్యతే।అజూరిష్ట।జూర్తిః
జుర్వ-హింసాయామ్.భ్వా.ప.స.సే.జూర్వతి।అజూర్వీత్।జూర్తః
జూష-హింసాయామ్.భ్వా.ఉ.స.సే.జూషతి-తే।అజూషీత్-అజూషిష్ట.
జృ-న్యక్కారే.భ్వా.ప.స.అని.జరతి।జర్తా।అజార్షీత్॥జృతమ్ [మ్
జృభి-గాత్రవినామే.ఇ.భ్వా.ఆ.అక.సే.జృమ్భతే।అజృమ్భిష్ట॥జృమ్భణ
జృభీ-జృమ్భాయామ్.ఈ.భ్వా.ఆ.అక.సే.జర్భతే।అజర్భిష్ట।జర్భణమ్
జౄ-వయోహానౌ.క్ర్యా.ప.సే.జృణాతి।జరీ(రి)తా।అజారీత్।జీర్ణః
జౄ-వయోహానౌ.చు.ఉ.అక.సే.జారయతి-తే।అజీజరత్-త॥జీర్ణిః
జౄష్-వయోహానౌ.షిత్.ది.ప.అక.సే.జీర్యతి।అజరత్,అజారీత్।జరా
జేషృ-గతౌ.ఋ.భ్వా.ఆ.స.సే.జేషతే।జేషితా,అజేషిష్ట॥జేషణమ్
జేహృ-ప్రయత్నే.ఋ.భ్వా.ఆ.అక.సే.జేహతే।జేహితా।అజేహిష్ట
జై-క్షయే.భ్వా.ప.అక.అని.జాయతి।జాతా।అజాసీత్।జానః
జ్ఞప-జ్ఞాపనేజ్ఞానేచ.చు.ఉ.స.సే.జ్ఞపయతి-తే।అజిజ్ఞపత్-త।జ్ఞపితః
జ్ఞా-అవబోధనే.క్ర్యా.ప.స.అని.జానాతి।జ్ఞాతా।అజ్ఞాసీత్।జ్ఞానమ్
జ్ఞా-నియోగే.చు.ఉ.స.అని.జ్ఞాపయతి-తే।అజిజ్ఞపత్-త॥ఆజ్ఞా-జ్ఞాతిః
జ్ఞా-మారణతోషణనిశామనేషు.భ్వా.ఘు.జ్ఞపయతి-తే।విజ్ఞప్తిః
జ్యా-వయోహానౌ.క్ర్యా.ప.అక.అని.జినాతి।అజ్యాసీత్॥జ్యానిః-జీనః
జ్యుఙ్-గతౌ.ఙిత్.భ్వా.ఆ.స.అని.జ్యవతే।జ్యోతా।అజ్యోష్ట।జ్యవనమ్

జ్యుత్సృ-దీప్తౌ.ఋ.భ్వా.ఆ.అక.సే.జ్యోతతే।అజ్యోతిష్ట॥జ్యోతిః
జ్రి-అభిభవే.భ్వా.ప.స.సే.జ్రయతి।జ్రేతా।అజ్రైషీత్॥జ్రితః
జ్రీ-వయోహానౌ.వా.చు.ఉ.అని.జ్రాయయతి-తే।పక్షే.క్ర్యా.జ్రిణాతి
జ్వర-రోగే.భ్వా.ప.అక.సే.జ్వరతి।జ్వరితా।అజ్వారీత్॥జ్వరః
జ్వల-దీప్తౌ.భ్వా.ప.అక.సే.జ్వలతి।జ్వలితా।అజ్వాలీత్।ణు-జ్వలయతి।
జ్వలనః,జ్వలః

ఝ.

ఝట-సఙ్ఘాతే.భ్వా.ప.అక.సే.ఝటతి।అఝాటీత్,అఝటీత్॥ఝటః
ఝము-అదనే.ఉత్.భ్వా.ప.సే.ఝమతి।అఝమీత్।ఝమిత్వా,ఝాన్త్వా
ఝర్ఝ(ర్జ)(ర్చ)-పరిభాషణతర్జనయోః.తు.ప.స.సే.ఝర్ఝతి।ఝర్ఝనమ్
ఝష-హింసాయామ్.భ్వా.ప.స.సే.ఝషతి।అఝా(ఝ)షీత్।ఝషః
ఝష-ఆదానసంవరణయోః.భ్వా.ఉ.సే.ఝషతి-తే।అఝషిష్ట।ఝషితః
ఝౄ-వయోహానౌ.క్ర్యా.ప.అక.సే.ఝృణాతి।ఝరీ(రి)తా।అఝారీత్
ఝౄష్-వయోహానౌ.షిత్.ది.ప.అక.సే.ఝీర్యతి।అఝారీత్।ఝరా
ఝు(ఝ్యు)-గతౌ.భ్వా.ఆ.స.అని.ఝువతి।(ఝ్యువతి) అఝావీత్।ఝువః

ట.

టకి-బన్ధనే.చు.ఉ.స.సే.టఙ్కయతి-తే।అటటఙ్కత్-త।టఙ్కః-టఙ్కితః
టల-వైక్లబ్యే.భ్వా.ప.అక.సే.టలతి।టలితా।అటాలీత్।టలః-టలకః
టికృ-గతౌ.ఋ.భ్వా.ఆ.స.సే.టేకతే।అటేకిష్ట॥టేకయతి-అటిటేకత్
టిప-క్షేపే.చు.ఉ.స.సే.టేపయతి-తే।అటీటిపత్-త॥టేపితః-టిప్పనీ
టీకృ-గతౌ.ఋ.భ్వా.ఆ.స.సే.టీకతే।అటీకిష్ట॥అటిటీకత్॥టీకా
ట్వల-వైక్లబ్యే.భ్వా.ప.అక.సే.ట్వలతి।అట్వాలీత్॥ట్వలితః

డ.

డప-సఙ్ఘాతే.చు.ఆ.అక.సే.డపయతే।అడీడపత॥డపః [ఆడమ్బరః
డపి(బి)-సఙ్ఘాతే.ఇ.చు.ఆ.అక.సే.డమ్ప(మ్బ)యతే। అడడమ్ప(మ్బ)త॥
డిప-క్షేపే.చు.ఉ.స.సే.డేపయతి-తే।అడీడిపత్-త।డేపితః
డిప-క్షేపే.తు.కు.ప.స.సే.డిపతి।డిపితా।అడిపీత్।డిపః

డిప-క్షేపే.ది.ప.స.సే.డిప్యతి।డేపితా।పు—అడిపత్॥డిప్యన్
డిబి(భి) (పి)-సంహతౌ.వాచు.ఉ.డిమ్బయతి-తే।డిమ్బతి।డిమ్భతి।డిమ్భః
డిమ-హింసాయామ్.సౌ.ప.స. సే.డేమతి।డేమితా।అడేమీత్।డిమః,
డీఙ్-విహాయసాగతౌ.జిత్.భ్వా.ఆ.అక.సే.డయతే।డయితా।అడయిష్ట
డీఙ్-విహాయసాగతౌ.జిత్.ది.ఆ. అక.సే.డీయతే॥డీయమానః.ఉడ్డీనః

ఢ.

ఢుఢి-అన్వేషణే.భ్వా.ప.స.సే.ఢుణ్ఢతి।అఢుణ్ఢీత్॥ఢుణ్ఢిః(ఢుడీతి కేచిత్)
ఢౌకృ-గతౌ.ఋ.భ్వా.ఆ.స. సే.ఢౌకతే।అఢౌకిష్ట॥అడుఢౌకత్

ణ.

ణక్ష-గతౌ.భ్వా.ప.సే.నక్షతి। అనక్షీత్।ప్రణక్షన్(సూ॥౮౦-౮౧)ఏవం
ణఖ-గతౌ.భ్వా.ప.సే.నఖతి।అనా(న)ఖీత్।నఖః [ణాదిషూహ్యమ్
ణఖి-గతౌ.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.నఙ్ఖతి।అనఙ్ఖీత్।ప్రణఙ్ఖితః
ణట-నృత్తౌ.భ్వా.ప.అక. సే.నటతి।అనా(న)టీత్।ఘ-నటయతి।నాట్యమ్
ణద-అవ్యక్తేశబ్దే.భ్వా.ప.అక. సే.నదతి।అనా(న)దీత్।ప్రణాదః
ణద-భాషాయామ్.చు.ఉ.స.సే. నాదయతి-తే।అనీనదత్-త॥నాదయన్
(ణప)-గతౌ.భ్వా.ఆ.స.సే.నపతే।అనా(న)పీత్।నాపితః
ణభ-హింసాయామభావేచ.భ్వా.ఆ.స. సే.నభతే।ద్యు—అనభత్,అన
ణభ-హింసాయామ్.ది.ప.స.సే.నభ్యతి।అనభత్।నభ్యన్ [భిష్ట॥
ణభ-హింసాయామ్.క్ర్యా.ప.స.సే.నభ్నాతి।అనా(న)భీత్॥నభః
ణమ-ప్రహ్వత్వేశబ్దే.భ్వా.ప.స.అని.నమతి।నన్తా।అనంసీత్॥ప్రణామః
ణయ-గతౌరక్షణేచ.భ్వా.ప.సే.నయతి।నయితా।అనయీత్॥ ప్రణయః
ణర్ద-శబ్దే.భ్వా.ప.అక. సే. నర్దతి।నర్దితా।అనర్దీత్॥ప్రణర్దః, పరిణర్దనమ్
ణల-బన్ధనే.భ్వా.ప.స.సే.నలతి।నలితా।అనాలీత్॥పరిణాలః [శః
ణశ-అదర్శనే.ది.ప.అక.సే.ప్రణశ్యతి।నశితా,నంష్టా। పు-అనశత్॥ నా
ణస-కౌటిల్యే.భ్వా.ఆ.అక.సే.నసతే।నసితా।అనసిష్ట॥ప్రణసః
ణహ-బన్ధనే.ది.ఉ.అని.నహ్యతి-తే।నద్ధా। అనాత్సీత్,అనద్ధ॥పరిణాహః

ణాసృ-శబ్దే.ఋ.భ్వా.ఆ.సే.నాసతే।అనాసిష్ట।ణిచ్-అననాసత్॥నాసా
ణిక్ష-చుమ్బనే.భ్వా.ప.స.సే.నిక్షతి।నిక్షితా।అనిక్షీత్॥ప్రణిక్షణమ్
ణిజి-శుద్ధౌ.ఇ.అ.ఆ.స.సే.ప్రణిఙ్క్తే-।నిఞ్జితా।అనిఞ్జిష్ట॥ప్రణిఞ్జితః
ణిజిర్-శౌచపోషణయోః.ఇర్.జు.ఉ.అని.నేనేక్తి-నేనిక్తే।నేక్తా।అనిజత్,
అనైక్షీత్-అనిక్త॥కర్మ-నిజ్యతే॥ణిచ్-నేజయతి-అనీనిజత్।నిర్ణేజకః
ణిది-కుత్సాయామ్.ఇ.భ్వా. ప.స.సే.ప్రణిన్దతి।నిన్దితా।అనిన్దీత్॥నిన్దా
ణిదృ-కుత్సాసన్నికర్షయోః.ఋ.భ్వా.ఉ.స.సే.నేదతి-తే।అనేదీత్-అనే
ణిల-గహనే.తు.ప.స.సే.నిలతి।అనేలీత్॥ప్రణేలితః [దిష్ట॥ప్రణేదః
ణివి(బి)-సేచనే.భ్వా.ప.స.సే.నిංవతి(నిమ్బతి)।అనింవీత్॥ప్రణిమ్బః
ణిశ-సమాధౌ.భ్వా.ప.స.సే. నేశతి।నేశితా।అనేశీత్॥పరిణేశః
(ణిష)-సేకే.ఉత్.భ్వా.ప.స.సే.నేషతి।అనేషీత్॥ప్రణేషితా।ప్రణేష్టమ్
ణిసి-చుమ్బనే.ఇ.అ.ఆ.స.సే.ప్రణింస్తే।నింసితా।అనింసీత్॥ప్రణింసనమ్
ణీఞ్-ప్రాపణే.ఞిత్.భ్వా.ఉ.ద్వి.అని.ప్రణయతి-తే।నేతా।అనైషీత్॥ప
ణీల-వర్ణే.భ్వా.ప.స.సే.ప్రణీలతి।నీలితా।అనీలీత్॥నీలః [రిణయః
ణీవ-స్థౌల్యే.భ్వా.ప.స.సే.ప్రణీవతి।నీవితా।అనీవీత్॥ప్రణీవః
ణు-స్తుతౌ.అ.ప.స.సే.నౌతి।నీవితా।అనావీత్॥ప్రణుతిః [నోదనమ్
ణుద-ప్రేరణే. తు.ఉ.స.అని.ప్రణుదతి-తే।నోత్తా।అనౌత్సీత్-అనుత్త॥
ణూ-స్తవనే.తు.కు.ప.స.సే.నువతి।నువితా।అనువీత్॥పరిణూతః
ణేదృ-కుత్సాసన్నికర్షయోః.ఋ.భ్వా.ఉ.సే. ప్రణేదతి-తే।అనేదీత్-అ
ణేషృ-గతౌ.ఋ.భ్వా.ఆ.సే.ప్రణేషతే।అనేషిష్ట॥పరిణేషితః [నేదిష్ట

త

తక(క్ర)-హసనే.భ్వా.ప.అక.సే.తకతి।తకితా।అతా(త)కీత్॥తకనమ్
తకి-కృచ్ఛ్రజీవనే గతౌచ.ఇ.భ్వా.ప.అక.సే. తఙ్కతి।తఙ్కితా।అతఙ్కీత్।
తక్ష-త్వచనే.భ్వా.ప.సే.తక్షతి।తక్షితా।అతక్షీత్॥తక్షా [ఆతఙ్కః
తక్షూ-తనూకరణే.ఊ.భ్వా.ప.వే.తక్ష్ణోతి,తక్షతి। తక్షితా, తష్టా।పు॥
తగి-గతౌ.ఇ.భ్వా.ప.సే.తఙ్గతి।తఙ్గితా।అతఙ్గీత్॥తఙ్గనమ్ [౩౦తక్షకః

తఘి-భూషణే.ఇ.చు.ఉ.స.సే.తఙ్ఘయతి-తే।అతతఙ్ఘత్-త॥తఙ్ఘా
తఞ్చు-గతౌ.ఉత్.భ్వా.ప.స.సే.తఞ్చతి।అతఞ్చీత్॥తఞ్చితా
తఞ్చూ(ఞ్చూ)-సఙ్కోచనే.ఊ.రు.ప.స.వే.తనక్తి।తఞ్చితా,తఙ్క్తా।
తట-ఉచ్ఛ్రాయే.భ్వా.ప.స.సే.తటతి।అతా(త)టీత్॥తటః
తట-ఆఘాతే.చు.ఉ.స.సే.తాటయతి-తే।అతీతటత్-త॥తాటకా
తడ-ఆఘాతే.చు.ఉ.సే.తాడయతి-తే।అతీతడత్-త॥తాడితః,తాడనమ్
తడి-భాషార్థే.ఇ.చు.ఉ.స.సే.తణ్డయతి-తే।అతతణ్డత్-త॥తణ్డకః వితణ్డా
తడి-తాడనే.ఇ.భ్వా.ఆ.స.సే.తణ్డతే।అతణ్డిష్ట॥తణ్డులః
తన్త్రి-కుటుమ్బధారణే.ఇ.చు.ఆ.సే.తన్త్రియతే।అతతన్త్రిత॥తన్త్రిమ్
తన్ద్రి-మోహే.ఇ.సౌ.ప.అక.సే.తన్ద్రితి।అతన్ద్రీత్॥తన్ద్రాళుః
తను-విస్తారే.ఉత్.త.ఉ.స.సే.తనోతి-తనుతే। (పు॥౭౬)తనుః,తన్వఙ్-
తను-శ్రద్ధోపకరణయోః.ఉత్.వా.చు.ఉ.స.సే.తానయతి-తే।అతీతనత్-
త॥పక్షే భ్వా.ప.తనతి।అతా(త)నీత్॥తానః-తాతః-తన్తుః [పనః
తప-సన్తాపే.భ్వా.ప.స.అని.తపతి।తప్తా।తప్స్యతి।అతాప్సీత్।తపః-త
తప-ఐశ్వర్యే.ది.ఆ.అక.అని.తప్యతే।తప్తాసే।అతప్త॥తపనీయమ్
తప-దాహే.వా.చు.ఉ.సే.తాపయతి-తే।అతీతపత్-త॥పక్షే-తపతి
తబి(వి)-గతౌ.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.తమ్బతి(తన్వతి)।అతమ్బీత్॥తమ్బితః
తము-కాఙ్క్షాయామ్.ఉత్.ది.ప.స.సే.తామ్యతి।తమితా।పు-అతమత్।
తయ-గతౌ.భ్వా.ఆ.స.సే.తయతే।తయితా।అతయిష్ట॥తయనమ్
తరణ-గతౌ.క.తరణ్యతి [తర్కితః-తర్కః
తర్క-దీప్తౌ భాషార్థే చ.చు.ఉ.అక.సే.తర్కయతి-తే।అతతర్కత్-త॥
తర్జ-భర్త్సనే.భ్వా.ప.స.సే.తర్జతి।తర్జితా।అతర్జీత్॥తర్జనమ్
తర్జ-భర్త్సనే.చు.ఆ.స.సే.తర్జయతే।అతతర్జత॥తర్జయఙ్.తర్జనీ
తర్ద-హింసాయామ్.భ్వా.ప.స.సే.తర్దతి।తర్దితా।అతర్దీత్॥తర్దనమ్.
తర్వ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.తర్వతి।తతర్వ।తర్వితా। అతర్వీత్॥తర్వణమ్
తల-ప్రతిష్ఠాయామ్.వా.చు.ఉ.స.సే.తాలయతి-తే।అతీతలత్-త।తలతి।

తసి-అలఙ్కారే.ఇ.వాచు.ఉ.స.సే.అవతంసయతి-తే| అవాతతంసత్-త|
పక్షే.భ్వా—ప.అవతంసతి|అవాతంసీత్॥అవతంసః-అవతంసితః
తసు-ఉపక్షయే.ఉత్.ది.ప.స. సే.తస్యతి|తసితా|పు—అతసత్॥తస్తః
తాయృ-సన్తానేపాలనేచ.ఋ.భ్వా.ఆ.తాయతే|అతాయి,అతాయిష్ట
తిక-ఆస్కన్దనేగతౌచ.స్వా.ప.స.సే.తిక్నోతి|తేకితా|అతేకీత్॥
తికృ-గతౌ.ఋ.భ్వా.ఆ.సే.తేకతే|అతేకిష్ట॥ణిచ్-అతితేకత్-త|తేకనమ్
తిగ(ఘ)-గతావాస్కన్దనేచ.స్వా.ప.స.సే.తిగ్నోతి|తేగితా|అతేగీత్॥
తిజ-క్షమాయామ్.భ్వా.ఆ.సే.స్వార్థేసన్.తితిక్షతే|అతితిక్షిష్ట॥తితిక్షా
తిజ-నిశానే.చు.ఉ.స.సే.తేజయతి-తే|అతీతిజత్-త|తేజః, తేజనమ్
తిపృ-క్షరణే.ఋ.భ్వా.ఆ.అక.అని.తేపతే|తేప్తా|అతిప్త॥తిప్తః
తిమ-ఆర్ద్రీభావే.ది.ప.సే.తిమ్యతి|తేమితా|అతేమీత్॥తేమనమ్-(తేమ
తిరస్-అన్తర్ధౌ.క.తిరస్యతి [తితిభ్వాదౌ)ఇతికేచిత్
తిల-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.తేలతి|తేలితా|అతేలీత్॥తేలితః [తిలః
తిల-స్నేహే.వాచు.ఉ.స.సే.తేలయతి-తే|అతీతిలత్-త॥పక్షే-తు-తిలతి|
తిల్ల-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.తిల్లతి|తిల్లితా|అతిల్లీత్॥తిల్లః
తీకృ-గతౌ.ఋ.భ్వా.ఆ.స.సే.తీకతే|తీకితా|అతీకిష్ట॥అతితీకత్-త|
తీమ-ఆర్ద్రీభావే.ది.ప.స.సే.తీమ్యతి|తీమితా|అతీమీత్॥తీమ్యత్
తీర-కర్మసమాప్తౌ.చు.ఉ.అక.సే.తీరయతి-తే|అతితీరత్-త॥తీరమ్
తీవ-స్థౌల్యే.భ్వా.ప.అక.సే.తీవతి|తీవితా|అతీవీత్॥తీవ్రమ్
తు-గతివృద్ధిహింసాసు.సౌ.అ.ప.స.అని.తౌతి,తవీతి|తోతా|అతౌషీత్॥
తుజ-హింసాయామ్.భ్వా.ప.సే.తోజతి|తుతోజ|తోజితా|అతోజీత్
తుజి-హింసాబలాదాననికేతనేషు.ఇ.వాచు.ఉ.స.సే. తుఞ్జయతి-తే|అ
తుతుఞ్జత్-త॥పక్షే-భ్వా.ప.తుఞ్జతి|అతుఞ్జీత్॥తుఞ్జనమ్
తుట-కలహకర్మణి.తు.ప.అక.సే.తుటతి|కు-తుటితా|అతుటీత్॥ తుటః
తుడ-తోడనే.తు.ప.స.సే.తుడతి|కు-తుడితా|అతుడీత్॥తుడనమ్
తుడి-నిష్పీడనే.ఇ.భ్వా.ఆ.స.సే.తుణ్డతే|అతుణ్డిష్ట॥తుణ్డమ్.తుణ్డిః
తుడృ-తోడనే.ఋ.భ్వా.ప.సే.తోడతి|అతోడీత్॥ణిచ్-అతుతోడత్

తుడ్డ-అనాదరే.భ్వా.ప.స. సే.తుడ్డతి।అతుడ్డీత్॥తుడ్డితః-తుడ్డనమ్
తుణ-కౌటిల్యే.తు.ప.అక. సే.తుణతి।తోణితా।అతోణీత్॥తుణిః
తుత్థ-అచ్ఛాదనే.అచు.ఉ.స. సే.తుత్థయతి-తే।అతుతుత్థత్-త॥తుత్థః
తుద-వ్యథనే.తు.ఉ.స.అని.తుదతి-తే।తోత్తా।అతౌత్సీత్,అతుత్త॥తోదః
తుప(ఫ)-హింసాయామ్.భ్వా.ప.స. సే.తోప(ఫ)తి।అతోపీ(ఫీ)త్॥
తుప(ఫ)హింసాయామ్.తు.ప.స. సే.తుప(ఫ)తి।అతోపీ(ఫీ)త్॥తుపన్
తుబి-అర్దనే.ఇ.వాచు.ఉ.స. సే.తుమ్బయతి-తే।అతుతుమ్బత్-త॥ తుమ్బ
తుభ-హింసాయామ్.భ్వా.ఆ.స. సే.తోభతే।అతోభిష్ట।తోభనమ్ [తి
తుభ- హింసాయామ్. ది. క్ర్యా.ప.స. సే.తుభ్యతి,తుభ్నాతి।అతోభీత్॥
తుమ్ప-హింసాయామ్.భ్వా.తు.ప.స. సే.తుమ్పతి।అతుమ్పీత్॥తుమ్పితః
తుమ్ఫ-హింసాయామ్.భ్వా.తు.ప.స. సే.తుమ్ఫతి।అతుమ్ఫీత్॥తుమ్ఫః
తుర-త్వరణే.జు.ప.అక. సే.తుతోర్తి।తోరితా।అతోరీత్॥తురమ్
తురణ-త్వరాయామ్.క.ప.తురణ్యతి॥ [త్॥ తూర్వణమ్
తుర్వీ- హింసాయామ్.ఈ.భ్వా.ప.స. సే.తూర్వతి।తూర్వితా।అతూర్వీ
తుల-ఉన్మానే.చు.ఉ.స. సే.తోలయతి-తే।అతూతులత్-త।పక్షే-తోలతి॥
తుష-తుష్టౌ.ది.ప.అక.అని.తుష్యతి।తోష్టా।పు—అతుషత్॥ తుష్యన్-తో
తుస-శబ్దే.భ్వా.ప. సే.తోసతి।అతోసీత్॥తూస్తమ్ [షః-తుష్టిః
తుహిర్-అర్దనే.భ్వా.ప.స. సే.తోహతి। ఇర్- అతుహత్, అతోహీత్।
తూడృ-అనాదరే.ఋ.భ్వా.ప. సే.తూడతి।అతూడీత్॥ అతుతూడత్
తూణ-పూరణే.చు.ఉ.స. సే.తూణయతి-తే।అతూతుణత్-త॥ తూణః,
తూరీ-హింసాగత్యోః.ఈ.ది.ఆ.స. సే.తూర్యతే।అతూరిష్ట॥తూర్ణః
తూల-నిష్కర్షే.భ్వా.ప.స. సే.తూలతి।తూలితా।అతూలీత్।తూలః
తూష-తుష్టౌ.భ్వా.ప.స. సే.తూషతి।అతూషీత్॥తూష్ణీమ్
తృక్ష-గతౌ.భ్వా.ప.స. సే.తృక్షతి।తృక్షితా।అతృక్షీత్॥తార్క్ష్యః
తృణు-అదనే.ఉత్.త.ఉ.స. సే.తృణోతి,తర్ణోతి-తృణుతే,తర్ణుతే। తర్ణి
తా।అతర్ణీత్-అతర్ణిష్ట॥కర్మ-తృణ్యతే।తర్ణిత్వా,తృణ్త్వా-తృణమ్

(ఉ)తృదిర్-హింసానాదరయోః.ఉత్.ఇర్.రు.ఉ.స.సే.తృణత్తి-తృన్తే।
అతృదత్, అతర్దీత్- అతర్దిష్ట॥ తర్దిత్వా, తృత్త్వా [ణమ్
తృప-ప్రీణనే.ది.ప.స.సే.తృప్యతి। (పు॥౩౧) పు-అతృపత్॥తృప్తిః-తర్ప
తృప-తృప్తౌసన్దీపనేచ.వాచు.ఉ.సే.తర్పయతి-తే।అతీతృపత్, అతతర్ప
తృప-ప్రీణనే.స్వా.ప.స.సే.తప్నోతి।అతర్పీత్॥తర్పితా।తర్పకః [త్
తృప(ఫ)-తృప్తౌ.తు.ప.స.సే.తృప(ఫ)తి।అతర్పీత్॥తృపక్
తృమ్ప(మ్ఫ)తృప్తౌ.తు.ప.స.సే.తృమ్పతి।తృప్యాత్।అతృమ్పీత్
(ఞి)తృషా-పిపాసాయామ్.ఞిత్.ఆత్.ది.ప.స.సే.తృష్యతి।తర్షితా।పు-
అతృషత్॥ ణిచ్-తర్షయతి।అతీతృషత్,అతతర్షత్॥తృట్- తృషితః-
తృష్ణా. తృషా. తృషిత్వా, తర్షిత్వా [ర్హీత్॥తర్హితః
తృహ-హింసాయామ్.రు.ప.స.సే.తృణేఢి(పు॥౭౬)అతీతృహత్,అతత
తృహూ-హింసార్థే.ఊ.తు.ప.స.వే.తృహతి।తర్హితా,తర్ఢా।అతర్హీత్
అతృక్షత్॥తర్హిత్వా,తృఢ్వా-తృఢః [(పు॥౭౬)
తృంహూ-హింసనే.ఊ.తు.ప.వే.తృంహతి। అతృంహీత్,అతార్క్షీత్
తౄ-ప్లవనతరణయోః.భ్వా.ప.స.సే.తరతి।తరి(రీ)తా।అతారీత్॥తీర్ణః
తేజ-పాలనేనిశానేచ.భ్వా.ప.స.సే. తేజతి। తేజితా।అతేజీత్॥ తేజనమ్
తేపృ-చ్యుతౌకమ్పేచ.ఋ.భ్వా.ఆ.అక.సే.తేపతే। అతేపిష్ట॥ ణిచి-తేప
యతి।అతితేపత్-త॥ తేపితః [తేవత్।తేవితా, తేవకః
తేవృ-దేవనే.ఋ.భ్వా.ఆ.అక.సే.తేవతే। అతేవిష్ట॥ణిచి-తేవయతి।అతి
తోడృ-అనాదరే.ఋ.భ్వా.ప.స.సే.తోడతి।అతోడీత్॥అతుతోడత్-త॥
త్యజ-హానౌ.భ్వా.ప.అని.త్యజతి।త్యక్తా।అత్యాక్షీత్॥ త్యాగః, త్యక్తమ్
త్రఖ(క)-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.త్రఖతి।త్రఖితా।అత్రా(త్ర)ఖీత్॥త్రఖితః
త్రఖి(గి)-గతౌ.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.త్రఙ్ఖతి।అత్రఙ్ఖీత్ (త్రఙ్గతి)॥ త్రఙ్ఖితః
త్రది-చేష్టాయామ్.ఇ.భ్వా.ప.అక.సే.త్రన్దతి।తత్రన్ద।అత్రన్దీత్॥త్రన్దితః
త్రపూష్-లజ్జాయామ్.షిత్.ఊ.ఆ.అక.వే.త్రపతే(౮౨పు॥)త్రపా.
త్రస-ధృతౌగ్రహేచ.చు.ఉ.సే.త్రాసయతి-తే।అతిత్రసత్-త॥త్రసితః

త్రసి-భాషార్థే.ఇ.చు.ఉ.సే.త్రంసయతి-తే।అతత్రంసత్-త।త్రంసతి
త్రసీ-ఉద్వేగే.ఈ.దిప.అక.సే.త్రస్యతి,త్రసతి।అత్రా(త్ర)సీత్।త్రస్తః
త్రుట-చ్ఛేదే.తు.ప.స.సే.త్రుట్యతి,త్రుటతి।కు- త్రుటితా। అత్రుటీత్।
త్రుట-చ్ఛేదనే.చు.ఆ.సే.త్రోటయతే।అతుత్రుటత॥త్రోటకః [త్రుటితః
(త్రుప(ఫ)(మ్ప,మ్ఫ)వధే.భ్వా.ప.త్రోపతి(త్రుమ్పతి, త్రుమ్ఫతి) [మ్.
త్రైఙ్-పాలనే.ఙిత్.భ్వా.ఆ.అని.త్రాయతే।త్రాతా। అత్రాస్త।త్రాణ
త్రౌకృ-గతౌ.ఋ.భ్వా.ఆ.స. సే.త్రౌకతే।అత్రౌకిష్ట॥ణిచ్-అతుత్రౌకత్
త్వక్షూ-తనూకరణే.ఊ.భ్వా.ప.వే.త్వక్షతి।(పు॥౨౯)త్వష్టా,త్వక్షితా
త్వగి-గతికమ్పనయోః.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.త్వఙ్గతి।అత్వఙ్గీత్॥త్వఙ్గితః
త్వచ-సంవరణే.తు.ప.స.సే. త్వచతి।అత్వా(త్వ)చీత్॥త్వక్,త్వచనమ్
త్వఞ్చు- గతౌ. ఉత్.భ్వా.ప.స. సే. త్వఞ్చతి।అత్వఞ్చీత్।త్వఞ్చిత్వా,
త్వక్త్వా-త్వక్తః [యతి॥అతత్వరత్।త్వరా-తూర్ణః-త్వరితః
(ఞి)త్వరా-సమ్భ్రమే.ఆత్.భ్వా.ఆ.అక. సే.త్వరతే।అత్వరిష్ట॥ణు-త్వర
త్విష-దీప్తౌ.భ్వా.ఉ.అక.అని.త్విషతి-తే।అత్విక్షత్-త।త్వేష్టా.త్విట్
త్సర-చ్ఛద్మగతౌ.భ్వా.ప.సే.త్సరతి।తత్సార। త్సరితా।అత్సారీత్॥ త్స
[రుః

థ.

థుడ-సంవరణే.తు.ప.స.సే.థుడతి।కు-థుడితా।అథుడీత్॥థుడితః
థుర్వీ-హింసాయామ్.ఈ.భ్వా.ప.స.సే.థూర్వతి। అథూర్వీత్।థూర్త్తః

ద.

దక్ష-వృద్ధౌశీఘ్రార్థేచ.భ్వా.ఆ. అక.సే.దక్షతే। అదక్షిష్ట॥దక్షః.దక్షిణః
దఘ-ఘాతనేపాలనేచ.వై.స్వా.ప.స.సే.దఘ్నోతి।అదా(ద)ఘీత్॥దా
దఘి-త్యాగే.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.దఙ్ఘతి।దఙ్ఘితా।అదఙ్ఘీత్॥దఙ్ఘః [ఘః
దణ్డ-దణ్డనిపాతనే.అచు.ఉ.స.సే.దణ్డయతి-తే।అదదణ్డత్-త॥దణ్డః
దద-దానే.భ్వా.ఆ.స.సే.దదతే।దదదే।దదితాసే।అదదిష్ట।దదనమ్
దధ-ధారణే.భ్వా.ఆ.స.సే.దధతే।దధితాసే।అదధిష్ట।దధనమ్.దధి
దభ-క్షేపణే.అచు.ఉ.సే.దభయతి-తే।అదదభత్-త (అనదన్తఇత్యేకే)

దభి-ప్రేరణే.ఇ. చు. ఉ. స. సే. దమ్భయతి-తే।అదదమ్భత్-త॥దమ్భితః
దమ్భు-దమ్భనే.ఉత్.స్వా.ప.అక.సే.దభ్నోతి।అదమ్భీత్॥దబ్ధః
దము-ఉపశమే.ఉత్.ది.ప.సే.దామ్యతి।దమితా।పు-అదమత్।దాన్తః
దయ-దానగతిరక్షణహింసాదానేషు.భ్వా.ఆ.స.సే.దయతే।అదయిష్ట
దరిద్రా-దుర్గతౌ.అ.ప.అక.సే.దరిద్రాతి।దరిద్రితా।(౬౫పు॥) దరిద్రః
దల-విశరణే.భ్వా.ప.స.సే.దలతి।అదాలీత్॥దలితా।దళమ్
దల-విదారణే.చు.ఉ.స.సే.దాలయతి-తే।అదీదలత్-త॥దళితః
దవి-వ్రజే.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.దన్వతి।అదన్వీత్।దన్వితః [దష్టః
దంశ-దశనే.భ్వా.ప.స.అని.దశతి।దదంశ।దంష్టా। అదాఙ్క్షీత్।దంష్ట్రా)-
దశి-దంశనేదీప్తౌచ.ఇ.చు.ఉ.సే.దంశయతి-తే।అదదంశత్-త।దంశితః
దసి-భాషార్థే.ఇ.చు.ఉ.స.సే.దంసయతి-తే।అదదంసత్-త।దంసితః
దసు-ఉపక్షయే.ఉత్.ది.ప.స.సే. దస్యతి।పు—అదసత్।దసిత్వా,దస్త్వా
దహ-భస్మీకరణే.భ్వా.ప.అని.దహతి।దగ్ధా।అధాక్షీత్॥దహనః-దగ్ధః.
దహి-దాహేదీప్తౌచ.ఇ.చు.ఉ.స. సే. దంహయతి-తే।అదదంహత్-త।
(డు) దాఞ్-దానే.ఞిత్.డ్విత్.జు.ఉ.అని.దదాతి-దత్తే।దాతా(౭౧పు)
దాణ్-దానే.ణిత్.భ్వా.ప.స.అని.యచ్ఛతి।దాతా।అదాత్॥దత్తమ్
దాన-ఋజ్ఞనే.భ్వా.ఉ.సే.ఆర్జవేఽర్థేసన్. దీదాంసతి-తే। అదీదాంసీత్-
అదీదాంసిష్ట(౪౪పు॥)ఋజ్ఞనార్థే-దానయతి-తే॥దానయన్
దాప్-లవనే.పిత్.అ.ప.స.అని.దాతి-దాతః। అదాసీత్॥ దాతః-దాత్ర
దామృ-దానే.చు.ఆ.స.సే.దామయతే।ఋ-అదదామత॥దామా [మ్
(దాయృ-దానే.భ్వా.ఆ.సే.దాయతే।అదాయిష్ట॥ఋ.అదదాయత్)
దాశృ-హింసాయామ్.ఋ-వై.స్వా.స.సే.దాశ్నోతి। అదాశీత్॥దాశః
దాశృ-దానే.చు.ఉ.స.సే.దాశయతి-తే।ఋ-అదదాశత్-త॥దాశితః
దాసృ-(శృ) దానే.ఋ.భ్వా.ఉ.స.సే.దాసతి-తే।అదాసీత్-అదాసిష్ట॥
దిభి-(పి)ప్రేరణే.ఇ.చు.ఉ.స.సే.దిమ్భయతి-తే।అదిదిమ్భత్-త॥దిమ్భః
దివ-మర్దనే.చు.ఉ.స.సే.దేవయతి-తే।అదీదివత్-త॥దేవితః

దివి-ప్రీణనే.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.దిన్వతి|దిన్వితా|అదిన్వీత్॥దిన్వనమ్-
దివు-క్రీడావిజిగీషావ్యవహారద్యుతిస్తుతిమోదమదస్వప్నకాన్తిగతిషు. ఉ
త్.ది.ప.అక,స.సే.దీవ్యతి(పు॥౭౯)దేవిత్వా,ద్యూత్వా.ద్యూతమ్.
దివు-పరికూజనే.ఉత్.చు.ఆ.స.సే.దేవయతే|అదిదేవత॥ [దేవః.
దిశ-అతిసర్జనే.తు.ఉ.అని.దిశతి-తే|దేష్టా|అదిక్షత్-త॥దిష్టమ్.దేశః
దిహ-ఉపచయే.అ.ఉ.స.అని.దేగ్ధి-దిగ్ధే(౭౮.పు॥)అదిగ్ధ, అదిక్షత్-త॥ దే
దీఙ్-క్షయే.ఙిత్.ది.ఆ.అక.అని.దీయతే(పు॥౭౩)అదాస్త॥దీనః. (హః
దీక్ష-మౌణ్డ్యేజ్యోపనయననియమవ్రతాదేశేషు.భ్వా.ఆ.సే.దీక్షతే॥దీక్షా.
దీధీఙ్-దీప్తిదేవనయోః.ఙిత్.వై.అ.ఆ.అక.సే.దీధీతే|దీధితా|అదీధిష్ట.
దీపీ-దీప్తౌ.ఈ.ది.ఆ.అక.సే.దీప్యతే|దీపితా|అదీపి,అదీపిష్ట|దీప్తః.
దు-గతౌ.భ్వా.ప.స.అని.దవతి|దోతా|అదౌషీత్॥దవః.దావః.
(టు)దు-ఉపతాపే.స్వా.ప.స.అని.దునోతి॥కర్మ-దూయతే|దవథుః.
దుల-ఉత్క్షేపే.చు.ఉ.స.సే.దోలయతి-తే|అదూదులత్-త॥ దులిః.దోలా.
దుష-వైకృత్యే.ది.ప.అక.అని.దుష్యతి| దోష్టా| దోక్ష్యతి| పు-అదుషత్॥
కర్మ-దుష్యతే|అదోషి॥కృ॥దూష్యమ్- దూషణమ్-దుష్టః దోషః|
దుహ ప్రపూరణే.అ.ఉ.ద్వి.అని.గాం దోగ్ధి- దుగ్ధేవాపయోగోపః| దో
గ్ధా|ధోక్ష్యతి-తే|అధుక్షత్-త,అదుగ్ధ|ణిచ్-దోహయతి-తే| సన్-దు
ధుక్షతి-తే|కర్మ-దుహ్యతే॥దుగ్ధమ్. (హితః.
దుహిర్-అర్దనే.ఇర్.భ్వా.ప.స.సే.దోహతి|అదుహత్, అదోహీత్॥ దు
దూఙ్-పరితాపే.ఙిత్.ది.ఆ.అక.సే.దూయతే|దుదువే|దవితా|అదవిష్ట
ణిచ్-దావయతి-తే|అదూదువత్-త|కర్మ-దూయతే-అదావి| సన్-
దుదూషతే॥కృ॥దూనః-దూతిః. (విదారకః.
దృ-హింసాయామ్.వై.స్వా.ప.స.అని.దృణోతి|దర్తా| అదార్షీత్॥దరః,
దృఙ్-ఆదరే.ఙిత్.తు.ఆ.స.అని.ఆఙ్పూర్వః-ఆద్రియతే|ఆదద్రే| ఆదర్తా|
ఆదృత॥ణిచ్-ఆదారయతి-తే-ఆదీదరత్-త॥సన్. ఆదిదరిషతే| కర్మ-
ఆద్రియతే-ఆదారి॥ఆదృత్య-ఆదృతః.

దృప-హర్ష మోహనయోః.ది.ప.అక.వే.దృప్యతి।దర్పితా, దర్ప్తా,ద్రప్తా
అదృపత్,అదర్పీత్,అద్రాప్సీత్,అదార్ప్సీత్।ణిచ్ - దర్పయతి- తే।
అదీదృపత్-అదదర్పత్-త॥దర్పః,దృప్తః. (తే-అదర్పి॥
దృప (ఫ)ఉత్క్లేశే.తు.ప.స.సే.దృపతి।దర్పితా। అదర్పీత్॥కర్మ-దృప్య
దృప-సన్దీపనే.వాచు.ఉ.స.సే.దర్పయతి- తే।అదీదృపత్, అదదర్పత్-త॥
పక్షే-దర్పతి।అదర్పీత్(దృపీతి కేచిత్)
దృఫి-(మ్ఫ)ఉత్క్లేశే.తు.ప.స.సే.ఇ.దృమ్ఫతి।అదృమ్ఫీత్॥దృమ్ఫితా.
దృభీ-భయేసన్దర్భేచ.ఈ.వాచు.ఉ.స.సే.దర్భయతి- తే।అదీదృభత్, అ
దదర్భత్-త।పక్షే-భ్వా.ప.దర్భతి।అదర్భీత్॥దర్భః-దృబ్ధః.
దృభీ-గ్రన్థే.ఈ.తు.ప.స.సే.దృభతి।దర్భితా।అదర్భీత్॥ దృభ్యతే-దృబ్ధః.
దృశిర్-ప్రేక్షణే.ఇర్.భ్వా.ప.స.అని.పశ్యతి(పు॥౩౨॥అదర్శత్,అద్రాక్షీ
త్॥ణిచ్-దర్శయతి-తే।అదదర్శత్,అదీదృశత్-త।సన్-దిదృక్షతే।
కర్మ-దృశ్యతే।అదర్శి॥దృష్టమ్-దృష్టిః-దృష్ట్వా-ప్రదృశ్య.
దృహ-వృద్ధౌ.భ్వా.ప.అక.సే.దర్హతి।అదర్హీత్॥దర్హితః॥ (హితః.
దృహి-వృద్ధౌ.ఇ.భ్వా.ప.అక.సే.దృంహతి।దదృంహ। అదృంహీత్। దృం
దౄ-భయే.భ్వా.ప.అక.సే.ఘ.దరతి।అదారీత్॥దరయతి-అదదరత్॥దీర్ణః
దౄ-విదారణే.క్ర్యా.ప.స.సే.దృణాతి। దదార- దద్రతుః,దదరతుః।దరి
తా,దరీతా॥కర్మ-దీర్యతే-అదారి॥విదీర్ణః.
దేఙ్.రక్షణే.ఙిత్.భ్వా.ఆ.స.అని-దయతే।దిగ్యే।దాతా।అదిత(౭౦॥పు)॥
ణిచ్-దాపయతి-తే॥సన్-దిత్సతే॥కర్మ-దీయతే-అదాయి॥దత్తః.
దేవృ-దేవనే.భ్వా.ఆ.అక.సే దేవతే।అదేవిష్ట॥దేవితః॥ణి-అదిదేవత్
దైప్-శోధనే.పిత్.భ్వా.ప.స.అని.దాయతి। దదౌ।దాతా। అదాసీత్।క
ర్మ-దాయతే-అదాయి॥దాతః-అవదాతః.
దో-అవఖణ్డనే.ది.ప.అని.ద్యతి।దదౌ।దాతా।అదాత్॥దానమ్-దాత్రమ్
ద్యు-అభిగమనే.అ.ప.అని.ద్యౌతి।ద్యోతా।అద్యౌషీత్ కర్మ-ద్యూయతే
ద్యుత-దీప్తౌ.భ్వా.ఆ.స.సే.ద్యోతతే।దిద్యుతే।ద్యు- అద్యుతత్, అద్యోతి

ష్ఠ్వా కర్మ-ద్యుత్యతే।ణిజన్తాత్తు-ద్యోత్యతే।ద్యుతిః. (తమ్.

ద్యై-న్యక్కరణే.భ్వా.ప.స.అని.ద్యాయతి।ద్యాతా। అద్యాసీత్॥ ద్యా

ద్రమ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.ద్రమతి।ద్రమితా।ప-అద్రమీత్॥ద్రమ్మః=మాన

ద్రవస్-పరితాపే.క.ద్రవస్యతి॥ (భేదః.

ద్రా-కుత్సాయామ్.అ.ప.అక.అని.ద్రాతి।దద్రౌ। ద్రాతా। అద్రాసీత్॥

నిద్రా.ద్రాక్-నిద్రాళుః. (ద్రాతః.

ద్రాక్షి-కాఙ్క్షాయాంశబ్దేచ.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.ద్రాఙ్క్షతి।అద్రాఙ్క్షీత్॥ద్రా

ద్రాఖృ-శోషణాలమర్థయోః.ఋ.భ్వా.ప.స.సే.ద్రాఖతి।అద్రాఖీత్॥ ణి

చ్-అదద్రాఖత్॥ద్రాఖితః. (ద్రాఘితః.

ద్రాఘృ-శక్తిభఙ్గమాయామేషు.ఋ.భ్వా.ప.స.సే.ద్రాఘతి। అద్రాఘీత్

ద్రాడృ-విశరణే.భ్వా.ఆ.స.సే.ద్రాడతే।అద్రాడిష్ట॥ ఋ- అదద్రాడత్॥

ద్రాహృ-నిద్రాక్షయే.ఋ.భ్వా.ఆ.అక.సే.ద్రాహతే।అద్రాహిష్ట।

ద్రు-అనుతాపే.వై.భ్వా.స్వా.ద్రవతి,ద్రుణోతి।అద్రావీత్.ఇతికేచిత్.

ద్రు-గతౌ.భ్వా.ప.స.అని.ద్రవతి।ద్రోతా।అదుద్రువత్॥ద్రవః-ద్రవ్యమ్-

ద్రుడ-మజ్జనే.భ్వా.ప.ద్రోడతి॥తు.కు.ద్రుడతి-ఇతిబోపదేవః.

ద్రుణ-హింసాగతికౌటిల్యేషు.తు.ప.స.సే.ద్రుణతి।అద్రోణీత్॥ద్రోణః.

ద్రుహ-జిఘాంసాయామ్.ది.ప.స.వే.ద్రుహ్యతి।ద్రోహితా;ద్రోగ్ధా,ద్రో

ఢా(పు॥౫౧)।ద్రోహః. (వీత్,అద్రవిష్ట।

ద్రూఞ్-హింసాయామ్.ఞిత్.క్ర్యా.ఉ.స.సే.ద్రుణాతి.ద్రుణీతే।అద్రా

ద్రేకృ-శబ్దోత్సాహయోః.భ్వా.ఆ.సే.ద్రేకతే।అద్రేకిష్ట॥ అదిద్రేకత్.

ద్రై-స్వప్నే.భ్వా.ప.అక.అని.ద్రాయతి।ద్రాతా।అద్రాసీత్॥నిద్రా-

ద్విష-అప్రీతౌ.అ.ఉ.స.అని.ద్వేష్టి-ద్విష్టే (౬౭-పు॥) ద్వేష్టుమ్-ద్విష్టః.

ద్వృ-సంవరణే.భ్వా.ప.అని.ద్వరతి।అద్వార్షీత్॥ద్వాః-ద్వారమ్.ఇతిబోప

దేవః.)

ధ.

ధక్క-(క)-నాశనే.చు.ఉ.స.సే.ధక్కయతి-తే।అదధక్కత్.త॥ధక్కితః.

ధణ (న) శబ్దే.భ్వా.ప.స.సే.ధణతి।అధా(ధ)ణీత్॥ధణితః.

ధన-ధాన్యే. వై. జు. ప. సే. దధన్తి దధన్తః-దధనతి। అధా(ధ)నీత్॥ధనమ్
(ధన్వ. గతౌజ్ఞానేచ. సౌత్రః. భ్వా. ప. స. సే. ధన్వతి। దధన్వ॥ ధన్వన్తరిః.)
ధమ-ధ్వానే. సౌ. ప. స. సే. ధమతి। ఏ-అధమీత్॥ధమనమ్-ధమనిః.
ధవి గతౌ-భ్వా. ప. స. సే. ఇ. ధన్వతి అధన్వీత్॥ధన్వితః.
(డు)ధాఞ్-ధారణపోషణయోః. డ్విత్. ఞిత్. జు. ఉ. స. అని. దధాతి-ధత్తే।
ధాతా। అధాత్-అధిత (౭౧॥పు) ణిచ్-ధాపయతి। సన్-ధిత్సతి-తే। క
ర్మ-ధీయతే॥కృ। హితః హిత్వా. నిధాయ-ఆధానమ్-ధాతా-ధత్రిమ
మ్-విధిః-విధాయకః, ధాత్రీ.

ధావు-గతిశుద్ధ్యోః. ఉత్. భ్వా. ఉ. అక. సే. ధావతి-తే। ధావితా। ధావనమ్-
ధి-ధారణే. తు. ప. స. అని. ధియతి। ధేతా। అధైషీత్। ధియన్. (ధాతః.
ధిక్ష-సన్దీపనక్లేశనజీవనేషు. భ్వా. ఆ. సే. ధిక్షతే। అధిక్షిష్ట॥ధిక్షితః.
ధివి-ప్రీణనే. ఇ. భ్వా. ప. స. సే. ధినోతి। (పు॥౨౮.)। ధిన్వితః-ధిన్వన్.
ధిష-శబ్దే. వై. జు. ప. స. సే. దిధేష్టి-దిధిష్టః। అధేషీత్.

ధీఙ్-ఆధారే. ఙిత్. ది. ఆ. స. అని. ధీయతే। ధేతా। అధేష్ట ధీనః. (ధీర్య.
ధీర-అవజ్ఞాయామ్. అదు. ఉ. స. సే. అవధీరయతి-తే। అవాదిధీరత్-త్॥అవ
ధుక్ష సన్దీపనే. భ్వా. ఆ. స. సే. ధుక్షతే। ధుక్షితా। అధుక్షిష్ట॥ధుక్షణమ్.
ధుఞ్-కమ్పనే. ఞిత్. స్వా. ఉ. స. అని. ధునోతి-ధునుతే(౭౩॥పు)ధుతః.
ధుర్వీ-హింసాయామ్. ఈ భ్వా. ప. స. సే. ధూర్వతి। అధూర్వీత్॥ ధూర్తః.
ధూ-విధూననే. తు. ప. స. సే. ధువతి। ధవితా। అధావీత్॥ధువన్.
ధూఞ్-కమ్పనే. ఞిత్. స్వా, క్ర్యా. ఉ. స. వే. ధూనోతి-ధునాతి। ధవితా,
ధోతా॥చు-ధూనయతి, ధావయతి, ధవతి-తే(౬౦॥పు)ధూతః, ధూమః
ధూప-సన్తాపే. భ్వా. ప. స. సే. ధూపాయతి। అధూపాయీత్, అధూపీత్॥
కర్మ. ధూప్యతే-అధూపి। ధూపః-ధూపాయితః-ధూపితః.
ధూప-దీప్తౌభాషార్థేచ. చు. ఉ. అక. సే. ధూపయతి-తే। అదూధుపత్-త॥
ధూరీ-హింసాగత్యోః. ఈ. ది. ఆ. స. సే. ధూర్యతే। అధూరిష్ట। ధూర్తః.
ధూస(శ, ష)కాన్తికరణే. చు ఉ. స. సే. ధూసయతి-తే। అదూధుసత్-త॥

ధృ-ధారణే.చు.ఉ.అని.ధారయతి-తే।అదీధరత్-త।ధారణా-ధారా.

ధృఙ్-అవధ్వంసనే.ఙిత్.భ్వా.ఆ.అని.ధరతే।దధ్రే।ధర్తాసే।అధృత॥

ధృఙ్-అవస్థానే.ఙిత్.తు.ఆ.స.అని.ధ్రియతే।అధృత॥ధ్రియమాణః.ధృతః.

ధృఞ్-ధారణే.ఞిత్.భ్వా.ఉ.స.అని.ధరతి-తే।అధార్షీత్,అధృత॥ధృతిః

ధృజ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.ధర్జతి।దధర్జ।అధర్జీత్॥ధృజితః.

ధృజి-గతౌ.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.ధృఞ్జతి।అధృఞ్జీత్॥ధృఞ్జితః.

ధృష-ప్రసహనే.వాచు.ఉ.స.సే.ధర్షయతి-తే।అదీధృషత్-అదధర్షత్-త।పక్షే.భ్వా.ప.ధర్షతి।అధర్షీత్॥ధర్షః-ధర్షితః।ధర్షణమ్.

(ఞి)ధృషా-ప్రాగల్భ్యే.ఞిత్.ఆత్.స్వా.ప.అక.సే.ధృష్ణోతి.అధర్షీత్॥ణిచ్-ధర్షయతి-తే।అదీధృషత్,అదధర్షత్-త।ధృష్టః,ధృష్ణుః.

ధేట్-పానే.టిత్.భ్వా.ప.స.అని.ధయతి।ధాతా।అధాత్॥స్తనన్ధయః.

ధోర్ఋ-గతిచాతుర్యే.ఋ.భ్వా.ప.అక.సే.ధోరతి।అధోరీత్।ణిచ్-అదుధోరత్॥ధోరణమ్. (త్॥నాడిన్ధమః

ధ్మా-శబ్దాగ్నిసంయోగయోః.భ్వా.ప.స.అని.ధమతి।ధ్మాతా।అధ్మాసీ

ధ్యై-చిన్తాయామ్.భ్వా.ప.స.అని.ధ్యాయతి।ధ్యాతా।అధ్యాసీత్॥ధ్యానమ్.ధ్యాత్వా.నిధ్యాయ.ధ్యాతః.

ధ్రజ(జి)-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.ధ్రజతి(ధ్రఞ్జతి)॥ధ్రజితః.

ధ్రణ-శబ్దే.భ్వా.ప.స.సే.ధ్రణతి।అధ్రా(ధ్ర)ణీత్॥ధ్రణితః.ధ్రాణః.

(ఉ)ధ్రస-ఉఞ్ఛే.ఉత్.క్ర్యా.ప.స.సే.ధ్రస్నాతి(ఉధ్రస్నాతి)ధ్రస్తః

(ఉ)ధ్రస-ఉత్క్షేపే.చు.ఉ.స.సే.(ఉ)ధ్రాసయతి-తే।అదిధ్రసత్-త।

ధ్రాక్షి-కాఙ్క్షాయాఙ్ఘోరవాసితేచ.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.ధ్రాఙ్క్షతి।అధ్రాఙ్క్షీత్॥ధ్రాఙ్క్షః. (ధ్రాక్షత్.

ధ్రాఖృ-శోషణాలమర్థయోః.ఋ.భ్వా.ప.స.సే.ధ్రాఖతి।ణిచ్-అద

ధ్రాఘృ-సామర్థ్యే.ఋ.భ్వా.ఆ.సే.ధ్రాఘతే।అధ్రాఘిష్ట।అదధ్రాఘత్.

ధ్రాడృ-విశరణే.ఋ.భ్వా.ఆ.స.సే.ధ్రాడతే।అధ్రాడిష్ట॥అదధ్రాడత్.

ధ్రిజ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.ధ్రేజతి।అధ్రేజీత్॥ధ్రేజకః.

ధ్రు-స్థైర్యే.భ్వా.ప.అక.అని.ధ్రవతి|అధ్రౌషీత్॥ధ్రుతః.ధ్రవః.

ధ్రు-గతిస్థైర్యయోః.తు.ప.స.అని.ధ్రువతి|కు.ధ్రుతా.అధ్రౌషీత్॥ధ్రువః

ధ్రువ-గతిస్థైర్యయోః.తు.ప.స.సే.ధ్రువతి|ధ్రువితా|అధ్రువీత్

ధ్రేకృ-శబ్దోత్సాహయోః.ఋ.భ్వా.ఆ.స.సే.ధ్రేకతే|అధ్రేకిష్ట॥ ణిచ్ ధ్రేకయతి-తే|అదిధ్రేకత్-త|ధ్రేకితః.

ధ్రై-తృప్తౌ.భ్వా.ప.అక.అని.ధ్రాయతి|ధ్రాతా|అధ్రాసీత్॥ధ్రాయక

ధ్వజ గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.ధ్వజతి|అధ్వా(ధ్వ)జీత్॥ధ్వజితః,ధ్వజః.

ధ్వజి-గతౌ.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.ధ్వఞ్జతి|అధ్వఞ్జీత్॥ధ్వఞ్జితః. (ధ్వనిః.

ధ్వన(ణ)-శబ్దే.భ్వా.ప.అక.సే.ధ్వనతి|అధ్వా(ధ్వ)నీత్॥ ఘ.ధ్వనయతి॥

ధ్వన-శబ్దే.అచు.ఉ.స.సే.ధ్వనయతి-తే|అదధ్వనత్-త|ధ్వాన్తమ్.ధ్వానః

ధ్వంసు-అవస్రంసనేగతౌచ.ఉత్.భ్వా.ఆ.అక.సే.ధ్వంసతే|అధ్వసత్, అధ్వంసిష్ట॥ధ్వస్తః. (త్॥ధ్వాఙ్క్షః.

ధ్వాక్షి-కాఙ్క్షాయాఙ్ఘోరవాసితేచ.ఇ.భ్వా.ప.సే.ధ్వాఙ్క్షతే|అధ్వాఙ్క్షీ

ధ్వృ-హూర్ఛనే.భ్వా.ప.అక.అని.ధ్వరతి|ధ్వర్తా|అధ్వార్షీత్॥ధ్వరః.

న

నక్క-నాశనే.చు.ఉ.స.సే.నక్కయతి-తే|అననక్కత్-త॥నక్కితః.నక్కనమ్

నఖ-సర్పణే.భ్వా.ప.స.సే.నఖతి|అనాఖీత్,అనఖీత్॥నఖితః,నఖః.

(ఓ)నజీ-లజ్జాయామ్.ఈ.భ్వా.ఆ.అక.సే.నజతే|అనజిష్ట॥నగ్నః.నగ్నికా

నట-నృత్తౌహింసనేచ.భ్వా.ప.స.సే.పరిణటతి|అనా(న)టీత్॥ నాట్యమ్.

నట-అవస్యన్దనే.చు.ఉ.స.సే.నాటయతి-తే|అనీనటత్-త॥నాటకమ్.

నడ-భాషార్థే.చు.ఉ.స.సే.నాడయతి-తే|అనీనడత్-త॥నాడీ. (కః.

(టు)నది-సమృద్ధౌ.ట్విత్.ఇ.భ్వా.ప.అక.సే.నన్దతి అనన్దీత్॥నన్దథుః-నన్ద

నమ్బ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.నమ్బతి|అనమ్బీత్॥నమ్బితః॥

(నయ-గతౌ.భ్వా.ఆ.స.సే.నయతే| అనయిష్ట)ఇతినాదిషుకేచిత్పఠన్తి.

నర్ద-శబ్దే.భ్వా.ప.స.సే.నర్దతి|అనర్దీత్॥నర్దితా|నర్దకః. (నాళీ.

నల-ప్రకాశేబన్ధనేచ.చు.ఉ.స.సే.నాలయతి-తే| అనీనలత్-త॥ నాలః,

నాథృ-యాచ్ఞోపతాపైశ్వర్యాశీష్షు.ఋ.భ్వా.ప.సే.నాథతి। అనాథీత్।
ఆశిషి-ఆ.నాథతే।అనాథిష్ట॥ణిచ్-నాథయతి-తే। అననాథత్-త। నాథః
నాధృ యాచ్ఞోపతాపైశ్వర్యాశీష్షు.ఋ.భ్వా.ప.స.సే.నాధతి।అనాధీత్
నివాస-ఆచ్ఛాదనే.అదు.ఉ.స.సే.నివాసయతి-తే।అనినివాసత్-త॥నివా
నిష్క-పరిమాణే.చు.ఆ.స.సే.నిష్కయతే।అనినిష్కత॥ నిష్కః. (సః
నీల వర్ణే.భ్వా.ప.స.సే.నీలతి।నీలితా।అనీలీత్॥నీలః.(కేచిణ్ణాదౌపఠన్తి)
నుడ-హింసాయామ్.తు.ప.స.సే.నుడతి।కు-నుడితా।అనుడీత్.నుడకః.
నూష-హింసనే.సౌ.భ్వా.ప.స.సే.నూషతి।అనూషీత్॥నూషితః.
నృతీ-గాత్రవిక్షేపే.ఈ.ది.ప.అక.సే.నృత్యతి(౫౦॥పు)ణిచ్-నర్తయతే-
అననర్తత,అనీనృతత॥కర్మ-నృత్యతే-అనర్తి।కృ॥నృత్యన్-నృత్తమ్.
నౄ-నయే.భ్వా.ప.స.సే.నరతి।అనారీత్॥ఘు-నరయతి-తే।నరః.నరకః
నౄ-నయే.క్ర్యా.ప.స.సే.నృణాతి।అనారీత్॥ణిచ్-నారయతి-తే॥నారీ

ప.

పక్ష-పరిగ్రహే.చు.ఉ.స.సే.పక్షయతి-తే।అపపక్షత్-త॥పక్షః,పక్షితః
పక్ష-పరిగ్రహే.భ్వా.ప.స.సే.పక్షతి। అపక్షీత్॥అయమదన్తచురాదౌ.
(డు)పచష్-పాకే.డ్విత్.షిత్.భ్వా.ఉ.స.అని.పచతి-తే।పక్తా।పక్ష్యతి-
తే।అపాక్షీత్-అపక్త॥ణిచ్-పాచయతి-తే। సన్-పిపక్షతి-తే।కర్మ-
పచ్యతే-అపాచి॥కృ॥పచనమ్-పాకః-పక్వమ్-పక్త్రిమమ్. (పు॥౪౭)
పచి-వ్యక్తీకరణే.ఇ.భ్వా.ఆ.స.సే.పఞ్చతే।అపఞ్చిష్ట॥పఞ్చితః-పఞ్చ
పచి-విస్తారవచనే.ఇ.చు.ఉ.స.సే.పఞ్చయతి-తే। అపపఞ్చత్-త॥ ప్రప
పజి.ఆవరణే.ఇ.సౌ.భ్వా.ప.స.సే.పఞ్జతి।అపఞ్జీత్॥పఞ్జితః (ఇ్వః
పట-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.పటతి।పటితా।అపాటీత్,అపటీత్॥ పటః-
పట-భాషార్థే.చు.ఉ.స.సే.పాటయతి-తే।అపీపటత్-త॥పాటీ-పాటలః
పట-వేష్టనే.అదు.ఉ.స.సే.పటయతి-తే।అపపటత్-త॥ పటలః. పటీరః
పఠ-వ్యక్తాయాంవాచి.భ్వా.ప.సే.పఠతి।పఠితా।అపా(ప)ఠీత్॥పఠనమ్.
పడి-గతౌ.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.పణ్డతే।అపణ్డిష్ట॥పణ్డితః-పణ్డః॥

పడి-సంహతౌ.ఇ.వాచు.ఉ. సే.పణ్డయతి-తే। అపపణ్డత్-త॥పణ్డః-పణ్డితి
పణ-వ్యవహారేస్తుతౌచ.భ్వా.ఆ.స. సే.పణతే అపణిష్ట(౨౯॥ పు)స్వార్థే
ఆయప్రత్యయః-ప.పణాయతి।పణాయితా,పణితా।అపణాయీత్
ప:ః,పణనమ్. (తి,పతతి-
పత-గతౌ వా.అచు.ఉ.స. సే.పతయతి-తే అపపతత్-త॥ పత్మె-పాతయ
(పత-ఐశ్వర్యే.ది.ఆ.అక. సే.పత్యతే.అపతిష్ట)ఇతి పాఠాన్తరమ్.(పాతః
పత్ ఌ.గతౌ.ఌ.భ్వా.ప. సే.పతతి।పతితా।అపప్తత్॥ పతితః-పతిత్వా-
పథ-(థ)ప్రక్షేపే.చు.ఉ.స.సే.పాథయతి।అపీపథత్(పథీతి కేచిత్-తన్మ
తేతు-పన్థయతి) (థ్యమ్-
పథే-గతౌ.ఏ.భ్వా.ప.స.సె.పథతి । అపథీత్॥ పన్థాః- పథః.పథితః- ప
పద-గతౌ.ది.ఆ.స.అని.పద్యతే।పత్తా।అపాది(౪౩॥ పు)పన్నః.పత్త్వా-
ప్రపద్య-పత్తుమ్ (తిభ్వాదిరితి కేచిత్)
పద-గతౌ.అచు.ఆ.స. సే.పదయతే।అపపదత॥పదమ్-పదవీ-పద్మ-(పదతీ
పన-వ్యవహారేస్తుతౌచ.పనతే-పనాయతీత్యాదిసర్వంపణవత్-
పమ్పస్-దుఃఖే.క.పమ్పస్యతి॥పమ్పా-
పయ-గతౌ.భ్వా.ఆ.స. సె.పయతే।అపయిష్ట॥పయితః-పయనమ్-
పయస్-ప్రసృతౌ.క.పయస్యతి॥పయః-పయస్యమ్-
పర్ణ-హరితభావే.అచు.ఉ.స.సె.పర్ణయతి-తే।అపపర్ణత్- త॥ పర్ణమ్-
పర్ద-కుత్సితేశబ్దే.భ్వా.ఆ.అక.సె.పర్దతే అపర్దిష్ట॥పర్దితః-పర్దః
పర్ప గతౌ.భ్వా.ప.స. సె.పర్పతి।పర్పితా।అపర్పీత్॥పర్పమ్-పర్పటః
పర్వ-(ర్బ)పూరణేగతౌచ.భ్వా.ప స. సె.పర్వతి।పర్వితా।అపర్వీత్॥పర్వ-
పల,పల్ల-గతౌ.భ్వా.ప.స. సె. పలతి।అపాలీత్,పల్లతి॥పలమ్,పల్లః- పల్లీ
పల్యూల-లవనపవనయోః అచు.ఉ.పల్యూలయతి-తే। అపపల్యూలత్-త
పశ(ష)బన్ధనే.చు.ఉ. సె. పాశయతి-తే।అపీపశత్-త॥ (వాచు-పశతీతి
పష(స)-గతౌ.అచు.ఉ. సె.పషయతి-తే।అపపషత్-త॥ కేచిత్)
పసి(శి)-నాశనే.ఇ.వాచు.ఉ.స.సె.పంసయతి-తే।అపపంసత్-త॥పంసతి-

పా- పానే. భ్వా. ప. స. అని. పిబతి(౩౧పు॥)ణిచ్-పాయయతే॥సన్-పిపాస
తి॥యఙ్-పేపీయతే॥కర్మ-పీయతె-అపాయి॥కృ॥ పీతమ్. పీత్వా. ప్ర
పాయ. పాతా. పాతుమ్-పానమ్ పిబన్.

పా-రక్షణె. అ. ప. స. అని. పాతి(౬౩పు)ణిచ్-పాలయతి॥కర్మ-పాయతె

పార-కర్మసమాప్తౌ. అచు. ఉ. స. సె. పారయతి-తె।అపపారత్-త॥

పాల-రక్షణె. చు. ఉ. స. సె. పాలయతి-తె।అపీపలత్-త॥ పాలకః-పాలితః

పి-గతౌ. తు. ప. అని. పియతి। పేతా।అపైషీత్॥పిఙ్ ఇ (తి కేచిత్

పిచ్ఛ(చ్ఛ)-కుట్టనే. చు. ఉ. సె. పిచ్ఛయతి-తె। అపిపిచ్ఛత్-త॥ తు. పిచ్ఛతి

పిజి-హింసాబలాదానసకేతనేషు. ఇ. చు. ఉ. సె. పిఞ్జయతి- తె (పేజయతి)

పిజి వర్ణే. ఇ. ఆ. స. సె. పిఞ్జ్తే।పిఞ్జితా।అపిఞ్జిష్ట॥పిఞ్జః పిఞ్జరః

పిట-శబ్దసఙ్ఘాతయోః. భ్వా. ప. స. సె. పేటతి। అపేటీత్॥ పేటకః, పేటి

పిఠ-హింసాసఙ్క్లేశనయోః. భ్వా. ప. స. సె. పేఠతి।అపేఠీత్॥పిఠరః

పిడి-సఙ్ఘాతే. ఇ. భ్వా. ఆ. స. సె. పిణ్డతె।అపిణ్డిష్ట పిణ్డితః-పిణ్డః

పిడి-సంహతౌ. ఇ. చు. ఉ. స. సె పిణ్డయతి-తె।అపిపిణ్డత్-త॥పిణ్డయన్

పిల-ప్రేరణె. చు. ఉ. స. సె. పేలయతి-తె।అపీపిలత్-త॥పేలకః-పేలితః

పివి-సేచనే. ఇ. భ్వా. ప. స. సె. పిన్వతి।పిన్వితా।అపిన్వీత్॥పిన్వన్.

పిశ-అవయవే. తు. ప. స. సే. (*౬పు॥)పింశతి। పేశితా।అపేశీత్॥పిశితమ్.

పిష-హింసాయాఙ్గతౌచ. భ్వా; చు. ప. స. సే. పేషతి; పేషయతి॥ పేషకః.

పిష్ౢ సఞ్చూర్ణనే. ౡ. రు. ప. అని. పినష్టి(౭*పు) పిష్టమ్. పేష్టమ్. పిష్ట్వా

పిసి-గతౌభాషార్థేచ. ఇ. వాచు. ఉ. స. సే. పింసయతి-తే।పింసతి॥పింసితః.

పిసృ-గతౌ. ఋ. వాచు. ఉ. స. సే. పేసయతి-తే।అపిపేసత్-త॥పేసతి॥

పీఙ్-పానే. ఞిత్. ది. ఆ. అని. పీయతే। పేతా। అపేష్ట॥పీతం. పీత్వా. పీయ

పీడ అవగాహనే. చు. ఉ. సే. పీడయతి-తే।అపీపిడత్, అపిపీడత్-త।పీడా.

పీయ-ప్రీణనే. సౌ. ప. స. సే పీయతి।అపీయీత్॥పీయూషమ్.

పీల-ప్రతిష్టమ్భే. భ్వా. ప. స. సే. పీలతి।అపీలీత్॥పీలుః. పీలితమ్.

పీవ-స్థౌల్యే. భ్వా. ప. అక. సే. పీవతి।పీవితా।అపీవీత్॥పీవః. పీవితమ్.

పుచ్ఛ-ప్రమా(ణే) దే. భ్వా. ప-అక. సే. పుచ్ఛతి। అపుచ్ఛీత్॥పుచ్ఛం-పుచ్ఛీ.
పుట-సంశ్లేషణే. తు. ప. సే. పుటతి। స్ఫు-పుటితా। అపుటీత్॥పుటమ్. పుటితః.
పుట-(టి) భాషార్థే. వా చు. ఉ. సే. పోటయతి. తే। అపూపుటత్-త(పుణ్టయ
పుట-సంసర్గే. అచు. ఉ. సే. పుటయతి- తే। అపుపుటత్ -త॥ [తి) పోటా
పుట్ట-అల్పీభావే. చు. ఉ. స. సే. పుట్టయతి- తే। అపుపుట్టత్ - త॥పుట్టనమ్-
పుడ-ఉత్సర్గే. తు. ప. స. సే. పుడతి। పోడితా। అపోడీత్॥పోడనమ్. పుడితః.
పుడి-మర్దనే. ఇ. భ్వా. ప. స. సే. పుణ్డతి। పుణ్డితా। అపుణ్డీత్॥పుణ్డ్రః.
పుణ-కర్మణి శుభే. తు. ప. సే. పుణతి। పోణితా। అపోణీత్॥నిపుణః, పుణ్యమ్
పుథ-హింసాయామ్. ది. ప. స. సే. పుథ్యతి। పోథితా। అపోథీత్॥పుథ్యన్.
పుథ-భాషార్థే. చు. ఉ. స. సే. పోథయతి- తే। అపూపుథత్ -త॥పోథః.
పుథి-హింసాసంక్లేశనయోః. ఇ. భ్వా. ప. స. సే. పున్థతి। అపున్థీత్॥పున్థితః
పుర-అగ్రగమనే. తు. ప. స. సే. పురతి। పోరితా। అపోరీత్॥పురమ్. పురా.
పుర్వ-(ర్బ) పూరణే. భ్వా. ప. సే. పూర్వతి। పూర్వితా। అపూర్వీత్॥పూర్వః
పుల. మహత్వే. భ్వా. ప. సే. పోలతి(తు-పులతి) అపోలీత్॥ పులినమ్. పులకః
పుల-మహత్వే. చు. ఉ. సే. పోలయతి- తే। అపూపులత్ -త॥ పాలిః. పులాకః.
పుష-పుష్టౌ. భ్వా. ప. సే. పోషతి(౨౧పు॥) కర్మ-పుష్యతే. అపోషి॥ పోషణమ్.
పుష-పుష్టౌ. ది. ప. స. అని. పుష్యతి(౪౧పు॥) అపుషత్। పుష్టిః. పుష్టః. పుష్యన్
పుష-పుష్టౌ. క్ర్యా. ప. స. సే. పుష్ణాతి। పోషితా। అపోషీత్। పుషితః.
పుష-ధారణే. చు. ఉ. సే. పోషయత్యాభరణమ్। అపూపుషత్ -త॥ పోషితః.
పుష్ప-వికసనే- ది. ప. అక. సే. పుష్ప్యతి। పుష్పితా। అపుష్పీత్॥పుష్పమ్.
పుంస-అభివర్ధనే. చు. ఉ. సే. పుంసయతి- తే। అపుపుంసత్ -త। పుంసితమ్.
పుస్త-ఆదరానాదరబన్ధేషు. చు. ఉ. స. సే. పుస్తయతి- తే। అపుపుస్తత్ -త॥
పూఙ్ -పవనే. జిత్. భ్వా. ఆ. స. సే. పవతే(పు॥౪౦)॥ణిచ్ - పావయతి- తే।
అపీపవత్ -త॥ కర్మ-పూయతే- అపావి॥ పూతమ్. పవమానః.
పూఙ్ -పవనే. జిత్. ది. ఆ. సే. పూయతే। అపవిష్ట॥ పవిత్రమ్. పూయమానః
పూజ-పూజనే. చు. ఉ. స. సే. పూజయతి- తే। అపూపుజత్ -త॥ పూజితః.

పూఞ్-పవనే.ఞిత్.ఉ.స.సే.పునాతి-పునీతే(పు॥౭౯)పునన్-పునానః.
పూణ-సఙ్ఘయే.చు.ఉ.స.సే.పూణయతి-తే।అపూపుణత్-త।పూణితః.
పూయీ-విశరణేదుర్గన్ధేచ.ఈ.ది.ఆ.సే.పూయతే। అపూయిష్ట।పూయ
మ్.పూతిః. (ర్ణమ్.పూరణమ్.
పూరీ-ఆప్యాయనే.ఈ.ది.ఆ.స.సే.పూర్యతే (పు॥౫౨) పూర్తమ్.పూ
పూరీ-ఆప్యాయనే.ఈ.వాచు.ఉ.స.సే.పూరయతి-తే।పూరతి॥పూరితమ్.
పూర్ణ-సఙ్ఘాతే.చు.ఉ.స.సే.పూర్ణయతి-తే।అపుపూర్ణత్-త॥ } ఇతి కేచి
పూర్వ(ర్బ)-నివాసే.వాచు.సే.ఉ.పూర్వయతి-తే।పూర్వతి. } (త్
పూల-సఙ్ఘయే.వాచు.ఉ.పక్షే.భ్వా.పూలయతి-తే।పూలతి। అపూలీత్॥
పూష-వృద్ధౌ.భ్వా.ప.అక.సే.పూషతి।అపూషీత్।పూషా.పూషితమ్.
పృ-ప్రీతౌ.స్వా.ప.స.అని.పృణోతి।పర్తా।అపార్షీత్॥పృతః.
పృ-పాలనపూరణయోః.జు.ప.అని.పిపర్తి.పిపృతః-పిప్రతి।అపార్షీత్.
పృఙ్-వ్యాయామే.ఙిత్.తు.ఆ.అని.వ్యాప్రియతే।వ్యాపృత॥ వ్యాపారః.
పృచ-సంయమనే.వాచు.ఉ.స.సే.పర్చయతి-తే।అపీపృచత్,అపపర్చత్-
త।పక్షే.పర్చతి।అపర్చీత్॥సమ్పర్కః-సమ్పర్చనమ్
పృచీ-సమ్పర్చనే.ఈ.అ.ఆ.అక.సే.పృక్తే।పర్చితా।అపర్చిష్ట॥పృక్తః.
పృచీ-సమ్పర్కే.ఈ.ప.అక.సే.పృణక్తి।పర్చితా।అపర్చీత్॥ సమ్పృక్తః.
పృజీ-సమ్పర్కే.ఈ.అ.ఆ.అక.సే.పృక్తే।పర్జితా।అపర్జిష్ట॥పృక్తమ్.
పృడ-హర్షే.తు.ప.స.సే.పృడతి।అపర్డీత్॥ణిచి-అపీపృడత్,అపపర్డత్-త
పృణ-ప్రీణనే.తు.ప.స.సే.పృణతి।పపర్ణ।పర్ణితా।అపర్ణీత్॥పర్ణనమ్.
పృథ(థ)-ప్రక్షేపే.చు.ఉ.స.సే.పర్థయతి-తే। అపీపృథత్,అపపర్థత్-త॥
పృషు.సేచనే.ఉత్.భ్వా.ప.సే.పర్షతి అపర్షీత్॥పర్షిత్వా,పృష్ట్వా.పృష్టః
పౄ-పాలనపూరణయోః.జు.ప.స.సే.పిపర్తి(పు॥౭౦) [పూరితః,పూర్తః.
పౄ-పాలనపూరణయోః.క్ర్యా.ప.స.సే.పృణాతి। అపారీత్॥ పూర్ణః,
పౄ-పూరణే.వాచు.ఉ.స.సే.పారయతి-తే।అపీపరత్-త॥పక్షే పరతి॥
పేలృ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.పేలతి।అపేలీత్।ణౌ.అపిపేలత్-త॥

పేవృ-సేవనే. భ్వా.ఆ.సే. పేవతే।పిపేవే।అపేవీత్ ॥ఋ-అపిపేవత్-త.
పేసృ-గతౌ.భ్వా.ప.సే. పేసతి।అపేసీత్॥ఋ-అపిపేసత్-త। పేసితః.
పై-శోషణే.భ్వా.ప.స అని.పాయతి।పాతా।అపాసీత్॥పాయుః.
పైణృ-గతిప్రేషణశ్లేషణేషు.భ్వా.ప.సే.పైణతి।అపైణీత్॥ ఋ-అపిపైణత్
ప్యాయీ-వృద్ధౌ. ఈ.ఓ.భ్వా.ఆ.సే.ప్యాయతే(ల౨ పు॥)పీనః, ప్యానః
ప్యైఙ్-వృద్ధౌ.ఙిత్.భ్వా.ఆ.అని.ప్యాయతే।పప్యే।ప్యాతా। అప్యాస్త॥
ప్రచ్ఛ-జ్ఞీప్సాయామ్.తు.ప.ద్వి.అని.పృచ్ఛతి।ప్రష్టా।అప్రాక్షీత్॥పృష్టః
ప్రథ-ప్రఖ్యానే.భ్వా.ఆ.స.సే.ప్రథతే।అప్రథిష్ట।ఘు-ప్రథయతి॥ప్రథా.
ప్రథ-ప్రఖ్యానే.చు.ఉ.స.సే.ప్రాథయతి-తే।అపప్రథత్-త॥ప్రథితః.
ప్రస-విస్తారే.భ్వా.ఆ.ప.సే.ప్రసతే।అప్రసిష్ట॥ఘు-ప్రసయతి॥ప్రసితః.
ప్రా-పూరణే.అ.ప.స.అని.ప్రాతి।ప్రాతా।అప్రాసీత్॥ప్రాతమ్.
ప్రీఙ్-ప్రీతౌ.ఙిత్.ది.ఆ.అక.అని.ప్రీయతే। ప్రేతా।అప్రేష్ట॥ప్రీయమాణః
ప్రీఞ్-తర్పణే కాన్తౌ చ.ఞిత్.క్ర్యా.ఉ.స,అక.అని.ప్రీణాతి-ప్రీణీతే।ప్రే
తాసి-సే।అప్రైషీత్-అప్రేష్ట॥ప్రీణన్,ప్రీణానః-ప్రియః.ప్రీత్వా.
ప్రీఞ్-తర్పణే.ఞిత్.వా.చు.ఉ.స.అని.ప్రీణయతి-తే,ప్రాయయతి-తే।అపి
ప్రయత్-త।పక్షే-ప్రయతి-తే। కర్మ-ప్రీయతే-అప్రాయి॥ప్రీతః.
ప్రుఙ్-గతౌ.ఙిత్.భ్వా.ఆ.స.అని.ప్రవతే। ప్రోతా। అప్రోష్ట॥ప్రుతః.
ప్రుష స్నేహనే.క్ర్యా.ప.స.సే.ప్రుష్ణాతి।అప్రోషీత్॥ప్రుష్ణన్.ప్రుషితః
ప్రుషు-దాహే.భ్వా.ప.సే.ప్రోషతి।ప్రోషితా।అప్రోషీత్॥ఉత్-ప్రుష్టమ్.
ప్రేఙ్ఖోల-దోలనే అచు.ఉ.స.సే.ప్రేఙ్ఖోలయతి-తే। అపిప్రేఙ్ఖోలత్-త.
ప్రేషృ-గతౌ.ఋ.భ్వా.ఆ.స.సే.ప్రేషతే।ప్రేషితా।అప్రేషిష్ట॥ప్రేషితః.
ప్రోథృ-పర్యాప్తౌ.ఋ.భ్వా.ఉ.అక.సే.ప్రోథతి తే।అప్రోథీత్-అప్రోథిష్ట॥
ణిచి-ప్రోథయతి-తే।అపుప్రోథత్-త॥ప్రోథః-ప్రోథితః.
ప్లక్ష భక్షణే.భ్వా.ప.స.సె.ప్లక్షతి।అప్లక్షీత్॥ ప్లక్షణమ్.ప్లక్షః.
ప్లిహ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సె. ప్లేహతి। ప్లేహితా,అప్లేహీత్॥ప్లేహః.
ప్లీ-గతౌ.క్ర్యా.ప.స.అని.ప్లీనాతి। ప్లేతా।అప్లైషీత్।ప్లీతః.

ప్లుఙ్-గతౌ.ఙిత్.భ్వా.ఆ.అక.అని.ప్లవతే।ప్లోతా।అప్లోష్ట।ప్లుతః-ప్లవః.
ప్లుష-స్నేహనే.క్ర్యా.ప.సే.ప్లుష్ణాతి।ప్లోషితా।అప్లోషీత్।ప్లుష్టక్.
ప్లుషు-దాహే.ఉత్.భ్వా.ప.స.సే.ప్లోషతి।ప్లుష్ట్వా,ప్లోషిత్వా-ప్లుష్టః.
ప్లుష-దాహే.ది.ప.స.సే.ప్లుష్యతి।ప్లోషితా। పు.అప్లుషత్।ప్లుష్యక్॥అత్ర
ప్లుస-దాహే, ప్లేవృ-సేవనే॥ఇతి కేచిత్కథయన్తి.గన్ధాలంపృక్యమ్
ప్సా-భక్షణే.అ.ప.స.అని.ప్సాతి।ప్సాతా.అప్సాసీత్॥ప్సాతమ్.

ఫ.

ఫక్క-నీచైర్గతౌ.భ్వా.ప.అక.సే.ఫక్కతి।ఫక్కితా।అఫక్కీత్॥ఫక్కికా
ఫణ-గతౌ.భ్వా.ప.సే.ఫణతి।అఫా(ఫ)ణీత్॥ణు-ఫ(ఫా)ణయతి-తే।ఫణా
ఫల-నిష్పత్తౌ.భ్వా.ప.అక.సే.ఫలతి।అఫాలీత్॥ఫలితః.ఫాలః.ఫలమ్.
(ఞి)ఫలా-విశరణే.ఆత్.సే.భ్వా.ప.సే.ఫలతి।పఫాల-ఫేలతుః।ఫుల్లః,ప్ర
ఫుల్ల-వికసనే.భ్వా.ప.అక.సే ఫుల్లతి।అఫుల్లీత్।ఫుల్లితః. [ఫుల్తః.
ఫేలృ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.ఫేలతి।అఫేలీత్॥ఫేలితః॥ఋ.అపిఫేలత్.

బ.

బణ-శబ్దే.భ్వా.ప.స.సే.బణతి।అబా(బ)ణీత్॥బణితః,బాణః.
బద-స్థైర్యే.భ్వా.ప.స.సే.బదతి।బదితా।అబా(బ)దీత్॥బదః.
బద-వ్యక్తాయాంవాచి.చు.ఉ.సే.బాదయతి-తే।అబీబదత్-త॥బాదనమ్.
బధ-బన్ధనే(పు॥ ౪౪)భ్వా.ఆ.స.సే.స్వార్థేసన్-బీభత్సతే। బీభత్సితా।అ
బీభత్సిష్ట।కర్మ-బీభత్స్యతే॥కృ॥ బీభత్సితమ్.బీభత్సా.బీభత్సుః.
బధ-సంయమనే.చు.ఉ.స.సే.బాధయతి-తే।అబీబధత్-త॥
బన్ధ,బన్ధనే.క్ర్యా.ప.స.అని.బధ్నాతి।(౨౦పు॥)ణిచ్-బన్ధయతి-తే।అబబన్ధ
త్-త।సన్-బిభన్త్సతి।యఙ్-బాబధ్యతే॥కర్మ-బధ్యతే-అబన్ధి॥బద్ధః.
బన్ధ-సంయమనే.చు.ఉ.సే.బన్ధయతి-తే।అబబన్ధత్-త॥బన్ధయన్.బన్ధనమ్
బభ్ర-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.బభ్రతి।బభ్రితా। అబభ్రీత్॥బభ్రణమ్.బభ్రుః
(బమ్బ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.బమ్బతి।బమ్బితా) అయంక్వాచిత్కః.
బర్బ గతౌ.భ్వా.ప.సే.బర్బతి।బర్బితా।అబర్బీత్॥ బర్బటః—రాజమాషః

బర్హ-ప్రాధాన్యపరిభాషణహింసాచ్ఛాదనేషు.భ్వా.ఆ.స.సే.బర్హతే।
అబర్హిష్ట॥బర్హమ్-బర్హితః. (సాయామపి.
బర్హ-భాషార్థే.చు.ఉ.స.సే.బర్హయతి-తే।అబబర్హత్-త॥ అయంహిం
బల-ప్రాణనేధాన్యావరోధేచ.భ్వా.ప.అక.సె.బలతి।అబాలీత్॥బలమ్.
బల-పరిభాషణహింసాదానేషు.భ్వా.ఆ.స.సే.బలతే।అబలిష్ట॥బలిః.
బల-ప్రాణనే.ఘు.చు.ఉ.స.సే.బలయతి-తే।అబీబలత్-త॥బలయన్.
బల్హ-ప్రాధాన్యపరిభాషణహింసాచ్ఛాదనేషు. భ్వా.ఆ.స.సే బల్హతే।
బల్హ-హింసాయాంభాషార్థేచ చు.ఉ.స.సే.బల్హయతి-తే।అబబల్హత్-త
బస్త అర్దనే.చు.ఆ.స.సే.బస్తయతే।అబబస్తత॥బస్తః=ఛాగః.
బహి.వృద్ధౌ.ఇ.భ్వా.ఆ.అక.సే.బంహతే అబంహిష్ట॥బంహితమ్.
బాడృ-ఆప్లావ్యే.భ్వా.ఆ.స.సె.బాడతే।అబాడిష్ట ఋ.అబబాడత్-త।
బాధృ-విలోడనే.భ్వా.ఆ.స.సే.బాధతే। అబాధిష్ట॥ ఋ.అబబాధత్-త।
బాహృ-ప్రయత్నే.భ్వా.ఆ.సె.బాహతే।అబాహిష్ట॥ఋ-అబబాహత్-త
బిట.ఆక్రోశే(శబ్దే)భ్వా.ప.స.సే.బేటతి।బేటితా।అబేటీత్॥బేటనమ్.
బిది-అవయవే.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.బిన్దతి।బిన్దితా।అబిన్దీత్॥బిన్దుః.
బిల-ఛేదనే.తు.ప.స.సే.బిలతి।బేలితా।అబేలీత్॥బిలమ్.బేలనమ్.
బిల-భేదనే.చు.ఉ.స.సే.బేలయతి-తే।అబీబిలత్-త॥కర్మ-బేల్యతే-అబేలి
బిస-ప్రేరణే.ది.ప.సే.బిస్యతి। బేసితా।పు-అబిసత్॥బిస్యన్.బేసితః.
బీజ-గతౌక్షేపేచ.భ్వా.ఆ.స.సే.బీజతే।బీజితా।అబీజిష్ట॥బీజమ్.
బుక్క-భషణే.భ్వా.ప.సే.బుక్కతి।బుక్కితా।అబుక్కీత్॥బుక్కమ్.
బుక్క-భాషణే.చు.ఉ.సే.బుక్కయతి-తే।అబుబుక్కత్-త।బుక్కయన్
బుగి-వర్జనే.భ్వా.ఇ.ప.స.సె.బుఙ్గతి।బుఙ్గితా। అబుఙ్గీత్-బుఙ్గితః-బుఙ్గనమ్
బుట-హింసాయామ్.వా.చు.ఉ.స.సె.బోటయతి-తే॥ పక్షే.భ్వా.బోటతి॥
బుడ-ఉత్సర్గేసంవరణేచ.తు.ప.సె.బుడతి।కు-బుడితా।అబుడీత్॥బుడనమ్
బుధ-అవగమనే.భ్వా.ప.స.సె.బోధతి।బోధితా।అబోధీత్॥బుధితమ్.
బుధ.అవగమనే.ది.ఆ.స.అని.బుధ్యతే। అబోధి,అబుద్ధ(పు॥౨(ర) బుద్ధమ్.

బుధిర్ బోధనే.ఇర్.భ్వా.ఉ.స.సే.బోధతి-తే।బోధితా।అబుధత్,అబోధీత్-అబోధిష్ట॥ణిచ్-బోధయతి-తే।అబూబుధత్-త॥బోధితమ్.

(ఉ)బున్దిర్-నిశామనే.ఉత్.ఇర్.భ్వా.ఉ.స.సే.బున్దతి-తే।అబుదత్,అబున్దీత్-అబున్దిష్ట(చు-బన్ధిర్ ఇతి కేచిత్-కర్మ-బుధ్యతే-అబన్ధి॥బున్ధితః)

బుల(శ)-మజ్జనే.చు.ఉ.అక.సే.బోలయతి-తే।అబూబులత్-త॥బోళనమ్

బుస-ఉత్సర్గే.ది.ప.సే.బుస్యతి।బోసితా।పు అబుసత్॥బుసమ్. బుసితమ్

బుస్త-ఆదరేఽనాదరేచ.చు.ఉ.సే.బుస్తయతి-తే।అబుబుస్తత్.బుస్తమ్

బృహ-వృద్ధౌ.భ్వా.ప.అక.సే.బర్హతి।బర్హితా।అబర్హీత్॥బర్హణమ్,చురాదౌ-దీప్త్యర్థకః-ఉ.బర్హయతి-తే।అబబర్హత్-త॥

బృహి-వృద్ధౌ.శబ్దే.ఇ.భ్వా.ప.సే.బృంహతి।అబృంహీత్॥ బృంహితమ్.

బృహిర్-శబ్దే.ఇర్.భ్వా.ప.సే.బర్హతి।అబృహత్,అబర్హీత్॥బర్హితా.

బేహృ-ప్రయత్నే.భ్వా.ఆ.సె.బేహతే। అబేహిష్ట॥ ణి.అబిబేహత్-త॥

బ్రూఞ్-వ్యక్తాయాంవాచి.ఞిత్.అ.ఉ.ద్వి.సె.బ్రవీతి,ఆహ-బ్రూతే(పు॥ ౬౯)ఉవాచ-ఊచే।వక్తాసి-సే।వక్ష్యతి-తే।.ఉచ్యాత్-వక్షీష్ట।అవోచత్-త॥ణిచి-వాచయతి-తే।అవీవచత్॥కర్మ-ఉచ్యతే॥ఉక్తిః-ఉక్తమ్.

బ్రూస(శ)-హింసాయామ్. వాచు.ఉ.స.సె.బ్రూ(శ) సయతి-తే। అబుబ్రూసత్-త॥పక్షే-బ్రూసతి-అబ్రూసీత్॥ బ్రూసితః॥ బ్రూసయన్.

భ.

భక్ష-అదనే.చు.ఉ.స.సె.భక్షయతి-తే।భక్షయితా। అబభక్షత్-త॥భక్షణమ్-భక్షః।కర్మ-భక్ష్యతే।సన్-బిభక్షిషతి॥అస్యభ్వాదిత్వమేకేవదన్తి-

భజ-సేవాయామ్.భ్వా.ఉ.స.అని.భజతి-తే। భక్తా। అభాక్షీత్- అభక్త(౪౭పు॥)ణిచి-భాజయతి-తే।అబీభజత్-త॥ సని- బిభక్షతి-తే। యఙి-బాభజ్యతే॥కర్మ-భజ్యతే॥భక్త్వా-విభజ్య-భక్తః.భజన్-భజమానః॥

భజ-విశ్రాణనేపాకేచ.చు.ఉ.స.సె.భాజయతి-తే।అబీభజత్-త॥

భజి-దీప్తౌ.ఇ.చు.ఉ.అక.సే.భఞ్జయతి-తే।అబభఞ్జత్-త।భఞ్జయన్.

భఞ్జో-ఆమర్దనే.ఓ.రు.ప.స.అని.భనక్తి భఙ్క్తా। అభాఙ్క్షీత్॥ భగ్నమ్-

భఙ్గః-భఙ్జకః-భఙ్క్తుమ్-భఙ్క్త్వా భఙ్క్త్వా-ప్రభజ్య-
భట-భృతౌ. భ్వా. ప. స. సే. భటతి। భటితా। అభా(భ)టీత్॥ భటః.
భట పరిభాషణే. భ్వా. ప. సే. భటతి॥ ణు-భటయతి. అబీభటత్॥ భటిత్రమ్
భటి-ప్రతారణే. ఇ. చు. ఉ. స. సే. భణ్టయతి- తే। అబభణ్టత్ -త॥ భణ్టకః.
భడి-పరిభాషణే. ఇ. భ్వా. ఆ. స. సే. భణ్డతే। అభణ్డిష్ట॥ భణ్డః, భణ్డకః.
భడి-కల్యాణే. ఇ. చు. ఉ. స. సే. భణ్డయతి- తే। అబభణ్డత్ - త॥ భణ్డయక్.
భణ-శబ్దే. భ్వా. ప. స. సే. భణతి। భణితా। అభా(భ)ణీత్। ణిచ్-భాణయతి
-తే, అబీభణత్ -త, అబభాణత్ -త॥ భణితిః. భాణః. భణకః-
భది-కల్యాణే సుఖే చ. ఇ. భ్వా. ఆ. అక. సే. భన్దతే। అభన్దిష్ట॥ భన్దమానః.
భది-శుభే. ఇ. చు. ఉ. స. సే. భన్దయతి- తే। భన్దయితా। అబభన్దత్ -త।
భర్త్స-సన్తర్జనే. చు. ఉ. సే. భర్త్సయతి- తే। అబభర్త్సత్ -త॥ భర్త్సనమ్
(భర్భ(ర్వ)-హింసాయామ్. భ్వా. ప. స. సే. భర్భతి। భర్భితా। అభర్భీత్॥)
భల-పరిభాషణహింసాదానేషు. భ్వా. ఆ. సే. భలతే। అభలిష్ట॥ భలమానః
భల-ఆభణ్డనే(నిరూపణే) చు. ఆ. స. సే. భాలయతే। అబీభలత॥ భాలితమ్.
భల్ల-పరిభాషణహింసాదానేషు. భ్వా. ప. సే। భల్లతి। భల్లితా। అభల్లీత్॥
భష-భర్త్సనే. భ్వా. ప. స. సే। భషతి। భషితా। అభాషీత్, అభషీత్॥
భస-భర్త్సనదీప్త్యోః. జు. వై. ప. సే. బభస్తి-బప్సతి। అభాసీత్.
భా-దీప్తౌ. అ. ప. అక. అని. భాతి। భాతా అభాసీత్॥ వ్యతిపూర్వశ్చేత్తజ్-
పరస్పరభానే-వ్యతిభాతే. వ్యతిబభే। భానం-భాతుం. భాత్వా-విభాయ
భాజ-పృథక్కర్మణి. అచు. ఉ. సే. భాజయతి- తే। అబభాజత్ -త॥ భాజనమ్
భామ-క్రోధే. భ్వా. ఆ. అక. సే. భామతే, భామితా సే। అభామిష్ట॥ భామః-
భామ-క్రోధే. దీప్తౌ చ. అచు. ఉ. అక. సే. భామయతి- తే అబభామత్. త॥
భాష. వ్యక్తాయాం వాచి. భ్వా. ఆ. ద్వి. సే. భాషతే। భాషితా। అభాషిష్ట॥ ణి
చి. భాషయతి- తే। అబీభషత్, అబభాషత్ -త॥ భాషితమ్, అభాషా॥
భాసృ-దీప్తౌ. భ్వా. ఆ. సే. భాసతే। అభాసిష్ట॥ ణు-అబీభసత్, అబభాసత్.
భిక్ష-భిక్షాయాం లాభే అలాభే చ. భ్వా. ఆ. ద్వి. సే. భిక్షతే। భిక్షితా। అభిక్షిష్ట॥

భిది-అవయవే(అంశకరణే)·ఇ·భ్వా·ప·స·సే·భిన్దతి। భిన్దితా। అభిన్దీత్॥
భిదిర్-విదారణే·రు·ఉ·స·అని·భినత్తి (పు॥౭౫)-భిన్తే। ఇర్-అభిదత్, అభైత్సీత్-అభిత్త॥ణిచి-భేదయతి-తే।కర్మ-భిద్యతే-అభేది॥కృ॥భిన్నః·
భేదః·భిదా-భిదురః-భేదకః-భిన్దన్-భిన్దానః-భేత్స్యన్-భేత్స్యమానః
భేత్తవ్యం-భేదనీయం-భేత్తుం-భిత్త్వా-నిర్భిద్య-భేదమ్భేదమ్·భేద్యః.
భిష-రోగప్రతీకారే·సే·భ్వా·ప·స·సే·భేషతి।అభేషీత్॥భేషజమ్.
భిషజ్-చికిత్సాయామ్;భిష్ణజ్-ఉపసేవాయామ్.కం·భిషజ్యతి;భిష్ణజ్యతి॥
(ఞి)భీ-భయే·జు·ప·అక·అని·బిభేతి(పు॥౭౦)అభైషీత్।భయమ్·భీః·భీతః
భుజ-పాలనాభ్యవహారయోః·రు·ప·స·అని·భునక్తి।భోక్తా।భోక్ష్యతి। అభౌక్షీత్॥భక్షణార్థేతఙ్-భుఙ్క్తే-ఒన్నమ్।అభుక్త॥ణిచి-భోజయతి-తే।సన్-బుభుక్షతి-తే।కర్మ-భుజ్యతే-అభోజి॥కృ॥ భోజనమ్·భుక్తిః
భుజో-కౌటిల్యే·ఓ·తు·ప·స·అని·భుజతి।భోక్తా।అభౌక్షీత్॥భుగ్నః·
భూ-సత్తాయామ్·భ్వా·ప·అక·సే భవతి-(పు॥౧౮)భవనమ్-భూతిః.
భూ-ప్రాప్తౌ·చు·ఆ·స·సే·భావయతే।భావయాఞ్చక్రే।భావయితాసే;అబీభవత॥పక్షే-భవతే-అభవిష్టేత్యాదీణిచ్సన్నియోగేఽపీత్యకే.
భూ-అవకల్కనే·చు·ఉ·స·సే·భావయతి-తే।అబీభవత్-త॥భావః.
భూష-అలఙ్కారే·చు·ఉ·స·సే·భూషయతి-తే।అబూభుషత్-త॥పక్షే భ్వా·భూషతి।అభూషీత్॥భూషణమ్-భూషా-భూషితః.
భృజీ-భర్జనే·ఈ·భ్వా·ఆ·స·సే·భర్జతే।భర్జితా।అభర్జిష్ట॥భృక్తః.
భృఞ్-భరణే·ఞిత్·భ్వా·ఉ అని·భరతి-తే।భర్తా।అభార్షీత్-అభృత॥
(డు)భృఞ్-ధారణపోషణయోః·ఞిత్·జు·ఉ·స·అని·బిభర్తి-బిభృతే(పు॥౭౧)బిభరాఞ్చకార-చక్రే-బిభరామ్బభూవ-(సూ౩౭)బిభరిల్.
భృశి-దీప్తౌ·ఇ·చు·ఉ·సే·భృంశయతి-తే।పక్షే-భృంశతి।భృంశనమ్
భృశు-అధఃపతనే·ఉత్·ది·ప·అక·సే·భృశ్యతి।బభర్శ।భర్శితా।పు-అభృశత్॥భృశ్యన్·భృశం·భృశిత్వా·భర్శిత్వా·భృష్ట్వా·సమ్భృశ్య·భృష్టమ్
భ్రూ-భర్త్సనే భరణే చ·క్ర్యా·ప·సే·భృణాతి।భరీతా।అభారీత్॥భృణన్

భేషృ-భయే.భ్వా.ఉ.సే.భేషతి-తే।అభేషీత్-అభేషిష్ట॥బు-అబిభేషత్-త
భ్యస-భయే.భ్వా.ఆ.అక.సే.భ్యసతే।భ్యసితా।అభ్యసిష్ట॥భ్యసనమ్.
భ్రక్షు-అదనే.భ్వా.ఉ.స.సే.భ్రక్షతి-తే.అభ్రక్షీత్-అభ్రక్షిష్ట॥భ్రక్షణమ్
భ్రణ-శబ్దే.భ్వా.ప.సే.భ్రణతి భ్రణితా।అభ్రాణీత్,అభ్రణీత్॥భ్రణితమ్
భ్రము-చలనే.ఉత్.భ్వా.ప.సే.భ్రమతి,భ్రమ్యతి।అభ్రమీత్॥భ్రాన్తః-
భ్రము-అనవస్థానే.ఉత్.ది.ప.సే.భ్రామ్యతి పు-అభ్రమత్॥భ్రమ్యన్.
భ్రంశు(సు)-అవస్రంసనే.ఉత్.భ్వా.ఆ.అక.సే.భ్రంశ(స)తే।ద్యు-అభ్ర
శ(స)త్-అభ్రంశి(సి)ష్ట॥భ్రశ్యతే-అభ్రంశి॥భ్రంశః-భ్రష్టః.
భ్రంశు-అధఃపతనే.ఉత్.ది.ప.అక.సే.భ్రశ్యతి।భ్రంశితా।పు-అభ్రశత్
భ్రస్జ-పాకే.తు.ప.అని.భృజ్జతి-తే।(పు॥౫×)భృజ్జన్.భృజ్జమానః.భృష్టః
భ్రాజృ-దీప్తౌ.భ్వా.ఆ.అక.సే.భ్రాజతే।అభ్రాజిష్ట॥బు-(పు॥౮౩)
(టు)భ్రాజృ-దీప్తౌ.బు.భ్వా.ఆ.సే.భ్రాజతే।భ్రేజే,బభ్రాజే॥భ్రాజథుః.
(టు)భ్రాశృ(స్మృ)-దీప్తౌ.బు.భ్వా.ఆ.అక.సే.భ్రాశ(స)తే-భ్రాశ్యతే।
భ్రేశే,బభ్రాశే।అభ్రాశిష్ట॥భ్రాశ(స)మానః.భ్రాశథుః॥చజినహ్రస్వః
భ్రీ-భయే.క్ర్యా.ప.అక.భరణే.స.అని.భ్రీణాతి।భ్రేతా।అభ్రైషీత్॥భ్రీః
భ్రుడ(ణ)-సంవరణే.తు.ప.స.సే.భ్రుడతి।అభ్రుడీత్(క్వచితో్కయమ్)
భ్రూణ-ఆశావిశఙ్కయోః.చు.ఆ.స.సే.భ్రూణయతే।అబుభ్రూణత॥
భ్రేజృ-దీప్తౌ.భ్వా.ఆ.అక.సే.భ్రేజతే।అభ్రేజిష్ట॥భ్రేజమానః. [భ్రూణః
భ్రేషృ,భ్లేషృ-గతౌ.భ్వా.ఉ.స.సే.భ్రేషతి-తే,భ్లేషతి-తే॥(చజినహ్రస్వః)
భ్లక్షు-అదనే,భ్వా.ఉ.స.సే.భ్లక్షతి-తే।అభ్లక్షీత్-అభ్లక్షిష్ట॥భ్లక్షణమ్.
(టు)భ్లాశృ-దీప్తౌ.భ్వా.ఆ.అక.సే.భ్లాశతే,భ్లాశ్యతే।భ్లేశే,బభ్లాశే।అభ్లా
శిష్ట॥బు-అబభ్లాశత్-త॥భ్లాశ(శ్య)మానః.భ్లాశథుః.భ్లాశితమ్.

మ.

మకి-మణ్డనే గతౌచ.ఇ.భ్వా.ఆ.స.సే.మఙ్కతే।మఙ్కితాసే।అమఙ్కిష్ట॥
-కర్మ.మఙ్క్యతే-అమఙ్కి॥మఙ్కితః.మఙ్కమానః.మఙ్కురః=ఆదర్శః
మక్క-గతౌ.భ్వా.ఆ.స.సే.మక్కతే।అమక్కిష్ట॥మకుకలమ్=శిలాజతు

మక్ష-సఙ్ఘాతే రోషే చ.భ్వా.ప.సే.మక్షతి।మక్షితా।అమక్షీత్॥మక్షికా.
మఖ-గతౌ.భ్వా.ప.సే.మఖతి।మఖితా।అమా(మ)ఖీత్।మఖః.మఖితః
మఖి-గతౌ.భ్వా.ఇ.ప.స.సే.మఙ్ఖతి।మఙ్ఖితా।అమఙ్ఖీత్।మఙ్ఖు=ఆశు.
మగధ-పరివేష్టనే నీచదాస్యే చ.కం.మగధ్యతి నీచః.
మగి-సర్పణే.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.మఙ్గతి।మఙ్గితా।అమఙ్గీత్॥మఙ్గలః.
మఘి-గత్యాక్షేపే కైతవే చ.ఇ.భ్వా.ఆ.అక.సే.మఙ్ఘతే।అమఙ్ఘిష్ట।
మఘి-మణ్డనే.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.మఙ్ఘతి।అమఙ్ఘీత్॥మఙ్ఘుక్.మఙ్ఘితః.
మచ-కల్కనే.భ్వా.ఆ.అక.సే.మచతే బాలిశః।అమచిష్ట॥మచమానః.
మచి-ధారణోచ్ఛ్రాయపూజనేషు,ఇ.భ్వా.ఆ.స.సే.మఞ్చతే।అమఞ్చిష్ట
మజ్జ-మార్జనే శబ్దే చ.భ్వా.ప.స.సే.మఞ్జతి।అమఞ్జీత్॥మఞ్జు.మఞ్జరీ.
మట-సాదనే.భ్వా.ప.స.సే.మటతి।అమా(మ)టీత్॥మటచీ=శిలావృష్టిః.
మఠ-మదనివాసయోః.భ్వా.ప.స.సే.మఠతి।అమాఠీత్,అమఠీత్॥మఠః.
మఠి-శోకే.ఇ.భ్వా.ఆ.సే.మణ్ఠతే।మణ్ఠితా।అమణ్ఠిష్ట॥మణ్ఠనమ్=ఆధ్యాన
మడి-విభాజనే.ఇ.భ్వా.ఆ.స.సే.మణ్డతే।అమణ్డిష్ట॥మణ్డమ్.మణ్డకః. మ్]
మడి-భూషాయాం హర్షే చ.ఇ.చు.ఉ.సే.మణ్డయతి-తే। అమమణ్డత్-త.
మణ-శబ్దే.భ్వా.ప.అక.సే.మణతి।అమా(మ)ణీత్॥మణితమ్.మణిః.
మత్రి-గుప్తభాషణే.ఇ.చు.ఆ.స.సే.మన్త్రయతే।అమమన్త్రత॥మన్త్రిత
మథి-హింసాసఙ్క్లేశనయోః.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.మన్థతి।అమన్థీత్॥ [మ్
మథే-విలోడనే.ఏ.భ్వా.ప.సే.మథతి।అమథీత్॥మథితమ్.మథః,మాథః॥
మద-తృప్తియోగే.చు.ఆ.సే.మాదయతే।అమీమదత॥మాదనం-మాదః.
మది-స్తుతిమోదమదస్వప్నకాన్తిగతిషు.ఇ.భ్వా.ఆ. యథాయథం- సక,
అక.సే.మన్దతే।మన్దితా।అమన్దిష్ట॥మన్దః.మన్దమానః. [మదయతి.
మదీ-హర్షగ్లేపనయోః.ఈ.భ్వా.ప.అక.సే.మదతి। అమా(మ)దీత్॥ఘ-
మదీ-హర్షే.ఈ.ది.ప.అక.సే.మాద్యతి।మదితా।పు-అమదత్॥మత్తః.మా
మన-స్తమ్భే.చు.ఆ.సే.మానయతే।అమీమనత॥మానయమానః. (ద్యక్.
మన-జ్ఞానే.ది.ఆ.స.అని.మన్యతే।మన్తా।అమంస్త॥మన్యమానః(౫రపు॥)

మను-అవబోధనే.ఉత్.త.ఆ.స.సే.మనుతే।మనితా॥౭౮పు।)మన్వానః.
మన్థ-విలోడనే.భ్వా.ప.స.సే.మన్థతి।మథ్యాత్।అమన్థీత్।కర్మ-మథ్యతే
అమన్థి॥ క్త॥మథితః.మథిత్వా,మన్థిత్వా-ప్రమథ్య-మన్థనమ్- మన్థః.
మన్థ-విలోడనే.క్ర్యా.ప.ద్వి.సే.మథ్నాతి।మమన్థ।మన్థితా।అమన్థీత్॥ మ
మభ్రి-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.మభ్రతి।అమభ్రీత్॥మభ్రితః. [థ్నన్.
మయ-గతౌ.భ్వా.ఆ.స.సే.మయతే।మయితా।అమయిష్ట॥మయః.
మర్క-గతౌ.భ్వా.సౌ.ప.సే.మర్కతి।మర్కితా।అమర్కీత్॥మర్కటః,
మర్చ-శబ్దార్థే.చు.ఉ.సే.మర్చయతి-తే।అమమర్చత్ (క్వచిన్నదృశ్యతే)
మర్బ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.మర్బతి।అమర్బీత్॥మర్బితః.
మర్వ-పూరణే.భ్వా.ప.స.సే.మర్వతి।అమర్వీత్॥మర్వితః.మర్వక్.
మల-ధారణే.భ్వా.ఆ.స.సే.మలతే।అమలిష్ట॥మలః.మలితః.మలమాసః-
మల్ల-ధారణే.భ్వా.ఆ.సే.మల్లతే।అమల్లిష్ట॥మల్లః.మల్లీ. (మలినమ్.
మవ-బన్ధనే.భ్వా.ప.స.సే.మవతి।మమావ-మేవతుః।అమా(మ)వీత్॥ మ
మవ్య-బన్ధనే.భ్వా.ప.సే.మవ్యతి।మమవ్య।అమవ్యీత్॥మవ్యితః. (వితః.
మశ-శబ్దేరోషకృతేచ.భ్వా.ప.స.సే.మశతి।మశితా।అమా(మ)శీత్॥మశకః
మష-హింసాయామ్.భ్వా.ప.సే.మషతి।అమా(మ)షీత్॥మషణమ్.మషీ.
మసీ-పరిణామే.ఈ.ది.ప.స.సే.మస్యతి।మసితా।పు-అమసత్॥ మస్తమ్-
మస్క-గతౌ.భ్వా.ఆ.స.సే.మస్కతే।అమస్కిష్ట॥మస్కరః-మస్కరీ. (మస్తు
(టు)మస్జో శుద్ధౌ.ఓ.తు.ప.అక.అని.మజ్జతి(౫౮।పు)అమాఙ్క్షీత్॥మగ్నః
మహ పూజాయామ్.భ్వా.ప.సే.మహతి। అమహీత్॥మహితః. మహత్.
మహ పూజాయామ్.అచు.ఉ.స.సే. మహయతి.తే। అమమహత్-త॥
మహి-వృద్ధౌ.ఇ.భ్వా.ఆ.అక.సే.మంహతే। మంహితా। అమంహిష్ట॥
మహి-దీప్తౌ.ఇ.చు.ఉ.అక.మంహయతి.తే।అమమంహత్-త॥మంహితః.
మాఙ్-మానే.అ.ప.స.అని.మాతి।మాతా।అమాసీత్।ణిచి - మాపయతి-
తే।అమీమపత్-త॥ సని-మిత్సతి ॥కర్మ-మీయతే-అమాయి॥మితః-
మిత్వా-ప్రణిమాయ. (ప్రమాణమ్.
మాఙ్-మానేశబ్దేచ.జిత్.జు.ఆ.స.అని.ప్రణిమిమీతే।అమాస్త॥ప్రమితిః

మజ్-మానే.జిత్.౩.ఆ.స.అని.మాయతే।మమే।మాతా।అమాస్త॥ మి
మాక్షి-కాఙ్క్షాయామ్.భ్వా.ప.స.సే.మాఙ్క్షతి। అమాఙ్క్షీత్॥ [కః.
మాథి-హింసాయామ్.భ్వా.ప.సే.మాన్థతి.అమాన్థీత్.కేచిదిమంనపఠన్తి
మాన-పూజాయామ్.వాచు.ఉ.స.సే.మానయతి-తే। అమీమనత్-త॥
పక్షే భ్వా.మానతి॥మాన్యః.అమానీత్ [సితా।అమీమాంసిష్ట.
మాన-జిజ్ఞాసాయామ్.భ్వా.ఆ.స.సే.స్వార్థేసన్.మీమాంసతే। మీమాం
(మార్గ-సంస్కారగత్యోః.చు.ఉ.సే.మార్గయతి-తే।అమమార్గత్-త॥)
మార్గ-అన్వేషణే.వాచు.ఉ.స.సే.మార్గయతి-తే॥పక్షే.భ్వా-మార్గతి - అ
మార్గీత్॥మార్గణమ్.మార్గితమ్.మార్గయన్.మార్గయమాణః॥ భ్వా
దావుభయపదీత్యేకే-మార్గన్,మార్గమాణః [న్
మార్జ-మార్జనే.చు.ఉ.స.సే.మార్జయతి-తే।ఇతికేషాంచిత్పక్షః॥మార్జిత
మాహృ(తృ)మానే.ఋ.భ్వా.ఉ.స.సే.మాహతి-తే। అమాహీత్-అ
మాహిష్ట॥ణిచి-అమమాహత్-త.మాహితః.
మిచ్ఛ-ఉత్క్లేశే.తు.ప.స.సే.మిచ్ఛతి,అమిచ్ఛీత్॥మిచ్ఛన్.మిచ్ఛితః.
మిజి-భాషార్థః.ఇ.వాచు.ఉ.స.సే.మిఞ్జయతి-తే।మిఞ్జతి।అమిమిఞ్జత్-త॥
(డు)మిఞ్-ప్రక్షేపణే-ఞిత్.స్వా.ఉ.స.అని.మినోతి-మినుతే।మమౌ.మి
మ్యతుః.మిమ్యుః.మిమ్యే।మాతా।అమాసీత్-అమాస్త॥ణిచ్-మాప
యతి-తే॥సన్-మిత్సతి-తే॥మితః.మిత్రిమమ్.మితిః.
మిథృ-మేధాహింసనయోః.భ్వా.ఉ.స.సే.మేథతి-తే।అమేథీత్.అమేథిష్ట
ఋ-అమిమేథత్-త।మిథః. [దిష్ట। మిన్నమ్.
(ఞి)మిదా-స్నేహనే.ఆత్.భ్వా.ఆ.అక.సే.మేదతే।ద్యు-అమిదత్-అమే
(ఞి)మిదా-స్నేహనే.ఆత్.ది.ప.అక.సే.మేద్యతి।పు-అమిదత్॥ప్రమేది
తమ్.మిన్నమ్.మేదురః. [మిన్దీత్.
మిది-స్నేహనే.ఇ.వాచు.ఉ.స.సే.మిన్దయతి-తే। అమిమిన్దత్-త।మిన్దతి।అ
మిథృ(దృ)మేధాహింసనయోః-ఋ.భ్వా.ఉ.స.సే.మేధతి-తే॥మేఘ్యమ్.
మిల-శ్లేషణే.తు.ప.సఙ్గమే-ఉ.సే.మిలతి-తే।అమేలీత్-అమేలిష్ట॥మిలితః.

మివి-సేచనే.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.మిన్వతి|అమిన్వీత్॥మిన్వితః.
మిశ-శబ్దేరోషణేచ.భ్వా.ప.అక.సే.మేశతి|అమేశీత్॥మిశితః. [తః.
మిశ్ర(స్రి)సమ్పర్కే.అచు.ఉ.స.సే.మిశ్రయతి-తే|అమిమిశ్రత్-త|మిశ్రి
మిష-స్పర్ధాయామ్.తు.ప.స.సే.మిషతి|అమేషీత్॥మిషితః.మిషమ్.
మిషు-సేచనే.ఉత్.భ్వా.ప.స.సే.మేషతి|మేషితా|అమేషీత్॥మిష్టమ్.
మిహ-సేచనే.భ్వా.ప.స.అని.మేహతి|మేఢా|అమిక్షత్॥మేఢుం,మీఢ్వా
మీ-గతౌ.వాచు.ఉ.స.అని.మాయయతి-తే॥పక్షే-భ్వా.మయతీత్యాది.
మీఙ్-హింసాయామ్.జిత్.ది.ఆ.అని.మీయతే|మేతా|అమేష్ట॥మీనః
మీఞ్-హింసాయామ్.ఞిత్.క్ర్యా.ఉ.స.అని.మీనాతి.మీనీతే|మమౌ
మిమ్యతుః-మిమ్యే|మాతాసి-సే|అమాసీత్-అమాస్త॥కర్మ-మీయ
తే-అమాయి॥ప్రమీతః. [త॥మీమితః.
మీమృ-గతౌశబ్దేచ.భ్వా.ప.స.సే.మీమతి|అమీమీత్॥ ణి-అమిమీమత్-
మీల-నిమేషణే.భ్వా.ప.అక.సే.మీలతి|అమీలీత్(౮౩పు)మీలనం-మీలితం
మీవ-స్థౌల్యేముద్రీభావేచ.భ్వా.ప.అక.సే.మీవతి|అమీవీత్|మీవితమ్.
ముచ-ప్రమోచనేప్రమోదనేచ.చు.ఉ.స.సే.మోచయతి-తే|అమూము
చత్-త॥మోచితః.మోచనమ్.మోచకః.
ముచి-కల్కనే.ఇ.భ్వా.ఆ.స.సే.ముఞ్చతే|ముఞ్చితా|అముఞ్చిష్ట॥ముఞ్చ
మానః(అనిదిత్పక్షేవోపదేవేన మోచతే-అమోచిష్టేత్యాద్యుక్తం.)
ముచ్ఌ-మోక్షణే.ఌ.తు.ఉ.స.అని.ముఞ్చతి-తే(పు౨౮)అముచత్-అము
క్త॥ణిచ్-మోచయతి-తే|అమూముచత్-త(౮౬|పు)ముముక్షుః|
కర్మ-ముచ్యతే-అమోచి॥ముక్తః.ముక్త్వా-ప్రముచ్య.
ముజ-శబ్దే.భ్వా.ప.అక.సే.మోజతి|మోజితా|అమోజీత్॥మోజనమ్.
ముజి-శబ్దే.ఇ.భ్వా.ప.అక.సే.ముఞ్జతి|అముఞ్జీత్॥ముఞ్జితమ్.ముఞ్జః.
ముజ-ముజి-ధాతూవికల్పేనచౌరాదికావితివోపదేవః.మోజయతీత్యాది
ముట-(టి)మర్దనే.భ్వా.ప.సే.మోటతి|మోటితా|అమోటీత్॥మోటకః.
ముట ఆక్షేపప్రమర్దనయోః.తు.ప.స.సే.ముటతి|ప-ముటితా|అముటీత్

ముట-సఞ్చూర్ణనే.చు.ఉ.సే. మోటయతి-తే|అమూముటత్-త|| మోటితః
ముఠి-పాలనే.భ్వా.ఆ.స.సె.ముణ్ఠతే|ముణ్ఠితా|అముణ్ఠిష్ట|ముణ్ఠితః.
ముడి-ఖణ్డనే.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.ముణ్డతి|అముణ్డీత్|ముణ్డనమ్.ముణ్డితః.
ముడి-మార్జనే.ఇ.భ్వా.ఆ.అక.సే.ముణ్డతే|అముణ్డిష్ట|ముణ్డః-ముణ్డకః.
ముణ-ప్రతిజ్ఞానే.తు.ప.స.సె.ముణతి|మోణితా|అమోణీత్||ముణః.
ముద-హర్షే.భ్వా.ఆ.అక.సె.మోదతే|మోదితా|అమోదిష్ట|ముదితః
ముద-సంసర్గే.చు.ఉ.స.సే.మోదయతి-తే|అమూముదత్-త|| మోదితః.
(ముస్థ-గతౌహింసాయాఞ్చ.భ్వా.ప.స.సె.ముస్థతి|అముస్థీత్||)ముస్థా.
ముర-సంవేష్టనే.తు.ప.స.సే.మురతి|మోరితా|అమోరీత్||మురః-మోర
టమ్=ఇక్షుమూలమ్. [మూర్ఛిత్||మూర్తమ్-మూర్ఛితమ్.
ముర్ఛా-మోహసముచ్ఛ్రాయయోః.ఆత్.భ్వా.ప.స.సే.మూర్ఛతి| అ
ముర్వీ బన్ధనే.ఈ.భ్వా.ప.స.సె.మూర్వతి|అమూర్వీత్||మూర్తః.
ముష-హింసాయామ్.భ్వా.ప.స.సే.మోషతి|అమోషీత్||మోషణమ్.
ముష-స్తేయే.క్ర్యా.ప.ద్వి.సే.ముష్ణాతి|మోషితా|అమోషీత్|| ముష్ణః.
ముషితః.ముష్టిః. (ముషేత్యన్యే
ముస-ఖణ్డనే.ది.ప.స.సే.ముస్యతి | మోసితా | పు-అముసత్|| ముసలః
ముస్త-సఙ్ఘాతే.చు.ఉ.స.సె.ముస్తయతి-తే|అముముస్తత్-త||ముస్తకః.
ముహ-వైచిత్త్యే.ది.ప.అక.వే.ముహ్యతి|మోహితా, మోగ్ధా, మోఢా||
మోహిష్యతి,మోక్ష్యతి|పు-అముహత్|ణిచ్-మోహయతి తే-అమూ
ముహత్-త||ముగ్ధః,మూఢః,మోహితః. [మూకః.
మూఙ్-బన్ధనే.ఙిత్.భ్వా.ఆ.స.సే.మవతే| మవితా| అమవిష్ట|| మూతః-
మూత్ర-ప్రస్రవణే.అచు.ఉ.అక.సె.మూత్రయతి-తే|అముమూత్రత్-త||
మూల-ప్రతిష్ఠాయామ్.భ్వా.ఉ.అక.సె.మూలతి-తే||మూలమ్-మూలకం
మూల-రోహణే.చు.ఉ.స.సె.మూలయతి-తే|అమూములత్-త || ఉన్మూ
లితమ్. (ములేతి కేచిత్-తన్మతే మోలయతి-తే||ఇత్యాది) మూల్యమ్.
మూష-స్తేయే.భ్వా.ప.సె.మూషతి|మూషితా|అమూషీత్ || మూషకః.

మృక్ష-సఙ్ఘాతే.భ్వా.ప.అక.సే.మృక్షతి।మృక్షితా।అమృక్షీత్॥మృక్షః

మృగ-అన్వేషణే.అచు.ఆ.స.సే.మృగయతే।మృగయాఞ్చక్రే-ఆస-బభూవ।మృగయితా।అమమృగత॥మృగః.మృగయమాణః.మృగితమ్.

మృగ-అన్వేషణేయాచనేచ.క.మృగ్యతి॥ తారానాథేనదివాదావపాఠి.

మృఙ్-ప్రాణత్యాగే జిత్.తు.ఆ.లిఙ్లుఙ్లిఙ్లృఙ్చపరస్మైపదమితివిశేషః.అక.అని.మ్రియతే।మమార।మర్తాసి। మరిష్యతి।మృషీష్ట।అమృత।అమరిష్యత్॥ణిచ్-మారయతి-తే।సని-ముమూర్షతి॥ మృతః.మారః.

మృచ్ఛ-మ్లక్షణే.చు.ఉ.అక.సే.మృచ్ఛయతి-తే।(ఇతికాశీపుస్తకపాఠః)

మృజూ-శౌచాలఙ్కారయోః ఊ.వాచు.ఉ.స.వే.మార్జయతి-తే। మార్జయితా।అమీమృజత్,అమమార్జత్-త॥పక్షే భ్వా.ప.మార్జతి.మార్జనమ్

మృజూ-శుద్ధౌ.ఊ.అ.ప.స.వే-మార్ష్టి.మృష్టః.మృజన్తి, మార్జన్తి (పు॥౬ర) అమార్జీత్,అమార్క్షీత్॥ ణిచ్-మార్జయతి-తే సన్-మిమృక్షతి-మిమార్జిషతి॥కర్మ-మృజ్యతే।అమార్జి॥మృష్టః.

మృడ సుఖనే.తు.ప.స.సే.మృడతి।మర్డితా।అమర్డీత్॥మృడః.మృడానీ.

మృడ-క్షోదేసుఖేచ.క్ర్యా.ప.స.సే.మృడ్ణాతి।మృడ్ణాతు మృడాన॥ [లమ్

మృణ-హింసాయామ్.తు.ప.స.సే.మృణతి।మమర్ణ-మమృణతుః॥మృణా

మృద క్షోదే.క్ర్యా.ప.స.సే.మృద్నాతి। మృద్నాతు-మృదాన।మర్దితా।

మృధు-ఉన్దనే.ఉత్.భ్వా.ఉ.స.సే.మర్ధతి-తే। అమర్ధీత్-అమర్ధిష్ట॥మృధః

మృశ-ఆమర్శనే.తు.ప.స.అని.మృశతి।మర్ష్టా,మ్రష్టా।మర్క్ష్యతి,మ్రక్ష్యతి అమ్రాక్షీత్,అమార్క్షీత్,అమృక్షత్।ణిచ్-మర్శయతి-తే,అమమర్శత్,అమీమృశత్-త।కర్మ-మృశ్యతే-అమర్శి॥మృశః-మృష్ట్వా।మర్శనమ్

మృష-తితిక్షాయామ్.వాచు.ఉ.స.సే.మర్షయతి-తే। అమీమృషత్,అమమర్షత్-త॥బొప్పదేవస్త్వదన్తచురాదౌపపాఠ.తన్మతేమృషయతి-తే।అమమృషత్-త.ఇతి॥పక్షే భ్వా.ఉ.మర్షతి-తే అమర్షీత్-అమర్షిష్ట మర్షణమ్(మర్షితః) [తా॥మృష్యన్,మృష్యమాణః.

మృష-తితిక్షాయామ్.ది.ఉ.స.సే.మృష్యతి-తే।మమర్ష-మమృషే। మర్షి

మృషు-సేచనే సహనే చ. ఉత్. భ్వా. ప. స. సే. మర్షతి। మర్షితా। అమర్షీత్॥
మృష్టః. మృషిత్వా, మర్షిత్వా; మృష్ట్వా. మర్షణీయమ్. మర్షితుమ్.
మౄ-హింసాయామ్. క్ర్యా. ప. స. సే. మృణాతి। మమార। మరితా, మరీతా
మేఙ్-ప్రణిదానే. జిత్. భ్వా. ఆ. స. అని. మయతే। మమే। మాతా। అమాస్త॥
మేట్ఋ(డ్ఋ)-ఉన్మాదే. ఋ. ప. సే. మేటతి। అమేటీత్, ణిచి-అమిమేటత్-త.
మేథృ(దృ)(ధృ) మేధాహింసనయోః. మేధృ-సఙ్గమే చ. భ్వా. ఉ. స. సే. మే
థతి-తే। అమేథీత్-అమేథిష్ట॥ ణిచి-అమిమేథత్-త॥ మేథికా. మేదకః.
మేధా-ఆశుగ్రహణే. క. మేధాయతి॥ మేధా. (మేధ్యమ్. మేదురః.
మేపృ-గతౌ. ఋ. భ్వా. ఆ. స. సే. మేపతే। అమేపిష్ట॥ ణిచి-అమిమేపత్-త॥
మేవృ-సేవనే. భ్వా. ఆ. స. సే. మేవతే। అమేవిష్ట॥ ఋ- అమిమేవత్-త॥
మోక్ష-అసనే. వాచు. ఉ. స. సే. మోక్షయతి-తే। అముమోక్షత్-త। పక్షే
భ్వా. ప. మోక్షతి। అమోక్షీత్॥ మోక్షః. మోక్షితః. మోక్షణమ్.
మ్నా-అభ్యాసే. భ్వా. ప. స. అని. మనతి(పు। ౩ ౨)అమ్నాసీత్॥ మ్నాపయ
[తి-తే। అమిమ్నపత్-త॥ సని-మిమ్నాసతి॥ కర్మ. మ్నాయతే। మ్నాతః.
మ్రక్ష-సఙ్ఘాతే. భ్వా. ప. స. సే. మ్రక్షతి। అమ్రక్షీత్ ॥ చురాదౌ మ్లేచ్ఛనే-
మ్రక్షయతి-తే॥ మ్రక్షితః. మ్లక్షేతి కేచిత్. మ్రజేత్యన్యే. మ్లజేత్యపరే.
ఔత్తరాహేష్వేతే వికల్పా దృశ్యన్తే. [మ్రాదం మ్రాదమ్.
మ్రద. మర్దనే. భ్వా. ఆ. సే. మ్రదతే। అమ్రదిష్ట॥ ఘ-మ్రదయతి। మ్రదం మ్రదం
మ్రుచు-గతౌ. ఉత్. భ్వా. ప. స. సే. మ్రోచతి। అమ్రుచత్, అమ్రోచీత్.
మ్రుఞ్చు-గతౌ. ఉత్. భ్వా. ప. స. సే. మ్రుఞ్చతి। అమ్రుఞ్చీత్॥ మ్రుక్తః.
మ్రేట్ఋ(మ్లేడృ) ఉన్మాదే. భ్వా. ప. సే. మ్రేటతి॥ ఋ. అమిమ్రేటత్-త.
మ్లుచు-గతౌ. ఉత్-భ్వా. ప. సే. మ్లోచతి। అమ్లుచత్, అమ్లోచీత్॥ మ్లుక్తః॥
మ్లుఞ్చు. గతౌ. ఉత్. భ్వా. మ్లుఞ్చతి। అమ్లుఞ్చీత్॥ మ్లుఞ్చిత్వా, మ్లుక్త్వా.
మ్లేచ్ఛ-అవ్యక్తే శబ్దే. భ్వా. ప. సే. మ్లేచ్ఛతి। మ్లేచ్ఛితా। అమ్లేచ్ఛీత్॥ మ్లేచ్ఛః
మ్లేచ్ఛ-అవ్యక్తాయాం వాచి. చు. ఉ. స. మ్లేచ్ఛయతి. తే। అమిమ్లేచ్ఛత్-త.
మ్లేవృ-సేవనే. భ్వా. ఆ. స. సే. మ్లేవతే। అమ్లేవిష్ట॥ ఋ-అమిమ్లేవత్-త॥

మ్లై-హర్షక్షయే. భ్వా. ప. అక. అని. మ్లాయతి। మమ్లౌ। మ్లాతా। అమ్లాసీత్ ॥

ణిచి-మ్లాపయతి-తే॥ సని-మిమ్లాసతి-మ్లానమ్. మ్లానిః. మ్లాయన్.

[క్షితః.

య.

యక్ష-పూజాయామ్. చు. ఆ. స. సే. యక్షయతే। అయయక్షత॥ యక్షః. య

యజ-దేవపూజాసఙ్గతికరణదానేషు. భ్వా. ఉ. స. అని. యజతి-తే। య-ఇ
యాజ-ఈజే(పు।౪౭-౪౮) యష్టాసి-సే॥ ణిచి - యాజయతి-తే॥ సని.
యియక్షతి-తే॥ కర్మ-ఇజ్యతే-అయాజి॥ యజనమ్. యష్టుమ్-యజమా
నః. ఇష్ట్వా. ఇష్టిః. ఇష్టమ్. [త॥ యతితః.

యత-నికారోపస్కారయోః. చు. ఉ. స. సే. యాతయతి-తే। అయీయతత్-

యతీ-ప్రయత్నే. ఈ. భ్వా. ఆ. అక. సే. యతతే, అయతిష్ట॥ ఆయత్తః.

యత్రి-సఙ్కోచే. ఇ. వాచు. ఉ. స. సే. యన్త్రయతి-తే। అయయన్త్రత్-
త॥ పక్షే-యన్త్రతి-అయన్త్రీత్॥ యన్త్రమ్. యన్త్రితః.

యభ-మైథునే. భ్వా. ప. స. అని. యభతి। యబ్ధా। అయాప్సీత్॥ యబ్ధిః.

యమ-ఉపరమే. భ్వా. ప. స. అని. యచ్ఛతి। యన్తా। అయంసీత్॥ యచ్ఛన్.

యమ-పరివేషణే. చు. ఉ. స. సే. చన్ద్రం యమయతి-తే। వాఘు-యామయతి-
తే। అయీయమత్, అయయామత్-త॥ యమః. [త్॥ యన్తమ్.

యసు-ప్రయత్నే. ఉత్. ది. ప. అక. సే. యస్యతి, యసతి (౩.౨పు॥) అయస

యా-ప్రాపణే. అ. ప. స. అని. యాతి(పు॥౬౩)అయాసీత్॥ యాతః యానమ్

(టు)యాచృ-యాచ్ఞాయామ్. ట్విత్. భ్వా. ఉ. ద్వి. సే. యాచతి-తే। యాచి
తా। అయాచీత్-అయాచిష్ట॥ ఋ-అయయాచత్-త॥ యాచనమ్.

యు-మిశ్రణామిశ్రణయోః. అ. ప. స. సే. యౌతి-యుతః-యువన్తి। యవి
తా। అయావీత్॥ ణిచి-యావయతి-తే। అయీయవత్-త॥ కర్మ-యూయ
తే-అయావి॥ యుతః-యవః. [యమానః.

యు-జుగుప్సాయామ్. చు. ఆ. స. సే. యావయతే। అయీయవత॥ యావ

యుఞ్-బన్ధనే. ఞిత్. క్ర్యా. ఉ. అని. యునాతి-యునీతే। అయౌషీత్-అ

యుగి. వర్జనే. ఇ. భ్వా. ప. సే. యుఙ్గతి। అయుఙ్గీత్॥ యుఙ్గితః. [యోష్ట

యుచ్ఛ-ప్రమాదే.భ్వా.ప.స.సే.యుచ్ఛతి|అయుచ్ఛీత్||యుచ్ఛితః.
యుజ-సమాధౌ.ది.ఆ.అక.అని.యుజ్యతే|యోక్తా|అయుక్త||యుక్తిః.
యుజ-సంయమనే.చు.ఉ.స.సే.యోజయతి-తే|అయూయుజత్-త||
పక్షే-భ్వా.ప.అని.యోజతి|అయౌక్షీత్||యోజితః.యోజనమ్.
యుజిర్-యోగే.ఇర్.రు.ఉ.స.అని.యునక్తి-యుఙ్క్తే(౬౫ పు)అయు
జత్,అయౌక్షీత్-అయుక్త||యుక్తః.యోగః.యుగ్మమ్.యుక్త్వా.
యుజు.జుగుప్సాయామితిబోప్పదేవః.చు.ఆ.యోజయతే||ఉత్-యుక్తమ్
యుతృ-భాసనే.భ్వా.ఆ.సే.యోతతే|అయోతిష్ట||ఋ-అయుయోతత్.
యుధ-సమ్ప్రహారే.ది.ఆ.స.అని.యుధ్యతే|యోద్ధా|అయుద్ధ|| యుద్ధమ్.
యుపు-విమోహనే.ఉత్.ది.ప.సే.యుప్యతి|యోపితా| పు-అయుపత్||
యుష-సేవాయామ్.సౌ.ప.స.సే.యోషతి|అయోషీత్||యోషిత్|
యూష-హింసాయామ్.భ్వా.ప.సే.యూషతి|అయూషీత్|| యూషితః.
యేషృ-ప్రయత్నే.భ్వా.ఆ.అక.సే.యేషతే||ఋ-అయియేషత్.త||యేషి
యౌటృ(డృ)-బన్ధనే.భ్వా.ప.సే.యౌటతి||ఋ.అయుయౌటత్. [తమ్.

ర.

రక(గ)(ఘు)-ఆస్వాదనే.చు.ఉ.సే.రాకయతి-తే అరీరకత్-త || రాకితః
రక్ష-పాలనే.భ్వా.ప.స.సే.రక్షతి| రక్షితా|అరక్షీత్|| రక్షణమ్.రక్షకః.
రఖ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.రఖతి|రఖితా|అరాఖీత్.అరఖీత్||రఖితః.
రఖి-గతౌ.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.రఙ్ఖతి|అరఙ్ఖీత్||రఙ్ఖితః.
రగి-గతౌ.ఇ.భ్వా.ప.సే.రఙ్గతి|రఙ్గితా|అరఙ్గీత్||రఙ్గః.రఙ్గితః. రఙ్గణమ్.
రగే-శఙ్కాయామ్.ఏ.భ్వా.ప.స.సే.రగతి| అరగీత్|| ఘు-రగయతి తే||
రఘి-గతౌ.ఇ.భ్వా.ఆ.స.సే.రఙ్ఘతే|అరఙ్ఘిష్ట.రఙ్ఘితః. (రగితః.
రఘి_భాషార్థః.చు.ఉ.సే.రఙ్ఘయతి-తే|అరరఙ్ఘత్-త|| పక్షే-రఙ్ఘతి.
రచ-ప్రతియత్నే.అచు.ఉ.స.సే.రచయతి_తే| అరరచత్-త|| రచనా.
రఞ్జ-రాగే.భ్వా.ఉ.స.అని. రజతి-తే(౪౭ పు)అరాఙ్క్షీత్-అరఙ్క్త||
క్తా-రజ్యతే-అరఞ్జి||రఞ్జనమ్,రక్తమ్.రక్తిః.రాగః.రఙ్క్త్వా,రక్త్వా.

రఞ్జ-రాగే.ది.ఉ.అని.రజ్యతి-తే(౫౫పు)రజ్యన్-రజ్యమానః.అనురక్తః.
రట-రఠ-పరిభాషణే.భ్వా.ప.సే.రటతి-రఠతి|అరా(ర)టీత్॥ రటన్.
రణ-శబ్దే.భ్వా.ప.స.సే.రణతి|రణితా|అరా(ర)ణీత్॥రణనం,రణః.
రణ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.రణతి|అరా(ర)ణీత్॥ణి-రణయతి-తే॥ రణితః.
రద-విలేఖనే.భ్వా.ప.సే.రదతి|రదితా|అరా(ర)దీత్॥రదనం,రదః.
రధ-హింసాసంరాధ్యోః.ది.ప.వే.రధ్యతి(౫౧పు)రధితా,రద్ధా|అరధత్॥
రప-వ్యక్తాయాం వాచి.భ్వా.ప.స.సే.రపతి|రపితా.అరాపీత్,అరపీత్॥
రఫ.గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.రఫతి|రఫితా|అరాఫీత్,అరఫీత్॥రఫితః.
రఫి-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.రమ్ఫతి|రమ్ఫితా|అరమ్ఫీత్|రమ్ఫణమ్.
రబి(భి)-శబ్దే.భ్వా.ఇ.ఆ.అక.సే.రమ్బతే|రరమ్బే|రమ్బితా|అరమ్బిత్॥
రభ-రాభస్యే.భ్వా.ఆ.అక.ఆజ్ఞార్థస్సకర్మకః.అని.రభతే(౪౧పు)
రబ్ధా|అరబ్ధ॥ ణిచి-రమ్భయతి-తే|అరరమ్భత్-త॥సని.రిప్సతే॥కర్మ-ఆ
రభ్యతే॥ఆరబ్ధమ్.ఆరమ్భః. [రంసీత్॥రతః-రతిః-రామః-
రమ-క్రీడాయామ్.భ్వా.ఆ.అక.అని.రమతే.(౪౧,౧౦౬పు) అరంస్త-వ్య
రయ-గతౌ.భ్వా.ఆ.సె.రయతే|రయితా|అరయిష్ట॥రయః.రయమాణః.
రవి-గతౌ.భ్వా.ఇ.ప.స.సె.రణ్వతి|రణ్వితా|అరణ్వీత్॥రణ్వన్.
రశ.శబ్దే.చు.ప.అక.సె.రశతి|రశితా|అరశీత్,అరాశీత్॥రశనా.
రస-శబ్దే.భ్వా.ప.స.సె.రసతి|రసితా|అరా(ర)సీత్॥రసః.రసనా.రస్నా.
రస-ఆస్వాదనస్నేహనయోః.అచు.ఉ.స.సే.రసయతి-తే|అరరసత్-త॥
రహ-త్యాగే.భ్వా.ప.సే.రహతి|రహితా|ప-అరహీత్॥రహః.రహితః.
రహ-త్యాగే.అచు.ఉ.సే.రహయతి-తే|అరరహత్-త(అరీరహదిత్యేకే)
రహి-గతౌ.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.రంహతి|అరంహీత్॥ణిచ్-రంహయతి-తే|
అరరంహత్-త.కేచిద్రంహతిచురాదౌపఠన్తి॥ రంహితః.రంహః,
రా-దానే(గ్రహణేచ)అ.ప.అని.రాతి|రాతా|అరాసీత్॥రాపయతి తే
రాఖృ శోషణాలమర్థయోః.భ్వా.ప.స,అక.సే.రాఖతి|అరాఖీత్॥ ణి-
అరరాఖత్-త॥రాఖితః.రాఖణమ్.

రాఘృ-సామర్థ్యే. భ్వా. ఆ. స. సే. రాఘతే| అరాఘిష్ట|| ణి-అరరాఘత్-
త|| రాఘితః. [రాజత్-త|| రాజితమ్.
రాజృ-దీప్తౌ. భ్వా. ఉ. అక. సే. రాజతి-తే| అరాజీత్-అరాజిష్ట| ణి-అర
రాధ-సంసిద్ధౌ(వృద్ధౌ) స్వా. ప. స. అని. రాధ్నోతి(పు|| ౭౩) రరాధ. రేధతుః|
రాద్ధా| అరాత్సీత్|| రాధనమ్. రాద్ధమ్_రాద్ధః.
రాధ వృద్ధౌ. ది. ప. అక. అని. రాధ్యతి(పు|| ౫౦) రరాధ; రరాధతుః|| అపరా
ధః| రాద్ధమ్. ణిచి. రాధయతి-తే. అరీరధత్-త| సని-అరిరాత్సతి(హిం
సాయాం రిత్సతి) రాధ్యః. [రాసితమ్.
రాసృ(శృ)-శబ్దే. భ్వా. ఆ. అక. సే. రాసతే| అరాసిష్ట| ణి-అరరాసత్-త||
రి-గతౌ. తు. ప. స. అని. రియతి| రేతా| అరైషీత్|| ణిచి-రాయయతి-తే.
రి-హింసాయామ్. స్వా. వై. ప. స. అని. రిణోతి| రేతా| అరైషీత్|| రిణ్వన్
రిఖ-గతౌ. భ్వా. ప. స. సే. రేఖతి| రేఖితా| అరేఖీత్|| రేఖణమ్. రేఖితః.
రిగి(ఖి)-గతౌ. ఇ. భ్వా. ప. స. సే. రిఙ్గతి(రిఙ్ఖతి) అరిఙ్గీత్|| రిఙ్గణమ్(రిఙ్ఖణమ్)
రిచ-వియోజనసమ్పర్చనయోః. చు. ఉ. స. సే. రేచయతి-తే| అరీరిచత్-త
పక్షే-రేచతి-అరేచీత్|| రేచనమ్-రేచకః; రేచయన్, రేచయమానః.
రిచిర్-విరేచనే. ఇర్. రు. ఉ. అని. రిణక్తి-రిఙ్క్తే| రేక్తా| అరిచత్, అరైక్షీ
(రిజ-ఋజధాత్వర్థే ఇత్యేకే. రేజతే| అరేజిష్ట) [త్-అరిక్త| రేచకః.
రిఫ-కత్థనయుద్ధనిన్దాహింసాదానేషు. తు. ప. అక, స. సే. రిఫతి| అరేఫీత్.
రిఫ-కుత్సనే. సౌ. ప. సే. రేఫతి| అరేఫీత్| (రిప్ఫ, రిభ, రవి, ఇతి కాశీపాఠః)
రివి-గతౌ. ఇ. భ్వా. ప. స. సే. రిణ్వతి| రిణ్వితా| అరిణ్వీత్|| రిణ్వన్.
రిశ-హింసాయామ్. తు. ప. స. అని. రిశతి| రేష్టా| రేక్ష్యతి| అరిక్షత్| రిష్టమ్.
రిష-హింసాయామ్. భ్వా. ప. సే. రేషతి| రేషితా, రేష్టా| అరేషీత్ (పు|| ౬౦)
రిష-హింసాయామ్. ది. ప. స. సే. రిష్యతి| రేషితా, రేష్టా (౩౦|| పు) పు-అరి
రిహ-వధే. భ్వా. ప. సే. రేహతి| అరేహీత్|| రిహన్. [షత్.
రీ-గతిరేషణయోః. క్ర్యా. ప. స. అని. రిణాతి| రేతా| అరైషీత్|| రిణన్.
రీఙ్-స్రవణే. ఙిత్. ది. ఆ. అక. అని. రీయతే| రేతా| అరేష్ట|| రీణః. రీతిః

(రీవ-గ్రహణే సంవరణే చ. భ్వా. ఉ. స. సే. రీవతి-తే॥) అయం క్వాచిత్కః.
రు-శబ్దే. అ. ప. అక. సే. రౌతి (పు॥ ౬౨) రవితా॥ రుతమ్. రవః రుతిః.
రుఙ్-శబ్దే. భ్వా. ఆ. స. సే. రవతే। రురువే। రవితా। అరవిష్ట॥ రావః.
రుచ-దీప్తావభిప్రీతౌ చ. భ్వా. ఆ. అక. సే. రోచతే। రోచితా। ద్యు-అరుచత్
అరోచిష్ట॥ ణిచ్-రోచయతి-తే। అరూరుచత్-త॥ రుచిః. రోచనమ్.
రుజ-హింసాయామ్. చు. ఉ. స. సే. రోజయతి-తే। అరూరుజత్-త॥ రుజా.
రుజో. భఙ్గే. ఓ. తు. ప. స. అని. రుజతి। రోక్తా। రోక్ష్యతి। అరౌక్షీత్॥ రుగ్ణః.
రుట(ఠ)-ప్రతిఘాతే. భ్వా. ఆ. అక. సే. రోటతే। ద్యు-అరుటత్, అరోటిష్ట.
రుట-దీప్తౌ. చు. ఉ. అక. సే. రోటయతి-తే। అరూరుటత్-త॥ రోటితః.
రుటి(ఠి)-స్తేయే. ఇ. భ్వా. ప. స. సే. రుణ్టతి। రుణ్టితా। అరుణ్టీత్॥ రుణ్టితః.
రుఠ-ఉపఘాతే. భ్వా. ప. స. సే. రోఠతి। రోఠితా। అరోఠీత్॥ రుఠితః.
రుదిర్-అశ్రువిమోచనే. ఇర్. అ. ప. అక. సే. రోదితి (పు॥ ౬౪) రుదితమ్,
రుధ-కామే. ది. ఆ. అక. అని. ప్రాయేణ అనుపూర్వః. అనురుధ్యతే। అనురో
ద్ధా। అనురోత్స్యతే। అన్వరుద్ధ॥ అనురోధః. అనురుధ్యమానః.
రుధిర్-ఆవరణే. ఇర్. రు. ఉ. స. అని. రుణద్ధి-రున్ద్ధే (పు॥ ౭౮) రుద్ధః, రోధనమ్.
రుప-విమోహనే. ఉత్. ది. ప. సే. రుప్యతి। రోపితా। పు-అరుపత్॥ రుప్తమ్
రుశ-హింసాయామ్. తు. ప. స. అని. రుశతి। రుష్టా। రోక్ష్యతి। అరుక్షత్.
రుశి-భాషార్థే. ఇ. వా. చు. ఉ. సే. రుంశయతి-తే-అరురుంశత్-త॥ రుంశతి.
రుష-హింసాయామ్. భ్వా. ప. స. సే. రోషతి। అరోషీత్। (పు॥ ౩౦) రుష్టః, రు
రుష-హింసాయామ్. ది. ప. స. సే. రుష్యతి। పు-అరుషత్॥ రుష్యన్. [షితః
రుష-రోషే. చు. ఉ. అక. సే. రోషయతి-తే। అరూరుషత్-త॥ రుట్. రోషః.
రుహ-బీజజన్మని ప్రాదుర్భావే చ. భ్వా. ప. అక. అని. రోహతి। రోఢా। రో
క్ష్యతి। అరుక్షత్। ణిచ్-రోహయతి-తే, రోపయతి-తే॥ రూఢః. రూఢిః.
రూక్ష-పారుష్యే. అ. చు. ఉ. సే. రూక్షయతి-తే। అరురూక్షత్-త॥ రూక్షః.
రూప-రూపక్రియాయామ్. అ. చు. ఉ. సే. రూపయతి-తే। అరురూపత్-త॥
(రూష-భూషాయామ్, మిశ్రీకరణే చేతి కేచిదదన్తచురాదౌ పఠన్తి)

రేకృ-శఙ్కాయామ్.ఋ.భ్వా.ఆ.సే. రేకతే।అరేకిష్ట॥ణిచ్-అరిరేకత్-త
రేఖా-శ్లాఘాసాదనయోః.క. రేఖాయతియాచకో ధనవన్తమ్. [తః.
రేజృ-దీప్తౌ.ఋ భ్వా.ఆ.అక.సే. రేజతే।అరేజిష్ట॥ ణిచ్-అరిరేజత్॥ రేజి
రేటృ-పరిభాషణే।భ్వా.ఉ.స.యాచనేద్వికః రేటతి-తే। అరేటీత్-అరేటి
ష్ట॥ఋ-రేటయతి-తే।అరిరేటత్-త॥ రేటితః. రేటక్, రేటమానః.
రేపృ(భృ)-శబ్దే.ఋ.భ్వా.ఆ.అక.సే. రేపతే, రేభతే।అరేపి(భి)ష్ట॥ ణిచ్-
అరిరేప(భ)త్-త॥ [త్-త॥ రేవతః.
రేవృ(బృ)-ప్లవగతౌ.ఋ.భ్వా.ఆ.అక.సే. రేవతే।అరేవిష్ట॥ణిచ్-అరిరేవ
రేషృ-అవ్యక్తేశబ్దే.భ్వా.ఆ.అక.సే. రేష-తే।అరేషిష్ట॥ఋ-అరిరేషత్-త.
రై-శబ్దే.భ్వా.ప.అక.అని.రాయతి।రాతా।రాస్యతి।అరాసీత్॥రాయక్
రోడృ-ఉన్మాదే.భ్వా.ప.సే.రోడతి।అరోడీత్॥ఋ-అరురోడత్-త॥
రౌటృ(డృ)-అనాదరే.భ్వా.ప.సే.రౌటతి।అరౌటీత్॥ ఋ-అరురౌట-త్.

ల.

లక(గ,ఘ)-ఆస్వాదనేప్రాప్తౌచ.చు.ఉ.స.సే-లాకయతి-తే।అలీలకత్-
త।ఏవంలాగయతి,లాఘయతి॥లాకితః,లాగితః,లాఘితః.
లక్ష-దర్శనాఙ్కనయోః.చు.ఉ.సే.లక్షయతి-తే।అలలక్షత్-త॥లక్షకః.
లఖ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.లఖతి।లఖితా।అలా(ల)ఖీత్॥లఖితః.
లఖి-గతౌ.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.లఙ్ఖతి।అలఙ్ఖీత్॥లఙ్ఖితః.
లగి-గతిఖఞ్జనయోః.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.లఙ్గతి।అలఙ్గీత్॥లఙ్గితః.లఙ్గనమ్.
లగే-సఙ్గే.భ్వా.ప.సే.లగతి।ఏ-అలగీత్॥ఘ-లగయతి-తే॥లగితమ్.
లఘి-గతౌభోజననివృత్తౌచ.ఇ.భ్వా.ఆ.స.సే.లఙ్ఘతే।అలఙ్ఘిష్ట "కల్లోలినీవ
ల్లభముల్లలఙ్ఘే" ॥లఙ్ఘనమ్.లఙ్ఘితః [పక్షే-లఙ్ఘతి.
లఘి-భాషార్థేదీప్తౌచ.ఇ.వా.చు.ఉ.స.సే.లఙ్ఘయతి-తే। అలలఙ్ఘత్-త॥
లఛ-లక్షణే.భ్వా.ప.స.సే.లచ్ఛతి।లచ్ఛితా।అలచ్ఛీత్॥లచ్ఛనమ్.
లజ-భర్త్సనే.భ్వా.ప.స.సే.లజతి।అలా(ల)జీత్॥ ఇదిదప్యయమ్-లఞ్జతి-
అలఞ్జీత్॥లజితః,లఞ్జితః.లజనమ్.లఞ్జనమ్.లఞ్జకః.

లజ ప్రకాశనే. అదు. ఉ. స. సే. లజయతి - తే। అలలజత్ - త॥ ఇదిత్పక్షే - లఞ్జ
యతి - తే॥ లజ్జాపయతీతి కేషాఞ్చిన్మతమ్. [పక్షే - లజతి.
లజి - దీప్తౌ భాషార్థేచ. ఇ. వాచు. ఉ. స. సే. లఞ్జయతి - తే। అలలఞ్జత్ - త।
(ఓ) లజీ - వ్రీడాయామ్. ఓ. ఈ. తు. ఆ. అక. సే. లజతే। అలజిష్ట॥ లగ్నమ్.
లట - బాల్యే. భ్వా. ప. స. సే. లటతి। లటితా। అలా(ల)టీత్॥ లటనమ్.
లడ - విలాసే. భ్వా. ప. అక. సే. లడతి। లడితా అలా(ల)డీత్॥ లడనమ్.
లడ - ఉపసేవాయామ్. చు. ఉ. స. సే. లాడయతి - తే। అలీలడత్ - త॥
(ఓ) లడి ఉత్క్షేపణే. వాచు. ఉ. స. సే. ఓలణ్డయతి - తే॥ పక్షే - లణ్డతి॥ ఓకా
రాదిరితిపక్షే - ఓలణ్డయతి॥ ఉకారాదిరితిమతే - ఉలణ్డయతీత్యన్యే.
లడి - భాషణే భాసనేచ. ఇ. వాచు. ఉ. స. సే లణ్డయతి - తే। అలలణ్డత్ - త॥ ప
లత - ఆఘాతే. సౌ. ప. స. సే. లతతి। అలాతీత్, అలతీత్॥ లతా. [క్షే - లణ్డతి॥
లప - వ్యక్తాయాంవాచి. భ్వా. ప. సే. లపతి। లపితా। అలా(ల)పీత్॥ ఆలాపః
లబి - శబ్దేఽవస్రంసనేచ. ఇ. భ్వా. ఆ. అక. సే. లమ్బతే। అలమ్బిష్ట॥ లమ్బనమ్
(డు) లభష్ - ప్రాప్తౌ. భ్వా. ఆ. స. అని. లభతే। లబ్ధా। అలబ్ధ॥ ణిచి - లమ్భయతి
తే - అలలమ్భత్ - త॥ సని - లిప్సతే - లిప్సా - లిప్సుః॥ కర్మ - లభ్యతే - అలాభి,
అలమ్భి॥ లబ్ధమ్ లబ్ధుమ్. లబ్ధ్వా - ఉపలభ్య - సులభః, దుర్లభః - లాభః.
లభి - శబ్దే. ఇ. భ్వా. ఆ. అక. సే. లమ్భతే। అలమ్భిష్ట॥ లమ్భనమ్.
లయ - గతౌ. భ్వా. ఆ. స. సేట్. లయతే। అలయిష్ట॥ లయితః. లయః.
లర్బ(ర్వ) గతౌ. భ్వా. ప. స. సే. లర్బతి। అలర్బీత్॥ లర్బితః.
లల - ఈప్సాయామ్. చు. ఆ. స. సె. లాలయతే। అలీలలత॥ లాలనమ్. అదన్త
చురాదిరితి కేచిత్. తన్మతే - లలయతి। అలలలత్॥ లలితమ్. లలనా.
లష - కాన్తౌ. భ్వా, ది. ఉ. స. సె. లష్యతి - తే, లషతి తే అలా(ల)షీత్ - అలషిష్ట॥
లషితః. లాషుకః. లష్యన్, లషన్. లష్యమాణః, లషమాణః.
లస - శ్లేషణక్రీడనయోః. భ్వా. ప. సే. లసతి। అలా(ల)సీత్॥ లసితమ్. విలాసః.
లస(శ) శిల్పయోగే. చు. ఉ. స. సే. లాసయతి - తే। అలీలసత్ - త॥ లాస్యమ్.
(ఓ) లస్జీ - వ్రీడాయామ్. ఓ. ఈ. తు. ఆ. అక. సే. లజ్జతే। అలజ్జిష్ట॥ లజ్జా -

లా-ఆదానే.అ.ప.అని.లాతి।లాతా।అలాసీత్॥ణిచ్-లాపయతి-తే. [త్
లాఖృ-శోషణాలమర్థయోః.భ్వా.ప.సే.లాఖతి।అలాఖీత్॥ ఋ-అలలాఖ
లాఘృ-సామర్థ్యే.భ్వా.ఆ.అక.సే.లాఘతే।అలాఘిష్ట॥ఋ-అలలాఘత్
లాఛి-లక్షణే.ఇ.భ్వా.ప.సే.లాఞ్ఛతి।అలాఞ్ఛీత్॥లాఞ్ఛనం-లాఞ్ఛితం.
లాజ భర్జనే భర్త్సనే చ.భ్వా.ప.స.సే.లాజతి। అలాజీత్॥ లాజాః.లాజి
లాజ-జీవనే.క.లాజ్యతి॥ [తః.
లాజి-భర్జనే భర్త్సనే చ.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.లాఞ్జతి।అలాఞ్జీత్॥ లాఞ్జనమ్.
లాభ(డ)-ప్రేరణే.అచు.ఉ.స.సే.లాభ(డ)యతి-తే।అలలాభత్-త॥
లిఖ-అక్షరవిన్యాసే.తు.ప.సే.లిఖతి।లేఖితా।అలేఖీత్॥ లిఖితమ్.లేఖా.
లిఖి(గి)-గతౌ.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.లిఙ్ఖతి।అలిఙ్ఖీత్॥లిఙ్ఖనమ్.(ఆలిఙ్గనమ్.)
లిగి-చిత్రీకరణే.చు.ఉ.స.సే.లిఙ్గయతి-తే।అలిలిఙ్గత్-త। పక్షే.-లిఙ్గతి॥
లిట-అల్పకుత్సనయోః.కణ్డ్వాదిః.లిట్యతి॥ [లిఙ్గమ్.
లిప-ఉపదేహే.తు.ఉ.స.అని.లిమ్పతి-తే(౫౬పు॥)లేప్తా।లేప్స్యతి-తే।అ
లిపత్-(సూ॥౫౬)అలిపత,అలిప్త॥కర్మ-లిప్యతే-అలేపి।లిప్తః। [illegible]
లిశ-అల్పీభావే.ది.ఆ.అక.అని.లిశ్యతే।లేష్టా।లేక్ష్యతే।అలిక్షత।లేశః.
లిశ-గతౌ.తు.ప.స.అని.లిశతి।అలిక్షత్॥లిష్టః. [లీఢః-లేహః.
లిహ-ఆస్వాదనే.అ.ఉ.అని.లేఢి-లీఢే(౬౮పు॥)కర్మ-లిహ్యతే-అలేహి॥
లీ-ద్రవీకరణే.చు.ఉ.స.సే.(పు॥౮౩)లాయయతి-తే।అలీలయత్-త॥
పక్షే.భ్వా.అని.లయతి।లేతా।అలైషీత్॥లాయయన్-(హానః)ల[illegible]
లీ-శ్లేషణే.క్ర్యా.ప.అని.లినాతి।లేతా,లాతా(పు॥౮౧)ఆలానమ్.
లీఙ్-శ్లేషణే.ది.ఆ.అక.అని.లీయతే(పు॥౫౩)లీనః-లీయమానః. [లుఞ్జతి
లుజి-హింసాబలాదాననికేతనేషు.ఇ.చు.ఉ.సే.లుఞ్జయతి-తే॥పక్షే.
లుఞ్ఛ-అపనయనే.భ్వా.ప.స.సే.లుఞ్ఛతి।అలుఞ్ఛీత్॥లుఞ్ఛితా [త్.
లుట(డ)-విలోడనే.భ్వా;ది.ప.సే.లోటతి।అలోటీత్; లుట్యతి।పు-అలుటత్
లుట(ఠ)-సంశ్లేషణే.తు.ప.స.సే.లుటతి।కు-లుటితా।అలుటీత్॥లుటనమ్.
లుట-భాషార్థే.చు.ఉ.స.సే.లోటయతి-తే।అలూలుటత్-త,లోటితః.

లుటి(డి)-స్తేయే.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.లుణ్టతి।అలుణ్టీత్॥లుణ్టాకః,లుణ్టితః.
లుట-లుఠ-ప్రతిఘాతే.భ్వా.ఆ.స.సే.లోటతే;లోఠతే॥ ద్యు-అలుటత్,అ
లోటిష్ట;అలుఠత్,అలోఠిష్ట॥లుటి(ఠి)తః.లోఠనమ్.
లుఠ-ఉపఘాతే.భ్వా.ప.స.సే.లోఠతి।అలోఠీత్॥ [ణ్ఠకః.
లుఠి-ఆలస్యే ప్రతిఘాతే గతౌ స్తేయే చ.భ్వా.ప.సే.ఇ.లుణ్ఠతి।అలుణ్ఠీత్॥లు
లుణ్ఠ-అవజ్ఞాయాం చౌర్యే చ;లుణ్ట-స్తేయే.ఇతి చురాదౌ కేచిత్పఠన్తి.
లుథి-హింసాసఙ్క్లేశనయోః.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.లున్థతి।అలున్థీత్॥లున్థః
లుప-విమోహనే.ఉత్.ది.ప.అక.సే.లుప్యతి।లోపితా।అలుపత్॥లుప్తః.
లుప్ఌ-ఛేదనే.ఌ.తు.ఉ.అని.లుమ్పతి-తే।అలుపత్-అలుప్త(పు॥౫౬)
లుబి-అర్దనే(అదర్శనే చ).ఇ.వా చు.ఉ.సే.లుమ్బయతి-తే॥పక్షే-లుమ్బతి.
లుభ-విమోహనే.తు.ప.అక.సే.లుభతి।లోభితా, లోబ్ధా।లోభిష్యతి।అ
లోభీత్॥లుభత్.లుభితః.లోభితుమ్,లోబ్ధుమ్.లోభః
లుభ-గార్ధ్యే.ది.ప.స.సే.లుభ్యతి(పు॥౫౭)పు-అలుభత్॥ లుబ్ధః.లుభ్య
త్.భ్వాదేరాకృతిగణత్వాల్లోభతీతి కేచిత్పఠన్తి.తన్మతే-లోభత్.
లుల-విమర్దనే.సౌ.ప.స.సే.లోలతి।అలోలీత్॥లులితమ్.
లూఞ్-ఛేదనే.ఞిత్.క్ర్యా.ఉ.స.సే.లునాతి-లునీతే।లవితా।అలావీత్-
అలవిష్ట॥ణిచ్-లావయతి-తే।అలీలవత్-త।లూనమ్.లవిత్రమ్.లవః-
లుష-హింసాయామ్.సౌ.ప.సే.లోషతి।అలోషీత్॥లుషితః. [లావః
లూష-భూషాయామ్.భ్వా.ప.స.సే.లూషతి।అలూషీత్॥లూషితః.
లూష-హింసాయామ్.చు.ఉ.స.సే.లూషయతి-తే।అలూలుషత్-త.
లేఖా-విలాసే స్ఖలనే చ;లేట-ధార్త్యే స్వప్నే చ.కం.లేఖాయతి;లేట్యతి
లేపృ-గతౌ.భ్వా.ఆ.స.సే.లేపతే।అలేపిష్ట॥ఋ-అలిలేపత్-త।లేపితః.
లేలా-దీప్తౌ.క.లేలాయతి॥ [లోకః.లోకితః.
లోకృ-దర్శనే.భ్వా.ఆ.స.సే.లోకతే।అలోకిష్ట॥ఋ-అలులోకత్-త॥అ
లోకృ(చృ)-భాషార్థే.చు.ఉ.స.సే.లోకయతి-తే(లోచయతి-తే)లోకః.
లోడృ(టృ)-ఉన్మాదే.భ్వా.ప.సే.లోడతి।అలోడీత్॥ఋ-అలులోడత్-త

లోట్-ధార్త్యేపూర్వభావేచ.క.లోట్యతి।లోటితా.
లోష్ట-సఙ్ఘాతే.భ్వా.ఆ.స.సే.లోష్టతే అలోష్టిష్ట॥లోష్టః.

వ.

వకి-కౌటిల్యేగతౌచ.ఇ.భ్వా.ఆ.అక.సే.వఙ్కతే।అవఙ్కిష్ట॥వఙ్కితః.వ
వక్క-గతౌ.భ్వా.ఆ.స.సే.వక్కతే।అవక్కిష్ట॥వక్కితః. [ఙ్క-
వక్ష-రోషే(సఙ్ఘాతేచ)భ్వా.ప.స.సే.వక్షతి।అవక్షీత్॥వక్షితః.
వఖ;వఖి-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.వఖతి,ఇదితః-వఙ్ఖతి॥వఖితః,వఙ్ఖితః.
వగి-గతౌ(ఖఞ్జే)-ఇ.భ్వా.ప.స.సే.వఙ్గతి।అవఙ్గీత్॥వఙ్గితః.
వఘి-గత్యాక్షేపే.ఇ.భ్వా.ఆ.సే.వఙ్ఘతే।అవఙ్ఘిష్ట॥వఙ్ఘనమ్.వఙ్ఘితః.
వచ-పరిభాషణే.వా.చు.ఉ.సే.వాచయతి-తే।అవీవచత్-త॥ వచతి-వాచ
వచ-పరిభాషణే.అ.ప.ద్వి.అని.వక్తి(వు॥౬౩)వచఃఉక్తమ్.ఉక్తిః. [కః
వజ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.వజతి।అవా(వ)జీత్॥వజ్రః.
వజ-మార్గసంస్కారగత్యోః.చు.ఉ.స.సే.వాజయతి-తె।అవీవజత్-త॥
వఞ్చు-గతౌ.ఉత్.భ్వా.ప.స.సే.వఞ్చతి।అవఞ్చీత్॥వక్తః.వఞ్చనమ్
వఞ్చు-ప్రలమ్భనే.ఉత్.వా.చు.ఆ.సే.వఞ్చయతె।అవవఞ్చత॥వఞ్చతి।
వట-వేష్టనే.భ్వా.ప.సే.వటతి।అవా(వ)టీత్॥వటకః. [వఞ్చితః॥వక్తః
వట-పరిభాషణే.భ్వా.ప.స.సే.వటతి।అవా(వ)టీత్॥ఘు-వటయతి.
వట విభాజనే.అచు.ఉ.వటయతి-తే।అవవటత్-త।వటీతిపక్షే-వణ్టయతి,
వఠ-స్థౌల్యే.భ్వా.ప.అక.సే.వఠతి।అవా(వ)ఠీత్॥వఠరః [వణ్టాపయతి
వఠి-ఏకచర్యాయామ్.ఇ.భ్వా.ఆ.స.సే.వణ్ఠతె।అవణ్ఠిష్ట॥వణ్ఠః—ఖర్వః.
వడ-ఆరోహణే.సౌ.ప.స.సే.వడతి।అవా(వ)డీత్॥వడభిః. [రాదావపి.
వడి-విభాజనే.ఇ.భ్వా.ఆ.స.సే.వణ్డతె।అవణ్డిష్ట॥వణ్డితః.వణ్డః.అయఞ్చు
వణ-శబ్దే.భ్వా.ప.స.సె.వణతి।అవా(వ)ణీత్॥వణితమ్-వణనమ్. [మ్.
వద-వ్యక్తాయాంవాచి.భ్వా.య.ప.సె.వదతి।అవా(వ)దీత్॥వదన్.ఉదిత
వద-సన్దేశవచనే.చు.ఉ.సె.వాదయతి-తే।అవీవదత్-త॥వాదనమ్.వాదః
వది-అభివాదనస్తుత్యోః.ఇ.భ్వా.ఆ.సె.వన్దతే।అవన్దిష్ట॥వన్దితః.వన్దనమ్.

వన-సమ్భక్తౌ. భ్వా. ప. స. సె. వనతి। అవా(వ)నీత్॥ వనమ్. వనితః.
(వన-ఉపతాపేశబ్దేచ. చు. ఉ. వానయతి-తే। వనతి॥) ఇతి కేచిత్.
వను-యాచనే. ఉత్. త. ఆ. స. సె. వనుతే। అవనిష్ట, అవత॥ వతః. వన్వానః.
వను-వ్యాపారే. ఉత్. భ్వా. ఘు. ప. సె. వనతి। వనయతి॥ వానః, వనితా.
(డు)వప్-బీజసన్తానే. డ్విత్. భ్వా. య. ఉ. స. అని. వపతి-తే(వు॥ ౪౧౮)కర్మ-
ఉప్యతే। అవాప్సీ॥ ఉప్తమ్. ఉప్తి। నమ్-వపనమ్. వపా-వప్తః-వాపః.
వభ్ర్-గతౌ. భ్వా. ప. స. సె. వభ్రతి। అవభ్రీత్॥ వభ్రితః. [భుః-వామః.
(టు)వము-ఉద్గిరణే. ట్విత్. ఉత్. భ్వా. ప. స. సె. వమతి। పీ-అవమీత్॥ వమ
వయ-గతౌ. భ్వా. ఆ. స. సె. వయతే। అవయిష్ట॥ వయితః.
వర-ఈప్సాయామ్. అచు. ఉ. స. సె. వరయతి-తే। అవవరత్-త॥ వరయ[illegible].
వరణ-గతౌ. కణ్డ్వాదిః. వరణ్యతి॥ [నః.
వర్చ-దీప్తౌ. భ్వా. ఆ. అక. సె. వర్చతే। అవర్చిష్ట॥ వర్చః. వర్చితమ్. వర్చమా
వర్ణ-వర్ణనే. చు. ఉ. స. సె. వర్ణయతి-తే। అవవర్ణత్-త॥ వర్ణ-వర్ణక్రియావి
స్తారగుణవచనేష్విత్యదన్తచురాదౌ. వర్ణః-వర్ణితః-వర్ణనమ్.
వర్ధ-చ్ఛేదనే పూరణేచ. చు. ఉ. స. సె వర్ధయతి-తే। అవవర్ధత్-త॥
వర్ష-స్నేహనే. భ్వా. ఆ. స. సె. వర్షతే। అవర్షిష్ట॥ వర్షమ్ వర్షితః.
వల, వల్ల-సంవరణే సఞ్చలనేచ. భ్వా ఆ. స. సె. వలతే, వల్లతే॥ వలధాతు
ర్ఘటాదౌ. వలయతి॥ వలితమ్, వల్లితమ్. వలయః-వల్లీ. వలనమ్.
వల్క-పరిభాషణే. చు. ఉ. సె. వల్కయతి-తే। అవవల్కత్-త॥ వల్కనమ్
వల్గ-గతౌ. భ్వా. ప. స. సె. వల్గతి। అవల్గీత్॥ వల్గితమ్. వల్గు.
వల్గు-పూజామాధుర్యయోః. కం. వల్గూయతి ద్విజః.
వల్భ-భోజనే. భ్వా. ఆ. స. సె. వల్భతే। అవల్భిష్ట॥ వల్భితమ్.
వశ-కాన్తౌ. అ. ప. స. సే. వష్టి-ఉష్టః-ఉశన్తి। వష్టు, ఉష్టాత్-ఉడ్ఢి. ఉష్టాత్-
వశాని। అవట్-ఔష్టామ్-ఔశన్। ఉశ్యాత్-ఉశ్యాతామ్। ఉవాశ-
ఊశతుః। వశితా। వశిష్యతి। ఉశ్యాత్-ఉశ్యాస్తామ్। అవా(వ)శీత్। అవ
శిష్యత్॥ కర్మ-ఉశ్యతే. అవాశి॥ ఉష్టమ్. వశః. వశా.

వష-హింసాయామ్.భ్వా.ఆ.స.సే.వషతి।అవా(వ)షీత్।వషితః.

(వష్క-గతౌ.భ్వా.ఆ.దర్శనే.చు.ఉ.వష్కతే।వష్కయతి-తే)వష్కయణీ.

వస-ఆచ్ఛాదనే.అ.ఆ.స.సే.వస్తే।వసితా।అవసిష్ట॥ వసనమ్.వసా.వసు.

వస-నివాసే.భ్వా.ప.స.అని.వసతి।వస్తా।అవాత్సీత్॥ఉషితః.వస్తు.

వస-స్నేహచ్ఛేదాపహరణేషు.చు.ఉ.సే.వాసయతి-తే। అవీవసత్-త॥

వస-నివాసే-అచు.ఉ.సే.వసయతి-తే।అవవసత్-త॥వసితమ్.వాసః.

వసు-స్తమ్భే.ఉత్.ది.ప.స.సే.వస్యతి।పు-అవసత్॥వసిత్వా,వస్త్వా.

వస్క-గతౌ.భ్వా.ఆ.స.సే.వస్కతే।అవస్కిష్ట।వస్కితః.

వస్త-అర్దనే.చు.ఉ.స.సే.వస్తయతి-తే।అవవస్తత్-త॥వస్తిః.

వహ-ప్రాపణే.భ్వా.ఉ.ద్వి.అని.వహతి-తే(పు॥౪౧.)ఊఢః.వాహః.

వా-గతిగన్ధనయోః.అ.ప.స.అని.వాతి వాతః-వాన్తి।అవాసీత్॥వాతః.

(వా-సుఖార్తిగతిసేవాసు.చు.ఉ.స.సే.వాపయతి-తే।)క్వాచిత్కోయమ్.

వాఛి(ఛి)-ఇచ్ఛాయామ్.భ్వా.ప.సే. వాఞ్ఛతి।అవాఞ్ఛీత్॥వాఞ్ఛా.

వాత-సుఖసేవనయోః.అచు.ఉ.స.సే.వాతయతి-తే।అవవాతత్-త॥

వావృతు-వర్తనే.ఉత్.ది.ఆ.స.సే.వావృత్యతే।అవావర్తిష్ట ॥ తతో వా

వృత్యమానాసా రామశాలాంన్యవీక్షతేతిభట్టిః.వావృత్తః.

వాశృ-శబ్దే.ఋ.ది.ఆ.అక.ఆహ్వానే-స.సే.వాశ్యతే। అవాశిష్ట॥ణిచ్_అవ

వాశత్-త॥వాశితమ్. “ఉద్వాశ్యమానగపితరమితిభట్టిః.”

వాస-ఉపసేవాయామ్.అచు.ఉ.స.సే.వాసయతి-తే।అవవాసత్-త॥

విచిర్-పృథగ్భావే.ఇర్.రు.ఉ.అక.అని.వినక్తి-విఙ్క్తే।అవిచత్,అవైక్షీ

త్-అవిక్త॥వివేచనమ్.వివిక్తమ్.అయంజుహోత్యాదావపీత్యేకే.

విచ్ఛ-గతౌ.తు.ప.స.సే.విచ్ఛతి।అవిచ్ఛీత్॥స్వార్థేఆయప్రత్యయః-విచ్ఛా

యతి।విచ్ఛాయితా,విచ్ఛితేత్యాది(పు॥౨౯)॥గుపూవత్.

విచ్ఛ-భాషార్థః.చు.ఉ.స.సే.విచ్ఛయతి-తే।అవివిచ్ఛత్-త॥విచ్ఛితః.

విజిర్-పృథగ్భావే.ఇర్.జు.ఉ.అక.అని.వేవేక్తి-వేవిక్తే। వేక్తాసి-సే। వే

క్ష్యతి తే।అవిజత్,అవైక్షీత్-అవిక్త॥వివిక్తమ్-వివేకః.

(ఓ) విజీ-భయచలనయోః.ఓ.ఈ.తు.ఆ.సే.(పు॥౫౮)ఉద్విజతే॥ఉద్వేగః
(ఓ) విజీ-భయచలనయోః.ఓ.ఈ.రు.ప.అక.సే. వినక్తి-విఙ్క్తః-విఞ్జన్తి।
విజితా।అవేజీత్॥వేజనమ్. వేగః. విగ్నః. విజులః—కన్దవిశేషః.
విట(డ)-ఆక్రోశే.భ్వా.ప.స.సే.వేటతి।అవేటీత్॥విటః.విటపః.
విత్త-సముత్సర్గే.అచు.ఉ.స.స్వే.విత్తయతి-తే.అవివిత్తత్-త॥విత్తితః.
విథృ-యాచనే.భ్వా.ఆ.స.సే.వేథతే(పు॥౩౮.)॥బు.అవివేథత్-త॥
విద-జ్ఞానే.అ.ప.స.సే.వేత్తి, వేద(పు॥౬౪.)॥విదితమ్.వేదితా.విదన్.
విద-సత్తాయామ్.ది.ఆ.అక.అని.విద్యతే(పు॥౫౪)విద్యమానః.విత్తమ్.
విద-విచారణే.రు.ఆ.స.అని.విన్తే।వేత్తా।అవిత్త॥వేదనమ్.విన్నమ్. [నః.
విద-చేతనాఖ్యాననివాసేషు.చు.ఆ.సే.వేదయతే।అవీవిదత॥వేదయమా
విద్(ౢ)-లాభే.ౢ.తు.ఉ.స.వ్యాఘ్రభూత్యాదిమతే సేట్కః.భాష్యాదిమ
తేఽనిట్కః.విన్దతి-విన్దతే(పు॥౫౬)వేదితా, వేత్తా॥విన్దన్,విన్దమానః.
విధ-విధానే.తు.ప.స.సే.విధతి।వేధితా।అవేధీత్॥విధః.విధా.
విప-క్షేపే.చు.ఉ.స.సే.వేపయతి-తే।అవీవిపత్-త॥వేపితః.
విల-సంవరణే.తు.ప.స.సే.విలతి।వేలితా।అవేలీత్॥విలమ్.
విశ-ప్రవేశనే.తు.ప.స.అని.విశతి।వేష్టా।వేక్ష్యతి।అవిక్షత్॥ణిచ్-వేశయ
తి-తే।అవీవిశత్-త॥కర్మ-విశ్యతే।అవేశి।ప్రవేశః-ప్రవిష్టః.
విష-విప్రయోగే.క్ర్యా.ప.అక.అని.విష్ణాతి।వేష్టా।అవిక్షత్॥విషమ్.
విషు-సేచనే.ఉత్.భ్వా.ప.స.అని.వేషతి।అవిక్షత్॥విష్టిః.వేషణమ్.
విష్(ౢ)-వ్యాప్తౌ.ౢ.జు.ఉ.స.అని.వేవేష్టి-వేవిష్టే।వేష్టాసి-సే।అవిషత్-
అవిక్షత॥కర్మ-విష్యతే-అవేషి॥వేషః.విష్టమ్.విషమ్.విష్ణుః.
విష్క-హింసాయామ్.చు.ఆ.స.సే.విష్కయతే। అవివిష్కత॥ దర్శనే-
అచు.ఉ.విష్కయతి-తే-ఇత్యాది.విష్కితః. [వీతః
వీ-గతివ్యాప్తిప్రజనకాన్త్యసనఖాదనేషు.అ.ప.అని.వేతి(పు॥౬౩)వీతిః.
వీజ-వ్యజనే.అచు.ఉ.స.సే.వీజయతి-తే।అవీవిజత్-త॥వీజనమ్.
వీర-విక్రాన్తౌ.అచు.ఆ.స.సే.వీరయతే।అవివీరత॥వీరః.వీరణమ్.

(వృట-వృధీ-హింసాయామ్.చు.ఉ.వోటయతి,వృధయతి-తే)ఇత్యేకే.
వృష-హింసాయామ్.చు.ఉ.స.సే.వృషయతి-తే॥క్వాచిత్కోఽయమ్.
వృక-ఆదానే.భ్వా.ఆ.స.సే.వర్కతే।అవర్కిష్ట॥వృకః.
వృఙ.వరణౌసఙ్ఘాతేచ.భ్వా.ఆ.స.సే.వృఙతే।అవృఙిష్ట॥వృఙితః.
వృఙ్-సమ్భక్తౌ.ఙిత్.క్ర్యా.ఆ.స.సే.వృణీతే (పు॥౭౨)వృణానః.
వృజీ(ఛీ)-వర్జనే.ఈ.రు.ఈ.స.సే.వృణక్తి।వర్జి(ర్క్తి)తా॥వృజనమ్.వృక్తః
వృజీ-వర్జనే.ఈ.చు.ఉ.స.సే.వర్జయతి-తే।అవవర్జత్,అవీవృజత్-త॥
పక్షే-భ్వా.ప.వర్జతి।అవర్జీత్॥వర్జనమ్.వృక్తః.
వృజీ-వర్జనే.ఈ.అ.ఆ.సే.వృక్తే-వృజాతే-వృజతే।అవర్జిష్ట॥వృక్తః।ఇది
దితిమతే-వృఙ్క్తే-వృఞ్జాతే-వృఞ్జతే।అవృఞ్జిష్ట॥ వృఞ్జితః,వృఞ్జనమ్.
వృఞ్-వరణే.ఞిత్.స్వా.ఉ.సే.వృణోతి-వృణుతే(పు॥౭౩)వృతః.వృతః
వృఞ్-ఆవరణే.ఞిత్.చు.ఉ.సే.వారయతి-తే।అవీవరత్-త॥పక్షే భ్వా
వరతి-తే।అవారీత్-అవరి(రీ)ష్ట॥వారకః వారణమ్.వరః.వారితమ్
వృడ-సంవరణే.తు.ప.స.సే.వృడతి।కు-వృడితా॥బ్రుడేత్యేకే.
వృణ-ప్రీణనే.తు.ప.స.సే.వృణతి।వర్ణితా।అవర్ణీత్।వృణితమ్.
వృతు-వర్తనే.ఉత్.భ్వా.ఆ.అక.సే.వర్తతే (పు॥౭౩)వృత్తమ్.వృత్తిః.
వృతు-వరణే.ఉత్.ది.ఆ.స.సే.వృత్యతే।అవర్తిష్ట॥వర్తనమ్.
వృతు,వృధు భాషార్థేదీప్తౌచ.ఉత్.చు.ఉ.స, అక.సే.వర్తయతి,వర్ధ
యతి-తే।అవీవృతత్,అవవర్తత్-త॥పక్షే-వర్తతి,వర్ధతి.
వృధు-వృద్ధౌ.భ్వా.ఆ.అక.సే.వర్ధతే।అవృధత్-అవర్ధిష్ట॥వృద్ధః.
వృశ-వరణే.ది.ప.స.సే.వృశ్యతి।వర్శితా।పు-అవృశత్॥వృశః.
వృష-శక్తిబన్ధనే.చు.ఆ.అక.సే.వర్షయతే।అవీవృషత,అవవర్షత।వృషః.
వృషు-సేచనే.ఉత్.భ్వా.ప.స.సే.వర్షతి।అవర్షీత్॥వృష్టః-వృష్టిః.
వృహూ-ఉద్యమనే.ఊ.తు.ప.అక.వే.వృహతి।అవర్హీత్, అవృక్షత్॥బృ
హూఇతి కేచిత్।అత్రవృహవృహీఇతిభ్వాదౌచురాదౌచపఠన్తి.
వౄ,వౄఞ్-వరణే.క్ర్యా.ప్వాదిః.ఉ.స.సే.వృణాతి-వృణీతే(పు॥౭౩)

వేఞ్-తన్తుసన్తానే.ఞిత్.భ్వా.య.ఉ.స.అని.వయతి-తే(పు॥౪౦)

వేణృ(న్ఱ)-గతిజ్ఞానచిన్తానిశామనవాదిత్రగ్రహణేషు.భ్వా.ఉ.స.సే.వేణ(న)తి-తే।అవేణీత్-అవేణిష్ట॥ణి-అవివేణత్-త॥వేణుః.వేణీ.

వెథృ-యాచనే.భ్వా.ఆ.స.సే.వెథతె।అవెథిష్ట॥ ణి-అవివెథత్-త॥ వేథితః-వేథమానః.

వెద-ధౌర్త్యేస్వప్నేచ.క.వెద్యతి.

(ఋ)వెపృ-కమ్పనే.ట్విత్.ఋ.భ్వా.ఆ.అక.సె.వెపతె।అవెపిష్ట॥ ణిచి-వెపయతి-తె।అవివెపత్-త॥వెపనమ్.వెపథుః.వెపితః-వెపమానః.

వెల-కాలోపదేశే.అచు.ఉ.స.సే.వెలయతి-తె।అవివెలత్-త॥వెలా.

వేల్ల-చలనే.భ్వా.ప.స.సే.వెలతి।అవెలీత్॥ణి-అవివెలత్-త॥వెలితః

వేల్ల-చలనే.భ్వా.ప.స.సె.వెల్లతి।అవెల్లీత్।వెల్లనమ్.వెల్లితమ్.

వేవీఙ్-వీధాత్వర్థే.వై.అ.ఆ.స.సె.వెవీతే।అవెవిష్ట॥వెవితా.

వేష్ట-వెష్టనే.భ్వా.ఆ.స.సె.వెష్టతె।వెష్టితా।అవెష్టిష్ట॥ వెష్టితః.అత్ర-వెసృగతావితి కేచిత్పఠన్తి-వేసనవెసరాదిశబ్దాస్తన్నిష్పన్నాఇతి.

వేహృ-ప్రయత్నే.ఋ.భ్వా.ఆ.అక.సె.వెహతె।అవెహిష్ట॥చఙినహ్రస్వః.అవివెహత్-త॥అత్ర వెహ్లాగతావితిపేఠుస్తారానాథాదయః

(ఓ)వై-శోషణే.ఓ.భ్వా.ప.స.అని.వాయతి।వాతా।అవాసీత్॥వానః.

వ్యచ-వ్యాజీకరణేసమ్బన్ధేచ.తు.ప.సె.విచతి(పు॥ ౫౬)అవ్య(వ్యా)చీత్.

వ్యథ-భయసఞ్చలనయోః.భ్వా.ఘు.ఆ.అక.సె.వ్యథతె।అవ్యథిష్ట॥ వ్యథా.

వ్యధ-తాడనే.ది.ప.స.అని.విధ్యతి।వివ్యాధ-వివిధతుః-వివిధుః-వివ్యద్ధ,వివ్యధిథ।వ్యద్ధా।వ్యత్స్యతి। విధ్యాత్।అవ్యాత్సీత్-అవ్యాద్ధామ్-అవ్యాత్సుః॥కర్మ-విధ్యతె।విద్ధః.వ్యాధః.విధ్యన్.

వ్యయ-విత్తసముత్సర్గే.అచు.ఉ.స.సె.వ్యయయతి-తె।అవవ్యయత్-త॥అత్రవ్యప-క్షయేవ్యాపయతీతి కేచిద్వదన్తి-।వ్యయః.వ్యయితః

వ్యయ.గతౌ.భ్వా.ఉ.స.సె.వ్యయతి-తె।అవ్యయీత్-అవ్యయిష్ట॥

వ్యుష-దాహే.ది.ప.స.సె.వ్యుష్యతి।వువ్యోష।అవ్యోషీత్॥వుషాదావిభాగార్థకః.అవ్యుషత్॥ వ్యుసేత్యేకే-ఇమంచురాదౌకేచిత్పఠన్తి.అదన్తచురాదావిత్యపరే॥వ్యోషః-వ్యుషితః.

వ్యేఞ్-సంవరణే.ఞిత్.భ్వా.ఉ.స.అని.వ్యయతి-తే(పు॥౪౮)వీతః.
వ్రజ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.వ్రజతి।అవ్రాజీత్॥వ్రజః-వ్రజనమ్.
వ్రజ-మార్గసంస్కారగత్యోః.చు.ఉ.సే.వ్రాజయతి-తే।అవివ్రజత్-త.
వ్రణ-శబ్దే.భ్వా.ప.అక.సే.వ్రణతి।అవ్రా(వ్ర)ణీత్।వ్రణితమ్. [మ్.
వ్రణ-గాత్రవిచూర్ణనే.అచు.ఉ.స.సే.వ్రణయతి-తే.అవవ్రణత్-త॥వ్రణ
(ఓ)వ్రశ్చూ-ఛేదనే.ఓ.ఊ.తు.ప.స.వే.వృశ్చతి(పు॥౫౬)వ్రశ్చనమ్.
వ్రీ-వరణే.క్ర్యా.ప.స.అని.వ్రిణాతి(వ్రీణాతి)అవ్రైషీత్॥వ్రీణః.
వ్రీఙ్-వృతౌ.ఙిత్.ది.ఆ.స.అని.వ్రీయతే.వివ్రియే।అవ్రేష్ట॥వ్రీయమాణః.
వ్రీడ-చోదనేలజ్జాయాఞ్చ.ది.ప.స,అక.సే.వ్రీడ్యతి।అవ్రీడీత్॥వ్రీడా.
వ్రీణ(స)-హింసాయామ్.వాచు.ఉ.స.సే.వ్రీణయతి-తే॥పక్షే-వ్రీణతి॥
వ్రు(వ్రు)డ-సంవరణే.తు.కు.ప.స.సే.వ్రుడతి।వ్రుడితా॥
వ్లీ-వరణే-క్ర్యా.ప.స.అని.వ్లినాతి।వ్లేతా।అవ్లైషీత్।వ్లీతః.

శ.

శక-మర్షణే.ది.ఉ.సే.మతాన్తరేఅనిట్.శక్యతి-తే।శశాక-శేకిథ,శశక్థ-
శేకే।శక్తా(శకితా)।ప్ర-అశకత్-అశక్త(అశకిష్ట) [తః-శక్తా.
శకి-శఙ్కాయాంత్రాసేచ.ఇ.భ్వా.ఆ.సే.శఙ్కతే। అశఙ్కిష్ట॥శఙ్కా
శక్ఌ-శక్తౌ.ఌ.స్వా.ప.అక.అని.శక్నోతి.శక్నుతః.శక్నువన్తి.శక్తా। అ
శకత్।అశక్ష్యత్॥శక్తిః-శక్నువన్-శక్తః.శాకః.శక్యమ్.శక్రః.
శచ-వ్యక్తాయాంవాచి.భ్వా.ఆ.స.సే.శచతే।అశచిష్ట॥శచితః-శచీ॥శచి-
గతావితికేచిత్-తన్మతే-శఞ్చతే. [శటితః-శటః.
శట-రుజావిశరణగత్యవసాదనేషు.భ్వా.ప.స.సే.శటతి।అశా(శ)టీత్॥
శఠ-శ్లాఘాయామ్.చు.ఆ.స.సే.శాఠయతే।అశీశఠత॥శాఠీ.
శఠ-(అ)సమ్యగ్భాషణే.అచు.ఉ.స.సే.శఠయతి.తే।అశశఠత్-త॥
శఠ-అసంస్కారగత్యోః.చు.ఉ.సే.శాఠయతి-తే।అశీశఠత్-త॥శఠః.
శఠ-కైతవేక్లేశేచ.భ్వా.ప.అక.సే.శఠతి।అశా(శ)ఠీత్॥శాఠ్యమ్.
శడి-రుజాయాంసఙ్ఘాతేచ.ఇ.భ్వా.ఆ.అక.సే.శణ్డతే।అశణ్డిష్ట॥శణ్డః.

శణ-దానే. భ్వా. ప. స. సే. శణతి। అశా(శ)ణీత్॥ శణః. శణనమ్.
శద్ ౭-శాతనే. ౭. భ్వా. ప. స. సే. శీయతే(పు॥ ౩ ౨)। అశదత్. అయంతు దాదావపి. రూపాణితుభౌవాదికవత్. స్వరే భేదః. [ప్త॥ శాపః.
శప-ఆక్రోశే. భ్వా. ఉ. అని. శపతి-తే। శప్తా। శప్స్యతి-తే। అశాప్సీత్-అశ
శప-ఆక్రోశే. ది. ఉ. అని. శప్యతి-తే॥ శప్యన్-శప్యమానః-శప్తమ్. శపథః.
శబ్ద-శబ్దకరణే. అచు. ఉ. స. సే. శబ్దయతి-తే। అశశబ్దత్-త॥ శబ్దః. శబ్దితః.
శమ-ఆలోచనే. చు. ఆ. స. సే. శామయతే। అశీశమత్-త॥ శామయమానః.
శము-ఉపశమే. ఉత్. ది. ప. అక. సే. శామ్యతి(౫ ౧)। అశమత్॥ ఘు- దర్శనభిన్నార్థేశమయతి-దర్శనేతు-నిశామయతిరూపమ్॥ శమః. శాన్తిః. శాన్తః
శమ్బ-గతౌ. భ్వా. సమ్బన్ధార్థే-చు. ఉ. సే. శమ్బతి। శమ్బయతి-తే॥ శమ్బరమ్
శర్వ(ర్బ)-గతౌహింసాయాఞ్చ. భ్వా. ప. సే. శర్వతి। అశర్వీత్॥ శర్వః.
శల-చలనసంవరణయోః. భ్వా. ఆ. స. సే. శలతే। అశలిష్ట॥ శలమ్. శలాకా.
శల-గతౌ. భ్వా. ప. స. సే. శలతి। అశాలీత్॥ జ్వలాదిః-శాలః.
శల్భ-కత్థనే. భ్వా. ఆ. స. సే. శల్భతే। అశల్భిష్ట॥ శల్భమానః. శల్భితః.
శల్ల-గతౌ. సా. భ్వా. ప. స. సే. శల్లతి। అశల్లీత్॥ శల్లమ్. శల్లకః.
శవ-గతౌవికారేచ. భ్వా. ప. స. సే. శవతి. అశా(శ)వీత్॥ శవః.
శశ-ప్లుతగతౌ. భ్వా. ప. స. సే. శశతి। అశా(శ)శీత్॥ శశః.
శష-హింసాయామ్. భ్వా. ప. స. సే. శషతి। అశాషీత్-అశషీత్॥ శషితః
శసు(శు)-వధే. ఉత్. భ్వా. ప. స. సే. శసతి। అశా(శ)సీత్॥ విశసనం. శస్తః
శంసు-స్తుతౌ. ఉత్. భ్వా. ప. స. సే. శంసతి। అశంసీత్ (పు॥ ౨౫) శంసా.
శసి-ఇచ్ఛాయామ్. ఇ. భ్వా. ఆ. స. సే. ఆశంసతే। ఆశంసిష్ట॥ శంసితః.
శాఖృ-వ్యాప్తౌ. భ్వా. ప. సే. శాఖతి। అశాఖీత్॥ ణి-అశశాఖత్-త॥
శాడృ-శ్లాఘాయామ్. భ్వా. ఆ. స. సే. శాడతే। అశాడిష్ట॥ ణి-అశశాడత్.
శాన-తేజనే. భ్వా. ఉ. స. సే. స్వార్థేసన్. (పు॥ ౪౪) శీశాంసతి-తే। శీశాంసిష్యతి-తే। అశీశాంసీత్-అశీశాంసిష్ట॥ శీశాంసితమ్.
శాల్భృ-కత్థనే. భ్వా. ఆ. స. సే. శాలతే। అశాలిష్ట॥ ణి-అశశాలత్-త॥ శాలా.

శాసు-ఇచ్ఛాయామ్.ఉత్.అ.ఆ.స.సే.ప్రాయేణాజ్పూర్వః.ఆశాస్తే ఆశాసాతే ఆశాసతే|ఆశాశిష్ట||ఆశీః.ఆశాసనమ్. [శిష్యః.శిష్టః.
శాసు-అనుశిష్టౌ.ఉత్.అ.ప.ద్వి.సే.శాస్తి(పు||౬౬)శాస్తా.శాస్త్రమ్.
శిక్ష-విద్యోపాదానే.భ్వా.ఆ.స.సే.శిక్షతే|అశిక్షిష్ట||శిక్షితః-శిక్షా.
శిఖి.గతౌ.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.శిఙ్ఖతి|అశిఙ్ఖీత్||శిఙ్ఖితః.
శిఘి-ఆఘ్రాణే.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.శిఙ్ఘతి|అశిఙ్ఘీత్||శిఙ్ఘాణమ్.
శిజి-అవ్యక్తేశబ్దే.ఇ.అ.ఆ.సే.శిఙ్క్తే|శిఙ్జితా|అశిఙ్జిష్ట||శిఙ్జితమ్.శిఙ్జా-శిఙ్జినీ."కేచిదిమంభ్వాదౌచ రాదౌచపఠన్తి,,శిఙ్జతీత్యాది.
శిఞ్-నిశానే.ఞిత్.స్వా.ఉ.అని.శినోతి-శినుతే|అశైషీత్-అశేష్ట||నిశితమ్.
శిట-అనాదరే.భ్వా.ప.స.సే.శేటతి|అశేటీత్||శిటితః.
శిల-ఉఞ్ఛే.తు.ప.స.సే.శిలతి|శేలితా|అశేలీత్||శిలమ్.శిలా.
శిష-హింసాయామ్.భ్వా.ప.స.అని.శేషతి|శేష్టా|అశిక్షత్||శిష్టః.
శిష-అసర్వోపయోగే.వాచు.ఉ.స.సే.శేషయతి-తే|అశీశిషత్-త||పక్షే-శేషతీత్యాది||శేషితః.విశేషః.విశేషణమ్.శేషః.
శిష్ఌ-శేషణే.రు.ప.స.అని.శినష్టి శింష్టః-శింషన్తి|శేష్టా|ఌ-అశిషత్||కర్మ-శిష్యతే-అశేషి||శిష్టమ్.శిష్టిః.శేషకః.శింషన్.
శీక-ఆమర్షణేదీప్తౌచ.వాచు.ఉ.స,అక.సే.శీకయతి-తే|అశీశికత్-త||పక్షే-భ్వా.ప.శీకతి|అశీకీత్||శీకరః.
శీ(సీ)కృ-సేచనే.భ్వా.ఆ.స.సే.శీకతే|అశీకిష్ట||ఋ-అశిశీకత్.త||శీకితః.
శీఙ్-స్వప్నే.ఙిత్.అ.ఆ.అక.సే.శేతే(౬౬పు||)|శయితః.శయ్యా.
శీభృ-కత్థనే.భ్వా.ఆ.స.సే.శీభతే|అశీభిష్ట||ఋ-అశిశీభత్-త|శీభితః.
శీల-సమాధౌ.భ్వా.ప.అక.సే.శీలతి|అశీలీత్||శీలితః.పరిశీలనమ్.
శీల-ఉపధారణే.అచు.ఉ.స.సే.శీలయతి-తే|అశిశీలత్-త||శీలమ్.
శుక-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.శోకతి|అశోకీత్|| శుకః||తు.శుకతి-శునేత్యేకే.
శుచ-శోకే.భ్వా.ప.స.సే.శోచతి|అశోచీత్||శుచితః-శుచిః.శోకః.
(ఈ)శుచిర్-పూతీభావే.ఈ.ఇర్.ది.ఉ.అక.సే.శుచ్యతి-తే| అశుచత్,అశోచీత్-అశోచిష్ట|(శుచ-ప్రతిఘాతే.భ్వా.ఇత్యేకే.)

శుచ్య-అభిషవే.భ్వా.ప.స.సే.శుచ్యతి।అశుచ్యీత్॥శుచ్యితః.
శుఠ-ఆలస్యే.చు.ఉ.స.సే.శోఠయతి-తే। అశూశుఠత్-త॥ గతిప్రతిఘాతార్థే-భ్వా.ప.శోఠతి।అశోఠీత్॥శోఠనమ్.
శుఠి-శోషణే.ఇ.వా.చు.ఉ.స.సే.శుణ్ఠయతి-తే॥పక్షే-భ్వా.శుణ్ఠతి॥
శుధ-శౌచే.ది.ప.అక.అని.శుధ్యతి।పు-అశుధత్॥ శోద్ధా.శుద్ధః.శుద్ధిః-శోధనమ్.
శున-గతౌ.తు.ప.స.సే.శునతి।అశోనీత్॥శునకః-శునః;శునీ.
శున్ధ-శుద్ధౌ.భ్వా.ప.అక.సే.శున్ధతి।అశున్ధీత్.
శున్ధ-శౌచకర్మణి.వా.చు.ఉ.స.సే.శున్ధయతి-తే।అశుశున్ధత్-త॥ పక్షే-శున్ధతి-తే.
శుభ,శుమ్భ-దీప్తౌ.తు.ప.అక.సే.శుభతి,శుమ్భతి॥శుభమ్.
శుభ-దీప్తౌ.భ్వా.ద్యు.ఆ.అక.సే.శోభతే।అశుభత్,అశోభిష్ట॥శోభా.
శుభ;శుమ్భ-భాషణేభాసనేవధేచ.భ్వా.ప.స, అక.సే.శోభతి। అశోభీత్;శుమ్భతి।అశుమ్భీత్॥శోభనమ్.శోభత్;శుమ్భత్.
శుల్క-అతిసర్జనేకథనేచ.చు.ఉ.స.సే. శుల్కయతి-తే। అశుశుల్కత్-త॥శుల్కః-శుల్కితమ్.
శుల్బ(ల్వ)-మానేదానేచ.చు.ఉ.స.సే.శుల్బయతి-తే। అశుశుల్బత్-త॥ శుల్బమ్.శుల్బితమ్.
శుష-శోషణే.ది.ప.స.అని.శుష్యతి।శోష్టా।పు-అశుషత్॥శుషిః- శుష్క.
శూర-విక్రాన్తౌ.చు.ఆ.స.సే.శూరయతే।అశుశూరత॥శూరః.
శూరీ-హింసాస్తమ్భనయోః.ఈ.ది.ఆ.స.సే.శూర్యతే। అశూరిష్ట॥ శూర్ణః.
శూర్ప-మానే.చు.ఉ.స.సే.శూర్పయతి-తే॥శూర్పః.
శూల-రుజాయాంసఙ్ఘాతేచ.భ్వా.ప.అక.సే.శూలతి।అశూలీత్॥శూలః.
శూష-ప్రసవే భ్వా.ప.స.సే.శూషతి।అశూషీత్॥శూషితః.
శృధు-శబ్దకుత్సాయామ్.ఉత్.భ్వా ఆ.అక.సే.శర్ధతే।ద్యు-అశృధత్, అశర్ధిష్ట(పు ౪౩)॥శర్ధమానః.శృద్ధమ్.
శృధు-ఉన్దనే.ఉత్.భ్వా.ఉ.స.సే.శర్ధతి-తే।శర్ధితా।అశర్ధీత్॥శృధిత్వా,శర్ధిత్వా.
శృధు-ప్రసహనే(హసనఇత్యేకే)వా.చు.ఉ.స.సే.శర్ధయతి- తే। అశీశృధత్;అశశర్ధత్-త॥పక్షే-భ్వా.శర్ధతి॥శర్ధః—అపానశబ్దః.

శౄ-హింసాయామ్. క్ర్యా. ప. సే. శృణాతి, అశారీత్ ॥ శీర్ణః(పు॥ ౭౯)
శేలృ-గతౌ. భ్వా. ప. స. సే. శేలతి, అశేలీత్ ॥ ణి-అశిశేలత్-త ॥ శేలుః.
శేవృ- సేవనే. శేలృవత్. సకారాదిషు ద్రష్టవ్యః.
శై పాకే. భ్వా. ప. స. అని. శాయతి, శాతా, అశాసీత్ ॥ శాతమ్.
శో-తనూకరణే. ది. ప. స. అని. శ్యతి(పు। ౫౦) ॥ నిశాతమ్, నిశితమ్. [శోణః.
శోణృ-వర్ణగత్యోః. భ్వా. ప. సే. శోణతి, అశోణీత్ ॥ ణి- అశుశోణత్-త ॥
శౌటృ-గర్వే. భ్వా. ప. సే. శౌటతి, అశౌటీత్ ॥ ణి. అశుశౌటత్-త ॥ శౌటీరః
శ్చుతిర్; శ్చ్యుతిర్-క్షరణే. ఇర్. భ్వా. ప. అక. సే. శ్చోతతి, అశ్చుతత్, అ
శ్చోతీత్; ఏవం శ్చ్యోతతీత్యాది. శ్చోతనమ్. శ్చుతితః.
శ్మీల-నిమేషణే. భ్వా. ప. అక. సే. శ్మీలతి, అశ్మీలీత్, శ్మీలనమ్.
శ్యైఙ్-గతౌ. భ్వా. ఆ. స. అని. శ్యాయతే, శ్యాతా, అశ్యాస్త ॥ శ్యానమ్.
శ్రకి; శ్రగి-గతౌ. భ్వా. ఇ. ప. స. సే. శ్రఙ్కతి; శ్రఙ్గతి ॥ శ్రఙ్కితః; శ్రఙ్గితః
శ్రణ-దానే. భ్వా. ప. స. సే. శ్రణతి, అశ్రా(శ్ర)ణీత్ ॥ ఘు-శ్రణయతి-తే ॥
శ్రణ-దానే. చు. ఉ. స. సే. శ్రాణయతి-తే, అశిశ్రణత్-త ॥ విశ్రాణనమ్.
శ్రథ హింసాయామ్. భ్వా. ప. సే. శ్రథతి, అశ్ర(శ్రా)థీత్ ॥ శ్రథనమ్.
శ్రథ-దౌర్బల్యే. అచు. ఉ. అక. సే. శ్రథయతి-తే, అశశ్రథత్-త ॥
శ్రథ-యత్నవధమోక్షహర్షేషు. వాచు. ఉ. స. సే. శ్రాథయతి-తే, అశిశ్రథ
త్-త ॥ విశ్రాథనమ్ ॥ పక్షే-భ్వా. శ్రథతీత్యాది ॥ శ్రథితః.
శ్రథి-శైథిల్యే. ఇ. భ్వా. ఆ. అక. సే. శ్రన్థతే, అశ్రన్థిష్ట ॥ శ్రన్థితమ్.
శ్రన్థ-సన్దర్భే చ. వాచు. భ్వా. ప. స. సే. శ్రన్థయతి-తే ॥ శ్రన్థతి.
శ్రన్థ విమోచనహర్షసన్దర్భేషు. క్ర్యా. ప. స. సే. శ్రథ్నాతి(పు॥ ౮౦) శ్రన్థి
తా, అశ్రన్థీత్ ॥ శ్రథితమ్. శ్రన్థనమ్.
శ్రము-తపసి ఖేదే చ. ఉత్. ది. ప. అక. సే. శ్రామ్యతి(పు॥ ౫౧) శ్రమితా, పు-
అశ్రమత్ ॥ శ్రమిత్వా, శ్రాన్త్వా. శ్రాన్తమ్. శ్రమః.
శ్రమ్భు-ప్రమాదే. ఉత్, భ్వా. ఆ. అక. సే. శ్రమ్భతే, అశ్రమ్భిష్ట ॥ శ్రమ్భః
శ్రా-పాకే. అ. ప. స. అని. శ్రాతి, శ్రాతా, అశ్రాసీత్ ॥ ఘు-శ్రపయతి. పాక

భిన్నార్థే శ్రాపయతి=స్వేదయతి॥ శృతమ్. ఏవం శ్రై) ఇత్యస్యాపి.
శ్రామ-ఆమన్త్రణే. అచు. ఉ. స. సే. శ్రామయతి-తే॥ శ్రామణమ్.
శ్రిఞ్-సేవాయామ్. ఞిత్. భ్వా. ఉ. స. సే. శ్రయతి-తే(పు॥ ౪౬)॥ శ్రితః.
శ్రిషు-దాహే. ఉత్. భ్వా. ప. స. సే. శ్రేషతి। అశ్రేషీత్॥ శ్రిష్టః.
శ్రీఞ్-పాకే. ఞిత్. క్ర్యా. ఉ. స. సే. శ్రీణాతి-శ్రీణీతే ఇత్యాదిక్రీఞ్వత్ (పు॥ ౭౫)॥ శ్రీతః (శ్రీఞ్-తర్పణే ఇతి భ్వాదౌ చురాదౌ చ పఠన్త్యేకే.)
శ్రు-శ్రవణే. భ్వా. ప. స. అని. శృణోతి(పు॥ ౨౭) కర్మ-శ్రూయతే-అశ్రావి॥ శ్రుతమ్. శ్రుతిః. శ్రోతవ్యమ్. శ్రవణీయమ్॥ (శ్రు-గతౌ. భ్వాదిః స్వాదిశ్చేతి బొప్పదేవః-తన్మతే శ్రవతీతి.)
శ్రై-పాకే. భ్వా. ప. స. అని. శ్రాయతి।(సూ॥ ౫౪) సర్వం శ్రావత్.
శ్రోణృ-సఙ్ఘాతే. భ్వా. ప. అక. సే. శ్రోణతి। అశ్రోణీత్॥ ణి-అశుశ్రోణత్॥
శ్లకి-గతౌ. ఇ. భ్వా. ఆ. స. సే. శ్లఙ్కతే। అశ్లఙ్కిష్ట॥ [శ్రోణిః. శ్రోణః.
శ్లగి-గతౌ. ఇ. భ్వా. ప. స. సే. శ్లఙ్గతి। అశ్లఙ్గీత్॥ శ్లఙ్గితః.
శ్లథ-దౌర్బల్యే. ఉ. అచు. స. సే. శ్లథయతి-తే। అశశ్లథత్-త॥ శ్లథః.
శ్లాఖృ-వ్యాప్తౌ. భ్వా. ప. సే. శ్లాఖతి। అశ్లాఖీత్॥ ణి-అశశ్లాఖత్-త॥
శ్లాఘృ-కత్థనే. భ్వా. ఆ. స. సే. శ్లాఘతే అశ్లాఘిష్ట॥ ణి-అశశ్లాఘత్-త॥ శ్లాఘా. శ్లాఘ్యమ్. శ్లాఘితః. [నాలిఙ్గనే-అశ్లిషత్॥ ఆశ్లేషః. శ్లిష్టః.
శ్లిష-ఆలిఙ్గనే సంసర్గే చ. ది. ప. స. అని. శ్లిష్యతి। పు-అశ్లిక్షత్। (పు॥ ౫౧) అ
శ్లిష-శ్లేషణే. చు. ఉ. స. సే. శ్లేషయతి-తే। అశిశ్లిషత్-త॥ శ్లేషితః.
శ్లిషు-దాహే. ఉత్. భ్వా. ప. స. సే. శ్లేషతి। అశ్లేషీత్॥ శ్లిష్టమ్. శ్లేష్మా.
శ్లోకృ-సఙ్ఘాతే. భ్వా. ఆ. ప. సే. శ్లోకతే। అశ్లోకిష్ట॥ ణి-అశుశ్లోకత్-త॥ శ్లోకః-శ్లోకితః. శ్లోకమానః. [ణితః.
శ్లోణృ-సఙ్ఘాతే. భ్వా. ప. స. సే. శ్లోణతి। అశ్లోణీత్॥ ణి-అశుశ్లోణత్-త॥ శ్లో
శ్వకి-గతౌ. ఇ. భ్వా. ఆ. స. సే. శ్వఙ్కతే। అశ్వఙ్కిష్ట॥ శ్వఙ్కితః.
శ్వచ-గతౌ. భ్వా. ఆ. స. సే. శ్వచతే। అశ్వచిష్ట॥ శ్వచితః.
శ్వచి-గతౌ. ఇ. భ్వా. ఆ. స. సే. శ్వఞ్చతే। అశ్వఞ్చిష్ట॥ శ్వఞ్చితః.

శ్వఠ-అసంస్కారగత్యోః.చు.ఉ.స.సే.శ్వఠయతి-తే|అశశ్వఠత్-త॥
ఇదిత్వపక్షే-శ్వణ్ఠయతి-తే॥దుర్వచనార్థే-అదు-శ్వఠయతి-తే॥
శ్వభ్రి:శ్వర్త-గతౌ.చు.ఉ.సే.శ్వభ్రయతి-తే:శ్వర్తయతి-తే|శ్వభ్రమ్.
శ్వల:శ్వల్ల-ఆశుగమనే.భ్వా.ప.అక.సే.శ్వలతి|అశ్వాలీత్|:శ్వల్లతి|అ
శ్వల్లీత్॥శ్వలితః:శ్వల్లితః. (ల్క-నమ్.శ్వల్కితః.
శ్వల్క-పరిభాషణే.చు.ఉ.స.సే.శ్వల్కయతి-తే|అశశ్వల్కత్-త॥శ్వ
శ్వస-ప్రాణనే.అ.ప.సే.శ్వసితి|అశ్వసీత్(ప॥౬౫)శ్వసితమ్.
(టుఓ)శ్వి-గతివృద్ధ్యోః.ఓ.ట్విత్.భ్వా.య.ప.స, అక.సే.శ్వయతి (పు॥
౩౫.)॥శూనః.శ్వయథుః. [౮౩.) శ్వేతః.శ్విత్రమ్.
శ్వితా-వర్ణే.ఆత్.భ్వా.ఆ.స.సే.శ్వేతతే|ద్యు-అశ్వితత్-అశ్వేతిష్ట| (పు॥
శ్విది-శ్వైత్యే.ఇ.భ్వా.ఆ.అక.సే.శ్విన్దతే|అశ్విన్దిష్ట|శ్విన్దితమ్.

ష.

షగే-సంవరణే.ఏ.భ్వా.ప.స.సే.సగతి|అసగీత్॥ఘ-సగయతి॥
షఘ-హింసాయామ్.స్వా.ప.స.సే.సఘ్నోతి|అసా(స)ఘీత్॥సఘితః.
షచ-సేవనే సేచనేచ.భ్వా.ఆ.స.సే.సచతే|అసచిష్ట॥సచితః.
షచ-సమవాయే.భ్వా.ప.స.సే.సచతి|అసా(స)చీత్|సచః.
షఞ్జ-సఙ్గే.భ్వా.ప.స.అని.సజతి|సఙ్క్తా|అసాఙ్క్షీత్॥సక్తః.అత్రషఞ్చ-గ
తావితిచ కేచిదాహుః.తన్మతే-సఞ్చతీత్యాది.
షట-అవయవే.భ్వా.ప.స.సే.సటతి|అసా(స)టీత్॥సటితః.సటా.
షట్ట-హింసాయామ్.చు.ఉ.స.సే.సట్టయతి-తే|అససట్టత్-త॥సట్టకః.
షణ-సమ్భక్తౌ.భ్వా.ప.స.సే.సనతి|అసా(స)నీత్॥సనితః(పు॥౨౬)
షణు-దానే.ఉత్.త.ఉ.స.సే.సనోతి-సనుతే(పు॥౭౭)అసా(స)నీత్-అస
త,అసనిష్ట॥ఆశీర్లిఙి-సాయాత్,సన్యాత్॥సతః. [ఆసాత్సీత్.
షద-గతౌ.హా చు.ఉ.స.సే.ఆసాదయతి-తే॥ఆసీషదత్-త॥పక్షే-ఆసీదతి
షద్ౢ-విశరణగత్యవసాదనేషు.భ్వా,తు.ప.స.అని.సీదతి (౩౩పు)॥ నిష
షప-సమవాయే.భ్వా.ప.స.సే.సపతి|అసా(స)పీత్॥సపితః. [ణ్ణః.

షమ-అవైకల్యే.భ్వా.ప.అక.సే.షమతి।ఘ-షమయతి-తే।సమః సమితిః.
షమ్బ-సర్పణే.భ్వా.ప.స.సే.సమ్బతి।అసమ్బీత్॥సమ్బితః.
షర్జ-అర్జనే.భ్వా.ప.స.సే.సర్జతి।అసర్జీత్॥సర్జితః.సర్జకః.
షర్బ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.సర్బతి।అసర్బీత్॥షర్వే త్యేకే.సర్వః.
షల-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.సలతి।అసాలీత్॥సలితః.
షస-స్వప్నే.వై.అ.ప.స.సే.సస్తి-సస్తః-అసా(స)సీత్॥
షస్జ-గతౌ.భ్వా.ఉ.స.సే.సజ్జతి-తే।అసజ్జీత్-అసజ్జిష్ట॥సజ్జితః.సజ్జః.
షహ-మర్షణే.భ్వా.ఆ.స.సె.సహతె।సెహే।సోఢా,సహితా।అసహిష్ట
షహ-మర్షణే.వాచు.ఉ.స.సె.సాహయతి-తె।అసీసహత్-త॥పక్షే-స
హతి-తె। ,,సపవాయంనాగస్సహతికలభేభ్యః పరిభవమ్,, సహః-
షహ-తృప్తౌ.ది.ప.స.సె.సహ్యతి।అసహీత్॥సహ్యన్. [సహసా.
షిఞ్-బన్ధనే.ఇత్.స్వా.ఉ.స.అని.సినోతి-సినుతే।సేతాసి-సె।అసైషీత్
అసేష్ట।అయం క్ర్యాదావపి.సినాతి-సినీతె॥సితుః.సితః.
షిచ-క్షరణే.తు.ఉ.స.అని.సిఞ్చతి(పు॥ ౫౬) తే। సేక్తా। అసిచత్.సూ॥
౫౭.)అసిక్త॥సేకః.సిక్తః.పరిషేచనమ్.సిఞ్చన్,సిఞ్చమానః.
షిట-అనాదరే.భ్వా.ప.స.సే; సేటతి। అసేటీత్॥ సేటనమ్.సిటితః.
షిధ-గత్యామ్.భ్వా.ప.స. సే. సేధతి।(పు॥ ౨౦)అసేధీత్॥నిషేధః.
షిధు-సంరాద్ధౌ.ఉత్.ది.ప.అక.అని.సిధ్యతి। సేద్ధా। సేత్స్యతి।పు-అసిధ
త్॥ణిచ్-సాధయతి(పు॥ ౮౪)॥సిద్ధమ్.సిద్ధిః.సిధ్యన్. [తా.
షిధూ-శాస్త్రే మాఙ్గళ్యేచ.ఊ.భ్వా.ప.స.వే.సెధతి(పు॥ ౨౩)సెద్ధా,సెధి
షిమ్భు-హింసాయామ్.ఉత్.భ్వా.ప.సె.సిమ్భతి। అసిమ్భీత్॥సిమ్భనమ్.
(షిమ(భ)-హింసాలాపప్రకాశేషు.భ్వా.సె.సెభతి-సెభతీత్యాది.)
షిల-ఉఞ్ఛే.తు.ప.స.సె.సిలతి।అసేలీత్॥సిలమ్. [స్యూతిః-
షివు-తన్తుసన్తానే.ఉత్.ది.ప.స.సె.సీవ్యతి।అసెవీత్॥సీవనమ్.స్యూతమ్.
షు-ప్రసవైశ్వర్యయోః.భ్వా.అ.ప.స.అని.సవతి।సోతా।అసౌషీత్॥అదా
దా.సౌతీతి విశేషః-శేషం భ్వాదికవత్॥సవనమ్.సుతః.సవః.

షుఞ్-అభిషవే.షిత్.స్వా.ఉ.స.అని.సునోతి-సునుతే। సోతా। అసావీ
త్-అసోష్ట।(పు॥౭౨)॥సుస్వ్-సున్వానః.
షుట్ట-అనాదరే.చు.ఉ.స.సే.సుట్టయతి-తే।అసుషుట్టత్-త॥సుట్టితః.
షుమ్భ-భాషణహింసా ప్రకాశేషు.భ్వా.ప.సే.సుమ్భతి।అసుమ్భీత్॥
షుర-ఐశ్వర్యదీప్త్యోః.తు.ప.స.సే.సురతి।ఆశీర్లిఙి-సూర్యాత్।సురః.
షుహ-తృప్తౌ.ది.ప.స.సే.సుహ్యతి।సోహితా।అసోహీత్॥సుహితః.
షూ-ప్రేరణే.తు.ప.స.సే.సువతి।సవితా।అసావీత్॥సువర్-విషువన్.
షూఙ్-ప్రాణిప్రసవే.ఙిత్.ది.ఆ.స.వే.సూయతే।సుషువే। (పు॥*౨)
షూఙ్-ప్రాణిగర్భవిమోచనే.ఙిత్.అ.ఆ.స.వే.సూతే.పు॥౬౭ప్రసూః
షూద-క్షరణే.భ్వా.ఆ.అక.సే.సూదతే.అసూదిష్ట॥నిషూదనమ్.
షూద.క్షరణేనివాసేచ.చు.ఉ.సే.సూదయతి-తే।అసూషుదత్-త॥
షూర్క్ష-ఆదరే.భ్వా.ప.స.సే.సూర్క్షతి।అసూర్క్షీత్॥సూర్క్షణమ్.
(షూ(శూ)ష-ప్రసవే.భ్వా.ప.స.సే.సూషతి।అసూషీత్॥సూషణమ్.)
సృభుః సృమ్భు-హింసార్థౌ.ఉత్.భ్వా.ప.స.సే.సర్భతిః స్సృమ్భతి॥
షేవృ-సేవనే.భ్వా.ఆ.స.సే.సేవతే।అసేవిష్ట ణి-అసిషేవత్-త॥అత్ర
షేల్భ-షేకృ ఇతి కేచిత్పఠన్తి.తన్మూలం మృగ్యమ్.
షై-క్షయే.భ్వా.ప.అక.అని.సాయతి।సాతా।అసాసీత్॥ [సాయ
షో-అన్తకర్మణి.ది.ప.అక.అని.స్యతి।సాతా।అసాత్, అసాసీత్॥సితమ్-
ష్టక-ప్రతిఘాతే.భ్వా.ప.స.సే.స్తకతి।ణి-స్తకయతి-తే॥స్తకితః.
ష్టగే-సంవరణే.ఏ.భ్వా.ప.స.సే.స్తగతి।అస్తగీత్।ణి-స్తగయతి॥
ష్టన-శబ్దే.భ్వా.ప.స.సే.స్తనతి।అస్తా(స్త)నీత్।ణి-స్తనయతి॥స్తనితమ్.
ష్టభి-ప్రతిబన్ధే.ఇ.భ్వా.ఆ.స.సే.స్తమ్భతే।అస్తమ్భిష్ట॥ స్తమ్భనమ్.కేచి
దస్యటకారఔపదేశిక ఇత్యాహుః-తన్మతే-ష్టమ్భతే-పష్టమ్భే.
ష్టమ-అవైక్లవ్యే.భ్వా.ప.స.సే.స్తమతి।ఏ-అస్తమీత్।అచ-ఇత్యేకే.
ష్టిఘ-ఆస్కన్దనే.స్వా.ఆ.స.సే.స్తిఘ్నుతే।తిష్టిఘే।అస్తేఘిష్ట॥
ష్టిపృ-క్షరణే.భ్వా.ఆ.అక.సే.స్తేపతే।అస్తేపిష్ట॥ణి-అతిష్టేపత్-త॥

ష్టిమ:ష్టీమ-ఆర్ద్రీభావే.ది.ప.అక.సే. స్తిమ్యతి:స్తీమ్యతి॥ స్తిమితమ్.
ష్టుఞ్-స్తుతౌ.ఞిత్.అ.ఉ.స.అని.స్తౌతి, స్తవీతి-స్తుతే, స్తువీతే।అస్తావీత్-
అస్తోష్ట।కర్మ-స్తూయతే.అస్తావి॥స్తుతః- స్తవః-స్తుతిః.స్తోతా.స్తావకః
ష్టుచ-ప్రసాదే.భ్వా.ఆ.అక.సే.స్తోచతే।అస్తోచిష్ట।స్తోచమానః.
ష్టుభు-స్తమ్భే.ఉత్.భ్వా.ఆ.స.సే.స్తోభతే.అస్తోభిష్ట॥స్తోభనమ్.
ష్టూప-సముచ్ఛ్రాయే.ది.ప.స.సే.స్తూప్యతి।చురాదిరితి కేచిత్॥స్తూపః.
ష్టృక్ష-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.స్తృక్షతి।అస్తృక్షీత్॥ స్తృక్షితః
ష్టేపృ-క్షరణే.భ్వా.ఆ.అక.సే.స్తేపతే।అస్తేపిష్ట॥ఋ-అతిస్తేపత్-త॥
ష్టై-వేష్టనే.భ్వా.ప.స.అని.స్తాయతి।స్తాతా।అస్తాసీత్॥
ష్ట్యై-శబ్దసఙ్ఘాతయోః.భ్వా.ప.స.అని.స్త్యాయతి అస్త్యాసీత్॥స్త్యానమ్.
ష్ఠగే-సంవరణే.భ్వా.ఘు.స్థగతి। స్థగితః॥ ష్ఠసనిరాసే.ది.స్థస్యతీతి క్వచిద్దృ
ష్ఠల-స్థానే.భ్వా.ప.అక.సే.స్థలతి।అస్థాలీత్॥స్థలమ్. [శ్యతే.
ష్ఠా-గతినివృత్తౌ.భ్వా.ప.అక.అని. తిష్ఠతి।అస్థాత్ (పు॥౩౨)॥స్థితిః.
ష్ఠివు-నిరసనే.ఉత్.భ్వా.ప.సే.ష్ఠీవతి।తిష్ఠేవ(టిష్ఠేవ) (పు॥౨౭)ష్ఠీవ్యతీ
తి దివాదిరిత్యేకే॥నిష్ఠీవనమ్. ష్ఠేవనమిత్యపి.నిష్ఠ్యూతమ్.
ష్ణసు-నిరసనే ఉత్.ది.ప.స.సే.స్నస్యతి।సస్నాస॥స్నస్తమ్.
ష్ణా-శౌచే.అ.ప.అక.అని.స్నాతి।స్నాతా।అస్నాసీత్॥స్నాతమ్.
ష్ణిహ-ప్రీతౌ.ది.ప.అక.వే.స్నిహ్యతి। స్నేహితా, స్నేగ్ధా, స్నేఢా।పు-
అస్నిహత్॥చురాదౌ స్నేహయతీతి॥స్నేహః.స్నిగ్ధమ్.
ష్ణు-ప్రస్రవణే.అ.ప.అక.సే.స్నౌతి।సుష్ణావ।స్నవితా।అస్నావీత్॥
ష్ణుచ-శోధనే సేచనే చ.భ్వా.ఆ.సే.స్నోచతే।అస్నోచిష్టేత్యేకే.
ష్ణుసు-అదనే.ది.ప.స.సే.స్నుస్యతి।అస్నోసీత్॥స్నుస్తమ్.
ష్ణుహ-ఉద్గిరణే.ది.ప.స.వే.స్నుహ్యతి।స్నోహితా, స్నోగ్ధా, స్నోఢా,
స్నోహిష్యతి,స్నోక్ష్యతి।పు అస్నుహత్॥స్నోహనమ్.స్నుహీ.
ష్ణై-వేష్టనే దీప్తౌ చ.భ్వా.ప.స.అని.స్నాయతి।అస్నాసీత్॥నిష్ణాతమ్.

ష్మిఙ్-ఈషద్ధసనే.ఙిత్.భ్వా.ఆ.అక.అని.స్మయతే।సిష్మియే।అస్మేష్ట॥ వి
ష్వక్క-(ష్వ్క)-గతౌ.భ్వా.ఆ.స.సే.ష్వక్కతే।అష్వక్కిష్ట॥ [స్మితమ్
ష్వద-ఆస్వాదనే.భ్వా.ఆ.స.సే.స్వదతే।అస్వాదిష్ట॥చురాదౌ.స్వాదయతి-
తే।అసిష్వదత్-త॥స్వదితమ్.స్వాదః.స్వదనమ్.ఆస్వాదనమ్.
ష్వఞ్జ-పరిష్వఙ్గే.భ్వా.ఆ.స.అని.పరిష్వజతే।పర్యష్వఙ్క్త॥పరిష్వఙ్గః.
(ఞి)ష్వప్-శయే.అ.ప.అక.అని(వు॥౬౫)స్వపితి అస్వాప్సీత్॥స్వాపః.
(ఞి)ష్విదా-స్నేహనమోచనయోః.భ్వా.ద్యు.ఆ.స.సే.స్వేదతే।అస్విద
త్,అస్వేదిష్ట॥దివాదౌ-స్విద్యతి-వు-అస్విదత్॥స్వేదః.స్విన్నమ్.

స.

సత్త్ర-అమన్త్రణే.అచు.ఉ.స.సే.సత్త్రయతి-తే॥సత్త్రితమ్.
సఙ్గ్రామ-యుద్ధే.అచు.ఆ.సే.సఙ్గ్రామయతే।అససఙ్గ్రామత॥సఙ్గ్రామః.
సత్ర-సన్తానక్రియాయామ్ అచు ఆ.సత్రయతే।అససత్రత॥సత్రమ్.
సభాజ-ప్రీతిదర్శనసేవనేషు.అచు.ఉ.సే.సభాజయతి-తే॥సభాజనమ్.
సమ్బ-గతౌ సమ్బన్ధేచ.భ్వా;చు-సమ్బతి;సమ్బయతీతి కేచిత్.
సమ్భర-సంవరణేలజ్జాయాఞ్చ.క.సమ్భర్యతిగురుదర్శనాద్వధూః.
సమ్భూయస్-ప్రభూతభావే.క.సమ్భూయస్యతివారిణాపయః.
సర్జ-అర్జనే.భ్వా.ప.స.సే.సర్జతి।అసర్జీత్॥సర్జితః.సర్జనమ్.
సర్వ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.సర్వతి।అసర్వీత్॥సర్వః. [ప్రీతిబోపదేవః.
సాధ-సంసిద్ధౌ.స్వా.ప.స.అని.సాధ్నోతి।అసాత్సీత్॥ అయందివాదావ
సామ-సాన్త్వప్రయోగే.ఉ.స.సే.సామయతి-తే। అససామత్-త॥అత్ర
సాన్త్వ-ఆనుకూల్యకరణే,సాట-ప్రకాశే,సాత-సుఖే.ఇతి కేచిత్పఠన్తి
సార-దౌర్బల్యే.అచు.ఉ.స.సే.సారయతి-తే।అససారత్-త॥
సిక-సేచనే.సౌ.భ్వా.ప.స.సె.సేకతి।అసేకీత్॥సికతా.సిక్యమ్.
సుఖ-తత్క్రియాయామ్.అచు.ఉ.సుఖయతి-తే।అసుసుఖత్-త॥ సుఖమ్.
సూచ-పైశున్యే.అచు.ఉ.సూచయతి-తే।అసుసూచత్-త॥సూచనమ్.
సూత్ర-వేష్టనే.అచు.ఉ.స.సె.సూత్రయతి-తే॥సూత్రమ్. [ణమ్.
సూర్క్ష(ర్క్ష్య)-అనాదరే(ఈర్ష్యాయామ్.)భ్వా.ప.సె.సూర్క్షతి॥ సూర్క్ష

సృ-గతౌ. భ్వా. ప. స. అని. ధావతి-సరతీత్యాది(పు॥ ౩౧)సంసృతిః.
సృ-గతౌ. జు. వై. ప. అని. ససర్తి ససృతః సస్రతి॥సరణమ్-సరః.
సృజ-విసర్గే. ది. ఆ. అక. అని. సృజ్యతే(పు॥ ౫౪)సర్గః. సృష్టిః.
సృజ-విసర్గే. తు. ప. స. అని. సృ● । స్రష్టా। పు॥ ౫౭)॥ సృష్టమ్.
సృప్ ౡ-గతౌ. ౡ. భ్వా. ప. స. అని. సర్పతి। అసృపత్ (పు॥ ౩౪)సర్పః.
సేకృ-గతౌ. భ్వా. ఆ. స. సే. సేకతే। అసేకిష్ట॥ ణు-అసీసేకత్-త॥
స్కన్దిర్-గతిశోషణయోః. ఇర్. భ్వా. ప. స. అని. స్కన్దతి। స్కన్తా। అస్కాన్త్సీత్(పు॥ ౨౬)॥ విస్కన్నః-పరిష్కణ్ణః, పరిస్కన్నః.
స్కభి-ప్రతిబన్ధే. ఇ. భ్వా. ఆ. స. సే. స్కమ్భతే। అస్కమ్భిష్ట. [స్కమ్భః.
స్కన్భు-ప్రతిఘాతే. సౌ. క్ర్యా. స్వా. ప. స. సే. స్కభ్నాతి, స్కభ్నోతి॥ వి
స్కుఞ్-ఆప్రవణే. ఞిత్. క్ర్యా, స్వా. ఉ. స. అని. స్కునాతి, స్కునీతే-స్కునోతి, స్కునుతే। అస్కౌషీత్, అస్కోష్ట॥ స్కుతః.
స్కుది-ఆప్రవణే. ఇ. భ్వా. ఆ. స. సే. స్కున్దతే। అస్కున్దిష్ట। స్కున్దనమ్.
స్కన్భు-రోధనే. ఉత్. సౌ. క్ర్యా, స్వా. ప. సే. స్కుభ్నాతి, స్కుభ్నోతి।
ష్ఖద-విదారణే. భ్వా. ఘ. ఆ. సే. స్ఖదతే। అస్ఖదిష్ట॥ ది-స్ఖద్యతే। ఇతి కేచిత్.
ష్ఖల-సఞ్చలనే. భ్వా. ప. స. సే. స్ఖలతి। అస్ఖాలీత్॥ ఘ-స్ఖలయతి॥ స్ఖలితః.
స్తన-శబ్దే. అచు. ఉ. స. సే. స్తనయతి-తే। అతస్తనత్-త॥ స్తనితమ్.
స్తన్భు-రోధనే. ఉత్. సౌ. క్ర్యా, స్వా. ప. సే. స్తభ్నాతి, స్తభ్నోతి॥ స్త
స్తున్భు-రోధనే. స్తన్భువత్. (మ్భః. స్తమ్భనమ్. స్తబ్ధః. అవష్టమ్భః.
స్తృఞ్-ఆచ్ఛాదనే. ఞిత్. స్వా. ఉ. అని. స్తృణోతి-స్తృణుతే(పు॥ ౭౨)
స్తృహూ-హింసాయామ్. ఊః. తు. ప. సే. స్తృహతి। అస్తర్హీత్, అస్తృ
స్తౄఞ్-ఆచ్ఛాదనే. ఞిత్. క్ర్యా. ఉ. స్తృణాతి-స్తృణీతే॥ [ఢత్
స్తేన-చౌర్యే. అచు. ఉ. స. సే. స్తేనయతి-తే। అతిస్తేనత్-త॥ స్తేనః.
స్తోమ-శ్లాఘాయామ్. అచు. ఉ. స. సే. స్తోమయతి-తే॥ స్తోమనమ్. స్తోమః.
స్త్యై-శబ్దసఙ్ఘాతయోః. భ్వా. ప. అని. స్త్యాయతి। అస్త్యాసీత్॥ స్త్యానమ్.
స్థుడ-సంవరణే. తు. ప. స. సే. స్థుడతి। కు-అస్థుడీత్॥

స్థూల-పరిబృంహణే.అచు.ఉ.స.సే.స్థూలయతి-తే।అతుస్థూలత్-త॥స్థూ
స్పది-కిఞ్చిచ్చలనే.ఇ.భ్వా.ఆ.అక.సే.స్పన్దతే।అస్పన్దిష్ట॥స్పన్దనమ్. [లమ్
స్పర్థ-సఙ్ఘర్షే.భ్వా.ఆ.అక.సే.స్పర్ధతే।అస్పర్ధిష్ట।(పు॥౪౦)స్పర్ధా.
స్పర్శ-గ్రహణే.చు.ఉ.స.సే.స్పర్శయతి-తే।అపస్పర్శత్-త।స్పర్శః.
స్పశ-బాధనస్పర్శనయోః.భ్వా.ఉ.స.సే.స్పశతి-తే॥స్పశః. [తః.
స్పృ-ప్రీతౌరక్షణేచ.స్వా.ప.(వై).స.అని.స్పృణోతి అస్పార్షీత్॥ స్పృ
స్పృశ-సంస్పర్శనే.తు.ప.స.అని.స్పృశతి।స్ప్రష్టా,స్పర్ష్టా।(పు॥౫౮.)
స్పృహ-ఈప్సాయామ్.అచు.ఉ.సే.స్పృహయతి-తే॥స్పృహయాళుః.
స్ఫట(డ)-విశీర్ణతాయామ్.భ్వా.ప.స్ఫటతి।ఇ.స్ఫణ్టతీత్యేకే॥స్ఫటా.
స్ఫర(ల)-సఞ్చలనే.తు.ప.సే స్ఫరతి.అస్ఫారీత్॥స్ఫరణమ్.
స్ఫాయీ-వృద్ధౌ.ఈ.భ్వా.ఆ.అక.సే.స్ఫాయతే॥స్ఫీతః.స్ఫరః.స్ఫారః.
స్ఫుట-వికసనే.భ్వా.ఆ.అక.సే.స్ఫోటతే। అస్ఫోటిష్ట।తుదాదౌ-స్ఫుటతి-
కు-స్ఫుటితా।చు-స్ఫోటయతి-తే॥స్ఫుటమ్.స్ఫోటః.
స్ఫుటిర్-విశరణే.ఇర్.భ్వా.ప.స.సే.స్ఫోటతి।అస్ఫుటత్,అస్ఫోటీత్॥ఇది
త్పక్షే-స్ఫుణ్టతీత్యాది।చు.స్ఫుణ్టయతి- తే॥ అచు- స్ఫుటయతీత్యేకే॥
హింసాయామాఙ్పూర్వః-చు.ఆస్ఫోటయతి-తే।ఆస్ఫోటనమ్.
స్ఫుడ-సంవరణే.తు.కు.ప.సే.స్ఫుడతి। అస్ఫుడీత్॥ వికాసే- భ్వా.ఇ.ఆ.
స్ఫుణ్డతే॥పరిహాసే-చు.ఉ.స్ఫుణ్డయతి-తే॥అపుస్ఫుణ్డత్-త॥
స్ఫుర(ల)-స్ఫురణేచలనేచ.తు.కు.ప.సే.స్ఫురతి-స్ఫులతి॥స్ఫురణమ్.
స్ఫుర్ఛా-విస్మృతౌ.ఆత్.భ్వా.ప.స.సే.స్ఫూర్ఛతి॥స్ఫూర్తః-స్ఫూర్తిః.
(టుఓ)స్ఫూర్జా-వజ్రనిర్ఘోషే.ఆత్.ట్విత్.ఓ.భ్వా.ప.అక.సే.స్ఫూర్జతి।
అస్ఫూర్జీత్॥స్ఫూర్జథుః.స్ఫూర్గ్ణః.స్ఫూర్జనమ్.
స్మిట-అనాదరే.చు.ఉ.స.సే.స్మేటయతి-తే।అసిస్మిటత్-త॥
స్మృ-ఆధ్యానే.భ్వా.ప.స.అని.స్మరతి।అస్మార్షీత్॥స్మరణమ్-స్మరః.
స్మృ-ప్రీతిపాలనయోః.వై.స్వా.ప.అని.స్మృణోతి।స్మృతమ్.స్మృతిః
స్యన్దూ-ప్రస్రవణే.ఊ.భ్వా ఆ.అక.వే.స్యన్దతే। ద్యు(పు॥౪౩) స్యన్దనమ్.

స్యమ-వితర్కే. చు.ఉ. సే. స్యామయతి- తే।అసిస్యమత్ -త॥అచు-ఇత్యేకే.
స్యము-శబ్దే.ఉత్.భ్వా.ప.అక. సే.స్యమతి।అస్యమీత్॥స్యాన్తః.
స్రకి(గి)-గతౌ.ఇ.భ్వా.ఆ.స.సే.స్రఙ్కతే।అస్రఙ్కిష్ట॥ [ష్ట॥విస్రబ్ధః.
స్రమ్భు-విశ్వాసే.ఉత్.భ్వా.ఆ.స.సే.స్రమ్భతే।ద్యు- అస్రభత్,అస్రమ్భి
స్రంసు-అవస్రంసనే.ఉత్.భ్వా.ఆ.అక.సే.స్రంసతే। ద్యు- అస్రసత్,అ
స్రంసిష్ట॥నాస్రసత్కరిణాంగ్రైవమితిరఘువంశే। స్రస్తమ్.స్రంసనమ్.
స్రివు-గతిశోషణయోః.ఉత్.దిం.ప. సే.స్రీవ్యతి।అస్రేవీత్॥
స్రు-గతౌ.భ్వా.ప.స.అని.స్రవతి।స్రోతా।అసుస్రువత్॥స్రుతిః- (పు॥ ३४॥
స్రేకృ-గతౌ.భ్వా.ఆ.స. సే.స్రేకతే।అస్రేకిష్ట॥ణి-అసిస్రేకత్ -త॥
స్వఙ్గి-గతౌ.భ్వా.ప.స. సే.స్వఙ్గతి।అస్వఙ్గీత్॥స్వఙ్గితః.
స్వన-శబ్దే.భ్వా.ప.స. సే.స్వనతి।అస్వా(స్వ)నీత్॥ స్వానః॥ అదన్తచురా
దౌ.స్వనయతి- తే స్వనితమ్.స్వనః.స్వాన్తమ్.
స్వర-ఆక్షేపే.అచు.ఉ.స. సే.స్వరయతి- తే।అసస్వరత్ -త॥
స్వర్ద-ఆస్వాదనే.భ్వా.ఆ.స. సే.స్వర్దతే।అస్వర్దిష్ట॥స్వర్దితమ్.
స్వాద-ఆస్వాదనే.భ్వా.ఆ. సే.స్వాదతే॥స్వాదః.స్వాదయతి- తే అసిస్వద
స్వృ-శబ్దోపతాపయోః.భ్వా.ప.స. వే.స్వరతి(పు॥ ३४)స్వరః. [త్ -త॥

హ.

హట-దీప్తౌ. భ్వా.ప.అక. సే.హటతి।అహా(హ)టీత్॥హాటకం-హట్టః.
హఠ-ప్లుతిశఠత్వయోః.భ్వా.ప.అక. సే.హఠతి।అహా(హ)ఠీత్॥హఠః.
హద-పురీషోత్సర్గే.భ్వా.ఆ.అక. సే.హదతే।అహదిష్ట॥హదితః.
హన-హింసాగత్యోః.అ.ప.స.అని.హన్తి।అవధీత్ (పు॥ ౬౨) హతః.హన
హమ్మ-గతౌ. భ్వా.ప.స. సే.హమ్మతి।అహమ్మీత్॥ [నమ్.
హయ-గతౌ.భ్వా.ప.స. సే.హయతి।ఏ-అహయీత్॥హయః.
హర్య-గతికాన్త్యోః. భ్వా.ప.స. సే.హర్యతి।అహర్యీత్॥హర్యితః.
హల-విలేఖనే.భ్వా.ప.స. సే.హలతి।అహాలీత్॥హలః.
హల్ల-వికాసే.భ్వా.ప.అక. సే.హల్లతి।అహల్లీత్॥హల్లకమ్.

హసే-హసనే.ఏ.భ్వా.ప.అక.సే.హసతి।అహసీత్॥హసితః-హాసః.
(ఓ)హాక్-త్యాగే.ఓ.కిత్.జు.ప.స.అని.జహాతి(పు॥౬౦)॥ హానిః.హానమ్.
(ఓ)హాజ్-గతౌ.ఓ.జిత్.జు.ఆ.స.అని.జహీతే.అహాస్త।(పు॥౬౧)హీనమ్
హి-గతౌ వృద్ధౌ చ.స్వా.ప.అని.హినోతి।అహైషీత్।(పు॥౭౩)హితః.
హిక్క-అవ్యక్తేశబ్దే.భ్వా.ఉ.అక.సే.హిక్కతి-తే॥వధే-చు-హిక్కయతి
హిడి-గత్యనాదరయోః.ఇ.భ్వా.ఆ.సే.హిణ్డతే।అహిణ్డిష్ట॥ [తే।హిక్కా.
హిల-భావకరణే.తు.ప.అక.సే.హిలతి।అహేలీత్॥హేలా.
హిల్లోల-దోలనే.అచు.ఉ.స.సే.హిల్లోలయతి-తే।హిల్లోలనమ్.
హివి-ప్రీణనే.ఇ.భ్వా.ప.స.సే.హిన్వతి।అహిన్వీత్।హిన్వనమ్.
హిసి-హింసాయామ్.ఇ.రు.ప.స.సే.హినస్తి।హింసితా।అహింసీత్.
చురాదౌ-హింసయతి-హింసతీత్యాది॥హింసా-హింసనమ్.హింసితః.
హు-దానాదనయోః.జు.ప.స.అని.జుహోతి। అహౌషీత్ (పు॥—.)
హుడి-వరణే సఙ్ఘాతే చ.ఇ.భ్వా.ఆ.సే హుణ్డతే।అహుణ్డిష్ట॥ [హుతమ్.
హుడృ-గతౌ.భ్వా.ప.సే.హోడతే।అహోడిష్ట॥బు-అజుహోడత్.
హుర్ఛా-కౌటిల్యే.భ్వా.ప.స.సే.హూర్ఛతి॥హూర్ఛనమ్.హూర్తమ్.
హుల-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.హోలతి।జుహోల।అహోలీత్।హులః.
హూడృ-గతౌ.భ్వా.ప.స.సే.హోడతి॥బు-అజుహూడత్-త॥
హృ-బలాత్కారహరణే.జు.నై.ప.స.అని.జహర్తి.అహార్షీత్॥హారః.
హృఞ్-హరణే.ఞిత్.భ్వా.ఉ.స.అని.హరతి-తే(పు॥౪౬)హరః.హృతః.
హృష-తుష్టౌ.ది.ప.అక.సే.హృష్యతి।పు-అహృషత్॥హృష్యన్.
హృషు-అలీకే.ఉత్.భ్వా.ప.సే.హర్షతి।అహర్షీత్॥హర్షః.హృష్టమ్.
హేఠ-విబాధాయామ్.భ్వా.ఆ.స.సే.హేఠతే।అహేఠిష్ట॥భూత[ప్రా
దుర్భావే-క్ర్యా-హేఠ్ణాతి।హిడీతిపఠే-హిణ్డాతి॥హేఠితః.
హేడ-వేష్టనే.భ్వా.ఘ.ప.స.సే.హేడతి।అహేడీత్।హేడనమ్.
హేడృ,హోడృ-అనాదరే.బు.భ్వా.ఆ.సే.హేడతే,హోడతే॥
హేషృ,హ్రేషృ.శబ్దే.భ్వా.ఆ.సే.హేషతే,హ్రేషతే॥హేషా.హ్రేషా.

హ్నుఙ్-అపనయనే·ఙిత్·ఆ·స·అని·హ్నుతే। హ్నోతా। అహ్నోష్ట॥
హ్మల-చలనే·భ్వా·ఘ·ప·అక·సె·హ్మలతి। అహ్మాలీత్॥ హ్మలనమ్.
హ్రాగే, హ్లాగే-సంవరణే·ఏ·భ్వా·ఘ·ప·స·సె·హ్రాగతి, హ్లాగతి। [త్-త॥
హ్రాప(హ్లాప)-వ్యక్తాయాంవాచి·చు·ఉ·స·సె·హ్రాపయతి·తె। అజిహ్రాప
హ్రాస(హ్లాస)·శబ్దే·భ్వా·ప·సె·హ్రాసతి। అహ్రా(హ్ర)సీత్॥ హ్రాసః·హ్రాస్వః
హ్రాద-అవ్యక్తేశబ్దే·భ్వా·ఆ·స·సె·హ్రాదతే। అహ్రాదిష్ట॥ హ్రాదినీ.
హ్రీ-లజ్జాయామ్·జు·ప·అక·అని·జిహ్రేతి(పు॥ ౭౦)॥ హ్రీః·హ్రీణః.
హ్రీచ్ఛ-లజ్జాయామ్·భ్వా·ప·అక·సె·హ్రీచ్ఛతి। అహ్రీచ్ఛీత్॥ హ్రీచ్ఛితమ్
హ్లాదీ-సుఖేశబ్దేచ·ఈ·భ్వా·ఆ·సె·హ్లాదతే। అహ్లాదిష్ట॥ హ్లాన్నః.
హ్వల-చలనే·భ్వా·ఘ·ప·సె·హ్వలతి। అహ్వాలీత్॥ హ్వలయతి.
హ్వృ-కౌటిల్యే·భ్వా·ప·స·అని·హ్వరతి। హ్వర్తా। అహ్వార్షీత్॥ హ్వరణమ్
హ్వేఞ్-స్పర్ధాయాంశబ్దేచ-ఞిత్·భ్వా·య·ఉ·అని·(పు॥ ౪౮) హ్వయతి-
తే। అహ్వత్·అహ్వత, ఆహ్వాస్త। ఆహూతః·ఆహ్వానమ్.

ఏతేషామేవధాతూనా ముత్తరార్ధే సవిస్తరం యథాసమ్భవం సర్వాణి రూపాణి ప్రదర్శయిష్యన్త ఇతి శమ్.

ఇత్థం శ్రీ తిమ్మణాచార్య సూనునా కృష్ణ శర్మణా ॥
ధాతురత్నానుక్రమణీ సమగ్రాహి సతాంముదే॥

ఇతిధాత్వనుక్రమణికాసమ్పూర్ణా.

యేతేరు శ్శబ్దశాస్త్రామ్బునిధి మమల సుజ్ఞాననావా సమస్తం
సమ్ప్రాపుశ్శబ్దరత్నానిచ మమసతతం తేభ్య ఏష ప్రణామః॥
నాకార్యేషాతదర్థంకృతి రకృతగురూపాసనానాంస్వబుద్ధ్యా
జిజ్ఞాసూనా ముపకృతికృతె స్యాన్మమైష ప్రయత్నః॥

ఇతి శ్రీ ధాతురత్నావళ్యామ్.
పూర్వార్ధస్సమాప్తః..
శివమస్తు.

శమ్భ్వాయాస్మై.

ధాతురత్నావళ్యా ఉత్తరార్ధస్య

ప్రకాశికేయమ్.

అథేదానీముత్తరార్ధే పూర్వార్ధోక్త ధాత్వనుక్రమణికాగతానాం ధాతూనాం సర్వేషామపి కర్తరి, కర్మణి, భావే, ణిచి, సని, యఙి, యఙ్లుకి, కృత్సు, ఉపసర్గయోగే చ, యథాసమ్భవం సర్వలకారేష్వపి ప్రాయశః * సర్వాణి రూపాణి, లోకానుపయుక్తేష్వనిబద్ధరూపాణి వినా క్వచిత్ ప్రత్యయమాలాకలితాని, శిష్యబుద్ధివైశద్యార్థం క్వచిత్తద్ధితాన్తాని, స్త్రీప్రత్యయాన్తాని, ధాతూనాముపసర్గయోగేనార్థవిశేషాన్, తేషామభిధాన శిష్టప్రయోగాదీంశ్చ యథాశాస్త్రం సవిస్తరం ప్రదర్శయిష్యామః.

ప్రదర్శితానాం రూపాణాం పూర్వార్ధోక్త విధ్యనుసారేణైవ సామాన్యతః ప్రక్రియా విజ్ఞేయా. విశేషతస్తత్రతత్ర తిఙన్తేషు కృదన్తేషు చ అస్య ధాతోరస్మిన్ప్రత్యయే పరే ఇదం రూపం భవేదిత్యధీతశాస్త్రైరపి ఝడితి బోద్ధుమశక్యం స్యాత్. అతస్తత్పరిజ్ఞానాయ తత్తద్రూపోపయోగి పాణినీయసూత్రం క్వచిత్తదర్థశ్చాధోభాగే సూత్రాఙ్కైర్జిజ్ఞాసుజనతోపాయ ప్రదర్శయిష్యతే.

తథాసతి స్థూలదృశాపి గ్రన్థసఙ్ఖ్యా తు పఞ్చవింశతిసహస్రమతిక్రామ్యతి. ముద్రాక్షరైస్తత్ప్రకాశనం బహుధనలభ్యమేవ. తచ్చ వ్యష్టిప్రసజ్జనరూప వాణిజ్యాపరపర్యాయాశ్రయమన్తరా న విద్యతేఽన్యద్గ

---

* తత్రాప్రసిద్ధానాం గగ్ఘస్ఫుణ్డఖర్వాదీనాం, క్వాచిత్కానాం, వైదికానాం, సౌత్రాణాం, మతాన్తరస్థానాఞ్చ ధాతూనాం కర్త్రాదిషు ప్రతిలకారమేకైకరూప క్రమేణేతి బోధ్యమ్.

పన్థాః స్తత్పుస్తకా విష్కరణేహి. అతఏ ప్రథమం తజ్జిఘృక్షుభి ర్మాస మాస్త్రైః (౨) సప్తరూప్యాణి దాపయితవ్యాని. సమ్పూర్ణముద్రణా నన్తరన్తు ద్వాదశరూప్యమూల్యదానేనైవ లభ్యం స్యాత్. ద్రవిణసౌల భ్యాత్పూర్వం తత్పుస్తకార్థిన స్సర్వేపి నిజనామస్థలాదిప్రదర్శక మేకం పత్రమితఃప్రభృతి మాసచతుష్టయాత్ప్రాగేవాస్మదన్తికం నయన్తు. తతోవయం నామగ్రహణపట్టికాయాం తత్తన్నామాదికం లిఖన్త స్తథా సమాగతానాం నామ్నాం త్రిశతపర్యాప్త్యనన్తరం ప్రథమపత్త్రికాం చత్వారింశత్పార్శ్వపరిమితాం ముద్రాక్షరైరఙ్కయిత్వా తత్తత్సకాశం సమ్ప్రేష్య తేభ్యోరూప్యాణి తదా గ్రహీష్యామః. తత్ప్రత్యాయక పత్రశ్చార్పయిత్వా తత్తన్నామానిచ తత్సమ్పుటాన్తే ప్రకటీకరిష్యామః. పశ్చాత్ప్రతిమాస మథవా గ్రన్థసమాప్త్యనన్తరం తత్తదిష్టానుసారేణ తే యథాయోగ్యం మార్గభృతి (పోస్టేజ్) దాన ద్వారా సమగ్రమపి పుస్తకం సమ్పద్యేరన్. సచ గ్రన్థః హాయనద్వయాత్ప్రాగేవ పూర్ణతామశ్నుత ఇతిభాతి. తావానాకాలవిలమ్బోఽవశ్యం క్షన్తవ్య ఏవసద్భిరగ్రఫలార్థిభిః.

కిఞ్చ - సా ధాతురత్నావళీ కీదృశీ? కథం వర్తతేవా? తామనాలోక్యావిచార్యైవ కథం వా ధనం దేయమితి విచికిత్సామాభూదితి తద్గతమేకం ధాతురత్నమాదాయ ప్రేషితమేతత్ప్రకటనపత్రికా మఞ్జూషాన్తస్సన్నిహితం సమక్షంచకాస్తి. ఏవమేవ సా సమ్పూర్ణా వరీవర్తి. తస్మాత్సన్తో గుణైకపక్షపాతిన స్తత్సంవీక్ష్య పరీక్ష్యచ నిజాసాధారణోదారతామావిష్కుర్వన్తో ఽస్మాసు చ ప్రసన్నతాం ప్రకాశయన్త్వి త్యభ్యర్థయామహే.

సజ్జనవిధేయః
గరణి-వైయాకరణకృష్ణాచార్యః
కర్ణాటకోపాధ్యాయః
మదరాస్ క్రిశ్చియన్ కాలేజ్
నామక పాఠశాలాయామ్

పార్థివాశ్వినేమాసి
విజయదశమ్యా
మాదిత్యవాసరే.

(డు) కృఞ్-కరణె.డ్విత్.ఞిత్.తనాదిః.ఉభయపదీ.సకర్మకః.అని ట్॥కర్తరిలటి-(పర)కరోతి కురుతః*కుర్వన్తి-కరోషి కురుథః కురుథ- కరోమి కుర్వః కుర్మః; ✿ (ఆత్మ)కురుతే కుర్వాతే కుర్వతే కురుషే కుర్వాథే కురుధ్వే-కుర్వే కుర్వహే కుర్మహే॥లోటి-కరోతు,కురుతాత్ కురుతామ్ కుర్వన్తు- కురు, కురుతాత్ కురుతమ్ కురుత- కరవాణి కరవావ కరవామ; కురుతామ్ కుర్వాతామ్ కుర్వతామ్-కురుష్వ కుర్వాథామ్ కురుధ్వమ్-కరవై కరవావహై కరవామహై॥ లఙి-అకరోత్ అకురుతామ్ అకుర్వన్-అకరోః అకురుతమ్ అకురుత- అకరవమ్ అకుర్వ అకుర్మ;అకురుత అకుర్వాతామ్ అకుర్వత-అకురుథాః అకుర్వాథామ్ అకురుధ్వమ్-అకుర్వి అకుర్వహి అకుర్మహి॥విధిలిఙి-కుర్యాత్ ✿ కుర్యాతామ్ కుర్యుః-కుర్యాః కుర్యాతమ్ కుర్యాత-కుర్యామ్ కుర్యావ కుర్యామ; కుర్వీత కుర్వీయాతామ్ కుర్వీరన్-కుర్వీథాః కుర్వీయాథామ్ కుర్వీధ్వమ్-కుర్వీయ కుర్వీవహి కుర్వీమహి॥లిటి-చకార చక్రతుః చక్రుః-చకర్థ చక్రథుః చక్ర- చకార, చకర చకృవ చకృమ;చక్రే చక్రాతే చక్రిరే- చకృషే చక్రాథే చకృఢ్వే-చక్రే చకృవహే చకృమహే ॥ లుటి- కర్తా కర్తారౌ కర్తారః-కర్తాసి కర్తాస్థః కర్తాస్థ-కర్తాస్మి కర్తాస్వః కర్తాస్మః; కర్తా కర్తారౌ కర్తారః-కర్తాసే కర్తాసాథే కర్తాధ్వే-కర్తాహే కర్తాస్వహే కర్తాస్మహే॥ లృటి - కరిష్యతి కరిష్యతః కరిష్యన్తి-కరిష్యసి కరిష్యథః కరిష్యథ కరిష్యామి కరిష్యావః కరిష్యామః; కరిష్యతే కరిష్యేతే కరిష్యన్తే-కరిష్యసే కరిష్యేథే కరిష్యధ్వే-కరిష్యే కరిష్యావహే కరిష్యామహే॥అశీర్లిఙి-క్రియాత్ క్రియాస్తామ్ క్రియాసుః-క్రియాః క్రియాస్తమ్

---

* అత ఉత్సార్వధాతుకే॥౬-౪-౧౧౦॥ఉప్రత్యయాన్తకృఞో౽కారస్య ఉత్స్యాత్ సార్వధాతుకే క్ఙితి॥ఉదితిత పరసామర్థ్యాన్న గుణః.

✿ నిత్యంకరోతేః॥ ౬-౪-౧౦౮॥ కృధాతోరుకారప్రత్యయస్య వమ్యోః పరతః నిత్యంలోపో భవతి. ఉదాహరణమ్॥ కుర్వః కుర్మః.

✿ యేచ॥౬-౪-౧౦౯॥యకారాదౌ ప్రత్యయే పరే కృఞ ఉప్రత్యయస్య లోపః- ఉదా॥ కుర్యాత్.

క్రియాస్త-క్రియాసమ్ క్రియాస్వ క్రియాస్మః కృషీష్ట కృషీయాస్తామ్ కృ
షీరన్-కృషీష్ఠాః కృషీయాస్థామ్ కృషీఢ్వమ్-కృషీయ కృషీవహి కృ
షీమహి॥లుఙి అకార్షీత్ అకార్ష్టామ్ అకార్షుః-అకార్షీః అకార్ష్టమ్
అకార్ష్ట-అకార్షమ్ అకార్ష్వ అకార్ష్మ ; అకృత అకృషాతామ్ అకృ
షత అకృథాః అకృషాథామ్ అకృఢ్వమ్- అకృషి అకృష్వహి అకృష్మ
హి॥లృఙి-అకరిష్యత్ అకరిష్యతామ్ అకరిష్యన్-అకరిష్యః అకరిష్యతమ్
అకరిష్యత-అకరిష్యమ్ అకరిష్యావ అకరిష్యామ ; అకరిష్యత అకరిష్యే
తామ్ అకరిష్యన్త-అకరిష్యథాః అకరిష్యేథామ్ అకరిష్యధ్వమ్- అకరి
ష్యే అకరిష్యావహి అకరిష్యామహి॥

కర్మణిలటి—క్రియతే క్రియేతే క్రియన్తే క్రియసే క్రియేథే క్రియ
ధ్వే-క్రియే క్రియావహే క్రియామహే॥ లోటి- క్రియతామ్ క్రియేతామ్
క్రియన్తామ్- క్రియస్వ క్రియేథామ్ క్రియధ్వమ్- క్రియై క్రియావహై క్రి
యామహై॥ లఙి.—అక్రియత అక్రియేతామ్ అక్రియన్త-అక్రియథాః అ
క్రియేథామ్ అక్రియధ్వమ్-అక్రియే అక్రియావహి అక్రియామహి॥ విధిలి
ఙి-క్రియేత క్రియేయాతామ్ క్రియేరన్- క్రియేథాః క్రియేయాథామ్ క్రి
యేధ్వమ్. క్రియేయ క్రియేవహి క్రియేమహి॥ లిటి-చక్రే చక్రాతే చక్రి
రే-చకృషే చక్రాథే చకృఢ్వే-చక్రే చకృవహే చకృమహే।లుటి-కారి
తా, కర్తా కారితారౌ, కర్తారౌ కారితారః, కర్తారః కారితాసే, క
ర్తాసే కారితాసాథే,కర్తాసాథే కారితాధ్వే,కర్తాధ్వే-కారితా
హే, కర్తాహే కారితాస్వహే, కర్తాస్వహే కారితాస్మహే, క
ర్తాస్మహే॥లృటి-కారిష్యతే,కరిష్యతే కారిష్యేతే,కరిష్యేతే కారిష్య
న్తే,కరిష్యన్తే-కారిష్యసే, కరిష్యసే కారిష్యేథే,కరిష్యేథే కారిష్యధ్వే,
కరిష్యధ్వే-కారిష్యే, కరిష్యే కారిష్యావహే,కరిష్యావహే కారిష్యామ
హే,కరిష్యామహే॥ ఆశీర్లిఙి.—కారిషీష్ట,కృషీష్ట కారిషీయాస్తామ్,కృ
షీయాస్తామ్ కారిషీరన్,కృషీరన్-కారిషీష్ఠాః,కృషీష్ఠాః కారిషీయాస్థా
మ్,కృషీయాస్థామ్ కారిషీఢ్వ(ధ్వ)మ్, కృషీఢ్వమ్ కారిషీయ, కృషీ
య కారిషీవహి,కృషీవహి కారిషీమహి, కృషీమహి॥ లుఙి— అకారి

అకారిషాతామ్,అకృషాతామ్ అకారిషత,అకృషత అకారిష్ఠాః, అకృథాః అకారిషాథామ్,అకృషాథామ్ అకారి(ఢ్వ)ఢ్వమ్,అకృఢ్వమ్-అకారిషి అకృషి అకారిష్వహి, అకృష్వహి అకారిష్మహి,అకృష్మహి॥ లృఙి-అకారిష్యత,అకరిష్యత అకారిష్యేతామ్,అకరిష్యేతామ్ అకారిష్యన్త,అకరిష్యన్త-అకారిష్యథాః,అకరిష్యథాః అకారిష్యేథామ్,అకరిష్యేథామ్ అకారిష్యధ్వమ్,అకరిష్యధ్వమ్-అకారిష్యే,అకరిష్యే అకారిష్యావహి, అకరిష్యావహి అకారిష్యామహి,అకరిష్యామహి॥

ణిజన్తాత్కర్తరి యథా- లటి- కుర్వన్తం ప్రేరయతీత్యర్థే—కారయతి కారయతః కారయన్తి - కారయసి కారయథః కారయథ-కారయామి కారయావః కారయామః; కారయతే కారయేతే కారయన్తే-కారయసే కారయేథే కారయధ్వే-కారయే కారయావహే కారయామహే॥ లోటి కారయతు, కారయతాత్ కారయతామ్ కారయన్తు-కారయ,కారయతాత్ కారయతమ్ కారయత-కారయాణి కారయావ కారయామ; కారయతామ్ కారయేతామ్ కారయన్తామ్- కారయస్వ కారయేథామ్ కారయధ్వమ్ - కారయై కారయావహై కారయామహై॥ లఙి.అకారయత్ అకారయతామ్ అకారయన్-అకారయః అకారయతమ్ అకారయత-అకారయమ్ అకారయావ అకారయామ; అకారయత అకారయేతామ్ అకారయన్త- అకారయథాః అకారయేథామ్ అకారయధ్వమ్-అకారయే అకారయావహి అకారయామహి॥ విధిలిఙి-కారయేత్ కారయేతామ్ కారయేయుః- కారయేః కారయేతమ్ కారయేత-కారయేయమ్ కారయేవ కారయేమ; కారయేత కారయేయాతామ్ కారయేరన్-కారయేథాః కారయేయాథామ్ కారయేధ్వమ్- కారయేయ కారయేవహి కారయేమహి॥ లిటి-కారయాఞ్చకార కారయాఞ్చక్రతుః కారయాఞ్చక్రుః- కారయాఞ్చకర్థ కారయాఞ్చక్రథుః కారయాఞ్చక్ర- కారయాఞ్చకార, కారయాఞ్చకర కారయాఞ్చకృవ కారయాఞ్చకృమ। కారయామ్బభూవ కారయామ్బభూవతుః కారయామ్బభూవుః- కారయామ్బభూవిథ కారయామ్బభూవథుః కారయామ్బ

భూవ- కారయాంబభూవ కారయాంబభూవివ కారయాంబభూవిమ। కారయామాస కారయామాసతుః కారయామాసుః-కారయామాసిథ కారయామాసథుః కారయామాస - కారయామాస కారయామాసివ కారయామాసిమ; కారయాఞ్చక్రే కారయాఞ్చక్రాతే కారయాఞ్చక్రిరే-కారయాఞ్చకృషే కారయాఞ్చక్రాథే కారయాఞ్చకృఢ్వే-కారయాఞ్చక్రే కారయాఞ్చకృవహే కారయాఞ్చకృమహే-కారయాంబభూవ-కారయామాసేత్యాదిపూర్వవత్ ॥ లుటి - కారయితా—కారయితాసి—కారయితాస్మి; కారయితా—కారయితాసే—కారయితాహే॥ లృటి-కారయిష్యతి—కారయిష్యసి—కారయిష్యామి; కారయిష్యతే—కారయిష్యసే—కారయిష్యే॥ ఆశీర్లిఙి-కార్యాత్ కార్యాస్తామ్ కార్యాసుః-కార్యాః—కార్యాసమ్; కారయిషీష్ట కారయిషీయాస్తామ్ కారయిషీరన్-కారయిషీష్ఠాః—కారయిషీయ॥ లుఙి-అచీకరత్ అచీకరతామ్ అచీకరన్-అచీకరః—అచీకరమ్; అచీకరత అచీకరేతామ్ అచీకరన్త-అచీకరథాః—అచీకరే॥ లృఙి-అకారయిష్యత్—అకారయిష్యః—అకారయిష్యమ్; అకారయిష్యత—అకారయిష్యథాః—అకారయిష్యే.

ణిజన్తాత్కర్మణి- కార్యతే। కార్యతామ్। అకార్యత। కార్యేత। కారయాఞ్చక్రే, కారయాంబభూవే, కారయామాసే। కారితాసే, కారయితాసే। కారిష్యతే, కారయిష్యతే। కారిషీష్ట, కారయిషీష్ట। అకారి అకారిషాతామ్, అకారయిషాతామ్ అకారిషత, అకారయిషత-అకారిష్ఠాః, అకారయిష్ఠాః అకారిషాథామ్, అకారయిషాథామ్ అకారిఢ్వమ్, అకారయిఢ్వ(ధ్వ)మ్-అకారిషి, అకారయిషి అకారిష్వహి, అకారయిష్వహి అకారిష్మహి, అకారయిష్మహి। అకారిష్యత, అకారయిష్యత॥

సన్నన్తాత్కర్తరి యథా.—లటి- కర్తుమిచ్ఛతి=చికీర్షతి చికీర్షతః చికీర్షన్తి-చికీర్షసి చికీర్షథః చికీర్షథ-చికీర్షామి చికీర్షావః చికీర్షామః; చికీర్షతే చికీర్షేతే చికీర్షన్తే-చికీర్షసే—చికీర్షే॥ లోటి-చికీర్షతు, చికీర్షతాత్—చికీర్ష, చికీర్షతాత్—చికీర్షాణి; చికీర్షతామ్—చికీర్షస్వ—చికీర్షై॥ లఙి-అచికీర్షత్—అచికీర్షః—అచికీర్షమ్; అ

చికీషత—అచికీషథాః—అచికీషే॥ విధిలిజి-చికీషేత్—చికీషేః—చికీషేయమ్; చికీషేత—చికీషేథాః—చికీషేయ॥ లిటి-చికీషాఞ్చకార—చికీషాంబభూవ—చికీషామాస; చికీషాఞ్చక్రే—బభూవ—ఆస॥ లుటి- చికీషితాసి—చికీషితాసే॥ లృటి-చికీషిష్యతి; చికీషిష్యతే॥ ఆశీర్లిజి-చికీష్యాత్ చికీష్యాస్తామ్; చికీషిషీష్ట చికీషిషీయాస్తామ్॥ లుజి - అచికీషీత్ అచికీషిష్టామ్ అచికీషిషుః-అచికీషీః—అచికీషిషమ్; అచికీషిష్ట అచికీషిషాతామ్ అచికీషిషత-అచికీషిష్ఠాః—అచికీషిషి॥ లృజి - అచికీషిష్యత్; అచికీషిష్యత॥

సన్నన్తాత్కర్మణియథా.—చికీష్యతే। చికీష్యతామ్। అచికీష్యత। చికీష్యేత। చికీషాఞ్చక్రే, చికీషాంబభూవే చికీషామాసే। చికీషితాసే। చికీషిష్యతే। చికీషిషీష్ట। అచికీషి-అచికీషిషాతామ్-అచికీషిషత-అచికీషిష్ఠాః। అచికీషిష్యత॥

యజ్ఞన్తాత్కర్తరి.—లటి పునఃపునరతిశయేన వాకరోతీత్యర్థే-చేక్రీయతే చేక్రీయేతే చేక్రీయన్తే- చేక్రీయసే చేక్రీయేథే చేక్రీయధ్వే-చేక్రీయే చేక్రీయావహే చేక్రీయామహే॥ లోటి-చేక్రీయతామ్—చేక్రీయస్వ—చేక్రీయై॥లజి-అచేక్రీయత—అచేక్రీయథాః—అచేక్రీయే॥ విధిలిజి-చేక్రీయేత—చేక్రీయేథాః—చేక్రీయేయ॥లిటి-చేక్రీయాఞ్చక్రే-చేక్రీయాంబభూవ-చేక్రీయామాస॥లుటి-చేక్రీయితాసే॥లృటి-చేక్రీయిష్యతే॥ ఆశీర్లిజి-చేక్రీయిషీష్ట—చేక్రీయిషీష్ఠాః—చేక్రీయిషీయ॥ లుజి- అచేక్రీయిష్ట—అచేక్రీయిష్ఠాః—అచేక్రీయిషి॥ లృజి- అచేక్రీయిష్యత॥

యజ్ఞన్తాత్కర్మణి-పునఃపునరతిశయేనవాక్రియతే-చేక్రీయ్యతే। చేక్రీయ్యతామ్। అచేక్రీయ్యత। చేక్రీయ్యేత। చేక్రీయాఞ్చక్రే, చేక్రీయాంబభూవే, చేక్రీయామాసే। చేక్రీయితాసే। చేక్రీయిష్యతే। చేక్రీయిషీష్ట। అచేక్రీయి॥ అచేక్రీయిషాతామ్। అచేక్రీయిష్యత॥

యఙ్లుగన్తాత్కర్తరి.—పునఃపునరతిశయేనవాకరోతీత్యర్థే-లేటి-చర్కరీతి,చరికరీతి,చరీకరీతి,చర్కర్తి,చరికర్తి,చరీకర్తి-చర్కృతః,చరికృతః,చరీకృతః-చర్క్రతి,చరిక్రతి,చరీక్రతి-చర్కరీషి,చరికరీషి,చరీకరీషి,చర్కర్షి,చరికర్షి,చరీకర్షి-చర్కృథః,చరికృథః,చరీకృథః-చర్కృథ,చరికృథ,చరీకృథ-చర్కరీమి,చరికరీమి,చరీకరీమి,చర్కర్మి,చరికర్మి,చరీకర్మి-చర్కృవః,చరికృవః,చరీకృవః,చర్కృమః,చరికృమః,చరీకృమః॥లోటి-చర్కరీతు,చరికరీతు,చరీకరీతు,చర్కర్తు,చరికర్తు,చరీకర్తు,చర్కృతాత్,చరికృతాత్,చరీకృతాత్-చర్కృతామ్,చరికృతామ్,చరీకృతామ్-చర్క్రతు,చరిక్రతు,చరీక్రతు-ఏవం-చర్కృహి ౩-చర్కరాణి ౩।అచర్కరీత్;౩-అచర్కః-౩-అచర్కరీః;౩-అచర్కః-అచర్కరమ్ ౩।విధిలిఙి-చర్కృయాత్ ౩-చర్కృయాః ౩-చర్కృయామ్ ౩।లిటి-చర్కరాఞ్చకార ౩,చర్కరామ్బభూవ ౩,చర్కరామాస ౩।లుటి-చర్కరితాసి ౩ లృటి-చర్కరిష్యతి ౩।ఆశీర్లిఙి-చరిక్రియాత్ ౩-చరిక్రియాః ౩-చరిక్రియాసమ్ ౩।లుఙి-అచర్కారీత్ ౩-అచర్కారీః ౩-అచర్కారిషమ్ ౩।లృఙి-అచర్కరిష్యత్ ౩॥

యఙ్లుగన్తాత్కర్మణి-పునఃపునరతిశయేనవాక్రియతే=చరిక్రియతే,చరిక్రియతే,చరీక్రియతే।చరిక్రియతామ్ ౩। అచరిక్రియత ౩। చరిక్రియేత ౩।చర్కరాఞ్చక్రే ౩,చర్కరామ్బభూవే ౩,చర్కరామాసే ౩।చర్కారితా,చర్కరితా ౩।చర్కారిష్యతే,చర్కరిష్యతే ౩।చర్కారిషీష్ట,చర్కరిషీష్ట ౩।అచర్కారి ౩ అచర్కారిషాతామ్ ౩,అచర్కరిషాతామ్ ౩॥ అచర్కారిష్యత ౩ అచర్కరిష్యత॥ ఏవమూహ్యమ్.ప్రయోగప్రాచుర్యాభావాత్సమక్షేపి॥

తిఙన్తాత్తద్ధితాన్తాయథా—కరోతితరామ్-కరోతితమామ్-కురుతేతరామ్-కురుతేతమామ్=అతిశయేనకరోతీత్యర్థః।ప్రశస్తంకరోతి=కరోతిరూపమ్ కురుతేరూపమ్। ఈషదూనంకరోతి=కరోతికల్పమ్-కురుతేకల్పమ్।ఏవమ్-కారయతితరామ్,కారయతితమామ్।చికీర్షతితరామ్,తమామ్॥క్రియతేతరామ్,తమామ్-ఇత్యాదిసర్వలకారేష్వపిజ్ఞేయమ్.

కృత్స్వయథా—కృత్యాః;—కర్తవ్యమ్ - కరణీయమ్ - (౧) కృత్యమ్- కార్యమ్ । ణ్వుల్ - కారకః - కారికా - కారకమ్ । తృచ్- యజ్ఞస్య కర్తా - కర్త్రీ - కర్తృ । అణ్ - (౨) కుమ్భంకరోతీతి కుమ్భ కారః - ఏవం శబ్దకారః శ్లోకకారః కలహకారః గాథాకారః వైరకారః చాటుకారః సూత్రకారః మన్త్రకారః పదకారః; (3) కర్మకారః;భృతకార్థేతు కర్మకరః; (౪) స్తమ్బకారః శకృత్కారః, స్తమ్బకరిర్వ్రీహిః - శకృత్కరిర్వత్సః - (చఞ్చూర్భాగవతే శకృత్కరిపరంపరాం సురభిపాలబాలావళిః॥)(౫)టః—శ్రపాకరః - యశస్కరః-శ్రాద్ధకరః-వచనకరః-(స్త్రి)యామ్-యశస్కరీ-క్లీబే-యశస్కరమ్(ధర్మ్యాసుకామార్థయశస్కరీష్వితిభట్టిః)(౬)దివాకరః విభాకరః నిశాకరఃప్రభాకరఃభాస్కరఃఅన్తకరః (అహమన్తకరోనూనంధ్వాన్తస్యేవదివాకర ఇతిభట్టిః) అనన్తకరః ఆదికరః బహుకరః,(బహుకరా)నాన్దీకరః కిఙ్కరః, (కిఙ్కరా, కిఙ్కరీ)లిపికరః లిబికరః (అవిద్యావైదేహీశతలిబికరీణాంమమధియేతిమురారిః) బలికరః భక్తికరః కర్తృకరః చిత్రకరః క్షేత్రకరః సఙ్ఖ్యాకరః (ఏకకరః ద్వికరః) జఙ్ఘాకరః బాహుకరః అహస్కరః యత్కరా తత్కరా ధనుష్కరః అరుష్కరః (సతామరుష్కరం వక్షీ వైరకారంనరాశినం। హ

---

(౧) విభాషాకృవృషోః 3-౧-౧౨౦। వాక్యప్స్యాత్ పక్షేణ్యల్॥(౨)నశబ్దశ్లోకకలహగాథావైరచాటుసూత్రమన్త్రపదేషు 3-౨-౨3। ఏషూపపదేషుకృఞః హేత్వాదిషుప్రాప్తః టప్రత్యయోనస్యాత్ కిన్తుఅణేవ॥(3)కర్మణి భృతౌ 3-౨-౨౨।కర్మశబ్దఉపపదేభృత్యర్థేకృధాతోష్టస్స్యాత్, అన్యత్రాణ్॥ (౪) స్తమ్బశకృతోరిన్ 3-౨-౨౪ । వ్రీహివత్సయోరర్థయోః క్రమాదిన్, అన్యత్రాణ్॥ (౫) కృఞో హేతుతాచ్ఛీల్యానులోమ్యేషు 3-౨-౨౦ । ఏష్వర్థేషుద్యోత్యేషు కృధాతో ష్టస్స్యాత్॥ (౬) దివావిభానిశాప్రభాభాస్కరాన్తానన్తాదిబహునాన్దీకిం లిపి లిబి బలి భక్తి కర్తృ చిత్ర క్షేత్ర సఙ్ఖ్యా జఙ్ఘా బాహ్వహర్యత్తద్ధనురరుష్షు 3-౨-౨౧। అహేత్వాదావప్యేషూపపదేషు కృఞష్టస్స్యాత్। కిం యత్తద్బహుషుకృఞోఽజ్విధానమితివార్తికమ్। అజన్తాత్ స్త్రియాంటాప్। టాన్తాత్తు టిడ్ఢాణితిఙీప్ప్రబోధ్యః।కిఙ్కరఃకిఙ్కరా,కిఙ్కరీఇతితుపుంయోగేఙీష్.

స్తుంకలహంకారోఽసౌశబ్దకారంపపాతఖమితిభట్టిః) ఖచ్ —(౧)॥ మేఘఙ్కరః- ఋతిఙ్కరః-భయఙ్కరః(అభయఙ్కరః) క్షేమఙ్కరః, క్షేమకారః ప్రియఙ్కరః, ప్రియకారః మద్రఙ్కరః మద్రకారః (మేదస్వీకృత కేకిసీ కలకత్రైర్మేఘఙ్కరాశాముఖైరిత్యనన్తభట్టః ; స్పృహణీయశ్చభయఙ్కరశ్చ మే ఇతిజానకీపరిణయే ; క్షేమఙ్కరేతవకరే జగతాంత్రయాణామితిభోజః)॥ ఖ్యున్ —(౨)అనాఢ్యమాఢ్యంకుర్వన్త్యనేనఆఢ్యఙ్కరణమ్ ఏవంసుభగఙ్కరణమ్ స్థూలఙ్కరణమ్ పలితఙ్కరణమ్-నగ్నఙ్కరణమ్-అన్ధఙ్కరణమ్ ప్రియఙ్కరణమ్ [భాష్యమతేఆఢ్యీకరణమిత్యాద్యపిజ్ఞేయమ్]. (ఆఢ్యఙ్కరణవిక్రాన్తః, ప్రియఙ్కరణమిన్ద్రస్యేతిచభట్టిః ; అథసుభగఙ్కరణైరియంతపోభిః, సంస్థూలఙ్కరణోమహాశ్రుపయసామ్, కర్ణోపకణ్ఠపలితఙ్కరణీజరేయమితిచమురారిః ; క్షోణీనగ్నఙ్కరణమహిమాకోపలేశోయదీయఇత్యనన్తభట్టః, రాత్రుసాన్ధఙ్కరణమణిరితిజానకీపరిణయేః ప్రియఙ్కరణమిన్ద్రస్యేతిభట్టిః) ణినిః—(౩)సాధుకారీ అవశ్యఙ్కారీ అసుకారీ ॥ క్విప్— (౪) సుకృత్ కర్మకృత్ పాపకృత్ మన్త్రకృత్ పుణ్యకృత్ శాస్త్రకృత్ భాష్యకృత్ ఇత్యాది ॥ నిష్ఠా— (క్తక్తవతూ) కృతః కృతా కృతమ్- కృతవాన్

---

(౧) మేఘర్తిభయేషుకృఞః 3-౨-౪3। కృఞః ఖచ్ స్యాత్. భయశబ్దేనతదన్తవిధిః। క్షేమప్రియమద్రేఽణ్చ 3-౨-౪౪। చాత్ఖచ్ అల్వారమ్భః క్షేమకరాఇత్యుక్తకర్మణశ్శేషత్వవివక్షాయాంషష్ఠ్యన్తరూపమ్। (యోగక్షేమకరంకృత్వేతిభట్టిః) శివఙ్కరభద్రఙ్కరాదీనాం మాధవాచార్యప్రయుక్తత్వాచ్ఛివతాతిశ్శివఙ్కర ఇతిప్రసిద్ధాభిధానాచ్చకథఞ్చనతదుపపత్తిఃకల్పనీయేత్యేకే.॥(౨)ఆఢ్యసుభగస్థూలపలితనగ్నాన్ధప్రియేషుచ్వ్యర్థేష్వచ్వౌకృఞః కరణేఖ్యున్ 3.౨-౫౬। ఏషుచ్వ్యర్థేషుఅచ్వ్యన్తేషుకర్మసూపపదేషుకృఞః కరణేఖ్యున్ స్యాత్। యువోరనాకావితిఅనాదేశః ఖిత్వాన్ముమ్.
(3) సాధుకారిణ్యుపసఙ్ఖ్యానమ్। ఆవశ్యకాధమర్ణ్యయోర్ణినిః 3-3-౧౭౦। అవశ్యఙ్కారీ(౪)సుకర్మపాపమన్త్రపుణ్యేషుకృఞః 3-౨-౮౯। ఏషుస్వాదిషుకర్మసూపపదేషుకృఞః భూతేక్విప్ స్యాత్। తుగాగమః। కృఞఏవ, భూతఏవ, క్విబేవేతి, నియమస్వీకారాదన్యత్రన। స్వాదిష్వేవేతినియమాభావాత్ అన్యస్మిన్నపిసుప్యుపపదేక్విప్।

కృతవతీ కృతవత్॥క్వసుకానచౌ— (ఛన్దసి) చకృవాన్ చక్రాణః॥ క్వనిప్— (౫) రాజానం కృతవాన్=రాజకృత్వా రాజకృత్వానౌ రాజకృత్వానః, ఏవం సహకృత్వా (రాజకృత్వాపితాఖిలమితిభట్టిః- ప్రసూతిస్సుత్రామ్ణోవిజయసహకృత్వాదశరథఇతిమురారిః)॥ ॥ సత్— (శతృశానచౌ) కుర్వన్ కుర్వతీ కుర్వత్ కరిష్యన్ కరిష్యతీ కరిష్యత్; కుర్వాణః కరిష్యమాణః; కర్మణి- క్రియమాణః కారిష్యమాణః కరిష్యమాణశ్చ॥ఇష్ణుచ్— (౬) అలఙ్కరిష్ణుః నిరాకరిష్ణుః (అలఙ్కరిష్ణవద్భ్రాన్తః, నిరాకరిష్ణవోభానుమ్, ఇతిచ భట్టిః)॥తృన్—కటఙ్కర్తా।తుమున్—కర్తుమ్। క్త్రిమప్—కృత్రిమమ్।ల్యుట్—కరణమ్। శః— (౭) క్రియా,కృత్యా।క్తిన్—కృతిః। అఙ్—కారా;పరిప్రశ్నేఇఞ్॥(౮) (యాంకారింరాజపుత్రోఽయమనుతిష్ఠతితాఙ్క్రియామితిభట్టిః)ఘఞ్ - ప్రకారః ప్రతీకారః అహఙ్కారః అధికారః ఇత్యాది।

(౧)చక్రిః చక్రమ్। ఖల్—(౨)దుష్కరస్త్వకటోభవతా, ఏవమీషత్కరః సుకరస్త్వయా;అనాఢ్య మాఢ్యందుఃఖేనకరోతీతి దు

శాస్త్రకృతవాన్ శాస్త్రకృదిత్యాదయః॥ (౫) రాజనియుధికృఞః ౩-౨-౯౫। కర్మణ్యుపపదేభూతేక్వనిప్। సహేచ ౩-౨-౯౬। కర్మణీతిసివృత్తమ్.అర్థఃపూర్వవత్। తృన్ ౩-౨-౧౩౫॥ (౬)అలఙ్కృఞ్నిరాకృఞ్ప్రజనోత్పచోత్పతోన్మదరుచ్యపత్రపవృతువృధుసహచరఇష్ణుచ్ ౩-౨-౧౩౬। తచ్ఛీలతద్ధర్మతత్సాధుకారిషుకర్తృషుఅలఙ్కృఞాదిభ్యఇష్ణుచ్. తృనపితచ్ఛీలాదిషుధాతుసామాన్యాద్భవతి॥ (౭)కృఞశ్చ౩-౩-౧౦౦।స్త్రీలిఙ్గేభావాదౌక్యప్,శః,చాత్క్విన్,॥ .(౮)విభాషాఖ్యానపరిప్రశ్నయోరిఞ్చ ౩-౩-౧౧౦ । పరిప్రశ్నేఆఖ్యానేచగమ్యేఇఞ్స్యాత్-చాత్ణ్వుల్- విభాషోక్తేఃయథాప్రాప్తమస్త్యపి.యథా—కాంకారింకారికాంక్రియాంకృత్యాంకృతింవాఅకార్షీః?అహంసర్వాంకారింకారికాంక్రియాంకృత్యాంకృతింవాఅకార్షమ్.

(౧) ఆదృగమహనజనఃకికినౌలిట్చ- ౩-౨-౧౭౧। భాషాయామ్ధాఞ్కృసృగమిజనినమిభ్యః - ఆదన్తాదృదన్తాద్గమాదిభ్యశ్చకికినౌవాస్తశ్ఛన్దసితౌచలిడ్వత్॥ ద్విత్వప్రకరణేకే కృఞాదీనామితివక్తవ్యమ్; ఘుఞ్ఙేకవిధానమ్- చక్రం-చిక్లిదమిత్యాది।(౨) ఈషద్దుస్సుషుకృచ్ఛ్రాకృచ్ఛ్రార్థేషుఖల్ ౩-౩-౧౨౬।ఏషుదుః

ఽఢ్యఙ్కారః ఏవమ్ ఈషదాఢ్యఙ్కారః స్వాఢ్యఙ్కారః (మనుష్య వేష గ్రహణం దుష్కరం యదతోఽపి వేతి జానకీపరిణయే। ఈషదాఢ్యఙ్కరోఽప్యేవ ఇతి భట్టిః)॥ క్త్వా— కృత్వా అకృత్వా। ల్యప్— ప్రకృత్య। ణముల్— కారఙ్కారమ్ = కృత్వా కృత్వా ప్రణామం వ్రజతి॥ (౩) చోరఙ్కారమాక్రోశతి = చోరశబ్దముచ్చార్యేత్యర్థః [ధిగపసరసి చోరఙ్కారమాకృశ్యమానః, ఇతి మురారిః] (౪) అస్వాద్వీం స్వాద్వీఙ్కృత్వా భుఙ్క్తే = స్వాదుఙ్కారం భుఙ్క్తే ఏవం సమ్పన్నఙ్కారమ్ లవణఙ్కారమ్ - పక్షే స్వాదుఙ్కృత్వేత్యాద్యపి (౫) అన్యథాకారమ్ ఏవఙ్కారమ్ కథఙ్కారమ్ ఇత్థఙ్కారం భుఙ్క్తే — ఇత్థం భుఙ్క్తే ఇత్యర్థః (ఇత్థఙ్కారం రహసి కల్పితే కైతవదురధ్వే ఇత్యనన్తభట్టః) (౬) యథాకారమహం, తథాకారం వా భోక్ష్యే కిం తవానేన (౭) అకృతకారఙ్కరోతి (౮) ఉచ్చైఃకృత్వా, ఉచ్చైఃకృత్య, ఉచ్చైఃకా

ఖసుఖార్థేషూపపదేషు భావే కర్మణి చ ఖల్ స్యాత్। అత్ర క్త్వల్యుట్తుమున్ఖలర్థేషు వాసరూపవిధిర్నాస్తీత్యుక్తత్వాత్ ల్యుడాదయో న; కర్తృకర్మణోశ్చ భూకృఞోః 3-3-౧౨౭। ఈషదాదిషూపపదేషు ఖల్ స్యాత్, కర్తృకర్మణోశ్చ్వ్యర్థయోరితి వాచ్యమ్ సూత్రే యథాసఙ్ఖ్యనియమో న. కర్తృకర్మణీ చ ధాతోరవ్యవధానేన ప్రయోజ్యే. ఈషదాదయస్తు తతః ప్రాగితి జ్ఞేయమ్। యథా- అనాఢ్య మాఢ్యం సుఖేన కరోతీతి స్వాఢ్యఙ్కరః॥ (3) కర్మణ్యాక్రోశే కృఞః ఖముఞ్ 3-౪-౨౫ । కర్మణ్యుపపదే ఆక్రోశే గమ్యే కృఞః ఖముఞ్ స్యాత్॥ (౪) స్వాదుమి ణముల్ -3-౪-౨౬। స్వాద్వర్థేషు కృఞో ణముల్ స్యాదేకకర్తృకయోః పూర్వకాలే- పూర్వపదస్య మాన్తత్వం నిపాత్యతే సమ్పన్నలవణశబ్దౌ స్వాదుపర్యాయౌ॥ (౫) అన్యథైవంకథమిత్థంసు సిద్ధాప్రయోగశ్చేత్ -3-౪-౨౭। కృఞః ప్రయోగే తు శిరోఽన్యథా కృత్వా భుఙ్క్తే ఇత్యేవ॥ (౬) యథాతథయోరసూయాప్రతివచనే 3-౪-౨౮। ప్రష్టురసహనః సన్ యది పృచ్ఛతి తదైతదుత్తరమ్ వాసరూపవిధినా పక్షే క్త్వా చ- యథా కృత్వేత్యాది॥ (౭) సమూలాకృతజీవేషు హన్కృఞ్గ్రహః 3-౪-3౬। ఏషు కర్మసు క్రమాణ్ణముల్ స్యాత్। యథా-సమూలఘాతం హన్తి, అకృతకారఙ్కరోతి, జీవగ్రాహం గృహ్ణాతి = జీవన్తం గృహ్ణాతీత్యర్థః- (౮) అవ్యయేఽయథాభిప్రేతాఖ్యానే కృఞః క్త్వాణముళౌ॥ 3-౪-౫౯ అయథాభిప్రేతాఖ్యానం నామ అప్రియస్యోచ్చైః ప్రియస్య నీచైః కథనమ్।

రం, వా అప్రియమాచష్టే; నీచైగ్గకృత్వా, నీచైగ్గికృత్య, నీచైగ్గికారం వా ప్రియం బ్రూతే (౧) తిర్యక్కృత్వా, తిర్యక్కృత్య, తిర్యక్కారం వా గతః — సమాప్య గత ఇత్యర్థః (౨) ముఖతగ్గకృత్వా, ముఖతగ్గకృత్య, ముఖతగ్గికారం వా గతః (౩) అనానా నానాకృత్వా = నానాకృత్య, నానాకారమ్ - వినాకృత్వా, వినాకృత్య, వినాకారమ్ ; అనేకం ద్రవ్యమేకం కృత్వా ఏకధాకృత్య, ఏకధాకారమ్ ; ఏవం ద్వైధాకృత్యేత్యాది ధార్థానాం యోగే బోధ్యమ్ (ద్వైధాకృత్య చకామ్ముకం రణముఖే ఇతి జానకీపరిణయే) (౪) ఊరీకృత్య ఉరరీకృత్య ఆవిష్కృత్య స్వాహాకృత్య; శుక్లీకృత్య ; పటపటాకృత్య - కారికాకృత్య (౫) ఖాట్కృత్య - సత్కృత్య, అసత్కృత్య - అలఙ్కృత్య - పురస్కృత్య - అదగ్కృత్య తిరగ్కృత్య, తిరగ్కృత్వా, తిరస్కృత్య, తిరస్కృతమ్. ఉపాజేకృత్య ఉపాజేకృత్వా ; అన్వాజేకృత్య, అన్వాజేకృత్వా = దుర్బలస్య బలమాధాయేత్యర్థః । సాక్షాత్కృత్య, సాక్షాత్కృత్వా ; లవణంకృత్య ; లవణంకృత్వా, నమస్కృత్య (త్వా), మిథ్యాకృత్య (త్వా) అర్థేకృత్య (త్వా) అద్ధాకృత్య (త్వా) బలాత్కృత్య (త్వా) హఠాత్కృత్య

---

(౧) తిర్యచ్యపవర్గే ౩-౪-౬౦ । తిర్యక్ఛబ్దే ఉపపదే కృఞః క్త్వాణముౡౌ స్తః సమాప్తౌ గమ్యాయాం । అసమాప్తౌ తు తిర్యక్కృత్వా కాష్ఠం గతః (౨) స్వాఙ్గే తస్ప్రత్యయే కృభ్వోః ౩-౪-౬౧ । క్త్వాణముౡౌ స్తః. (౩) నాధార్థప్రత్యయే చ్వ్యర్థే ౩-౪-౬౨ - చ్వ్యర్థవిషయే నా, ధా, ర్థప్రత్యయాన్తే ఉపపదే కృభ్వోః క్త్వాణముౡౌ స్తః. ప్రత్యయగ్రహణేన హిరుక్కృత్వా పృథగ్భూత్వా ఇత్యేవ (౪) ఊర్యాదిచ్విడాచశ్చ ౧-౪-౬౧ - ఊర్యాదయః, చ్వి, డాచ్, ప్రత్యయాన్తాశ్చ క్రియాయోగే గతిసఞ్జ్ఞాస్స్యుః. గతిసఞ్జ్ఞయా "కుగతిప్రాదయ" ఇతి తత్పురుష సమాసః - తేన "సమాసేఽనఞ్పూర్వే క్త్వో ల్యబి" తి ల్యబాదేశశ్చ బోధ్యః ఏవముత్తరత్ర । కారికాశబ్దస్యోపసఙ్ఖ్యానమ్ (౫) అనుకరణఞ్చానితిపరమ్ ౧-౪-౬౨ । అనితిపరమిత్యుక్తత్వాత్ ఖాడితికృత్వా నిరష్ఠీవదిత్యత్ర న । ఆదరానాదరయోస్సదసతీ - ౧-౪-౬౩ । భూషణేఽలమ్ ౧-౪-౬౪ । అనుకరణమిత్యాదిత్రిసూత్రీ స్వభావాత్ కృఞ్విషయా - భూషణభిన్నార్థేతు అలఙ్కృత్వా దనఙ్గతః = పర్యాప్తం కృత్వేత్యర్థః । పురోఽవ్యయం ౧-౪-౬౭ అదోఽనుపదేశే ౧-౪-౭౦ । పరం ప్రత్యుపదేశే తు అదగ్గకృత్వా ॥ తిరోఽన్తర్ధౌ ౧-౪-౭౧ । విభా

(త్వా) ఇత్యాదయః దూరీకృత్య కృతిభిర్వాచస్పత్యం ప్రతాయతే॥ అర్థాకృతేవ వినయతా సరసిస్వలక్ష్మీమ్-ఇతి గణరత్నమహోదధౌ। శ్యామీకృత్యావసేన్దుమితి, తృణమివతిరస్కారవిషయ ఇతిచ ముద్రారాక్షసే। సాక్షాత్కృత్యాభిమన్యేహం - సజూగ్కృత్యరతింవసేత్ ఇతిచ భట్టిః] (౧) ఉరసికృత్య(త్వా) = అభ్యుపగమ్యేత్యర్థః। మనసికృత్య (త్వా) నిశ్చిత్యేత్యర్థః। మధ్యేకృత్య (త్వా) పదేకృత్య (త్వా) నివచనేకృత్య) (త్వా)= వాచంనియమ్యేత్యర్థః। హస్తేకృత్య, పాణౌకృత్య= ఉపయమ్యేత్యర్థః [సన్తోమనసికృత్యైవ, మధ్యేకృత్య ఘనం ధినోతి జలధిః, పాణౌకృత్యపునర్వృషధ్వజధనురితిచ మురారిః। తాంహస్తేకృత్యమాశ్వసీరితిభట్టిః] (౨) ప్రాధ్వంకృత్య=బన్ధనేన అనుకూల్యం కృత్వేత్యర్థః। (౩) జీవికామివకృత్వా జీవికాకృత్య; ఉపనిషదమివకృత్వా ఉపనిషత్కృత్య—అసాదృశ్యే తు జీవికాంకృత్వా, ఉపనిషత్కృత్వేత్యేవ॥ (౪) [ఉణాదిషు— కరోతీతి కారుః స్త్రియాం కారూః చ (పుం)=కర్తా (౫) కురుః (౬) క్రతుః (౭) = యజ్ఞః, పూతక్రతురిన్ద్రః, తస్య స్త్రీత్యర్థే పూతక్రతాయీ [పూతక్రతాయీమన్వేతీతి భట్టిః] (౮) కరణ్డః కరణ్డీ కరణ్డికా=

షా కృఞి ౧-౪-౭౨। ఉపాజేఽన్వాజే ౧-౪-౭౩॥ సాక్షాత్ప్రభృతీని చ ౧-౪-౭౪ = కృఞి వా గతిసంజ్ఞాః స్యుః- చ్వ్యర్థ ఇతి వాచ్యమ్- స్వాహా, స్వధా, హఠాత్, బలాత్, ఆవిః, ప్రాదురిత్యాదయః, ఆకృతిగణోఽయమ్.

(౧) అనత్యాధాన ఉరసిమనసీ ౧-౪-౭౫। అత్యాధానముపశ్లేషణం తత్ర నేత్యర్థః- ఉరసికృత్వా పాణిం శేతే। మధ్యేపదేనివచనే చ ౧-౪-౭౬ - ఏతే కృఞి వా గతిసంజ్ఞాః స్యురనత్యాధానే। నిత్యం హస్తేపాణావుపయమనే ౧-౪-౭౭- (౨) ప్రాధ్వం బన్ధనే ౧-౪-౭౮। ప్రాధ్వమిత్యవ్యయం- ప్రార్థనాదినా అనుకూల్యకరణే తు ప్రాధ్వం కృత్వేత్యేవ। (౩) జీవికోపనిషదావౌపమ్యే ౧-౪-౭౯। (౪) కృవాపాజిమిస్వదిసాధ్యశూభ్య ఉణ్। (౫) కుర్భురశ్చ। (౬) కృగ్రోరుచ్చ। (౭) కృఞః కతుః। (౮) అణ్డన్ కృసృభృవృఞః। పూతక్రతోరై చ ౪-౧-౩౬। అస్య స్త్రియామైకారాదేశో ఙీప్చ। యయా తు క్రతవః పూతాః పూతక్రతురేవ సా।

పుష్పభేదో భాణ్డభేదశ్చ (౧) కరేణుః [కరేణురిభ్యాం స్త్రీ నేభే ఇత్యమరః] (౨) కరోతీతి కృత్స్నః=శిల్పీ (౩) కర్కః= ధవళ ఘోటకః (కర్కరకర్కత సేవహాన్త శుక్లాశ్వే దర్పణే ఘటే ఇతి విశ్వః] (౪) కృసరః [కృసరస్తు స్యాత్తిలౌదన ఇతి హారావళీ] (౫) కర్కరీకా=గళన్తికా (౬) కురీరమ్=మైథునమ్ (౭) కృవిః=తన్తువాయద్రవ్యమ్. (౮) కరటః= గజగణ్డః, కరటీ= హస్తీ; కరమ్భమ్= వ్యామిశ్రమ్ (౯) కారిః=శిల్పీ (౧౦) క్రియత ఇతి కర్మ; కార్మణమ్ కర్మణ్యమ్ కార్ముకమ్ ఇత్యాదయ స్తద్ధితాన్తాః [నిర్మాయ కార్మణమ్య చాప ఘు సర్షణీ నామితి మురారిః] (౧౧) కరకః [కరకస్తు పుమాన్ పక్షివిశేషే దాడిమేపి చ । ద్వయో ర్మేఘోపలే న స్త్రీ కరజే చ కమణ్డలౌ, ఇతి మేదినీకోశే] (౧౨) కార్పాసః= సస్యభేదః, కార్పాసమ్= వస్త్రమ్,

ణ్యన్తాత్కృత్సు— కారయితవ్యమ్- కారణీయమ్ - కారయితా-కారయిత్రీ-కారయితృ - కారకః - కారితమ్. కారితవాన్-కారయన్-కారయమాణః - కారయిష్యన్ కారయిష్యమాణః - క్తిన్నాస్తి-యుచ్ కారణా- ల్యుట్ కారణమ్ - కారయితుమ్ కారయిత్వా- అధికార్యేత్యాది.

సన్నన్తాత్కృత్సు— చికీర్షితవ్యమ్ చికీర్షణీయమ్ - చికీర్షితా- చికీర్షకః - చికీర్షితమ్ - చికీర్షితవాన్ - చికీర్షన్ - చికీర్షమాణః - చికీర్షిష్యన్ - చికీర్షిష్యమాణః - చికీర్షణమ్ - చికీర్షితుమ్ - చికీర్షిత్వా - ఉపచికీర్ష్య; క్విపి - చికీః చికీర్షౌ చికీర్షః; ఉః - చికీర్షుః; అఙ్ - చికీర్షా.

---

(౧) కృహృభ్యామేణుః (౨) కృహనిభ్యాం క్స్నః (౩) కృదాధారార్చికలిభ్యః కః. బాహుళకాన్న కస్యేత్సంజ్ఞా (౪) కృధూమదిభ్యః కిత్ (౫) పర్పరీకాదయశ్చ (౬) కృఞ ఉచ్చ (౭) కృవిఘృష్విచ్ఛవిస్థవికికీదివి (౮) శకాదిభ్యోఽటన్-కదికడికటిభ్యోఽమ్బచ్ (౯) కృఞ ఉదిచాం కారుషు (౧౦) సర్వధాతుభ్యో మన్ (౧౧) కృఞాదిభ్యస్సంజ్ఞాయామ్. (౧౨) కృఞః పాసః.

యఙన్తాత్ ; యఙ్లుగన్తాచ్చ కృత్సు — చేక్రీయితవ్యమ్ - చేక్రీయణీయమ్ - చేక్రీయితా - చేక్రీయకః - చేక్రీయితమ్ - చేక్రీయితవాన్ - చేక్రీయమాణః - చేక్రీయిష్యమాణః - చేక్రీయితుమ్ - చేక్రీయిత్వా - ఉపచేక్రీయ్య - అచ్. చేక్రీయః; చర్కరితవ్యమ్ - చరికరితవ్యమ్ - చరీకరితవ్యమ్ - ఏవం చర్కరణీయమ్ 3 - చర్కరితా 3 - చర్కరితుమ్ 3 - చర్కరిత్వా 3 - ఉపచర్కర్య 3 . త్యాది

నామధాతుషు — కరకమాత్మన ఇచ్ఛతీత్యర్థే క్యచ్. — కరకీయతి కరకీయతః కరకీయన్తి . కరకీయాఞ్చకారేత్యాదిణిజన్తకృధాతువత్ । కరక ఇవ ఆచరతీత్యర్థే క్యఙ్వా. — కరకాయతే కరకాయేతే కరకాయన్తే. ఇత్యాది । పక్షే క్విప్, — కరకతి కరకతః కరకన్తీత్యాది । కరకం కరోతి, ఆచష్టే వేత్యర్థే ణిచ్. — కరకయతి, కరకయతే. ఇత్యాదివిశేషాః పూర్వార్ధోక్తనామధాతుప్రకరణప్రకారేణ జ్ఞేయాః.

ఉపసర్గయోగేన పదభేదో ఽర్థభేదశ్చ — (ప్ర + కృ) అనేనయోగే ప్రస్తావే = ప్రకరోతి - ప్రకురుతే । (౧) పరదారాన్ప్రకురుతే = తైషుసహసా ప్రవర్తతే । శతం ప్రకురుతే = ధర్మార్థం వినియుఙ్క్తే । గాథాః ప్రకురుతే = ప్రకథయతి ॥ ప్రకరణమ్ - ప్రకరః = సమూహః - ప్రకారః = భేదస్సాదృశ్యఞ్చ, ప్రకృతమ్ = ఆరబ్ధమ్ ప్రకరణప్రాప్తఞ్చ, ప్రకృతిః = స్వభావః ; [ప్రకృతిస్త్వాం నియోక్ష్యతీతి గీతా] జగదారమ్భకే సత్త్వరజస్తమోరూపగుణత్రయాత్మకే సాఙ్ఖ్యమతసిద్ధే ప్రధానే ఉపాదానకారణే చ ; స్వామ్యాదౌ రాజ్యాఙ్గే [స్వామ్యమాత్యసుహృత్కోశరాష్ట్రదుర్గబలానిచ । రాజ్యాఙ్గాని ప్రకృతయః పౌరాణాం శ్రేణయోపి చేత్యమరః ॥ నృపతిః ప్రకృతీరవేక్షితుం, రాజా ప్రకృతిరఞ్జనాదితి చ కాళిదాసః]; ప్రత్యయోత్పత్తినిమిత్తే వ్యాకరణోక్తే శబ్దభేదే; ఏకవింశత్యక్షరపాదకే ఛన్దోభేదే। ప్రక్రియా [ఐశ్వర్య ప్రక్రియామాత్రకృతార్థాస్సన్తు హేతయః ఇతి మురారిః] అధికారే చ ॥ ✽ ।

+ చిహ్నమేతదుపసర్గయోగం ధాతూనాం ద్యోతయతీతి జ్ఞేయమ్.

(౧) గన్ధనావక్షేపణసేవనసాహసిక్య ప్రతియత్న ప్రకథనోపయోగేషు కృఞః ౧-౩-౩౨ । ఏష్వర్థేషు తఙ్.

(పరా + కృ) నిరాకరణే (౧) పరాకరోతి.- పరాకుర్వతే పరాకృతిః, [పరాకుర్వన్నర్థేష్విత్యనన్తభట్టః] ॥ ❀ ॥ (అప + కృ) అనిష్టోత్పాదనే అపకరోతి [illegible] అపకృతిః అపక్రియా [రిపౌ సాన్త్వమపక్రి[illegible] కారగీరిత్యమరః, (అప+ఆ)అపాకరిష్య[illegible] భువనంకరిష్యన్నిత్యనన్తభట్టః]దూరీకరణె [కోపమపాచకార] ❀ (సమ్ +కృ) సంస్కారే, సమ్యగర్థే, ప్రకర్షే, శోభనే, సముచ్చయే, భూషణేచ. సుడాగమః (౨) సంస్కరోతి సంస్కురుతే। లిటి- సఞ్చస్కార సఞ్చస్కరతుః సఞ్చస్కరుః - సఞ్చస్కరిథ సఞ్చస్కరథుః సఞ్చస్కర- సఞ్చస్కార , సఞ్చస్కర సఞ్చస్కరివ సఞ్చస్కరిమ. ఏవం సఞ్చస్కరే సఞ్చస్కరాతే సఞ్చస్కరిరే— సఞ్చస్కరిషే। సంస్కర్తాసి - సే। సంస్కరిష్యతి - తే। సంస్క్రియాత్ - సంస్కృషీష్ట। సమస్కార్షీత్ సమస్కార్ష్టామ్- సమస్కార్షుః సమస్కృత సమస్కృషాతామ్। సమస్కరిష్యత్-త॥ ణిచి,సంస్కారయతి- తే।సమచీస్కరత్-త॥సని- సఞ్చిస్కీర్షతి - తే॥ యఙి- సఞ్చేస్క్రీయతే-సమచేస్క్రీయత॥ యఙ్లుకి- సఞ్చర్స్కరీతి, సఞ్చరిస్కరీతి, సఞ్చరీస్కరీతి॥ సంస్కారః=స్మృతిహేతౌ అనుభవజన్యే ఆత్మవృత్తి

---

(౧) అనుపరాభ్యాంకృఞః౧-౩. ౭౯। కర్తృగేపిఫలే గన్ధనాదౌచ పరస్మైపదమ్ . అనుకరోతి. (౨) సంపరిభ్యాంకరోతౌభూషణె , సమవాయేచ ౬- ౧ - ౧౩౭,౧౩౮ । సంపరిపూర్వస్యకరోతేస్సుట్ స్యాత్ భూషణే సఙ్ఘాతార్థే। సుట్కాత్పూర్వః, అడభ్యాసవ్యవాయేపి ౬- ౧- ౧౩౫ ,౧౩౬ । కృసృభృసూత్రేణితోభారద్వాజస్యేతిసూత్రేణచ,, కృఞోఽసుట ఇతివక్తవ్యమ్,,ఇత్యుక్తత్వాత్సుట పరస్య ఇడాగమోభవతి। సఞ్చస్కరిథ- సంస్కృతం భక్షా ఇతి జ్ఞాపకాత్ సమ్పూర్వస్యక్వచిదభూషణేపిసుట్.

గుణభేదే ; సంస్కరణమ్- విప్రాదీనాం వైదికకర్మార్హాసాధనే, గర్భాధానాది క్రియాకలాపే, పాకేచ [యత్నష్టసంస్కరణ మాసవ సహూహురిత్యన్నభట్టః] సతో గుణాన్తరాధానే ప్రతియత్నే = సంస్కృతమ్. [పరికలయితుమిష్టం నామ సాంస్కారికం వా, ఇతిమురారిః. అసంస్కృతౌ మసంవ్యానావితి భట్టిః] ॥❀॥ (అను+కృ) సాదృశ్యే విడమ్బనేచ, అనుకరోతి [శైలాధిపస్యానుచకారలక్ష్మీమితి కాళిదాసః] "మాతుస్తే విధాం మానుకుర్వీథా ఇతి" ఇతి భోజప్రయోగః కథం సఙ్గచ్ఛతే? అనుపరాభ్యాం కృఞ ఇతి పరస్మైపదవిధానాత్ ॥ అనుకారః, అనుకరణమ్, అనుకృతిః, వేశభాషావయోవాదిభిః సదృశీకరణమ్ - అనుకుర్వన్. ॥❀॥ (అవ+కృ) అనాదరే. అవకరోతి అవకురుతే = పరిభవతీత్యర్థః ॥❀॥ (నిర్+ఆ+కృ) నిషేధే. నిరాకరోతి నిరాకురుతే । నిరాకరిష్ణుః. నిరాకృతిః ॥❀॥ (నిస్+కృ) నివారణే, పాపాదుద్ధారేచ. నిష్కరోతి నిష్కురుతే। నిష్కారణమ్ - నిష్కృతిః [కృతఘ్నే నాస్తి నిష్కృతిరితి స్మృతిః] "విపత్తిర్నిష్కృతిక్రియే" తి భోజః ॥❀॥ (దుస్(ర్)+కృ) దుష్టే, దుఃఖే, నిన్దాయామ్, నిషేధేచ. దుష్కరోతి దుష్కురుతే । దుష్కరః; దుష్కర్మ, దుష్కృతమ్, [సుకృతం దుష్కృతం లోకే గచ్ఛన్తమనుగచ్ఛతీతి స్మృతిః] ॥❀॥ (వి+కృ) స్థితస్య వస్తునోఽన్యథాభావే విశేషే- స్వరాన్వికురుతే (౧) = ఉచ్చారయతి. ఛాత్రా వికుర్వతే = వికారం లభన్తే. వాయుర్వికురుతే స్వయమ్ । అశబ్దకర్మకాత్తు పరస్మైపదమ్. చిత్తం వికరోతి కామః । వికృతిః వికర్మ = నిన్దితాచారః, వికారః, విక్రియా, [కిం జాతా విక్రియా పురేతి భోజః] ॥ (వి+ప్ర+కృ) ఉపద్రవే- [తస్మిన్విప్రకృతాః కాలే, కమపరమవశం న విప్రకుర్యురితి చ భారవిః] విప్రకారః = అపకారః । (వి+ఆ+కృ) ప్రకాశనే, వ్యాఖ్యానేచ. వ్యాకరోతి వ్యాకురుతే । వ్యాక్రియన్తే = వ్య

---

(౧) వేశ్శబ్దకర్మణః, అకర్మకాచ్చ- ౧-౩- ౩౪, ౩౫ । శబ్దకర్మకాత్కృఞః ఆత్మనేపదమ్.

త్వాద్యన్తేశబ్దాయేనేతివ్యాకరణమ్. వ్యాకృతిః (వ్యాక్రియావ్యఞ్జనీయా వేతి భర్తృహరిః- "నామరూపేవ్యాకరవాణి,, తిశ్రుతిః - యథా శ్రుతం వ్యాక్రియతామితి వ్యాహృత్యాన్తరఘాదితిభోజః) వ్యపాకృతిః వ్యపాకరణమ్=నిరాకరణమ్ ॥✽॥ (ఆఙ్+కృ) వ్యాప్తౌ సముచ్చయే. ఆక్రియతే వ్యజ్యతేజాతిరనయేతిఆకృతిః- ఆకారః- ఆకుర్వన్తి సజ్జీభవన్త్యత్రేతి ఆకరః, తత్రనియుక్తః (ఠక్) ఆకరికః. ఆహ్వానే ఆకారయతి-తే- ఆకారణమ్- ఆకారణా [సత్పిష్టమాకారిహైరివేతిమురారిః]॥✽॥ (ని+కృ) పరిభవే. నికారః నీకారః నికృతిః= శాఠ్యమ్. నికరః=సమూహః . నికృతమ్=వఞ్చితమ్, పరిత్యాఖ్యాతఞ్చ॥✽॥ (అధి+కృ) ఆరమ్భే, ఆధారే; అధికరోతి అధికురుతే. క్షమా భిభవయో స్తఙేవ (౧) శత్రుమధికురుతే = జేష్యతి అభిభవతీతివా। అధికారః అధికరణమ్ = ఆధారః, అధికారీ = ఆయవ్యయా ద్యవేక్షకో ఽధ్యక్షః . అధికృతమ్ [శిథిలీకృతే ఽధికృతకృత్యవిధౌ, ఇతిభారవిః] (అపి+కృ)నిన్దాయామ్, ప్రశ్నేచ - అపికురుతే? ; అపిక్రియా = గర్హితంకర్మ॥✽॥ (అతి+కృ) అతికృతిః= ఛన్దోభేదః. వ్యతికరః = వ్యసనంసమ్బన్ధశ్చ॥✽॥ (సు+కృ) పూజాయామ్, అకృచ్ఛ్రేచ . సుకరోతి సుకురుతే. సుకరః = సుఖసాధ్యః . సుకృతమ్= పుణ్యమ్ . ['భర్తుర్వ్యక్త్రశయేపిపూర్వ సుకృతాసజ్జేనవిస్సృజయా , ఇతిముద్రారాక్షసే] సుకృత్, సుకృతీ = ధన్యః - సుకర్మా। 'సూ,ఇత్యవ్యక్తశబ్దం కరోతీతి సూకరః = వరాహః ॥✽॥ (ఉత్+కృ) సూచనే . ఉత్కురుతే । ఉత్కృతిః=షడ్వింశత్యక్షరపాదకః ఛన్దోభేదః। (ఉత్+

---

(౧) అధేఃప్రసహనే- ౧- ౩- ౩౩॥ ప్రసహనమ్ క్షమాఅభిభవశ్చ. అత్రార్థేఅధిపూర్వకస్యకృఞః తఙ్.

(ఆ+కృ), ఉదాకురుతే= భర్త్సయతీత్యర్థః- అఙ్గీకారే [తపోమయై ర్ప్యభిస్మానముచ్చకారేతి మురారిః] ॥*॥ (అభి+కృ) అభికృతిః = పఞ్చవింశత్యక్షరపాదకః ఛన్దోభేదః ॥ * ॥ (ప్రతి+కృ) విరుద్ధపక్షావలమ్బే. ప్రతికరోతి ప్రతికురుతే [పటలం రుక్షితి ప్రతికరోతీతి మురారిః] ప్రతిక్రియా ప్రతికారః, ప్రతీకారః-సాదృశ్యే ప్రతినిధౌ చ ప్రతికృతిః। ప్రతికర్మ= ప్రసాధనమ్॥ * (పరి+కృ) భూషణే, కఞ్చిత్ప్రకారం ప్రాప్తే, సంస్కారే(౧) పరిష్కరోతి; పరిష్కురుతే। పరిచస్కార పరిచస్కరతుః- పరిచస్కరిథ; పరిచస్కరే-పరిచస్కరిషే। పరిష్క్రియాత్; పరిష్కృషీష్ట। పర్యష్కార్షీత్, పర్యస్కార్షీత్; పర్యష్కృత, పర్యస్కృత। పర్యష్కరిష్యత్-త। పర్యస్కరిష్యత్-త॥ పరిష్కృతమ్ పరిష్కారః పరిష్క్రియా పరికర్మ= కుఙ్కుమాద్యఙ్గోద్వర్తనీయద్రవ్యమ్. పరికరః=సమూహః॥*॥ (ఉప+కృ) సంస్కారే ప్రధానస్యానుగుణ్యసమ్పాదనే(సుట్-౨) ఉపస్కరోతి; ఉపస్కురుతే। ఉపచస్కార ఉపచస్కరతుః- ఉపచస్కరిథ; ఉపచస్కరే-ఉపచస్కరిషే। ఉపస్క్రియాత్; ఉపస్కృషీష్ట। ఉపాస్కార్షీత్; ఉపాస్కృత। ఉపాస్కరిష్యత్-త॥ ఉపస్కురుతే= గుణాధానం కరోతి, ఉపస్కృతం భుఙ్క్తే= వికృతమత్తి, ఉపస్కృతం బ్రూతే= వాక్యాధ్యాహారేణ బ్రూతే। ఉపస్కృతా కన్యా= భూ

---

(౧) సమ్పరిభ్యామితి సుడాగమః। పరినివిభ్యస్సేవసితసయసివుసహసుట్స్తుస్వఞ్జామ్ ౮-౩-౭౦। పరినివిభ్యః పరేషామేషాం సస్య షః స్యాత్। సివాదీనాం వాఽడ్వ్యవాయేఽపి ౮-౩-౭౧। అనేన సుడాగమస్య షత్వమ్.

(౨) ఉపాత్ప్రతియత్నవైకృతవాక్యాధ్యాహారేషు చ ౬-౧-౧౩౯। ఉపాత్పరస్య కృఞః సుట్ స్యాదేష్వర్థేషు చకారాత్ భూషణే సఙ్ఘే చార్థే। ప్రతియత్నో గుణాధానమ్, వికృతమేవ వైకృతమ్ వికారః, వాక్యస్యాధ్యాహారః ఆకాఙ్క్షితైకదేశపూరణమ్, క్రమేణోదాహరణాని బోధ్యాని ॥

పితా। ఉపస్కృతాద్విజాః=సముదితాః । ఉపస్కరః=గృహోపకరణభూతదృషదులూఖలాదిః వ్యఞ్జనాదిసంస్కారకపిష్టధాన్యాకహరిద్రాదిశ్చ ॥ ఆనుకూల్యసమ్పాదనే= ఉపకృతమ్ ఉపకృతిః ఉపకారః [మాకస్యచిదుపస్కృథాః, ఉపకుర్వన్త మత్యర్థం మితిభట్టిః- ఏతస్మిన్నుపకుర్వతిప్రథమతః ఇతిజానకీపరిణయే] ఉపకరణమ్ = స్నానానులేపనభోజనశయనాదీనాంసాధకంవస్తుజాతమ్ । ఉపకారకః ఉపకర్తా. ఉపకారికా, ఉపకార్యా= పటగృహమ్ - ఉపకుర్వాణః= వేదాధ్యయనార్థంకఞ్చిత్కాలంబ్రహ్మచర్యవ్రతధారీ॥ ఉప+ ఆ+కృ)= ఉపాకరణమ్, ఉపాకర్మ = శ్రావణ్యాంకర్తవ్యవైదికకర్మవిశేషః । ఉపాకృతః= యజ్ఞేహననార్థం కృతసంస్కారఃపశుః । ఉపాకృతమ్=ఆరబ్ధమ్॥✿॥

(మిథ్యా + కృ) (౧) పదంమిథ్యాకారయతే॥ కృఞోయోగే చ్విః) (౧) .—అకృష్ణఃకృష్ణః సమ్పద్యతే తంకరోతి =కృష్ణీకరోతి ఏవం శుక్లీకరోతి శుచీకరోతి లఘూకరోతి। మాత్రీకరోతి - అత్రరీఙాగమః ॥ (౨) అరూకరోతి, ఉన్మనీకరోతి, ఉచ్చక్షూకరోతి, విచేతీకరోతి, విరహీకరోతి, విరజీకరోతి ॥ సాతిః.—(౩) అగ్నిసాత్కురుతే = భస్మీకురుతే - రాజసాత్కురుతే = రాజాధీనంకురుతే॥ (౪) విప్రాధీనందేయం కరోతి = విప్ర

---

(౧) మిథ్యోపపదాత్కృఞోఽభ్యాసే ౧-౩-౭౧। ణ్యన్తాత్కృఞః స్తఙ్। అసకృత్పదంమిథ్యాకారయతి! మిథ్యోపపదాభావేపదం(మిథ్యాభూతమ్)సుష్ఠుకారయతి.(౧)కృభ్వస్తియోగేసమ్పద్యకర్తరిచ్విః౫.౪-౫౦।అభూతతద్భావే। చ్వౌచేతిపూర్వదీర్ఘః।రీఙృతఃఇతిరీఙాగమః॥ (౨)అరుర్మనశ్చక్షుశ్చేతోరహోరజసాంలోపశ్చ౫-౪-౫౧।ఏషాంలోపస్స్యాత్ చ్విశ్చ ॥ (౩) విభాషాసాతికార్త్స్న్యే,౫-౪-౫౨।అభివిధౌసమ్పదాచ,౫౩।తదధీనవచనే,౫౪ ॥ [౪] దేయేత్రా

త్రాకరోతి, విప్రసాత్కరోతి॥ (౫) డాచ్.—పటపటాకరోతి = ద్వితీయాకరోతి= ద్వితీయకర్షణంకరోతి, ఏవం తృతీయాకరోతి। శమ్బాకరోతి=అనులోమేన కృష్టం క్షేత్రం పునః ప్రతిలోమం కర్షతి, బీజాకరోతి = బీజేనసహాకర్షతి॥ (౬) ద్విగుణాకరోతి క్షేత్రమ్ = క్షేత్రకర్మకం ద్విగుణకర్షణంకరోతి॥ (౭) సమయాకరోతి = కాలంయాపయతి॥ (౮) సపత్రాకరోతి మృగమ్= సపుఙ్ఖశరప్రవేశేన సపత్రంకరోతి। నిష్పత్రాకరోతి= సపుఙ్ఖశరస్యాపరపార్శ్వే నిర్గమనాన్నిష్పత్రంకరోతి। నిష్కులాకరోతి దాడిమమ్ = అన్తరవయవసమూహంబహిష్కరోతి। (౯) సుఖాకరోతి, ప్రియాకరోతి= అనుకూలాచరణేనానన్దయతి। (౧౦) దుఃఖాకరోతి = పీడయతి॥ (భూయోపి లోకం సుమనీచకార ఇతి భట్టిః, లఘూకరిష్యన్నివ భారభఙ్గురామితి మాఘః, యమసాచ్చక్రతురిష్టే, జ్యోతిస్సాత్కుర్వతీం వనమ్-ప్రియాకర్తుం ప్రియంవదేతి చ భట్టిః- నిష్పత్రీకురుతాసురానపి సురాన్స్మరస్సపత్రాకరో దప్యత్యా నిహ నిష్కులాకృతతరామితి మాధవః - దుఃఖాకరోతి పునరేష మమార్థవాద ఇతి మురారిః.) శూలాకరోతి మాంసం= శూలేనపచతి। సత్యాకరోతి భాణ్డం వణిక్ = క్రేతవ్యమితి తథ్యంకరోతి। మద్రాకరోతి, భద్రాకరోతి = మాఙ్గల్యముణ్డనేన సంస్కరోతి॥ అముణ్డనార్థేషు మద్రంకరోతి భద్రంకరోతీత్యేవ = శివంకరోతీత్యర్థః॥ ❁॥ ఇతికృధాతురత్నమ్॥ శ్రీః॥

౮,౫౫। (౫) అవ్యక్తానుకరణాద్వ్యజవరార్ధాదనితౌ డాచ్, ౫౭। కృఞో ద్వితీయతృతీయశమ్బబీజాత్కృషౌ, ౫౮। విభాష్యా డాచ్ స్యాత్। (౬) సఙ్ఖ్యాయాశ్చ గుణాన్తాయాః, ౫౯॥ (౭) సమయాచ్చ యాపనాయామ్, ౬౦॥ [౮] సపత్రనిష్పత్రాదతివ్యథనే, ౬౧। నిష్కులాన్నిష్కోషణే; ౬౨॥ (౯) సుఖప్రియాదానులోమ్యే, ౬౩॥ (౧౦) దుఃఖాత్ప్రాతిలోమ్యే, ౬౪। శూలాత్పాకే ౬౫। సత్యాదశపథే ౬౬। మద్రాత్పరివాపణే ౫-౪-౬౭॥ భద్రాచ్చేతి వక్తవ్యమ్॥ శ్రీః॥

ప్రామాదికాశుద్ధశోధనమ్.

పే	పఙ్క్తిః.	అసాధు.	సాధు.
	౮-	తృప్,	తృప్,దృప్
	౧౩.	దుధువిథ-	దుధువివ.
	౬-	(౮౬-౮౭.)	(౮౭.)
	౨౨-	ధాఞ్-	ధాఞ్ ధేట్, దేఙ్
	౨౬-	దువర్ణా-	దసంయోగపూర్వకోవర్ణః.
	౧౬-	తాన్మ-	తాస్మః-
	౧౨-	గోప్యాత్-	గుప్యాత్.
	౧౦-	గతౌ.సక॥	గతౌ.అక॥
	౯-	ప్రదర్శ్యన్తే.	ప్రదర్శయిష్యన్తే.
	౨-	ఉచ్యతే.	వక్ష్యతే.
	౧౯-	అఘుక్షాతాక్-అఘుక్షత	అఘుక్షాతామ్ అఘుక్షన్త.
	౧౬-	అవేయమ్.	అవయమ్.
	౧౮-	లీక్షే.	లిక్షే
	౪.	—	లుఙి ఆరత్ ఇతివిశేషః.
	౬-	మమతుః.	మిమ్యతుః.
	౨౮-	యయత్	యియత్.
		యయత్	యియత్.
	౩-	భీషయతే,అన్యత్రభాపయతే	భీషయతె,భాపయతే-అన్యత్రభాయయతి
	౪-	సనపూ	సనన్పూ
	౨౭-	వసీవచ్ఛ్య	వసీవచ్య
	౨౩-	అస్వాద-	ఆస్వాద.
	౫-	శేషోప్ర-	శేషప్ప్ర.

		ముద్రాత్తగి-	ముద్రాత్తః।
౧౧౯-	౬-		
౧౨౫.	౧౭-	దశ్శనే.	దర్శనే.
,,	౨౩-	దీప్తా-	దీప్తా.
౧౩౧-	౨౩-	శుక-	శున.
౧౩౫-	౫.	ఉన్మాదే-	ఉన్మానే.
	౬-	రోపణే.	రోపణే.
౧౩౬-	౧౧-	భవణే.	భాషణే.
,,	౨౦	హాచ్ఛే-	హాచ్ఛే-
,,	,,	సశ్చయే-	సంశయే.
౧౩౭-	౧౩-	గద్గగ-	గద్గద.
౧౪౯-	౨౧-	ఆథ-	అథ.
౧౫౩-	౨	సజ్ఞా-	సఞ్జ్ఞా
		సజ్ఞా-	సఞ్జ్ఞా
,,	,,		ద్ధనే.
౧౫౫-	౨౬-	ఆమమ-	ఆమిమ
౧౬౦.	౨౬-	(పు॥౯౫)	(పు౯౫॥)
౧౭౬-	౧౪-	అఘుడీత్	అఘుడీత్। ఘోడః
,,	౧౫-	ఘోణా। ఘోడః	ఘోణా.
౧౯౫-	౨౧	ప. సే. నయతి। అనయాత్	ఆ. సే. నయతే। అనయిష్ట
౧౯౬-	౧౬-	వీవితా-	నవితా.
౨౨౧-	౧౯-	యుద్ధనినా-	యుద్ధనిన్దా

యదక్షరాదిస్ఖలితం ప్రమాదేన భ్రమేణవా॥
ముద్రాపితమశుద్ధంచ సన్తస్సంశోధయన్తుతత్॥

